בסייעתא דשמיא

הנישואין

בהלכה ובאגדה

חיברתיו וערכתיו בחסד ה׳ עלי

הצעיר באלפי ישראל

דוד שלום נקי ס״ט

שנת ״כִּי שָׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה״ (תהלים קיט קיא)

טבת תשע״ח לפ״ק

החוברות שיצאו לאור בסייעתא דשמיא – בהלכה ובאגדה:

השבת: הלכות שבת המעשיות, בצרוף דברי אגדה להבנת יקרתה וחשיבותה של שבת קודשנו.
הטהרה: הלכות בלשון ברורה, אף למתחילים. שאלות אקטואליות ועוד. **פורמט צבעוני** מרהיב עין.
סדר היום: השכמת הבוקר, ציצית ותפילין, תפילה ועוד, בצירוף דברי אגדה נעימים ומחזקים.
להיות את: חוברת נרחבת לאשה בנושאים: עוצמת נשים, צניעות, האשה במעגלי החיים ועוד. חובה לכל אשה!
הנישואין: גיל הנישואין, שידוכים, אירוסין, חופה, כתובה, מהלך השמחה, שבע ברכות, הנהגות הבית ועוד.
האבלות: דיני השבעה, השלושים, השנה ועוד. וכן ענייני עילוי נשמה, דברי נחמה וחיזוק.
כבוד אב ואם: ההלכות המעשיות דבר יום ביומו, עם מדרשי חז"ל וסיפורים מרתקים ומחזקים.
ראש חודש ברכת הלבנה וברכת החמה: בצרוף חידושים נפלאים על המאורות ופלאי הבריאה.
הסעודה: נטילת ידיים, הפסק באכילה, הנהגות הסעודה, מאה ברכות, זימון, ברכת המזון ועוד.
כשרות המטבח: בשר בחלב, הכשרת כלים, תולעים, מליחה, צלייה, פת גויים, טבילת כלים ועוד.
הימים הנוראים: הלכות ודברי אגדה מחזקים לימים אלו. **כולל סדר הסליחות והתרת נדרים.**
חג הסוכות: ניסי ישראל במדבר, חג הסוכות בירושלים, שמחת בית השואבה, האושפיזין, ועוד.
ימי החנוכה: עם סיפור נס חנוכה מדברי חז"ל וממקורות היסטוריים, מרתק במיוחד.
ימי הפורים: סיפור המגילה בהרחבה על פי מדרשי חז"ל, מרתק במיוחד! **כולל מגילת אסתר.**
חג הפסח: סיפור יציאת מצרים וקריעת ים סוף, ועוד. **כולל הגדה של פסח** עם פירוש קצר ומתוק.
חג השבועות: סיפור מרתק של מתן תורה. **מגילת רות** משולבת בסיפורי המגילה. שובה לב.
ארבע התעניות ובין המצרים: סיפורי החורבן בהרחבה, הגאולה, ביאת המשיח ועוד. נוגע ללב.
מצוות הארץ: שמיטה, חלה, כלאים, ערלה, תרומות ומעשרות, יישוב ארץ ישראל.
הרפואה: שמירת הגוף והנפש, סגולות לרפואה, מצות ביקור חולים, סיעוד הורים זקנים ועוד.
מרן הרב עוזביה: הנהגות, מעשים, דרכי לימוד והשקפה על מרן מלכא זצוק"ל, מזווית אישית.

מחירי החוברות: *שבת, טהרה, סדר היום, להיות את, נישואין, אבלות - 5.5 ₪. יתר החוברות - 3.5 ₪.*
מחיר כל הסדרה *[20 חוברות]* **– 80 ₪.**

טהרה המקוצר, שבת המקוצר, להיות את המקוצר – 3 ₪. מחיר מיוחד ברכישת מעל 100 חוברות מקוצרות – 1 ₪ לחוברת.
אפשרות להטבעת זהב על כל החוברות [עלות 70 אגורות לחוברת + מחיר המשלוח, החל מ-100 חוברות זהות] - **02-5802398.**

רשימת נקודות מכירה לרכישת החוברות: **אופקים:** 0504-185545 **אור יהודה:** 054-8438347 **אור עקיבא:** 0585-076785 **אזור:** 052-7183822 **אילת:** 054-8491143 **אלעד:** *054-8422891 *03-5233303 **אשדוד:** *052-7667048 *054-8447156 **אשקלון:** 052-7689873, 08-6722103 **באר שבע:** *054-8437294 *054-9902222 *054-8447230 **בית שאן:** 052-7183329 **בית שמש:** 0528-985558, 02-9995076 **ביתר עילית:** *02-5807463 (A) *02-5802398 (B) **בני ברק:** *0504-174567 [18:00-20:00] *054-8438347 **בני עיש:** 052-7090218 **בת ים:** *054-2491168 *0504-126566 **גדרה:** 054-7429955 **גן יבנה:** 052-4315009, 052-5454211 **דימונה:** 054-8427237 **הרצליה:** 052-8046337 **זכרון יעקב:** 052-7129661, 04-6271103 **חדרה:** 052-7117668 **חולון:** *052-5114046 *054-8591831/41 **חיפה:** *052-7657756 *052-7636768 **חצור:** 052-7383715 **טבריה:** 0508-361166 **טירת הכרמל:** 0522-753310 **יבניאל:** 0585-888148 **יבנה:** 052-7123221 **יד בנימין:** 0524315009, 0525454211 **יהוד:** 053-4158435, 052-7010722. **יקנעם:** 054-3320744 **ירוחם:** 054-7875529 **ירושלים:** *052-7114363 בית וגן *050-2290082 שמואל הנביא *02-5827008 סנהדריה * 058-3267757 מקור ברוך *0545-810328 גילה *077-3396020 ק. יובל *052-7141907 פ. זאב *053-2476758 ג. מרדכי *0506-518504 קסמון **כפר סבא:** 050-4143094. **כרמיאל:** *052-7130822 *0522-813833 **לוד:** 0504-107540 **מגדל העמק:** 0506-830791 **מודיעין:** 054-7794793, 08-9725742 **מעלה אדומים:** 0506-775847 **מצפה רמון:** 0524619144 **נהריה:** 054-6795734 **נצרת עלית:** 054-8487335 **נשר:** 054-8446326 **נתיבות:** 077-5504905, 05271-53938 **נתניה:** *053-4112422 *0527-632800 *0507-776653 **עכו:** 052-4317340 **עפולה:** 0506-830791 **עתלית:** 077-6200152, 054-8590068 **פתח תקוה:** *054-3346241, 054-8439076 *0527603435 **צפת:** 0504-121786 **קריות:** 0504-102069, 04-8492473 **קרית גת:** *052-4830879 *054-8445942, 05276-06885 **קרית ארבע:** 054-4441495 **קרית מלאכי:** 054-7429178 **קרית ספר:** *0504-172416 *054-8425082 **קרית שמונה:** 05271-92976 **ראש העין:** *0545-250370 *054-2260186 **ראשל"צ:** *03-9509488, 0502-133313 *05484-98449 **רחובות:** *0526-575529 *054-7429955 *052-5641456 *052-7090218 **רעננה:** *054-7444103 **רכסים:** *054-8417876 *0548408840, 077-3005038 **שדרות:** 053-3131382 **שומרון:** 054-3992500 **תל אביב:** 052-7661162.

© כל הזכויות שמורות
ניתן לצלם או להעתיק קטעים מסויימים לצורך לימוד בבתי הספר, שיעורי תורה, עלונים וכיוצא בהם. לא למטרות מסחר.
כל הארה, תגובה, הצעה, חיזוק וכדומה – יתקבלו בברכה רבה במייל: 6410995@okmail.co.il, או בפקס: 073-2641504.

תוכן העניינים

שער האגדה

כשמחך יצירך בגן עדן מקדם 9
שידוכים 30
הנישואין 43
הנהגת הבית 47
הנהגת הבעל 54
הנהגת האשה 70

שער ההלכה

מצות הנישואין 88
גיל הנישואין 91
בחירת שידוך 99
שידוכין מיוחדים 107
כיבוד אב ואם בנישואין 113
הנהגת הפגישות 115
מענייני התנאים 125
ענייני שדכנות 135
אירוסין – חֵנָה 138
זמני הנישואין 140
ההכנות לחתונה 145
הזמנה 145
צילומים ותזמורת 148
יום החופה 149
הכתובה 153
כתיבת הכתובה כהלכה 155
התאריך 159
המקום 163
השמות 165
סך הכתובה ונוסחה 175
תיקונים בכתובה 182
ביאור הכתובה וכמה דקדוקי מילים 185
החתימות 187
מילויים שונים 188
סידור חופה וקידושין 189
החופה 189
ברכות הקידושין 195
העדים 199
הקידושין 203
טלית 207
קריאת הכתובה 208
קנין, שבועה ותקיעת כף 210
חופה ושבע ברכות 211
ביאור שבע ברכות הנישואין 214
שבירת הכוס 216
חדר יחוד 218
חופת נידה 226
שמחת חתן וכלה 228
מצוה טאנץ [ריקוד של מצוה] 238
ברכת המזון ושבע ברכות 246
שבעת ימי משתה והנהגתם 251
תפילות וקריאת התורה 255
דיני שבע ברכות בסעודות 256
עוד פרטי דינים בשבע ברכות 264
ברכת "אשר ברא" 271
היום השביעי 272
שבת חתן 274
דיני ימי שמחה וברכה בנישואין שונים 281
מעט מדיני אבלות בנישואין 285
השבועה שבכתובה 287
איסור שינוי מנהג 289
דעת גדולי דורנו 292
תקנת השבועה, מקורותיה, טעמיה, ומנהגיה למשך הדורות 304
טבלת סיכום תאריכי הכתובה 320

לתועלת הלומדים: העמודים המסומנים בחוברת בהלכות ב-() הם לפי הספר "ילקוט יוסף" - "חופה וקידושין". וכשכתוב סימן וסעיף, היינו שלחן ערוך אבן העזר.

יש לציין שההלכות שבחוברת הן לכל הדעות, לבני ספרד ולבני אשכנז. לבד ממקומות שבארנו בהם במפורש, שיש חילוק בין בני ספרד לבני אשכנז.

Yitzchak Yosef
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד ד' טבת ה'תשע"ח

הסכמה

הובא לפני החיבור היקר **"הנישואין בהלכה ובאגדה"**, ערוך בטוב טעם ודעת ובסדר נכון, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, שאסף וקיבץ כעמיר גורנה, הרב היקר מאוד, שוקד באוהלה של תורה, לילה כיום יאיר כחשיכה כאורה, יראת ה' היא אוצרו, ועליו יציץ נזרו, שמן תורק שמו, טעמו ונימוקו עמו, אשרי יולדתו, צינה וסוחרה אמיתו, מרביץ תורה ומורה הוראה בישראל, כבוד שם תפארתו, הרב הגאון רבי **דוד שלום נקי** שליט"א, **מתלמידיו המובהקים של מרן אאמו"ר פוסק הדור רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, והולך בדרכו ההלכתית, לא זז מפסקיו ימין או שמאל, בין להקל ובין להחמיר.**

זכה הרה"ג המחבר שליט"א לינק עוד משחר נעוריו ממרן אאמו"ר זצוק"ל, וקיים בעצמו מילדותו את דברי התנא במסכת אבות (פ"א מ"ד): "והוי מתאבק בעפר רגליהם, והוי שותה בצמא את דבריהם", ועל ידי כך זכה שיתקיימו בו דברי שלמה במשלי (יג כ): "הולך את חכמים יחכם", שלבד מעצם ההוראות ההלכתיות ששמע ממרן אאמו"ר, קיבל גם תובנות והנהגות חשובות, אשר יעשה אותן האדם וחי בהן.

כמו כן, זכה המחבר ולמד בישיבתנו הגבוהה "חזון עובדיה" עוד מימי הקמתה בשנת תשנ"ג, ושמע ממרן אאמו"ר שיעורים תמידין כסדרן, כאשר מרן ראה בהקמת הישיבה דבר ערוך ונשגב, והיה מגיע מידי שבוע למסירת שיעורים, ובכך זכה להגשים את משאלותיו להידבק יותר במרן אאמו"ר, כמו שנאמר "ולדבקה בו", הוי מתדבק בתלמידי חכמים (כתובות קיא ע"ב).

הרה"ג המחבר שליט"א בחיבוריו היקרים **מסכם בתמצית ובבירור את הדברים באופן נכון, ובשפה ברורה השווה לכל נפש**, בבחינת דיברה תורה כלשון בני אדם, זריז ונשכר, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, להבין ולהורות לשעה ולדורות, והביא הלכות מאשר עלה בספרי **"ילקוט יוסף"**, וכן מספריו של מרן אאמו"ר עטרת ראשנו רבן של כל בני הגולה רבנו **עובדיה יוסף** זצוק"ל, זיע"א, **והדבר הוא לתועלת מרובה לכל שכבות הציבור, הן לבחורי הישיבות והאברכים היקרים, ה' עליהם יחיו, והן לפועלים יגיעי כפיים**, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

משנה שמחה יש בליבי, בשומעי כי אף אנשים ונשים הרחוקים מקיום התורה ומצוותיה, קובעים סדר לימוד בחוברות אלו, הנכתבות בשפה קלה ונעימה, ואט אט מתקרבים לצור מחצבתם, וזכות הרבים גדולה היא עד מאוד. וכבר כתב הגאון רבי חיים פלאג'י בהקדמה לספרו "מועד לכל חי", משם סבו הגאון רבי יוסף רפאל חזן בעל שו"ת "חקרי לב", בשבח ספריו של הגאון החיד"א ז"ל, ובעיקר בספריו הקטנים כמו "מורה באצבע" וכדומה, שהוא מוסר ודינים שיד כל אדם שווה בו, אחד חכם ואחד תם קוראים בו, ובעלי בתים ישאוהו בחיקם, והיתה עמו וקרא בו בלכתו בדרך, בים וביבשה, שאין בו טורח כלום. והיה משבח בתהילותיו החיבורים הללו יותר ויותר מכל שאר החיבורים הנוראים, יען כי נמצאים בתוכם מוסר מלכים ודינים המדריכים לאדם ליראת ה' ולעובדו בלבב שלם. עי"ש.

כמו כן, צירף דברי אגדה ומעשיות לזיכוי הרבים, מתוקים מדבש ונופת צופים, בטוב טעם ודעת ערוכים, ממדרשי חז"ל מזהב ומפנינים יקרים, עם דברי חיזוק להקמת בתים נאמנים, והדרכה לחתן ולכלה לתועלת הרבים.

בעברי בין בתרי אמרותיו, ראה ראיתי, שחיזק כמה וכמה ממנהגינו הספרדים, אם בענין השבועה שבכתובה, ואם בענין חדר יחוד, שאין החתן והכלה מתייחדים מיד לאחר החופה אלא בסוף החתונה

Yitzchak Yosef
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

כשהולכים לביתם. ובאמת, שיש להמשיך ולחזק את מנהגינו אשר יסודותיהם בהררי קודש, מגדולי עולם מאות בשנים אשר קוטנם עבה ממותנינו, הם הם הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים.

וכבר כתב המאירי בהקדמה לספרו מגן אבות, בבאור הפסוק (משלי יז ו) "עטרת זקנים בני בנים, ותפארת בנים אבותם", וזה תוכן דבריו: התפארת לבנים היא, כשתהיה ההנהגה ישרה אצלם מיד אבותיהם ורבותיהם וחכמיהם הקדומים. והוא מה שאמרו בירושלמי "ואל תבוז כי זקנה אמך" - אלו המנהגות. ואחר שכן, ראוי לכל חכם ולכל בן מעלה להעמיד מנהג מקומו על מתכונתו, לבלתי השיג גבול האבות הקדומים והחכמים הראשונים לשנות מנהג מקומו, ללא צורך וללא סיבה. וגם אם יזדמן לו חולק עליהם, ראוי לו להשתדל בהעמדתו, אחר שלא יתבאר סתרו בראיה, ואף אם היות הדעת נוטה מעט לסברתו, אחר שאין הכרעה בחילוק הדעות ההם בין שני הסותרים, וכל שכן בהיות האמת איתו לעזר ולהועיל. וקל וחומר בהיות המנהג הנהוג מנהג קבוע לרבים, והתמורה דעת יחיד, שזה אמנם - אחר מחילת הכבוד - צד יוהרא ורוח גבוהה ונשמה יתירה, וראוי לגערת חכם או חכמים. ע"ש.

ולצערנו הרב, לא רבים יחכמו, ויש כמה שמזלזלים וחושבים שמנהגנו הספרדים הגיעו מן הגורן ומן היקב, מפשוטי העם, כמו המנהג שאנו לא עושים חדר יחוד, ואצל רבים מהאשכנזים החתן והכלה הולכים יד ביד לחדר יחוד, וכבר צווח על זה הרב ערוך השלחן שהיה גאון אשכנזי, ולא מצא חן בעיניו המנהג הזה.

ובאמת שמנהגנו זה מבואר בכמה וכמה גדולי עולם, וכמו שהבאנו בארוכה בשו"ת הראשון לציון (ח"ב אבה"ע סימן ט), ומהם: הרדב"ז, משאת בנימין, כנסת הגדולה, גינת ורדים, שער המלך, פרי האדמה לראשל"צ הגאון רבי מיוחס בכר שמואל, משפט וצדקה ביעקב לרבי יעקב אבן צור, והביא שכן פסקו הגאונים האדירים, רבי יהודה בן עטר, רבי שמואל הצרפתי, ורבי אברהם בן דנאן. וכן כתבו בספר כרם חמר, תועפות ראם, רוב דגן, ארץ חיים, נהר פקוד, ישכיל עבדי, פדה את אברהם ועוד.

והגאון רבי שלום משאש זצ"ל בספרו שמש ומגן כתב, שכן היה המנהג במרוקו, שלא לעשות כלל חדר יחוד, ושכן דעת גדולי רבני מערב הקדמונים, ואסור לשנות ממנהגינו. וכן כתב זקן רבני המערב, הגאון רבי יהושע מאמאן שליט"א בקונטרס "שמחתי בישועתך", שכן היה המנהג במרוקו שלא לעשות כלל חדר יחוד. וכן כתב בספר נהגו העם על מנהגי מרוקו. וכן ציוה הבבא סאלי על בנו שלא יעשה חדר יחוד לאחר החופה, והתבטא בחריפות נגד המנהג הזה. וכן נהגו והנהיגו כל גדולי הדור הקודם בישיבת "פורת יוסף", רבי עזרא עטיה, רבי יעקב עדס, מרן אאמו"ר, רבי יהודה צדקה, רבי בן ציון אבא שאול, זצוק"ל, ועוד. ואדרבה, ראו בזה מנהג מכוער לעשות חדר יחוד בפני קהל עם ועדה. ומפורסמים דברי מופת הדור הגאון החזון איש (אורח חיים סימן קמ) שכתב: עקירת הקבוע והמקובל בפי רבותינו מדור דור, והטלת ספק בהם, היא מסילה לעיקשות והגרוע ממנה. עי"ש.

ברכתי להרב המחבר שליט"א שיזכה לברך על המוגמר, ולחבר עוד חיבורים יקרים טובים ומועילים, לזכות את הרבים בדבר ה' זו הלכה, ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, ולהרבות חיילים לתורה ולתעודה. ויהי רצון שזכות זיכוי הרבים יגן בעדם ובעד בניהם אלף המגן, ולא תמוש התורה מפיהם ומפי זרעם ומפי זרע זרעם עד עולם, לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים, "והיה כעץ שתול על פלגי מים, אשר פריו יתן בעתו, ועלהו לא יבול, וכל אשר יעשה יצליח". אמן.

בברכת התורה בהעדכה ובאהבה רבה

יצחק יוסף
הראשון לציון והרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הגדול

יצחק יוסף
YITZCHAK YOSEF
Ta- Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

דברי פתיחה

בְּמַקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים, ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל (תהלים סח כז). מָה אָשִׁיב לַה', כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי. כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא, וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא. לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה, וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא (שם קטז, יב-יג ויז). אוֹדֶה ה' מְאֹד בְּפִי, וּבְתוֹךְ רַבִּים אֲהַלְלֶנּוּ (שם קט ל). אוֹדֶה ה' בְּכָל לֵבָב, בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה (שם קיא א). חַסְדֵי ה' אַזְכִּיר תְּהִלֹּת ה', כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ ה' (ישעיה סג ז). הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי, מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה (בראשית מח טו).

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו, והגיענו עד הלום, להגיש לציבור היקר, אוהבי תורה ולומדיה, קרובים וגם רחוקים, יגיעי כפיים ואברכים, ומשתה הנשים כאנשים, את החיבור היקר הזה, אשר מחזה שדי יחזה, ויקרא שמו בישראל **"הנישואין – בהלכה ובאגדה"**, סובב הולך על פרטי דינים במצוה יקרה זו, שמקורה טהור, נובע ממצות פריה ורביה, היא המצוה הראשונה שציונו בורא העולם בתורתנו הקדושה, באומרו (בראשית א כח): "פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ".

עילת העילות וסיבת הסיבות סיבב שחוברת זו **"הנישואין"**, היא החוברת **העשרים** מתוך סדרת החוברות **"בהלכה ובאגדה"**, לרמוז על מה שאמרו חז"ל בתלמוד (מסכת קידושין כט ע"ב): עד עשרים שנה, הקב"ה מצפה לאדם אימתי ישא אשה, וכיון שהגיע עשרים ולא נשא, אומר: "תיפח עצמותיו". וכן אמרו שם: בן עשרים שנה ולא נשא אשה, כל ימיו בהרהורי עבירה. השם יצילנו.

כדרכנו בקודש בכל החוברות, כן אחזנו גם בחוברת זו, לכתוב את ההלכות על פי דעת **מרן השלחן ערוך** שהספרדים קיבלו הוראותיו, ועל פי דעת **הרמ"א** שהאשכנזים קיבלו הוראותיו. ועל פי הוראותיו והשקפותיו של רב רבנן, מאור עינינו ומשוש ליבנו, ראש ממשלת התורה, אשר הקרין והאיר עלינו מאורה, שר הצבא, דגול מרבבה, כבוד קדושת, הדרת יקרת, פוסק הדור, גדול הדור, מרן הראשון לציון רבנו **עובדיה יוסף** זצוק"ל. ועל ידו השני, מורנו הרב, אור הנערב, נאמן לרבנו, עטרת ראשנו, צניף תפארתנו, אהוב ליבנו ומאור עינינו, ראש ישיבתנו, מרן הראשון לציון, הגאון הגדול, רבנו **יצחק יוסף** שליט"א.

ואף גם זאת, צירפנו בסייעתא דשמיא, מהנהגותיו והליכותיו של מרנא מופת הדור, הגאון **החזון איש** זצ"ל (המובאים בספרים: חזון איש, פאר הדור, אגרות החזון איש, ארחות איש, ארחות רבנו, חוט שני ועוד), ועליהם יאות להליץ, 'שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד', לכה נא ראה.

ועתה אשיחה וירווח לי, כי הנה עיקר תורת "הנישואין" - הלכותיה והליכותיה, שייכת לבחורים צעירים, אשר לא יחכמו בדיניה ופרטיה, באומרם, מה לנו ללמוד בה, כל שאין הדברים נוגעים אלינו עתה. וכשמגיע עיתם להידרש בה, מחמת טרדם אין להם פנאי הדרוש לה, ונמצא שאינם יודעים בין ימינם לשמאלם מאומה, ואיש הישר בעיניו ובעיני חבריו יתנהג בה, ומבלי משים הוא נותש ועוזב את מסורת אבותיו ואבות אבותיו המיוסדת מרבותינו גדולי הדורות וענקי הרוח מאות בשנים. ואף שהיה עז רצונו הפנימי להמשיך לצעוד במסורת הסלולה לנו מדורי דורות, אך מחמת שאינו בקי בהלכה כראוי, וגם נמצא

במסגרת ישיבתית שעומדים בפרץ על כל אשר יעיז לסור מהנהגתם החדשה, לכך בחורים רבים תוהים ובוהים איכה יתהלכו, כי מחד חפצים הם במסורת אבותיהם, אך מאידך נכפים הם נכפים.

וכמה נפלאים ואמיתיים הם דברי הרב "משפט הכתובה" (סימן מב) שכתב: ובאמת, כי לבחור הצעיר, אין כח וכלים ללכת נגד ה"מקובל" בישיבה, בשעה שהחינוך כראוי שהישיבה היא קודש קדשים. ולכן, על הבחורים האהובים הללו, אין טענה כל כך, **כי עדיין לא כולם התלמדו להיות חזקים באופיים, ולחיות על פי דקדוק ההלכה לאמיתה – אף אם כל הסביבה נוהגת אחרת.**

וראיתי בני עליה והמה מועטים, שילכו על פי ההלכה נגד הזרם, ולא יחתו מסביבתם. ובעזרת השם, כשיהיו אברכים, רובם כבר יתרגלו בזה, למעט מיעוטא דמיעוטא, שתמיד יהיו מחוברים למנהגי ישיבתם עד 'זיבולא בתרייתא' [עד יומם האחרון].

ויש להזכיר לחתן הצעיר, כי ענין הקידושין והנישואין יהיה אצלו בעזרת השם רק פעם אחת בחיים, ואילו היה עושה זאת בגיל מבוגר, כאשר היה כבר מורגל הרבה בחיי תורה ובכפיית עצמו לחיות על פי דקדוק ההלכה דווקא, בוודאי היה מכריח שכל פרט בחופתו יהיה בדקדוק ההלכה הגמור, והיה לומד היטב לפני שיעשה דבר שהוא פעם אחת בחיים. אבל סדר הדברים אינו כך, כי החתונה היא בגיל צעיר. על כן, **בחור נבון, יבגר נפשו מאוד בעת הזו, וילמד היטב את פרטי ההלכה [המובאים להלן בשפה קלה ונעימה מפי רבותינו הקדושים], ולא ישליך את החתונה לאופנה החדשה והמנהג ה'מקובל'.** ע"כ.

כולנו תפילה לבורא עולם שיערה רוח טהרה ממרום על כל אחינו בית ישראל, ובקרוב נחזה בהתגשמות הנבואה (ישעיה יא ט): "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה', כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים", ו"יִשֹּׁטְטוּ רַבִּים וְתִרְבֶּה הַדָּעַת" (דניאל יב ד), ונזכה שתחזור העטרה ליושנה כמסורת גדולי וגאוני הדורות, המעניקים חמה בקומתם, המה הגיבורים אשר מעולם אנשי השם. ובחורי ישראל יזכו בנעוריהם להקים בתים נאמנים בישראל בקדושה ובטהרה, ביראת שמים טהורה, ברבות הטובה, אמן.

ועיני לשמים נשואות שאזכה יחד עם רעייתי מנב"ת, לרוות נחת מכל יוצאי חלצינו, גדולים בתורה וביראת שמים טהורה, ברבות הטובה, גם עד זיקנה ושיבה. ויקויימו בנו נבואות הנביא ישעיה (נד יג): "וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה', וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ", וכן (שם נט כא): "לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ, וּמִפִּי זַרְעֲךָ, וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ, אָמַר ה', מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם", אושר ועושר, ושובע שמחות וכל טוב, אמן.

הכותב וחותם לכבוד התורה ולומדיה

ראש חודש טבת

שנת: **"וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ"** (ישעיה נח י) תשע"ח לפ"ק

דוד שלום נקי

מבוא

חתן, כלה, תזמורת, ריקודים, צלם, קרובים, ידידים, נשיקות, איחולים, לחיצות ידים, שולחנות, מלצרים...

בקיצור: **חתונה!**

מי כאן בעלי השמחה? כמובן, החתן והכלה.

ומי עוד? כמובן ההורים.

ומי עוד?

בנוסח הזימון של ברכת המזון בחתונה, מזכירים אנו את בעל השמחה הגדול מכולם: "ברוך אלוקינו **שהשמחה במעונו**"!

נוסח זה הינו ייחודי לשמחת נישואין בלבד, ולא לשום שמחה אחרת. בשמחת נישואין, השמחה היא במעונו של הקב"ה. **הוא הוא בעל השמחה!**

כמובן שבכל שמחה ובכל מאורע, הקב"ה הוא המושך בחוטים, והוא המנהל ומנהיג את עולמו. ואולם בשמחת נישואין, ישנה הדגשה מיוחדת - **זוהי שמחתו הפרטית, כביכול, של הקב"ה! השמחה שרויה במעונו!**

סיפר הגאון רבי חיים מצאנז: פעם ערך הגאון היעב"ץ [הרב יעקב עמדין בן צבי] סעודת סיום הש"ס. היתה לו שמחה מיוחדת בסיום זה, שכן היה זה לימוד בעיון, שלמד עם תלמידיו במשך קרוב ל-20 שנה. הוא הזמין לסעודת המצוה את כל תלמידיו ותלמידי החכמים בעירו. בשעת ברכת המזון גאתה השמחה והציפה את ליבו, עד שהוסיף מדעתו את המילים: "נברך לאלוקינו שהשמחה במעונו", שהלוא אין שמחה כשמחה של תורה. באותו לילה הופיע בחלומו אביו הקדוש, בעל החכם צבי, ואמר לו, כי בשמים הקפידו על כך שהוסיף מדעתו מילים אלו, שהן מיוחדות אך ורק לשמחת נישואי חתן וכלה!

סיים הרבי מצאנז את סיפורו זה והוסיף: תארו לעצמכם, גאון הגאונים כמו היעב"ץ, המסיים את הש"ס עם חבורה שלימה של תלמידי חכמים גדולים, אך השמחה אינה מספקת, אי אפשר לומר "שהשמחה במעונו". אולם שני יהודים פשוטים מדלת העם, העורכים חתונה לבניהם כדת משה וישראל, השמחה גדולה בשמים, עד שניתן לומר "שהשמחה במעונו", ומעתה דעו לכם מהי מעלתה של שמחת נישואין יהודית בשמים!

ומחמת השמחה השרויה במעונו של הקב"ה, מושפע בעת זו משמים שפע רב! בדומה לאדם שיש לו שמחה, והוא משפיע ומרעיף מתנות וסעודות לאחרים המשתתפים בשמחתו, כך גם כשיש שמחה בשמים. **וכל השפעות טובות וברכות וקדושות נשפעים בעת שמחת נישואין!** (אגרא דבי הילולי)

מדוע דווקא שמחת נישואין היא "שמחתו הפרטית" של הקב"ה, והשמחה שרויה במעונו? על כך, ועוד עניינים הקשורים לנישואין - נרחיב אי"ה בחוברת זו **בשער האגדה.**

ובשער ההלכה - פרטי ההלכות למעשה, בענייני גיל הנישואין, שידוכים, אירוסין, הכנות לחתונה, חופה, כתובה, מהלך השמחה, שבע ברכות ועוד.

ויהי רצון שנזכה במהרה לשמחת הגאולה השלימה, שנמשלה לשמחת נישואין, ככתוב (ישעיה סב ה): "וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ"!

קרשה ועומה ומועלה!

שער האגדה

כשמחך יצירך בגן עדן מקדם

נישואין!

מאורע כה משמעותי וגדול בחיי האדם. כמה שאיפות ותקוות נתלים בו. כמה הגיגים וחלומות, רגשות ורצונות, ציפיות ומטרות.

הנישואין הינם "טבע" במין האנושי. טבע בני האדם לרצות להתחתן, להקים בית ומשפחה. זהו טבעו של עולם, "תופעת טבע" שמתרחשת בכל מקום בתבל. סינים ויפנים, אמריקאים ומקסיקנים, רוסים ופולנים, עירקים וטוניסאים - כולם מתחתנים.

רבות מדובר על הנישואין. פילוסופים התפלספו, פסיכולוגים העמיקו חקר בהליכי נפש האדם, ויועצי נישואין הציגו מרכולתם, עצות והדרכות לחיי נישואין תקינים ומאושרים.

ואנו?

"ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו... ונתן לנו תורת אמת, וחיי עולם נטע בתוכנו"!

יהודים אף הם נישאים. אך הנישואין אצל עם ישראל אינם מעשה של חול, אלא הם נקראים "קידושין". זהו דבר קדוש ויקר.

תורתנו, תורת חיים, נותנת לנו ידיעות, השקפות, הדרכות והוראות מעשיות לחיי נישואין, והכל "ישר מן המקור" מבורא העולם יוצר האדם בכבודו ובעצמו.

ואנו - אין לנו אלא לשאוב ולדלות מן התורה, כפי כוחנו והבנתנו. מצטרפים אנו לתפילתו של דוד המלך (תהלים קיט יח): "גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ"! שה' יפקח את עינינו לגלות דברים נפלאים ומתוקים מן הטמון בתורה הקדושה.

מתוך התורה, רוצים אנו להבין ולהשכיל, מהם נישואין, מהי מהותם הפנימית – רוחנית, מהי מטרתם ותכליתם, ומהם הכלים הנכונים וההדרכות הנכונות המתלווים אליהם.

ששת ימי המעשה – קביעת "מערכת הגדרות"

התורה פותחת בעניין בריאת העולם. כל "מערכת ההגדרות" של העולם הוגדרה באותם ששת ימי המעשה, שבהם ברא הבורא את עולמו והטביע בו את טבעיו.

בימים אלו נקבע שבלילה יהיה חושך וביום יהיה אור; מה הם תחומיו של הים ומהם תחומי היבשה; מה יהיו מסלוליהם של מערכות השמש, הירח והכוכבים; הוגדרו במדוייק תכונותיהם הביולוגיות של כל בעלי החיים; נקבע שהציפור תוכל לעוף, והדג יוכל לחיות דווקא בתוך מים; נקבע כי המים ירדו למטה ואילו הגז יעלה למעלה, וכן הלאה והלאה...

ביום השישי - כשברא הקב"ה את האדם, הוטבעו אף הטבעים של המין האנושי. כל המסופר בתורה על בריאת האדם, בריאת האשה, ושמחת הנישואין שלהם - זהו דגם למה שמוטבע בטבע האדם ובטבע הנישואין. כאן נמצאת "מערכת ההגדרות" של האדם.

הבה ונלך בעקבות המסופר בתורה ובחז"ל על בריאת האדם ועל נישואיו.

"וַיִּצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה... וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים, לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ, אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: וַיִּצֶר ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה, כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם, וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לִרְאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ, וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם, נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה, וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: וַיַּפֵּל ה' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן, וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה: וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה, וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם: וַיֹּאמֶר הָאָדָם, זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי, לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה, כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה זֹאת".

העזר המושלם

אחר שברא ה' את כל הבריאה כולה, ארץ ושמים, צמחיה, מאורות, חיות ובהמות, יצר הקב"ה את "נזר הבריאה" - את האדם, אשר בעבורו הוכן הכל מראש. כל הבריאה היתה נתונה לפניו וכפופה לו, לעזור לו ולשמשו בתפקידו הגדול.

ואולם משהו בכל זה, עדיין לא היה מושלם!

- "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים, **לֹא טוֹב** הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ, אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ".

אין זה טוב עבור האדם שיהא מתהלך יחידי בעולמו ובתפקידו, אלא יש לברוא לו "עזר כנגדו", שותף לחיים ולתפקיד.

למעשה, לכל בעלי החיים כבר נבראה מלכתחילה בת זוג. מלכתחילה נבראו כולם זוגות זוגות: אריה ולביאה, פיל ופילה, גמל ואנקה, שור ופרה... רק האדם נברא יחידי, ללא בת זוג, והיה זה **"לא טוב"** עבורו. הקב"ה רוצה לתת לו אשה שתהיה לו לעזר ולצוותא.

ואולם, השאלה המתבקשת היא, מדוע לא ברא ה' לאדם אשה - מלכתחילה, כמו בעלי החיים שנבראו מלכתחילה כזוג?

נתבונן ונראה, כי הדבר הוא לתועלתו ולטובתו של האדם!

ה"זוגיות" של בעלי החיים הינה שטחית ואקראית. הם נבראו מלכתחילה כל אחד כגוף נפרד, ואכן הם נפרדים במהותם. כל אחד מהם הינו בריה בפני עצמו, ויכול לחיות את חייו לבדו. רק שהקב"ה הטביע בהם צורך להזדקק זה לזה, לשם המשכת המין. זוהי התחברות אקראית ומזדמנת, ולא קבועה ומתמשכת. אין להם ענין תמידי זה בזה, אלא כל אחד לדרכו פונה, ואף אין ביניהם התייחדות מסויימת זו לזה, דהיינו פרה זו לשור זה ופרה זו לשור זה, אלא כפי המזדמן.

אין זו צורת הזוגיות שרוצה בורא עולם להטביע במין האנושי. במין האנושי רוצה בורא עולם להטביע צורת התקשרות הרבה יותר אמיצה, מהותית ושלימה. "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים, **לֹא טוֹב** הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ"! אין זה טוב עבור האדם שיחיה כל אחד את חייו לבדו, מבלי שותפות אמיצה ואיתנה בכל תחומי החיים!

"לא טוב היות האדם נוצר כל אחד לבדו, דהיינו חומר האיש בפני עצמו וחומר האשה בפני עצמה, כיצירת שאר הנמצאים שאין הזכר והנקבה צריכים זה לזה כי אם לקיום המין, מה שאין כן במין האדם שהם צריכים זה לזה בהמצאת צורכי ביתם, ולפיכך צריך שתהיה האהבה חזקה ביניהם, וזה לא יהיה כי אם כשיהיו מחומר אחד". (ספר עקדת יצחק)

לכן הקב"ה בורא לאדם את בת זוגו בצורה ייחודית ביותר, כפי שנראה בהמשך, שהיא ממש בשר מבשרו, שניהם עשויים מחומר אחד, וזה יתן להם את הפוטנציאל לחיות באחדות מושלמת, כיחידה אחת.

"אעשה לו עזר **כנגדו**" - אתן לו עזר שיהיה "כנגדו" בלבד, מיוחד וייחודי רק לו. להבדיל, לשור למשל, אין עזר "כנגדו", אין לו פרה הייחודית רק לו. אבל בני האדם אינם כמו עדר של חיות, אלא לכל אדם ישנה אישיות ייחודית משלו, ולכן אף לכל אדם תהיה אשה השייכת לו בלבד, והיא תהיה שותפתו ועזרתו בחיים.

האדם מחפש "עזר"

ובכן, נמצא האדם יחידי בעולמו. מי יהיה לו לעזר?

הקב"ה אינו 'מציע' מיד את האפשרות של "אשה", אלא תחילה הוא נותן לאדם לחפש בשאר ברואי העולם, אולי ימצא לו מאחד מהם עזר. לכן הוא מביא לפניו את כל החיות, שיקרא להן בשמות.

"וַיִּצֶר ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה, כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם, וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לִרְאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ, וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם, נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה, וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ".

קריאת השמות אינה רק המצאת שם מתאים לכל בריה, אלא זו התוודעות ראשונית לבריה זו, לתפקידה ומהותה, ולעזר שהיא מהווה בעבורו.

ניתן לדמות זאת, למשל, לאסטרונאוט המגיע למאדים לערוך עבודת מחקר, ושם במאדים שולחת לו ההנהלה צוות של יצורי מאדים שצריכים לעזור לו בתפקידו. כעת הוא צריך להכיר יצורים אלו, ולהבין לשם מה נשלחו לו, ובמה הם יכולים לעזור לו. הוא רואה ייצור בעל ציצורות רבים ומיכלי חמצן, ומבין שיצור זה אמור לספק לו חמצן. הוא קורא לו: "חמצני". הוא רואה יצור בעל רגליים שריריות וגב חסון, ומבין שיצור זה צריך לשאת ולהוביל אותו ממקום למקום ברחבי המאדים. הוא קורא לו: "המוביל". וכן הלאה. ואם כן קריאת השמות היא בעצם הבנת מהות הדבר ותכליתו והעזר שהוא מהווה בעבורו.

ואכן, "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה, **וּלְאָדָם לֹא**

מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ"! מתוך כל החיות והבהמות חיפש וחיפש, ניסה למצוא בהם עזר, אך לא מצא. אומנם מצא לו הרבה עזרים, כל אחד בתחומו ובתכונותיו, ובהתאם לכך קרא להם שמות [למשל: **כלב** - כולו לב. בולטת בו תכונת הנאמנות לבעליו. **גמל** - מסוגל להיגמל זמן רב ממזון ושתיה, ובנוסף גומל טוב הוא למיטיב לו, ומשרתו נאמנה. **כבש** - תמים **ונכבש** בקלות], אך לא מצא עזר "כנגדו", עזר שיהיה כמשקלו, דומה לו, שותף לחיים ולתפקיד. מה שנקרא בלשוננו 'פרטנר'.

*"מלמד שבא על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו...", רוצה לומר, **שבחן וראה בשכלו שמכל המינים אין לו בת זוגו.** ולמדו רז"ל זה ממילת "מצא", משמע שטרח וחקר ולא מצא.* (אדרת אליהו להגר"א)

*כנגדו - **מן הדומה לו בצלם דמות ורקמה** [כתרגום ירושלמי: בר זוג בדנפיק ביה], ולפיכך לא מצא עזר כנגדו, אף על פי שכמה משרתים ועומדים היה מוצא לו.* (חזקוני)

רק כעת, משנוכח האדם בחסרונו ומגיע להכרה מלאה בצורך שלו ב"עזר כנגדו", ומתאווה ומשתוקק לזה, הקב"ה אכן בונה ויוצר בעבורו את האשה - מצלעו ומבשרו.

"כי לא היה החֶפֶץ לפניו יתברך לקחת צלעו ממנו, עד שידע אדם שאין בנבראים עזר לו, ושיתאווה שיהיה לו עזר כמותם, וידע שמפני זה היה צריך לקחת ממנו אחת מצלעותיו". (הרמב"ן)

אילו היתה האשה ניתנת לאדם מבלי תהליך זה, ומבלי שיכיר וידע בטובה הטמונה לו מכך, היה יכול האדם להתלונן על בריאתה, שהרי בסופו של דבר היא החטיאה אותו. כדברי המדרש (בראשית רבה יז ד): "צפה הקדוש ברוך הוא שהוא עתיד לקרות עליה תַּגָּר, לפיכך לא בראהּ לו עד שתבעהּ בפיו".

כעת כשהאשה ניתנת לו רק לאחר חיפוש ורצון, "**יתאווה לה ויחבבנה יותר**" (חזקוני). ואף דבר זה הוטבע בטבע האנושי:

"זוג יונים" כידוע, נולדים יחד, כתאומים. הם אינם צריכים לחפש זה את זו. אבל האדם נולד "לבדו", האשה ניתנת לו רק לאחר תהליך פנימי של חיפוש ורצון, כשהוא חש כי "לא טוב היות האדם לבדו" ומשתוקק לעזר והשלמה, או אז היא בגדר "מציאה" בשבילו, ובכך הוא מתאווה לה ושמח בה ביותר.

הניתוח

"וַיַּפֵּל ה' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן, וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו, וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה".

הקב"ה עורך לאדם מעין "ניתוח", שבו לוקח ממנו את אחת מצלעותיו, וסוגר את מקום החתך. מצלע זו הוא בונה את האשה.

בגמרא (עירובין יח ע"א) מבואר כי לפני "ניתוח" זה, היתה האשה כלולה באדם כחלק ממנו. אמר רבי ירמיה בן אלעזר: דו פרצוף פנים היה לו לאדם הראשון כשבראו הקב"ה תחילה, אחד מלפניו ואחד מלאחריו. וחילקו הקב"ה לשנים, ועשה מן האחד את חוה, שנאמר: "אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי" - מאחור ומלפנים צרת לי צורת פנים.

וכן אומר הזוהר הקדוש (ויקרא יט ע"א): כשעמד אדם, היתה נקבתו תקועה בצדו, ואותה הנשמה הקדושה שבו היתה מתפשטת לצד הזה ולצד הזה, והיתה מספיקה לזה ולזה, משום שכך נכללה. אחר כך נסר הקדוש ברוך הוא את האדם, ותיקן את נקבתו.

[ולפי זה, מדוע אומר הפסוק "ויקח אחת מצלעותיו", הלוא הקב"ה לקח ממנו את צידו? מבאר רש"י: "מצלעותיו - מסטריו [מצידיו] כמו "ולצלע המשכן". כלומר המילה "צלע" פירושה אף "צד". הקב"ה לקח את אחד מצדדיו, וממנו ברא אשה].

מדוע הפיל הקב"ה תרדמה על האדם?

⇦ כדי שלא יפחד ולא יצטער (ספורנו).

⇦ כדי שחוה לא תתגנה עליו, כשיראה את תהליך יצירתה, כשהיא מלאה רירים ודם.

בהקשר לכך, מספרים חז"ל (בראשית רבה יז ז): מטרונה אחת [אשה חשובה גויה] שאלה את רבי יוסי, אמרה לו, למה ברא ה' את חוה בגניבה, על ידי שלקח מן האדם את צלעו? אמר לה: משל, אם הפקיד אדם לידך מטבע קטנה של כסף בחשאי, והחזרת לו ליטרא של זהב בפרהסיא, זו גניבה?! המשיכה ושאלה: למה במטמוניות [בסתר, כשהוא בתרדמה]? אמר לה: בתחילה בראהּ לו בפניו, וראה אותה מלאה רירין ודם, מאס בה והפליגהּ [הרחיקהּ] ממנו, חזר ובראה לו פעם שניה בתרדמה, וערבה לו. נהנתה המטרונה מן התשובה, ואמרה לו: מוסיפה אני על דבריך, אמורה הייתי להינשא לאח אמי, ועל ידי שגדלתי עמו בבית התכערתי בעיניו, והלך ונשא לו אשה אחרת, שלא ראה אותה מעולם, ואינה נאה כמוני.

⇦ כדי שתבוא לו בהיסח הדעת, כענין מציאה פתאומית, וישמח בה מאוד, בדומה למה שנאמר על חזקיהו (ד"ה ב כט): " וַיִּשְׂמַח יְחִזְקִיָּהוּ וְכָל הָעָם... **כִּי בְּפִתְאֹם הָיָה הַדָּבָר**". (עקדת יצחק שער ח)

ה' "בונה" אשה

"וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם – לְאִשָּׁה, וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם".

לקח ה' את צלעו של האדם, ובנה ממנו אשה. בשונה מן האדם שעליו נאמר "**וייצר** ה' אלוקים", הרי שאצל האשה נאמר "**ויבן** ה' אלוקים", לשון בנייה, והדבר רומז על תכונות מיוחדות אשר הטביע הקב"ה באשה: הקב"ה הטביע בה **בינה** יתירה, יותר מבאיש [כמורחב להלן]. כמו כן הפקיד בידיה את **כח הבנייה** של הבית, כמו שאומר שלמה המלך (משלי יד א): "חַכְמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ". אף מבחינה פיזית, הקב"ה "בנה" אותה, כדרך שבונים בנין - עם בסיס רחב מלמטה, והולך ונהיה צר כלפי מעלה, כדי שיהיה יציב, ויהיה כובד המשא על הקרקע ולא על הקירות. כך הקב"ה "בנה" את האשה רחבה מלמטה וצרה מלמעלה, שלא תכבד על גופה נשיאת הַעֻבָּרִים (בראשת רבה יח ג)

בינה יתירה באשה

"וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע" - רבי אלעזר אמר: נתן בה **בינה** יותר מן האיש.

לצורך בניית ביתה, חנן הבורא את האשה בחכמת חיים מיוחדת, באינטואיציה חזקה ובכושר אבחנה מעולה. כדוגמא לכך מציינים חז"ל: "אשה מכרת באורחים יותר מן האיש"

(ברכות י ע"ב). כלומר היא מסוגלת, מביקור קצר של אורח, לעמוד על טיבו יותר מאשר האיש, יש לה חושים עדינים לקלוט את הפנימיות של האדם ומה טיבו. כך גם היא יכולה לקלוט את מצב הרוח של בעלה, של הילדים, יש לה הבנה נכונה ורגישה יותר מה נכון לעשות ומה לא, למה להתייחס וממה להתעלם, להגיב כראוי לכל מאורע וכדומה.

הבינה היתירה מתבטאת אף בכך שאשה מגיעה לבגרות בגיל 12, ואילו האיש בגיל 13. ועוד, שדרכו של האיש להיות יוצא לשוק, ולָמֵד בינה מבני אדם, אולם דרכה של אשה להיות יושבת בתוך ביתה, ובכל זאת יש לה חכמה. (בראשית רבה יח א וברש"י)

כותב רבי יהונתן אייבשיץ אודות הגורם לבינה היתירה שיש באשה (תפארת יהונתן): "נבראה האשה בעת תרדמה ושינת אדם, כי בעת שינת אדם זוכה שנשמתו עולה למעלה, וזו תרדמה של נבואה [כמו שאמרו בזוהר (עיין בבראשית רבה יז ה) "ויפל ה' תרדמה" - זו נבואה], ואז נבנית האשה, והגיע למדרגת בינה יתירה שיש באשה, כיון שנשמתו היה אז למעלה במקום גבוה רם ונשא. וזהו "ויבן ה' את הצלע" שדרשו חז"ל 'בינה יתירה ניתן לה'. והבן".

תהא אשה צנועה!

המילה "ויבן" מרמזת אף על **התבוננות**. בתהליך בריאתה של האשה היתה התבוננות עמוקה של הבורא, איך וכיצד לבוראה, באופן שתמלא את תפקידה על הצד הטוב ביותר.

למעשה, כשיצר הקב"ה את האדם, צבר את עפרו מארבע כנפות הארץ, ואף עירב בו יסודות של רוח, מים ואש, ומחומר מובחר זה יצר את האדם על כל כוחותיו ותכונותיו האנושיות. כעת, כבר אין צורך בכל זה, כי ה' לוקח חומר מן המוכן, מן האדם עצמו שכבר גֻּבַּל בחומר הטוב ביותר בעבורו. על ידי כך האשה כבר תוכלל בכל הכוחות והתכונות האנושיות (עפ"י ספורנו). אולם כעת נותר להתבונן, מאיזה חלק בגוף האדם ראוי לקחת וליצור את האשה, שהרי בודאי אותו חלק ישפיע ויתן הדגשה מיוחדת לתכונה המסויימת ששייכת אליו. התבונן [כביכול] הבורא וראה, כי תכונת האנוש שצריכה חיזוק והדגשה מיוחדת אצל האשה, היא - **צניעות**. שהרי היא נועדה להיות "עזר **כנגדו**", כנגדו של בעלה בלבד, ולא כנגד אחרים, ועל כן עליה להצניע את עצמה בפני זרים, ולהיות מקודשת לבעלה וממוקדת **"נטו"** בו ובבניית ביתה.

אומר המדרש (בראשית רבה יח ב): "וַיִּבֶן" - הִתְבּוֹנֵן מֵאַיִן לִבְרֹאתָהּ. אמר: לא אברא אותה מן הראש, שלא תהא מיקרת ראשה [גאוותנית]. לא מן העין, שלא תהא סקרנית. לא מן האוזן, שלא תהא צייתנית [מצותתת ומאזינה לשיחות]. לא מן הפה, שלא תהא דברנית. לא מן הלב, שלא תהא קנתנית [בעלת קנאה וחמדה]. לא מן היד, שלא תהא משמשנית. ולא מן הרגל, שלא תהא פרסנית [יצאנית]. **אלא מן הצלע – מקום שהוא צנוע באדם** [אפילו כשהאדם לא לבוש, אותו המקום מכוסה], **ועל כל אבר ואבר שהיה בורא בה, היה אומר לה: "תְּהֵא אִשָּׁה צְנוּעָה, אִשָּׁה צְנוּעָה".**

חתונה בגן עדן!

בעת שנתן הקב"ה את האשה לאדם, לא הביאה לו כלאחר יד, אלא ערך לכבודם שמחת נישואין עצומה ומיוחדת במינה, בהשתתפות מלאכי מרום וצבאות השמים, בפאר ובהדר עילאיים, ובשמחה בוקעת שחקים. לא לחינם מברכים בברכות הנישואין: "שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים אֲהוּבִים, **כְּשַׂמֵּחֲךָ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם**"! השמחה ששימח ה' את האדם בגן עדן, היתה שמחת הנישואין הגדולה והעצומה ביותר!

אמר רבי חמא: אתה סבור שמתחת עץ חרוב אחד או שקמה אחת הביאהּ לו [שתצא אליו מבין האילנות, ללא כל הכנה מוקדמת]?! אלא **משקשטה בכ"ד מיני תכשיטים,** אחר כך הביאה לו! הקב"ה עיטר וקישט את חוה ככלה, ואף קלע יפה את שערותיה. [אף דבר זה רמוז במילה "ויבן", שמשמעותה סידור ותיקון. כמו שאומרים היום "בניית גבות" וכדומה. וכן אמרו חז"ל: "אית אתרין דקריין לקלעיתא בניתא" - יש מקומות שקוראים לקליעת השיער 'בנייה'. הקב"ה "בנה" את חוה, סידר אותה יפה יפה].

הכין הקב"ה מקום מיוחד במינו עבור השמחה, מקום שקירותיו זהב, ותקרתו אבנים טובות ומרגליות! כפי שאומר הפסוק (יחזקאל כח יג): "בְּעֵדֶן גַּן אֱלֹהִים הָיִיתָ, כָּל אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ [-סכך, תקרה], אֹדֶם פִּטְדָה וְיָהֲלֹם, תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם וְיָשְׁפֶה, סַפִּיר נֹפֶךְ וּבָרְקַת, וְזָהָב מְלֻאכֶת תֻּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ [-כלי ניגון בעלי נקבים] בָּךְ בְּיוֹם הִבָּרְאֲךָ כּוֹנָנוּ". (בראשית רבה יח א)

13 חופות קשר הקב"ה לאדם וחוה, ולא עוד אלא שאחז בידה והוליכהּ אצל אדם! אמר רבי אבין: אשרי עירוני שכך ראה המלך אוחז בידה ומוליכה לו לבית! (תנחומא ישן וירא ד. הובא בילקוט נחמני)

וכיצד הביאהּ? "הביאה ברבבות אלפים של מלאכי השרת אל אדם הראשון, בקול רינה ושירה! וכל פמליא של מעלה ירדו עמהם לגן עדן, מקצתם היו אוחזים בידיהם נבלים ומצלתים וכינורות, ומשחקים לפניו כבתולות, וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות היו מרקדים לפניהם כנערות"! (אותיות דרבי עקיבא)

אמר רבי אבהו: נטל הקדוש ברוך הוא כוס של ברכה, וברכן.

אמר רבי יהודה: מיכאל וגבריאל הם היו שושבינין של אדם הראשון! (בר"ר ח יג)

ערך להם הקב"ה אף סעודת נישואין. "זימן הקב"ה שניהם לסעודה על מעדני גן עדן, וערך לפניהם שולחנות של מרגליות, וכל מרגלית ומרגלית היה מאה אמה אורכה ושישים אמה רוחבה, וכל מיני מעדנים מונחים לפניהם, שנאמר "תערוך לפני שולחן". (אותיות דרבי עקיבא)

איש ואשה שזכו

"וַיֹּאמֶר הָאָדָם, זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי, לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה, כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה זֹאת".

כשבאה חוה לפני האדם, שמח בה שמחה גדולה, חיבקהּ ונישקהּ, ואמר: "ברוכה את לה', עצמך מעצמי, ולך ראוי להיקרא אשה". (פרקי דרבי אליעזר יב ב)

"זֹאת הַפַּעַם, עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי, לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה, כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה זֹאת"! זה העזר שחיפשתי! זה עצם מעצמי, זה בשר מבשרי, זה בדמותי דומה לי! ולזאת אקרא "אשה", כי העזר שלה הוא בכך שהיא שותפה שלי, דומה לי, ותהיה לי לצוותא ולעזרה.

רבי יהושע בן קרחה אומר: משבנה לו עזר, נקרא שמו **איש**, והיא **אשה**. מה עשה הקב"ה? נתן שמו ביניהם **י"ה** [**אי**ש **אשה**]. אמר להם הקב"ה: אם אתם הולכים בדרכי ושומרים כל מצוותי, **הרי שמי ביניכם ומציל אתכם מכל צרה**, ואם לאו - אני לוקח שמי מביניכם, ונעשיתם "אש" ו"אש", והאש אוכלת אש! שנאמר (איוב לא יב): "כִּי אֵשׁ הִיא, עַד אֲבַדּוֹן תֹּאכֵל". (פרקי דרבי אליעזר יב ב. מדרש הגדול ב כג. ילקוט נחמני)

זאת הפעם

"וַיֹּאמֶר הָאָדָם **זֹאת הַפַּעַם** עֶצֶם מֵעֲצָמַי" - ממילים אלו למדו חז"ל, כי לפני שנבראה חוה זו ששמח בה האדם, נבראה לפני כן אשה אחרת, שלא שמח בה. במדרש מובא (בר"ר יז), כי הכוונה לאשה שברא ה' תחילה מבלי להפיל על האדם תרדמה, וראה אותה מלאה רירין ודם, ומאס בה והרחיקה ממנו [כפי שהבאנו לעיל]. ולדעה נוספת, בתחילה ברא ה' אשה שלא מצלעו של האדם, כי אם מן האדמה כמוהו, ונקרא שמה "לילי"ת" [יש להקפיד שלא לבטא בשפתיים שם זה].

לילי"ת

אמרו חז"ל (אלפא ביתא דבן סירא): כשברא הקב"ה אדם הראשון יחיד, אמר: "לא טוב היות האדם לבדו", ברא לו אשה מן האדמה כמוהו, וקראה "לילי"ת". מיד התחילו מתגרים זה בזה, אמרה לו: "שנינו שווים לפי ששנינו מאדמה", ולא היו שומעים זה לזה. כיון שראתה לילי"ת כן, אמרה שם המפורש ופרחה באוויר העולם. עמד אדם בתפילה לפני קונו ואמר: "רבונו של עולם, אשה שנתת לי ברחה ממני"! מיד שיגר הקב"ה שלושה מלאכים הללו אחריה להחזירה, אמר להם הקב"ה, אם תרצה לחזור מוטב, ואם לאו תקבל על עצמה שימותו מבניה בכל יום מאה! (הובא בילקוט נחמני 163)

החיד"א אומר (בספרו פני דוד), שנקרא שמה לילי"ת, מפני שכאשר נשא האדם את חוה, התחילה מיללת, ונקראת מאז לילי"ת.

אומר הזוהר הקדוש (ויקרא יט ע"א): טרם שנבראה חוה ונתקנה עם אדם כראוי, היתה לילי"ת מזדווגת עמו. וכאשר ראתה לילי"ת שנבראה חוה, ברחה, והיא בכרכי הים, ועד עכשיו היא מזומנת להרע לבני העולם. וכשעתיד הקדוש ברוך הוא להחריב את רומי הרשעה ושתחרב לעולמים, הוא יעלה את לילי"ת הזו, וישים אותה בחורבן הזה, משום שהיא חורבנו של העולם.

לכי מכאן ארורה!

הובא בספר הליקוטים לרבי חיים ויטאל (מלכים א פרק ב): ושמעתי כי כששוחק הילד כשהוא ישן או בליל ראש חודש, כי אז לילי"ת ששוחקת עמו, וטוב להכות בחוטמו באצבע, ויאמר לה: "לכי מכאן ארורה, אין לך כאן חנייה". וכן יעשה ג' פעמים. וזה הלחש טוב מאוד.

ודבק באשתו

"עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ, וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד".

על כן, מפני שהאשה נבראה לאדם באופן כזה שהיא בשר מבשרו, ולא כמו בעלי החיים שנבראו הזכר והנקבה נפרדים מלכתחילה - "עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ"! על כן הדיבוק ביניהם הוא צורך הכרחי לאדם, עד שהאדם חפץ לעזוב את חייו עם אביו ואמו, למרות שגדל והורגל עמהם, ובונה הוא את חייו עם אשתו שותפתו לחיים. "והיו לבשר אחד" - הוא רואה אותה כשאֵר בשרו וכקרובתו יותר מהם! ["בשר אחד", קירבה משפחתית חזקה, כמו "כי אחינו בשרנו הוא".] (רמב"ן)

"מכאן אתה למד, עד שלא נשא אדם אשה - אהבתו על הוריו, נשא אשה - אהבתו הולכת אחר אשתו, שנאמר "על כן יעזוב..", וכי יעזוב איש את אביו ואת

*אמו ממצוות כַּבֵּד?! אלא **שאהבת נפשו דבקה באשתו ביותר**, שנאמר "ודבק באשתו"*
(מדרש הגדול ב כד)

עוד אומר המדרש שם, כי המילה "איש" מרמזת לחשיבות ומעלה רוחנית גבוהה, כמו "איש אלוקים". ואומר הפסוק שאפילו "איש" שכזה - צריך להיות דבק באשתו, [ולא כמו, להבדיל, "קדושי" אומות העולם המתנזרים מאשה], **ואי אפשר להיות איש בלא אשה, ולא אשה בלא איש**!

***

סקרנו מעט, לפי גבולות הבנתנו, את עניין נישואי אדם וחוה, שזהו בעצם דגם לדורות לנישואי איש ואשה. כאן טמונה "מערכת ההגדרות" של הנישואין. ועתה נתבונן ונראה את ההשלכות והמסקנות לענייני הנישואין, מהותם ותיפקודם.

↩ שנים שהם אחד

נוכחנו לראות כי ישנו הבדל מהותי בין זוגיות בעלי החיים, לבין חיי הנישואין של האדם. בעוד שאצל בעלי החיים, הזכר והנקבה הם שתי יחידות נפרדות, הפועלות בשיתוף מסויים, [ניתן לדמות זאת למשל לכסא ושולחן. כל אחד מושלם בפני עצמו, אך יש ביניהם שיתוף לשימושים מסויימים], הרי שאצל האדם, האיש והאשה יוצרים יחד מזיגה אחת, מהות אחת. הנישואין אינם **שיתוף**, כי אם **איחוד**, חיבור של שני חלקים בלתי מושלמים, ליחידה אחת מושלמת.

אומרת התורה (בראשית ה ב): "זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם, וַיְבָרֶךְ אֹתָם, **וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם** בְּיוֹם הִבָּרְאָם". כתוב כאן דבר מיוחד: שהמילה "אדם" איננה מתייחסת לגוף אחד בלבד, אלא לשני גופים יחד - זכר ונקבה. האיש והאשה יחד, הם יחידה אחת שקרויה "אדם". נכון שפיזית הם גופים נפרדים, אבל במהותם הם יוצרים יחידה אחת. דומה הדבר לסיר ומכסה, שיחד נקראים "סיר". כשהולכים לחנות ומבקשים לקנות "סיר", מתכוונים כמובן גם למכסהו.

אדם לא נשוי מכונה בפי חז"ל: "פלגא דגופא" - חצי גוף! הוא אינו מושלם, הוא אינו חי כ"אדם", בעל מערכת חיים שלימה. רק איש ואשה יחד יוצרים מהות של אדם שלם, מערכת חיים אחת שלימה ואיכותית.

וכמובן שהקב"ה צייד כל אחד מהם בכלים המתאימים לו, לצורך מילוי תפקידיו בפאזל הזוגי. כל השוני והייחודיות של האיש והאשה - נועדו כדי להשלים יחד זו את זה.

ב"מערכת האדם" הנפלאה שיצר הבורא, האיש הינו "רשות הכלל". הוא החלק החיצוני-ציבורי יותר של המערכת, ועיקר פעולתו כלפי חוץ ["שר החוץ"]. הוא הנושא בעול הפרנסה, והלוחם בעת הצורך את מלחמת הקיום וההגנה של הקן המשפחתי ושל האומה. הוא המעורב יותר בתחומים הציבוריים, כמו הנהגה, כלכלה, ביטחון וכדומה, ולשם כך צוייד בכלים חזקים ותקיפים יותר [כח פיזי רב יותר, נטייה לשכלתנות, תקיפות ועוד].

ואילו האשה היא "רשות הפרט". היא החלק הפנימי-פרטי של המערכת, ועיקר פעולתה

כלפי פנים ["שר הפנים"]. היא מכוננת את החיים הפרטיים, בונה ומטפחת את הקן המשפחתי. חז"ל הגדירו את תפקידה של האשה באופן פשוט ובהיר, ואמרו "האשה היא הבית". הבית הינו רשות הפרט של האדם. "ביתי הוא מבצרי", הוא המקום הפרטי האישי שלי בתוך העולם הסואן. כל כוחותיה המיוחדים של האשה אכן נועדו להקים ולהחיות את חיי הבית פנימה, להפריח ולטפח את איכות חיי הפרט. בתוך הבית הוא מקום הרגש והחמימות, החן והיופי, ההתחשבות והרוך. לצורך כך חנן הבורא את האשה בכלים עדינים ורגישים יותר, הפועלים בדקות וברגישות [נטייה לרגשנות, סבלנות, חוש אסתטי ועוד].

האיש והאשה נבראו בטכניקה נפלאה המאפשרת אמנם לכל צד להתמודד עד גבול מסויים עם כל סוגי המטלות, אך כל אחד מהם מוצלח במיוחד בתחומים מסויימים ועליהם במיוחד הוא מופקד בקן המשפחתי. והרי הם כשני חצאים היוצרים גוף שלם המנהל את ממלכת המשפחה בשלימות נפלאה". (מפתחות לחיים)

ככל שמתבוננים בכך יותר, ומגלים מעט מעט מחכמתו וכוונתו המיוחדת של הבורא, איך באמת נועדו האיש והאשה להשלים זו את זה, ולא לחיות זו לצד זה בתחרותיות ובמרוץ הישגים שווה, אזי מקבלים תמונה נכונה וברורה יותר של צורת החיים הנכונה והבריאה, כפי הטבע הישר שהטביע הבורא בעולמו. ואף הרבה שאלות, קושיות ועיוותים שונים נמנעים בכך. [כגון מדוע נדרשת האשה לצניעות - "שמירת פרטיות" - רבה יותר, ומדוע בתחומים רבים אין "שוויון" בין המינים ועוד. ניתן לראות הרחבה נפלאה לכך בחוברת "להיות את" מסדרת החוברות "בהלכה ובאגדה"].

*"ולזה ראתה חכמתו יתברך, שלא יהיה זיווג האדם ואשתו על היחס המיני לבד, כשאר בעלי החיים, אלא שיהיה להם **יחס אישי מיוחד**, והוא יחזק אהבתם וחברתם **להיעזר זה מזה בכל ענייניהם, עזר גמור ושלם**".* (בעל "עקדת יצחק")

↩ נישואין – "השתלה"

התורה למעשה גילתה את מהות היחס בין האיש והאשה. האשה נלקחה מצלעו של האדם, ולכן היא כאבר מאבריו ובשר מבשרו.

גם כיום נוצר כל אדם באופן שחסרה לו "צלע", יש לו חֶסֶר מהותי שרק האשה יכולה למלאו ולהשלימו.

בנישואיו, מקבל האיש "עזר". הוא מקבל את ההשלמה שלו, את האבר החסר, מוצא הוא את ה"אבידה" שנאבדה לו, וכעת הוא אדם שלם. [הרחבה להלן בנושא "עזר כנגדו"] ואילו האשה מקבלת "מנוח" [כדבריה של נעמי לרות: "בִּתִּי, הֲלֹא אְבַקֶּשׁ לָךְּ מָנוֹחַ אֲשֶׁר יִיטַב לָךְּ"]. עד עכשיו היא היתה חסרת שייכות, וכעת היא משתייכת אל האיש שלה, ומוצאת בו את מקומה ואת מנוחתה, כמו שאמרו חז"ל: "אין לאשה מנוחה אלא בבית בעלה" (רות רבה ב. אבן עזרא רות ג א. תנחומא בא טז). בהתקשרותה האמיצה אל בעלה, ובכך שהיא משלימה אותו ועוזרת לו להוציא לפועל את כוחותיו, היא מקבלת "מנוחה", תחושת יציבות, שייכות, שלווה ואושר.

ואם כן הנישואין הם בעצם כמעין "השתלה". הם באים להשיב את הצלע האבודה - למקומה, ובכך ליצור אדם שלם.

וכיצד מבצעים השתלה?

באגודת הסטודנטים חשבו על רעיון מבריק ומהפכני, לביצוע השתלת לב: במקום השיטה המיושנת, שבה מכניסים את הלב לתוך הגוף, ומבצעים פעולות כירורגיות קשות ומורכבות, פשוט מאוד, קושרים את הגוף והלב יחד, ועורכים ביניהם חוזה משפטי מפורט, הכולל את כל ההסכמים ביניהם: זכויותיו של הלב, זכויותיו של הגוף, אופן חלוקת הדם ביניהם.... הכל בפרטי פרטים. הם התפלאו מאוד למה בסוף שניהם לא החזיקו מעמד...

אנו יודעים ומבינים כי פעולה אמיתית של השתלה, היא פעולה מחושבת ומורכבת. יש לחבר את כל הגידים אחד לאחד, והלב צריך להשתלב בגוף ולהיות חלק ממנו. כן הם דיני תורתנו הקדושה, כל דיני הקידושין והנישואין וההנהגות לחיי הנישואין, יוצרים למעשה את "ההשתלה" המבוקשת, באופן של "והיו לבשר אחד"! שהאשה תהיה חלק מן האיש, עצם מעצמיו ובשר מבשרו.

הרוחות החדשות של "שוויון זכויות", או כל מיני רעיונות שונים ליצירת ולהגדרת חיי נישואין, על כל מילותיהם המתיפיפות והנחמדות, לעולם לא יוכלו להגיע לאותה תוצאה מבורכת ומושלמת! [ונרחיב על כך עוד בעזרת השם במקומות נוספים]

↩ לא טוב היות האדם לבדו

"לא טוב היות האדם לבדו" - אדם שאין לו אשה, גם כאשר יהיה מסובב במכרים ובחברים, בעוזרים ובמשרתים, באוהבים, ידידים וקרובי משפחה לרוב, אשר נפשם קשורה בנפשו, עדיין הוא בגדר "לבדו", ללא החלק השני של נשמתו, שנפרד ממנו ומצפה לחזור ולהתאחד עמו!

ואולם מצב זה של "לבדו", הוא הכנה טובה ונפלאה לקשר היותר מושלם וטוב עם אשתו. דווקא מתוך תחושת החסר, ההשתוקקות והחיפוש, תוכל להתקבל ההשלמה - האשה - בחפץ לב, בהערכה ובהכרת הטוב.

חז"ל מלמדים אותנו, עד כמה אכן, אדם ששרוי בלא אשה, הינו חסר ולא מושלם:

"כל אדם שאין לו אשה, שרוי **בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה, בלא תורה, בלא חומה, בלא שלום**... אמר רבי אלעזר: כל אדם שאין לו אשה, **אינו אדם**, שנאמר (בראשית ה ב) "זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאָם... וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם". (יבמות סב ע"ב)

סימן לשבעה דברים אלו: **שבח אשתו**, ראשי תיבות: **ש**מחה **ב**רכה **ח**ומה. **א**דם **ש**לום **ת**ורה **ו**טובה. ובזה יובן הפסוק (משלי ט א): "חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ, חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה", אלו שבעה הדברים שהאשה מזכה את בעלה בבניית הבית. (בן יהוידע יבמות שם)

גודל הקשר שבין איש לאשתו, נוכל אף ללמוד מדברי חז"ל הבאים:

*אמר רבי יוחנן: כל אדם שמתה אשתו ראשונה, **כאילו חרב בית המקדש בימיו**, שנאמר (יחזקאל כד טז): "בֶּן אָדָם הִנְנִי לֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ..."*.

*אמר רבי אלכסנדרי: כל אדם שמתה אשתו בימיו, **עולם חשך בעדו**, שנאמר (איוב יח ז): "אוֹר חָשַׁךְ בְּאָהֳלוֹ וְנֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ".*

*רבי יוסי בר חנינא אמר: **פסיעותיו מתקצרות** [צעדיו נעשים שחוחים וחלשים], שנאמר (איוב יח-ז) "יֵצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ".*

*רבי אבהו אמר: **עצתו נופלת** [נעשה חסר עצה ותושיה], שנאמר (איוב יח ז): "וְתַשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ".*

אמר רבי שמואל בר נחמן: לַכֹּל יש תמורה [תחליף] - חוץ מאשת נעורים. (מסכת סנהדרין דף כב)

אומר הזוהר הקדוש (פרשת חוקת, בתרגום): "כשאדם נושא אשה, נדבק בשכינה. שהרי טרם שנשא, אין שורה עליו השכינה, שאין שכינה שורה על מקום פגום. וכשאינה שורה עליו, היא מונעת ממנו שתים עשרה מתנות עליונות.

ועל זה העידו החברים, כל השרוי בלא אשה, שרוי בלא טובה ["לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ"]. בלא שמחה ["וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ]. בלא ברכה ["לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ"]. בלא שלום ["וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ"]. בלא עזרה ["אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ"]. בלא כפרה ["וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ"]. בלא תורה ["הַאִם אֵין עֶזְרָתִי בִי וְתֻשִׁיָּה נִדְּחָה מִמֶּנִּי"]. בלא חכמה ["חֲכָמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ"]. בלא חיים ["רְאֵה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אָהַבְתָּ"]. בלא רצון ["מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב וַיָּפֶק רָצוֹן מֵה'"]. בלא עושר ["בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר"]. בלא כבוד ["אֵשֶׁת חֵן תִּתְמֹךְ כָּבוֹד"].

*משום שהאשת חיל הזו, נקראת יראת ה', כמו שנאמר "יִרְאַת ה' טָהוֹרָה". **וכשנשא האיש, כל שנים עשר השערים נפתחים, להוסיף ברכות על ראשו**". ע"כ.*

↩ עזר כנגדו

תפקידה של האשה כלפי בעלה מקופל בתורה בשתי מילים: "עזר כנגדו". נתבונן מעט במילים אלו ונגלה בהם כמה תובנות נפלאות.

❀ עזרתי בחיים

מהו "עזר"? עזר אינו דבר שולי, כפי שניתן אולי לחשוב. אין מדובר כאן על "עוזרת משק בית" וכדומה, אלא הרבה מעבר לכך.

אם נתבונן בתנ"ך, נראה שלמושג "עזר" ישנה משמעות רחבה יותר מן המשמעות הפשוטה. הנה לדוגמא, אומר דוד המלך: "אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים, **מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי? עֶזְרִי מֵעִם ה'**!" לאיזה "עזר" התפלל דוד המלך? האם הוא התכוון לומר: 'רבונו של עולם, אני צריך עוזר שיעזור לי לנהל את הממלכה, כי יש לי מידי הרבה עבודה, ואני לא מצליח למצוא מישהו מתאים לתפקיד, אז אולי אתה מוכן להיות העוזר שליז'... ברור שלא ל"עזר" ול"עוזר" שכזה התכוון דוד המלך, אלא כוונתו היא, שהוא מרגיש את עצמו חסר ודל, ועל כן הוא צריך עזר והשלמה, במה שהוא חדל. ואכן "עזרי מעם ה'", הקב"ה ישלים את החדלון שלי, את מה שאין לאל ידי לעשות.

"עזר" מסוג כזה, מהווה האשה עבור בעלה. במה שהאיש חדל וחסר, במה שאיננו יכול לעשות ולהשיג, באה האשה ומשלימה אותו.

ובאמת, כשנראה לנגד עינינו אדם ללא אשה, זהו אדם דל וחסר, אשר אינו יכול להוציא לפועל את כל כוחותיו כראוי. גם אם תהיינה לו אלף ואחת "עוזרות", עוזרות בית ועוזרות בעבודה, זה לא ימלא את ה**"עזר" לחיים** שאשה מהווה עבור האיש. [בגמרא מובא: מהו שנאמר "בחוסר כל"? - "ללא אשה"! (נדרים מא ע"א)].

אחת מהתבטאויות ההערכה העמוקות ביותר של האיש כלפי אשתו, היא: **"עזרתי בחיים"**. ודאי אין זה קומפלימנט לאיזו עוזרת בית טובה שמשרתת אותי טוב, אלא יש כאן ביטוי של הערכה עמוקה לאשה שמשלימה אותי במה שאני חסר, מהווה עבורי עזר והשלמה, ומבלעדיה היו חיי חסרים ודלים ביותר מכל הבחינות.

"כל אדם שאין לו אשה, שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה..." (יבמות סב ע"ב). לא כתוב שהוא שרוי בלא בגדים מכובסים, בלא ארוחות צהריים מסודרות, ובלא ספונג'ה. גם זה חשוב, אבל בתור חלק ממכלול - של בית חם ואוהב ודמות של אשה העומדת מאחוריו, מגבה אותו וממלאת את חסרונו. את העבודות הטכניות לבד, היה אולי אפשר להשיג בדרכים אחרות. אין זו מטרת בריאת האשה, שהרי היא נבראה לאדם הראשון עוד כשהיה בגן עדן, כשהיו המלאכים משרתים אותו, ולא היה זקוק כלל לשום עזרה טכנית. כמו כן אנו רואים בהלכה, שאדם שיש לו אפשרות כספית, מן הראוי שיביא לביתו משרתת לעבודות הבית, כדי להסיר טירחה זו מאשתו, (מלבד מלאכות מסויימות שתמיד יישארו בידי האשה דווקא, כי הן חלק מהכבוד והחיבה שלה כלפי בעלה, כמבואר בשלחן ערוך אבן העזר סימן פ). הרעיון הוא שעל האיש להחזיקה כגבירה, באופן מכובד ככל שיש ביכולתו, כדברי הרמב"ם: "מרבה בטובתה כפי ממונו". בודאי שהעבודות הטכניות שהיא עושה עבורו אינן מהוות כשלעצמן את עיקר תפקידה כלפיו, אלא העזר של האשה הוא מהותי, ויכול להביא את האדם לידי שלימותו ברוחניות ובגשמיות.

הפתגם אומר: "מאחורי איש גדול עומדת אשה גדולה", כשרואים אדם גדול, ניתן להבין שיש לו מאחוריו גיבוי חזק ותומך. כפי שהתבטא רבי עקיבא ואמר לתלמידיו בהצביעו על רחל אשתו: "שלי ושלכם - שלה הוא".

במדרש מובא סיפור: מעשה בחסיד אחד שהיה נשוי לחסידה, ולא העמידו בנים זה מזה. עמדו וגירשו זה את זה, והלך החסיד ונשא רשעה אחת, ועשתה אותו רשע. הלכה האשה ונישאה לרשע אחד, ועשתה אותו צדיק. **הרי שהכל מן האשה.** (בראשית רבה יז ז)

אומר על כך רש"י: "הכל מן האשה - כל מה שעושה אדם, מן אשתו הוא עושה, בין טוב ובין רע". ומהרז"ו מסביר: "שהאשה לוקחת מן האיש את לבו, טוב טעמו ודעתו - אל רצונה ופתויה".

הגאון רבי אליהו לאפיאן התבטא ואמר: **"נשמתו של הבעל מונחת בתוך כף ידה של אשתו".** (אשת לפידות עמוד קט)

רבנו בחיי מסביר, מדוע פסוקי המזמור "אשת חיל" מסודרים מאל"ף עד תי"ו: "ורצה להזכיר בפרשה מידותיה החשובות עם זכרון כל אותיות האלפ"א בית"א הרשומות

בהם, כדי לבאר, כי האשה הטובה, הכוללת מידות טובות, **כוללת כל התורה, כי היא הכנה אל האדם להגיע אל הצלחת התורה והמצוות...** ועל זה אמר שלמה ע"ה (משלי יח כב): **"מָצָא אִשָּׁה – מָצָא טוֹב, וַיָּפֶק רָצוֹן מֵה'"**. (רבנו בחיי פרשת וזאת הברכה)

❀ האשה מגשימה ומוציאה לפועל את כוחותיו של בעלה

אומר הזוהר הקדוש (בראשית נ א): "תא חזי, בזמנא דבר נש הוא בביתיה, עיקרא דביתא דביתהו [**בוא וראה, בזמן שהאדם בביתו, עיקר הבית הוא אשתו**], בגין דשכינתא לא אתעדי מן ביתא בגין דביתהו [**משום שהשכינה הקדושה שורה בבית ואינה מסתלקת משם, בזכות אשתו**]".

דוגמא מוחשית לכך, שהברכה והקדושה בבית הם בזכות האשה, אנו רואים באוהלם של האבות והאמהות. כל זמן שהיתה שרה אמנו בחיים, היו באוהלה שלושה ניסים תמידיים: ענן קשור על האוהל [מסמל קדושה והשראת השכינה], נר דלוק מערב שבת לערב שבת [הנר שהדליקה לכבוד שבת, היה ממשיך לדלוק בנס עד ערב שבת הבאה], וברכה שרויה בעיסה. כאשר נפטרה שרה, הסתלקו הניסים הללו. כך, במשך 3 שנים היה האוהל חסר את הניסים המיוחדים הללו. עם כל גדולתם של האבות הקדושים שגרו בו - אברהם אבינו אשר הפיץ את האמונה בעולם כולו, ויצחק אבינו אשר פשט את צווארו והיה מוכן בלב שלם להישחט על גבי המזבח - הניסים הללו לא חזרו להופיע בזכותם. רק כעבור 3 שנים, כאשר נישא יצחק לרבקה והכניס אותה לאוהלו, או אז חזרו והופיעו אותם שלושה ניסים!

ואנו שואלים: מדוע בעצם זה כך? מדוע דווקא האשה היא היכולה להביא את הקדושה אל הבית? וכי לאיש אין מספיק מאגרים ויכולות של קדושה?

את התשובה לכך עונה לנו... אליהו הנביא! **מספרת הגמרא:** פגש רבי יוסי את אליהו הנביא ושאל אותו: כתוב בתורה: "אעשה לו עזר כנגדו", במה האשה עוזרתו לאדם? השיב לו אליהו הנביא: אדם מביא מן השוק חיטים, וכי חיטים הוא כוסס?! מביא פשתן, וכי פשתן הוא לובש?! לא נמצאת מאירה את עיניו ומעמידתו על רגליו?!

אומר אליהו הנביא: נכון, האיש מביא חומרי גלם, אך לא ניתן להשתמש וליהנות מהם כפי שהם, אלא האשה היא המכשירה אותם לשימוש ולהנאה. האיש למשל מחוייב להביא פרנסה - משכורת חודשית. אבל, האם ניתן לאכול ולשתות את המשכורת?! האשה היא הלוקחת אותה ופורטת, ויוצרת ממנה בית מלא בטוב ובברכה, אוכל וביגוד וכל צורכי הבית כשהם מתוקנים לשימוש וגורמים לכולם הנאה ושמחה. כך גם ברוחניות, לאיש יש את הפוטנציאל להביא "חומר גלם" של קדושה, הוא לומד תורה, מתפלל שלוש תפילות במנין וכו' ויכול להתעלות מאוד. אך זה עדיין לא מספיק. הקב"ה אינו מבקש מאיתנו לחיות כמלאכים, אלא כבני אדם, כלומר לחיות את החיים הגשמיים שלנו עם התורה ועם הקדושה, [ולא כמו, להבדיל, "קדושי" אומות העולם שכל ה"קדושה" וה"רוממות" שלהם מתחילה ומסתיימת בבתי התיפלה, במנזרים וכדומה. אך אין להם את ההבנה להכניס את חיי הרוח אל חיי המעשה עצמם]. כאן מגיע חלקה של האשה, להוציא לפועל, לעולם המעשה, את הקדושה הזו. היא פורטת אותה אל החיים הפשוטים, הגשמיים, אל חיי המשפחה, אל האוכל, אל הביגוד, אל כל אורחות היומיום. היא זו שבכוחה לבנות וליצור "חיים של תורה", מערכת חיים שלימה שכולה קדושה וטהרה, בית יהודי שכל מהותו מרוממת ונעלה, משכן הוא לכבוד השם יתברך!

לאבות הקדושים היתה אנרגיה עצומה של קדושה, אבל האמהות הן שהגשימו אותה, "פרטו" והביאו אותה אל החיים, ומילאו את האוהל קדושה וברכה.

וכן הוא הדבר בתחומים נוספים [כגון ילודה], שרק האשה יכולה להביא לידי ביטוי ולהגשים את הפוטנציאל של האיש [אולי להדגיש את המצוה שלו שהוא מצווה על פריה ורביה ולא היא, והיא רק מסייעת לו]. לפיכך מסכם אליהו הנביא ואומר: "לא נמצאת **מאירה את עיניו ומעמידתו על רגליו**?!"

עזר למולו, ולא חלק ממנו

הובאו לעיל דברי הגמרא, כי בתחילת בריאתו של האדם, היתה האשה כלולה בו כחלק ממנו. בו עצמו היו כלולים כוחות של זכר ונקבה, ויכול היה לפרות ולרבות ולמלא לעצמו את צרכיו. [כדלעיל: "דו פרצוף פנים היה לו לאדם הראשון, שנאמר: 'אחור וקדם צרתני'" (עירובין יח ע"א)].

לכאורה לא היה חסר לו דבר. ואולם, הקב"ה אמר: "אעשה לו עזר - **כנגדו**". טוב יותר שהעזר יהיה למולו, לנגדו, ולא כחלק ממנו.

משל למה הדבר דומה?

ישנו עסק שמתנהל על ידי צוות חברים העובדים יחד בשיתוף פעולה מלא בכל העניינים ובכל התחומים. בא ידיד והציע להם הצעת ייעול: אין זה מספיק טוב כך, כשכולכם עובדים יחד לגמרי ומעורבים בכל תחומי הפעולה. צריכים אתם להתחלק לשני גופים נפרדים, אשר יעבדו יחד מתוך שיתוף פעולה. תפרידו מתוככם גוף, אשר יהווה "כח עזר". יהיה זה גוף עצמאי נפרד, אשר לא יעסוק באותה פעילות של הגוף המרכזי, אלא יהיו לו תפקידים משלו, כגון תחזוקה ומזכירות. כך תתנהלו כשני גופים משלימים, בעלי אינטרס משותף. היתרונות בכך הם:

* הגוף המרכזי יוכל להתמקד בפעילות העסקית ולמנף אותה, כשכח העזר עוסק בפעילות השוטפת, בתחזוק ובביסוס התנהלות תקינה.

* גוף נפרד יש לו כוחות ומשאבים נפרדים, ויכול הוא בעת הצורך לתמוך ולהקים את רעהו. כדברי חכמתו של שלמה המלך (קהלת ד ט-י): "טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן הָאֶחָד, אֲשֶׁר יֵשׁ לָהֶם שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָם: כִּי אִם יִפֹּלוּ, הָאֶחָד יָקִים אֶת חֲבֵרוֹ, וְאִילוֹ הָאֶחָד שֶׁיִּפּוֹל - וְאֵין שֵׁנִי לַהֲקִימוֹ".

* כח העזר מהווה בקרה על הפעילות העסקית. הוא יוכל להבחין בפרטים נוספים, בדרכי ייעול וקידום, ואולי אף בטעויות, אשר מי שנמצא בקלחת העשייה לא מבחין בהם.

כן הדבר אף ב"הפרדת הכוחות" שיצר הקב"ה אצל האדם. הקב"ה נתן לאיש אפשרות להיות פנוי יותר לתפקידיו ולעבודתו ברוחניות ובגשמיות, כשהאשה שלמולו מגבה אותו ומעניקה לו "בסיס" איתן, המספק לו את צורכי קיומו והתנהלותו [וכמובן שהם שותפים יחד ברווחים...!]. האשה אף יכולה לתמוך בו בעיתות משבר, ולהזרים בו כוחות מחודשים. וכן מאפשרת לו בחינה מחודשת של פעולותיו והתנהלותו, ובעת הצורך יכולה גם להאיר לו הסתכלות שונה ונוספת.

עזר כנגדו – למולו בלבד!

משמעות חשובה נוספת של המושג "עזר **כנגדו**" היא: כנגדו - למולו בלבד. ולא למול כמה בני אדם. מיוחדת רק בשבילו (הטור בהקדמתו ל"אבן העזר"). כלומר הקב"ה טבע בכוחות הנפש של האשה התקשרות אמיצה ונאמנה אל איש אחד ורק אליו. להיות "עזר" וקירבה אישית חזקה לאדם אחד בלבד. מה שאומר הצנעה ואיפוק כלפי אנשים אחרים. ודווקא התנהלות כזו תביא את בני הזוג לאושר ולאהבה שלימה.

עזר שהוא נגדו, ונגדו שהוא עזר

אמר רבי אלעזר: מהו שכתוב "אעשה לו עזר כנגדו"? **זכה – עוזרתו, לא זכה – כנגדו**. (יבמות סג ע"א)

אדם שזכה - האשה היא לו לעזר, ואדם שלא זכה - האשה היא נגדו, לרעתו.

ואולם עלינו להבין, הלוא מן הפסוק "עזר כנגדו" משמע על אשה אחת שהיא "עזר כנגדו". ולא על שני מקרים אחרים ונפרדים?

אלא: באשה יש שני כוחות: מצד אחד היא "עזר", עומדת לימין בעלה וצועדת עימו יד ביד. ומצד שני היא "כנגדו", היא גוף נפרד, עם דעות והסתכלויות אחרות.

וכעת, אם זכה האדם - הרי שהיא בראש ובראשונה "עזר", ואז גם ה"כנגדו" הוא חלק מן העזר, כפי שהבאנו לעיל שיש תועלת בכך שיש דעה נוספת למולו, ומחווה דעתה מזווית אישית שלה, בהסתכלויותיה השונות, שהוא אינו חושב עליהם.

אבל אם לא זכה - אז עיקרה הוא "כנגדו", ואז אפילו ה"עזר", הצוותא והשיתוף ביניהם, פועלים נגדו! (על פי "זכרון מאיר". הובא ב"הבית היהודי")

דוגמא ל"כנגדו" שהוא "עזר":

שרה אמנו – "וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם - מְצַחֵק", ראתה שרה כי ישמעאל עוסק בעבירות, ועלול הוא לקלקל את יצחק בנה, "וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ!" היא מבקשת מאברהם לגרש את בנו מן הבית! "וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ" - אברהם אבינו, עמוד החסד, קשה היה בעיניו לנהוג עם בנו "אכזריות" שכזו ולגרשו מביתו. ואולם: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם, אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנַּעַר וְעַל אֲמָתֶךָ, כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ". ובסופו של דבר אברהם אבינו, בציווי ה', עשה כדברי אשתו, למרות שהיה זה מנוגד לטבעו. אז הנה לנו "כנגדו", שהוא "עזר".

דוגמא ל"עזר" שהוא "כנגדו":

אשת קורח – היתה לו ל"עזר" רב במחלוקתו. היא היתה עימו יד ביד, תמכה ועודדה אותו במחלוקת, ואף ליבתה את האש יותר ויותר. וכמובן שכל זה פעל "כנגדו", ואנו יודעים מה היה בסופו, שהוא והיא וכל ה"עוזרים" למיניהם, נבלעו באדמה.

חוה – "וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה, כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל, וְכִי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם, וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל,

וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל, וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁהּ **עִמָּהּ** וַיֹּאכַל". חוה משתפת את אדם באכילתו של הפרי הנחמד והטוב. המילה "עמה" מלמדת, כי היכולת לשכנע אותו לעבור על ציווי ה', היה רק מכח השותפות והצוותא ביניהם! (ספורנו ועוד), אז הנה לנו עוד "עזר" שהוא לגמרי "כנגדו"!

לפיכך אומר הפסוק ב"אשת חיל": "בְּמָלְתָהוּ טוֹב וְלֹא רָע כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ". לכאורה יש כפילות בפסוק: "טוב - ולא רע", אם היא גומלת עימו "טוב" הלוא ברור שזהו "לא רע"?! אלא, אשת חיל אמיתית גומלת עם בעלה אך ורק טוב. אבל לא רק טוב שנראה באותו רגע שהוא טוב, אלא "ולא רע", טוב שאין עימו רע, שאינו פועל בסופו של דבר לרעתו. היא עזר אמיתי לבעלה, עזר שיודע לפעמים לפעול כנגדו, נגד הרצונות העכשוויים שלו, לגמול עימו תמיד "טוב - ולא רע"!

"עזרי" – מעם ה'

בדרך רמז דרשו על הפסוק (תהילים קעא א-ב): "מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי? עֶזְרִי מֵעִם ה'!", דהיינו, "מאין יבוא עזרי?", מאין אזכה באשה שהיא תהיה לי אכן ל"עזר" [ולא "כנגדו"]? "עזרי מעם ה'"! כשאלך בדרך השם, אכן אזכה שהיא תהיה לי לעזר, "זכה - עוזרתו".

האשה "החסידה"

מסופר על הצדיק רבי ישעיה'לה מושקאט, רבה של פראג, שסבל מאד מהחסידות המופלגת של זוגתו. מאור הבוקר עד שעה מאוחרת בלילה, לא הניחה האשה מידיה את סידור התפילה הגדול. ראשית, התפללה שחרית מתחילה ועד סוף, ובגמר התפילה אמרה תהילים ומעמדות ושורה ארוכה של תחינות ובקשות.

פעם חזר הרב מבית המדרש כשהוא עייף ויגע, אחרי שיעור ארוך שהשמיע לתלמידיו, וגם הרעב הציק לו מאד, אך זוגתו לא משה מסידור התפילה שבידה כדי להכין לבעלה דבר מאכל ומשקה. נאנח הגאון אנחה גדולה ואמר לאשתו בעגמימות: מעכשיו מובנים לי היטב דברי חכמינו ז"ל על "עזר כנגדו" - "זכה עזר", אם זכה אדם - אשתו היא לעזר רב לו בכל עת ובכל שעה. כשהוא משכים לבית הכנסת לתפילת שחרית - מכינה לו האשה ארוחת בוקר לעת שובו לביתו, וכאשר הוא מרצה את שיעוריו בפני התלמידים או יושב בבית הדין ודן דיני תורה - דואגת אשתו לבשל ארוחת צהריים ולערוך את השלחן לבעלה המתמיד, ובשובו לביתו מתפילות מנחה וערבית מזומנת לו ארוחת ערב בחריצות כפיה של עקרת הבית. בדרך זו עומדת האשה לימין בעלה, ומסייעת בידו למלא כראוי כל תפקידיו ועיסוקיו. אבל "אם לא זכה - כנגדו", אם חלילה לא זכה האדם בגורל טוב בחיים, יושבת האשה מולו מבקר עד ערב, ועושה כמותו. כשהוא מתפלל תפילות היום - אף היא מתפללת כנגדו; הוא לומד פרשת השבוע - והיא אומרת תהילים ומעמדות; הוא עסוק בלימוד ש"ס ופוסקים - והיא עסוקה בלימוד הלכות. כתוצאה מכל זאת, מתהלך האדם מבקר עד לילה רעב וממורמר, וחייו אינם חיים... (אוצרות האגדה עמוד 144)

סדר שבע ברכות

חז"ל תיקנו לומר בעת החופה שבע ברכות. ברכות אלו נותנות לנו מבט על מהות הנישואין, והמטרות והשאיפות הנלוות אליהם.

1. בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

הברכה על כוס יין תחילה, מורה על חשיבות המעמד. כפי שאף בקידוש של שבת ובהבדלה, מברכים תחילה "בורא פרי הגפן".

גם בשמחת נישואיהם של אדם וחוה בגן עדן, אומר המדרש: נטל הקדוש ברוך הוא כוס של ברכה, וברכן. (בר"ר ח יג)

2. בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ:

ראשית לכל יש לדעת כי הנישואין הינם לכבוד ה'. לא כאומות העולם הנישאים להנאתם ולתועלתם בלבד. זוג יהודי הנכנס תחת החופה, יודע דבר ראשון, שהכל הוא לכבוד ה' יתברך, כמו שאומר הפסוק (משלי ג ה): "בְּכָל דְּרָכֶיךָ - דָּעֵהוּ", בכל מה שאתה עושה תזכור את הקב"ה ותכוון את פעולותיך לכבודו.

הבריאה כולה נבראה לכבודו של הקב"ה, כמו שנאמר (ישעיה מג ז): "כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו".

מסופר על הרבי הצדיק רבי יהודה לייב זצ"ל, שבשמחת נישואי בתו, עצר ושאל: אני שמח בנישואי בתי, אך הרי גם איוון הגוי שמח כשמשיא את בתו! האמנם שמחתנו שווה?! אלא, אני שמח "שהשמחה במעונו"!

3. בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, יוֹצֵר הָאָדָם:

4. בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ, וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בִּנְיַן עֲדֵי־עַד. בָּרוּךְ אַתָּה ה', יוֹצֵר הָאָדָם:

בשתי ברכות אלו מברכים אנו את ה' ומודים לו על היצירה המופלאה, ששמה "אדם".

מדוע דווקא עכשיו אנו "נזכרים" לברך ברכות אלו? לכאורה מתאים היה יותר לברכן עם הולדת התינוק, שאז הנה רואים אנו לנגד עינינו את הפלא המופלא, איך הקב"ה ברא ויצר בריה כה מופלאה, אדם מושלם, עם עיניים, אף, פה, ידיים, רגליים, אצבעות קטנטנות... הפלא ופלא! או אז היה עלינו לברך בהתפעמות: "יוצר האדם"!

ואם לא אז, אולי כאשר התינוק נעשה מושלם יותר ובר קיימא, בברית המילה, או בהיותו בן 40 יום - אולי אז היה מתאים לברך ברכה זו?! ואולי כאשר הוא מחונן בבגרות ובבינה עם היכנסו בעול מצוות?!

אך לא, ברכה זו נאמרת דווקא כאן, תחת החופה, עם היכנסו בברית הנישואין!

ולאור מה שראינו לעיל בעניין בריאת האדם, אכן אין זה פלא. שהלוא: "זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם... וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם". האדם לבדו אינו נקרא אדם, אלא "פלגא דגופא" - חצי גוף, חסר הוא "אבר" משמעותי, חסר הוא את "הצלע" אשר נלקחה ממנו. רק בהינשאו, מגיע הוא אל שלימותו כ"אדם". לכן דווקא בנישואין זהו הזמן לברך "ברוך... יוצר האדם"!

5. שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל עֲקָרָה בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה. בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ;

6. שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים אֲהוּבִים כְּשַׂמֶּחָךְ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם. בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה;

כשהאדם מברך את חברו ומתפלל עליו, עליו לברכו במידה הגדולה ביותר, ולכן מברכים את החתן והכלה במידה הגדושה ביותר של שמחה - "כשמחך יצירך בגן עדן מקדם" - כפי ששימח הקב"ה את אדם הראשון בהיותו בגן עדן.

החתן והכלה נקראים "רעים אהובים". שואל הרב טאובר, כיצד יתכן לכנות את החתן והכלה כבר עכשיו, בתחילת דרכם, "רעים אהובים", הלוא עד כה היו כזרים זה לזה, ורק עכשיו מתחילים הם את דרכם המשותפת?!

אלא, נתבונן כי המילה "רע" מתפרשת בלשון הקודש לשתי משמעויות הנוגדות זו את זו: * **רֵעַ** – חברות, אחדות. * **רַע, רָעוּעַ** – שֶׁבֶר, כמו סולם רעוע.

ומונח בענין זה עומק נפלא: האחדות האמיתית נובעת מהתפיסה כי בעצם שנינו שברים של מציאות אחת, שנינו הננו שני חלקים של הויה אחת! שהלוא האיש והאשה הינם חלקים של נשמה אחת.

כדברי הזוהר הקדוש (פרשת לך לך צא ב): בשעה שמוציא הקב"ה נשמות לעולם, כל אותן רוחות ונשמות כולן - כלולות מזכר ונקבה שמחוברות יחדיו. ובשעה שנמסרות הנשמות בידי השליח הממונה על ההריון, נפרדים שני חלקי הנשמה, הזכר והנקבה... וכשמגיע זמן זיווגם, הקב"ה היודע איזה זכר ונקבה שייכים במקורם זה לזה, מחבר אותם כבתחילה, ונישאים ומכריז עליהם. וכאשר מתחברים, נעשים גוף אחד ונשמה אחת, ימין ושמאל כראוי.

זוהי פסגת האחדות שאליה צריכים בני הזוג להגיע, בהיותם יודעים כי שניהם חלקים נפרדים של נשמה אחת! כבר בליל החתונה אנו יודעים נאמנה שבני הזוג הללו הם "רעים אהובים", ואנו מבקשים "שמח תשמח רעים אהובים". (פרקי מחשבה - הבית היהודי)

[בדומה לכך מצווה התורה: "ואהבת לרעך כמוך, אני ה'" - תאהב את **רעך** מתוך שתדע כי אתה והוא הינכם חלק ממציאות אחת של "אני ה'", שניכם חלק אלוה ממעל].

ז. בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה, חָתָן וְכַלָּה, גִּילָה רִנָּה, דִּיצָה וְחֶדְוָה, אַהֲבָה וְאַחֲוָה, שָׁלוֹם וְרֵעוּת, מְהֵרָה ה' אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם, קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה, קוֹל מְצְהֲלוֹת חֲתָנִים מֵחֻפָּתָם, וּנְעָרִים מִמִּשְׁתֵּה נְגִינָתָם, בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְשַׂמֵּחַ הֶחָתָן עִם הַכַּלָּה:

ברכה זו היא ברכת שבח לקב"ה, אשר ברא בריאה כה מופלאה, של חתן וכלה, בהתאמה כה נפלאה, ונטע בהם רצון ושמחה להינשא.

באמת יש הרבה להתבונן ולהתפעל מדבר זה, איך ששני אנשים נפרדים, הקב"ה נותן להם לעשות שותפות הכרוכה בעול רב, אך שותפות זו נעשית מתוך רצון, חשק ושמחה, כי ה' ברא וכרך בנישואיהם ששון ושמחה, גילה, רינה, דיצה וחדוה, אהבה ואחוה, שלום ורעות!

*אומר החזון איש זצ"ל: "עוד לפנינו תכנית מעובדת, מעולפת ספירי התבונה, המעידה על כשרון פועלה, אשר אין כח לאדם לחקרו ולתת לו תהילה ושבח, **התכנית של זיווג זכר ונקבה,** כדי להבטיח נצחיות העולם, פליאות הכלים של המין לכל אחד, ובריאת הרצון המוכרח להבטחת עניינם. **ומרוב ההרגל לא ירגישו בני אדם את נוראות הבורא,** את כולם הכינם וגם יסדם, קיימים לעד לעולמי עולמים"!*
(ספר אמונה ובטחון פרק א אות ה)

נשים לב כי יש בברכה זו לשונות רבים של שמחה: ששון, שמחה, גילה, רינה, דיצה, חדוה. כמובן שלכל מילה יש את המשמעות המדוייקת המיוחדת לה.

ריבוי הלשונות מלמד דבר מיוחד מאוד. ולמה הדבר דומה? האיסקמואים הגרים בארצות הקרח, מבינים מאוד בענייני קרח, ולכן יש להם מילים רבות הקשורות לקרח. לנו למשל יש מילים ספורות: קרח, שלג, ברד, כפור. לעומת זאת להם ישנם כ-10 מילים הקשורות בקרח, ולכל מילה את המשמעות המיוחדת שלה. כל מילה מתארת קרח במצב צבירה מסוים, במרקם מסויים, בייעוד מסויים. ישנו קרח קשה כאבן, כבלוק המיועד לבנייה - ויש לו שם מסויים; ישנו קרח נימוח ונמס - ויש לו שם אחר; ישנו קרח שירד מהשמים, וישנו קרח שהצטבר ונוצר בארץ - ולכל אחד מהם שם שונה. וכן הלאה. אנו בארצנו, איננו זקוקים למילים רבות הקשורות בקרח, כי אין לנו הבנה ואבחנה בין הסוגים השונים, ואף אין לנו צורך להתעסק בכך. אך לאיסקמואים הקרח הוא דבר משמעותי, מדובר, ומאובחן היטב!

כך, **השמחה** אצל עם ישראל היא דבר משמעותי, מרכזי ומאובחן היטב. ישנה הבנה מדוייקת, אבחנה רגישה מאוד, לכל ענייני השמחה. ישנו ששון וישנה שמחה, ישנה גילה וישנה רינה, ישנה דיצה וישנה חדווה [ולשונות נוספים: צהלה, אושר, עליזות, עליצות, הלל, אורה ועוד]. לכל מילה יש משמעות מיוחדת! [רבים מחכמינו ביארו את משמעות שינויי הלשונות, אך לא כאן המקום]. *(עיין אוצרות השל"ה סדר ברכת המזון)*

שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ

בסעודות חתן וכלה, אומרים בזימון: "ברוך אלוקינו **שהשמחה במעונו** שאכלנו משלו...". נוסח זה הינו ייחודי לשמחת נישואין בלבד, ולא לשום שמחה אחרת.

אנו בעצם אומרים במילים אלו, שבנישואין, הקב"ה הוא בעצמו בעל השמחה. במעונו שרויה השמחה, זוהי "שמחתו הפרטית"!

במבוא לשער האגדה הצבנו שאלה, מדוע באמת דווקא בשמחת נישואין השמחה שרויה במעונו? מדוע דווקא שמחת נישואין זוהי שמחתו הפרטית, כביכול, של הקב"ה?

הנה רואים אנו שבנישואי אדם וחוה, אכן הקב"ה בעצמו היה בעל השמחה. הוא היה "המחותן", הוא זה שחיתן בעצמו את אדם וחוה וערך לכבודם משתה ושמחה.

"שלוש עשרה חופות קשר לו הקב"ה לאדם הראשון בגן עדן, ברבבות אלפים של מלאכי השרת, בקול רינה ושירה, והיו מלאכים מתופפים בתופים ומרקדים כנקבות, וה' נעשה שושבין לאדם הראשון". (אותיות דרבי עקיבא אות ד)

וזאת משום שנישואין אלו היוו השלמה לבריאת האדם, שהרי "**לא טוב** היות האדם לבדו", ובכך שה' נתן לו את חוה, הוא למעשה השלים את צורת האדם. וזוהי שמחה של "ישמח ה' במעשיו", שמחתו הפרטית של הקב"ה השמח בכך שהשלים את הבריאה אשר ברא.

מכאן לומדים לדורות, ששמחת נישואין בקדושה, היא שמחתו של הקב"ה, אשר הוא זה שמזווג זיווגים, ומביא בכך את הבריאה אל שלימותה. בכל שמחת נישואין, ישנה השלמה של מעשה בראשית, ולכן ה' הוא "המחותן" הראשי, הוא עצמו בעל השמחה.

אם כל פמליה של מעלה, ובראשם מלכם, אלוקים חיים ומלך עולם, הם שותפים פעילים בשמחת חתן וכלה, והקב"ה הוא בעל השמחה - שהשמחה במעונו - בגן עדן, הוי אומר שאין מדובר בשמחה בת חלוף - שמחה גשמית, אלא זו שמחת עולם, שמחה הקשורה בעצם מהות הבריאה ושלימותה, כפי שקבע לה יוצרה, וכפי שנאמר "ישמח ה' במעשיו", מעשי ידיו מגיעים לתכליתם ושלימותם הנצחית, ועל כן ה' הוא בעל השמחה ושותף לה! עד כמה הדברים עמוקים ועד כמה רחוקים אנו מלעכל את מלוא משמעותם! (בניין עדי עד)

ולהרחבת העניין: הקב"ה ברא את עולמו בששה ימים, ובסוף ימי הבריאה נאמר: "אשר ברא אלוקים **לעשות**", דהיינו שהקב"ה נתן כח בברואיו שהם ימשיכו ויפעלו בעולם. אך ישנו הבדל משמעותי בין מה שעשה הקב"ה בעולמו בעצמו, לבין מה שנתן בידי בריותיו לעשות. מה שעשה הקב"ה, זהו דבר שמוטבע בעומק מהות הבריאה. ואילו מה שעושים הבריות, אלו דברים משתנים ומתחלפים. לדוגמא: התורה מציינת שהקב"ה בכבודו ובעצמו הלביש את אדם וחוה בבגדים: "וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם". ולכאורה, הלוא די היה שהקב"ה יזמן לפניהם בגדים, והם ילבשו אותם בעצמם? אלא שבכך הקב"ה הטביע בטבע האדם, שעליו להיות לבוש. לכן זהו חלק בלתי נפרד מן הטבע האנושי, צורך בסיסי עד מאוד שהאדם אינו יכול בלעדיו.

וכן הדבר כשהקב"ה חיתן בעצמו את אדם וחוה בגן עדן, זה מראה לדורות, שנישואי חתן וכלה זהו חלק מן ההשלמה של הבריאה, דבר בסיסי בשלימות שרוצה הבורא להטביע במין האנושי. ולכן זוהי שמחתו של הקב"ה בעצמו, ישמח ה' במעשיו. לא כן כאשר, למשל, בהמשך פרשת בראשית מסופר, כי בני האדם הקימו לעצמם "עיר" והתחילו לייסד חיים מדיניים משותפים ["וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ"]. הקמת העיר היא בודאי לתועלת, אך אין זה משהו שעשה הקב"ה בעצמו, ואין זה מוטבע במין האנושי כצורך הכרחי לחיות דווקא בערים ובמדינות, אלא עקרונית יכול האדם לחיות גם במדברות וכדומה, ואין זה מחסר משהו משלימותו כאדם.

ולגבי שמחת ברית מילה, באמת היה ראוי לומר "שהשמחה במעונו", מפני שהקב"ה סייע באותו מעשה, שהוא עזר בפועל לאברהם אבינו לימול, כמו שנאמר: "וכרות עמו הברית". ומכך שהקב"ה נטל חלק בזה, שוב רואים שזו השלמה של הבריאה, וזוהי שמחתו של הקב"ה שבכך הגיעו לשלימות. רק שלמעשה אין אומרים "שהשמחה במעונו" בברית, משום צער התינוק שכואב לו.

אולם ביתר השמחות, בעל השמחה הוא האדם, והקב"ה כביכול "משתתף בשמחתו", אך אינו בעל השמחה עצמו. למשל בבר מצוה, האדם הוא זה שמקבל עליו עול תורה ומצוות. וכמו כן בשמחה של תורה, כמו סיום הש"ס, בעל השמחה הוא האדם, שמכח הבחירה שלו והעבודה שלו בעולם דבק בתורה ולמד אותה. כמובן שהקב"ה מאהבתו לברואיו שמח בטובתם ויש לו בכך נחת רוח עצומה, אבל אינו בעל השמחה עצמו.

עוז וחדוה במקומו

חכמי הח"ן [חכמת הנסתר] מבארים כי "השמחה במעונו", שהזיווג למטה מעורר זיווג של מעלה, "לְחַבֵּר אֵשֶׁת נְעוּרִים עִם דּוֹדָהּ בְּאַהֲבָה וּרְעוּתָא וְחֶדְוָתָא דְּלִבָּא, שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ, תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה".

אמרי אמת: בכל נישואי נפשות ישראל, על ידי קידושין ושבע ברכות, אזי נתעורר שמחת הזיווג וייחוד בשורש. ועל זה מברכים "שהשמחה במעונו", כי על ידי נישואי אותו הזיווג בפרט, נתעורר ונתחדש השראת הזיווג בהשכינה בשורש, ו"עוז וחדוה במקומו". (ליקוטים דף פב ע"ב)

שידוכים

חיפוש האבידה

הקב"ה הטביע, כחלק מן ההכנה לנישואין שלימים ובריאים, את השלב של החיפוש, של ההכרה בחלק החסר והרצון להשלימו. כפי שראינו בבריאת האדם, כי רק לאחר שהכיר האדם בחסרונו - "וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ" - או אז נתן לו הקב"ה את האשה.

*אמר רבי שמעון: מפני מה אמרה תורה "כי יקח איש אשה" ולא כתב "כי תלקח אשה לאיש"? מפני שדרכו של איש לחזר על אשה, ואין דרכה של אשה לחזר על איש. **משל לאדם שאבדה לו אבידה, מי חוזר על מי? בעל אבידה מחזר על אבידתו!*** (קידושין ב ע"ב)

חז"ל מציינים, וכך רואים אנו אף בשטח, שיש אנשים המוצאים את זיווגם בקלות, וישנם המתעכבים בכך: "יש שהוא הולך אצל זיווגו, ויש שזיווגו בא אצלו. יצחק - זיווגו בא אצלו, יעקב - הלך אצל זיווגו...". (בראשית רבה סח ג)

יצחק אבינו - לא היה צריך כלל לטרוח כדי למצוא את זיווגו. אביו אברהם שלח את אליעזר עבדו הנאמן לפדן ארם לחפש לו כלה מתאימה, הוא כמובן מנחה אותו כיצד לבדוק ולוודא שהיא אכן ראויה לו, אליעזר הולך, **וכבר למחרת,** לפנות ערב, הוא חוזר עם הכלה כלילת המעלות - רבקה.

לעומת זאת, יעקב אבינו הוצרך לנדוד בעצמו אל פדן ארם. הוא מגיע לאחר תלאות רבות, וכאשר הוא מבקש לשאת את רחל לאשה, מאלץ אותו לבן אביה לעבוד בעבורה

כרועה צאן **במשך 7 שנים**! כעבור 7 שנות עבודה וציפייה, לבן עוד עושה לו 'תרגיל', משיא לו את לאה במקום את רחל, ומאלץ אותו לעבוד **עוד 7 שנים** תמורת נישואיו לרחל!

יש שאמרו, כי לפיכך דומה קושי השידוכים לקושי קריעת ים סוף [סוטה ב ע"א], כי גם בקריעת ים סוף יש שהלכו בדרך קצרה ויש שהלכו בדרך ארוכה, כי היו י"ב שבילים, מעגל בתוך מעגל, הרי שהמעגל הראשון הפנימי היה קצר ביותר, ואחריו מעגל ארוך יותר, ולאחריו ארוך יותר וכן הלאה. כמו כן בשידוכים יש אשר קצרה להם הדרך ויש שארוכה להם הדרך.

על האדם להתחזק באמונה ובטחון בבורא, המשגיח על כל ברואיו בהשגחה פרטית מופלאה, שיזמן לו את זיווגו המתאים בעת הנכונה. יחד עם זאת עליו להמשיך בהשתדלותו, הן השתדלות גשמית, ועל הכל השתדלות רוחנית בריבוי תפילה לה'.

תפילה על הזיווג

אמנם נכון הדבר שהזיווג הוא קביעה שמיימית: "בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני", אבל יכול אדם להפסיד את זיווגו, אם יקדים אותו אדם אחר בתפילתו! כלומר בכח התפילה לשנות את הקביעה הראשונית של הזיווג! ומאידך, בגלל רפיון בתפילה, עלול האדם לאבד מה שכבר הועידו לו. (מסכת מועד קטן יח ע"ב)

הדוגמא המפורסמת והבולטת ביותר לכך היא - לאה אמנו. חז"ל אומרים, שמשמים נקבע: "הגדולה לגדול והקטנה וקטן", כלומר: לאה היתה צריכה להינשא לעשיו, ורחל - ליעקב. ואולם לאה לא התייאשה. היא הרבתה בבכייה ובתפילה, עד אשר היו עיניה רכות מרוב דמעות, ואכן תפילתה נענתה, וזכתה אף היא להינשא ליעקב, ולהעמיד ששה שבטים קדושים! (מסכת בבא בתרא קכג ע"א)

אמר ר' הונא: קשה [חזקה] היא התפילה, שביטלה את הגזירה, ולא עוד אלא שקדמה לאחותה! (בראשית רבה ויצא ע סו)

וכתב ספר חסידים (סימן רמג): *יתפלל על בניו ובנותיו שישיאם על פרקם, ושיהיו בהצלחה טוב וחיים טובים עם נשותיהם, ובנותיו עם בעליהן.*

וכתב עוד: אדם אחד התענה כמה ימים שיזמין לו הקב"ה אשה שהוא אוהב, ולא התקבלה תפילתו. אמר לחכם הרי התעניתי ובכיתי ולא הועיל לי, אמר החכם שמא אותה לא נגזרה לך וכו' ומכל מקום התפילות והתעניות והתחינות יועילוך לשאר דברים שייטב לך או לרעך מאותו הענין.

בחירת שידוך – התמקדות בחשוב

אומרת הגמרא (יבמות סג ע"א): "קפוץ זבין ארעא, מתון נסיב איתתא", כלומר: זריז תהיה בקניית קרקע, אך מתון תהיה כשאתה נושא אשה, כדי לבדוק מעשיה, שלא תהא רעה וקנטרנית.

האדם צריך להיות שקול ומתון בבחירת שידוך, שהרי זוהי בחירה שיש לה השפעה עצומה על חייו, ברוחניות ובגשמיות.

אך יחד עם זאת על האדם להזהר מבררנות יתר, שהלוא בכל שידוך עשויים להיות חסרונות מסויימים, וכמעט שאין שידוך מושלם העונה לגמרי על כל הציפיות. לכן עליו להתמקד בדברים החשובים באמת, כמו יראת שמים, מידות טובות, ולתת עליהם את הדעת כראוי. ואילו על דברים שוליים יותר, יש לבחון במה אפשר להתפשר.

יש אשר אינם יודעים כלל מה רוצים. מרגיש עצמו ליחסן ועשיר ותלמיד חכם, ומי ישווה לו ומי ידמה לו, ואיך ימצא שידוך מתאים?! מתוך זה משהה זמן נשואיו. הרי הם לא הראשונים שחשבו כן! גם נדב ואביהוא חשבו כן, כמבואר במדרש, שחטאם היה שלא נשאו נשים, באמרם: אחי אבינו מלך, אחי אמנו נשיא, אבינו כהן גדול, אנו סגני כהונה, איזה אשה הגונה לנו?! התנשאות זו הביאה להם עונש חמור רח"ל. (בית ומנוחה עמ' יא)

חז"ל אשר העריכו נכון את גודל ההחמצה וההפסד של בחורה המתעכבת מלהתחתן בגלל בררנות יתר, המליצו ואמרו לאב, הנושא באחריות לעתידה (פסחים קיג א): **"בתך בגרה – שחרר עבדך ותן לה!"**. עד כדי כך. כלומר עדיף שתינשא לאדם ממעמד נמוך מאוד, מאשר שתתבגר ותישאר ברווקותה. מובן שחז"ל לא התכוונו בכך שהבת חייבת להינשא בכל מחיר, אף לאיש שאינו הגון, חלילה. כמה וכמה הזהרות הזהירו לבל יתן האדם את בתו לאדם כזה [למשל: "כל המשיא בתו לעם הארץ, כאילו כופתה ומניחה לפני ארי". מכיוון שהוא ממלא בה את תאוותיו מבלי להתחשב ברגשותיה (פסחים מט ע"ב ובתוספות). וכן: "לעולם ימכור אדם כל אשר לו, וישיא בתו לתלמיד חכם" (שם ע"א) ועוד ועוד]. אולם ההנחיה כאן אומרת, שיש להתפשר על דברים שאינם הכרחיים, כמו ייחוס ומעמד, גם אם יהיה זה הרבה פחות נוצץ וקוסם.

סיפר אברך שזכה לשמש את הרב **יצחק כדורי** זצ"ל, שפעם אחת כשלקח את הרב לבית הכנסת "מוסיוף" לתפילת שחרית, עצרה אותם אמא מבוגרת ובתה בת השלושים, והאמא נפלה לרגלי הרב והחלה לבכות בקול גדול על בתה שעדיין לא נישאה. אמר הרב למשמשו: המתן. והתעכב כך שתי דקות בערך, ולבסוף שאל את האמא: האם היתה לבתך הצעה של בחור לפני כעשר שנים, והבת דחתה הצעה זו ללא סיבה? ענתה האם: אמנם כן. ענה לה הרב: אם כן, מה אני יכול לעזור לך?! ("אהליך יעקב" עמ' 18)

* הגמרא (יבמות סג ע"א) נותנת עצה לאיש בחיפוש אשה: "נחית דרגא ונסיב איתתא. סק דרגא ובחר לך שושבינא". תרגום: רד מדרגה ושא לך אשה, עלה מדרגה ובחר לך אוהב.

כשאדם בוחר לעצמו אוהב וידיד, כדאי לו לחפש מישהו שהוא ברמה יותר גבוהה ממנו, כי בכך יתעלה אף הוא. אך לעומת זאת, כשאדם בוחר לעצמו אשה, כדאי לו לחפש אשה מעט פחותה ממנו. כדברי רש"י: "לא תקח אשה חשובה ממך, שמא לא תתקבל עליה". וכתב המאירי: "שמא מתוך מעלתה עליו, אף היא משתררת עליו, וכל שכן שאינה נשמעת לו בתיקוני ביתה".

הבחורה נמוכה...

מסופר על החזון איש זצ"ל, שפעם בא אליו בן תורה שהציעו לו שידוך עם בחורה כלילת המעלות, מלבד שהיא נמוכה, והיה מהסס בשל כך, והוא שטח לפני החזון איש את ספיקותיו. אמר לו החזון איש: אין זה חסרון, גם היהלום קטן הוא...

עוד מעלה...

מסופר על הצדיק הירושלמי רבי אריה לוין זצ"ל שפעם סר לביתו בחור צעיר כדי ליטול ממנו עצה ותושיה בדבר שידוך מסויים שהוצע לו. החל אותו צעיר למנות מעלותיה של הכלה, "אולם", הוסיף הבחור ואמר, "בת עניים היא".

הפסיקו ר' אריה ואמר לו: והרי זה עתה מנית מעלה נוספת שנתברכה בה כלתך...

שלום בית עם הסטנדר

כשהגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי [הסטייפלר] זצ"ל התעניין בשידוך עבור נכדתו, שאל אותו רב גדול אחד: **איזה מעלות צריך להיות לבחור המבוקש?** השיב לו הרב קנייבסקי: איננו צריכים הרבה מעלות וענינים, רק שלושה דברים בלבד: התמדה, שכל הישר, ומידות טובות. שאל אותו הרב: אם הוא מתמיד ושקדן גדול בתורה, הלא כבר ממילא יש לו מדות טובות?

השיב הרב קנייבסקי: אסביר לך מה זה מתמיד. הוא כבר יושב בישיבה שש שנים בהתמדה רבה ליד הסטנדר והגמרא, ולומד בשקידה, והנה, עם הסטנדר והגמרא - יש לו "שלום בית" מופלג... הם לא דורשים ממנו כלום! עוד אף פעם לא קרה שהסטנדר יבקש ממנו עזרה באיזה ענין, לא לשפוך את הזבל, ולא לקנות במכולת, ולא לגשת לסדר איזה עניינים. אף פעם לא קרה שהסטנדר הראה לו פנים זועפות, אף פעם לא קרה שלסטנדר לא היה מצב רוח וציפה ממנו שידבר על לבו דברים טובים וניחומים ויעודד אותו בדברים מתוקים ומבוסמים, ואף פעם לא קרה שהסטנדר חלה והיה צריך לטפל בו.

והנה פתאום הוא צריך להתחיל לגור עם בן אדם שני שהיא האשה, שכל הנ"ל יכול לקרות שם, ולזה מוכרח שיהיה בעל מידות טובות, כי השקידה המופלגה לא הרגילה אותו לכל הנ"ל.

הוסיף הרב הנ"ל לשאול את הרב קנייבסקי: והלוא התורה מעדנת את הלומד? השיב לו הרב: בודאי, יש כאלו שאילו לא למדו תורה היו בגדר חיות טורפות, רוצחים, ועל ידי הלימוד בשקידה ניצלו מכל זה, אבל עדיין אינו מוכרח שהוא בעל מידות טובות, אלא מי שעובד על זה בלימוד המוסר הרבה ובבדיקת מצבו הרוחני תמיד ובשבירת מדותיו ותאוותיו ורצונותיו, ואז נהיה לבעל מידות טובות. (פניני רבנו הקהילות יעקב ח"א)

אהבה דווקא לאחר הנישואין

נאמר בתורה על נישואי יצחק לרבקה (בראשית כד סז): **"וַיִּקַּח אֶת רִבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה – וַיֶּאֱהָבֶהָ"**! לפי השקפת התורה, אהבה בין בני הזוג מתפתחת דווקא **לאחר** הנישואין. ואילו לפני הנישואין די בכך שתהיה התאמה ונשיאת חן.

מחקר אשר חקר את רמת העמידות של הנישואין בעולם המערבי, הגדיר את חיי הנישואין אצלם כמו סיר רותח שהורד מעל האש, אשר מרגע לרגע הולך ומתקרר.

אצל עם ישראל זה בדיוק הפוך. בתחילה כשניגשים לחתונה, עדיין לא נבנתה אצל בני הזוג מערכת יחסים "חמה", הם עדיין אינם מכירים זה את זה בעומק נפשו, הם עדין לא אוהבים זה את זה, ועדיין אין נתינה מאחד לשני. אלא יש ביניהם מציאת חן, ובירור יסודי על אופיו ומידותיו של בן \ בת הזוג, שעימם רוצים להשתדך, בשביל לראות אם זה מתאים, אבל עדיין הכל "קר".

ואילו לאחר שנישאים, אז מתחילים לבנות מערכת יחסים "חמה" ועמוקה, מלאת

הערכה והכרת הטוב אחד לשני. וככל שחיים יותר זמן ביחד, האהבה נעשית יותר עמוקה, יותר משובחת, ויותר שמחה, בבחינת "ענבי הגפן".

חז"ל המשילו את מערכת היחסים בין האיש לאשה לענבי הגפן, כמו שאמרו: "ענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל". מה ראו להמשיל זאת לגפן? שביין יש מעלה מיוחדת משאר המשקים: כמה שהוא יותר ישן, הוא יותר משובח, יותר מעודן. כך חיי הנישואין אצל עם ישראל, ככל שעוברים יותר שנים, הקשר נעשה יותר עמוק, האהבה משתבחת יותר, ההערכה והכבוד אחד לשני הולכים וגדלים, וזו המטרה שאליה צריכים לחתור יחד, להוסיף, להוסיף ולהוסיף, עד 120. (שמחם בבנין שלם)

כותב המלבי"ם אודות הנוהג היהודי לחפש שידוך על פי התאמה, ולא על ידי היכרות ארוכה ו"משיכה" בין בני הזוג:

"כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה... וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו... וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ" (דברים כד א)

"מכאן תשובה להמתלוצצים מאבותינו, שהיה דרכם בקחתם נשים לבניהם, חקרו על המשפחה ועל הנהגת אביה ואמה ועל מידות הנערה, ורק קודם הנישואין היה החתן רואה את פני הנערה.

*הנה נביטה צור מחצבתנו, אברהם אבינו ע"ה, כשרצה לקחת אשה לבנו יחידו אשר אהבו, העיקר היה אצלו רק משפחת הנערה וארצה, וחפץ שתהיה ממשפחתו ומבית אביו, שידע צניעותם, ויותר מזה שסמך בזה על עבדו זקן ביתו ולא שלח את בנו עמו, וכתוב שם "ויביאה יצחק האהלה שרה אמו", ואחר כך "ותהי לו לאשה ויאהבה". וכן היה מנהג בני ישראל בשבתם על אדמתם, **ואהבתם היתה כנטיעת עץ אשר הוא מגרגיר קטן, ועל ידי מים יתדבק בארץ, ובכל יום יגדל ויתעבה יותר**, כן היתה אהבתם, שבתחילה היתה רק זיק האהבה שתול על תלמי לבו, ועל ידי כשרון המעשה נתוסף בו כל יום אהבה, ונמצא שעיקר האהבה היתה נגלית רק אחר הנישואין. ע"כ.*

זיווגים משמים

עם כל ההשתדלות לחפש שידוך מתאים, עלינו לדעת בידיעה ברורה, כי הקב"ה מכוון את הדברים, ובסופו של דבר השידוך הוא קביעה שמיימית.

אמר רב יהודה: "ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני" (סוטה ב ע"א). **זיווגו של האדם נקבע לו עוד לפני שנולד!**

עוד אמרו חז"ל (מועד קטן יח ע"ב): מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים - מה' אשה לאיש!

מן התורה, שנאמר (בראשית כד נ): "וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ: **מֵה' יָצָא הַדָּבָר**!" [בעניין השידוך של רבקה ליצחק].

מן הנביאים, שנאמר (שופטים יד ג-ד): "וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו, אוֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְעֵינָי. וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ **כִּי מֵה' הִיא**".

מן הכתובים, שנאמר (משלי יט יד): "בַּיִת וָהוֹן נַחֲלַת אָבוֹת - **וּמֵה' אִשָּׁה מַשְׂכֶּלֶת**".

מספר המדרש: מטרונה [אשה חשובה גויה] שאלה את רבי יוסי: בכמה ימים ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו? אמר לה: בששה ימים. אמרה לו: מה הוא עושה מאותה שעה ועד עכשיו? אמר לה: יושב ומזווג זיווגים. אמרה לו: זו היא מלאכתו?! אף אני יכולה לעשות כן! כמה עבדים כמה שפחות יש לי, בשעה קלה אני יכולה לזווגן! אמר לה: אם קלה היא בעיניך, קשה היא לפני הקדוש ברוך הוא כקריעת ים סוף!

מה עשתה? נטלה אלף עבדים ואלף שפחות, והעמידה אותן שורות שורות, אמרה: פלוני ישא את פלונית, ופלונית תינשא לפלוני, וזיווגה אותן בלילה אחת!

למחרת באו לפניה, זה ראשו פצוע, זה עינו נפוחה, זה רגלו שבורה. אמרה להם: מה קרה לכם?! זה אמר: אין אני רוצה את זאת! וזאת אמרה: אין אני רוצה את זה!...

מיד שלחה והביאה את רבי יוסי, אמרה לו: אין אלוה כאלוקיכם, אמת היא תורתכם, נאה ומשובחת - יפה אמרת!

אמר לה: לא כך אמרתי לך, אם קלה היא בעיניך, קשה היא לפני הקדוש ברוך הוא כקריעת ים סוף! הקדוש ברוך הוא מה עושה להם? יושב ומזווגם בעל כרחם, וקושר קולר בצואר זה, **ומביאו מסוף העולם ומזווג לזו בסוף העולם.** וזהו שנאמר: "אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת". מהו "בכושרות"? בכי ושירות, מי שרוצה אומר שירה, ומי שאינו רוצה - בכי.

הסבר הענין: שואלת המטרונה את רבי יוסי: איזה דבר **חדש** בורא ויוצר הקב"ה לאחר שסיים לברוא את העולם? בודאי שהקב"ה "מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית", מקיים ומחזיק את העולם ומשגיח עליו בכל רגע, אך כל זה כהמשך לטבעים שכבר הטביע בעולם. אך איזו יצירה חדשה בורא הקב"ה? משיב לה רבי יוסי, ה' מזווג זיווגים, שזוהי בריאה חדשה. הקב"ה מחליט וקובע מי מתאימה למי, ומביא לכך שהשידוך שקבע יצא לפועל.

כדברי המהר"ל (באר הגולה הבאר הרביעי): "ועל זה אמר שהוא מזווג זיווגים, וביאור ענין זה, כי כמו שה' יתברך זיווג את חוה לאדם, כך הוא מזווג בכל יום את זיווג איש עם אשתו. **וכל זיווג הוא מעשה חדש** שאינו כמו בריאת האדם עצמו, כי הבריאה בודאי אינה נחשבת דבר חדש, כי העולם כמנהגו נוהג ואין חדש, **אבל מה שמחבר את האדם הפרטי זה לאשה פרטית זאת, הוא בודאי דבר חדש".**

אומרת המטרונה, שגם היא יכולה לזווג זיווגים **כפי ראות עיניה ועל פי החלטתה האישית** [אף מבלי לתת לבני הזוג להחליט ולקבוע בעצמם]. אך לבסוף היא נוכחת לראות, שזה לא מצליח. כל הזוגות שניסתה היא להחליט בעבורם להינשא, חזרו אליה חבולים וממורמרים. אומר לה רבי יוסי: אכן, רק הקב"ה יכול לקחת שני בני אדם נפרדים לגמרי זה מזה ["יחידים"], ולגרום להם אף **בעל כורחם** לרצות להתחתן!

ובמדרש אחר, כתובה תשובתו של רבי יוסי בנוסח מעט שונה: "הקדוש ברוך הוא **יושב ועושה סולמות, משפיל לזה ומרים לזה, ומוריד לזה ומעלה לזה".** כלומר לפעמים הבחור הוא במעלה גבוהה מאוד, ואילו הבחורה במעלה נמוכה, או להיפך, ואז הקב"ה משפיל גאים ומגביה שפלים, כדי ליצור את הזיווג והחיבור ביניהם.

וזהו "מזווגם בעל כורחם". רק למראית העין נראה כאילו הם בחרו האחד בשני, כשלמעשה הקב"ה כבר החליט בעבורם, והוא שיצר אצלם את הרצון וההסכמה.

ואין זה אלא כח ה', שכל הנבראים בידו כחומר ביד היוצר, ולכן נותן בדעתם בעל כורחם להסכים על הזיווג.

ומסיים רבי יוסי ואומר: "מי שרוצה אומר שירה, ומי שאינו רוצה - בכי". מי שרוצה ומסכים לבחירה אשר בחר בעבורו הקב"ה - אומר שירה, ורואה כי באמת הקב"ה גלגל הכל לטובתו. אך מי שאינו רוצה, ומתנגד לגורל אשר ייעד לו השם, כשמתברר ונראה לו שאינו תואם את רצונותיו, אזי יהיה שרוי בבכי. **הבחירה ביד האדם איך לקבל את הזיווג שהועיד בעבורו הקב"ה!**

ויברך ה' את פרי בטנה, ויתן לה 12 זוגות תאומים!

בעיר אמסטרדם היה רב גדול ומפורסם, ולו בן תלמיד חכם, והוא נער בן שבע עשרה, יפה תואר ויפה מראה, בעל קומה, יפה עיניים וטוב רואי.

פעם אחת יצאה בת המלך לטייל ברחובות העיר, ובדרכה ראתה את בן הרב, כשהוא הדור בלבושו ופוסע במתינות. הסתכלה בו, בקומתו הזקופה ובמראהו הנאה, ומצא חן בעיניה מאד. שלחה את אמתה לשאול מי הוא הנער הזה, ונודע לה שהוא בנו של הרבי מאמסטרדם.

המשיכה בת המלך בדרכה, חזרה אל הארמון, אך דמות דיוקנו של אותו נער לא סרה מנגד עיניה. ביום השני השכימה בבוקר, ולאחר הסעודה יצאה לטייל באותו מקום ובאותה שעה, מתוך רצון לפגוש שוב את הנער, אולם היא לא מצאה אותו, ושבה בצער גדול. וכן עשתה ביום השלישי וביום הרביעי, אך הדבר לא עלה בידה. עברו ימים, חלפו שבועות, והיא לא הסיחה דעתה ממנו ולא היתה מנוחה לנפשה.

לאט לאט השתנו פניה לרעה, וכוחה הלך ודל, וביום אחד התעלפה ונפלה למשכב. הבהילו את הרופאים, בדקו אותה ולא מצאו שום סימני מחלה. לפי דעתם היא בריאה ושלמה, ועליה רק לנוח קצת. אולם דברי הרופאים נתבדו, ובמשך זמן רב לא ירדה מן המיטה, חולשתה התגברה יותר ויותר, עצבות ירדה עליה ולא דיברה עם איש. הביא לה אביה את טובי הרופאים, והנה אחד מהרופאים נענה ואמר, כי לדעתו הסיבה למחלתה אינה גופנית, אלא צער כלשהו מעיק על ליבה.

אחר חקירות ודרישות, התברר הדבר, כי בת המלך חפצה להינשא לבנו של הרב. המלך לא ידע לשית עצה בנפשו מה לעשות, וכינס את יועציו להתייעץ עימם.

המתיקו סוד יחדיו, וכולם ענו ואמרו: אם בן הרב נשוי הוא, פוטרים אותו מלשאת את בת המלך. ברם, אם רווק הוא, אין הברירה בידו, ועליו לקחתה לאשה בגזירת המלך. מחר עם שחר ילכו משרתי המלך לבית הרב לבדוק זאת. כך החליטו בסוד המלך והשרים, ואיש לא ידע דבר.

היה בין יועצי המלך שר אחד אוהב ישראל, ידידו של הרב, שאהב אותו אהבת נפש. הוא כיבד את הרב מאוד וידע שעתיד הוא הרב למסור את נפשו ולא יתן לבנו לשאת אשה נכריה. מה עשה אותו השר? הלך וסיפר לרב את אשר החליטו השרים בסתר, למען ידע מה עליו לעשות להציל את בנו מסכנה.

כשמוע הרב את דברי השר ידידו, לא הרהר הרבה, כי אם שלח אנשים לחפש נערה בשביל

בנו שישאנה בו ביום, למען ימצאו אותו שליחי המלך כשהוא נשוי. אך לשוא חיפשו, לא נמצאה נערה יהודיה בכל העיר הגדולה שתסכים להשתדך בו ביום, ולסדר חופה וקידושין לפנות ערב. גם הנערות, גם הוריהן לא הבינו מה זאת, פחד נפל עליהן, וכולן שאלו: מה החפזון הזה?! איך יתכן שהבן המוצלח רוצה לפתע לסדר תנאים, חופה וקידושין בבת אחת?! וכך חזרו שליחי הרב בידים ריקות.

אולם היום קצר, עוד מעט השמש תפנה ויעבור הלילה, ואם פקידי המלך יבואו בבוקר וימצאוהו רווק, יביאוהו בעל כרחו אל בית המלך ויאלצוהו לקחת את בתו לאשה. הרב היה במצוקה גדולה ולא ידע דרך ומוצא, אך השם יתברך, אשר לו נתכנו עלילות, הביא בלבו עצה טובה. הוא אמר למקורביו: הלא יש בעיר מקום מיוחד - הקדש - ששם מתאכסנים עניים המחזרים על הפתחים. לכו לשם, ותחפשו נערה מבנות הקבצנים, אולי תרצה להיות לבני לאשה.

עשו השליחים כדברי הרב, ומצאו באכסניה נערה אחת יתומה ובודדה, בת ישראל נאה וכשרה, שהעניות ניכרה בה. בשומעה את דברי השליחים, אמרה כי מאת ה' היתה זאת, ונאותה להצעה. מיד הביאוה אל בית הרב, הלבישוה בגדים שאולים, ובחצות הלילה סידרו חופה מבוהלת, והנערה נתקדשה כדת משה וישראל, והיא שמחה וצוהלת.

וכשהאיר היום ופקידי המלך באו אל בית הרב, ומצאו שבן הרב כבר נשוי, הניחו אותו והלכו להם, כי כן ציוה להם המלך.

אחר הדברים האלה, כשוך הרוגז והסכנה, ראו בני משפחת הרב שהשידוך אינו לפי כבודם, והתחילו לדבר על לב היתומה שתואיל לקבל גט מאת בעלה. אך הם דיברו על אוזן לא שומעת. תשובתה היתה קצרה וחריפה: "אין אשה מתקדשת לשם גירושין!" הם ניסו אף לשלוח אליה שליח עם הצעה לקבל סכום של 3,000 דינרי הזהב תמורת הגירושין, אך גם לזאת לא הסכימה.

ראו האנשים שהיא אשה תקיפה ונבונה, והסתלקו מכל הענין הזה. ואולם בני המשפחה לא נחו ולא שקטו, ואמרו בלבם להכריחה להיפרד מבעלה. התחילו לספר בגנותה כדי להטיל מריבה ביניהם, אך הרב ידע ש"אין אדם מוצא קורת רוח אלא באשתו ראשונה", וכשראה שאף בנו מרוצה ושמח ממנה, השתדל לעשות שלום בבית. הוא קרא לבני המשפחה ואמר: לא לחינם נתגלגלו הדברים כך, אין זאת אלא שהיא בת זוגו, ומן השמים גזרו כך. אסור לנו להרהר אחר מידותיו של הקב"ה "היושב ומזווגן בעל כרחן וקושר קולר בצוואר של זה, ומביאו מסוף העולם ומזווג לזו בסוף העולם", וכדברי המדרש לעיל.

קיבלו עליהם בני המשפחה את הדין, והיא נשארה בביתם, וברוב הימים עמדו על טעותם, הם ראו שהיא כלה צנועה וטובה, והתפייסו עימה. והיא, שהיתה מן הנעלבים ואינם עולבים, כבשה את צערה בשעות הרעות, וסלחה להם בלב שלם. ואט אט הראו לה פנים שוחקות, וישבה במנוחה, והתרגלה לסדרי בית הרב. מעשיה היו נאים, יראת השם שאין כמותה, ונעשתה לבין הנשים הכבודות באמסטרדם.

היושב בשמים, עיניו אל יראיו, ראה בצדקתה ובתום לבבה, ואמר להעלותה לגדולה. ויברך השם את פרי בטנה, ויתן לה שנים עשר זוגות תאומים! וכולם בריאים ושלמים, ועל שמם נקראת משפחת "תאומים" עד היום הזה, משפחה מפוארה בישראל, המלאה חכמים וסופרים, פרנסים ומנהיגים. והיא עצמה האריכה ימים, וראתה בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, וממלאים את הארץ תורה ויראת ה'! (החופה והנישואין עמוד 104)

השידוך המופלא של בת הרש"ש

הגאון רבי שמואל שטראשון זצ"ל, המכונה הרש"ש, היה מנהל קופת גמ"ח, והיה לו פנקס מיוחד שבו רשם את שם הלווה ואת סכום ההלוואה, וכשהיו מחזירים לו את ההלוואה, היה רושם בפנקס בדייקנות, וכך ידע אם הלווה פרע את חובו.

יום אחד לווה החייט של העיר מהרב, ובהגיע זמן הפרעון, בא לבית הרב ושילם את חובו. הרב שהיה שקוע בלימודו, נטל את צרור הכסף והחביאו בינתיים בסוף ספר הרי"ף שעיין בו, ושב מיד לעיונו, ושכח לציין בפנקס שהכסף הוחזר לו.

יום אחד נטל הרש"ש את פנקס הגמ"ח כדי לבדוק את החשבונות, ומצא כי החייט לא שילם את חובו. שלח וקרא לו: "מה עם ההלואה?" והחייט עומד ומשתומם ואומר לו: "הלא שילמתי כבר מזמן את ההלואה". השיבו הרב: "אילו היית משלם, בודאי הייתי זוכר, וגם הייתי רושם בפנקס". והחייט עמד בשלו, שכבר פרע את החוב.

לבסוף תבע הרב את החייט לדין תורה, ופסקו שעל החייט מוטל להישבע ששילם, ואז יהיה פטור. החייט היה מוכן להישבע, אבל הרש"ש, שהיה בטוח שהוא לא שילם, לא רצה שישבע לשקר, ואמר לו שהוא מוחל לו על הכסף ובלבד שלא ישבע. כך יצאו שניהם מבית הדין, והשמועה יצאה בעיר שהחייט נוכל ושקרן. הפסיקו לתת לו עבודה, עד שירד מיום ליום ונעשה עני ואביון.

לאחר זמן, נטל הרב את ספר הרי"ף לעיין בו, והנה ראה מעטפה ובתוכה הכסף שהחייט החזיר לפרעון חובו. נקל לתאר את הרגשתו של הרב ברגע זה, הוא נסער לגמרי והבין שהצדק עם החייט. הרב לא היסס לרגע, מיד יצא לרחוב וחקר ושאל היכן נמצא החייט. אמרו לו האנשים, שהחייט, מחמת השמועה הרעה שיצאה עליו, עקר את דירתו וחנותו לאיזור מרוחק יותר.

בירר הרב היכן מקומו החדש, ומיד הלך אליו, ונפל מלוא קומתו על הארץ. "תמחל לי, צדקת ממני, החזרת את ההלוואה ואני אשם". אבל החייט המבוייש לא קיבל זאת, והשיב כנגדו: "לא, אינני מוחל, הלוא כל העיר חרצו את דיני - נוכל, גנב, שקרן"!

הרב הרהר בינו לבין עצמו ואמר לחייט: "אתה באמת צודק. ועל כן אני מציע לתקן את חטאי באופן שאעבור בכל העיר, ואלך לכל בתי הכנסת, ואתוודה בפני קהל עם ועדה שאני חטאתי ואתה צודק"!

אבל החייט המשיך לומר בעקשנות: "לא, אינני מוחל. כי מה יאמרו הבריות? כולם יאמרו שהרב צדיק, וברוב צדקתו ראה שכל בני העיר הפסיקו לתת עבודה לחייט, אז קם וריחם עליו והחליט לומר שהחייט צודק".

כששמע הרב כך, היה שרוי בצער גדול. אחר מחשבה רבה, אמר לחייט: "עלה בדעתי רעיון. לך יש בן, ולי יש בת, אני אקח את בנך חתן לבתי, ואז כולם יבינו ויאמינו שהכל אמת, ואתה אדם ישר והגון"!

באותו רגע אורו עיני החייט, ואמר: "באופן כזה אני מוחל". וכך קרה באמת שבן החייט נעשה לחתן של הרש"ש, וכמובן שהחייט נתכבד לעיני כל, הרבה מאוד לאין שיעור.

למדנו ממעשה נפלא זה, ששידוכו של האדם נגזר מן השמים, ואם נגזר שבנו של החייט ישא לאשה את בתו של הרש"ש, אף שהוא נראה רחוק מן המציאות, הקב"ה יגלגל הדבר שהרש"ש ישכח את פרעון החוב, עד אשר יגיעו לשידוך מופלא זה.

מזווגים לו לאדם לפי מעשיו

חז"ל אומרים, שמציאת בן הזוג תלויה במצבו הרוחני של האדם: "מזווגים לו לאדם לפי מעשיו. צנועה לצדיק, ופרוצה לרשע". (מסכת סוטה ב ע"א וברש"י)

יחד עם זאת, ראינו לעיל כי "ארבעים יום קודם יצירת הוולד, בת קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני" (שם). כלומר הזיווג נקבע לאדם מראש. כיצד ואיך מתיישבים הדברים, ומה זה אומר לגבינו?

אומר הזוהר הקדוש: בשעה שמוציא הקב"ה נשמות לעולם, כל אותן רוחות ונשמות כולן - כלולות מזכר ונקבה שמחוברות יחדיו. ובשעה שנמסרות בידי השליח הממונה על ההריון, נפרדים שני חלקי הנשמה, הזכר והנקבה. ואפשר שיקדים חלק זה לרדת לעולם לפני חלקו השני. וכשמגיע זמן זיווגם, הקב"ה היודע איזה זכר ונקבה שייכים במקורם זה לזה, מחבר אותם כבתחילה, ונישאים ומכריז עליהם. וכאשר מתחברים, נעשים גוף אחד ונשמה אחת, ימין ושמאל כראוי. ***ואם תאמר, הלוא למדנו שאין מזווגים לאדם אלא לפי מעשיו והנהגותיו, ולא לפי קביעה מראש? כך הוא בודאי. שאם זוכה ומעשיו כשרים, זוכה להתחבר עם אותו חצי שלו ולהתחבר עימו כפי שהיה.*** *(זוהר פרשת לך לך צא ב)*

נמצא שעל אף שהזיווג הוא אכן קביעה שמיימית שנקבעה לאדם מראש, בכל זאת יש השפעה אף למעשיו של האדם, שעל ידם יוכרע איזה זיווג יקבל בסופו של דבר.

עוד אומרים רבותינו, שכיוון שבני הזוג הם משורש נשמה אחת, יש להם השפעה רוחנית זה על זה! עלייה ברוחניות של צד אחד, יכולה להשפיע אף על הצד השני. אכן ניתן לראות זוגות רבים, שהיו להם לפני הנישואין, לכל אחד בנפרד, תקופות של עלייה ותקופות של ירידה, ובמבט לאחור הם מגלים שהתקופות הללו פעמים רבות היו חופפות!

כל שידוך שמוצע, מקרב אל השידוך האמיתי

מובא בשם הבעל שם טוב, שכשמכריזים 'בת פלוני לפלוני', נאספים כמה זיווגים שקריים, ונאחזים ונסבכים בזה הזיווג שהכרוז יוצא עליהם. וכיון שנסתבכו בו, אי אפשר לפוטרם כל כך בנקל, רק יש שנפטרים מהם על ידי שנדברים זה בזה להתחתן [הצעת שידוך], ויש על ידי שמתוועדים להתחתן [פגישה], ומהם יש שנפטרים על ידי התקשרות או תנאים על ידי תקיעת כף או ראשי פרקים עד שנפטרים מכולם, ואז ימצא מין את מינו, זיווגו האמיתי, וישאו זה לזה כדת משה וישראל.

והוסיף על כך הרבי מבעלזא זצ"ל, שיש להביא סמך לזה מהתורה. שמובא במדרש על הפסוק "בתולה ואיש לא ידעה", אמר רבי יוחנן: ממשמע שנאמר "בתולה", אין אנו יודעים "ואיש לא ידעה"?! אלא: **אפילו אדם לא תבע בה.** כמאמר הפסוק: "כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים", והכוונה שלא נדבר בה ברבקה מאיזה שידוך אחר, כי בשעה שהכריזו עליה 'בת פלוני לפלוני', דהיינו ליצחק, לא נסבך בזיווג זה שום זיווג אחר כשאר בני אדם. (דובר שלום אות רלה)

בירורי השידוכים בהשגחה פרטית

שאלו פעם את הגאון בעל "בית אהרן" זצ"ל, מדוע צריך לברר בהצעות השידוכין, הרי ממה נפשך, אם שואלים ידיד, מגזים הוא לטוב, ולא נדע האמת, ואם שואלים השונא,

מגזים הוא לרע, ושוב לא נודעה האמת, ומה הועילו כל הבירורים, כאשר כל אחד נותן תשובה לפי הנגיעות שלו בדבר?!

ענה להם הרב: באם השידוך נכון, מן השמים מסבבים את האדם אל הידידים, כדי שישמע הדברים הטובים, ואם אינו נכון, מביאים אותו אצל השונאים, כדי שישמע הדברים שאינם טובים ולא יעשה השידוך.

שידוך מן השמים

אל האדמו"ר בעל ה"שפת אמת" ניגש אחד לשאול על שידוך מסויים. אמר לו הרב: "זהו שידוך משמים". כששמעו החסידים תשובה זו, התפלאו על הנוסח, שכן הרבי לא היה רגיל בתשובות בנוסח זה.

כשנשאל לפשר הדברים, אמר הרבי: אתמול נכנס אצלי הצד השני [אב הכלה], ופיו מלא מרירות: יש לו בית עם בנות מבוגרות, וכסף אין לו, וגם כל בני העיר מציקים לו, ואין לו אלא רק ידיד אחד בעיר; ומה יהא על בנותיו?! והנה עתה נכנס אלי אדם זה, וסיפר לי שהציעו לו בדיוק את בתו של זה, ושאלתי אותו אם בירר על הבת, אמר: שאלתי אדם אחד ואמר לי דברים טובים. ולרגע חשבתי, שכנראה אותו אדם הוא בדיוק הידיד היחיד שיש לאיש ההוא, ובכל העיר לא מצא לשאול אלא דווקא את אותו איש! האם אין זה שידוך משמים?!

אי אפשר בכח

לגאון רבי חיים מוואלוז'ין זצ"ל היתה בת שלא שמעה כל כך טוב, ורבי חיים רצה מאוד להשיאה לבחור אחד בן טובים, מן העילויים והמובחרים שבישיבה. כאשר הגיעה פעם אחת אמו של אותו בחור לישיבה, ביקש רבי חיים מאשתו לדבר אל ליבה ולהציע לה השידוך, אך אֵם הבחור סירבה בכל תוקף, ולא הועילו כל השכנועים, היא באחת, שאינה חפצה בכלה שאינה שומעת בשלמות.

אך יצאה האם לדרכה חזרה לביתה, והנה נשבר גלגל העגלה. התעכבה עד שתקנוהו, והנה נשבר גלגל שני, וכך תכפו התקלות בזו אחר זו, עד שהבינה שבודאי ידו של רבי חיים בדבר. חזרה לוואלוז'ין ואמרה לרבי חיים: "רבי, האם הולכים בכח בדבר כזה"?! ענה לה רבי חיים: "צדקת ממני. אם אין את רוצה את השידוך, גם אני איני חפץ בו". וחזרה בשלום לביתה.

כעבור תקופה קצרה, שוב שלח רבי חיים את הרבנית שתסע אל העיר של האמא, ותשאל ממנה שוב אולי עתה תחפוץ בשידוך, ואם היא מסכימה אפשר לגמור השידוך בלעדיו. הרבנית עשתה כמצות בעלה ונסעה לאותה עיר, והציעה לאם הבחור שוב את השידוך. והנה מיד הסכימה האמא להצעה, ונגמר הדבר בכי טוב, וחתמו התנאים ביניהם.

כאשר חזרה הרבנית עם הבשורה, שאלה את בעלה, כיצד ידע שעתה כן תסכים לשידוך, אחרי שהתנגדה לו בכל תוקף? אמר לה רבי חיים בחכמתו: אמרו חז"ל בפרקי אבות (פ"ב מ"ד): "בטל רצונך מפני רצונו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך". מתחילה כשראיתי שאין היא רוצה בשום אופן בשידוך, ביטלתי רצוני מפני רצונו של הקב"ה, וויתרתי על ההצעה. ושוב ידעתי בנפשי, שמעתה יבטל אף רצון אחרים ותסכים האמא להצעת השידוך.

אין חתונה ללא קטטה

נאמר בתלמוד: כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה, כגון ברית מילה שכתוב בה "שש

אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", עדיין עושים אותה בשמחה. וכל מצוה שקיבלו עליהם בקטטה, כגון עריות, שכתוב "וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו" - על עסקי משפחותיו, עדיין עושים אותה בקטטה, דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא [שאין כתובה שאין בה קטטה]. (שבת קל)

למדים אנו מדברי התלמוד שאם רואה האדם שיש קשיים מסויימים בשידוך, אל יתייאש מיד ויגיע למסקנה שאין זה השידוך ושיש לבטלו, אלא ינהג בזהירות ובמתינות, כיון שכך גזרה חכמתו יתברך, "קשה לזווגם כקריעת ים סוף". ולכן יש להתאזר בסבלנות יתירה, עד שיגיעו לסיום טוב ומוצלח.

אמר הרבי הקדוש רבי מנחם מפילץ זצ"ל: **השטן אינו מניח לעשות שום שידוך, כי יודע שגם מן הפחות שבפחותים יוכל להיוולד משיח!** (בישישים חכמה עמ' שדמ)

לתת לו לשטן את חלקו

מסופר על רב אחד ממרוקו, שהיה מלא וגדוש בתורה, אהוב ומכובד על הבריות, מרביץ תורה ברבים, מעורב עם הבריות, והכל סרו למשמע פיו. הרב היה חשוך בנים זכרים, ורק בת אחת ויחידה היתה לו. השתוקק הוא לבן זכר שימלא את מקומו בבוא העת ויאמר גם קדיש לאחר פטירתו, אולם כל תפילותיו ותחנוניו לא הועילו, כי נסתרים דרכי השם יתברך מאתנו ועמקו מחשבותיו, והחליט לאמץ לו בן יתום. ביקש ומצא ילד אצל אלמנה עניה מרודה, והיא שמחה למסור לרב את הילד. אמרה בלבה: יגדל הילד בבית הרב ויהיה תלמיד חכם ובעל מעשים. הרב טיפל בילד, האכילו, הלבישו ולימדו תורה, ולבסוף שלח אותו גם לישיבה ללמוד ש"ס ופוסקים.

הבחור גדל בתורה, והכל העריצוהו וכיבדוהו. כעבור שנים החלו שדכנים להתדפק על פתחו של בית הרב והביאו הצעות שידוך לבחור. אמר הרב בלבו: הבחור הזה גדל בביתי ואני מכירו היטב, מכיר את אופיו ואת טבעו ואת תכונותיו הנפשיות, ראוי הוא להיות חתן לבתי היחידה, הוא יכבדה וישמור עליה, ומדוע לא אנסה אני את גורלי, האם לא מן השמים הקרוהו לביתי?!

הרב בא בדברים עם אשתו הרבנית בנדון זה ונכנסו הדברים ללבה. הרב הזמין אף את אחד ממקורביו וביקשו לבוא בדברים עם הבחור. הקרוב עשה את המבוקש, והתשובה לא אחרה לבוא: גם הבחור אמר רציתי לבקש את הרב שיתן לי את בתו לאשה, אך התביישתי לעשות כן, כי אמרתי בלבי מי אני שאזכה להיות חתנו של הרב.

לאחר הדברים האלה קבע הרב את יום החופה. התכונה בבית היתה גדולה, החייטים תפרו חליפות ושמלות לחתן ולכלה, רהיטים נקנו, כלי בית ומטבח הוכנו, טבחים ואופים אפו ובישלו, ויום החתונה הגיע. כל אנשי העיר הוזמנו לחתונה, רבנים, עסקני צבור, עשירים ועניים, הכל התכנסו לשמוח בשמחת הרב ולשמח חתן וכלה.

החתן עמד ליד הכלה, והרב עמד לידם וכוס היין בידו, כולו מלא עליצות ואושר, שהנה הגיע הרגע המאושר בחייו, שבתו היחידה נושאת את הבחור המוצלח. והנה כשרצה הרב להתחיל לברך, הפסיקו החתן ואמר לו: אדוני, כבוד הרב, אל תתחיל את הברכה, לא נערוך את החופה עד אשר תמלא תנאי אחד ויחיד! ומה הוא התנאי? אני מוכן לשאת את בתך לאשה רק אם תבטיח לי עשרת אלפים דינרים!...

כששמע הרב את התנאי הזה, נבוך מאוד ולא ידע מה לעשות. חשב בלבו: הרי אני גדלתיו והשקעתי בו כוחי ואוני עד שהבאתיו עד הלום, וזה שכריז! אנא אוביל חרפתי?! הכל מוכן

ומזומן, כל אנשי העיר נמצאים כאן, ומה יהא עתה?! עמד והתחנן לפני החתן שיבטל תנאו, ואמר לו: הרי אתה יודע שאין לי את הסכום הזה, ומנין אמצא לך אותו?! עשה למען קדושת שמו יתברך, ואל תשפוך דמי לעיני כל הקרואים הנכבדים האלה. אך החתן באחת: הוא מבקש עשרת אלפי דינרים.

המוזמנים החלו מתלחשים ביניהם, איך לצאת מהמבוכה, והנה קפץ אחד העשירים ממקומו, התקרב אל הרב ושאל: מה הענין ובמה המדובר? וכששמע את דרישת החתן מיד הוציא מכיס בגדו פנקס המחאות, וכתב לפקודת החתן סכום של עשרת אלפים דינרים ומסר את ההמחאה לידי החתן. בראות החתן את ההמחאה הכניסה לתוך כיס מעילו והרב התחיל לברך הברכות. החתן קידש את הכלה בטבעת כדת משה וישראל, ולפני שהקהל התפזר קרא החתן ואמר:

מורי ורבותי, הסתכלו. ומיד הוציא את ההמחאה מכיסו וקרעה לגזרים. הקהל השתומם מאוד על מעשה החתן. לפני החופה לא רצה לקדש את הכלה, אלא רק כשיקבל עשרת אלפים דינרים, וכאשר ניתנו לו, והם נמצאים בכיסו, הוא קורעם לגזרים ומפזרם לרוח?! היתכן הדבר?! הסביר החתן ואמר: ידידיי, ראיתי שעד החופה הכל הלך למישרים, יותר מדי טוב היה! חששתי מאוד מפני השטן, שהרי אמרו חז"ל אין כתובה שאין בה קטטה. לכן עשיתי מה שעשיתי לפני החופה, כדי לתת לו לשטן את חלקו. אך אחרי החופה קרעתי את ההמחאה כי לא לשם כסף נתכוונתי, אלא רציתי לזכות לחיי אושר ושלוה. (החופה והנישואין עמוד 44)

הוצאות הנדוניה והנישואין

כתב בספר "רזא דשידוכא": כך שמעתי מאחד מיקירי ירושלים, שלא היה מתערב בענייני שידוך הבנים אפילו לא כמלוא הנימה. ונימק טעמו, שמאחר וארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, משמע שרצונו של ה' יתברך שעוד בטרם נוצר היצירה בחלק של האב והאם, כבר יהיה מוכרע שאלת הזיווג. והיינו שענייני הזיווג קובע רק הקב"ה בכבודו ובעצמו, מבלי ששני השותפים האחרים יהיה להם מה לומר. ואם כך רצונו יתברך שמו, אם כן מה יש לי להתערב בזה?!

וכך התגלגלו אצלו השידוכים מבלי שהיה מתערב בהם כלל. ואחרי שנגמר השידוך בכי טוב, היה מרים כפיו להקב"ה והיה אומר: **ריבונו של עולם, אם אנו ההורים איננו שותפים בהכרעת השידוך, למה שנהיה שותפים בחוב הרובץ מהשידוך?!** אתה זיווגת את הזיווג, אנא מלא אתה את ההתחייבות הקשורה לשידוך! והיה אומר שבכל שידוך ראה ממש ניסים גלויים, שזימנו לו כל ההתחייבות שלא בדרך הטבע ממש.

ומן הנראה שהאדם המאמין בזה, יכול לחוש זאת, שאוצרות השמים נפתחים להוצאות הנדוניה, וכל אחד בשלו יכול לראות ניסים גלויים בזה. וכן מבואר בספר "אור לשמים" בשם האדמו"ר ממעז'בוז' **כאשר אדם עושה איזה נישואין לבניו, משם באה לו פרנסה.** [ומצאתי רמז לזה בפסוק "וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה, וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ", דהיינו שעושה אדם משתה חתונה לבניו - "ויאכלו וישתו", משם באה לו פרנסה וכל טוב]. ומובא בשם רבי שלמה מקארלין ז"ל: מי שזיכהו ה' יתברך לעשות שמחה של מצוה, כגון נישואין לבניו, **פותחים לו כל ההיכלות וממלאים כל משאלות לבו להשיג כל ההשגות!** (רזא דשידוכא)

הנישואין

יום הנישואין – יום מחילת עוונות

יום הנישואין זהו יום גדול מאוד, יום שבו ישנה גם שמחה גדולה מאוד בעולמות העליונים, ולכן אומרים: "ברוך שהשמחה במעונו". שמחה גדולה שוררת במעונו של הקב"ה כאשר עוד זוג יהודי זוכה להקים בית נאמן בישראל, ולהכניס את השכינה אל ביתם.

מפאת גודל היום, אמרו חז"ל, כי חתן וכלה - כל עוונותיהם נמחלים ביום זה, בבחינת "יום כיפור" פרטי. הקב"ה מעוניין שהם יגשו אל חיי הנישואין באופן חלק ונקי, ללא חובות קודמים, בכלים ובכוחות מחודשים. וכשהם אכן מבחינתם רוצים לפתוח דף חלק ונקי, הקב"ה מסייע להם בכך.

בית יהודי הוא כמשכן לשכינה הקדושה, כמו שאומר הפסוק (שמות כה ח): "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם". הקמת המשכן התחילה לאחר יום הכיפורים, שבו אמר הקדוש ברוך הוא למשה "סלחתי כדברך", ולמחרת הקהיל משה רבנו את בני ישראל וציוום על המשכן. וכן כל חתן וכלה, טרם שהולכים לבנות משכן מעט, זוכים להארת פנים של "סלחתי כדברך", ליום סליחה ומחילה והיטהרות מכל חטא.

לכן אחת מההכנות הנפשיות הנדרשות לנישואין היא: טיפוח שאיפה ורצון להתחיל לחיות לפי הנחיות הבורא יתברך! להחליט שאת החיים החדשים שאנו עומדים לפתוח, בעזרת ה', אנו רוצים לחיות כרצון הבורא! ובאמת כעת יש סייעתא דשמיא מיוחדת למימוש שאיפות אלו. וזה הזמן לערוך "חישוב מסלול מחדש" ולקבל קבלה טובה של התחזקות בקיום רצון ה'.

זהו חסד מיוחד מאת מקור הרחמים, לתת לכל יהודי הזדמנות לקראת יעודו הקדוש, שבונה בית בישראל, להשתחרר מכל עברו ולהיטהר ולהתקדש מכל פגם שדבק בו.

"על ידי זה, יושפע שפע רב"

בעת הנישואין יש שמחה גדולה למעלה, כמו שאומרים "שהשמחה במעונו". וכמו שאדם שיש לו שמחה, הינו נדיב ומשפיע ומחלק משלו לאחרים המשתתפים בשמחתו, כך גם כשיש שמחה בשמים, מושפע מכך שפע רב, **וכל השפעות טובות וברכות וקדושות נשפעים בעת שמחת נישואין!**

וכן מובא בשם הרבי מלובלין זצ"ל, שלכן נקרא בעל השמחה "בעל שמחה", **שהוא בכוחו להיות אדון ובעל על כל דבר שמחה,** ליתן לאחרים השפעות טובות! (אגרא דבי הילולי)

הרב הקדוש מגאסטנין היה מנהגו להזכיר עצמו לפני החתן שיברכו, ואמר שכל השבעה הרקיעים פתוחים לפניו בלילה זו!

כמה צריך להשגיח שאכן שמחת הנישואין תהיה שמחתו של הקב"ה, וכל ההתנהלות תהיה לפי רצון ה', בקדושה, בטהרה, בצניעות, שאז אכן זוכים לשפע טובה וברכה מבעל השמחה העליון בכבודו ובעצמו.

שבעת ימי המשתה – חתן דומה למלך

שבעה ימים שאחר הנישואין, הם "שבעת ימי משתה", שבהם מרבים בשמחה ועושים סעודות לכבוד החתן והכלה, הדומים למלך ומלכה. בכח שמחה זו, ילכו החתן והכלה ויבנו את ביתם בסייעתא דשמיא.

"חתן דומה למלך, מלכו של עולם. והכלה כמלכה, הוא השכינה הקדושה מידת מלכות". (אגרא דבי הילולא)

בספרים הקדושים הרבו לפאר ולרומם מעמדו של החתן בשבעת ימי המשתה, ונלקטה מהם ליקוטי פנינים יקרים, לכתרו של החתן הדומה למלך, לעטרם על ראשו ביושבו על כסא ממלכתו. (רזא דשידוכא)

- מה המלך אינו יוצא לשוק לבדו, כך החתן אינו יוצא לשוק לבדו.
- מה המלך לובש בגדי כבוד, כך החתן לובש בגדי כבוד.
- מה המלך - משתה ושמחה לפניו, אף החתן משתה ושמחה לפניו.
- מה המלך הכל מקלסים ומשבחים לפניו, כך החתן מקלסים לפניו.
- מה המלך פניו מאירות כאור החמה, כך החתן פניו מאירות. (פרקי דרבי אליעזר ט"ו)
- מה המלך נמחלים לו כל עוונותיו, אף החתן כן.
- מה המלך גוזר ואחרים מקיימים, אף החתן כן.
- מה המלך ברוב עם, אף חתן ברוב עם.
- מה המלך מנגנים לפניו ערב ובקר, אף החתן כן.
- מה המלך כולם משמשים לפניו, אף החתן כן.
- מה המלך מברכים אותו תמיד, אף החתן כן.
- מה המלך מיסב בראש, אף החתן מיסב בראש הקרואים.
- מה המלך מגישים לו דורונות, אף החתן כן.
- מה המלך פותח ידו לצדקה, אף החתן כן.
- מה המלך כותב שני ספרי תורה, אף חתן מעלים אותו לתורה שתי פעמים [בימי המשתה, ובשבת שאחר החופה.]
- מה המלך מרקדים לפניו ומרבים לפניו נרות, אף החתן כן.
- מה המלך מחליף בגדיו בכל עת, אף החתן כן.

- מה המלך כולם מבקרים אותו ומכבדים ושואלים בשלומו, אף החתן כן.
- מה המלך אשתו מקושטת בתכלית הקישוט, אף חתן כלתו מקושטת.
- מה המלך ישן עד שלוש שעות [אינו משכים קום], אף חתן כן, שמתאחר לקום ממיטתו בשבעת ימי המשתה. (מדרש תלפיות ערך חתן וכלה)
- מה המלך קורא את התורה בהקְהל, אף החתן דורש בפני כל העם.
- מה המלך מצוה לרוץ לקראתו לכבודו, ומברכים עליו "שחלק מכבודו", אף החתן מצוה להקביל פניו ולכבדו, ומברכים "שהכל ברא לכבודו".
- מה המלך - המלכה יושבת אצלו בימינו, אף החתן הכלה בימינו.
- מה המלך ביום שעולה לגדולה, מחלק מנות לכל העם מגדול ועד קטן, והכל שמחים עמו, אף חתן הכל שמחים עמו.
- מה המלך - קטן וגדול שווים אצלו, ובמקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו, אף החתן - מכניע עצמו בפני כל, ומקבל כל אדם בשמחה, מגדול ועד קטן.
- מה המלך בכל מקום שהולך מכבדים אותו ומרביצין לפניו ועושים משתה ושמחה ומברכין אותו, אף החתן - כל מקום שהולך מכבדין אותם ועושים משתה לכבודם ומברכין אותם בשבע ברכות. (פירוש "מזמור לתודה")

מלך ליום אחד...

בספר "חובות הלבבות" מובא משל: עיר אחת הסכימו ביניהם שבכל שנה ימנו עליהם למלך איש זר שלא ממדינתם, וכשתסתיים השנה ידיחוהו ויוציאוהו. ואכן כך היה, מלך אחר מלך המליכו עליהם מידי שנה בשנה, וכל אחד בזמן מלכותו היה מנהיג כרצונו, אבל ככלות השנה הורידו אותו ולא נשאר אצלו כלום. מלך אחד היה פיקח מאוד, אשר בעת מלכותו כינס לעצמו, מחוץ לגבולות העיר, אוצרות כסף וזהב לרוב. וכך גם כאשר הדיחו אותו ממלכותו, נשארו לו כל אוצרותיו לשלל.

כך, מי שפיקח, כשמגיעה השעה שלו מחזיק הוא עצמו בזו השעה ומנצלה, אבל מי שאינו פיקח, כאשר עוברת השעה נשאר בלא כלום. וכן חתן שדומה למלך יכול לפעול הכל, ואם הוא חכם יכול להיות לו מזה טובה לתמיד! (האמרי אמת)

שנה ראשונה – "נקי יהיה לביתו"

בתורתנו הקדושה, ישנו ציווי מיוחד במינו לגבי חתן בשנה הראשונה לנישואיו:

"כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר, נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת, וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח". (דברים כד ה)

מבאר ספר החינוך (מצוה תקפב): "נצטווינו שישמח החתן עם אשתו שנה אחת, כלומר שלא יסע חוץ לעיר לצאת למלחמה, ולא לעניינים אחרים לשבת זולתה [בלעדיה] ימים רבים, אלא יֵשֵׁב עמה שנה שלימה מיום הנישואין".

מצוה זו באה לחזק את הקשר של האיש לאשתו, וליצור ביניהם עניין והתמקדות פנימית חזקה ואיתנה. בשנה זו מתאפשר לכלה "לקנות את לבו" של בעלה, כך שישמח בה ויתקשר אליה, וכל קשר עם אשה אחרת יהיה מרוחק מליבו ומהרגשתו.

המטרה היא להגיע להרגשה הפנימית של: "רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל, **וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה**"! שיחוש כי אשתו הינה האשה האידיאלית ואין כמותה. ובאמת שהקב"ה הטביע את האפשרות לכל איש להגיע לתחושה זו מתוך שכנוע פנימי עמוק! כמו שכל אמא מסורה - הילדים שלה מצביעים עליה בגאווה ואומרים בכל ליבם: "אין כמו אמא בעולם!", והמשפט הזה - איננו נשחק, למרות שנעשה בו שימוש חוזר כלפי מיליוני אמהות בעולם - כי הוא נכון לגבי כל אם טובה! כך גם רעיה המתמסרת לבעלה, בעלה יכול להצביע עליה ולומר בלב שלם: "ואת עלית על כולנה" - ולחוש זאת בכל לבבו!

שנה זו, שבה האיש נקי ופנוי לביתו, מאפשרת, בסייעתא דשמיא, את בניית הקשר הבריא הזה. כדבריו הנפלאים של ספר החינוך (שם):

*"משורשי המצוה, כי האל ברוך הוא עלה במחשבה לפניו לברוא העולם, וחפצו שיתיישב בבריות טובות הנולדות מזכר ונקבה, שיזדווגו בהכשר, כי הזנות תועבה היא לפניו, על כן גזר עלינו, העם אשר בחר להיות נקרא על שמו, שנשב עם האשה המיוחדת לנו להקים זרע שנה שלימה מעת שנישא אותה, **כדי להרגיל הטבע עמה, ולהדביק הרצון אצלה, ולהכניס ציורה וכל פעלה בלב, עד שיבוא אצל הטבע כל מעשה אשה אחרת וכל ענייניה דרך זרות**, כי כל טבע ברוב יבקש ויאהב מה שרגיל בו, **ומתוך כך ירחיק האדם דרכו מאשה זרה, ויפנה אל האשה הראויה לו מחשבתו, ויכשרו הוולדים שתלד לו, ויהיה העולם מעלה חן לפני בוראו**".*

כתב הרב עזריאל טאובר: התורה ייחסה חשיבות רבה לשנת הנישואין הראשונה. גם חז"ל הגדילו את ערכה של שנה זו ותועלתה לבית היהודי. אותותיה של השנה הראשונה ניכרות למעשה לאורכן של כל שנות הנישואין.

ונקדים סיפור: בביקורי ברוסיה לפני שנים, צדה עיני דבר מעניין. הבחנתי שכמעט כל קיר של בנין שהוקם מאז עלות הקומוניזם לשלטון, היה סדוק ורעוע. יתירה מזו, לעיתים נדירות נתקלתי בדלתות ובחלונות הנסגרים כהלכה. רוב הדלתות והחלונות לא התאימו למסגרותיהם, והיו זקוקים לתיקון או לשיפוץ. שאלתי את אחד הרוסים לפשר תופעה זו. הוא צחק. "ברוסיה", כך הסביר לי, "איש אינו יכול להתפרנס מבלי לגנוב. אולם קשה לגנוב. כשהממשלה בונה בתים, קשה מאוד לקחת משהו, הם יודעים בדיוק בכמה דלתות וחלונות יש צורך לבנייה, אם יחסר אפילו חלון אחד בלבד הדבר יורגש, אם כן, מה יכול פועל רוסי לעשות? הוא גוזל מן היסודות. אם הוא יקח משם מעט מלט, הדבר לא יורגש. האמת היא שאין מרגישים בכך מיד אלא כעבור כמה שנים, כאשר הקירות מתחילים להסדק ולהתעוות, והדלתות והחלונות מפסיקים להתאים למסגרות שלהם בגלל הקירות העקומים". למעשה זו הסיבה שרעידת האדמה שפקדה בזמנו את ארמניה היתה קטלנית ביותר - כולם גזלו מן היסודות.

כשנשאל אותו אדם, האם בית זה אחת דינו להחרב, הוא ענה שמסתבר שלא. אמנם אם יזניחו את הטיפול היסודי, אכן בית זה יקרוס, אך לעומת זאת, אם ישכילו בעלי הבית ליצוק מלט חדש אל תוך היסודות הרעועים, וכן לחשק ולחזק את הבסיס, ניתן יהיה להצילו למען יעמוד ימים רבים.

עלינו להחדיר לתודעתנו שנישואין הם בנין, וכן אנו אומרים באחת משבע הברכות: "והתקין לו ממנו בנין עדי עד". חוזק הבנין, יציבותו ועמידתו האיתנה - תלויים ביסודותיו. ככל שהיסודות עמוקים וחזקים יותר, כך גם הבנין שיבנה עליהם יהיה חזק ואיתן. זמן יציקת היסודות לבנין הבית היהודי, הוא השנה הראשונה. ע"כ.

והנה לנו לשונו הזהב של הגאון החזון איש זצ"ל במכתבו לחתן: "...להשתדל להראות אהבה וקירוב וריבוי שיחה וריצוי. ומה שאמרו חז"ל 'אל תרבה שיחה עם האשה' זהו כשאינו צריך לריצוי, ולא בשנה ראשונה, שצריך בריבוי דיבור להשתדלות ההתאחדות, שזו כוונת היצירה - 'והיו לבשר אחד'".

הנהגת הבית

חיים ב"ארמון-יה"

אומר המדרש [הובא לעיל. בראשית רבה סח ד] אודות חיי הנישואין:

"אֶלֹקִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה, מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת". (תהלים סח ז)

מי הם ה"יחידים"? אלו הם בני הזוג, אשר נבראו תחילה כשתי יחידות נפרדות, והנה הקב"ה "מושיב אותם ביתה", מביא את שניהם להקים בית משותף. ומהו "בכושרות"? אומר המדרש: בכי ושירות. **מי שרוצה – אומר שירה. ומי שאינו רוצה – בכי.**

עינינו אכן רואות, שישנם זוגות אשר חיי הנישואין ברוך ה' מביאים להם אושר ושמחה - "שירות". ולעומת זאת יש שחיי הנישואין מביאים להם "בכי", צרות צרורות, מפח נפש, סבל מתמשך. ובמה זה תלוי? אומר המדרש: "**מי שרוצה** - אומר שירה. **ומי שאינו רוצה** - בכי!"

הדבר מאוד תלוי, עד כמה אכן האדם רוצה, ומוכן להשקיע, כדי שהבית שלו יהיה בעזרת ה', מלא שירות ושמחה!

"איש ואשה שזכו - שכינה ביניהם"! (מסכת סוטה יז ע"א)

יוצרים הם יחד **הרמוניה** נפלאה שהיא בעצם "**ארמון-יה**", זוכים הם לבית שהוא ארמון מלא תענוגי אושר ונחת, והוא משכן לשכינה הקדושה השוררת ביניהם.

דע את חובותיך!

כיום נפוץ השימוש במשפט: "דע את זכויותיך".

אתה שכיר במקום עבודה? דע את זכויותיך כשכיר! אתה מעסיק עובד? דע את זכויותיך כמעסיק! אתה הולך לביקור רפואי? דע את זכויותיך כפציינט! אתה רוכש דירה? דע את זכויותיך כקונה! אתה קונה מלפפונים אצל הירקן? דע את זכויותיך כצרכן!

אתה צריך לדעת ולהיות מעודכן היטב, מה אתה יכול לקחת, מה אתה יכול לקבל, מה מגיע לך. אל תדלג על שום סעיף. ראה, הוזהרת, אל תפספס!

ולענייננו - אתה מתחתון? בעל - דע את זכויותיך!
אשה - דעי את זכויותיך!

כן, עליכם לדעת היטב מה אתם יכולים להפיק ולקבל מחיי הנישואין!

בתורה ההדגשה היא הפוכה. התמרור המוצב לפניך בכל עת, הינו: "דע את חובותיך"!

אתה עובד כשכיר במקום עבודה? דע את חובותיך! [כגון: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ"]
אתה מעסיק עובד? דע את חובותיך! [כגון: "לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר"]
אתה מוכר סחורה? דע את חובותיך! [כגון: "לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה"]
אתה קונה סחורה? דע את חובותיך! [כגון: לא יאמר: בכמה אתה רוצה ליתן חפץ זה, והוא אינו רוצה לקנותו.]

כשיש חובות, ממילא יש לצד השני זכויות, והאדם מודע כמובן גם לזכויותיו. אבל הפנייה אליך היא שתזכור ותציב מול עיניך דווקא את חובותיך. הצד **שלך** בעניין, הוא לשים לב לחובות!

ולענייננו - אתה מתחתון? בעל - דע את חובותיך כלפי אשתך!
אשה - דעי את חובותיך כלפי בעלך!

דרך התורה, כשאדם ניגש לחיי נישואין, עליו להתמקד בעיקר בחובותיו, במה שהוא צריך לעשות, ואיך שהוא צריך לנהוג, ולא במה שהצד השני חייב כלפיו. זהו התמרור שאותו מנחה התורה את בני הזוג להציב לעצמם, ודווקא כך יוכלו בסייעתא דשמיא להגיע לחיי אושר ונחת. אושר אמיתי בר קיימא, אינו נקנה על ידי הדרישה לקבלת זכויות, אלא על ידי הנכונות למילוי תפקידים, ותחושת סיפוק ובנייה עצמית - של מילוי חובותיי כראוי.

*כותב הרב דסלר זצ"ל: "...וכן אני אומר תמיד לזוג בעת שמחת כלולותם: - **"הזהרו יקרים, שתמיד תשאפו להשביע נחת זה לזה**, כאשר תרגישו בכם בשעה זו. ודעו - אשר **ברגע שתתחילו לדרוש דרישות זה מזה, הנה כבר אושרכם מכם והלאה**"..... (מכתב מאליהו ח"א עמוד 38)*

ערך חיי הנישואין

אחד הדברים החשובים שצריכים החתן והכלה לחזק בתודעתם בבואם לחיי הנישואין, הוא הבנת ערך חיי הנישואין.

התפיסה ההמונית היא, שהנישואין הם סוג של "עסק" או "חוזה שותפות" מסויים, אשר כל עוד שהוא ריווחי ומשתלם, כדאי להמשיך בו, אך ברגע שיש פחות ריווחיות, עדיף לפרק אותו. וכיום, שהתרגלנו לאינסטנט, לחד פעמי ול"זבנג וגמרנו", אנשים ונשים מאבדים את הנכונות להשקיע ולהתאמץ למען ה"עסק" הזה. ממהרים לראות בו עסק בלתי ריווחי, ולפרקו. כך אנו רואים לצערנו, שאחוז הגירושין הולך וגדל, ומגיע לממדים מבהילים ממש.

קלות הפירוק הינה עצמה גורם מפריע לחיי נישואין תקינים, כיוון שבמצב כזה בני הזוג אינם ממוקדים ובטוחים בחייהם המשותפים, ותמיד מלֻוים בתחושה שיש אופציה אחרת.

אולם כשנתבונן בהשקפת התורה ניווכח לראות איזה ערך עליון יש לחיי נישואין, וכמה הנישואין הם בעצם התקשרות מהותית שנקשרה מאת ה'. וכשמקבלים את המבט האמיתי והנכון, כל ההתייחסות לחיי הנישואין היא כאל דבר קדוש ועליון, אשר יש להתאמץ עליו עד מאוד.

כדי להבין את ערך חיי הנישואין, נסתכל על הצד הנגדי של העניין - התייחסות התורה לגירושין.

התורה אכן נותנת אופציה של גירושין. קשר הנישואין הוא קשר כל כך נעלה, שאי אפשר שהוא יהיה מאולץ ובלתי ניתן לפירוק.

להבדיל בין הטמא ובין הטהור, הנוצרים הקתולים אוסרים את הגירושין. אך קל לתאר לאן זה יכול להוביל, כשבני זוג חיים מתוך תחושה שאין להם ברירה, ועליהם להישאר יחד רק משום שאין להם שום אפשרות להיפרד.

תורתנו תורת חיים, מאפשרת גירושין, אך נשים לב, שהתורה קוראת לגט "ספר כריתות". התורה מתייחסת לגירושין כאל **כריתה**, גדיעת דבר ממקומו הטבעי, כמו כריתת אבר מן הגוף!

גם כריתת אבר מגוף האדם - הינה בגדר אפשרות. אפשרות אשר לעיתים היא נחוצה, אבל תמיד תמיד כואבת. **תמיד מנסים את כל האפשרויות האחרות לפני שמגיעים אליה.**

"אמר ר' אלעזר: **כל המגרש אשתו ראשונה, אפילו מזבח מוריד עליו דמעות!**" (גיטין ד)

וחז"ל מביאים כאן את הפסוק מן הנביא (מלאכי ב יד): "וְאַמַּרְתֶּם עַל מָה? עַל כִּי ה' הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ, וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ".

נשים לב מה כתוב כאן!

הגירושין נחשבים למעין **בגידה**. ומדוע? "כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך", הקב"ה הוא שיצר את החיבור הזה. "והיא חברתך ואשת בריתך", האשה שהועיד לך ה' היא החלק המשלים שלך, החלק השני של נשמתך, ברית אמיצה כרותה ביניכם, שהלוא נהייתם לישות אחת, בגוף ובנפש.

וממשיך הנביא ואומר בפסוק הבא: "וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם, וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל יִבְגֹּד"!

*"ששה קולם הולך מסוף העולם ועד סופו ואין קולם נשמע... **ובשעה שהאשה מתגרשת מבעלה**... ובשעה שהוולד יוצא ממעי אמו, ובשעה שהנשמה יוצאה מן **הגוף**.* (פרקי דרבי אליעזר לד)

*"וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם, **וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל יִבְגֹּד**"* (מלאכי ב טו) *- **רבי יוחנן דצפרין**: בישראל נתתי גירושין, ולא באומות העולם. **רבה אמר**: גויים אין להם גירושין.* (ירושלמי קדושין ב)

"וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם" (ישעיה נח ז) *- **זו גרושתו*** (ירושלמי כתובות יא ה"ג).

המתבונן בדברי חז"ל הנ"ל, העוסקים במהות מעשה הגירושין והשלכותיו על בני הזוג, ניצב כולו מלא תמיהה ופליאה, על מה הרעישו הנביאים וחכמינו ז"ל בדבריהם ואזהרותיהם על מעשה שלכאורה אינו חורג מגבולות השיגרה היום יומית, ביחסים שבין בני אדם, והוא בבחינת מעשים שבכל יום, טבעו של עולם, אשר בני זוג מאבדים את הזיקה והיחס ההדדי שביניהם, ואינם מוצאים טעם בחיים משותפים ביניהם מסיבה זו או אחרת, ונפרדים?! נדמה כי אילולא דברי חז"ל ונביאינו, איש לא היה מעלה על ליבו להקדיש מחשבה לכך.

...כאמור, בני זוג אשר זכו להנשא זה לזו, בזה הם **בנו את מהותם ושורשם הנשמתי רוחני**. ועל ידי מעשה הגירושין הם **מנתקים והורסים בנין אלוקי רוחני,** והם לא רק שחוטאים כלפי עצם מהותם ודמותם השורשית-רוחנית, אלא הם פוגעים במעשה הבורא, אשר יצר אותם מתחילת בריאתם כיחידה אחת שלימה.

ברורים אם כן דברי חז"ל, שאפילו מזבח מוריד דמעות על מעשה כזה, שהרי כל עיקר תפקידו של המזבח להטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים... והנה האדם במו ידיו הורס את בנין עולמו, שהוא הניגוד הגמור למעשה תכלית המזבח, וכביכול המזבח בוכה על אותו אדם המפריע בעדו מלמלא את יעודו האלוקי...

מתייחס אליו הביטוי החריף של "בגידה", היות והוא מנתק והורס בנין וקירבה שורשית מהותית. והנביא ממשיך ואומר: "**כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך**" - עדות אלוקית זו משמעותה, **שהקשר הזה שבין האיש לאשתו אינו קשר מקרי בחירי, אלא הוא מעשה אלוקים.** והרי היא: "**חברתך ואשת בריתך**", פירוש: **היא החלק החיבורי המתחבר אליך באופן טבעי,** על ידי כריתת הברית האלוקית הקושרת ביניכם. ואיך יתכן להפר ברית אלוקים שהיא נצחית ובלתי בטלה עולמית?! וכן: "מבשרך לא תתעלם", האשה, למרות הגירושין, נשארת בשרך, שהרי היא שורשך. ואם כך, מובן מדוע מעשה גירושין הוא נורא וחמור עד כדי תיאור "שקולו הולך מסוף העולם ועד סופו", בדיוק כאותו קול הנשמע עם יציאת הנשמה מהגוף. אותה השלכה ואותו מעשה. גם במעשה הגירושין אדם **מנתק חלק של נשמה מחלקה השני**.

בהתאם לכך ברור למה אמרו חז"ל (ירושלמי ריש קידושין): "אין גירושין בגויים", לפי שכל ענין הנישואין אצלם בלתי משמעותי מבחינה רוחנית, אלא מעשה של חול, לא שייך כל ענין קדושה וקידושין להם, וממילא הקידושין והגירושין ביחס לגויים, הם לא יותר מאשר "חוזה התקשרות", שברצותם מתקיים וברצותם מופר. ידוע שאצל המוסלמים, רק באמירת המילה "מגורשת" שלוש פעמים על ידי הבעל, האשה מגורשת. כל ההתקשרות ביניהם היא רק ענין פורמלי של רישום או הצהרה בפני פקיד כלשהוא. לא כן אצל עם ישראל, כאמור. (בנין עדי עד)

הבנו אם כן שהנישואין בעם ישראל אינם מעשה חול, אלא הם נקראים בלשון הקודש "קידושין", ישנו כאן מעשה קדוש ועליון של התקשרות נשמות יחדיו לנשמה אחת, יצירת מציאות רוחנית קדושה.

לא לחינם אנו מוצאים בתורה ובחז"ל נתינת חשיבות עליונה לשלום בית, כדוגמת מה שכתוב בענין אשה סוטה: "שם הגדול שנכתב בקדושה, אמר הקדוש ברוך הוא ימחה על המים, בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו" (ויקרא רבה צו ט), כלומר הקב"ה "מוותר" ו"מוכן" שימחק שמו ["השם המפורש" שאיסור חמור למוחקו], כדי להשכין שלום בין איש לאשתו.

אשר על כן:

⇐ על בני הזוג להציב לנגדם את הפסוק: "היא חברתך ואשת בריתך"; החיבור ביניהם

איננו מקרי, איננו תוצאה של בחירה. נכון שעשו השתדלות למצוא את בן הזוג המתאים, אבל בסופו של דבר, הקב"ה הוא זה שנתן בלבבם להינשא זו לזה.

ידיעה והבנה זו נותנת הרבה עוצמה והתמקדות במטרה. דומה הדבר לאמא, שיתכן שיש לה ילד קצת קשה. אבל כיון שהיא יודעת שאין אפשרות להחליף ילדים, לא הולכים ובוחרים ילדים בשוק, אז היא מתמקדת בו ורואה איך להסתדר עמו, ובעזרת ה' תמצא את הדרך. כך אם בעל או אשה יחשבו ללא הרף שאולי יש להם טעות בבחירה, הדבר יפזר את דעתם ולא יתן להם להתמקד בבניית ביתם, לעומת זאת כאשר ידעו כי זהו זיווגם משמים, "בעזרת ה' אלמד להכיר את מעלותיו ולהסתדר עם חסרונותיו", הסתכלות זו ממקדת את כוחותיהם ומעצימה אותם.

הנישואין ובנין הבית השלם הם רצף של נסיונות, קשיים, עליות וירידות. עומס החיים גדול, וצריך הרבה כוחות נפש להתמודדות. ידוע שכשהאדם נלחץ אל הקיר הוא מגלה כוחות עצומים, אך כשיש לו אפשרות קרובה וזמינה ונוחה להמלט, זה עצמו מרפה את ידו ומחליש את כוחותיו. (חסד לאברהם - הבית היהודי סב)

כאשר בני זוג באים לקבלת יעוץ או הכוונה בענייני נישואין, הנושא הראשון היסודי והבסיסי שמשתדלים להדריך אותם לקראתו הוא נושא האמונה התמימה כי הקב"ה הוא אשר זיווג ביניהם, ולכן עליהם לקבל את מעשיו באהבה ושמחה, גם אם הדבר קשה עליהם או שאינו מוצא חן בעיניהם. כל עוד שבני הזוג אינם מפנימים מסר זה בבירור, לא אוכל לשוחח עמם, מכיון שלא אוכל לסייע להם כביכול להלחם חלילה מול הנהגת ה'. רק כאשר הם מודעים וחיים באמונה זו ומקבלים באהבה את רצון ה', וכל הנידון הוא כיצד להתמודד עם הנסיון, רק אז אוכל לעזור להם. (הרב עזריאל טאובר)

⇐ נקודה חשובה נוספת: **הגל הזה יעבור!** עלינו להבין שכמעט כל זוג יכול להגיע למצבי משבר, למצב שאחד מהם או שניהם יחד חושבים בלבם: היתה זו טעות. אנחנו לא מתאימים, וכדומה. ואולם עלינו ללמוד מרבי עקיבא: כאשר נקלעה ספינתו למערבולת סוערת, טבעו אנשי האוניה, והוא ניצל. שאלוהו כיצד ניצל וסיפר שהזדמן לו קרש מן הספינה ואחז בו, "**וכל גל וגל שבא עלי, נענעתי לו ראשי**" (מסכת יבמות קכא ע"א), כלומר הוא כופף את ראשו בפני הגל, עד שעבר והלך לו. אפשר לומר גם על חיי הנישואין שיש בהם לעיתים גלים גדולים ומאיימים, אבל אם אדם מוריד קצת את ראשו ומחכה שהגל יעבור, הוא יגלה על פי רוב שנכונו לו לאחר הגלים הללו, ימים יפים מאוד של הפלגה רגועה ונעימה. גם כשהגיעו בני זוג לידי מצבים הנראים כמצבי משבר, יתכן ואפשרי וצפוי שיוכלו לאחריהם להמשיך את חייהם לאחר מכן בשמחה ובשלוה, ואפילו להגיע להרמוניה ואהבה אמיתית. ובייחוד הדבר מצוי בקרב זוגות צעירים [בכמה שנים ראשונות, ובייחוד בשנה ראשונה] שהתנודות החזקות לכאן ולכאן יכולות להיות חדות במיוחד, הגלים הם סוערים, והחכמה היא לא להיבהל ולא להיאבק בגלים, אלא להוריד מעט את הראש, לקבל את הדברים כמות שהם, ובעזרת ה' להמשיך ולצלוח את המשברים ולהגיע לחיי נישואין מלאים אושר ושמחה ואהבה, וכדברי הפסוק (איוב ח ז): "וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְּעָר, וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד".

⇐ ישנם זוגות אשר על נקלה שולפים ביניהם משפטים כמו: "טוב, אז נתראה ברבנות", "עוד אפשר להתחרט" וכדומה, ובכך מאפשרים לנושא הגירושין להעיב על חייהם המשותפים. יש לדעת, כי גם אם לא מתכוונים ברצינות, הדברים פועלים לרעה. כביכול

נותנים לנושא הזה להיכנס אל הבית בתור אופציה, וזה חבל מאוד. בני זוג שרוצים לשמור ביניהם על קשר אמיץ ואיתן, על "כריתת ברית" נאמנה, לא יעלו על דל שפתותיהם ממילים או רמזים כאלו, ואף ימעטו בדיבורים ובדיונים על מקרים שקרו לאחרים, ואדרבה יחזקו את התחושה של "יחד עד 120" בשמחה ובטוב לבב.

"זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי" – כלל גדול בתורה

האם בתורה עצמה ישנה הדרכה להנהגה נכונה, ולחיזוק החיבור והקשר בין האיש לאשה?

במבט שטחי איננו רואים הנהגות והדרכות מסויימות, ואולם התורה למעשה גילתה לנו את **הכלל**, שעליו מתבססת ההנהגה.

בתורה מבואר עניין יצירת אדם וחוה, כדגם לכל המין האנושי. ושם כתוב כי האשה היא חלק מן האדם, אבר מאבריו ובשר מבשרו. נתבונן בכך ונראה שזוהי בעצם הדרכה גדולה ועצומה לחייהם המשותפים!

בנישואיו מקבל האדם אבר חדש, אבר שהיה חסר לו עד עכשיו - אשה. היא בעבורו ל"**עזר**", ובעצם רק איתה הוא אדם שלם ויכול להגיע לשמחה, לתורה, לברכה וכו'. הוא מצא את האבידה שנאבדה לו.

לאשה לא נאבד שום דבר... אבל היא **חלק** ממשהו, ונפשה מבקשת להגיע אל מקומה ואל השייכות השורשית שלה. בנישואיה מקבלת האשה "**מנוח**" [כדבריה של נעמי לרות: "בתי, הלוא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך"], היא הגיעה אל מקומה ואל מנוחתה, אל המקום שאליו היא שייכת.

האיש צריך לדאוג לאשתו כמו שהוא דואג לאבריו. האדם **חש** את אבריו ודואג להם. כשלאדם כואבת היד, הוא אינו יכול להתעלם, אלא הוא הולך לרופא, ובעת הצורך טורח רבות ומוציא הוצאות בשביל לרפואתה. וכמו כן הגוף מספק לאברים חמצן ומזון, כך האיש חייב לדאוג לאשתו, לחוש את רגשותיה, לספק לה את פרנסתה וצרכיה, וכן חלילה בעת חולי או שביה לדאוג לרפואתה או לפדותה. עליו לקחת עליה חסות כוללת.

זוהי מנוחתה הנפשית של האשה שיש לה בעל שאליו היא שייכת והיא תחת חסותו.

וזוהי טובתו של האיש, אשר מחוייבות זו הונחה בטבעו, ושכרה בצדה. כמו שאמרו חז"ל: "טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו" - זהו עול אשה. העול הזה טוב בשבילו, בונה את אישיותו, וכמובן שהוא מקבל בכך עזר לחייו.

האשה היא בעבורו לעזר, כמו שאף אברי האדם הם לעזר לו. האברים נשמעים לאדם ועושים את רצונו, ואינם "מתמרדים" והולכים לפי רצונם האישי. הרגליים לעולם לא יאלצו את האדם ללכת לבאר שבע, בעוד שהוא מעוניין דווקא לירושלים, אלא הרגליים מסייעות לאדם בהפקת ובהגשמת רצונותיו. וזהו "אשה כשרה עושה רצון בעלה", היא עוזרת לו לממש את רצונותיו [ואם כי יש בזה קצת הגבלה והסתייגות, כי בכל אופן היא גוף נפרד, וזהו דווקא לטובתם, כפי שהרחבנו לעיל בהסבר המושג "עזר **כנגדו**", אך בכל אופן הגישה וההנהגה הכללית היא לעשות רצונו].

התבטלות זו כלפי בעלה ורצונותיו, מעוררת אצלו רמות של אהבה ואושר, ומפתחת בו אכן את התחושה של אבר מאבריו, מה שמניע אותו אכן לדאוג לה, לרחם עליה, ולמלא את כל מחסורה. ככתוב: "**זאת הפעם** עצם מעצמי ובשר מבשרי... על כן יעזוב איש את אביו ואמו ודבק באשתו". וכפי שראינו לעיל, בתחילה נבראה לו אשה אחרת מן האדמה כמוהו, והיתה משתררת עליו ולא היתה נשמעת לו. אך הפעם, שנבראה לו אשה מצלעו, חש כלפיה אהבה של "עצם מעצמי", ו"על כן", בכח ההרגשה הזו, "יעזוב איש את אביו ואמו ודבק באשתו". התחושה הזו של חלק ממנו, של התבטלות אליו, היא המעניקה לו את האהבה האמיצה של "ודבק באשתו".

הרמב"ן: בעבור שנקבת האדם היתה עצם מעצמיו ובשר מבשרו - ודבק בה, והיתה בחיקו כבשרו, ויחפוץ בה להיותה תמיד עמו. וכאשר היה זה באדם, הושם טבעו בתולדותיו, להיות הזכרים מהם דבקים בנשותיהם, עוזבים את אביהם ואת אמם ורואים את נשותיהם כאילו הן עמם לבשר אחד.

בהנהגה זו מקבל האיש את הנחוץ לו: עזר להגשמת רצונותיו ושאיפותיו, השלמה בכל תחומי החיים [וכפי שראינו לעיל: עזר, שמחה, תורה, חומה, ברכה, טובה שלום...]. והאשה מקבלת "מנוח אשר ייטב לה", אהבה, כבוד, תמיכה, חסות, ותחושת שייכות ובטחון.

האם בהתבטלותה של האשה כלפי בעלה, אין היא "מאבדת" ו"מקטינה" את אישיותה? האם אין בזה קיפוח ושלילת עצמאות? על כך נרחיב להלן בנושא "הנהגת האשה", תחת הכותרת "עושה רצון בעלה".

ועוד השלכות מעשיות וחיזוקים נפלאים היוצאים מעניין זה של "עצם מעצמיי ובשר מבשרי", יובאו אי"ה בהמשך הדברים, ב"הנהגת הבעל" וב"הנהגת האשה".

הדרכת חז"ל לבני הזוג

הנה לנו לשונו הזהב של הרמב"ם בעניין ההנהגה הנכונה בין איש לאשתו (רמב"ם הלכות אישות פרק טו הלכות יט-כ):

"ציוו חכמים, שיהא אדם מכבד את אשתו יותר מגופו ואוהבה כגופו. ואם יש לו ממון, מרבה בטובתה כפי ממונו. ולא יטיל עליה אימה יתירה, ויהיה דיבורו עמה בנחת, ולא יהיה עצב ולא רגזן.

וכן ציוו על האשה, שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי, ויהיה עליה מורא ממנו, ותעשה כל מעשיה על פיו. ויהיה בעיניה כמו שר או מלך, מהלכת בתאוות לבו ומרחקת כל מה שישנא.

וזה דרך בנות ישראל ובני ישראל הקדושים והטהורים בזיווגן. ובדרכים אלו יהיה יישובם נאה ומשובח".

היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים!

בספר "באשר תלך" (עמוד 265) מסופר על הרב מצליח מאזוז זצ"ל, שראה סעיפים אלו מתורגמים מילה במילה בספר החוקים של "בורגיבא" בטוניס. חשב בליבו, איך הגיע בורגיבא אל הרמב"ם? נודע לו, שכאשר כתב נפוליון ספר חוקים, הוא לקח את הרמב"ם מתורגם לצרפתית, בחר ממנו את החוקים אשר ישרו בעיניו והכניס אותם. הסעיפים האלו המדברים על הכבוד ההדדי בין בני הזוג מצאו חן בעיניו... ובורגיבא לקח זאת מנפוליון. הנה שוב קויים הפסוק הכתוב בתורה (דברים ד ו): "כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ, רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה".

וכפי שנאמר, אם כל צד ידע ויקפיד על מילוי חובותיו, יוכלו יחד בסיעתא דשמיא לבנות "ארמון-יה" בית של הרמוניה, שלום ושמחה.

הנהגת הבעל

בעל יקר - דע את חובותיך!...

"לשאת" אשה

חתן יקר, מזל טוב. זה עתה נשאת אשה, קיבלת מאת ה' את עזרך לחיים, עזר שעימו תוכל להגיע לשלימותך, להגיע לשמחה, לתורה, לברכה... לחיים שלמים ומתוקנים. האשה היא "עצם מעצמך ובשר מבשרך", וכעת עליך לתת את ליבך ש"ההשתלה" המופלאה הזאת תצליח, שהאשה אכן תחוש שהיא באמת חלק ממך. שאתה מרגיש אותה, מכיר את כוחותיה ויכולותיה, מתעניין בה, דורש את טובתה, ובעיקר אוהב אותה ושמח בה.

אתה "נושא" אשה [לעומת זאת האשה "נישאת"], נושא את עולה ולוקח באחריות עליה. האשה היא "נקבה", מלשון נקב וחלל, וכמו שאמרו חז"ל שהאשה דומה ללבנה, שאין לה אור עצמי משלה, אלא מקבלת היא את אורה מן השמש. כך האשה "מתמלאת" מן האיש, חשה את סיפוקה הנפשי ואת אושרה, על ידי מה שהיא מקבלת מן האיש. יש לה חֶסֶר מסויים שרק בעלה יכול למלאו. **אף אחד אינו יכול להיטיב לה בסיפוק צרכיה הנפשיים – כמו בעלה.**

התורה פונה אליך, שתקדיש שימת לב מירבית להצלחת ההתאחדות. התורה נותנת "פטור" לך החתן בשנה הראשונה מחובות הכלל, כדי שתהיה פנוי כראוי לבניית חייך הפרטיים עם האשה. הנה, כך אומרת התורה:

"כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר, נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת, **וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח**". (דברים כד ה)

המשימה העיקרית לאחר הנישואין: "ושימח את אשתו!". זהו הדבק שיקשר אותה אליך. וכבר נתבונן ונראה כיצד עושים זאת.

*כשנשאל הרב שלמה וולבה זצ"ל על ידי חתן, מה עליו לקבל על עצמו בעומדו תחת החופה, אמר לו: "קבל עליך **שאתה נושא את אשתך** לכל מצב, בכל זמן, ובכל עת, גם כשהדבר סותר את הסבלנות באותו רגע".*

*הרב טאובר: יהודי החי לאור השקפת התורה על חיי הנישואין, חוסך לעצמו טרחה ועמל רב. כולנו הורגלנו לחשוב כי בבית היהודי צריך לשבור ולזכך את המידות, לוותר וכו', וזוהי עבודה קשה! ידועים הם דבריו של רבי ישראל סלנטר כי יותר קל לגמור ש"ס מלשבר מידה גרועה אחת. גישה זו לבית מהווה מעמסה כבדה ביותר. אולם קיימת גישה שונה, **כאשר יהודי יודע שהוא ורעייתו הם בשר אחד, נשמה אחת, הוא לא מוותר למישהו אחר, הוא לא פועל למען הזולת, אלא למען עצמו.** הוא והיא הם מציאות אחת, בשר אחד. כשם שהאדם אינו מתפטר מכאב ברגלו*

או בידו במחי יד, כך כאשר רעייתו משיחה לפניו את כאבה וצערה או שהוא רואה שהיא כאובה מענין כלשהו, הוא לא יוכל להפטיר ולומר: טוב, אני ממהר, אין לי זמן. הם הרי מציאות אחת. ***צערה הוא צערו וצערו הוא צערה, כאבו הוא כאבה וכאבה הוא כאבו.***

הגאון הרב אריה לוין זצ"ל הגיע לרופא יחד עם אשתו. כששאלו הרופא לסיבת בואו, נענה ואמר: **"הרגל של אשתי – כואבת לנו"!...** (איש צדיק היה)

"ושימח את אשתו"

כיצד יקיים הבעל מצות "ושימח את אשתו"?

הנה לנו לשונו הזהב של הגאון החזון איש זצ"ל במכתבו לחתן: "ושימח את אשתו אשר לקח" - חובה. **כיצד משמחה: טבע שלה להתענג על חינה בעיניו, ואליו עיניה נשואות. עליו להשתדל להראות אהבה וקירוב בריבוי שיחה וריצוי** [ומה שאמרו חז"ל 'אל תרבה שיחה עם האשה' זהו כשאינו צריך לריצוי, ולא בשנה ראשונה, שצריך בריבוי דיבור להשתדלות ההתאחדות, שזו כוונת היצירה - 'והיו לבשר אחד']. וצריך להתאמץ להתנהג באופן יותר מקרב, וכייחוס יד ימין לשמאל, שאינו דבר חוצי אלא עצמי... **להודיע ביציאה לאן הולך, ובשובו מה עשה, וכיוצא בזה בדברים קטנים. ובדברי חיזוק לשמח לב**".

"טבע שלה להתענג על חינה בעיניו" - האשה מוכרחה להרגיש שהיא נושאת חן בעיני בעלה, תחושה זו נותנת לה עונג, סיפוק ובטחון. "אליו עיניה נשואות"! יש לה תלות רגשית בו, היא זקוקה לו, ליחס הטוב והלבבי שלו כלפיה. זה מה שיתן לה את המוטיבציה להיות אשה טובה ומסורה. וכפי שכתב הסטייפלר זצ"ל: **"עיקר תקוות האשה בעולמה שיהיה לה בעל האוהב אותה"**!

על החתן "להראות אהבה וקירוב בריבוי שיחה וריצוי", עליו להפגין ולהראות בדרכים שונות את אהבתו לאשתו, בשבחים, פירגונים, מילים חמות, חיוכים והכרת הטוב. שתהיה ביניהם אווירה שמחה ונעימה. עליו להרבות לשוחח עימה, וליצור בינו לבינה הרגשה של שיתוף ו"יחד". "להודיע ביציאה לאן הולך, ובשובו מה עשה, וכיוצא בזה בדברים קטנים" - טלפון באמצע היום, "סתם, כי התגעגעתי", פתק מחמם לב, משהו טעים שהזדמן "כי נזכרתי שבדיוק את זה את אוהבת", התייעצות בענייניו והתעניינות בענייניה - דברים קטנים שמביעים שיתוף, אהבה ושימת לב.

"ושימח את אשתו" - זוהי חובה. צורך של ממש בעבור האשה, בפרט בשנה הראשונה. זהו הדבק שיקשר אותה אל בעלה, שיתן לה להרגיש תחושה נפלאה וטובה של חלק ממנו, **"ובלא זה – לא ירגיל הטבע עמה"**. זהו תנאי הכרחי ובסיסי כדי להגיע להתאחדות השלימה של "והיו לבשר אחד".

כותב הרב וולבה זצ"ל: "אם מקיים הבעל את חובותיו ושיעבודיו כלפי אשתו על הצד היותר טוב, אז היא מרוצה ומאושרת, ולא זו בלבד, היא עצמה, שמהותה מידת הדין, נהפכת למידת הרחמים, היא נהיית למשפיעה וגומלת לבעלה את חסדו בריבית ובריבית דריבית, ולא זו בלבד, מהשפע שהיא מקבלת ממנו נוצר ולד ברחם שלה, שלגביו היא כולה רחמים. רחם הוא המקור לרחמים". (מאמרי הדרכה לחתנים שיחה ו)

וכעת נפרט זאת עוד.

הכרת הטוב

מהי הכרת הטוב? אנו רגילים מיד לשייך זאת למילות תודה ושבח, לאמירת תשבחות ותודות. אכן זה גם נכון, אבל זוהי רק התוצאה של הכרת הטוב. הכרת הטוב עצמה, הינה כפשוטו - להכיר את הטוב. להבין שיש כאן טוב, להכיר בו, לראות אותו. וזהו בעצם השלב המוקדם, הפנימי והאמיתי, בתוך ליבו של האדם. ובלא זה, דברי השבח והתודה, לא יהיו כנים ואמיתיים, ובמילא גם לא יפעלו את פעולתם.

אדם נשא אשה. "אשה טובה - מתנה טובה לבעלה". הוא קיבל מאת ה' מתנה טובה לחיים. כעת עליו להכיר בטוב הזה. להתבונן בו ולהכירו כראוי.

לפעמים קורה שלאחר החתונה ישנה אכזבה מסויימת. ציפיות מסויימות לא מולאו, לא בדיוק מה שחשבתי ודמיינתי. אבל העבודה לאחר החתונה - להבין שקיבלתי מאת ה' את הטוב לי ביותר. ואם כן עכשיו אשליך את הציפיות והמחשבות הקודמות שלי - הצידה. ואבוא להתמקד במה שהקב"ה החליט לתת לי. אתחיל **להכיר** את הטובות והמעלות של "האשה אשר נתת עמדי".

אתבונן במעלות הייחודיות שלה, באישיותה המיוחדת. בודאי שיש לה מעלות ייחודיות ומיוחדות. עלי להכירם ולשמוח בהם ולהודות עליהם לה'.

אתבונן בהרגלים הטובים שלה, במעשיה הטובים, ביראת השמים שלה, במסירות שלה, באכפתיות שלה כלפיי.

אתבונן בכל מה שהיא מיטיבה לי. בעזרה הטכנית שהיא מגישה לי, בבישול, בנקיון, כיבוס וכדומה. שום דבר אינו מובן מאליו ולא "כי מגיע לי".

כעת, לאחר "הכרת הטוב" הפנימית האמיתית בתוכי, אוכל להקרין זאת כלפי אשתי, שהיא באמת תחוש כמה אני מעריך אותה, שמח בה ואוהב אותה.

*אומר ספר החינוך, אודות עבודתו ומשימתו של הבעל בשנה הראשונה: "...ולהכניס ציורה וכל פעלה בלב, עד שיבוא אצל הטבע כל מעשה אשה אחרת וכל ענייניה דרך זרות". כלומר עכשיו המשימה שלו היא להכניס אותה אל ליבו, "**להכניס ציורה וכל פעלה בלב**" - שהדמות שלה, המעשים שלה, האישיות שלה, ייכנסו אל ליבו. הוא יוצר בליבו עניין והתמקדות פנימית - בה, עד שכל קשר עם אשה אחרת יהיה מרוחק מליבו ומהרגשתו.*

הֲכָלָה ואכפתיות

האשה נהנית ושמחה מאוד להיווכח שאתה **מכיר אותה ומרגיש אותה**. אתה מכיר את תכונותיה, את רצונותיה וצרכיה. זה עושה לה תחושת מענגת מאוד של שיתוף והכלה [-שאתה מכיל אותה].

- "את בטח תעדיפי שנלך ביום שלישי ולא ברביעי, כי רביעי עמוס לך מידי".

- "חשבתי לעצמי שאת בטח היית מגיבה כך וכך".

- "קניתי לך ארטיק בטעם אבטיח, נכון שזה בדיוק מה שאת אוהבת?"

- "חשבתי על מה שסיפרת לי אתמול שקרה לך. בדיוק היום בלימוד ראיתי קטע שמתאים לזה ומאוד מחזק, בואי תראי מה כתוב כאן".

האיש קונה את אשתו במשפטים כאלו, שאכן מראים לה שבעלה מכיר אותה, מרגיש אותה ואכפתי כלפיה. הוא אשר אמרנו: **"עצם מעצמי ובשר מבשרי".**

נשיאת חן

"טבע שלה להתענג על חינה בעיניו" - עושה לה עונג רב להיווכח בכך שהיא מוצאת חן בעיניו.

הנה לנו דברי הזוהר הקדוש (בראשית מט ע"ב), המבאר את דברי הפיוס והריצוי אשר אמר האדם לאשתו, כדי למשוך אותה אליו בעבותות של אהבה וחיבה:

*"ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי", הנה זה דברי מתיקות וחביבות, להמשיך האהבה עמה, ולמשוך אותה אל רצונו, לעורר אצלה אהבה. ראה כמה ערבים הם דברים אלו, כמה מעוררי אהבה הם אלו המילים! - "עצם מעצמיי ובשר מבשרי", כדי להראות לה שהם אחד ואין ביניהם שום פירוד. עתה התחיל לשבח אותה: "**לזאת** יקרא אשה" - זו היא שלא יימצא כמותה, זו היא הכבוד של הבית, **כל הנשים בפניה כקוף בפני אדם.** "לזאת יקרא אשה" - שלימות של הכל **לזאת**, ולא לאחרת! הכל הם מילות אהבה, כמו שנאמר: "רבות בנות עשו חיל **ואת** עלית על כלנה"!*

אנו רואים בדברים אלו, כי האדם משך את אשתו אליו, בכך שאמר לה כמה היא יפה ומושלמת בשבילו, ואין עוד כמוה, כל הנשים בפניה כקוף בפני אדם. "**לזאת** יקרא אשה" - דווקא זאת, דווקא את, הכי הכי טובה ומושלמת. "רבות בנות עשו חיל - **ואת עלית על כולנה"**!

- "ראה כמה ערבים הם דברים אלו, כמה מעוררי אהבה הם אלו המילים"!

שבח למראה החיצוני

הבעל צריך להדגיש ולומר לאשתו שהיא **יפה בעיניו**, ומוצאת חן בעיניו במראה החיצוני שלה, כיון שזו מהות האשה, כמו שאומרת הגמרא (תענית לא ע"א) "אין אשה אלא ליופי", ואפילו זקנה נהנית להתקשט ולייפות את עצמה. אם האשה תרגיש שאינה יפה מספיק בעיני בעלה, זוהי פגיעה גדולה בשבילה.

הנה ראינו שגם האדם שיבח את חוה אשתו ביופיה - **"כל הנשים בפניה כקוף בפני אדם".** ובאמת שהקב"ה נתן את הפוטנציאל שכל אשה תהיה היפה והמושלמת ביותר בעבור בעלה. המשימה כעת היא **"להכניס יופיה בליבו".**

צריך לשבח את אשתו על יופיה, על בגדיה ותכשיטיה, איפוריה וכדומה. כשהיא תראה

שהוא שם לב לזאת ונהנה מכך, הדבר ישמח אותה מאוד, ואף יעודד אותה להמשיך לטפח את המראה החיצוני שלה בפניו. לא כן אם היא תראה אדישות מצדו לנושא זה, היא תסבור שאין כדאי לה לטרוח אם בעלה לא שם לבו לכך, והדבר יגרום לה להימנע מלהתקשט בפניו, ונמצא שבבית היא תלך עם בגדים פשוטים, ובחוץ תתקשט ותלבש את בגדיה היפים, כמנהג הנשים שאין רוח התורה נוחה מהן.

שבח והכרת הטוב על עזרתה

השם יתברך הטביע באשה רצון לסייע לבעלה, כמו שכתוב: "אעשה לו **עזר** כנגדו". יש לאשה רצון לבשל, לאפות, לערוך שולחן ולסדר את הבית, לכבס ולגהץ וכדומה, ועיקר מחשבתה בשביל בעלה, להשביע את רצונו - שיהנה וישמח ויהיה מרוצה בה.

ה"תשלום" כביכול שהוא נותן לה על כל הטרחה שלה למענו, הוא הבעת שביעות רצון והערכה. "תשלום" זה צריך להיות בעין טובה, דבר יום ביומו, וכפי שאומרת התורה בעניין תשלום שכר שכיר (דברים כד טו): "בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ", כי "אֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ". כך כאן, האשה מייחלת לראות מצד בעלה הכרת הטוב והערכה למעשיה. אבל אם אינו משבח אותה על כך, היא מרגישה שהיא מנוצלת ושהיא כשפחה בבית, שהרי לבעל מובן וברור שהיא צריכה לעשות זאת, ואפילו אינו משבחה. לכן עליו להכיר לה טובה בלבו, ואף לומר לה זאת ולשבח אותה בכל פעולה ובכל מה שנהנה ממנה. וצריך שהדברים יצאו מן הלב, בהכרת הטוב אמיתית. צריך להדגיש לה שבזכותה הוא גם בריא, וגם לומד ביישוב הדעת ועושה מצוות, והוא שמח ומאושר בזכותה.

רבי ישראל מסלנט היה אומר, כי לומר לאשה שהמרק שבישלה הוא טעים, הוא כמו שאומרים לראש ישיבה שהתרוץ שלו על הרמב"ם הוא נפלא. כי המרק זהו ה"שיעור" שהאשה מכינה עבור בעלה! והאשה מחכה לתשומת לבו על כל יגיעתה בבית, ובפרט שזה בשבילו, ובזה הוא נותן לה כח להמשיך בעזרתה.

להתבונן...!

כשהיה מגיע הסבא מסלבודקה לביתו בליל שבת אחר התפילה, לפני אמירת "שלום עליכם", היה עומד וממתין מספר דקות. כששאלוהו תלמידיו לפשר הנהגתו זו, השיב להם: הן בני הבית טרחו והכינו מאכלים ותבשילים עבורי לכבוד שבת, מן הראוי אפוא להתבונן בכל פרט ופרט כדי שתהיה הכרת הטוב והבעת התודה כראוי.

שבח על אישיותה

האשה רוצה לחוש שכל כולה מוצאת חן בעיני בעלה. לא רק יופיה ומעשיה, אלא כל האישיות שלה מוערכת וטובה בעיני בעלה. וכפי שאמר אדם הראשון לאשתו: "זו היא שלא יימצא כמותה, זו היא הכבוד של הבית. שלימות של הכל - לזאת, ולא לאחרת!" ההכרה **במעלות הפנימיות** שלה, יוצרת בליבה קשר פנימי עמוק אל בעלה.

לכן עליו להכיר ולהוקיר את אישיותה של אשתו ומעלותיה: מידותיה הטובות, צניעותה, יראת השמים שלה, מסירותה, אהבת התורה שיש לה, חכמתה וכדומה. בכך שמכיר את מהותה הפנימית ומוקיר אותה, יתן לה כח להמשיך במעשיה הטובים, ואף יעורר בלבה רבדים פנימיים ועמוקים יותר של אהבה וקשר נפשי כלפיו.

כפי שהוזכר, המטרה היא להגיע להרגשה הפנימית של: "**וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה**"! שיחוש כי אשתו הינה האשה האידיאלית ואין כמותה. ובאמת שהקב"ה הטביע את האפשרות לכל איש להגיע לתחושה זו מתוך שכנוע פנימי עמוק! כמו שכל אמא מסורה - הילדים שלה מצביעים עליה בגאווה ואומרים בכל ליבם: "אין כמו אמא בעולם!", כך גם כל איש יכול להגיע לכך שיצביע על רעייתו ויאמר: "את עלית על כולנה" - ויחוש זאת בלב שלם!

העבודה כעת, בפרט בשנה הראשונה, **"להכניס ציורה וכל פעלה בלב"** [כלשונו הנפלאה של ספר החינוך שצוטטה לעיל בפרק הנישואין]. עליו לשים את ליבו לאישיותה הייחודית ולמעלותיה הפנימיות, כך שכל אישיותה של אשתו "תכנס לו בלב".

הכניסה לזרים אסורה

מן הראוי להדגיש בדבריו של ספר החינוך הנ"ל את המילים: "ירחיק האדם דרכו מאשה זרה, ויפנה מחשבתו אל האשה הראויה לו". המטרה היא שהבעל יתמקד באשתו, עד שכל קשר עם אשה אחרת יהיה זר ומרוחק מהרגשתו. יש כאן עניין של "סור מרע", וגם "עשה טוב".

יש להזהר, בפרט בשנה ראשונה, להימנע מלארח זוגות צעירים, כגון חברים או בני דודים, וכן להימנע מלהתארח אצלם, לצאת עימם לטיול משותף וכדומה, מפני שבהכרח נוצרים השוואות בין הבעלים והנשים שזהו דבר הרסני ובפרט בתחילת הדרך.

כמו כן יש להיזהר שלא לספר שבחים של נשים אחרות [וגם האשה לא תספר בשבח חברותיה], וכן לא יספר לחברים בשבח אשתו. כעת הם בונים את הבלעדיות שלהם והקשר הייחודי ביניהם. עליהם להציב שלט: **"כאן בונים – הכניסה לזרים אסורה"**!

ריבוי שיחה

אחד האמצעים החשובים ביותר ליצירת יחס של אהבה וקירוב הוא "ריבוי שיחה וריצוי". ובשנה הראשונה - "צריך **בריבוי** דיבור, להשתדלות ההתאחדות". (דברי החזו"א כדלעיל)

אמרו חז"ל (קידושין מט ע"ב): "עשרה קבים שיחה ירדו לעולם, תשעה נטלו נשים". אצל האשה הדיבור הוא צורך, ואינו משמש רק כאמצעי תקשורת לעניינים הכרחיים, אלא הוא כמטרה בפני עצמה. מצוי שנשים נפגשות רק כדי לשוחח, ומקדישות לכך שעות רבות. יש לאשה צורך להביע את רגשותיה, דעותיה, עיסוקיה, דאגותיה וחוויותיה.

לכן הדיבור הוא כלי חזק מאוד ביצירת קשר עם האשה. ריבוי דיבור משמח אותה, נותן לה להבין שבעלה מתעניין בה ובמה שעובר עליה ומעסיק אותה, שותף ברגשותיה, ומהווה אוזן קשבת לבעיותיה.

על הבעל להקדיש לכך את הזמן המתאים, כפי הצורך, **ולא לראות בזה בזבוז זמן מיותר.** טוב שהבעל אף מעצמו יזום זמן לדבר עמה, ויזמין אותה לדבר עמו או לטייל עמו כדי לדבר, ובזה מראה לה שרוצה בזה ואין לו בזה טורח, אלא הנאה ועונג, והוא רוצה להתחבר אליה.

* רצוי לשתף אותה בלימודיו, כגון: מסקנת ההלכה, או מהם הנושאים שבהם עוסק, כדי שתרגיש את לימודו, וזה מוסיף הרבה אהבת תורה, וכן סיפוק במסירותה ללימודיו.

* רצוי ויכול להתייעץ עימה על בעיותיו וספקותיו, כפי שראינו בגמרא (ברכות כז ע"ב) שכשרצו למנות את רבי אלעזר בן עזריה לנשיא, אמר: "איזיל ואימליך באינשי ביתי", אלך להתייעץ עם אשתי. באשה ישנה "בינה יתירה", שהיא מבינה דבר מתוך דבר ומתבוננת בכל דבר לפרטיו הקטנים. כמו כן אמרו חז"ל (ברכות י ע"ב) שהאשה "מכרת באורחים" יותר מן האיש, כלומר יש לה אבחנה מעולה להבין טיבם של בני אדם. זה מסייע לה בתפקידה בבית, בניהול הבית, גידול הילדים וחינוכם. ולכן טוב להתייעץ עמה, שהיא מתבוננת לפרטי הענין. ובזה אף נוצרת תחושה של שותפות ו"יחד".

* יחד עם זאת יש להימנע מלספר דברים שיפחיתו מכבודו ויגרמו לה לבזותו בלבה. כמו שאמרו חז"ל (אבות דרבי נתן ו): בזמן שאדם בא לבית המדרש ולא נוהגים בו כבוד, או שעירער [ריב] עם חבירו, אל ילך ויאמר לאשתו "כך וכך ערערתי עם חברי", "כך וכך אמר לי וכך וכך אמרתי לו", מפני שבוזה את עצמו. ואשתו, שהיתה נוהגת בו כבוד, עומדת ומשחקת עליו.

וכן אומר התנא בפרקי אבות (פרק א משנה ה): "כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה, גורם רעה לעצמו", ומבאר הברטנורא: מתוך שהוא מספר לה שחבריו גינוהו וביישוהו, אף היא מבזה אותו בליבה, וזה "גורם רעה לעצמו".

* כמובן כמובן, שיש להיזהר מלספר ולפטפט דברי לשון הרע ורכילות. האיסור קיים אף בשיחה בין בני זוג. ובודאי שלא יספרו זה לזה בגנות המשפחות, החם והחמות, הגיסים וכדומה, שיש בזה גם איסור חמור של לשון הרע, וגם הרס לשלום הבית.

ה"בבא סאלי" משמח את אשתו

כותב הרב טאובר: אספר עובדה מדהימה שהייתי עד לה, המלמדת אותנו בצורה מוחשית מהי ההנהגה הראויה שבין איש לאשתו.

הדבר ארע בשנת תש"מ. התארחתי אצל הבבא סאלי בנתיבות. היה זה בליל ל"ג בעומר, ונערכה שם הילולא. לאחר הסעודה, ניגשתי להיפרד מהבבא סאלי, והיה בדעתי לנסוע למירון. הבבא סאלי תפס את שתי ידי, והחל מדבר אלי. הגבאי תרגם לי את מילותיו, וכך הוא אמר לי: "הרב מזמין אותך מחר לסעודה בשעה אחת. תבוא לבד, אל תביא איתך אף אחד".

נסעתי למירון ושהיתי שם במשך כל הלילה, התפללתי ותיקין במירון ופניתי לשוב לנתיבות, נסיעה בת ארבע שעות. הייתי כולי צפייה דרוכה מדוע מזמין אותי הבבא סאלי, מה הוא רוצה ממני בשעה אחת?

הגעתי לביתו של הבבא סאלי, איש לא היה שם מלבד הרבנית הצעירה שפתחה בפני את הדלת, והזמינה אותי להכנס פנימה. כשנכנסתי, ישב הבבא סאלי בחדר והמתין. השולחן היה ערוך לסעודה והתבקשתי ליטול את ידי. גם הבבא סאלי נטל את ידיו והסעודה החלה.

הרבנית הגישה את התבשילים, והבבא סאלי פנה אליה כל כמה דקות במילים חמות, אלי הוא לא התייחס כלל, במשך כל הסעודה הוא דיבר רק עם הרבנית והיו ביניהם חילופי דברים ברוח טובה וחמה. הוא שימח אותה מאוד, שיבח והחמיא לה על המאכלים הטעימים

שהגישה ועוד. ישבתי משתומם ומתפעל, חשבתי בלבי: זהו בודאי לימוד גדול בשבילי כיצד צריך הבעל לנהוג עם נוות ביתו.

עד היום אינני יודע מדוע הוא הזמין אותי לסעודה, אך אני משער שראה ברוח קדשו שבמשך השנים אעסוק רבות בנושאי שלום בית, והיתה זו מעין הדגמה חיה לאופן שבו צריך לחיות חיי נישואין. במעשיו היתה הקרבה לא רגילה. הוא היה אז בגיל תשעים, והוא משמח אשה צעירה במאמץ כה רב, כאשר לו עצמו אין כל שייכות למאכלי העולם הזה, כל כולו היה קודש קדשים, לא האוכל עניין אותו ולא שום דבר אחר מלבד הדבקות בה', אך יחד עם זאת הוא ידע כי אלו הם חיובים גמורים וזוהי מצות עשה לשמח את אשתו בדברים, ודווקא זוהי הדרך להגיע לדבקות בה'.

זו צריכה להיות גם דרכינו. עלינו להרבות במילות שבח, לא לקמץ במחמאות. דווקא הבית הוא המקום שבו יש להרבות ככל היותר בשבחים!

אוהבה כגופו

אמרו בגמרא (יבמות דף סב ע"ב): תנו רבנן, **האוהב את אשתו כגופו, והמכבדה יותר מגופו...** עליו הכתוב אומר: "וידעת כי שלום אהלך".

וכתב הסטייפלר: "ברור שאין כוונת חז"ל לאהוב אשתו מצד אהבה הטבעית לנשים, אלא לאהבה מסוג אהבת חברים, כי היא חברתו ואשת בריתו, ויש להם עניינים משותפים, וכל אחד מסייע ונסתייע זה לזה. וכן האהבה מצד הכרת טובה, שיצייר בדעתו אילו לא היה משיג אשה בשום אופן והיה נשאר גלמוד, כמה צער למכאוביו היה לו מזה, ועל ידי אשתו הוא מסודר בהחיים שלו. וענין הכרת הטובה הוא גדול לאין שעור". עד כאן לשונו במכתב.

מכבדה יותר מגופו

"אוהבה כגופו, **ומכבדה – יותר מגופו**". על הבעל לכבד את אשתו יותר ממה שהוא מכבד את עצמו! באיזה כבוד מדובר?

אין מדובר בגינוני כבוד חיצוניים, כגון: שתכנס בפתח ראשונה ושתלך לפניו [כמו שנהוג לחשוב בטעות]. אדרבה, בגמרא (ברכות סא ע"א) מבואר, שאין צריך לכבדה בזה, אלא הבעל הולך ראשון ולא אחריה.

אלא הכבוד יותר מגופו הוא בסיפוק צרכיה, שעליו לתת לה יותר ממה שנותן לעצמו, כגון: פרנסה טובה, אוכל משובח, כרית טובה, בגדים טובים. אם יש לפניו שתי מנות של אוכל, יתן לאשתו את המשובחת יותר. אם יש בבית שתי שמיכות, יתן לאשתו את הטובה והנעימה יותר. אם יש לו אפשרות לקנות בגד או לעצמו או לאשתו - אשתו קודמת. ועיין בבראשית (יב ח) לגבי אברהם אבינו - "ויט אהלה", פירש רש"י בשם המדרש, שבתחילה נטע את אוהל אשתו ואחר כך את שלו.

הרמב"ם (הלכות אישות פרק טו הלכה יט) מבאר: מכבד את אשתו יותר מגופו, שאם יש לו ממון, **מרבה בטובתה כפי ממונו.** כלומר עליו להיות נדיב כלפיה בממונו, ולספק לה את צרכיה ברווחה, בהתאם ליכולת הכספית שלו. וכן אמרו בגמרא (חולין פד ע"ב) על הפסוק "טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט", לעולם יאכל אדם וישתה - פחות ממה שיש לו; וילבש ויתכסה - במה שיש לו; ויכבד אשתו ובניו - יותר ממה שיש לו. שהם תלויים בו, והוא תלוי במי שאמר והיה העולם.

מדוע עליו "לכבדה יותר מגופו"? אם עליו לאהוב אותה כמוהו, מדוע אין די בכך שאף יכבד אותה כמוהו? מדוע צריך **יותר** מאשר את עצמו?

אומר רש"י: "יותר מגופו - **דזילותא דאיתתא קשה מדגברא**". בזיונה של אשה קשה יותר מבזיון הגבר. כלומר בכל מה שקשור לסיפוק צרכיה בכבוד [ביגוד, תכשיטים, רווחה כלכלית] - האשה רגישה וזקוקה לכך יותר מן הגבר. לכן מפני שאוהבה כגופו, עליו לכבדה יותר מגופו, בהתאם לצרכיה המוגברים.

אם אינו מכבדה כראוי בדברים אלו, היא מרגישה בכך **זלזול ופגיעה**, כאילו הוא מתייחס אליה כאל משרתת, שמעשיה כלפיו מובנים מאליו בלי הכרת הטוב כראוי, עד שאינו חש די הצורך לכבודה ולרווחתה. לעומת זאת כאשר הוא חש לכבודה, ודואג לרווחתה כראוי, אף יותר מאשר לעצמו, היא חשה בזה את הערכתו והוקרתו אליה.

רואים זאת במילות הכתובה, בהתחייבות שנוטל הבעל כלפי אשתו: "אנא... **אפלח ואוקיר ואפרנס**" [אני אעבוד ואכבד ואפרנס] - המילה "אוקיר" [אכבד] נכנסת כאן בין העבודה לפרנסה, ולכאורה היא קוטעת את הרצף הנכון, והיה צריך לומר "אעבוד ואפרנס". מדוע נכנסת המילה "אוקיר" באמצע?

לומדים אנו מכאן, שהפרנסה שמתחייב הבעל כלפי אשתו צריכה להיות **מתוך תפיסה של "כבוד"**, מתוך שמעריכים ורוחשים כבוד, ולכן מפרנסים ברווח ובשמחה, ולא, להבדיל, כמו שמפרנסים עבד, הגם שאולי מפרנסים אותו ברווח, אין זה מתוך תפיסה של כבוד אלא מתוך רחמים או כדי שיעבוד טוב יותר וכדומה.

מתוך שהאדם מכבד ומוקיר את אשתו, את תפקידה הגדול כלפיו ואת כל מה שהיא עוזרת לו וממלאת לו בחיים, הוא מרבה בטובתה ומספק לה בנדיבות ובעין טובה את צרכיה והנאותיה.

ואומרת הגמרא, שמי שאכן מכבד את אשתו בממון אשר חננו ה', יתעשר וירוויח מכך. אמר רבי חלבו: לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, שנאמר: 'ולאברם היטיב בעבורה', והיינו דאמר להו רבא לבני מחוזא, אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו". תרגום: וזהו שאמר רבא לבני מקומו: **כבדו לנשותיכם כדי שתתעשרו**. (בבא מציעא נט ע"א)

עזרה ונשיאה בעול

הן אמת כי עבודות הבית - מתפקידיה של האשה הם, ועבודת קודש הם לה. ולא כפי שאנשים טועים משבשים את צורת הבית, וסבורים כי הבעל והאשה שווים בזאת, ועל הבעל לנקות ולכבס, לגהץ ולשטוף כלים וכדומה - כחלק מן התיפקוד הרגיל שלו. אין זו צורה מתוקנת של בית, בדרך כלל. תפקיד הבעל להביא פרנסה, וכן עליו לדאוג לתחזוקה של הבית, תיקונים וכדומה. ואילו מלאכות הבית השוטפות הן מתפקידי האשה. נסיון לטשטש תחומים אלו ולהשוות בין הבעל לאשה, אינו בריא כלל וכלל.

לכן טרם שנבוא לדבר על עזרת הבעל, יש להדגיש כי אין הכוונה לערב תחומים, ולהציע, כשיטה וכדרך חיים, לכתחילה, שהבעל הוא זה שישא בעול מלאכות הבית. זהו שיבוש צורתו של בית, שיבוש צורת הבעל וצורת האשה. גבר העוסק בתמידות

בעבודות הבית, הדבר מייגע אותו, ולפעמים שאף "מקטין" אותו וגורם לו להיות מתוסכל ועצבני, כי אינו בנוי להתעסק ב"זוטות". לעומת זאת האשה בנויה למלאכות אלו, יש לה את הסבלנות לכך, ואדרבה הדבר טוב ובריא בשבילה, היא יכולה לחוש בזה סיפוק רב, ודווקא דרך מלאכות הבית היא בונה את ביתה, ומבטאת את ההענקה וכח הנתינה וההטבה שלה כלפי בני הבית. [ונרחיב בכך בעז"ה בהנהגת האשה]

אחר שהתחומים ברורים, כאן מגיע הנושא של "נושא בעול עם חברו". דהיינו כשאדם רואה את חברו כשיש עליו עול כבד מידי, המכביד ומקשה עליו, עליו לשאת עימו את העול ולעזור לו.

גם האשה בעבודות הבית, לפעמים שהעול כבד וקשה לה, ועל הבעל להיות עירני, לפקוח עין, לעמוד לצידה ולשאת עימה בעול בעת הצורך. בפרט בזמני לחץ, כגון: בערבי שבתות וימים טובים, או כשאינה מרגישה טוב, בזמני חולשה כמו הריון ולידה וימי נידתה, שראשה ואבריה כבדים עליה, או כשסתם עייפה מאד. עליו לדאוג לה, לעזור לה, לעשות העבודות במקומה או יחד עימה, להגיש לה מה שצריכה, לדאוג לה למאכלים מחזקים ומבריאים וכדומה. וכן מבחינה נפשית לעודדה ולתת לה כוחות ודברי חיזוק שלא תרד בנפשה.

אם הבעל חלילה עוזב אותה לנפשה ואינו מתעניין כלל בעבודותיה בבית, כאילו בשבילו זהו "מחוץ לתחום", היא מרגישה שכל העול שלה שייך רק לתחומה, ואז הנטל כבד וקשה מאוד. ואילו כשהבעל מתעניין בה ומסייע לה בעת הצורך, היא מרגישה הקלה, שהיא אינה לבד בעול זה, ועצם ההצעה שלו לבא לעזרתה נותן לה כח ותחושה שיש מי שנושא עימה את העול. ופעמים רבות היא מוותרת על עזרתו בפועל, ודי לה בהרגשה זו שאכפת לו ממנה והוא רוצה לסייע לה.

על האדם לדעת כי החסד המשובח ביותר, הוא החסד אשר הוא עושה בבית, עם אשתו וילדיו הזקוקים לו.

כותב הרב וולבה: רבינו חיים ויטאל אמר, כי מידותיו של אדם נמדדות אך ורק כפי יחסו אל אשתו, כלומר, אדם העוסק בגמילות חסדים עם המון אנשים, מלווה ונותן, מבקר חולים, משמח חתן וכלה וכו' בודאי ישחק ליום אחרון בבוא עת פקודתו, כי זכויות רבות לו במעשי חסד. אבל ידע נאמנה כי בשמים בודקים איך התנהג עם אשתו, אם גם עמה גמל חסד כל ימיו - אשריו וטוב לו, אך אם אותה הקניט והזניח בביתו, כעס והקפיד ללא רחם, ללא חסד ונשיאות בעול - זה מכריע את דינו, ולא יזכרו לו מאומה מכל חסדיו שעשה עם אחרים! (מאמרי הדרכה לחתנים שיחה שניה אות ג)

הזדהות ותמיכה

מצוי שהאשה באה ומספרת לבעלה דברים שקרו לה, כגון שהמנהלת בעבודה גערה בה על כך שאיחרה, שלא הספיקה לסיים את המשימות שתכננה להיום, שיש לה לחץ, שהילדים הרגיזו אותה וכדומה.

הבעל חושב שהתפקיד שלו כרגע הוא לייעץ כיצד פותרים את הבעיה. אולם זוהי טעות. עליו לדעת כי אשתו מבקשת ממנו אוזן קשבת. חשוב לה לדעת כי בעלה הקשיב לה **והבין אותה**. הבין איזו הרגשה לא נעימה היתה לה כשהמנהלת העירה לה, הבין

כמה היא מאוכזבת מזה שלא הספיקה מה שתכננה, הבין באיזה לחץ היא, ואיך הילדים הרגיזו אותה. ההבנה הזאת חשובה לה מאוד, ונותנת תחושה של "עימו אנוכי בצרה".

לכן חשוב שהבעל ילמד **להאזין לאשתו ולהשתתף ברגשותיה**. זהו גם כן סוג של חסד. וטוב יעשה כשיראה לה ויבטא בדיבור שבאמת הוא מבין אותה, כגון "בודאי הרגשת מאוד לא נעים", "אז את ממש בלחץ", "אוי, זה כל כך מתסכל". ורק לאחר הבעת ההזדהות כראוי, יתכן שיש מקום גם לעצות טובות מלב אוהב.

* על הבעל לדעת כי יצירת יחס של כבוד ואהבה מתוך נקודה לבבית פנימית, אינה תלויה דווקא במספר השעות שהוא נמצא בבית אלא במה שנעשה באותן שעות בהן נמצאים ביחד בבית. לפעמים היחס מחייב להיות גם יותר שעות בבית, אך לא זו הנקודה המרכזית. באופן כללי אם האשה מרגישה שענייניה אינם מעסיקים את בעלה לא הועיל כלום בכל טרחו, אבל אם ברבע שעה שהוא נמצא בבית הוא משוחח עימה על ענייניה, כגון: "חשבתי על מה שסיפרת לי שארע עימך אתמול ועל הבעיה שהתעוררה עם השכנה, ונראה לי שיש לנהוג באופן כזה וכזה", וכיוצא בזה, או אז היא חשה שבעיותיה הינן בעיותיו והן מעסיקות את מחשבתו ובכך הושגה המטרה האמיתית בעצם הימצאותו עמה בבית. (נעשה אדם)

מנהיגות

ישנה טעות רווחת בהדרכה בענייני הבית. הדבר הראשון שקולטים החתנים הוא: אדם חייב להיות וותרן בכל העניינים בלי גבול ולנהוג בהם כרצון אשתו.

ודאי שוותרנות היא מעלה עצומה, לא רק אצל חתן, אלא אצל כל אדם המתרומם לוותר על רצונותיו. ובאופן כללי חובה על האדם להתלמד להיות "מעביר על מידותיו", גמיש, סבלן, מתחשב וותרן.

אך כשדנים בהנהגת הבית, יש לדעת כי ותרנות שלא במקומה, עלולה להיות שלילית. (נושא זה מבוסס בחלקו מהספר "נעשה אדם")

ולהבנת הדברים, **ניקח לעצמנו דוגמא מתחום אחר:**

כידוע, בכל גן ילדים, ישנה "גננת" וישנה "עוזרת". [וכבר נקדים ונאמר, שההשוואה בין גננת ועוזרת, לבין איש ואשה, אינה מוחלטת, כי יש הבדלים מהותיים. אך יש בזה דימוי לענייננו].

נתאר לעצמנו: גננת אחת קיבלה הדרכה ו"מוסר", כמה צריך להתחשב בעוזרת, לשמוע את דעתה ולוותר לה. החליטה הגננת להיות מוסרית "עד הסוף" ולוותר לעוזרת בכל בקשה ובכל תחום. כשהעוזרת הביעה את דעתה שהיום לא כדאי לצאת לחצר, באותו יום לא יצאו לחצר. כשהעוזרת הציעה לעשות יצירה קלה לביצוע במקום היצירה המורכבת שחשבה עליה הגננת, ויתרה הגננת על תוכניתה וביצעה את ההצעה. וכן הלאה.

האם הגננת נוהגת כשורה? בהחלט לא, שהרי זהו התפקיד שלה וזוהי הסמכות שלה להוביל את הגן, לתכנן את הסדרים, ההספקים וכו' לפי שיקול דעתה. ואפשר אפילו לומר שהיא מועלת בתפקיד ובאמון שנתנו בה.

ומהו בכל זאת המוסר שהיא צריכה לאמץ לעצמה ביחס לעוזרת?

ההדרכה הנכונה היא שעליה להתחשב בעוזרת, לשמוע את דעתה, לשים לב למאמץ שלה ולקושי שלה וכדומה, ומתוך שיקלול כולל של הנתונים - להחליט בעצמה. למשל, אם הגננת החליטה שהיום יוצאים לחצר, והעוזרת אומרת שקר לה, בודאי שעליה להתחשב בזאת ולמצוא פתרון ואולי אפילו לוותר על היציאה. אם היא תכננה יצירה מורכבת וקשה לביצוע, והעוזרת אומרת שזו עבודה רבה מידי ועדיף לעשות יצירה פשוטה, עליה לעשות שיקול דעת, האם אכן הקושי מצדיק את התוצאה, האם הקושי הוא קושי נורמלי ואפשרי, או שהוא קושי באמת מכביד ומצער. בהתאם לכך, יתכן שתחליט אכן להתגמש, ויתכן שתחליט להישאר בהחלטה המקורית. וכמו כן כשהעוזרת מציעה הצעת ייעול לגבי חומר הלימודים, בודאי שתקשיב ותבחן את מה שהיא מציעה ואולי אכן תקבל זאת. אך בכל מקרה ההחלטה, ההכרעה, ההובלה - נשארים בידיה.

להיות כל איש שורר ביתו

הקב"ה הטביע בטבע האדם "להיות כל איש שורר ביתו". האיש הוא המנהיג והמוביל בבית. זוהי זכותו ואף חובתו.

"ותרנות" שלא במקומה וללא אבחנה, יש בה נזק והפסד רב:

⇦ כשההנהגה בבית מתרגלת לכך שהאיש מוותר תמיד, הדבר גורם לזלזול מסויים כלפיו, "אין לו מילה" בבית, והוא בעצם מאבד את כושר ההנהגה שלו. זה **"מקטין" אותו**; ובסופו של דבר כולם יוצאים מופסדים, כולל אשתו. מה שאין כן כשהסמכות נמצאת בידו, הוא חש שמקבל את כבודו הראוי לו, והדבר נותן לו **להיות במיטבו**, כשכמובן הרווח הוא שלו ושל אשתו יחד, כיון שהוא מתפקד כבעל טוב יותר, נדיב ומתחשב. ואכן אמרו בגמרא (פסחים קיג ע"ב): "שלושה - חייהם אינם חיים", ואחד מהם "מי שאשתו מושלת עליו".

⇦ יש בותרנות זו סיכון לשלום הבית, כי הויתור נכון ומתאים בדברים שאדם אכן יכול להבליג עליהם באופן אמיתי ושלם. אך אדם המוותר ומבליג באופן חיצוני על דבר שאכפת לו ממנו, הרי שנותרת בליבו הקפדה. ובבית אסור שתהיינה הקפדות. ובפרט שהקפדה להקפדה מצטרפת, ולבסוף הוא יכול "להתפוצץ" מבפנים ולחוש מתוסכל וממורמר, מלא טינה על אשתו אשר מחליטה לו ומנהלת לו את החיים. אדם אינו מסוגל להתמיד בדבר שהוא היפך טבעו, בסופו של דבר זה מתפוצץ ויוצר כעס ורוגז.

⇦ כשלבעל "אין מילה" בבית, עשוי להיגרם מכך נזק והפסד לבית. לדוגמא:

נזק רוחני – הוא מוותר על הנהגות והקפדות מסויימות שיתרמו לבית ויקדמו אותו מבחינה רוחנית, נאלץ לוותר בחינוך הילדים וכדומה, ואינו יכול להנהיג כראוי את הבית ברוחניות.

נזק כלכלי – הוא מוותר לאשתו ומאפשר לה קניות ככל העולה על רוחה, כשאין לו יכולת להציב את הגבולות הנכונים ולהנהיג את כלכלת הבית כראוי.

שוב כמובן אין זה אומר חלילה שלא לוותר כלל. אלא שהוויתור יהיה מנקודת מוצא של הנהגה, ומתוך שיקול דעת נכון. וכפי שמיד נרחיב.

מנהיג אמיתי

בשטחיות נראה, שאם צריכה דעת האיש לקבוע את הנהגת הבית, הרי הוא יכול לומר ככל העולה על רוחו וישמעו לו.

ואולם למעשה הנהגה כזו אינה הנהגה, אלא רודנות. מנהיג אמיתי הוא זה שיודע לקחת בחשבון את המונהגים שלו, את צורכיהם ואת יכולותיהם. אבל מי שמטיח הוראות ללא התחשבות וללא בדיקת שטח מה באמת נכון אפשרי וראוי, הוא בודאי לא מנהיג אלא שתלטן ורודן.

אמרנו לעיל כי האשה הינה בשר מבשרו של האיש, וכאבר מאבריו. נכון שהגוף הוא המוביל את אבריו, ואבריו נשמעים לו. הרגליים לא יוליכו אותו לבאר שבע במקום לירושלים נגד רצונו, אלא יסייעו לו בהפקת רצונו. לא יתכן שהרגליים "ינהיגו" את הגוף ויכתיבו לו את סדר היום. אולם, האם יכול הגוף להתעלם מהרגשתם של האברים ומן הצרכים שלהם?! בודאי שלא. אדרבה, אם רגליו כואבות, יתכן בהחלט שיוותר על הליכתו לירושלים. יתכן אף שיטרח וילך במיוחד למקום רחוק כדי לדאוג לרפואתן, יתכן בהחלט שישנה את החלטותיו המקוריות, "יוותר" וינהג אחרת מכפי שחשב.

מצד שני, יתכן גם שבכל זאת, למרות הכאב ברגליים, ילך לירושלים. כנראה שמדובר בצורך חשוב מאוד שמצדיק זאת. בודאי אין זה מתוך התעלמות מהרגליים ומהכאב שלהן, ובודאי שהוא עושה מה שהוא יכול כדי להקל על הכאב, לוקח נעליים נוחות וכדומה.

כן הדבר כשלאשה ישנו רצון המנוגד לרצונו של האיש. לא יתכן להתעלם מן הרצון שלה, שהרי בודאי שהוא נובע מתוך צרכים מסויימים, רגשות מסויימים או קושי וכדומה. עליו לברר, לבדוק ו"לחוש" אותה. מהם הצרכים שלה, מהם הרגשות שלה בעניין, מהן היכולות שלה. רק אז יוכל לקבל החלטה נכונה. כאשר האשה תראה שבעלה לא סתם החליט בשרירות ליבו מבלי להתחשב בה, אלא באמת לקח בחשבון את צרכיה והבין את רגשותיה, או אז היא תהיה מוכנה לקבל את הנהגתו ולהפיק את רצונו. הדבר יעורר ויחזק בה את כושר ההתבטלות המוטבע באשה, כשהיא מרגישה אכן כאבר מאבריו.

ואולם אם תחוש שבעלה כלל לא הבין אותה, לא ירד לעומק דעתה ורגשותיה, לא הבחין כראוי בצרכיה, כאן כבר תרגיש שזוהי שתלטנות, ויהיה לה קשה מאוד לקבל את דעתו!

על כן בכל מקרה של רצונות ודעות מנוגדים, אין זה מן החכמה כלל שהבעל יעמוד מיד על שלו, מתוך נפנוף בקלף המנצח של "אשה כשרה עושה רצון בעלה", אלא עליו להקשיב לאשתו ולחוש אותה, לברר ולשוחח עמה על העניין בהרחבה, להבין מה באמת עובר עליה, ולבוא לקראתה במה שאפשר ונכון.

אדם אחד נכנס אל הסטייפלר זצ"ל, והיו בפיו טענות רבות על אשתו. לאחר

*ששמע הסטייפלר את דבריו, סיכם אותם במשפט אחד: "אתה חושב שהיא שפחה שלך. היא לא שפחה שלך, **היא אשה שלך**"!*

משפטי הזדהות אמיתיים, כמו: "אני מבין שמאוד לא נח לך להיות במקום הזה", "אני מבין שיש לך בזה קושי", "זה באמת מאוד לא נעים לעמוד בסיטואציה כזאת".

וכן הבעת דאגה וחיפוש דרכי עזרה, כמו: "בואי נראה מה באמת אפשר לעשות כדי שתחושי שם יותר בנח", "אולי אם נעשה כך וכך זה יקל עלייך יותר", "מה את אומרת על אפשרות כזו וכזו, אולי זה יהיה מבחינתך יותר מוצלח ונעים".

- אלו, יעשו את ההבדל הגדול, ויתנו לאשה להבין שאכן בעלה מרגיש אותה ודואג לה, ואז יקל עליה לעשות את רצונו ולתפקד מעצמה כ"אשה כשרה עושה רצון בעלה".

זהו מפתח גדול מאוד לליבה של האשה, ואשרי הבעל המבין זאת, ולוקח מפתח זה עימו, במקום לנסות לפרוץ את הדלת על ידי חלילה צעקות ורוגז, כששניהם יוצאים מופסדים וכואבים.

ולמעשה דווקא **מנהיגות** כזו נחוצה - מלבד לאיש - גם לאשה, שמרגישה שיש לה גב חזק, ואף שבטווח הקצר אולי היתה מעדיפה ויתור גורף, מכל מקום בסך הכל חשה תחושת בטחון בכך שבעלה מנהיג את הבית. וכפי שכותב הרב וולבה זצ"ל: "כל אשה רוצה שבעלה יהיה הקובע בענייני הבית וינהיג את הבית... **ומטבעה היא רוצה להישען על בעלה ולראותו כמנהיג בחייה**".

ולסיכום נושא המנהיגות: אכן הבעל הוא המוביל בבית. זו זכותו וחובתו. עליו לשמור לעצמו את היכולת להחליט ולהוביל, ובעת הצורך אפילו "לדפוק על השולחן" ולעמוד על החלטותיו, כשהוא מנהיג את הבית ברוחניות ובגשמיות. ואולם הכל מתוך שיקול דעת נכון, באופן הלוקח בחשבון את רגשותיה, כוחותיה ויכולותיה של אשתו. וכאשר ישתדל לחוש באמת את אשתו וצרכיה, להבין ואף לבטא במילים את רגשותיה, הדבר יעורר ויחזק בה את יכולת ההתבטלות כלפיו, והוא יוכל להנהיג את ביתו בנחת ובשמחה.

זהירות מאונאה!

בבבא מציעא (נט ע"א) אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה. ופרש רש"י: אונאת דברים לצערה. כלומר: על האדם להיזהר שלא לצער בדיבורים שלא כהוגן - במיוחד את אשתו, כי האשה בקלות נפגעת ומגיעה לידי צער, עלבון ובכי.

לפעמים נדמה לבעל שאשתו "בכיינית" מידי ונפגעת מכל שטות. האשה אכן רגישה ופגיעה, בפרט למה שנוגע עם בעלה. אף אשה שהיא "בעלת רמה", כשזה נוגע לענייניה עם בעלה, יכולה לנהוג כביכול בקטנוניות ובדקדוקי עניות: 'למה התכוונת לכך וכך', 'למה אמרת כך' ו'למה רמזת' וכו'. אין זה מראה על אישיות רדודה חלילה, אלא מעצם העניין שהיא אשתו, והסיפוקים הנפשיים שלה הם הרבה ממנו, לכך רגישותה מוגברת.

אולם כל זה אינו יכול לפטור את הבעל מלשאת באחריות על צערה, בטענה שנפגעת מהר מידי, אלא אדרבה, עליו להיזהר בדיבורו עימה יותר ממה שהוא נזהר עם חבריו, שלא יגיע לצערה.

[ובמאמר מוסגר נוסיף כאן, כי בתקופה הראשונה לנישואין, מצוי מאוד שהאשה בוכה הרבה, והדבר עלול לגרום לבעל רגשות אשמה. בדרך כלל אין זה "באשמת" הבעל, אלא כל השינויים שהיא עוברת משפיעים עליה. לכן צריך, מצד אחד, לא להיבהל ולחוש אשם, כביכול 'אינני בעל טוב'. זוהי תופעה נורמלית ומצויה. אך מצד שני כמובן שיש לנהוג במשנה זהירות בתקופה כה רגישה אצלה].

בשולחן ערוך מובאים דוגמאות ל"אונאת דברים" [לצער אדם בדיבורים], כגון: "אם היה חברו בעל תשובה, לא יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים. אם היה בן גרים, לא יאמר לו: זכר מעשי אבותיך. אם היו יסורין באים עליו, לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב: 'הלא יראתך כסלתך' [כביכול 'מגיע לך']" וכיוצא בזה.

דוגמאות לזהירות מאונאת דברים כלפי האשה:

* **הטלת דופי במשפחתה** – החתן נכנס למשפחה חדשה, וטבעי הדבר שישנם הבדלים בין המשפחות במנטליות, בהרגלים, בתכונות וכו'. אך אין זו סיבה להטיח ביקורת ולהטיל דופי במשפחת האשה. הדבר מצער מאוד את האשה, גם אם היא מסכימה עם דברי הביקורת. בל נשכח: יתרו - נעשה בשרו חידודין חידודין בשומעו את רעת בני עמו. ואמרו חז"ל, שגֵר, עד עשרה דורות, אסור לבזות גוי בפניו! והלוא דברים קל וחומר...! שהלוא האשה קשורה מאד עם בית הוריה [כמובא בגמרא כתובות דף עא ע"ב], ובפרט בתקופה הראשונה לאחר הנשואין, וזהו צער של ממש בעבורה לשמוע מפי בעלה ביקורת כלפיהם.

* **שינויי הרגלים** – לפעמים הבעל רוצה שאשתו תשנה ממה שהורגלה עד כה. אכן הקב"ה טבע באשה גמישות רבה, ופעמים רבות זה נכון ואפשרי בעבורה לבוא לקראת בעלה ולהתאים את עצמה אליו ולהרגליו. ואולם אין לו לומר זאת **בנימה של טענה**, כשהוא מעביר ביקורת על הרגליה "הרעים" עד כה, שדבר זה פוגע בה, ואף מעמיד אותה בעמדה של הגנה, כשהיא מתבצרת בדעתה ומגינה על עצמה. עליו לפנות אליה **בנימה של בקשה**, שנח לו יותר בהנהגה כזו וכזו... כמו כן עליו לזכור כי שינוי הרגלים אינו דבר קל ומיידי. צריך לתת מרחב של זמן לשינוי, ולא לצפות לשינוי מיידי. וכשינהג בסבלנות, בעדינות וברכות, יוכל לקרב דעתה אל דעתו, ולהשיג הרבה מאוד.

מהספר "האושר שבנישואין": מצוי שלאשה יש טבעים הדומים להורים שלה שהיא התרגלה ולמדה משם, שהם היפך הרגלי הבעל, כגון: רשלנות או אדישות לסדר וכיוצא בזה, או להיפך, שיש לה סדר מופתי בקפדנות, וכיוצא בזה הרגלים המרגיזים את הבעל. וצריך בזה הרבה סבלנות ואורך רוח לקבל אותה איך שהיא, ולא להעיר לה, שדברים כאלו קשה מאד לשנות, ורק אחר הרבה שנים, אחר שנקשרו זה לזה, יכולה האשה להתרגל להרגלי בעלה ולעשות רצונו. ופזיזות בהערות אליה אחר הנשואין אינו מועיל כלום, אלא רק מרחק ביניהם.

ולעולם לא ידבר נגד הוריה או משפחתה, שבזה מרחיק אותו ממנה, אלא צריך לשבח את הוריה... ורק על ידי התאחדות ביניהם, שנוצרת על ידי ריבוי שיחה וריצוי, וטיולים ותשומת לב ושבחים לאשתו, היא תהא קשורה אליו, להרגלים שלו ולרצונות שלו.

* כתב הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל: "עיקר תקוות האישה בעולמה הוא שיהיה לה בעל האוהב אותה. וכשהיא רואה שזה אינו, הרי זה לה למפח נפש, ולפעמים כמעט שקרוב הדבר לפיקוח נפש מרוב צער ויגון על היותה גלמודה כאלמנות חיות". (אגרת קודש)

על הבעל להיזהר לא להעיר לאשתו על דברים שאינם תלויים בה, "חסרונות" ו"פגמים" שיש בה [אין אדם מושלם!], שבזה היא מרגישה כאילו היא חלילה "פגומה" ו"דחויה" בעיניו ואינה מספיק אהובה ונושאת חן, ו"כמעט שקרוב הדבר לפיקוח נפש"! בפרט בשנה הראשונה, יש להימנע כמה שיותר מביקורת והערות, כדי שתרגיש בטוחה בנשיאת החן ובאהבת בעלה.

לעומת זאת ישנה ביקורת בונה, שנאמרת באהבה ובחיבה, מתוך בקשה שתבוא לקראתו לעשות כך וכך, בדברים שהאשה באמת יכולה לעמוד בהם, ובודאי שיש מקום לזה, ואדרבה, היא תרצה שבעלה יעיר לה, כיון שהם מאוחדים והיא רוצה לעשות רצונו.

* **טענות** – כשבא לביתו ורואה שארוחת צהרים או ערב לא מוכנה, והוא רעב, או שהוא מזדרז, לא יכעס או יעיר לה, שיש ללמד עליה זכות שמא אותו יום היא לא הרגישה טוב ושאר סיבות המעכבות. וכן לגבי נקיון הבית, או שהבית אינו מסודר, כמצוי שאין הנשים מספיקות הכל, וכן אם חסר לו חולצה מגוהצת וכיוצא בזה. ויש אופנים שאסור כלל להעיר, אלא צריך לעשות זאת בעצמו, כמו בזמן שהיא אינה מרגישה טוב או בערב שבת כשהזמן לחוץ. ואף שלפעמים מותר להעיר, צריך הרבה שימת לב איך אומר את הדברים ומתי. (האושר שבנישואין)

"ויהיה דיבורו עמה בנחת"

בגמרא (שבת דף לד ע"א) מובא כי לפני כניסת השבת, צריך האדם לוודא עם בני ביתו שעשו את כל ההכנות הנחוצות. ואולם, מדגישה הגמרא: "צריך למימרינהו בניחותא" - יש לומר זאת בנחת! ומדוע? "כי היכי דליקבלינהו מיניה" - כדי שיקבלו ממנו.

האיש צריך להנהיג את ביתו: לכוון, להסב את תשומת הלב לדברים חשובים, לבקש ואף להעיר - אבל **בנחת**! ודווקא כשידבר בנחת, ישמעו ויקבלו ממנו. כפי שאומר הפתגם: "כשאתה צועק, לא שומעים אותך"!

אומנם, כלפי אנשים זרים, ישנם מקומות ואופנים שמותר לכעוס, לצעוק ולגעור, ויתכן שדווקא כך ישמעו בקולו [כדברי שלמה המלך (משלי יז ח): "תַּחַת גְּעָרָה בְּמַבִּין"], ואולם בתוך ביתו, אין זו הדרך. אלא דווקא דיבור בנחת יתקבל הרבה יותר.

מלבד התועלת שישיג מכך, שיתקבלו דבריו, הלוא זהו היחס הנכון שצריך להיות כלפי אשתו, כחלק מן הכבוד וההטבה כלפיה. כפי שכותב הרמב"ם "ויהיה דיבורו עימה בנחת"! כשבעלה מדבר עימה בנחת היא חשה מכובדת בעיניו, והרגשתה בטוחה ושלווה.

אמר רב חסדא: לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו. ואמר רבי יהודה: כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו, סוף דבר הוא בא מכך לידי שלוש עבירות: גילוי עריות, שפיכות דמים וחילול שבת [כי מרוב שמפחדים ממנו, עושים בני ביתו דברים שלא כהוגן, כמבואר במפרשים שם].

לדעת לדבר

חתן בן עלייה נכנס לאחר אירוסיו להתברך אצל הגאון הרב שך זצ"ל. סיפר לו הרב על אדם חשוב מסויים, ששלוש שנים אחרי חתונתו היה מצבו קרוב לגירושין. הדבר עורר את פליאת הנוכחים, שכן אדם זה היה ידוע כבעל אישיות מיוחדת, וביתו היה ידוע כבית לתפארה, בית שנוהגים בו בכבוד הדדי באופן נפלא ביותר. שאלו את הרב, האם בשנים אלו הוא השפיע על האשה להשתנות? "לא", ענה הרב בחיוך, "הוא פשוט למד איך מדברים עם אשה". (נעשה אדם)

בעל יקר! אתה נושא את אשתך – נושא בעול ובאחריות לספק את צרכיה הגשמיים והנפשיים. אתה הוא המקור הכי טבעי והכי בריא שממנו היא יכולה לקבל את צרכיה! תן לה אותם – בנדיבות ובעין טובה. היה נדיב עימה בממונך, ונדיב עימה אף ברגשותיך, אל תחסוך במילים טובות, חמות ותומכות. עיניה נשואות אליך, ולכן יש לה רגישות מוגברת בנוגע ליחס שהיא מקבלת ממך! הדבר מצריך מצידך שימת לב מרובה וזהירות לבל תגרום לה צער בדבריך חלילה. היא משתוקקת לאהבתך, להערכתך, לשביעות רצונך ממנה. אתה המנהיג, המוביל את הבית – זו זכותך וגם חובתך. עשה זאת במנהיגות אמיתית, מתוך שימת לב מלאה לצרכיה, יכולותיה ורגשותיה. כאשר תשתדל לחוש באמת את אשתך, להבין את רגשותיה, לשמחה ולספק לה את צרכיה, היא תרצה בחפץ לב לקבל את הנהגתך, ותהיה לך לעזר אמיתי העומד לימינך באהבה ובנאמנות כל הימים.

הנהגת האשה

אשה יקרה – דעי את חובותיך!...

אל המנוחה והנחלה

"בתי, הלוא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך"! אלו הם דבריה של נעמי כשהיא פונה אל רות כדי להשיאה.

כלה יקרה, מזל טוב. נישאת עתה לבעלך, שהוא ה"מנוח" שנתן לך ה', להישען עליו, לחסות תחת כנפיו, ולחוש עימו בטוחה, אהובה, רגועה ושלווה.

בעלך הוא המקום שלך, השייכות השורשית שלך, ועימו, דווקא עימו, בעזרת ה' תגיעי לאושר ולמימוש עצמי. "אל המנוחה ואל הנחלה".

אומר הבן איש חי: "האשה בכל הזמנים צריכה לחבב בעלה. הוא חלקה, הוא מזלה. הבצל של בעלה יהא אצלה חביב יותר מאלף אגוזים ושקדים. לחם בעלה תאכלנו באהבה יותר מריבת אפרסקים. ירקות בעלה תאכלם בשמחה יותר מחבושים ותפוחים". (חוקי הנשים)

חלון ההזדמנויות של השנה הראשונה

השנה הראשונה לנישואין, היא "חלון הזדמנויות" מיוחד במינו בעבור האשה, "לקנות את ליבו" של בעלה, לקשור אותו אליה בעבותות של אהבה וחיבה, שיחוש שהבית הוא המקום הכי נעים והכי טוב שיש לו בעולם, ואשתו היא המתנה הטובה ביותר שקיבל בחייו.

כאן - אשתו מכבדת אותו, מתמסרת אליו, קשובה לרצונותיו.
כאן - הוא המלך!
כאן - אשתו נאה ומקושטת, נעימה תמיד למראה, טוב ונעים לו לשהות במחיצתה.
כאן - הוא מוצא תמיד ארוחה טובה להשביע את גופו ונפשו,
תמיד יש מה לאכול והכל מוגש בחן ובשמחה.
כאן - זה הכל. זהו המקום הנפלא ביותר שיכול להיות לו בעולם.

ההשקעה בשנה הראשונה היא חשובה ומניבה רווחים לאין שיעור. גם אם נראה לאשה כי לאחר מכן כבר לא תוכל להתמיד בכל התחומים באותה רמה, בכל אופן שווה עכשיו להשקיע באופן מיוחד. ההתחלה היפה הזאת בונה את הקשר הבלעדי העמוק ביניהם, ותישאר צרובה בלבבם לעד.

ומכאן ואילך - מוסיף והולך בכל התחומים, בעזרת ה'.

❀ עושה רצון בעלה

אומר הרמב"ם: "וכן ציוו על האשה, שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי, ויהיה עליה מורא ממנו, ותעשה כל מעשיה על פיו. ויהיה בעיניה כמו שר או מלך, מהלכת בתאוות לבו ומרחקת כל מה שישנא".

גם האשה וגם הבעל, שניהם זקוקים לאהבה וכבוד האחד מהשני, אך בעוד שעיקר הצורך של האשה מבעלה הוא - **אהבה**, עיקר הצורך של האיש מאשתו הוא - **כבוד**. האיש צריך להרגיש שאשתו מכבדת אותו בתור הדמות הסמכותית והחשובה בבית, הוא בעיניה כמו שר או מלך, והיא משתדלת להשביע את רצונו, למלא את משאלותיו, ולהתהלך לפי הלך ליבו.

או אז הוא מרגיש מכובד, מרגיש שבא על סיפוקו. טוב לו - הוא במיטבו! וממילא הוא פתוח ומסוגל להרעיף טוב, להיות נדיב ומתחשב, להוקיר ולאהוב! אשתו היא שלו, היא חלק ממנו, קל לו וטוב לו לאהוב אותה ולהרעיף עליה כל טובה שיוכל.

***

לצערנו, חדרו לתוכנו דעות מסולפות של "שוויון זכויות", "פמניזם" וכדומה, שגורמות טעויות ובלבול בעניין זה. כאילו אין זה מכבודה של האשה להתבטל לבעלה ולחוש "הכנעה" כלפיו. כאילו עליה לדרוש לעצמה סמכות שווה. אבל זו טעות גמורה. ה"כניעה" לבעל, ההתבטלות אליו - אינה נקודת החולשה של האשה, אלא **נקודת החוזק שלה**!

אמרו חז"ל: איזוהי אשה כשרה? זו שעושה את רצון בעלה.

נתבונן ונראה, כי דווקא התנהגות זו נובעת מאישיות בריאה ומאוזנת!

למעשה, האשה ה"מקורית" שעליה נאמר שהיתה עושה רצון בעלה, היא - יעל. יעל עשתה מעשה גבורה יוצא מן הכלל, ובכך הביאה לניצחון עם ישראל במלחמה. היא הזמינה אל אוהלה את סיסרא שר הצבא החזק, ובמרמה השקתה אותו חלב עד שנרדם, ואז הרגה אותו [כמסופר בהרחבה בנביא שופטים פרק ד]. אלו תעצומות נפש צריך לזה, איזו אישיות חזקה ואיתנה! ודווקא ממנה למדו ואמרו חז"ל: "וכי מה טיבה של יעל שבאה תשועה גדולה על ידה? אמרו: אשה כשרה היתה, ועושה רצון בעלה". היא לא היתה אשה חלשת אופי, אלא אדרבה היא נחונה באומץ ובכושר עמידה יוצאים מן הכלל שהיו דרושים כדי להרוג לבדה את סיסרא הלוחם האדיר [נתאר לעצמנו איזה אומץ צריך רק לעמוד מול דמותו הבריונית ולא להיתקף חלחלה ולאבד שיווי משקל]. אבל כל זה לא הפריע לעובדה שדווקא היא הצטיינה במיוחד בכך שהיא "עושה רצון בעלה".

אשה הנותנת סמכות לבעלה אינה מגלה בכך חלישות אופי, אלא אדרבה מגלה בכך עוצמה של אישיות גדולה, שלימה ובנויה. אשה שדורשת לעצמה את הסמכויות, זו דווקא אשה חלשת אופי יותר, שמרגישה שמעמדה מעורער והיא צריכה הוכחות שגם לה יש מעמד.

האיש קיבל בטבעו כלים תקיפים יותר מן האשה, משום שהוא מופקד על מלחמת הקיום, וזה יוצר אצלו בהכרח בטבעו את הצורך הנפשי להיות הסמכות הקובעת. גם אלו שהתכונה שלהם היא להיות נחבא אל הכלים, שאין להם כל רצון וכל ענין בשליטה על אחרים, גם מי שיצר השלטון לא שולט בו כלל - כאשר הוא נמצא בביתו, יש לו טבע גברי להיות שורר בביתו. אשה שחושבת לעשות נגד הטבע, מלבד שזה לא רצון ה' וגורמת צער לבעלה, הרי היא עושה עוול אף לעצמה, והרי היא הורסת את ביתה וממררת את כל חייה.

אשה ש"מצליחה" להשתלט על בעלה עד שהוא מבטל דעתו לדעתה ומציית לדבריה, **מה היא תקבל בסופו של דבר?** בעל מתוסבך ומתוסכל, בזוי בעיני אחרים ובעיני עצמו. כאשר פוגעים לו בנקודת הכבוד והסמכות, מאלצים אותו בזה תמיד לעמוד במצב של התגוננות. בתת הכרתו הוא נמצא בתחרות מתמדת על כסא השלטון. בכל ויתור קטן מצידו הוא מרגיש כניעה, ובכל דרישה ממנה כשהוא "מצליח" שהיא תמלאה, הוא רואה ניצחון גדול. זה גורם לו לאי ויתורים, לדרישות חסרות טעם או מיותרות או גדולות מידי. הוא מתעקש ועומד על זכותו ודעתו - בכח. ובודאי שאינו מסוגל לפתח כלפי אשתו רגש עמוק.

לעיל [בנושא "הנהגת הבית"] **הצבנו שאלה:**

האם בהתבטלותה של האשה כלפי בעלה, אין היא "מאבדת" ו"מקטינה" את אישיותה?
האם אין בכך קיפוח ושלילת עצמאות?

וכעת נענה: הנה אומנם, קיים באשה לעיתים חשק לספק לעצמה את יצר הכבוד המדומה והעצמאות בהתנהלות שלה למול בעלה [ומיצר זה התפתחו דעות ה"שוויון" וכו'], אך בכך היא מאבדת לעצמה טובה הרבה.

דומה הדבר לכך, שהאדם כפוף לאלוקיו, אך כפיפות זו אינה מנמיכה את קומתו ו"מקטינה" אותו, אלא להיפך, דווקא בכך הוא מפתח יותר את עצמו ואישיותו באופן הנכון, כיוון שאין זו כפיפות מאולצת וכפויה, אלא כפיפות טבעית, מהותית ומתבקשת - של האדם לאלוקיו. ככל שהאדם כפוף לאלוקיו - הוא אדם **גדול יותר**! ואומנם גם בהתבטלות אל רצון ה', קיים באדם יצר נגדי של "בשרירות לבי אלך"! לעשות "מה שבא לו", אך התוצאות רעות וקשות. עבודת האדם היא להכניע את היצר הזה, ולהכניע את ליבו אל אלוקיו. דווקא מי שנכנע ליצריו ופורק עול - הוא אדם **חלש וקטן**, המאבד את צלם האלוקים שלו.

גם לאשה כלפי בעלה, ההתבטלות שלה כלפיו אינה מקטינה אותה כלל, כיוון שזוהי שייכותה הטבעית והמהותית [כפי שהרחבנו רבות בעניין בריאת האדם ויצירת האשה]. להיפך, זוהי גדלותה, ודווקא בכך היא מגלה ומוציאה לפועל את ייעודה ומהותה **כאשה, כרעיה**. "האשה אינה **מאבדת** את אישיותה, אלא **מעבדת** את אישיותה". (הציטוט מן הספר הנפלא "משלום בית לשלימות הבית")

הקשר האיתן של איש ואשתו הוא משל לאהבה שאוהב ה' את עם ישראל. לכן "שיר השירים", שיר האהבה בין עם ישראל להקב"ה, מובע דווקא במשל של איש ואשה אוהבים. והנה אומר הפסוק (דברים ז ז): "לֹא **מֵרֻבְּכֶם** מִכָּל הָעַמִּים חָשַׁק ה' בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם, כִּי אַתֶּם **הַמְעַט** מִכָּל הָעַמִּים. כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם...". אמרו על כך חז"ל (מסכת חולין פט ע"א): אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: **חושקני בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם לפני**! כלומר הקב"ה משבח את עם ישראל שהם מתבטלים לפניו, וזה הדבר אשר מייחד את אהבתו הגדולה והעצומה דווקא אליהם יותר מכל העמים. וכך גם בקשר שבין בני הזוג, ההתבטלות של האשה כלפי בעלה, שאיננה נובעת מתוך חוסר דעה עצמית, אלא מתוך הרגשת שייכות, היא זו שיוצרת רבדים עמוקים ביותר של אהבה ביניהם.

עבודתה בתחום זה, היא להתגבר על יצר הכבוד המדומה, שאינו לטובתה כלל. עבודה זו והתגברות זו על היצר תביא אותה לשלימותה, ברוחניות ובגשמיות.

בגשמיות – כפי שראינו לעיל, הנהגה זו נותנת לבעלה את היכולת הנפשית לכבד ולייקר את אשתו - כגופו, לאהוב אותה ולהתחשב בדעתה. מה שאין כן כשתשתרר עליו ותגלה "עצמאות" נגדו, הוא יהיה מתוסכל וממורמר, כי הנפש שלו דורשת את כבודו. בודאי לא יוכלו כך להגיע לרמת הזוגיות היותר טובה ואיכותית, לאושר ולקירבה נפשית עמוקה שאליה יכולים בני זוג להגיע.

וברוחניות – ה"אור החיים" הקדוש מבאר (בראשית ג טז), כי כפיפותה של האשה אל בעלה באה כתיקון למה שפגמה בחטא עץ הדעת. היא בחטאה רצתה לפרוק מעליה עול של כפיפות לה' יתברך [כפי שהסית אותה הנחש ואמר: "וְהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים"], וכנגד זה נתן לה הקב"ה מושל נוסף שישלוט עליה, שהוא בעלה. כלומר עכשיו כדי להכניע כראוי את יצר המרד ופריקת העול, עליה לשאת בעול נוסף, לקבל עליה שלטון נוסף, ובזה תוכל להגיע לשלימותה הרוחנית. זוהי עבודתה הכפולה כאן בעולם הזה, לשאת בהתבטלות כפולה, ודווקא מתוך זה תגיע לתיקון נפשה.

ישנם כלפי האשה שני שבחים כלליים ידועים ומפורסמים: האחד - "אשה יראת ה'

היא תתהלל". והשני - "אשה כשרה עושה רצון בעלה". ולמעשה הדברים כרוכים יחד, והדרך שלה ליראת שמים עוברת דרך יראת הכבוד וההתבטלות כלפי בעלה.
עם התגברותה על היצר של העצמאות והשררה אל מול בעלה, בזה היא גם כובשת את יצרה הרע בעבודת ה'.

ואכן ניתן לראות שאשה שמקבלת את סמכות בעלה, מפתחת יותר מידות טובות, ענווה, ואף יראת שמים. לעומת זאת אשה שמסירה מעליה עול זה, מפתחת יצר של פריקת עול, אנוכיות, גאווה ואף חוסר יראת שמים.

❀ סוד הכרבולת

ישנו סוד. סוד כמוס. נגלה אותו כאן בשקט, מבלי שהבעל ישמע.

אמרו חז"ל (מסכת ברכות נז ע"א): "הרואה תרנגול בחלום, יצפה לבן זכר". שכן נקרא **התרנגול** אף בשם: ***"גבר"***. התרנגול הוא סמל לבעל בשיא תפארתו, עם כתר על הראש.

עוד מציינים חז"ל, שהתרנגול - הוא אף סמל ודוגמא **לבעל טוב ומפרגן**. אמר רבי יוחנן: אילו לא ניתנה לנו תורה, היינו לומדים דרך ארץ מתרנגול. ומהי הדרך ארץ שיש בו? שהוא משתדל בכל כוחו לרצות ולשמח את בת זוגתו התרנגולת קודם הזיווג. הוא מקרקר ואומר לה: "אקנה לך מלבוש ארוך שיגיע עד רגליך!" [ורומז לה זאת בהשמטת כנפיו עד לארץ]. ולאחר מעשה מהו אומר? "שתשמט **כרבולתי** אם יש לי כסף לקנות ולא אקנה לך!" (מסכת עירובין ק ע"ב). מכאן אנו אף למדים כמה הכרבולת חשובה ויקרה בעיניו, עד שמשמשת עירבון לאמיתות דבריו.

בגמרא נוספת (מסכת שבת קי ע"ב) אנו מוצאים נקודה מעניינת מאוד בעניין הכרבולת. וכך אומר שם רבי יוחנן: "הרוצה שיסרס תרנגול [לאבד ממנו כח הפריה ורביה], יטול את כרבולתו, וכתוצאה מכך מסתרס התרנגול מאליו. ומדוע? לפי שהכרבולת היא מקור גאוותו וכבודו, וכשהיא ניטלת ממנו, עולמו חרב עליו, הוא מתאבל על העטרה שאבדה לו, ושוקע ביאוש ובדיכאון!

עכשיו נחשוב לרגע: מי היא התרנגולת "החכמה המדופלמת" שתראה בכרבולתו של בעלה התרנגול גורם מפריע, ותתלוש אותה בשביל עצמה?! ואיזה בעל היא תקבל לאחר הקציצה?!

כאן נמצא הסוד - **סוד הכרבולת.** כן, לבעל יש כרבולת על הראש, סמויה מהעין. הוא חייב להיות המלך בביתו. הכרבולת הזאת נותנת לו להרגיש טוב עם עצמו, ולהיות בעל טוב ומפרגן. אם קוצצים לו את כרבולת הכבוד, הוא מאבד את טעם החיים ועלול להפוך לרוטן ורגזן, ולהתנהג ברוע. [ערוך מהספר המיוחד "סוד האושר בחיי הנישואין" - הרבנית רבקה עמר ע"ה].

תנו כבוד לכתר! אל תקצצו את כרבולתו של הבעל!

עטרת בעלה

על האשה הטובה נאמר "עטרת בעלה", היא הכתר של בעלה. הקב"ה ברא את המין האנושי באופן שלכל איש - ישנה אשה שלו, המתמסרת אליו, הדואגת לצרכיו, אשה

שהוא בעבורה מרכז עולמה ותפקידה, אשה שמרוכזת בו, שמתבטלת אליו, שכל כולה אומרת: "אני כאן - בשבילך"! המציאות הזאת בעצם יוצרת כבוד גדול ועוצמה מיוחדת לייצור הנקרא אדם. כל אדם בביתו מלך. האדם מתהלך בעולמו, לא כייצור אחד מתוך מיליונים, אלא כיחיד ומיוחד. "חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם". המציאות הזאת יוצרת באדם עוצמות אדירות. והאשה היא היא "הכתר", היא היוצרת את הממלכה הפרטית הזאת. ובאופן הזה, כשבעלה הוא "מלך", הרי שהיא מלכה. אהובה, מוערכת, ומכובדת עד מאוד.

טיפוח החן

טבע האשה - שהיא אוהבת להתקשט ולייפות את עצמה. היא חשה, כי זהו חלק חשוב ומשלים להופעה שלה. חשה שמשהו חסר לה, כשאיננה מקושטת ומתוכשטת כראוי. זאת בניגוד לאיש, שאין לו צורך בזאת. הוא מרגיש מצויין עם עצמו כשהוא "טבעי" לחלוטין...

כשנתבונן בכך - זוהי תופעה מפליאה! וככל תופעות הטבע, אשר טבע אותן הבורא יתברך בששת ימי בראשית - אף תופעה זו נטבעה מאז! ביום השישי לבריאה, כאשר ברא ה' את חוה, האשה הראשונה, הוא טבע בה את תכונת ההתקשטות.

חוה - היתה יפה ברמות בלתי רגילות, האשה היפה ביותר עלי אדמות. כל מלכות היופי שהיו מימי קדם: שרה אמנו, רחב, אביגיל, ואסתר המלכה - כמו קוף בפני אדם, לעומתה! כן, כך אומרים חז"ל! (מסכת מגילה טו ע"א. בבא בתרא נח ע"א). והנה - כאשר הביא אותה הקב"ה אל האדם, הוא לא הסתפק ביופי הטבעי שלה, אלא דאג לקשט אותה בתוספת תכשיטים וקישוטים, כדי לחבבה יותר בעיני בעלה! ומאז, הוטבע טבע זה במין הנשי. כל אשה, לא משנה עד כמה היא יפה בפני עצמה - יש בה טבע ורצון להתייפות ולהתקשט.

ועתה - נתבונן: לכאורה, כאשר רצה הקב"ה לחבב יותר את חוה על האדם, יכול היה לעשות זאת על ידי הוספת יופי קבוע - בה עצמה? יכול היה לעשות לה "איפור קבוע" ו"תכשיטים מובְנִים"... כן! למה לא? זה רעיון נפלא ביותר...! אם הקב"ה חפץ לחבב אשה על בעלה, הכי פשוט הוא - לייפות אותה באופן קבוע. שכל אשה תיראה תמיד במיטבה, עם איפור מקסים, ותכשיטים מרהיבים. כמה פשוט ונפלא! וכי זו בעיה בשביל הקב"ה? [כפי הקיים בקרב בעלי החיים - שם דווקא הזכר אומנם מגונדר יותר - אך הוא בודאי איננו צריך להתאפר ולהתקשט בכל פעם מחדש, אלא הוא מיופה באופן קבוע!].

אבל הקב"ה לא עשה כן. הוא הותיר את ההתייפות וההתקשטות של האשה - בתור "אופציה" בלבד. לא בתור מציאות קבועה. **וזה נותן חשיבות ומשמעות לעצם פעולת ההתקשטות.** לא רק התוצאה חשובה, שהאשה תהיה מקושטת ויפה, אלא ישנה משמעות לעצם ההתקשטות, שבכך היא מבטאת את החשק והרצון שלה לשאת חן.

כשהאשה מכוונת את ההתקשטות שלה דווקא כלפי בעלה, כדי למצוא חן בעיניו, הרי היא מבטאת את שייכותה אליו, את רצונה בו וחיבתה כלפיו.

שייכות זו מעוררת כלפיה אהבה וחיבה מיוחדים. עד אשר אמרו חז"ל (סוטה מז א): "**חן אשה על בעלה**", ופירש רש"י: שתמיד נושאת חן בעיני בעלה, אף אם היא **מכוערת**!

אולם זאת דווקא כששומרת על יופיה בעיניו ומטפחת את עצמה. מאידך, האשה הכי יפה בעולם, אם תזניח את עצמה בפני בעלה, תהיה דחויה בעיניו ותתגנה עליו.

למה לא בראה מיד על תיקונה ויופיה? ללמד מידת דרך ארץ לבריות שתהא האשה שומרת על יופיה בפני בעלה כדי שלא תתגנה עליו, ושיהיה בעלה נותן לה תמרוקיה ותכשיטיה לפי צרכה, כדי שתהיה חביבה בעיניו. (בראשית רבה יז יח)

האשה – חומה לבעלה

נתאר לעצמנו אדם הולך ברחוב כשהוא רעב. הוא עובר ליד חנות של פלאפל, והריח מכה באפו ומגרה אותו. עובר ליד חנות של פיצה, ורעבונו מתגבר. ממשיך בדרכו ומריח "על האש", וכבר כמעט מתעלף מרעב...

לעומת זאת, אם הוא שבע, או אם הוא בדרכו לאיזו חתונה, כשיודע שמצפה לו עכשיו ארוחה טובה מאוד - הריחות הללו כבר לא מגרים אותו.

כך, אומר שלמה המלך: "וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת הַשִּׂמְחָה, אֲשֶׁר אֵין טוֹב לָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ, כִּי אִם לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ" (קהלת ח טו). רש"י מפרש במילים אלה: "ושאינו שמח בחלקו לעניין אהבת אשתו - שטוף אחרי הנשים להרהר אחרי אשת איש".

אדם ששמח באשתו ובא על סיפוקו, הולך ברחוב כשהוא "שבע", וממילא הרבה יותר קל לו להתגבר על פיתויים מסביב. לעומת זאת, כשאינו שמח באשתו, אין לו מספיק הגנה מהעולם החיצוני.

אשה שאינה מטפחת את חינה בעיני בעלה, מביאה על עצמה קללה, מכיוון שמונעת מבעלה שמחה והגנה מפני העולם החיצוני. ואילו אשה המטפחת את חינה בעיני בעלה, מרחיבה היא את לבבו ומשמחת אותו, כפי שאמרו חז"ל (מסכת יבמות סג ע"ב): "אשה יפה - אשרי בעלה, מספר ימיו כפליים"! הוא מרוצה ושבע רצון, וממילא מחשבתו ממוקדת דווקא בה ולא באחרת.

וכלפי מי הדברים אמורים? האם כלפי אנשים פחותים, שיצרם שולט עליהם, וראשם נתון להרהורי עבירה?! לא ולא. דברים אלו אמורים אף כלפי אנשים צדיקים וחסידים, השולטים ביצרם. אף הם זקוקים ל"חומה" של אשה נאה.

בגמרא (מסכת תענית כג ע"א) מובא סיפורם של אבא חלקיה ואשתו, אשר היו שניהם צדיקים גדולים, ובזכותם ירד גשם בעת בצורת. האשה הצדקת נהגה לבוא לקראת בעלה בשובו מיום עבודתו כאשר היא מקושטת בתכשיטים. החכמים תמהו ושאלו אותו על כך. ענה להם אבא חלקיה: **"כדי שלא אתן את עיני באשה אחרת"**!

בתורה מסופר כי מרים הנביאה דיברה לשון הרע על אחיה משה רבנו, כאשר פרש מאשתו. אולם, כיצד ידעה מרים מה קורה בתוך ביתו של משה רבנו? כיצד ידעה שהוא פרש מאשתו? התשובה לכך מדהימה. אומר המדרש (ספרי פרשת בהעלותך): "אלא שראתה את אשתו ציפורה שאינה מתקשטת בתכשיטי נשים. אמרה לה: מה לך שאין את מתקשטת? אמרה לה: אין אחיך מקפיד בדבר. לכך ידעה מרים ואמרה לאחיה".

הדבר מדהים. מרים ידעה על פרישתו של משה - רק על ידי כך שאשתו כעת הפסיקה להתקשט!

מכאן, שכל אשה נשואה צריכה להתקשט לבעלה, ולו יהיה קדוש עליון כמשה רבנו!

שמחת הבית

האשה בתקשטותה לבעלה אינה רק מצילה אותו מן החטא, אלא זוהי הדרך שבכך היא משמחת אותו ומרחיבה את ליבו, מה שמביא את שניהם לידי שמחה, סיפוק ואהבה. זהו חלק מדרך החיים הישרה והמתוקה של איש ואשתו.

הנה, כאשר עם ישראל הלכו במדבר, סיפק להם הקב"ה את כל צורכיהם. לחם ירד להם מן השמים, ומים בקעו עבורם מן הבאר. ענני הכבוד היו מיישרים להם את הדרך. ואולם, חז"ל שואלים: **מנין היו בנות ישראל מתקשטות ומשמחות לבעליהן?**

מעצם השאלה אנו מבינים, כי חז"ל הבינו שזהו צורך. נכון שהיה להם לחם ומים. אבל מה עם בישום ותכשיטים, הנחוצים לצורך שמחת הבית המושלמת?

והתשובה היא, שיחד עם המן ירדו להם מיני בשמים ותכשיטים להתקשט בהם. הקב"ה דאג להם גם לכך, כדי שיוכלו אף במדבר לחיות חיי משפחה שלמים ושמחים.

טבעי שזו את

נועה שואלת:

אני רוצה שבעלי יאהב אותי כמו שאני, בלי תחפושות ומסכות - במראה הטבעי שלי!

שאלה מצויינת. נשים רבות שואלות אותה. והתשובה - מקסימה. נא להקשיב.

הקב"ה ברא את האדם, ולאחר מכן נתן לו בגדים והלבישו. מדוע הקב"ה בעצמו הלביש את האדם, האם לא די היה בכך שהיה מזמן לו את הבגדים שילבש בעצמו לבד? התשובה היא: מכך שהקב"ה הלבישו, אנו יודעים שבגדים הם חלק בלתי נפרד מן האדם. השלמה נחוצה לבריאתו ולמהות שלו. אדם שהולך בלי בגדים הוא כאילו לא בן אדם, חסר לו משהו אנושי בסיסי ביותר. לעומת זאת אדם שלובש בגדים, אינו "מסתיר" בכך את עצמו, אינו מסתיר את המראה הטבעי שלו. אלא להיפך, הוא מבטא בכך את מהותו האמיתית הטבעית ביותר, כבן אדם.

וכלפי האשה: הקב"ה ברא את האשה, ומיד לאחר מכן, בכבודו ובעצמו, קישט אותה בקישוטים ובתכשיטים, וכך הביא אותה אל האדם. הוא לא זימן לה תכשיטים ואיפור שתתקשט לבד, אלא עשה זאת בעצמו, וזה מראה שקישוטים הם חלק בלתי נפרד מבריאת האשה, זוהי השלמה נחוצה למהותה. כך בדיוק צריכה אשה להיראות בפני בעלה, ואין זו "תחפושת" או "מסכה" או הסתרה מסויימת של הצורה הטבעית שלה, אלא להיפך, זהו ביטוי לצורה היותר מושלמת ואמיתית שלה. הצורה הטבעית היא שהאשה מתקשטת, בלי זה היא חסרה משהו נשי מהותי. ואומנם, בצאתה לחוץ, יש שהיא מסתירה חלק מנשיותה, ובתוך זה כלול שהיא נמנעת, במידה מסויימת, מלהתקשט. זהו הדבר הפחות טבעי בשבילה. אבל בבית, היא צריכה להיות **הכי טבעית והכי נשית,** מקושטת ומטופחת - במיטבה!

והנה, ניתן לראות כאן כמה היצר הרע פועל את פעולתו. שהלוא בצאתה לחוץ, כמעט ואינה צריכה דברי "מוסר" וחיזוק כדי להתייפות. כי הרצון להתייפות זה הרי בטבע שלה. בזה דווקא צריך חיזוק למתֵן את ההתקשטות וההתייפות, כדי לא לגרום מכשול לאחרים. ולעומת זאת דווקא בבית, פתאום האשה רוצה שיאהבו אותה "כמו שהיא", במראה "טבעי". אבל זה הרי לא טבעי בשבילה כלל! ואין זו אלא עצת היצר הרע שמניא אותה מלהשקיע דווקא איפה שחשוב, בשלום הבית שלה ובקשר עם בעלה.

ונסיים נושא זה בפסוקו הנפלא של החכם מכל אדם: "שקר החן והבל היופי, אשה יראת ה' היא תתהלל", היופי באמת איננו ערך בפני עצמו. הוא חולף ובלה, שקר והבל. אבל "אשה יראת ה' - היא תתהלל", אשה שהשכילה לעשות ביופי שימוש נכון ומועיל, לרתום אותו למען השלום והשמחה בביתה, היא תתהלל ביופיה, יופיה נעשה ערכי וראוי להערכה מרובה.

❀ תדמית

אגדה מסתורית ומרגשת מספרת: אשה מכוערת מאוד חיה באושר עם בעלה, בכפר נידח. יום אחד, כאשר הבעל ערך קניות בשוק, ניגש אליו רוכל והציע לו מוצר חדשני, שכל הנשים מתלהבות ממנו: מראה! העסקה בוצעה והאיש הביא עימו את המתנה המיוחדת ונתן אותה לאשתו באהבה.

היא פתחה את האריזה הנאה והתבוננה בעצמה לראשונה בחייה. היא הבינה מהר מאוד כי הבריה המכוערת שהיא רואה אינה אלא... היא עצמה! לאחר גילוי מסעיר זה, היא החליטה לחסוך מבעלה את הצרה הזו. היא החליטה לשים קץ לחייה ולזרוק את עצמה אל הנהר. היא רצה בין שדות ויער, והגיעה לשפת הנהר, התכופפה אל עבר המים הזכים וראתה יצור חלומי יפהפה. היא צעקה: "מי אתז?" קול ענה לה: "**זו את!** כך בעלך רואה אותך בראי ליבו. לכי לשלום. הוא אוהב אותך, בעיניו את יפה מאוד".

חשוב שאשה תשמור על תדמיתה, מתוך הבנה שהיא באמת האשה הטובה, הנאה והמיוחדת ביותר עבור בעלה. אין לאשה לגנות את עצמה: כמה אני שמנה, איזה פצע מכוער יש לי כאן, ואיזו נקודת חן ענקית שם. או: איזו טיפשה אני, כמה אני לא יוצלחית, תמיד נשרף לי, אני תמיד נכשלת וכדומה. הבעל יאמין לזה... וחבל.

הגמרא מספרת בשבחה של אשה אחת אשר היתה גידמת, ועד סוף ימיה בעלה לא הרגיש בכך (מסכת שבת נג ע"ב). ללמדנו שאין צורך לפרסם ולהבליט את הדברים הפחות יפים ופחות מושלמים. אדרבה, אשה חכמה מפרגנת ומחמיאה לעצמה, רואה את עצמה שוות ערך ביותר, והבעל מקבל את ההרגשה [הנכונה!] שזכה באשה האידיאלית.

❀ מצוות הבית

ראוי לייחד, ולו מילים קצרות, לענין אשר הרבה משלום הבית תלוי בו, ונשים רבות אינן מודעות די הצורך לחשיבותו.

מובא בספר "אוצר שלום בית": בתי היקרה! תמציאי את עצמך תמיד לבעלך ולא תתחמקי ממנו, כי בזה תשמרי אותו מעוונות, ובפרט בדור הזה, אשר הפריצות וההפקרות ברחובות כל כך גדולים, והכל משוקץ ומתועב, כי זוהמת הגויים ואומות העולם התערבה והתפשטה בינינו, והנשים זרקו והורידו מעצמן את מידת הצניעות

והבושה והולכות בפריצות כדי להכשיל את בני האדם בעבירות, ועל כן בזה שאת תמציאי את עצמך תמיד בעת טהרתך אל בעלך, ותייפי את עצמך בפניו, ותראי לו אהבתך, בזה תשמרי אותו מכל רע, ויתרחב ליבו ודעתו, ויזכה להיות שמור על ידך מחטאים ועוונות, והיה זה שכרך גדול בשמים, כי כשהאשה שומרת את בעלה מעוונות ועוזרת לו לקרר את יצרו הרע בה, שכרה ומעלתה מאוד חשובים בשמים, ומתפארים עימה בכל העולמות. וגדולה ההבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מן האנשים, בזה שמחכות על בעליהם ועוזרות להם להינצל מעבירות. ובזה תוכפל אהבתו אליך מאוד מאוד, וירצה לעשות את כל רצונך. בתי היקרה! אל יהיה נקל דבר זה בעינייך כי זה עיקר גדול בחיי הנישואין, ובזה תלוי כל קישור ויחוד אהבת בעלך אליך, ובזה תקני את לבבו לגמרי אליך".

מתסמיני הדוֹר - עייפות מתמדת. מה שגורם לאשה להיות "לא זמינה" לבעלה. אולם החכמה היא לבנות סדר עדיפויות נכון, תוך מתן חשיבות רבה לענין זה, אשר חז"ל מכנים אותו (מסכת שבת קנב ע"א) "משים שלום בבית". תהא האשה "צופיה הליכות ביתה", ובחכמתה תדע להתנהל באופן שיותיר בה מספיק כח פיזי ונפשי להיות זמינה, בחמימות ובאהבה לבעלה.

נזכור כאן את נשות ישראל במצרים, אשר עליהן אמרו חז"ל, כי "בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו". ומה היתה זכותן המיוחדת? ששמרו בכל כוחן על חיי המשפחה. הן לא השלימו עם מעלליו של פרעה, אשר מזימתו העיקרית היתה למנוע חיי משפחה ["הבה נתחכמה לו פן ירבה"]. לעת ערב, לאחר שעבדו עבודת פרך קשה ומייגעת, פינו זמן וכוחות, והיו הולכות לבאר, שואבות מים, והיה הקב"ה מזמין להן דגים קטנים משובחים בתוך כדיהן, וכך היו ממלאות חצי כד בדגים וחצי במים, והולכות לבתיהן ומבשלות שתי קדרות - אחת של מים ואחת של דגים. הן היו מכינות לבעליהן ארוחה טובה, מתקשטות יפה, ומוליכות אותן אל בעליהן בשדה, שירחצו במים החמים ויאכלו את הדגים. כך היו מעודדות את בעליהן ומרצות אותם בדברי חשק וחיבה, כדי להמשיך בקיום חיי המשפחה. זו היתה זכותן של אמותינו, שידעו את תפקידן וריכזו בו את כוחותיהן.

"כל אשה שתובעת את בעלה לדבר מצוה - הויין [יהיו] לה בנים, שאפילו בדורו של משה לא היו כמותם!" (מסכת עירובין ק ע"ב). *ומבארת הגמרא: כיצד היא תובעת את בעלה? לא בפיה ובחוזקה, שאין זו מידה יפה לאשה, אלא "דמרצייא ארצויי קמיה", כלומר* ***שמראה לפניו ענייני חיבה ומתקשטת לפניו.*** (רש"י. הראב"ד בעלי הנפש שער הקדושה)

עיסוק בצורכי הבית

האשה עם נישואיה מתחילה בסייעתא דשמיא לתחזק בית, בעבודות שוטפות של סדר ונקיון, כביסות, גיהוץ, בישול, אפייה וכו'.

הקב"ה נתן בטבע של האשה לאהוב בדרך כלל את המלאכות הללו, יש לה סיפוק רב מהן. היא נהנית להריח את הכביסה הנעימה, לראות את הבית נקי ומסודר, יש לה עניין ורצון לבשל ולאפות, להחליף מתכונים וכו'. "האשה היא הבית", והדברים הללו חשובים לה ועושים לה טוב בלב.

ואולם כיון שבמציאות של היום, בחורה רווקה פעמים רבות מנותקת מעבודות הבית

או מחלקם, זה לפתע בא לה הכל ביחד ונראה לה כעול מכביד, ולפעמים גם נדמה לה שהיא עסוקה מידי בדברים טכניים חסרי ערך.

לכן עלינו להתבונן על מלאכות אלו במבט מחודש, אשר יחדיר בנו את השמחה והזכות לעסוק בצורכי הבית באמונה ובחדוות עשייה.

הנה כשנתבונן בעבודת הכהנים בבית המקדש, ניווכח לראות שאף הם עסקו בעבודות טכניות רבות. אולם למרות זאת עבודתם היתה עבודת קודש נשגבה ומרוממת. כך האשה אומנם עוסקת רבות בעבודות טכניות, אך יש לפעולות הללו ערך רוחני גדול מאוד.

כפי שהכהן הוא שהדליק את המנורה במקדש, כך - בגלל עיסוקיה בבית - מקבלת האשה את התפקיד להדליק נרות של שבת קודש, אשר אומר על כך הזוהר הקדוש כי "כבוד עליון הוא לה". ועתה נחשוב: אילו יעסיקו עוזרת בית במשרה מלאה, והיא זו שתעשה את כל העבודות בבית: נקיון, כביסות, בישול וכו', האם גם לה יתנו את התפקיד להדליק נרות של שבת? בודאי שלא. כי ישנו הבדל עצום. כשעוזרת בית עושה את העבודות, אלו הן באמת עבודות טכניות פשוטות. אבל כשהאשה, עקרת הבית, עושה את הדברים הללו, היא בעצם עושה זאת **כחלק ממכלול** של בניית בית בישראל, ויצירת קן חמים ונעים לבעלה ולילדיה.

המלאכות הטכניות מקבלות מימד אחר לגמרי. כפי שהתבטא הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, כי פתיחת התנור של האשה כדי להכניס עוגה, יכולה לשוות במעלתה לפתיחת ההיכל של ספר תורה.

אהבתה לבעלה, לילדיה, אהבת התורה שלה, שמחתה, מסירותה, נאמנותה למצוות ה' - כל אלו נמסכים בעבודות הבית, מתגשמים ולובשים בהם צורה. כדבריה הנפלאים של הרבנית לפידות *(שירת הבית היהודי עמ' 128)*:

*תקשורת מעשית נוצרת על ידי כל מלאכות הקודש במשכנך: בית נאה ומסודר, נקי ומטופח, כבסים נקיים ומגוהצים, תבשילים מזינים ומגוונים וכו'. **אלו הם הכלים שלתוכם את יוצקת עושר רגשות ועין טובה, לתוכן את משפיעה ברכות נדבת לב, אהבה, תשומת לב ומסירות. או אז תכרכי אלייך את בעלך בקשרים בלתי נשכחים, שהרי הוא אוכל את אהבתך, לובש את מסירותך, ונהנה מטעמך.** על האיש אמרו חז"ל: "דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים מרחיבים דעתו של אדם". נפשו זקוקה לכך, כדי להרגיש תחושת שובע, רגיעה ושמחה.*

הפסוק במזמור "אשת חיל" משבח את האשה ואומר: "צופיה הליכות ביתה". המילה "צופיה" פירושה הבטה למרחוק. כלומר בפעילותה של האשה בביתה - יש צפייה למרחוק, יש בנייה ארוכת טווח. הפסוק איננו אומר: "מתחזקת מצויין את ביתה", או "מבצעת בשלימות עבודות ביתה", כי מהות תפקידה איננו עבודות משק בית, אלא מהותו בניית הבית במשמעות הרחבה ביותר. מאחורי כל הפעולות הטכניות עומדות שאיפות פנימיות נעלות, עומד לב חושב ורגיש, ועומדת "בינה יתירה", חכמה פנימית מיוחדת. כפי שאומר הפסוק (משלי כד ג): "בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָּיִת, וּבִתְבוּנָה יִתְכּוֹנָן, וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל הוֹן יָקָר וְנָעִים".

אומנות הקבלה

ישנן נשים "קדושות מעונות". הן "מקריבות" המון דברים למען הבעל, מוותרות בלי סוף, מבליגות, מסתפקות במועט, אינן דורשות כמעט כלום. ואינן מבינות מדוע קורבנן אינו מתקבל ברצון... מדוע הבעל מתהלך ממורמר ומתוסכל, איננו מעריך כלום ואיננו מרוצה.

עלינו להבין: כשהקב"ה הטיל על הבעל חיובים מסויימים, זאת משום שכך הטבע הגברי שלו בנוי. דווקא מילוי המחוייבות יעניק לו שמחה וסיפוק, ואילו כשלון ואי עמידה בחובות הללו, יגרמו לו לתחושת כשל. הבעל מחוייב להעניק לאשתו: כספית, פיזית ורגשית. וככל שיתן ויעניק, הדבר יהיה טוב עבור שניהם.

אשה צריכה אדרבה לצפות ולייחל לקבל מבעלה, להיות "עיניה נשואות אליו", שיתן ויספק את כל צרכיה כראוי. אם כל מערכת של קבלה ונתינה היא ענין של דיעבד [למשל: העני מקבל מן העשיר - בדיעבד. היה מעדיף לא להזדקק לכך], הרי שבחיי הנישואין זהו מצב של לכתחילה. אדרבה, השפע יורד אל האיש בעבור האשה [למדנו זאת מהפסוק: "ולאברם היטיב בעבורה", ההטבה לאברהם באה בעבור רעייתו שרה אמנו], וככל שהאשה מצפה לבעלה ומייחלת לברכתו, מתוך תחושת קשר עמוקה, הדבר מושך על שניהם שפע טובה וברכה. הרמב"ם כותב שהאיש צריך לתת ולהעניק לאשתו יותר מאשר לעצמו ["מכבדה יותר מגופו"]. מלבד שבזה הוא ממלא את הצורך שלה, הרי שהוא עצמו נהנה מזה, כי בטבע הגברי ליהנות מאוד לראות אשה מאושרת ושמחה - ממנו, מהענקה שלו. לעומת זאת אשה מסכנה, שחסר לה הרבה דברים, שכולה "קורבן קדוש ומעונה" - זו תחושת כשל חריפה עבורו, שגורמת לו להיות מתוסכל וממורמר, ללא מוטיבציה לתת ולהעניק.

אנשים רבים בעולם מומחים ב"אומנות הנתינה". נותנים מכל הלב, מעניקים מזמנם, מכספם ומכוחם למען הזולת. אשריהם. אבל אשה צריכה ללמוד גם את "אומנות הקבלה", שאותה רבים אינם יודעים. האומנות היא לקבל באופן שמעודד נתינה. בשמחה, בהכרת הטוב. לדעת גם לבקש כל מה שצריך, אך לא חלילה כדרישה ותביעה מגבוה, אלא מתוך ציפייה וייחול לנתינתו, מתוך תחושת קשר עמוקה, ומתוך רצון לקבל, דווקא ממנו, את כל צרכיה. וכמובן, לא רק בתחום הכספי, אלא בכל התחומים, עליה להראות לבעלה שהיא **זקוקה לו**, לקרבתו, ליחס שלו ולתמיכתו.

יחד עם זאת כמובן על האשה להכיר את יכולותיו של בעלה, ולהימנע מלבקש דברים שאין באפשרותו, שהדבר רק יצער אותו ויעכיר את הקשר ביניהם.

הנה לנו מעט מדברי חז"ל על חשיבות הענקת הבעל לאשתו: "אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו" (מסכת בבא מציעא נט ע"א), כלומר: יקרו וכבדו את נשותיכם, כדי שתתעשרו. אומר הרמב"ם: "...ואם יש לו ממון, **מרבה בטובתה** כפי ממונו", כלומר בעוד שכלפי חיוב האב לבניו, עליו לכלכלם כפי הצורך ולא יותר, וגם אם הוא עשיר, אין לו חיוב לספק להם מעבר לכך, הרי שבחיובי האיש לאשתו, עליו להרבות בנתינתו ככל שמצבו הכספי מאפשר. עוד אמרו חז"ל (מסכת בבא מציעא נט ע"א): "לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו". כלומר אשה השמחה ומאושרת משום שבעלה מייקר ומכבד אותה, היא היא שער הכניסה לברכה ולשפע הכלכלי של הבית.

סיפרה אשה, שבעלה הפתיע אותה לכבוד החג בטבעת זהב. המצב הכלכלי שלהם היה דחוק מאוד, ולכן, המחשבה הראשונה שלה היתה שזה מיותר עכשיו, כשישנן הוצאות נחוצות יותר, שממתינות בתור בעדיפות הרבה יותר גדולה. אבל היא כמובן לא אמרה דבר ממחשבותיה אלו, אלא הביעה הכרת הטוב עמוקה לבעלה, שכל כך משמח אותה במתנה לכבוד החג. ובאמת במחשבה שניה היא העריכה אותו מאוד על כך, שהוא משתדל לשמח אותה גם במצבו הדחוק. והנה, ביום למחרת, הם קיבלו באופן בלתי צפוי, סכום של 500 ₪. זו היתה עלות הטבעת, והאשה מספרת כי חשה במוחש שנתינת הבעל חזרה אליהם משמים.

אולי היה מתאים יותר להביא סיפור כזה בספר המיועד לבעלים, שידעו שאין מפסידים מלהעניק לאשה [במסגרת האפשרויות, כמובן]. אך יש בו מסר גם לאשה, לשמוח בכל הענקה של בעלה, לעודד ולהחשיב זאת מאוד.

מספרים על זוג ניצולי שואה, שהבעל היה מבוגר בשנים רבות מאשתו, ומרוב צרותיו ותלאותיו, נעשה חולני ומרותק למיטה. אשתו הצעירה עבדה בחוץ וקיבלה משכורת מכובדת, אך היא ידעה שמצב כזה עלול לחבל מאוד ברגשותיו. לכן, כל משכורת שהיתה מקבלת, היתה מיד נותנת בטבעיות בידי בעלה, ובכל פעם שהיתה זקוקה לסכום של כסף, היתה מבקשת ממנו. ההנהגה הזו העלתה לו את המורל והחזיקה אותו נפשית.

כל שכן כאשר הבעל ברוך ה' באמת מפרנס ומביא משכורת, שיש להכיר לו טובה, להותיר בידו את הכוח הכספי, לדעת לקבל ולשמוח בנתינתו, ובכך להשפיע שפע טוב וברכה לבית.

עזרת האשה בפרנסת הבית

נכון הדבר כי חובת פרנסת הבית מוטלת על האיש. ואולם, בהתאם לנסיבות, ראוי במקרים מסויימים שהאשה תישא בעול עם בעלה, ותעזור אף היא בפרנסת הבית, בפרט בזמנינו שעבודות הבית אינן דורשות עבודת כפיים קשה כפי שהיה בעבר, ומאידך, רמת החיים עלתה וההוצאות מרובות.

אולם כיון שזהו דבר שאינו לגמרי טבעי, יש לבדוק ולבחון היטב שלא יצא שכרו בהפסדו.

* כאשר הבעל הוא המפרנס העיקרי, טבעי יותר הדבר בעבור האשה לקבל עליה את סמכותו והנהגתו, שהרי הוא הדמות החזקה, ובני הבית תלויים בו. כיום, שנשים רבות יוצאות לעבוד, הדבר עלול לפגום במעמדו של הבעל בעיניהן. וזוהי מכשלה שצריך להיזהר ממנה, שהרי יש בכך הרס רב. על האשה לזכור שבכל מצב בעלה הוא הסמכות העליונה בבית, ועליה לנהוג כלפיו בענוות חן ובהתבטלות.

* יש לזכור כי מרכז עולמה ותפקידה של האשה הוא הבית, ולכן יש לשקול תמיד האם העבודה בסך הכללי היא לטובת הבית, לטובת התיפקוד התקין שלו, האם אין נפגעים מכך בני הבית באי סיפוק צורכיהם הגשמיים והנפשיים כראוי. על האשה לנהוג בחכמה ובאחריות אמיתית, "לחשב הפסד מצוה כנגד שכרה", ולשקול כראוי את עבודתה, באופן שיותיר מספיק פנאי, כוחות ולב קשוב לבית.

כשהאשה מסייעת בפרנסת הבית מתוך שיקול דעת נכון, מבלי לפגוע בצורתו של "בית יהודי" חם ואיתן, ובצורתה של "אשה יהודיה" צנועה ומסורה, בודאי למצוה תיחשב לה נשיאתה בעול עם בעלה.

תמיכה רוחנית נכונה

האשה יכולה לקדם רבות את בעלה על ידי עידוד נכון. ראינו הרבה מגדולי ישראל - שצמחו והגיעו לגדלותם רק מתוך עידוד האשה. ומי לנו גדול מרבי עקיבא, אשר כל התורה שבעל פה הנמצאת בידינו - ממנו היא, וכל גדלותו בתורה - נזקפת לזכותה של אשתו רחל, כפי שהוא עצמו העיד והכריז בפני תלמידיו: "שלי ושלכם - שלה הוא"!

אולם יחד עם זאת, יש לשים לב לטעות נפוצה. נשים שומעות על כוחה של האשה והשפעתה על בעלה, ועלולות להסיק מכך שהן מופקדות על הרוחניות של הבעל, הן "המשגיח" שלו, ועליהן לעמוד על המשמר ולפקוח עליו עין שיעלה מעלה מעלה...

הנהגה כזו רחוקה היא מאוד מלהיות נכונה. הבעל מואס לגמרי בהטפות מוסר וב"השגחה" רוחנית מצד אשתו. למעשה בצורה כזאת האשה מנסה לפעול בכלים שאינם שייכים לה.

[ובהתבוננות אמיתית וכנה, פעמים רבות, רצונן של נשים "לקדם" את בעליהן ברוחניות נובע מתוך תחושת עליונות וגאווה מסויימת, ומתוך אי קבלה של הבעל כמות שהוא. ההבדל בין מצב כזה, שהינו מצב שלילי, לבין מצב חיובי של שאיפה נכונה לרצות בטובתו ובהתעלותו, הינו הבדל דק ומסור ללב].

האשה יכולה לפעול על בעלה רק בכלים נשיים. להיות רעיה טובה, לבנות לו קן חמים ואוהב. ההשפעה שלה עליו היא עקיפה. הוא רואה מה משמח אותה, מה עושה לה טוב. הוא מקבל ממנה הזדהות ותמיכה לקשיים שלו, עידוד על ההישגים הטובים שלו.

הרבנית קנייבסקי ע"ה היתה אומרת: **עם הבעל זה רק במתיקות.** ("משלום בית לשלמות הבית")

על ה"צדקת" הדוחקת בבעלה לעשות מה שאי אפשר לו לעשות, אמרו (מסכת שבת יא ע"א): "כל כאב ולא כאב לב. כל רעה ולא אשה רעה". לפי שגורמת לבעלה שיחדל מעבודת ריבונו.

עצות והנהגות טובות

עוד עצות והנהגות טובות לאשה, מן הגורן ומן היקב:

* **"הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות"** - ובודאי אף את הבעל. כשהבעל מגיע לאחר עמל יומו, הוא ישמח וירחב ליבו שאשתו תקבל אותו בסבר פנים יפות, תעזוב לזמן מה את עיסוקיה השוטפים, תתמקד בו ובצרכיו, תגיש לו ארוחה ותתעניין בשלומו.

לפעמים לא רק שאינה מתייחסת לבעל כמלך, אלא שאינה נוהגת כלפיו כפי שהיתה נוהגת כלפי אדם זר. אשה עייפה, עצובה או מדוכאת, מקבלת את בעלה בפנים קודרות, והדבר נראה טבעי בעיניה. לעומת זאת היא תדע יפה מאוד להתגבר על תחושותיה ולחייך לשכנה הדופקת בדלתה. בעל ראוי לפחות ליחס שזוכה הילד בשובו מבית הספר או החברה המבקשת לשאול דבר מה.

נכון שסוף כל סוף הבעל איננו חלילה איש זר, וצריך לשתף אותו במה שעובר עליה, אבל כבר אמר החכם מכל אדם: "לַכֹּל זמן ועת". יש לאפשר לבעל זמן לרגיעה ושחרור מתחים.

אומר הבן איש חי: "אם בא הבעל מעבודתו עייף ומצאתו מתוח, תראה לו פנים יפות, לא תתעצב ולא תתבלבל. היות והאיש הוא בעל מקח וממכר ועסקיו מרובים, וברוב המקרים יזדמנו לו מכשולים, אם בעסקי כספו ועיכוב עסקיו, או נזדמן לו בשוק אדם כעסן, וטבע האנשים כשהוא מתוח אפילו מדבר קל, יצר לו ויבלבל דעתו וישתבשו הליכותיו עם בני ביתו וזוגתו, וכשיקרה לו צרה ומצוקה לא יהא לו מצב רוח טוב. **לכן אני אומר לכל אשה ואשה:** אם מצאה מעשי בעלה משונים, ואינו נוהג עימה כשורה, או נראה כרוגז וחריף בדבריו, לא תפרש התנהגותו באופן אחר [לא תתחיל לפרש כל מיני פירושים] ולא תחשוב על כך מחשבות, אלא תרגיעהו ותחבבהו בכל מצב שתמצאהו, ותלך עימו לפי רוחו ודעתו, ולבסוף כשיעברו בעיותיו, יהיו פניו שמחות מאליהן, ויחזור למרגועו וקדמותו". (חוקי הנשים פרק תשיעי)

* **אוכל טוב –** בעוד שנשים לפעמים יכולות לדלג על ארוחות, לאכול ארוחות קלות יותר, לאלתר ארוחות וכדומה, והדבר אינו מפריע להן במיוחד, הרי שגברים על פי רוב אינם מסתדרים טוב עם דברים כאלו.

בעל שבע הוא אף רגוע יותר. כל אשה יודעת שכאשר היא רוצה לבקש מבעלה איזו בקשה גדולה, היא תעשה זאת רק אחרי ארוחה טובה... כמו שאומר הפתגם: "עם הבעל צריך לדבר מהבטן"... או בגרסה אחרת: "הדרך לליבו של הבעל עוברת דרך הקיבה"... אבל בל תהיה אגואיסטית להבין זאת רק כאשר היא צריכה ממנו משהו...

* **ארוחה משותפת –** במידת האפשר, רצוי לשבת לאכול עם הבעל לפחות פעם ביום. שעת הסעודה היא לעיתים קרובות שעה של מפגש איכותי, וכמו שאמרו חז"ל: גדולה לגימה שמקרבת את הלבבות (מסכת סנהדרין קג ע"ב). כדאי לא להחמיץ הזדמנות זו כדי להתקרב אחד לשני. לכן אף אם היא רעבה, והבעל עדיין לא הגיע, רצוי שתאכל בינתיים משהו קל, ולא תשבע לגמרי, כדי שעיקר הארוחה תהיה דווקא יחד עם הבעל. וכן יש להקפיד, שדווקא האשה תגיש לבעלה את האוכל, כי אין זה כבוד בשבילו לקחת אוכל לעצמו.

* **בית נקי ומסודר** - "דירה נאה מרחיבה דעתו של אדם". לכולם נעים יותר לשהות בבית נקי ומסודר. ובודאי שבעל המגיע לבית לאחר עמל יומו, ימצא נחת רוח ויישוב הדעת מרובים יותר, כשהבית נקי ונעים. **הבן איש חי אף מוסיף, שהדבר גורם לו להעריך יותר את אשתו, ומונע ממנו לערוך השוואות עם בתים אחרים.**

נשים לב לנקודה חשובה: המושג "בית מסודר ומאורגן" - מה הוא אומר לאשה? שהכביסות מקופלות יפה בארונות, הכלים שטופים, הרצפה נקיה, גם מאחורי הספה וגם מתחת לשטיח וכו'. אבל הבעל איננו מבחין בדרך כלל בפרטים, חשוב לו שהבית "ייראה" מסודר.

לכן אשת חיל, אשר רוצה לגמול טוב עם בעלה, תקדיש מספר דקות לפני בואו כדי לשוות לבית לפחות "מראה" מסודר. פעולות קטנות כמו: ריכוז הכביסה הממתינה

לקיפול - לתוך סלסלה, ניקוי משטחי השיש וריכוז הכלים בכיור, איסוף חפצים הבולטים לעין, ניקוי קל של הרצפה - כל אלו יעשו את ההבדל הגדול. על פי רוב, די במספר דקות בודדות כדי להפוך בית מ"מבולגן" לבית ש"נראה מסודר" ומשרה אווירה נוחה. בית שכֵּיף לשוב אליו לאחר עמל היום.

סיפור קטן: שני ידידים נשלחו למשימה בחו"ל במסגרת העבודה. מספר ימים לפני תאריך החזרה הצפוי, החליטו שתי הרעיות, כל אחת בנפרד, להכין לבעלים הפתעה נעימה.

הראשונה התחילה להבריק את כל הבית מהרצפה ועד התקרה, בלי לשכוח חלונות ופנלים... עד שהיתה סחוטה וחסרת מצב רוח.

השניה, קבעה תור למכון יופי וקנתה עגילים. היא גם דאגה שהבית "ייראה" נעים. פרחים על השולחן המכוסה מפת תחרה, נרות ריחנים ועוגה (קנויה) בצורת לב השלימו את האווירה האידיאלית.

איזה בעל היה לדעתכן יותר מרוצה מההפתעה שיועדה לו? (סוד האושר בחיי הנישואין)

* **איננו זוג משקפיים, ולאף אחד אין זכות לדחוף את אפו בינינו...** אל לנו לתת לאדם מבחוץ לחדור לפרטיות הזוגית שלנו, גם לא לאמא, לחמות, לאחים, לאחיות או לחברים.

אומר הפלא יועץ: "שלא תגלה לאביה ואמה ואחיה שום דבר מרעתה ודחקה וצערה, שאש תוקד בקרבם על צרת הבת, ויצאו לקראת נשק ויעשו מריבה עם בעלה.... תהא שנואה מבעלה, ויוסיף להרע לה על אשר גילתה דברים שבינו לבינה וכו'. ויותר טוב שתוכיח אותו היא בעצמה בעת רצון, בנועם שיח בחן וחסד, שבודאי עושים פירות יותר".

לכן, גם אם האמא הינה יועצת נישואין מדופלמת, לא היא הכתובת לליבון סוגיות של שלום בית... במקרה הצורך יש להתייעץ עם אדם חכם, אישיות תורנית וכדומה, שהינם ניטרליים ואין להם שום מעורבות אישית בענין.

* **כבוד למשפחתו** - חלק חשוב מאוד מכבודו של הבעל, הוא הכבוד למשפחתו. "לעולם לא תדבר מהוריו ולא מאחיותיו, ולעולם לא תעלה מילתה על לשונה לבזותן או לגנותן. כי אין הצר שווה בנזק המלך".

אף אם הוא עצמו התבטא בביקורת כלפי משפחתו, אל לאשה להצטרף לדברי הביקורת. [מצוי שאדם אומר על עצמו, למשל: 'איזה טיפש אני'. אבל אם יבוא מישהו ויאמר לו: "טיפש!" הוא יעלב עד עמקי נשמתו. כך אף אם הבעל אמר ביקורת על משפחתו, לא ינעם לו כלל לשמוע את אותם דברים - מאשתו]. ובל נשכח שהאיסור החמור של לשון הרע, תקף גם בתוך המשפחה, ואין היתר לדבר לשון הרע על הגיסות, על החמות וכדומה.

* כשהוריה באים לבקר ויושבים לסעוד, תגיש קודם לבעלה ואחר כך לאביה. ואם גם הוריו סועדים עימהם, תגיש לבעלה ולחמיה, ואחר כך לאביה ולאמה, שכבוד בעלה קודם לכבוד הוריה. וכבוד הוריו בכלל כבודו.

* אומר השל"ה הקדוש: "בעת כעסו, תיישבהו. בעת צרתו, תשיחהו. בעת רעתו, תנחמהו. ... ויהיו בגדיה בכל עת נקיים, תכבד את אביו ומשפחתו, ואפילו אם הם בזויים. ותהיה שמחה במתנתו, ותראה שהיא מרובה, אפילו כשהיא מועטה. ותתפלל בכל יום על בעלה שיצליח במעשה ידיו". (שער האותיות דרך ארץ)

* **כבוד הבעל בעיני הילדים –** ידוע שיש לחנך את הילדים למצות "כיבוד אב ואם". אין זו גאוה מצד ההורים לדרוש מילדיהם שיכבדו אותם כראוי, שהרי זהו צו אלוקי הכתוב בתורה. כשהאם דורשת את כבודו של האב [וכמובן גם להיפך], הדבר מקבל ממד הרבה יותר מיוחד וערכי. ומה גם שבכך היא מביעה את הכבוד שלה עצמה לבעלה. לכן תקפיד מאוד שהילדים יכבדו את בעלה ביותר. כגון: אם ילד מבקש סכום כסף, תאמר לו שילך לבקש מאבא. כשקיבל, תאמר לו שיגיד תודה רבה, ויתן נשיקה. אם חלילה הילד לא נהג כהוגן, התחצף לאבא וכדומה, לא תעבור על כך בשתיקה, ותעמוד על כך שעליו לבקש סליחה ולהיטיב את מעשיו. כמובן, לא תורה לילדיה הוראה שהיא בניגוד להוראת בעלה, אלא אדרבה תעמוד על מילוי הוראותיו כראוי, וכדומה. אין ערוך לרווחים שמרוויחים כולם מהנהגה נכונה וראויה כזו.

* **שמחה בחלקה –** לא תטיל קנאה ותחרות בתוך ביתה לומר לבעלה: "ראה מה קנה בעלה של חברתי, רְאֵה שלקחה לטייל לכאן או לשם, לטפס על ההרים לדלג על הגבעות". ולעולם לא תאמר לבעלה: "פלוני, בעלה של זו, טוב הוא ממך", כי מחריבה היא את ביתה.

* **התמודדות והשלמה עם חסרונות –** מספרים על רב שנסע לחו"ל ובדרכו ראה שבונים בית מעצים. עמד והסתכל, וכאשר שאלו אותו התלמידים מדוע הוא מתעכב שם, ענה להם: "בואו וראו איך בונים בית מעצים. כאשר ישנה איזו בליטה באחד העצים ורוצים להצמידו לעץ אחר, עושים בעץ השני מגרעת, שקע במקביל לבליטה, ואז מצמידים את שניהם וממשיכים בבנייה. כך צריך להיות גם בין בני זוג, שכאשר יש לאחד מידה שאינה הגונה, צריך השני להכין עצמו כבית קיבול ולהמשיך לתפקד... כגון: ישנם בעלים שאין להם יד רחבה, ואת הורגלת ביד רחבה – לארח, להזמין ולבשל ולקנות הכל יותר בשפע. או אם נתקלת בבעל מפוזר ואילו את אוהבת סדר, יש לקבל זאת כדבר משמים ולפעול בחכמה ובהתאם.

* **קבלת מחמאות ועידוד מהבעל** - כידוע, גברים אינם מרבים להביע את רגשותיהם, והדבר לפעמים פוגע באשה: * איש אחד אמר: אני לא מבין, אמרתי לה אתמול שהיא יפה, אמרתי לה שלשום שהיא הטבחית הטובה ביותר, מה היא עוד רוצה?! ☺ * אשה אחת הגיעה אל הרב בוכה ושבורה: "כבוד הרב, אני נשואה כבר עשרים שנה, ואף פעם בעלי לא אמר לי שהוא אוהב אותי". קרא הרב לבעל, והלה הצטדק: "מה?!... כבר לפני עשרים שנה, ביום החתונה, אמרתי לה שאני אוהב אותה! ועד להודעה חדשה - אין כל שינוי"... ☺

לפעמים אשה מתאמצת ועושה עבור בעלה, ואיננה מקבלת ממנו על כך תודה מיוחדת, מחמאה או הערכה. ותחושתה היא: "הוא איננו מעריך כלום!". אבל על פי רוב, טעות לחשוב כך. כשהאשה טורחת למען בעלה, היא נותנת לבעל תחושה עמוקה של סיפוק, שמחה והכרת הטוב: 'כאן ביתי, זהו מקומי, כאן דואגים לי, כאן אשתי היקרה ממלאת כל חסרוני'. רק שגברים מטבעם לא מרבים לבטא זאת, ולכן אשה תנהג בחכמה

כאשר תזמין מבעלה מחמאות וחיזוקים. למשל: כאשר הבעל אינו מגיב ואינו אומר דבר על הלבוש או על האיפור, תשאל אותו: "נו, איך אניז?". וכמו כן: "איך יצא האוכל?" וכן הלאה. ואז הוא כבר יתפוס את עצמו ויבין, שעליו להגיב ולהחמיא. כדאי שתספר לו מה הספיקה וכמה התאמצה עבורו, בבחינת: "את פתח לו".

יחד עם זאת, חשוב מאוד שהאשה תתבונן במעלותיה, תתן לעצמה ציונים טובים ומחמאות ותעריך את עצמה. במקרה כזה, כאשר הבעל נותן מחמאה, זה רק מחזק אותה. אבל אשה מתוסכלת שאינה נותנת ציונים טובים לעצמה, תמיד רעבה למחמאות אך הן אף פעם לא ישביעו אותה, כי היא לא תאמין להן באמת. לכן קודם כל צריכה האשה לחזק את הכרת ערך עצמה.

עצות נוספות, טובות ומועילות מאוד, מובאות בחוברת "להיות את" (עמוד 310 והלאה).

רעיה יקרה! נישאת לבעלך, ויחד בונים אתם את ביתכם המשותף. את העזר שבחר ה' לתת לבעלך בחייו, דווקא איתך יוכל להגיע לשלימותו. יש לך יכולת בלעדית לגמול עימו טוב וחסד ברמה שאף אחד אחר אינו יכול, רק את, כרעייתו ועזרתו בחיים. התמסרותך אליו, מתוך התבטלות וענווה, נחקקת בלבבו בחותם של אהבה, וברצון עז להרעיף עליך כל טובה שיוכל. את עיקר הבית, מאפשרת את קיומו ותחזוקו כבסיס איתן המושך אליו את הבעל והילדים, ומהווה חומה איתנה כנגד פגעי החוץ. זכרי כי בארמונך, בעלך הוא מלך – ואת היי מלכה לצידו. הרשי לעצמך לקבל ממנו, לחסות בצילו, לשמוח בכל טובה המורעפת עליך ממנו, ולמצוא בו משענת ומנוח אשר ייטב לך. זכרי כי ככל שתחזקי את חוסנה ומעמדה של המשענת, כן תוכלי להישען עליה בבטחון ובעוצמה רבה יותר!

רודף שלום...!

אומר דוד המלך ע"ה (תהלים לד טו): "**בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ**". אמרו חכמינו ז"ל (ויקרא רבה ט ט): "בקשהו - לאוהבך, ורודפהו - עם שונאך. בקשהו - ממקומך, ורדפהו - במקומות אחרים. בקשהו - בגופך, ורדפהו - בממונך. בקשהו - לעצמך, ורדפהו - לאחרים. בקשהו - היום, ורדפהו - מחר. **כלומר:** את השלום - אין זה מספיק רק "לבקש", כשהוא קרוב, זמין וקל להשגה, אלא יש לרדוף אחריו - גם כשהוא רחוק וקשה, ואף כשהוא חלילה בורח...

שער ההלכה

מצות הנישואין

"וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ, אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ... וַיַּפֵּל ה' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן, וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה. וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה, וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם. וַיֹּאמֶר הָאָדָם, זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי, לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה, כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה זֹּאת. עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ, וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד". (בראשית ב יח)

עזר כנגדו

יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא, לעד ולעולמי עולמים, שהוא חפץ בטוב בריותיו, וידע שאין טוב לו לאדם להיות לבדו, על כן עשה לו עזר כנגדו [למולו] שהיא האשה, וציוהו לידבק בה, ובכך תהיה לו לעזר ולתועלת בכל צרכיו.

לבד מתועלת זו, כוונת השם יתברך בבריאת האדם כדי לפרות ולרבות, שזה אי אפשר בלי האשה. (טור אבן העזר סימן א)

ובאר הב"ח: ונראה לי, לפי שנמצאים מקצת בני אדם מעלים בדעתם המשובשת, כיון שלטובתי עשה השם לי את העזר, הנה אין אני חפץ בטובה זו להינשא, כי לדעתו יותר טוב לו כשישב בלא אשה, וממציא לו עזר לצרכיו ברֵעַ ואח אשר נפשו קשורה בנפשו. על כן להוציא טעות זו מן הלב, פתח רבנו יעקב בעל הטורים בלשון זו: "יתברך שמו של הקב"ה שידע שאין טוב לו לאדם להיות לבדו, על כן עשה לו עזר", כי הוא יתברך היודע מה הוא העזר האמיתי, ולא כמחשבת האדם הטועה בדעתו להמציא לו עזר לרצונו. ולכן חייב אדם לבטל רצונו ודעתו מפני רצון המקום ברוך הוא, ואף איסור יעשה אם לא ישא אשה, כי אז יתבטל ממצות פריה ורביה.

מצוה ראשונה

המצוה הראשונה שציונו בורא העולם בתורתו הקדושה, היא מצות פריה ורביה, כמו שנאמר (בראשית א כח): "וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם, פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ", כי חפצו של הקב"ה שיהיה העולם מיושב, שנאמר (ישעיה מה יח): "לֹא תֹהוּ בְּרָאָהּ [את הארץ], לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ [למדור בני אדם]". ובקיום מצוה זו, תהיה המשכיות לעולם, וכך תתקיימנה כל המצוות, כי לא ניתנו המצוות למלאכי השרת, אלא לבני אדם הבאים לעולם על ידי מצוה זו. (ספר החינוך מצוה א)

מצוה גדולה

גדולה מצות פריה ורביה עד מאוד. ומפאת גודל מעלתה, אם אין לו מעות כדי להינשא, התירו חז"ל למכור אפילו ספר תורה, כדי לישא אשה. [והיינו כשאין לו דבר אחר למכור, מלבד ביתו ובגדיו שלא הצריכו למוכרם, וישאר בעירום ובחוסר כל.] (טור ושלחן ערוך אבן העזר סימן א סעיף ב. ויורה דעה סימן ער סעיף א)

אמרו חז"ל (מסכת יבמות סב ע"א, סד ע"א, ונפסק בשלחן ערוך סימן א ס"א): כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה: **א.** כאילו שופך דמים [כי מאחר ומצות פריה ורביה היא ליישב את העולם, כל הפורש ממנה, הריהו כשופך דמים, שמונע קיום יישוב העולם. **ב.** כאילו ממעט הדמות, [מאחר ואדם הראשון נעשה בכפיו של הקב"ה ממש, שנאמר (תהלים קלט ה): "וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה", לכן נחשב שנברא בצלם וחותם של הקב"ה, כמו שנאמר (בראשית א כו): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ", וכן נאמר (שם ה א): "בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ", אבל שאר בני האדם שלא נעשו בכפיו של הקב"ה ממש, אלא רק נולדו בחותמו של אדם הראשון, אינם נקראים צלמו של הקב"ה, אלא דמות צלמו, שנאמר (בראשית ה ג): "וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ". (הרא"ם)]. **ג.** גורם לשכינה שתסתלק מישראל. [כמו שאמר הקב"ה לאברהם אבינו (שם יז ז): "וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ, וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ, לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם, לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ", בזמן שזרעך אחריך, השכינה שורה ואהיה לך לאלקים, אבל אם אין זרעך אחריך, ואין ילודה, על מי תשרה השכינה, על העצים ועל האבנים?!] (ח)

בן ובת

מן התורה מקיים אדם מצות פריה ורביה רק כאשר נולדו לו בן ובת, אבל אם נולדו לו אפילו עשרה בנים ולא נולדה לו בת, לא קיים את המצוה. (יבמות סא ע"ב. שלחן ערוך סימן א ס"ה)

כל המרבה הרי זה משובח

מדברי חכמים צריך להביא עוד בנים ובנות כפי היכולת. (עיין טור ובית יוסף ס"א ס"ח)

בגמרא (מסכת יבמות סב ע"ב), רבי יהושע אומר: נשא אדם אשה בילדותו [ומתה] - ישא אשה בזקנותו, היו לו בנים בילדותו - יהיו לו בנים בזקנותו, שנאמר (קהלת יא ו): "בַּבֹּקֶר [בצעירותך] זְרַע אֶת זַרְעֶךָ [תוליד ילדים], וְלָעֶרֶב [לעת זקנותך] אַל תַּנַּח יָדֶךָ [אל תפסיק מלעסוק בזה], כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשָׁר [להיות הגון וירא שמים ומתקיים. (רש"י)] הַזֶּה אוֹ זֶה, וְאִם [ואולי] שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים". ומבואר שיש ענין להינשא ולהביא עוד ילדים אף כשמתה אשתו הראשונה, כל שכן שאין לבני זוג נשואים למנוע עצמם מלהביא עוד ילדים. ועוד אמרו (שם ע"א), אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף [מקום יש בשמים ששמו גוף, ויש בו נשמות, ואין משיח בן דוד בא עד שיולדו כל הנשמות כולם. (רש"י)]. ושאלו התוספות (מסכת נדה יג ע"ב), הרי רבי שמעון בן יוחאי אומר (מסכת שבת קיח ע"ב), אם ישמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאלים, והרי עדיין לא כלו כל הנשמות שבגוף? ותירצו שאז הקב"ה יעשה נס ונשים רבות תלדנה בכרס אחת, וכך תרדנה כל הנשמות מהר ויבוא המשיח.

מי חייב?

אף שעיקר חיוב מצות פריה ורביה מוטל על האיש ולא על האשה, שעליו לישא אשה ולהביא ילדים, והיא אינה אלא מסייעת לו במצוותו. בכל זאת, לא תישאר האשה רווקה, שמא יחשדו בה בדבר עבירה חס ושלום. (הרמב"ם. ס"א סי"ג. ה"ע ח קלג. י)

"לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ"

אף על פי שקיים אדם מצות פריה ורביה, וכבר הוא בגיל זקנה שאינו יכול להוליד עוד, מכל מקום אסור לו להישאר בלא אשה, שנאמר (בראשית ב יח): "לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ, אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ". (טוש"ע סימן א ס"ח)

כתב הרמב"ם (פט"ו מהלכות אישות הט"ז): אף על פי שקיים אדם מצות פריה ורביה, הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יתבטל מלפרות ולרבות, כל זמן שיש בו כח, שכל המוסיף נפש

אחת בישראל, כאילו בנה עולם. וכן מצות חכמים היא שלא ישב אדם בלא אשה, כדי שלא יבוא לידי הרהור. ע"כ. ומבואר שאף בזקנותו ישנה מצוה לישא אשה, כדי שלא יהרהר. ויש אומרים שחיוב זה הוא מן התורה. ואף אם חושש שבאם ישא אשה יהיו קטטות ומריבות בין הבנים ואשתו, מכל מקום יותר חמור שלא יכשל בהרהורי עבירה, ולכן ישא אותה, שמשום חשש קטטות אין לעשות עבירה, כי יש לחוש פן יתגבר עליו יצרו הרע. (הרמ"א סימן א סעיף ח ובבית שמואל שם)

להיות אדם שלם

מספר הרב עזריאל טאובר (בספרו פרקי מחשבה): "זכורני כי כשבאתי לנחם את כבוד קדושת האדמו"ר מסקולען זצ"ל, על אשתו הרבנית, הוא פנה אלי ואמר: אנא הואל בטובך להכנס אלי ככלות השבעה. הייתי סבור כי ברצונו לשוחח עימי על ענין דחוף הנוגע להצלת יהדות רומניה, שהרי כידוע הוא והרבנית מסרו נפשם על ענייני הצלה אלו, והנה להפתעתי, כאשר נכנסתי אליו, הוא נאנח ואמר: אתה יודע, הרבנית נפטרה, ואני נשארתי לבדי. תורתנו הקדושה קובעת: "לא טוב היות האדם לבדו", ואם כן היות ואתה מסתובב הרבה בעולם, ברצוני לבקש ממך טובה, חפש עבורי שידוך מתאים.

למותר לציין שהוא לא נשא אשה בת בנים, וגם לא היה זקוק לאשה שתסייע לו בניהול הבית, כי כל ענייני הבית התנהלו על הצד הטוב ביותר על ידי הגבאים. רק ה"לא טוב" של "היות האדם לבדו" היתה הסיבה שברצונו היה להינשא. הוא הכיר היטב את ההשקפה האמיתית, שמציאותו השלימה של האדם אינה קיימת, כאשר הוא אינו נשוי.

זהו גם טעמה של ההלכה הקובעת, שכהן גדול העובד בבית המקדש ביום הכיפורים צריך להיות נשוי, ובלא זה הוא פסול לעבודה. וכן הדין לכתחילה בשליח ציבור שעליו להיות נשוי. הנישואין משלימים את האדם, ללא שלימות זו, הוא נחשב כבעל מום שאינו ראוי לעבודה. [וכן מבואר בלשון הזוהר הקדוש (חלק ג דף ה ע"ב): "וְלָא בִּכְלָלָא דְּאָדָם הוּא, וּשְׁכִינְתָּא לָא שַׁרְיָא עָלוֹהִי, בְּגִין דְּאִיהוּ פָּגִים, וְאִקְרֵי בַּעַל מוּם". תרגום: לא בכלל אדם הוא, והשכינה לא שורה עליו, כיון שהוא פגום, ונקרא בעל מום]. השלמה זו של הנשמה היא השלמת הרובד הפנימי העמוק ביותר, זוהי השלמה המביאה את האדם להשגת האחדות של נשמתו והוא נהיה אדם שלם".

הכל לפי הענין

ברור שיש מקרים יוצאי דופן, כי פעמים שהאדם אינו בקו הבריאות, ואין ביכולתו לישא אשה, או שמרגיש בנפשו שאינו יכול לישא אשה שתהיה לו לעזר ולשמחה, אם אינה בעלת מדות תרומיות יוצאת מן הכלל, וכל נישואין שחוץ מזה, אינם אלא רע בשבילו ולא טובתו כלל, בודאי שאינו חייב לישא אשה, שלא יצא שכרו בהפסדו, שתגרום לו ירידה ואבדון השמחה, חס ושלום. על כן, הנכון להתייעץ בכל מקרה עם רב מורה הוראה, וכאשר יורהו כן יעשה.

כתב הגאון רבי יחיאל מיכל עפשטיין בספרו ערוך השולחן (סימן א ס"ז): אף על פי שקיים אדם פריה ורביה, ויש לו הרבה בנים ובנות, אם מתה אשתו או גירשה, אסור להיות בלא אשה שנאמר 'לא טוב היות האדם לבדו'... ומסתימת לשון הש"ס והפוסקים משמע שאפילו הוא זקן, חייב ליקח אשה. והנה ראינו ושמענו גדולים וטובים שלעת זקנותם במיתת נשותיהם, אינם נושאים אשה עד יום מותם. ואפשר לומר שכיון שהטעם הוא רק משום הרהור עבירה, והם יודעים בעצמם שרחוקים מהרהור מפני זקנותם וחולשתם, לכן פוטרים את עצמם מזה. עי"ש.

ובשו"ת שבט הלוי (חלק י סימן רכג) כתב, פשוט להלכה שגם בימי זקנותו אין לו לעמוד בלי אשה, וחיוב זה אינו פוקע מן האדם לעולם. ובשלחן ערוך ובפוסקים אינו מוזכר גבול לחיוב זה, ומשמע שגם בזיקנה גבוהה למעלה משמונים שנה. אך פשוט שאם האשה בת מדות רעות ובעלת קטטה כל כך, שלפי טבעו לא יוכל לסבול אותה, ובטל הטעם שאמרו חז"ל 'כל השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה', כי יהיה לו עימה יותר ביטול תורה, וגם לא תועיל לו לענין הרהורי עבירה, אינו חייב לישא. וכמו כן, אם בימי הזקנה מרגיש בנפשו לפי תכונתו ומצבו ומעמדו, שקשה לו לסבול ולקבל בת קטטה וכיוצא בה, ורק אשה כשרה ונשמה יקרה ובעלת מדות טובות יוצאת מן הכלל, תהיה לו לעזר ולשמחה, וכל נישואין שחוץ מזה אינם אלא רע בשבילו ולא טובה כלל, אינו בכלל החיוב של 'לא יעמוד אדם בלא אשה', כי יצא שכרו בהפסדו, שתגרום לו חס ושלום ירידה וגם אבדון שמחה, היפך המבוקש. ע"כ.

ומעשה שהיה בליל י"ב בתשרי ה'תשע"א, כאשר חגגו את יום ההולדת ה-90 של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל בביתו. על השלחן הונחה עוגה גדולה מאוד, עם כיתוב המספר 90 בגדול. עת הסתכל מרן על העוגה, החל פתאום לבכות, ולא הבינו מה פשר הבכי הזה. לשאלת הנוכחים, ענה להם מרן: מי יודע אם לא ידונו אותי בשמים על כך שלא נשאתי אשה, אחר פטירת הרבנית מרגלית ז"ל, הרי התורה אומרת: "לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ". ע"כ. וצריך לומר שמן הסתם היתה דעתו של מרן למעשה כדעת הרב שבט הלוי הנ"ל.

גיל הנישואין

כל הקודם זוכה

חכמינו זכרונם לברכה קבעו ברוח קדשם וברוחב בינתם, כי על הבחור לישא אשה בגיל שמונה עשרה שנה, ובשום אופן לא יאחר יותר מגיל עשרים. ואדרבה, בזמנינו קל יותר לישא עד גיל עשרים, וכמבואר להלן. וכן היה מורה ובא מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל ועוד רבים מגדולי ישראל. ואמרו חז"ל (מסכת קידושין כט ע"ב): בן עשרים שנה ולא נשא אשה, כל ימיו בהרהורי עבירה. ועוד אמרו: עד עשרים שנה, הקב"ה מצפה לאדם אימתי ישא אשה, כיון שהגיע עשרים ולא נשא, אומר: "תיפח עצמותיו". וכתב בשו"ת אגרות משה (אבן העזר ח"ב סימן א), הנושא אשה קודם עשרים, זוכה במצוה רבה שחייב בה עד עשרים שנה, ולא יצטרך לבקש זכויות להינצל מהעונשים של המאחרים בזה, והוא דבר ברור להלכה ולמעשה. עכ"ל.

במשנה מסכת אבות (פרק ה משנה כא) אמרו, בן שמונה עשרה לחופה. [ורמז לזה כתב המהר"ם מרוטנבורג (תשב"ץ קטן תסה) שנאמר: "והוא כחתן יוצא מחופתו", "והוא" גימטריא י"ח]. וכתב הרמב"ם (פט"ו מהלכות אישות ה"ב), **כיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה, הרי זה עובר ומבטל מצות עשה. וכתב בשו"ת חקרי לב שעובר על עשה זה בכל יום ויום.** וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן א ס"ג): מצוה על כל אדם שישא אשה בן שמונה עשרה, והמקדים לישא בן שלוש עשרה, מצוה מן המובחר, אבל קודם שלוש עשרה לא ישא. [ואמנם כתב הגאון החיד"א שבדורות הללו נחלשו הטבעים והשתנו, ובן י"ג שנה הוא עדיין חלוש הכח. וכן כתב הרדב"ז שעד שמונה עשרה, אין זרעו טוב להזריע]. **ובשום ענין לא יעבור מעשרים שנה בלי אשה.** ומי שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא, בית דין כופין אותו לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה. ע"כ.

ואמנם כתב הרמ"א שם, 'ובזמן הזה נהגו שלא לכוף על זה'. אך אין זה מוסכם כלל, כי בספר קרית מלך רב (הלכות אישות פט"ו ה"ב) להגאון רבנו יהודה נבון (אב בית הדין של מרן החיד"א, ורבו של מהרי"ט אלגאזי) כתב, דע שכופין בית הדין לרווק שעברו עשרים שנה לישא אשה, ומכין אותו בשוט, וכן כתב הרא"ש, שהרי זה כשאר מצוות עשה שכופין ומכין אותו עד שתצא נפשו. וכן

פסק השלחן ערוך, אלא שמור"ם בהגה כתב, ובזמן הזה נהגו שלא לכוף. ומה מאוד תמהני על המנהג הרע הזה, שאין לו על מה לסמוך, והוא היפך דין תורה שמלבד שמבטל מצות עשה, עוד בא לידי הרהורים רעים, ולידי שכבת זרע לבטלה, שאין מספיקים בידו לעשות תשובה, וכל כך החמירו חז"ל בחומרת המאחרים מלישא... ועוון זה לעניות דעתי גרם לנו אורך הגלות, לכן אף שאיני כדאי, אומר אני כל דיין שלא יכוף על זה ויעלים עיניו, יורש גהינם. ושומע לנו ישכון בטח. עכ"ד.

"לא תראה את פני עוד עד שתישא אשה"

ובגמרא (מסכת קידושין כט ע"ב) אמרו שרב חסדא היה משבח את רב המנונא בפני רב הונא שאדם גדול הוא, אמר לו רב הונא: כשיבוא לידך, הביאהו לידי. כשבא רב המנונא, ראהו רב הונא שאין סודר פרוס על ראשו, כפי שהיה מצוי בזמנם שהנשואים היו לובשים. אמר לו רב הונא: מדוע אינך פורס סודר על ראשך? ענה לו: כי עדיין לא נשאתי אשה. מיד החזיר רב הונא את פניו ממנו שלא להסתכל בו. ואמר לו: "לא תראה את פני עוד עד שתישא אשה". וכן אמר רב הונא: "בן עשרים שנה ולא נשא אשה, כל ימיו בהרהורי עבירה" [שהואיל והתרגל להרהר בזמן שהיה פנוי, כי לא היה לו פת בסלו שתגן עליו מהרהורים, שוב אינו בטוח מהם כל ימי חייו]. אמר רב חסדא: כל מה שזכיתי להיות עדיף מחברי [שאין יצר הרע מתגרה בי כמו בהם], משום שהקדמתי ונשאתי אשה בגיל שש עשרה [ונמצא שלמדתי תורה בטהרה, כי היה לי פת בסלי]. ואם הייתי מקדים ונושא אשה בגיל ארבע עשרה, הייתי אומר ליצר הרע 'חץ בעיניך' [כלומר, הייתי יכול להתגרות בו, ולא הייתי מתיירא שמא יחטיאני].

חרם על בחורים שלא נישאו עד גיל עשרים

צא וראה כמה החמירו רבותינו להזדרז ולישא אשה, עד שלפני כשלוש מאות שנה עשו גאוני ירושלים חרם על אותם בחורים שלא ישאו אשה עד גיל עשרים שנה, וכמובא בספר התקנות של ירושלים, וזה תוכן דבריהם: בשבטי ישראל הודענו נאמנה, כי יש הסכמה קדומה עשויה בכל תוקף ההסכמות מזמן קדמון לקדושים אשר בארץ המה, שרווק מבן עשרים שנה ומעלה, לא יוכל לדור בעיר הקודש ירושלים ת"ו, כשהוא שרוי בלא אשה. והנה בְּעָתָה, ראינו כמה רווקים מבן עשרים שנה ומעלה, שרויים בלא אשה בעיר הקודש ירושלים ת"ו, וטוענים שאין ידם משגת לצרכי החופה ולזון ולפרנס את נשותיהם וכו'. ולכן נתוועדנו עם אסיפת חכמי ומנהיגי וטובי עיר הקודש, רוב בנין ורוב מנין, וחידשנו ההסכמה הקדומה, וכולנו פה אחד עלינו בהסכמה שלא יורשה שום בחור רווק מבן עשרים שנה ומעלה לדור פה עיר הקודש ירושלים ת"ו בלא אשה, וזמן קצוב ניתן לרווקים היושבים בעיר הקודש מהיום ה' באייר עד ראש חודש אלול לישא אשה, ואז יוכל להמשיך לדור פה כרצונו, ואם לא מצא מנוח לישא אשה, מחוייב הוא לצאת מעיר הקודש. ורשות נתונה לפקידי ירושלים לכל העובר על דברינו לגרשו מן העיר ולרדוף אותו עד חורמה בכל מאמצי כוחם עד מקום שידם מגעת. וכל זה הסכמנו בכל תוקף ההסכמות וכו'. וחתומים על זה הגאונים: רבי נסים חיים משה מזרחי (בעל אדמת קודש), הראשון לציון רבי מיוחס בכ"ר שמואל (בעל פרי האדמה), רבי ישראל יעקב אלגאזי (בעל קהילת יעקב, שמע יעקב, ארעא דרבנן ועוד), רבי גדליה חיון (ראש ישיבת בית אל), רבי רפאל יצחק זרחיה אזולאי (אביו של מרן החיד"א), רבי רפאל משה בולה (בעל גט מקושר) ועוד. עי"ש.

וכתב על זה מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן יד אות ג): והן עתה, עינינו הרואות כמה בחורי חמד הלומדים בישיבות, ועוד בחורים אחרים יראי השם, מבן עשרים שנה ומעלה, אשר לא השיגה ידם לישא אשה, ודרים בעיר הקודש ירושלים, ואין פוצה פה ומצפצף. ונועדתי יחד עם ידידי הגאונים רבי יהודה צדקה ורבי בן ציון אבא שאול, ודנתי עמהם על דבר ההסכמה הנ"ל, ושאפילו לא פשטה התקנה עתה ברוב הציבור אשר פה עיר הקודש ירושלים, ואילו היו חיים עימנו הגאונים המסכימים ורואים שבדורינו אין אפשרות לעמוד בה, לא היו גוזרים כן, מכל מקום צריך לפחות בית דין קטן לבטלה, כמבואר ברמב"ם ועוד. והסכמנו פה אחד בביטול התקנה הנ"ל, כדי שלא תהיה התקנה שנעשתה מפי גאוני ירושלים, לפוקה ולמכשול לבחורים רווקים שלא הצליחו עדיין למצוא עזר כנגדם. עי"ש.

איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם

והנה בגמרא מסכת קידושין (כט ע"ב) דנו, איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, האם ללמוד תורה ואחר כך לישא אשה, או לישא אשה ואחר כך ללמוד תורה. ומבואר בבית יוסף (יורה דעה סימן רמו ס"ב, ושלחן ערוך אבה"ע ס"א ס"ג), שלכל הדעות, מי שאינו לומד תורה [דהיינו שאינו עוסק בתורה כל היום, אלא עובד וקובע עיתים לתורה, כמו הרבה בחורים יראי שמים], בודאי שישא אשה מיד, שמאחר והגיע זמנו לקיום המצוה, אינו רשאי להתעכב יותר. אבל מי שעוסק בתורה, כאן תלוי הדבר, אם יודע שכאשר ישא אשה תחילה, לא יהיה באפשרותו ללמוד מחמת טרדות הפרנסה, אז ילמד תורה תחילה ויאחר הנישואין, ובלבד שיודע בעצמו שבינתיים לא יהיה בהרהורי עבירה, אבל אם חושש שיהיו לו הרהורים, ברור שנושא אשה תחילה.

אמור מעתה, לפי המצב בימינו, שכל בחור ישיבה רציני, כאשר נושא אשה, הוא לומד בכולל ומקבל משכורת, והרבה פעמים אשתו עובדת, אם כן לא שייך לומר לו שילמד תחילה, כדי שלא יהיו לו אחר כך טרדות הפרנסה, שהרי גם לאחר הנישואין תהיה לו פרנסה בעזרת השם, ומי יעכב בעדו שלא ללמוד. ואף אם יודע שמשכורתו תהיה דלה, עדיין מוטל עליו לישא אשה קודם, מאחר וכל מה שאמרו חז"ל שאם חושש שיהיה טרוד בפרנסתו, ילמד תחילה ואחר כך ישא אשה, היינו לזמנם שהיו עובדים בפועל לאחר החתונה, וממילא יתבטל מלימוד תורה כמה שעות ביום, לכך ילמד קודם. אבל כיום שאברכים רציניים יודעים שבכל מצב הם ילכו ללמוד בכולל ולא יעבדו, ומוכנים להצטמצם ולמסור חייהם לעסק התורה, באופן שביתם בנוי על הידיעה ששכר גדול צפון להם לעתיד לבוא, והקב"ה אינו מבזבז ממנו לאוהביו לתת להם אותו ברווחה גשמית פשוטה, ומתחתנים על דעת שתהיה להם משכורת כולל זעומה, כי כך חונכו שדרך אנשי התורה שמשקיעים כוחותיהם לטפח את חיי העולם הבא, ואינם מביטים להשקיע כל כך בפרוזדור אלא בטרקלין, אשריהם ישראל. אם כן, אין שום סיבה לעכב את הנישואין לאחר עשרים, כי בין כה לא יתבטלו וימשיכו ללמוד. וכן מבואר בבאור הגר"א שכתב (יורה דעה סימן רמו סק"ט), דוקא כשריחיים בצווארו ולא יוכל לעסוק בתורה, אז ילמד תורה ואחר כך ישא אשה, מה שאין כן אם אין צריך לטרוח לפרנסה, שישא אשה קודם, וכן מוכח בגמרא. ע"כ. ואדרבה, כאשר ישא אשה, ימשיך ללמוד תורה ביתר שאת וביתר עוז בקדושה וטהרה, וכידוע אצל בחורים רבים, שעיקר הלימוד אצלם בהתעלות יתירה נעשה יותר בכולל מאשר בישיבה [אלא אם כן הוא רגיל בבטלה], ולא לחינם אמרו חז"ל (מסכת יבמות סב ע"ב): "כל אדם שאין לו אשה, שרוי בלי תורה".

מי יכול לומר שהוא מוגן מהרהורי עבירה?!

ואולם, שמענה ואתה דע לך, כי האמת היא שגם בלי כל הנ"ל, יש להזדרז בזמנינו לישא אשה קודם גיל עשרים, שהרי כתבו הפוסקים שכל מה שאמרו שילמד תורה קודם כדי שלא יהיה טרוד בפרנסה, זה בתנאי שיודע בעצמו שלא יכשל בהרהורי עבירה, אבל בימינו שבעוונות הרבים הדור פרוץ, מי יוכל לומר שהוא מוגן מהרהורי עבירה, הלוא לא תמצא בחור אחד מאלף שלא נחשף לרחוב, אם בהליכתו לישיבה וחזרתו, ואם בבין הזמנים, ואם בנסיעה באוטובוסים, ואם במכולת, ובכל צד ואופן שיהיה. והלוואי שהיו כולם ספונים וטמונים בישיבה ולא יוצאים מפתחה. ואפילו הדרים בערים חרדיות, גם שם בעוונות הרבים פשתה המספחת, ועליהם להזהר במשנה זהירות שלא יתקלקלו ולא יטמאו את עיניהם במראות אסורות, אם מפאת הבגדים הצמודים, ואם מפאת השמלות הקצרות, ואם מפאת הפאות השונות והמשונות המחטיאות את הרבים השכם והערב, ובחור רווק שאין לו פת בסלו, נכשל בהרהורי עבירה, אם מעט ואם הרבה. וכל מודה על האמת, יודה על זה.

על כן, גם מה שכתבו הרמב"ם והשלחן ערוך (סימן א סי"ד), שמי שחשקה נפשו בתורה, ונדבק בה כל ימיו, ולא נשא אשה, אין בידו עוון, "והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו". דייקו בלשונם "שלא יהיה יצרו מתגבר", אבל לפי המציאות כיום, שקשה לומר שאין יצרו מתגבר עליו בהרהורים רעים, בודאי שאין היתר זה. וכן מבואר בביאורי הגר"א שאפילו מי שאומר שלומד תורה ואחר כך נושא אשה, מודה שאם אי אפשר לו להנצל מהרהורים, נושא אשה ואחר כך לומד תורה, אף שעל ידי זה מתבטל מלימודו, כי צריך להתבטל מלימודו במקרה זה, שהרי זה כטובל ושרץ בידו, שלומד ומוחו משוטט בהרהורים רעים.

ובשו"ת שואל ונשאל כתב, שבכל מצב חייב לישא אשה עד עשרים שנה, שהרי אמרו: "בן עשרים שנה ולא נשא אשה, כל ימיו בהרהורי עבירה", והיאך ירשה לעצמו להיות כל ימיו בהרהורי עבירה, והלוא "הרהורי עבירה קשים מעבירה" (מסכת יומא כט ע"א). וכן כתב מופת הדור הגאון **החזון איש** (קידושין כט ע"ב), אף למי שאומר שילמד תורה ואחר כך ישא אשה, מכל מקום לא יאחר מעשרים שנה, שהרי שנינו: "ואם אי אפשר לו בלא אשה, ישא אשה ואחר כך ילמד תורה", ולאחר עשרים שנה הוא בגדר שאי אפשר לו בלא אשה, שהרי שנינו "בן עשרים שנה ולא נשא אשה, כל ימיו בהרהורי עבירה", **ולפי זה אין היתר לאחר יותר מעשרים בשביל תורה.** וכן כתב עוד באגרותיו (ח"ב קלה) וזו לשונו: רצוני להעירך, כי מן המשנה ומן הגמרא יש להקדים הפרק, **ובשמונה עשרה שנה יש חיוב, וכן נהגו דורות הרבה. ויש מאחרים מפני עסק התורה, אבל אין דרך זו רק ליחידים,** ולכן אם יזדמן לך ענין הנותן אפשרות [פרנסה] לקבוע על התורה בעתיד הקרוב, אל תזניחהו. ועל העתיד הרחוק, אין ראוי לחקור, שנאמר "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ". ע"כ. וזה נכתב לפני כשמונים שנה שהיתה עניות של ממש בארץ ישראל, קל וחומר בזמננו שהמצב בחסדי השם יתברך הרבה יותר טוב בענין הפרנסה, וכמו אברכים רבים 'בן פורת יוסף' שעוסקים בתורה ומתפרנסים ממשכורת הכולל ועבודת האשה ועוד.

מאריך בשמונה עשרה

מספרים על האדמו"ר מגור בעל ה"בית ישראל", שפגש פעם בחור רווק למעלה מגיל עשרים, ושאלו למה אינו מקיים מה שאמרו חז"ל: בן שמונה עשרה לחופה? השיב הבחור בחיוך: רבי, אני מאריך בשמונה עשרה... אמר לו הרב: כשמאריכים בשמונה עשרה, מפסידים קדושה...! (בית ומנוחה עמ' ל)

אַל תֶּחֱטְאוּ בְיֶלֶד

והנה לבד מכל הנ"ל, יש לתת את הדעת, כי במוסדות לימוד מסוימים אוסרים על הבחורים להתחתן עד גיל 22 ו-23, ומפאת כן נגרמת רעה רבה לבחורי חמד רבים שנושרים מדרך התורה והמצוות, כי הדברים ידועים שישנם הנראים כלפי חוץ שומרי תורה ומצוות, אבל נופלים בניסיונות קשים של שמירת הקדושה, עקב המצב השורר ברחוב אשר הוא בעוכרינו והתקשורת והמולטימדיה, אך אם היו נושאים נשים בגיל מוקדם יותר, בודאי לא היו נופלים, כי היתה להם פת בסלם, ואדרבה היו זוכים להמשיך ללמוד ולהתעלות ביתר שאת, והיינו זוכים לעוד תלמידי חכמים רבים וגדולי הדור בישראל.

ובחרת בחיים

ולפחות אם לא היו אוסרים זאת על הבחורים, אלא היו נותנים בידם את כח הבחירה, 'ובחרת בחיים', בזכות זה היו בוחרים בדרך היתר ולא באיסור, שהרי אפילו מומר לתיאבון אמרו חז"ל (חולין ד ע"א) "לא שביק היתרא ואכיל איסורא", וכי בחורי ישיבה אלו גרועים יותר ממומר לתיאבון, ונשווה אותם חלילה למה שאמרו (גיטין יג ע"א) "עבדא בהפקירא ניחא ליה, זילא ליה, שכיחא ליה, פריצה ליה" חס ושלום. וכיון שהבחירה בידם, היו ניצולים ממיני תועבות, איסורים, וקלקולים. אבל כשהבחור יודע שאם "יעז" להתחתן מוקדם, מיד יוציאו אותו מהישיבה, ויסתכלו עליו רבותיו וחבריו כאילו הוא בעל תאוות [תאייווע"ס], ואף יאסרו על חבריו להשתתף בחתונה, מחמת פחדו הוא נמנע מלהתחתן מוקדם. וכמה וכמה בחורי ישיבות ואברכים הודו שרצונם היה באמת ובכנות להתחתן מוקדם, אך מחמת כל האיומים הנ"ל פורשים, וברור שנכשלים לפחות בהרהורים רעים, והכל תלוי בעוון אותם שאסרו עליהם זאת. והשם הטוב יכפר בעד.

וכמה תלמידי חכמים חשובים אשר מכהנים כרבנים ומשגיחים בישיבות הקדושות, אמרו שמהמציאות שהם רואים בשטח את הבחורים, אין ספק שהיה עדיף שרבים מהם יתחתנו מוקדם, אבל הינם מנועים מלדבר, כי אין זו **"ההנהגה"** שבישיבה, וכבר נאמר (איוב כט ט): "שָׂרִים עָצְרוּ בְמִלִּים, וְכַף יָשִׂימוּ לְפִיהֶם".

ומי התיר להכשילם?

והנה יש האוסרים על תלמידיהם לישא אשה בזמן כהלכה, וניתלים בדברי החפץ חיים שכתב (ספר המצוות הקצר עשה מג): "והאיש שהוא בשנת שמונה עשרה, נתחייב בפריה ורביה. ואם עבר עליו עשרים שנה ולא נשא, הרי זה עובר ומבטל מצות עשה זו. ואם עוסק בתורה, ומתייירא שלא יבטל מחמת טרדת מזונות, מותר להתאחר, ועל כל פנים, לא יותר מעשרים וחמש שנה". עכ"ל. אך כל בר דעת יבין, כי אדרבה מכאן סתירה גדולה להנהגתם, כי ראשית, הלוא הרב מדגיש שחובה מוטלת עליו לישא בגיל 18, ולאחר 20 כבר מבטל עשה. אם כן אף אם נאמר שהם מאותם המתייראים שלא יבטלו מטרדת הפרנסה, ולכן יש להקל להם להתעכב, מכל מקום מאחר והרבה בחורים אין להם דאגה זו, כפי שביארנו לעיל שבזמננו כמעט ולא שייך נימוק זה, או שנכשלים בהרהורי עבירה, נמצא שמבטלים עשה בכל יום אף לדעת החפץ חיים, ומי התיר להכשילם? ואף אם נאמר שישנם בחורים שלא יכשלו, וכי מהם נקיש לכל הבחורים שכולם שווים לטובה בדרגות רוחניות אלו???!!

וכי כך היה מתנהג החפץ חיים?!

ועוד שאלה נשאל אליהם, בחור מישיבה של החפץ חיים בראדין, שהיה רוצה להתחתן מוקדם, וכי הרב היה מוציא אותו מהישיבה?? וכי העניו הגדול הזה בעל המידות הנאצלות שלא היה כמוהו, היה מתנהג כך לאסור על הבחורים להשתתף בחתונתו ובשמחת לבו??!! אם כן מאין שאבו אותם ראשי ישיבות **"הנְהָגָה"** זו?! אתמהה. 'פְּלִיאָה דַעַת מִמֶּנִּי, נִשְׂגְּבָה לֹא אוּכַל לָהּ'.

אצל מי מגדולי ישראל מצאנו הנהגות אלו?!

ומזקנים אתבונן, היכן מצאנו אצל מי מגדולי ישראל **איסורים** כאלו, האם כך הורה הגר"מ פיינשטיין, הגר"מ שך, הגרש"ז אוירבך, הגרי"ש אלישיב, הגר"ש וואזנר, הגרי"ל שטיינמן או איזה גדול אחר מבני אשכנז. [את גדולי הספרדים איננו מזכירים, כי בלאו הכי הם לא מייחסים אליהם חשיבות כל כך, בעוונות.] האם כך נהגו **לאסור ולסלק בחור** שיתחתן מוקדם בישיבות "קול תורה", "פוניבז'", "חברון", שגדולי ישראל עמדו בראשם?! ועל אחת כמה וכמה לאסור על חבריו שלא לבוא לחתונה, ולצערו על שקיים את ההלכה הצרופה?! ואותם שזו היא **"הנהגוֹסוֹם"**, נשאל אותם, כאשר מוסרים הם שיחות "מוסר" ומצטטים מרבי ישראל מסלנט או מרבי אליהו לופיאן או מרבי יחזקאל לווינשטיין או מרבי ירוחם ממיר או מהרב וולבה ועוד, האם התבוננו לחשוב, אילו היינו שואלים את גדולי בעלי מוסר אלו, אם נכון להתנהג כך עם הבחור, האם היו מסכימים עימנו לסלקו ולצערו ביום חתונתו וביום שמחת לבו?!

אם כן מה השאלה, בודאי שתתחתן

מעשה בבחור מישיבת "תורה אור" של הגאון הרב חיים פנחס שיינברג זצ"ל, שבהיותו בגיל 19 פנה אל ראש הישיבה אם מסכים שינשא. הרב לא היה דוגל כל כך בנישואין בגיל מוקדם, ואמר שמעדיף היה שילמד, אבל שישאל את המשגיח רבי זיידל אפשטיין זצ"ל, גם הוא התחמק מלענות, ואמר שיתייעץ עם הרב שלמה וולבה זצ"ל. כאשר פנה הבחור אל הרב וולבה, שאלו הרב: אתה רוצה להתחתן? אמר לו: כן. אמר לו: אם כן מה השאלה, בודאי שתתחתן.

למי אין יראת שמים?

לא לחינם התבטא מרן זצוק"ל בשיעורו, בחריפות על אותו ראש ישיבה שמונע את תלמידיו מלהינשא מוקדם לפני גיל עשרים, ואמר בלשון זו: "אין לו יראת שמים"!

"לא נורא אם תלמד בכולל שלשה חודשים לפני החתונה"

מעשה בבחור בן תורה ירא שמים בגיל 19 שקיבל הצעת שידוך, אך מאחר ובישיבה שלו לא מסכימים לכך, הלך לשאול דעת תורה מפי **הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א,** והורה לו הרב

שיתחתן. וכששאל: "אבל יוציאו אותי מהישיבה"? השיבו הרב: **"לא נורא אם תלמד בכולל שלשה חודשים לפני החתונה".**

ולבחור אחר ששאלו, אבל ראש הישיבה לא מסכים? ענה לו הרב: **"אבל הגמרא כן מסכימה".**

ובצוואתו של רבה של ירושלים **הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל,** ציוה ליוצאי חלציו להשתדל להשיא ילדיהם בטרם ימלאו להם עשרים שנה. (הנהגות ופסקים, הנהגות נישואין אות ט)

"בני, שמעו לי, שאין אדם שומע לי ומפסיד"

לאור כל האמור, **אין ספק שעל כל בחור להזדרז ולישא אשה קודם גיל עשרים שנה, ולנגד עיניו יהיה תמיד מה רצון השם ממני,** כמו שנאמר (דברים י יב): "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ, כִּי אִם לְיִרְאָה", וביאר מרן זצוק"ל: 'ועתה', שבכל רגע ורגע יהודי צריך להתבונן מה השם יתברך שואל ממני, מה רצונו ממני עתה, ויתבונן אך ורק ברצון השם בלבד, ללא שום שיקולים אחרים כלל ועיקר, ואין ספק שתהיה לו סייעתא דשמיא גדולה עד מאוד, וכבר אמר הקב"ה לישראל (דברים רבה ד): "בני, שמעו לי, שאין אדם שומע לי ומפסיד".

ומה אעשה לציוויו של ראש הישיבה?

ואם שאול ישאל הבחור, **ומה אעשה לציוויו של ראש הישיבה?** הנה זו לשון מרן הראשון לציון רבנו יצחק יוסף שליט"א (כא): "**אפילו אם רבו או ראש הישיבה שלו אוסר עליו להינשא בגיל עשרים, אין לו לשמוע לו בזה,** כי בזמן הזה אפשר ללמוד תורה גם לאחר הנישואין בכולל, וגם כי רבה הפריצות ברחוב, על כן יש להזדרז ולהנשא, כדי ללמוד תורה בקדושה ובטהרה. ומי הוא זה אשר יקח על עצמו אחריות כבדה כזו למנוע בחור מלהנשא בצעירותו".

אין כל חיוב לשמוע לראש הישיבה בענייני הלכה

וכבר מילתו אמורה בכמה וכמה הזדמנויות בשיעורי הלוויין במוצאי שבת ובספריו, שברור שאין כל חיוב לשמוע לראש הישיבה בענייני הלכה כאלו וכיוצא בהם, שאין בכוחו של ראש הישיבה להחליט ולדרוש מהבחור אלא רק בדברים הנוגעים לישיבה ולסדרי הישיבה בכותלי הישיבה. הגע עצמך, בחור שכל פסקיו ופסקי אבותיו על פי מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, וראש הישיבה נוהג למשל כגאון עזנו ותפארתנו רבנו הבן איש חי או כמורנו ורבנו הגאון רבי בן ציון אבא שאול, וכי הוא יכול להכריח את תלמידיו לפסוק דוקא כן?!

על כן, על ההורים היקרים שיחיו, לעודד את בניהם להתחתן מוקדם, כדעתם הצרופה של חז"ל הקדושים והטהורים, אשר עיניהם צופיות למרחוק, וידעו מה שכתבו, וכך נהגו גדולי עולם במשך כל הדורות, ועל אחת כמה וכמה בדור יתום זה שיש להזדרז בעניינים אלו של קדושה, ויפה שעה אחת קודם.

הודה ולא בוש שכמה תורה יכל ללמוד בקדושה ובטהרה

וביודעי ומכירי ממש, בבחור חשוב השוקד ומתמיד בתורה בישיבה מסוימת בבני ברק, שגם שם לא מאפשרים לבחורים להתחתן מוקדם, והוא כהרבה בחורים ממושמע לראש ישיבתו ולא התחתן מוקדם. ועתה ברוך השם התחתן, ונפגשתי עמו כמה חודשים לאחר החתונה, והודה ולא בוש שחבל שלא התחתן מוקדם, כי כמה תורה יכל ללמוד יותר בקדושה ובטהרה, וחבל על אותן שנים שלא זכה עדיין לישא אשה. וכתשובת המשקל, מייעץ הוא עתה לאחרים להתחתן מוקדם, ואשריו ש'במקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד'.

"לא רצו להתחתן אתי, כי הייתי עני"

רבים שואלים, אם כל כך חשוב להתחתן מוקדם, ומרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל היה מדבר רבות בחשיבות הדבר, אם כן למה מרן בעצמו התחתן רק בגיל 24? שאלה זו נשאל בה מרן בעצמו, והשיב: "לא רצו להתחתן אתי, כי הייתי עני".

ואני הקטן שמעתי ממרן שבהיותם בחורים היו מגלחים זקנם, מחמת שהבחורות לא היו רוצות להתחתן עם בחור ישיבה, כי היו בחורי הישיבות עניים, וגם לא היתה מודעות למעלתם של לומדי התורה, לכן היו משתדלים להראות טוב, כדי שיתחתנו איתם.

ואבותינו סיפרו לנו, כי בזמנו כששאלו איש נכבד שאולי ישדך את בתו למרן זצוק"ל, אמר הלה: "וכי מה בתי תאכל ארוחת צהרים, לחם ועגבניה?!"

הוא לא בן אדם

כל כך הפליגו חז"ל בתלמוד, בזוהר ובמדרשים, במגרעת איחור הנישואין, עד שאמרו שמי שלא נשא אשה, אינו נקרא "אדם", שנאמר (בראשית ה ב): "זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאָם, וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם", כלומר, אחר שהיו זכר ונקבה קראם אדם, אבל קודם לכן לא נקראו אדם, אלא חצי אדם. ועליו דרשו (מסכת נדרים מא ע"א) את הפסוק (דברים כח מח): "וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ... וּבְעֵירֹם **וּבְחֹסֶר כֹּל**" - זו אשה, כלומר שכל עוד שלא זכה לישא אשה, הוא נקרא: "חסר כל", כי כל השרוי בלא אשה, שרוי: בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה, בלא תורה, בלא חכמה, בלא חומה, בלא דירה, בלא שלום, בלא עזר, בלא כפרה, בלא חיים, בלא רצון, בלא עושר, בלא כבוד, ואין השכינה שורה עליו. (אבני זכרון צא ועוד)

ומה שאמרו "כל השרוי בלא אשה, שרוי בלא דירה", כי אין שייך לקבוע דירה לאדם בלי אשה, כי אז צריך הוא בעצמו להיות טרוד ולעסוק בצרכי ביתו ככיבוס, ניקיון הבית ועוד, ויש לו עצב גדול בזה. ומה שאמרו "שרוי בלא חומה", כי האשה היא החומה של הבעל, שנאמר (ירמיה לא כא): "נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר", דהיינו שמקיפה ומסובבת אותו כחומה להצילו מהרהורים רעים ומפגעים רעים. (הלבוש. ט)

לא מצא

בחור השוהה מלהתחתן מחמת שלא מצא אשה הוגנת לו, בודאי שאינו עובר איסור. רק שיתאמץ להיות שקוע ראשו ורובו בלימוד התורה בהבנה היטב ובעיון כיאות, ועל ידי כך יוכל להינצל מהרהורי עבירה.

אמר רבי שמעון בר יוחאי (תנא דבי אליהו זוטא אות טז): "כל הנותן דברי תורה על לבו, מעבירים ממנו הרהורי עבירה, הרהורי חרב, הרהורי מלכות, הרהורי שטות, הרהורי יצר הרע, הרהורי זנות, הרהורי אשה רעה, הרהורי עבודה זרה, הרהורי עול בשר ודם, הרהורי דברים בטלים". וכתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק כב הלכה כא): "ויפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת על האדם, אלא בלב הפנוי מן החכמה". ע"כ.

"איזהו חכם המכיר את מקומו"

ברור ופשוט שכל האמור לעיל להזדרז לנישואין, הוא ברוב ככל הבחורים שבגיל זה הם כבר בוגרים בדעתם וראויים להקים בית, אבל בחור שעדיין אינו ראוי לכך, בודאי שימתין עד שיהיה בוגר ומתאים. וכן הורה מרן הראש"ל רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל במעשה שהיה אצל בחור מסויים שבא לשואלו, האם להתחיל בשידוכין, מרן שנתן עיניו בבחור וראה בו שעדיין אינו מבושל כל צרכו ואינו ראוי לכך, ענה לו: "וכי הציעו לך איזו הצעה"? וכשענה הבחור "לא", אמר לו מרן: "אם כן מה שאלתך, תשב תלמד".

בחור בוגר ירא שמים שמתמיד ושוקד על דלתות התורה יומם ולילה, ומרגיש בעצמו באמת שלא מתאים לו להתחתן עתה מחמת סיבות שהן, יעשה דעת

תורה אמיתית אם רשאי להתעכב, כי פעמים שיש מקום להתיר לו לדחות מעט זמן [עד ששה חודשים], אך לא יותר בשום פנים ואופן, כי פעמים רבות שזו עצת יצר הרע, וכל מקרה לגופו.

מעשה שהיה בבחור ישיבה ירא שמים השוקד על דלתות התורה, שהכירו מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, ושאל את פי קודשו: לפי מה שמרן מורה להתחתן לפני גיל עשרים, הנה בעוד כמה חודשים הוא יהיה בגיל עשרים, ולאחרונה התחתנו אחיו ואחותו, וההורים קשה עליהם ריבוי ההוצאות. והדגיש שאינו מרגיש שום צורך עתה לישא אשה, כי באמת הוא ספון וטמון בבית המדרש ושוקד על התורה, וכמעט לא יוצא מחוץ לישיבה כלל, האם יכול הוא להמתין מלישא אשה? מרן שהכיר את הבחור וידע במי מדובר, ענה לו: "כן", ופנה ללכת. והנה לאחר כמה פסיעות הסתובב מרן ואמר לו: "ששה חודשים לא יותר". ע"כ. וברור שאי אפשר להקיש ממעשה אחד על שאר מקרים, וכל מקרה יש לבדוק לגופו של ענין, אבל כתבנו זאת כי אין ספק שישנם מקרים כאלו, וכתורה כן יעשה.

גיל נישואי הבת

על האדם להשיא את בתו בגיל מוקדם יותר מן האיש. ובזמנינו הנכון ביותר להשיא את הבת בגיל שבע עשרה שנה. וכן היה מורה ובא מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל. (כמבואר בחזון עובדיה - אבלות ח"ב עמוד קעא)

חז"ל הקפידו שהבנות ינשאו מוקדם יותר, עד שהקצינו ואמרו (מסכת פסחים קיג ע"א): "בתך בגרה, שחרר עבדך ותן לה". כלומר אם בתך בוגרת, [לפי זמנם שהיו נישאות בגיל 12, ובתך כבר בגרה בגיל 12.5, ועדיין לא נישאת], תשחרר את עבדך, כדי שישאנה ולא תשאירה כך רווקה. [פירוש, מדין תורה מי שקנה עבד גוי שמל וטבל לשם עבדות, מתחייב העבד במצוות כאשה, אך עדיין אינו נחשב יהודי לגמרי, ולכן אסור לו לישא בת ישראל, אולם אם אדונו שיחרר אותו, הריהו כיהודי לכל דבר, וחייב בכל המצוות, ומותר בישראלית. ועל זה אמרו חז"ל, שאם מכיר האדון בעבדו שהוא ירד וחרד לדבר השם, רק שאינו רוצה בו לחתן מצד יחוסו, על זה הזהירוהו שישחרר עבדו ויתן לה. (הגרי"ח זוננפלד. חופת ציון עמ' סז)] וכן דרשו (סנהדרין עו ע"א) חז"ל על הפסוק (ויקרא יט כט): "אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ", זה המשהה את בתו בוגרת, ופירש רש"י שגורם לה להתקלקל, מחמת שאין לה בעל.

'מהר לכי לשידוך הזה'

מעשה שהציעו בחור חשוב לנכדתו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל כאשר היתה בגיל 17, אך הנכדה סירבה לשמוע את ההצעה מכל וכל, בטענה שעדיין היא קטנה ואינה רוצה להתחתן עתה. אמרו לה הוריה, נשאל את פי מרן הסבא קדישא, וכאשר יאמר כן נעשה. הלכה הנערה עם אמה למרן, ומרן אמר לנערה, כמו בלשון גערה, 'מהר לכי לשידוך הזה', ומיאן להסכים עמה שתמתין אפילו עוד זמן מועט.

ומכל האמור ילמדו מוסר השכל אותם המתכחשים לדעת חז"ל הקדושים שידעו ברוח קדשם וברוחב בינתם מהי טובתה האמיתית של הבת, וקבעו כי על האב להשיא את בתו מוקדם, ואילו הם חושבים את עצמם לחכמים ומבינים יותר מחז"ל, ובאים בטענה שהם רוצים שבתם תסיים את הלימודים וכיוצא בזה, אך זה אינו, כי אם חז"ל התירו לעבור על מצות עשה של "לעולם בהם תעבודו" ולשחרר את העבד כדי שהבת תתחתן, על אחת כמה וכמה שאין להתחשב בטענות אלו. וכיום יכולה להשלים לימודיה גם לאחר הנישואין במסגרות המיועדות לכך. וכן מורה ובא מרן הראש"ל שליט"א. 'והולך את חכמים יחכם'.

ברור ופשוט שכל האמור להזדרז לנישואין, הוא ברוב הבחורות שבדרך כלל בגיל זה, בוגרות הן בדעתן ובהנהגותיהן וראויות להקים בית לתפארה, אבל בחורה שעדיין אינה ראויה ואינה בשלה לכך, בודאי שעליה להמתין עד שתהיה בוגרת ומתאימה. והשם לא ימנע טוב להולכים בתמים.

בחירת שידוך

תפילה

על כל בחור להתפלל להקב"ה שיזמין לו את בת זוגתו האמיתית שנקבעה לו.

אמרו בגמרא (מסכת מועד קטן יח ע"ב): מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים יש ראיה שמהשם אשה לאיש. מן התורה, שנאמר אצל יצחק ורבקה (בראשית כד נ): "וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מֵה' יָצָא הַדָּבָר". מן הנביאים, שנאמר אצל שמשון הגיבור (שופטים יד ד): "וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי מֵה' הִיא". מן הכתובים, שנאמר (משלי יט יד): "בַּיִת וְהוֹן נַחֲלַת אָבוֹת, וּמֵה' אִשָּׁה מַשְׂכֶּלֶת". ואמרו חז"ל (מסכת סוטה ב ע"א), ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני. ועל כן, כתב הגר"א, שאין להשתדל בענייני שידוכין, כי הכל נקבע כבר מאתו יתברך, ארבעים יום קודם יצירת הולד. וביאר הגרש"ז אוירבך, שאין הכוונה שלא להשתדל כלל, אלא ישתדל פחות ממה שמשתדל בשאר צרכיו, והעיקר שירבה בתפילה להשם שימציא לו את בת זוגתו ההוגנת לו, וכמו שאמרו (מסכת ברכות ח ע"א) על הפסוק (תהלים לב ו): "עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא", "לעת מצוא" - זו אשה.

וכתב בספר חסידים (סימן קלה), יתפלל כל אדם שיזמין לו הקב"ה אשה טובה, כי מה' אִשָּׁה מַשְׂכֶּלֶת. שהרי בנוהג שבעולם, האיש כרוך אחר האשה, כמו שנאמר באחאב הרשע (מלכים א כא כה): "אֲשֶׁר הֵסַתָּה אֹתוֹ אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ". ומעשה בחסיד אחד שנשא אשה חסידה גמורה, לימים נתן לה גט והלך ונשא אשה רעה בת בליעל, וזאת הלכה ונשאת לרשע גמור, החסיד עזב מדתו ונהפך בעצת אשתו הרעה, ואילו הרשע שב מרשעתו ונעשה חסיד גמור על ידי אשתו. וכתב עוד (סימן רמג), יתפלל שידבק באשה טובה שאחיה ואחיותיה טובים, ואביה ואמה טובים, ושלא יהיה דבר במי שידבק בהם שיעכב את זרעו מלהיות תלמידי חכמים. עי"ש.

וכתב הפלא יועץ (ערך זיווג): וכבר מילתי אמורה, שלפעמים הגזירה היא שיהיה הדבר תלוי בתפילה, ולפי השתדלותו וחריצותו בתפילה, כך יזמינו לו אשה טובה. וידוע שכשרות האדם ועבודתו לה' יתברך על הרוב שהולך אחר עצות אשתו, ואם זכה - עזר, לא זכה - כנגדו. הנה כי כן ראוי להקדים תפילה לצרה, וכל בחור ובתולה יראי ה' יסדרו תפילתם. וחיוב גדול על כל איש לרחם על נפשו ועל נפש בתו, ולהשתדל בכל עוז לבקש לה מנוח אשר ייטב לה ולו, בעולם הזה ובעולם הבא, וישפוך נפשו לפני ה' כפעם בפעם על בניו ובנותיו שיזווג להם השם זיווג נאה. וגם הבת בעצמה, במסתרים תבכה נפשה ותשפוך נפשה לפני השם בדברים היוצאים מליבה ככל היוצא מפיה, ותתפלל אל ה' שיזמין לה זיווג נאה תלמיד חכם, ובחיק ירא אלקים תינתן, ושיהא זיווגה עולה יפה. וגדולה תפילה לענין זה!

יציאה לחוץ לארץ

מותר לצאת לחוץ לארץ כדי לישא אשה ההוגנת לו, וכן מותר לאשה לצאת לחוץ לארץ כדי להינשא לאיש ההגון לה. (רמב"ם מלכים פ"ה ה"ט. הנישואין כהלכתם א לב)

בירורים מוקדמים

כתב החפץ חיים, מן הראוי שקודם הפגישות יבררו כל מה שניתן לברר, ובעיקר בדברים מהותיים וחשובים לשני הצדדים שנראה להם שלא ניתן להתפשר בהם כל כך, כדי שלא יפגשו סתם ולאחר מכן יבוטל השידוך, ורק כאשר הושוו בכל הפרטים ההם, אז יתראו, ולא קודם לכן. (נח)

בירור על המשודכת

בבחירת השידוך יש לבדוק ולברר על מידותיה של הבחורה, צניעותה, יראת

שמים, הוריה ובני משפחתה. על כן, מן הראוי לבקש כמה מספרי טלפונים של מורות וחברות המכירות היטב את המשפחה והבחורה, כדי שיוכלו לברר אצלן על המשודכת.

☜ **מידות** – שתהיה בעלת מידות טובות, נוחה, ולא קנטרנית חס ושלום שתצער אותו בדבריה. וכתב מרן החיד"א: כשמחפש שידוך, יחפש אשה שאינה כעסנית, כי אז הוא כמי שמחובר לעבודה זרה, שהרי "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה".

אמרו חז"ל (מסכת יבמות סג ע"א): "מתון ונסיב איתתא", ופירש רש"י, המתן עד שתבדוק את מעשיה ומדותיה, שלא תהיה אשה רעה וקנטרנית. ובפרט כאשר מציעים לו בחורה ממשפחה מעיר אחרת שאינו מכירם כלל ועיקר, על אחת כמה וכמה שיש לבדוק דברים אלו ולבררם היטב, שחס ושלום לא יכשל, ואחר כך יהיה מאוחר. לא לחינם אמרו חז"ל (מסכת שבת יא ע"א): כל רעה - ולא אשה רעה. וכן אמרו (מסכת עירובין מא ע"ב): מי שיש לו אשה רעה, אינו רואה פני גהינם [כי כבר יש לו גהינם בעולם הזה]. ואמרו עוד (מסכת יבמות סג ע"ב): כיצד היא אשה רעה? כגון שמכינה לו סעודה לאכול, אבל עד זמן הסעודה מצערת אותו במילים. או שמכינה לו סעודה, ומחזירה לו את גבה שלא לאכול עמו. ואמרו שם: אשה רעה מצוה לגרשה. קשה אשה רעה כיום סגריר, שנאמר (משלי כז טו): "דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר, וְאֵשֶׁת מִדְיָנִים נִשְׁתָּוָה". [וביאר המהרש"א את הדמיון ליום סגריר, כי מי שיש לו דלף הטורדו בבית ורוצה להנצל ממנו על ידי שיצא חוץ לבית, אינו יכול לצאת ביום סגריר שיש בו ברד ורוח. כן גם מי שיש לו אשה רעה בביתו, אי אפשר לו להינצל ממנה ולצאת חוץ לבית כל שעה. וכיוצא בזה אמר (משלי כא טו): "טוֹב לְשֶׁבֶת עַל פִּנַּת גָּג מֵאֵשֶׁת מִדְיָנִים", דהיינו מאחר ובבית אי אפשר להנצל ממנה, לכך טוב לשבת על פינת הגג למעלה.] בא וראה כמה רעה אשה רעה, שנאמר (קהלת ז כו): "וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה". אשה טובה מתנה טובה לבעלה, בחיק ירא אלוקים תנתן. אשה רעה צרעת לבעלה, מה תקנתו? יגרשנה ויתרפא מצרעתו. [וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קיט ס"ד): אשה רעה בדעותיה, מצוה לגרשה]. אשה יפה [בנוי ובמעשים], אשרי בעלה, מספר ימיו כפליים [שמרוב הנאה ששמח בחלקו, דומה לו כאילו ימיו כפליים. (רש"י, המאירי ומהרש"א שם, ובסנהדרין ק ע"ב)].

☜ **צניעות ויראת שמים** – יש לדעת שיראת שמים של הבחורה, אינה נמדדת בזה שהיא באה לבית הכנסת בכל שבת, ונעמדת מול הקיר בעיניים עצומות, ומאריכה בתפילת העמידה, או בזה שהיא משתתפת בשיעורי תורה, כי אין בודקים יראת שמים במה שאדם אינו חייב, אלא בדברים שחייבה אותו התורה לעשותם. על כן, בעיקר יש לבודקה במצות הצניעות שהיא חייבת בה, אם צניעותה כדת וכהלכה, היאך הליכותיה ודיבורה עם חברותיה, היאך דיבורה ברחוב, היאך דיבורה בהיפגשה עם גבר בחנות וכיוצא בזה, בביישנות או בהרמת קול, שבכל הדברים הללו מתבטאת פנימיותה. ואולם פעמים שלבושה אינו בדיוק כהלכה מחמת חוסר מודעות בחומרת הענין, מה גם שרואה ברחוב בחורות רבות שנחשבות לשומרות תורה ומצוות והולכות כך, באופן שאם יסבירו לה את הענין בצורה טובה, תקבל, כמו נשים רבות שאחר שקראו חומר בענין, והובהר להן הדבר היטב, שינו את לבושיהן.

ומעשה בבחור שנפגש עם בחורה טובה וצנועה מבית טוב, אך עדיין ספיקות היו בלבו אם לקחתה או לא, וכדי לפשוט ספקותיו הלך לשאול את פי מרן הראשון לציון זצוק"ל. כששאלו מרן מה ספקותיך? אמר: "כי אין לה יראת שמים כל כך", שאלו מרן: "במה זה מתבטא"? אמר לו: "כי אינה הולכת לשיעורי תורה". ענה לו מרן: "וכי אשה חייבת בלימוד תורה"?!

"כלום ניתנה יראת שמים להבטחות בחוזים והסכמים?"

בחור בן ישיבה שהגיע לפרקו ודיברו בו נכבדות, הציע לפני הגאון החזון איש ספק רציני שמתלבט בו: עליו לבחור בין שתי הצעות שידוכין, האחת בת גדולים ועשירים, בתו של אחד מזקני הרבנים בארץ, עם מזונות ונדוניא עשירה, היא אמנם התחנכה במוסד דתי, וגם עכשיו מלמדת באחד מבתי הספר שם, אבל מבטיחה לעזוב מקום עבודתה וללכת אחרי הבעל בכל הנוגע להידור מצוות ויראת שמים. והשניה בת עניים פשוטה, בלא יחוס ובלא פרוטה לפורטה, אלא היא מחונכת ב"בית יעקב" ומצטיינת בצדקותה נפש טהורה. ובכן, באיזו יבחר?

לשמע דבריו, הצטחק החזון איש ואמר: "פשיטא שתבחר בשניה".

תמה השואל, הלא הראשונה גם היא מבטיחה לנהל בית של תורה כשאיפתי? חזר והצטחק, "כלום ניתנה יראת שמים להבטחות בחוזים והסכמים?"

הוסיף השואל ונגע בדבר הממון והנדוניא, בהטעימו שמאחר והוא עצמו חדל אמצעים, אם תהיה גם כלתו עניה, נבצר מבינתו להשכיל כיצד יראה בטובה ויוכל להקים בית בישראל מבלי שיעשה את תורתו קרעים?

ענהו החזון איש, הלא אמרו שלושה שותפים באדם. בני זוג הכורתים ברית נישואין, עושים שותפות עם הקב"ה - מה בכך אם אין לשני השותפים מאומה, בזמן שהשותף השלישי הוא קונה הכל, הוא יתן מזונות בשפע, והוא יכלכל אתכם בנדוניא ובכל מילי דמיטב. (פאר הדור ח"ד עמ' פז)

☜ **הוריה ומשפחתה –** יש להתעניין בעיקר על אמה ואחיה של המשודכת, שהם אנשים נוחים וטובים ובעלי מדות טובות.

אמרו חז"ל (מסכת בבא בתרא קי ע"א): הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה, שנאמר (שמות ו כג): "וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב, אֲחוֹת נַחְשׁוֹן, לוֹ לְאִשָּׁה", ממה שנאמר 'בת עמינדב', איני יודע שאחות נחשון היא, אם כן מה תלמוד לומר "אחות נחשון"? אלא מכאן שהנושא אשה צריך שיבדוק באחיה, שכן שנינו: רוב בנים דומים לאחי האם. וכתב בספר חסידים (סימן שעו): אם יקח אשה שאחיה ואמה רעים ואינם גומלי חסדים, בידוע שהזרע רע, ועל זה לא אמרו, למה לך להיכנס בסודות של הקב"ה. וכן אמרו (אוצר המדרשים, מדרש לעולם פרק י): לעולם ישתדל אדם לישא אשה בת טובים צנועה וכשרה, ממשפחה הגונה שלא יצא עליה ערעור מעולם, ולא יתכוון ליופיה אלא לכשרון מעשיה, שנאמר: "שקר החן והבל היופי, אשה יראת ה' היא תתהלל", כי כשרון מעשיה של האשה הוא מהללה ולא יופיה. ושנו חכמים, אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה. ולעולם ידבק אדם בטובים, שהרי משה רבנו עליו השלום נשא את בת יתרו, ויצא ממנו נכד כהן לעבודה זרה [יהונתן בן גרשום], ואילו אהרן עליו השלום נשא את אלישבע בת עמינדב, ויצא ממנו פנחס. ועוד אמרו (מסכת פסחים מט ע"ב): לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, שאם מת או גולה, בניו תלמידי חכמים. וכתב מרן החיד"א (ברכי יוסף אבן העזר סימן ב אות ב), ונראה שאף לאומרים שאין דין תלמיד חכם בזמן הזה לכמה עניינים, מכל מקום לענין לישא בת תלמיד חכם נוהג, שאף אם תלמידי החכמים לא דומים לדורות הראשונים, הרי גם בעלי הבתים אין דומים לאשר היו לפנים, ונמצא שהמובחר לישא בת תלמיד חכם, והעיקר שיהיה רשום ביראת חטא.

☜ **בעלת תשובה –** אין ספק שבענין המשפחה, יש לבדוק כל מקרה לגופו, וכגון שהבחור זכה לעזוב את כל הבלי העולם הזה, ואט אט עלה והתעלה בדרך השם, והלך לישיבה קדושה והתחזק מאוד, ועתה מציעים לו בחורה בעלת

תשובה, אף אם הוריה עדיין לא זכו לשוב בתשובה, אם היא עצמה הולכת בדרך השם בצניעות ויראת שמים, וממושמעת לדעת תורה, וכל שאיפותיה להקים בית של תורה ויראת שמים, וכל שכן אם למדה במדרשיה שמחדירים בהן כן, אשריו ואשרי חלקו אם יזכה בה, ואדרבה יקויים בהם (פסחים מט ע"א): "ענבי הגפן בענבי הגפן, דבר נאה ומתקבל". [ואף אם אינה בקיאה עדיין בפרטי שמירת השבת וכיוצא בזה, אין בדבר זה כדי להימנע מלישאנה, והעיקר שקודם הנישואין ישים לב שתלמד את הלכות טהרת המשפחה, ובעזרת השם לאחר הנישואין ילמדו יחד גם את פרטי הלכות שבת ועוד, וישמרו הכל כדת וכהלכה.] וראה עוד להלן בזה (עמוד 111) בענין הנישואין עם בת עם הארץ, ובת הנידה.

☜ **יחוס** – אל לו לאדם לחפש דוקא בחורה ממשפחה מיוחדת ומפורסמת, שמא תתגאה ותתנשא עליו, ויצר לו בזה מאוד, באופן שיכול הדבר לפגוע בהנהגת הבית עד כדי פירוד חס ושלום, שכך אמרו חז"ל (מסכת יבמות סג ע"א): "נחית דרגא [תרד דרגה] ונסיב איתתא [ותשא אשה]", וביאר רש"י - לא תקח אשה חשובה ממך, שמא לא תתקבל עליה. ואולם, אם כבר מציעים לו בחורה ממשפחה כזאת, עליו לבדוק היטב את מדותיה, ואם הנהגותיה בכבוד וענוה, אדרבה יקויים בהם משל חז"ל: "ענבי הגפן בענבי הגפן, דבר נאה ומתקבל".

כתב מרן החיד"א (ברכי יוסף אבן העזר סימן ב אות ג), אם נראה לו באמת שיותר ישוב יהיה לו בקחתו בת ירא שמים פשוט, מאשר יקח בת גדול הדור לאיזה סיבה, יבחן את האשה ההוגנת אשר לבו נוטה שיהיה לו ישוב ויהיה לבו פנוי על התורה ועל העבודה.

בירור על המשודך

בבחירת השידוך יש לבדוק ולברר על מדותיו של הבחור ויראת שמים שלו, כדי שהבחורה תמצא בו מנוח ומרגוע לנפשה. על כן, מן הראוי לבקש כמה מספרי טלפונים של רבנים וחברים המכירים היטב את המשפחה והבחור, כדי שיוכלו לברר אצלם.

בביאור המילה "שידוך", כתב הר"ן (מסכת שבת ה ע"ב): שהוא לשון שקט ומנוחה, כמו שתירגם יונתן (שופטים ג יא): "וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ", "וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא", כך האשה באה למרגוע נפש ולשקט כשמשתדכת, וכמו שאמרה נעמי לרות (רות ג א): "בִּתִּי, הֲלֹא אֲבַקֶּשׁ לָךְ מָנוֹחַ אֲשֶׁר יִיטַב לָךְ".

☜ **מדות** – שיהיה בעל מדות טובות, נוח לבריות ולא כעסן חס ושלום.

בשידוך צריכים לשפוט על פי מבט למרחקים

מעשה ברב אחד שבא להתייעץ עם הגאון החזון איש בנוגע לשידוך לבת משפחתו, השואפת בתום להקים בית של תורה, והיא עצמה בת תלמיד חכם גדול. הוא הזכיר לפניו כמה הצעות של למדנים מובהקים, והרב דחה אותן.

לבסוף הציע החזון איש מצדו בחור שלא נחשב ללמדן מובהק. לתמיהת הרב השואל על ההצעה, ביאר לו החזון איש: בשידוך צריכים לשפוט על פי מבט למרחקים, יש אחד והוא תלמיד חכם בן תלמיד חכם, אבל מחמת מדותיו יתכן שדוקא אצלו תיפסק שרשרת הזהב. ויש בחור שהוא פחות למדן, אולם בעל מדות מצויינות, ירא שמים מרבים, והוא שיזכה להקים דורות מבורכים של בני תורה. (פאר הדור ח"ד עמוד פח)

יראת שמים

בהיות ולצערנו הרב, רבו מיני מכשירים טמאים המלאים זוהמא ורפש, וישנם רבים שנכשלו ונפתו להם, על כן, יש ליזהר בבחירת שידוך לוודא שאין שום חשש למכשיר טמא חס ושלום, שדברים אלו הורסים את הבית מכל וכל.

במקרים של שידוכים לבעלי תשובה, שעדיין לא נגמלו החתן או הכלה מהמכשיר הטמא - הנה עצם זה שזכו לעזוב את הבלי העולם הזה ולהתחיל לקיים את כל מצוות השם יתברך, הוא דבר גדול ועצום, ומאחר שאי אפשר לצפות שבבת אחת ישנה האדם את כל אורח חייו, לכן יש לדבר בפגישות בגנות המכשיר הטמא ופסולו, ולוודא שיש רצון ושאיפות שבעזרת השם ישתנה הדבר לטובה.

דעת תורה

יש לשים לב שהבחור והבחורה הם זהירים וממושמעים לדעת תורה, ומבטלים דעתם מפני דעת תורה.

בן תורה

אשרי אדם שזוכה לחתן את בתו עם חתן תלמיד חכם, שמזכהו גם בעולם הזה וגם בעולם הבא.

אמרו חז"ל (פסחים מט ע"ב): לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישיא בתו לתלמיד חכם, שאין דבר מגונה ולא מריבה בביתו של תלמיד חכם. ואמרו בתנא דבי אליהו רבה (פרשה ו): אמר לו הקב"ה למשה, צא לקראת יתרו חותנך וקבלהו בסבר פנים יפות, מיד יצא משה, שנאמר: "ויצא משה לקראת חותנו". בוחן לבות וכליות אמר לו: יתרו, אתה באת להקביל פניו של אותו צדיק, לא יהיו בתי מדרשות בטלים מזרעך לעולם. מכאן אמרו, יתן אדם את בתו לתלמיד חכם אפילו נותן כל ממונו עליה, שכן מצינו ביתרו שלא זכה אלא על ידי משה. וכמה מעלה גדולה יש לאדם שזוכה לחתן תלמיד חכם, שבזכות לימוד התורה של חתנו, מעלים אותו בשמים דרגות מעלה מעלה אין סוף. וכמובא בזוהר הקדוש (אדרא רבא קמד ע"ב) שבזכות הדברים הקדושים שגילה רבי שמעון בר יוחאי, העיד אליהו הנביא שעטרו את חמיו רבי פנחס בן יאיר בחמישים כתרים, והלך עמו בכל הנהרות של הרי אפרסמון הטהור. עיין שם בדברים הנשגבים מבינתנו.

פגישה מוקדמת

יש נוהגים שאֵם הבחור נפגשת קודם, פגישה קצרה עם הבחורה להחלפת שיחה ודיבור כדי לתהות על קנקנה אם מתאימה היא למשפחתם בסגנון הדיבור, עדינות וכיוצא בזה. גם בהיות ומכירה האֵם את בנה ויודעת מה הוא מחפש, פעמים רבות בעקבות פגישה זו נמנעות אי נעימויות ועוגמת נפש לאחר מכן לשני הצדדים. כמו כן, ישנם נוהגים שאב הבחורה נפגש עם הבחור לשיחה קצרה או שרואה אותו, ויש לזה מעלה.

ענוה

לעולם יתנהג אדם בענוה, על כן כתב בספר חסידים (סימן קלט): "לא יאמר אדם לחברו, איש פלוני ביקש את בתי לבנו, מפני שמתבייש האחר, וזה מתגאה ונהנה

בלבו". וכל שכן שלא יאמר: איש פלוני ביקש את בני לבתו, שהרי הדרך היא שהאיש מחזר אחר האשה, ולא האשה אחר האיש. (עיין מסכת קידושין ב ע"ב)

מידע בעייתי על המשודכים

היודע על אחד הצדדים שיש לו בעיה שהיא, כמו חולי פנימי רציני, או שלוקח כדורים לבעיות נפשיות, או שמידותיו רעות ביותר, או שדעותיו והשקפותיו כפרניות ואפיקורסיות וכיוצא בזה, עליו ליידע את הצד השני, שנאמר (ויקרא יט טז): "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ".

כתב הרמב"ם: כל היכול להציל את חברו ואינו מצילו, כגון השומע שאנשים חושבים על חברו רעה וטומנים לו פח, ולא גילה אוזן חברו להודיעו, הרי זה עובר על "לא תעמוד על דם רעך". ובכלל זה, הרואה את ממון חברו אבד, והוא יכול למנוע זאת כשיגלה את אוזן חברו על כך. ובספר פתחי תשובה כתב, הנה המגן אברהם ובספרי מוסר האריכו בחומר איסור לשון הרע, וראיתי לנכון להעיר, שיש עוון גדול יותר מזה, והוא מצוי ביותר, וזהו מי שמונע עצמו מלגלות אוזן חברו במקום שיש צורך להציל עשוק מיד עושקו, מפני שחושש לאיסור לשון הרע, כגון הרואה את משרתיו של חברו גונבים ממנו, או שותפו גונב מהעסק שלו, ולא מודיעו ומזהירו בעוד מועד, גדול עונו מנשוא. וכן בענייני שידוכין שהבחור איש רע ובליעל ונוכל, או שהוא חולני ומבקש להתחתן, כל אלו בכלל מצות השבת אבידה הם. והדברים מסורים ללב, אם כוונת המספר לרעה, הרי זה בכלל איסור לשון הרע, אבל אם כוונתו לטובה להזהיר את חברו ולהצילו מפח יקוש, מצוה רבה היא, ותבוא עליו ברכה.

וכתב החפץ חיים (הלכות רכילות כלל ט ציור ג), היודע בבירור על בחור שיש לו מחלה פנימית, עליו לגלות להורי הבחורה על מחלתו, ובלבד שלא יגזים בסיפורו יותר ממה שידוע לו, ושיכוון רק לתועלת ולסילוק הנזק מחברו, ולא להשמיצו מתוך קנאה ושנאה שבלבו עליו. וכן אם יודע על בית הכלה שאינם נוהגים ביראת שמים אלא בפריצות, או שהחתן יש לו דעות כפרניות ואפיקורסיות, צריך לגלות דבר זה. עי"ש. (שו"ת יחוה דעת חלק ד סימן ס)

חולי שאינו חמור כל כך, אף על פי שמפאת כך חייבים לשמור על דייאטה מסויימת, אין חיוב לגלות זאת לצד השני. וכמו כן, אם הכלה גדולה מעט מהחתן, אין חיוב לגלות זאת לחתן, אם לא נשאלו על כך. אבל אם שואלים, חלילה לשקר. (מב)

ומעשה בבחור שהציעו לו שידוך בחורה הגדולה ממנו בשנתיים, ושאל את פי הגאון מורנו רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל, והורה לו שאם היא טובה מכל הבחינות, ישאנה ולא יחוש כלל.

כתב הגרש"ז אוירבך: "ענין חמור הוא לספר על אחד הצדדים שכבר היה פעם מאורס והתבטל השידוך, וצריכים לכל זה הרבה יראת שמים ושכל טוב". (לט)

גר או גיורת הבאים להשתדך, מחוייבים להודיע זאת לצד השני. (בית חתנים א לג)

אופן ההיתר לברר

עצם הבירור על המשודך ומשפחתו, אין בו איסור לשון הרע, אף שיכול להיות שישמע דברים לא טובים, מפני שיש תועלת בדבר. אך קודם לכן עליו להודיע לנשאל שיש לו תועלת בבירורו, כדי שגם הנשאל יתכוון לתועלת ולא יכשל באיסור לשון הרע. ואמנם על השואל להיזהר שלא להאמין לדברי הנשאל בהחלטה ברורה, אלא בדרך חשש בלבד.

כתב החפץ חיים (הלכות לשון הרע כלל ד אות יא): ודע עוד עיקר גדול, אם אחד רוצה לעשות שידוך עם חברו וכיוצא בזה, אפילו לא שמע עליו עד עתה שום רעה, מותר לו לדרוש ולחקור אצל אנשים על מהותו ועניינו, אף שיכול להיות שיספרו לו גנותו, כיון שכוונתו לטובת עצמו שלא יצטרך אחר כך לבוא לידי היזק ולידי מצה ומריבה וחילול השם, חס ושלום. אך צריך שיודיע לשואל שרוצה לעשות שידוך עמו, ובזה לא יהיה עליו שום חשש איסור של "לפני עיור לא תתן מכשול", שמכשיל את חברו בלשון הרע, כי אף אם יספר את עוצם גנותו, אין הוא עושה בזה איסור, כיון שלא התכוון בתשובתו לספר גנותו של חברו, רק אומר האמת כדי להיטיב עם השואל, וזה מותר. אבל אם לא יודיע לחברו את סיבת דרישתו, ויעשה עצמו כמתנכר, כדי שיוודע לו בטוב מהותו של האיש, נראה פשוט שעובר על 'לפני עור', שנכשל חברו באיסור אם יספר עליו דברי דופי, אפילו אם אמת הוא, כי סוף סוף לגנותו התכוון.

ובאמת, כאשר יבוא לחברו ויאמר לו: "אחי, אמור לי ענין אחד שאני רוצה לדרוש מעמך, רק כפי מה שאתה יודע, ולא יהיה עליך איסור אם תגלה לי, כי כוונת שנינו לתועלת ולא לגנות, ואני מבטיחך שלא יוודע ממני דבר", בודאי ישיב לו האמת. ורוב העולם נכשלים בזה בעוונות הרבים בענין שידוך וכדומה, שרוצים לידע עצם מהותו של המשתתף עמם, ורוצים לדרוש ולחקור, והם מתנכרים ועושים עצמם כאילו אין נוגע להם מזה שמץ דבר, ועושים בזה איסור שמביאים את חבריהם ללשון הרע. ועוד יותר עושים, שאין מתחילים לשאול על מי שרוצים להשתתף עמו אלא על אנשים אחרים, כדי שלא יבינו שיש להם נגיעה בזה, וכך מכשילים לחבריהם לדבר לשון הרע על הרבה אנשים בלי שום תועלת, על כן צריך לעשות כמו שכתבנו.

[וכן יקרה כמה פעמים שאחד דורש על בנו או קרובו הדר בעיר אחרת את מצבו ועניינו, ובתוכם שואל גם כן על תורתו אם הוא לומד עדיין או לא. הנה על פי דין הוא כך, אם דעתו בשאלתו כדי שתהיה מזה תועלת על להבא, דהיינו שאם יוודע לו שפירש מהתורה יזרזנו על להבא, בודאי מותר ונכון הדבר, וגם הנשאל צריך להשיב לו האמת, ובלבד שיודיענו השואל מתחילה שהוא קרובו ורוצה לידע האמת, שבזה יוסר עוון לשון הרע מהמשיב, ועוון "לפני עור" מהשואל. אבל מה שרגילים העולם כשאחד עוקר דירתו מעירו לעיר אחרת, ואחר כך כשרואה את אחד מעירו הראשונה הוא חוקר ודורש אחר כל אנשי העיר בכלל ובפרט, על מצבם ותהלוכתם בדברים שבין אדם למקום ובין אדם לחברו, אם הם לטובה או לרעה, ובפרט שואל על בני בעלי בתים בעלי תורה אשר היו לפניו, האם לומדים עדיין תורה או פירשו הימנה. ובסיפור כזה אין שום היתר, כי השואל אין כוונתו כדי שילך אחר כך ויוכיח את אנשי עירו הישנה, וכל שכן המשיב שבודאי אין כוונתו לזה, וסיפור כזה הוא מעורב בלשון הרע מראשו ועד סופו, כי הוא דורש אחר כל אחד ואחד מאנשי עירו, ויש לו מדה מיוחדת על כל אחד ואחד איך לתארו ביראת השם יתברך ואיך להגבילו במדותיו. הבט נא וראה כמה לאוין ועשין עובר כשמספר או מקבל לשון הרע על אחד מישראל, ובפרט בסיפור הנ"ל, שכל שיתרבו האנשים בעיר ויתרבה הסיפור, ירבו הלאוין והעשין, ועל כל אחד ואחד יתן דין וחשבון, על כן שומר נפשו ירחק מזה עד מאוד. ע"כ. ישמע חכם ויוסף לקח.]

הצעת שידוך עם פגם חיצוני

כאשר יש לצד אחד פגם חיצוני שניתן לראותו, אם לרוב בני אדם מוסכם הדבר להיחשב מום, חובה לשדכן לדווח עליו, כדי למנוע עוגמת נפש וטירחה להפגש בחינם, וכן מצד פגיעה בבעל המום שלא יחפצו להמשיך הקשר עימו. וזה רצוי גם כלפי השדכן, כדי שלא תהיה עליו הקפדה שעשה עוול להציע הצעה שאינה ראויה, וכביכול זלזל במקבל ההצעה. אבל אם מדובר בדבר שאינו מוחלט כפגם, ונתון לשיקול דעת, וגם מקבל ההצעה לא ביקש לפרט לו ענינים אלו, אפשר שלא לדווח, ולתת למקבל ההצעה להיווכח בו בעצמו. (עיין שולחן ערוך חושן משפט סימן רלב ס"ו. הרה"ג רבי עידן בן אפרים שליט"א, חוצב להבות פרשת ויצא התשע"ח)

בירור על בחור שלא הסתדר עימו

מי שביררו אצלו על בחור שבאופן אישי הוא לא מסתדר איתו, מאחר ועובדה זאת, אינה מורה על חיסרון, רק שהאופי של שניהם אינו תואם אחד לשני, ושניהם מסתדרים עם בחורים אחרים. לכן ישבחו באופן כללי במה שיש לשבח, אך יאמר שאינו מכירו כל כך טוב, ומוטב לברר עליו אצל אחרים. ואם מרגיש שלא יוכל לשבחו כראוי בגלל היחסים שביניהם, יתחמק ויאמר שאינו מכירו כל כך. (הרה"ג רבי עידן בן אפרים שליט"א, חוצב להבות פרשת ויצא התשע"ח)

לשון הרע ורכילות

אם אחד הצדדים אינו מעונין להמשיך את השידוך, יאמר לשדכן בלשון עדינה "אני חושב שאנחנו לא מתאימים אחד לשני", אך אין לו לנמק את סירובו בדבר גנאי כלשהו על זולתו, שהרי יעבור על איסור "לשון הרע". ואם בכל זאת סיפר אחד מהם לשדכן בגנותו של השני, אין השדכן רשאי לחזור ולספר לשני, כי בכך יעבור על איסור "רכילות". (ה"כ א צג)

בררנות יתר

על האדם להזהר מבררנות יתר, שהלוא בכל שידוך עשויים להיות חסרונות מסויימים, וכמעט שאין שידוך מושלם העונה לגמרי על כל הציפיות. לכן עליו להתמקד בדברים החשובים באמת, כמו יראת שמים, מידות טובות, ולתת עליהם את הדעת כראוי. ואילו על דברים שוליים יותר, יש לבחון במה אפשר להתפשר.

אתה מחפש מציאה

הגאון הרב שך זצ"ל שאל פעם בחור מבוגר, מדוע הוא מתעכב לבוא בקשרי שידוכים. אמר לו: "רבי, אני מחפש את האבידה". ענה לו הרב: "אם היית מחפש האבידה, כבר היית מוצא. הצרה היא - שאתה מחפש מציאה. מציאה - קשה למצוא"... (בית ומנוחה עמ' יא)

מציירים בדמיונם תבנית מוגדרת של מי שאמור לחיות לצידם לכל החיים

ישנם המדמים בנפשם שישיגו את כליל המעלות, השלם בכל שלימות. הם מציירים בדמיונם תבנית מוגדרת של מי שאמור לחיות לצידם לאורך כל החיים, וכל זמן שאינם מוצאים את מבוקשם, אינם מתחתנים. ואין הם יודעים כי בכל בחירה לנישואין, אין מנוס מלהתפשר על משהו. אמנם יש תחומים שאסור לוותר עליהם, אך יש כאלה שבהחלט ניתן, וצריך להתפשר, ולעיתים אף לוותר עליהם לחלוטין. ("מפתחות לחיים" להרה"ג זמיר כהן שליט"א)

השמנה היא אם רזה

מדברי מרן הראש"ל רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל: "באים אלי רבים שאתפלל עליהם לזיווג, והם בני שלושים, או שלושים וחמש. ואומרים: אין לי אשה! ומה אעשה להם? האם אברא להם אשה? הוא היה בררן, זו שמנה, זו רזה, הוא מחפש מומים, ולבסוף נשאר בלא כלום. כתוב: הגמל בא וביקש קרניים, וגזרו לו את אוזניו, והן קצרות מן החמור. זהו סופו של מי שלא מסתפק בחלקו. גם נשים באות, בנות עשרים ושמונה, שלושים, משום שהן בררניות, ומתוך כך נשארות לבדן. על כן צריכים ההורים להיכנס בעובי הקורה, שלא יתנו לבניהם ובנותיהם לעשות כאוות נפשם ולדחות הנישואים, שמצוה גדולה היא לקיים מצוות פריה ורביה". (שיעורי הראש"ל ח"ד עמ' טו)

בדיקת שמות החתן והכלה

ישנם חתנים או כלות אשר זכו להשתדך וההצלחה מאירה להם פנים, ועם כל זה אינם שלמים עם עצמם ופונים לאנשים שונים לבדוק אם שמות החתן והכלה תואמים. ורבו מאד הקלקולים שיצאו מחמת זה, ואין זו דרך התורה.

אלא אם רוצים הם בהצלחתם, יעתירו בתפילה לבורא עולם בכל לבם ובכל נפשם, ואז ההצלחה תאיר להם פנים.

מיד התחיל לשאוג כארי מרוב כעסו וצערו על עיוות האמת

מסופר על חתן שקבע את יום נישואיו עם בת גילו, והכל היה מוכן ליום שמחת כלולותם. אמנם, נאמר לו על ידי אחד מקרוביו שעליו לבדוק את שמו ואת שם כלתו, וברוב תמימותו פנה מיד לאחד המקובלים אשר בודק תמיד בשמות, ומצא שאין ביניהם התאמה, ופסק מיד לבטל את השידוך, כי לא יעלה זיווגם יפה.

החתן חשכו האורות בעדו, וכמעט יצא מדעתו על רוע מזלו, שנהפך יום שמחת לבו ליום חורבן ביתו, ובא לפני חכם אחד ושאל בעצתו. החכם השיב לו מיד שאין לו מה לחשוש, וכתוב "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ", ואין לנו עסק בנסתרות ושומר פתאים ה' וכו'. אמנם הוסיף החכם ואמר לו שלבו נוקפו שיסמוך רק עליו, לכן כדאי שיגש אל הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל (הסטייפלר), וכאשר יורה לו כן יעשה. ואכן נסע החתן עם אחד מידידי החכם, ונכנסו אל הקודש פנימה, כשבידיהם הדף שעליו כתבו את כל המעשה. והנה אך התחיל הגאון הסטייפלר לקרוא את הכתב, מיד התחיל לשאוג כארי מרוב כעסו וצערו על עיוות האמת, והתבטא בלשונות קשים כלפי המקובל שנתן את העצה לבטל את השידוך, באומרו:

"ומה רוצה, שלא יתחתנו"?!, וככל שהמשיך לקרוא, גבר כעסו ושאגו, עד שנכנסו בני ביתו החדרה פנימה, והוכיחו לשואלים על שהטרידוהו וביקשום לצאת החוצה. השואלים יצאו לחוץ, והרב בפנים המשיך לקרוא את הכתב, והם מבחוץ הקשיבו מבעד לחלון, עד שעברו קרוב לעשרים דקות משסיים הרב לקרוא את הכתב והחל להרגע. שוב נקראו השואלים פנימה ופנה הסטייפלר אל החתן ובירכו והבטיחו שיצליח בזיווגו, והרגיע את רוחו, וסילק את כל ספיקותיו, באומרו שדברים אלו שטויות והבלים, ואין זו דרך התורה לשאול ולדרוש בדברים אלו, אלא הכל בהשגחת הבורא יתברך, ומה' אשה לאיש, ואין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים. ואכן זכו הזוג הנזכר להקים בית נאמן בישראל בנחת ובשמחה. (תמים תהיה)

צביעת השיער

בחור ששערותיו הלבינו וחושש שיפריע לו הדבר בשידוכין, ורוצה לצובען, לכתחילה יבלע כדורים המיוחדים לצביעת השיער. אך אם לא השיג כדורים, רשאי לצבוע שערו. (שו"ת יביע אומר חלק יא יורה דעה סימן יד. ספר זכרון בית הלל עמ' צב)

שידוכין מיוחדים

שמות שווים

אם שמות החתן וחמיו שווים, הנכון שיוסיף החתן שם על שמו לפחות שלושים יום קודם החתונה, כגון: חתן ששמו 'אברהם' וגם חמיו שמו 'אברהם', יקרא החתן את שמו 'אברהם חיים' או 'אברהם מנחם' וכדומה. וכן אם שמות הכלה וחמותה שווים, תוסיף הכלה שם על שמה, כגון: כלה ששמה 'שרה' וחמותה שמה 'שרה', תקרא הכלה את שמה 'שרה בתיה' או 'שרה הודיה' וכיוצא בזה. וטוב שיקבלו הסכמה וברכה משלושה רבנים בעלי הוראה, ולא יחששו יותר כלל.

כתב רבי יהודה החסיד בצוואתו, "לא ישא אשה ששמה כשם אמו או שמו כשם חמיו". ואמנם יש שהעירו על כן, כי בכמה מקומות בגמרא מבואר שחז"ל לא חששו לזה, כמו במסכת סוטה (י ע"ב) **שמואל** סבא היה חמיו של רב **שמואל**, וכן במסכת מנחות (כט ע"ב) **רמי** בר תמרי היה חמיו של **רמי** בר דיקולי. ומבואר שלא היו נזהרים שלא יהיה שם החתן וחמיו אחד. וידוע כי רבנו **אברהם** בן דוד [הראב"ד] היה חתנו של רבנו **אברהם** בן יצחק [בעל ספר האשכול], ולא חשש כלל על מה ששמו כשם חמיו. והלא הראב"ד היה גדול גם בקבלה, וכמו שהעיד רבנו האר"י שקבלת הראב"ד היא קבלה אמיתית מפי אליהו הנביא שנגלה אליו. וכן כתב הרדב"ז, שהראב"ד היה בקי בחדרי סודות תורתנו הקדושה, ועם כל זה לא חשש שלא יהיה הוא וחמיו בשם אחד. אף שאפשר אולי שנשא אותה לפני שיכנס בחדרי תורת הסוד.

וכתב הגאון החתם סופר: מי שרוצה להדבק בחתן טוב, אלא שחושש על מה שאומרים העולם שלא ישא אשה ששמה כשם אמו, או ששם חמיו כשמו. אהובי, "מאן דלא קפיד, לא קפדי בהדיה" [דהיינו, מי שלא מקפיד, לא מקפידים עמו בשמים], ובפרט שיש כאן זכות של תורה שהחתן עוסק בה, שאפילו בית עלי מתכפר להם עוונם בתורה ובגמילות חסדים. גם הגאון הנודע ביהודה נשאל על זה, וכתב: דע, ויהיו הדברים הללו חקוקים על לוח לבך, לזכרון הכלל הגדול, שאין רשות לכל חכם לאחר חתימת התלמוד לומר דבר נגד התלמוד, והאומר דבר לסתור קוצו של יו"ד מדברי התלמוד, לא יחשב בכלל חכמי ישראל. ואמנם כשאנו מוצאים אחד מחכמי ישראל המוחזק בתורה וביראה, שכתב בספר דבר הסותר לדברי התלמוד, חייבים אנחנו למשכן נפשנו לתרץ דבריו, שלא דיבר אלא רק לשעה או למשפחה פרטית. וכיוצא בזה אנו מוצאים לרבי יהודה החסיד בצוואתו דברים שכמעט אסור לנו לשומעם, כי הוא אומר שלא ישא אדם את בת אחותו, ובגמרא (מסכת סנהדרין עו ע"ב) אמרו שהוא מצוה. וכן שלא ישאו שני אחים לשתי אחיות, ובגמרא (מסכת ברכות מד ע"א) אמרו, שמונים זוגות אחים כהנים נשאו שמונים זוגות אחיות כהנות. ואם היה החסיד מצווה כן לכל ישראל, הרי הוא סותר לדברי התלמוד, והיה אסור לנו לקבל דבריו כלל. אבל האמת יורה דרכו, כי רק לזרעו אחריו ציוה לדורי דורות, כי ראה ברוח הקודש שזרעו לא יצליח בזיווגים אלו, ואילו דברי הש"ס הם על הכלל. ומלבד כל זה, כיון שהשידוך הוא עם תלמיד חכם, "שומר מצוה לא ידע דבר רע". ותמיהני על רוב העולם שאין חוששים להימנע מלתת את בתם לחתן עם הארץ, והוא נגד דברי חז"ל שאמרו שהמשיא את בתו לעם הארץ, הרי הוא ככופתה ומניחה לפני הארי, ולהתחתן עם תלמיד חכם ששמו כשמו הם שואלים, ולא תהא תורה שלימה שלנו כצוואה בעלמא?! לכן יגמור את השידוך ולא יחשוש. ע"כ. ודבריו חיים וקיימים.

ובאמת, שאפילו זרעו אחריו של רבי יהודה החסיד, לא חששו לצוואותיו, וכמו שכתב בשו"ת שם אריה: ושמעתי מהרה"ג מוהר"ר מרדכי מרגליות, אב בית דין סטנאב, שהיתה לו קבלה מאבותיו, כי בזמן המהרש"א, באסיפת גדולי הדור בזמן ההוא, דיברו על אודות צוואות רבי יהודה החסיד, ועמד המהרש"א על רגליו ואמר: אני מבני בניו, ובצוואותיו כתב שלא יקרא איש מזרעו את בנו לא 'יהודה' ולא 'שמואל', ואני זה שמי 'שמואל' ושם אבי 'יהודה'. ע"כ. ובשו"ת צמח צדק מליובאוויטש הביא דברי הגאון שב יעקב ששמע מכמה גדולי רבנים שלא הקפידו אף לכתחילה על שם שווה לחתן וחמיו. וכן השיב כבוד אדוני אבי זקני רבנו זלמן מלאדי. ע"כ. וכתב הגאון מהר"ם פרובינצאל: אנכי לה', אלקים אמת, ותורותיו אמת, לא ידעתי אכנה, כי הצוואות המיוחסות לרבי יהודה החסיד, אין להאמין להם. וכל שכן שאין לעשות מעשה על פיהן נגד קבלת חז"ל, והעוברים על דברי חכמים בשבילן, קורא אני עליהם: "הַעֹזְבִים אָרְחוֹת יֹשֶׁר... אֹתִי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים, לַחְצֹב לָהֶם בֹּארֹת בֹּארֹת נִשְׁבָּרִים, אֲשֶׁר לֹא יָכְלוּ הַמָּיִם". גם לא נכון לומר שכל הצוואות הללו יצאו מפי החסיד, אלא מקורן מפי אחרים וייחסום אליו, או שנמצאו בעזבונו, והאמינו שהן שלו. ע"כ.

ועל כל פנים, אם אין השמות שווים ממש, כגון שהאחת נקראת רבקה, והשנית נקראת רבקה בתיה, בודאי שאין לחוש כלל. ואף אם השמות שווים, יש תקנה להוסיף שם לכלה או לחתן 30 יום קודם החופה. ורבו הפוסקים שכתבו להקל בזה ועשו מעשה כן כמה פעמים. כמבואר בשו"ת: צמח צדק, תורת חסד, מהר"ם בריסק בשם הגה"ק משינאווא, השיב משה, אמרי אש, שם אריה, מהרא"ש היילפרין, הגאון רבי שלמה קלוגר, בית נפתלי, לבושי מרדכי, מנחת אלעזר, וכן כתב מהרש"ם בשם גדולים רבים ועצומים. והסומך על כל הגדולים הללו, סמוך לבו בטוח בה' יתברך, כי לא יאונה לו כל אָוֶן.

עוד יש לצרף להיתר הנ"ל, כי בזמן הזה רוב הבאים לישא אשה, הם למעלה מגיל עשרים. וידוע מה שאמרו חז"ל בן עשרים שנה ולא נשא אשה, כל ימיו בהרהורי עבירה. ואם כן, אדרבה, טוב להקדים שעה אחת קודם, ולא לדחות את הזיווג שבא לפניו, משום צוואת רבי יהודה החסיד. וכמו שכתב בערוגת הבושם, שכל אזהרה זו לא נאמרה אלא למי שלא הגיע לעשרים, אבל מי שהגיע לעשרים, אין לו לחוש, ומצוה לזרז עצמו ולהקדים שעה אחת קודם. (שו"ת יביע אומר חלק ב סימן ז, הליכות עולם חלק ז רכא)

[והנה התשובה הנ"ל כתב מרן זצוק"ל בשו"ת יביע אומר, בהיותו מכהן כאב בית דין במצרים לפני כ-65 שנה, ושם הוסיף כדלהלן: מה גם כי בזמן הזה שהתמעטו החרדים לדבר השם, ראיתי בני עליה והמה מעטים, ואפילו יראי השם באופן בינוני התמעטו כל כך, עד כי נער יכתבם. כי בעוונות הרבים על ידי החינוך הקלוקל, סר מרע משתולל, ונשארנו מעט מהרבה. וקשה הדבר עד מאוד למצוא חתן הגון ביראת השם, ובמקרה זה שודאי מתכוונים לשם שמים לחפש דוקא בחור כזה, אין לחשוש על מה ששמו כשם חמיו, כי מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. ובפרט שיש לחוש פן תתן עיניה באחר שאינו הגון מצד יראת השם. עכ"ד.

אולם בספרו הליכות עולם (חלק ז עמוד רלח) בסיום התשובה, כתב מרן כדלהלן: אמר המחבר, אף על פי שצירפנו לעיל טעם להקל מפני דוחק השעה, שקשה למצוא זיווג טוב ביראת שמים ומידות טובות. הנה תהילות לה' יתברך, בעשור השנים האחרונות, הלך וגדל מחנה בעלי תורה ובעלי תשובה, ויראי שמים מרבים, על ידי התארגנות אנשים יראי ה' וחושבי שמו, מהתנועה הנקראת ש"ס, ספרדים שומרי תורה, שהולכים מחיל אל חיל ומשפיעים על אחינו בית ישראל להחזירם אל צור מחצבתם, ועוד היד נטויה בעזרת ה' יתברך, לקרב עוד את אחינו בית ישראל הרחוקים, ולהביאם תחת כנפי השכינה, ומעתה אין כל כך דוחק למצוא עזר כנגדו ביראת שמים. אף על פי כן, מכיון שיש ספק ספיקא להתיר בענין צוואת רבי יהודה החסיד, אפשר להתיר בענין זה שאין לו יסוד בש"ס, וכולו חומרא בעלמא וכנ"ל. וטוב הדבר שהנישואין הללו שמוסיפים בהם שם, יהיו בהסכמת שלשה רבנים בעלי הוראה, וכמו שכתבו בשו"ת אבני צדק ומנחת יצחק. ולשומעים ינעם, ועליהם תבוא ברכת טוב. ע"כ.]

מקום שאינם יודעים מענין צוואת רבי יהודה החסיד, ורגילים להתחתן כששם החתן כשם חמיו, או שם הכלה כשם חמותה, אין צורך להודיעם כלל.

כן כתב הגאון בעל שדי חמד על בני עירו שאינם יודעים מצוואות אלו, ואין לעוררם על זה, כי שומר פתאים ה'. גם בספר יעלזו חסידים (לבעל הפלא יועץ), כתב, עניני הזיווגים נגזרים מן השמים, וכאשר נגזר מן השמים, הקב"ה מגלגל שלא יהיה להם ידיעה מזה ומזדווגים יחד, ולכן אין לגלות להם, ולא תאונה להם רעה חס ושלום. (שו"ת יביע אומר חלק ב סימן ז)

שני אחים לשתי אחיות

מן הדין מותר לשני אחים לישא שתי אחיות, ובפרט אם החתן עוסק בתורה, שעליו נאמר (קהלת ח ה): "שֹׁמֵר מִצְוָה, לֹא יֵדַע דָּבָר רָע". וכן הורה מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל בכמה מקרים להקל בזה, והעיד מרן שעשו והצליחו לאורך ימים ושנים.

בספר חסידים כתב, שלא ינשאו שני אחים עם שתי אחיות. והנודע ביהודה הקשה על זה מהגמרא (מסכת ברכות מד ע"א): עיר אחת היתה בארץ ישראל וגופנית שמה, והיו בה שמונים זוגות אחים כהנים נשואים לשמונים זוגות אחיות כהנות. וכן עשו שם מעשה האחים הקדושים רמי בר חמא ומר עוקבא בר חמא והתחתנו עם בנותיו של רב חסדא. גם בשו"ת מלמד להועיל כתב, שאפשר להתיר בזה בפשיטות, ושכן הורה זקן הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר, ושכן מצא תשובה מהגאון רבי שמואל סלנט בשם כמה גאונים, שאין לחוש לזה כלל. וכן מבואר בכמה מספרי האחרונים שלא חששו לעין הרע במקום צורך מצוה. ובפרט אם החתן עוסק בתורה, שראויה היא התורה שתגן עליו אלף המגן, ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

וכתב הגאון רבי עובדיה סומך, בעירנו בגדד אין מקפידים על זה שלא יתחתן אדם שתי פעמים עם חברו, בן ובת - בת ובן, ונושאים לכתחילה באופן זה. ולא ראינו שיצא תקלה מזה חס ושלום, אלא אדרבה מצליחים בזיווגם. ע"כ. נמצא שאפילו במקום שחוששים לעין הרע כמו במדינת בבל, לא נהגו לחוש בכל הדברים. וכתב עוד מרן זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק ב סימן ז אות יא, ובגליון הנדפס מחדש הערה 13): וכן הורתי למעשה, וסמכתי על מה שכתב הגאון רבי שמואל סלנט בתשובה להתיר להלכה ולמעשה, וכן עשו והצליחו ברוך השם. וכתב עוד (יביע אומר חלק ד סימן י, ובגליון הנדפס מחדש הערה 3): ותהילות לאל נעשה מעשה להקל כמו שכתבנו, והצליחו לאורך ימים. ושוב ראיתי בדרכי תשובה להקל בזה בשם רבי לוי יצחק מברדיטשוב. וכעת יצא ספר שר התורה (שבחי הגאון מטשיבין), ושם כתוב שהגאון רבי צבי פסח פרנק הורה גם כן להקל, וכן פסקו הרב מטשיבין והגרי"ז מבריסק.

הורים מתנגדים – בכל האופנים הנ"ל, אף אם ההורים מקפידים ומתנגדים לשידוך מחמת שהשמות שווים וכיוצא בזה, אם הבן אינו מקפיד, ינהג כאמור לעיל, ואין צריך לשמוע לקול הוריו בזה, וכדלהלן. וישתדל לפייס דעתם על ידי תלמידי חכמים שידברו על ליבם. (ה"ע ח קלד)

בת אחיו או בת אחותו

בחור שהציעו לו שידוך את בת אחיו או בת אחותו, כדאי שיתייעץ עם רופאים מומחים ועם תלמידי חכמים מובהקים, אם אין חשש שמחמת הקירבה המשפחתית שבין הבעל לאשה, יהיו הילדים בעלי מומים, חס ושלום. (ה"ע ז רכב)

בת כהן לישראל

מפאת חשיבותה ומעלתה של בת כהן שהיא מזרעו של אהרן הכהן, לא נאה ולא יאה שישראל ישאנה אלא כהן, כי מעלים בקודש ולא מורידים, ובנישואיה עם ישראל, נפגמת המשפחה שמעתה בניה לא יהיו כהנים, והרי זה כמו חילול לזרעו של אהרן. ובכנסת הגדולה הוסיף טעם, משום שהמשתמש בכהונה מעל, וכיון שהאשה משמשת את בעלה באפיה, בישול, כיבוס ושאר עבודות הבית, היאך ישראל ישתמש בכהנת.

אולם, אם הבחור ירא שמים, ועוסק בתורה רוב היום [אף שעדיין אינו בגדר תלמיד חכם], אדרבה, מעלה הוא לאהרן הכהן שידבק זה בזרעו, והרי הם מבורכים ויזכו לעושר וכבוד.

ישראל עם הארץ שאינו שומר תורה ומצוות, לא ישא בת כהן בשום פנים ואופן, שגנאי הוא לאהרן הכהן שידבק זה בזרעו, ואדרבה נענשים על כך, וסכנה נשקפת לבני הזוג.

בגמרא (מסכת פסחים מט ע"א) אמרו, כל סעודה שאינה של מצוה, אין תלמיד חכם רשאי ליהנות ממנה, כגון בת כהן לישראל עם הארץ, ואין זיווגן עולה יפה. וכתב מרן השלחן ערוך (סימן ב סעיף ח): עם הארץ לא ישא כהנת, ואם נשא, אין זיווגם עולה יפה, שתמות היא או הוא במהרה, או תקלה תבוא להם [גירושין, עניות או עקרות]. אבל תלמיד חכם שנושא כהנת, הרי דבר זה נאה ומשובח, תורה וכהונה במקום אחד.

ישראל בעל בית שאינו עוסק בתורה כל היום, אבל שומר תורה ומצוות, וקובע עיתים לתורה, אם נזדמנה לפניו בת כהן, רשאי לישאנה, ויהיה סמוך לבו בטוח בהשם יתברך שלא יאונה לו כל און, אך אין בזה לא שבח ולא גנאי. (ה"ע ז רלט)

בת ישראל לכהן

מותר לכהן לישא בת ישראל, ובלבד שהם שומרים תורה ומצוות. (ה"ע ז רמד)

מסברא נראה שאין להקפיד כנזכר לעיל אלא בבת כהן לישראל, מפני שהבנים מתייחסים אחר אביהם, שנאמר "למשפחותם לבית אבותם", ועתה בניה נהפכים לישראלים, והרי זה כמו חילול לזרעו של אהרן. אבל כהן הנושא בת ישראל, אדרבה, גם בניו יהיו כהנים, והרי זה בבחינת מעלים בקודש ולא מורידים. ואמנם יש מפקפקים בזה, כי בתלמוד ירושלמי מבואר שיש הקפדה שכהן ידבק דוקא בשבטו ובמשפחתו. לכן, אם הם שומרים תורה ומצוות והולכים בדרכי הישרים, לא יאונה להם כל און, ויעלה זיווגם יפה.

בת ישראל לעם הארץ

אסור לאדם להשיא בתו לעם הארץ, דהיינו לאדם שאינו שומר תורה ומצוות, וכל שכן אם הוא מחלל שבת בפרהסיא, שקרוב לודאי שלא ישמרו גם טהרת המשפחה, שהחשוד על חילול שבת, חשוד על כל העבירות שבתורה, ובסופו של דבר גם היא תגרר אחריו לזלזל במצוות, שנשים דעתן קלה. ואף אם מבטיח שלאחר החתונה הוא ישמור תורה ומצוות, אין לסמוך על הבטחתו עד שיאמנו דבריו בבירור גמור במשך זמן סביר קודם החתונה.

בגמרא (מסכת פסחים מט ע"ב): אמרו: כל המשיא בתו לעם הארץ, כאילו כופתה ומניחה לפני ארי. מה ארי דורס ואוכל ואין לו בושת פנים, אף עם הארץ מכה ובועל ואין לו בושת פנים.

בת עם הארץ

לא ישא אדם בת עם הארץ שאינו שומר תורה ומצוות. אולם, אם היא בעלת תשובה, ועלתה במעלות טובות ויראת שמים, רשאי לישאנה, ועיין בהערה. ואדרבה, כאשר ידעו היאך להתנהג עם ההורים ובני המשפחה בנחת ובעבותות אהבה, אט אט יזכו גם לקרב אותם לחסות תחת כנפי השכינה.

בגמרא (פסחים מט ע"א) אמרו, לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו ולא ישא בת עם הארץ, משל לענבי הגפן בענבי הסנה [קוצים], דבר כעור ואינו מתקבל. כמו כן, לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו ולא ישא בת עמי הארץ, מפני שהן שקץ, ונשותיהן שרץ [שאינן זהירות במצוות], ועל בנותיהן הוא אומר: "ארור שוכב עם כל בהמה" [שדומות לבהמה, שאין להן לב להבין. (רש"י)].

ומכל מקום, אם משפחתה מכבדים את התורה, ויש להם דרך ארץ ומידות הגונות, וזכו שבתם עלתה על דרך המלך וחזרה בתשובה שלימה ומקפידה על המצוות כדת, ובבית הוריה אינה מעבירה את זמנה מול הטלוויזיה, רשאי לישאנה. ומה שאמרו שלא ישא בת עם הארץ, זהו בעיקר בזמנם שלא היו מוסדות של תורה כמו היום, וכל בת היתה לומדת מהוריה קיום תורה ומצוות, דעות והשקפות, לכן אם אביה עם הארץ, לא היה לה ערך לתורה ולתלמידי חכמים, שהיוצא מן הטמא טמא, וממילא גם לא תחנך את בניה לתורה ויראת שמים. אבל כיום שלומדות במדרשיות, ומלמדים אותן תורה ויראת שמים, שאיפות לעליה ברוחניות, וחינוך בנים לתורה, רשאי לישא בת כזו. רק שעליהם להיזהר בביקורים אצל ההורים, ובפרט מהמכשירים הטמאים, שעל כל אלו יש לתת את הדעת מראש, ויעשו להם רב להתייעץ עמו בכל שאלה. וכן מבואר בט"ז (אבן העזר סימן ב סק"ג) שכתב, פירש רש"י בנות עמי הארץ דומות לבהמה, שאין להן לב להבין כי היא חייך ואורך ימיך. ונראה פירושו, שטבע הנשים שיבטלו את בעליהן מלימוד תורה, כדי שיתעסק בסחורות ותהיינה להן טובות העולם הזה, אבל אם יעסוק בתורה לא יהיה להם רק עולם הבא. ובאמת אינו כן, כי הם חיינו בעולם הזה, ואורך ימינו בעולם הבא שכולו ארוך. עי"ש. ומעתה, בת זו שחזרה בתשובה ומבינה במעלת עסק התורה, אין איסור לישאנה מצד שאביה עם הארץ. (ע' נג)

בן/בת הנידה

שאלה: בחסדי השם עלינו, בדורנו זה, "דור התשובה", אלפים ורבבות של בחורים ובחורות חוזרים לצור מחצבתם ולומדים בישיבות ומדרשיות לבעלי תשובה, ועולים במסילה העולה בית אל. והשאלה נשאלת האם ישנה איזו בעיה להתחתן עמהם בהיות ורבים מהוריהם לא שמרו טהרת המשפחה, ומובא בחז"ל שאותם שלא שומרים טהרה, יש חשש שיצאו מהם ילדים עזי פנים וחצופים?

אמרו חז"ל (מסכת כלה פ"א הט"ז): פעם אחת היו חכמי ישראל יושבים בשער, ועברו לפניהם שני ילדים, אחד כיסה את ראשו ואחד גילה את ראשו, זה שגילה את ראשו, רבי אליעזר אמר הוא 'ממזר', רבי יהושע אמר הוא 'בן הנידה', רבי עקיבא אמר הוא 'ממזר' וגם 'בן הנידה'. אמרו לו לרבי עקיבא, היאך מלאך לבך לחלוק על דברי חבריך [שהיו רבותיו]? אמר להם, זה אני אקיימנו [אוכיח לכם שהצדק כדברי]. הלך אצל אמו, וראה שהיתה יושבת ומוכרת קיטנית בשוק, אמר לה, בתי, בנך זה מה טיבו? אמרה לו, כשנכנסתי לחופה נידה הייתי, ופירש ממני בעלי ובא עלי שושביני, ויצא הבן [העגל] הזה, נמצא הוא 'ממזר' וגם 'בן הנידה'. אמרו: גדול היה רבי עקיבא שהוביש את רבותיו. באותה שעה אמרו: "ברוך השם אלהי ישראל שגילה סודו לרבי עקיבא בן יוסף". ע"כ.

תשובה: עצם זה שאותם בחורים ובחורות פנו להתחנך במקום קדוש, הרי זה מוכיח על שורשם שהוא כשר, ואם הם בעלי מידות טובות ויראת שמים, על כרחנו לומר שהם מהמיעוט היוצא מן הכלל, ורשאים לישא מהם לכתחילה וללא חשש כלל ועיקר.

כתב בספר פאר הדור (ח"ד עמוד צא): מעשה בבחור ששאל על הצעת שידוך של בחורה מורה ב"בית יעקב", ניצולת שואה, חניכת בית ספר "לידינגה" בשבדיה שהחזירום לחיק היהדות. הבחור הביע את חששותיו, מאחר וקרוב לודאי שהוריה לא שמרו טהרת המשפחה. השיבו החזון איש, ראשית, אין זה אלא ספק, בעיירת מוצאה בפולין, שמרו רובם ככולם את דיני הטהרה. שנית, בת ישראל העוסקת בחינוך ילדות למצוות, לא יסולא בפז חן ערכה, ראויה היא לזיווג הגון. ע"כ.

ושני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. להלן דברי תלמיד חכם ששאל בענין זה את המקובל האלהי מורנו ורבנו הגאון רבי מרדכי שרעבי זצוק"ל (ראיון "עונג שבת" ז' סיון תשע"ז): נכנסתי (בשנת תשל"ו) אל הרב ושאלתיהו, האם יש להימנע מלהשתדך עם מי שהדעת נוטה שיש בה פגם טהרת המשפחה? והשיב לי כך: כשרואים אנו כמה וכמה שבאו מבתים חופשיים, והן בנות מצויינות במידות טובות וביראת שמים, הרי שבמעשה זה שבת ישראל פנתה להתחנך לצד הקדושה, זה מוכיח על שורשה שהיא כשרה, ועל כרחנו לומר שיש יוצא מן הכלל. גם יש להניח, כי על פי איזו סיבה גלגלו משמים, אשר אמה טבלה באיזה מעיין או נהר או שהלכה לרחוץ בים או נפלה במי טהרה בעל כרחה, ונמצא שנטהרה לפחות מטומאה של תורה. והוסיף עוד ללמד זכות ושבח על בנות ישראל, ואמר, זה שהיא לומדת בסמינר תורני ומתגוררת בפנימייה תחת השגחה חינוכית, הרי שהיא נחשבת בוודאי בגדר "בת תלמיד חכם".

ותהילות לאל יתברך, חכם עדיף מנביא, עיניו צופיות למרחוק לראות, "בינו שנות דור ודור", בנין עולם התורה שקם לתחייה ונתהווה, כמעט יש מאין, כמה בתים של תורה ניצבו, ודורות של קדושה, זרע ישראל קדושים, קמו וצמחו מבתים שכאלו. ראינו בעינינו כיצד חזרה תורה לאכסניה שלה. יתעלה האל, כמה רבתה תורה בישראל וקוממה את יהדות ספרד המעטירה וחזרה לתפארתה. כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב. ברוך שמסר תורתו לשומרים, המה גדולי ישראל. עכ"ד. וכיוצא בזה כתב דברים נפלאים בספר קהילות יעקב (מסכת יבמות סימן מט).

אח צעיר לפני אח גדול

אח צעיר שמצא שידוך הגון, רשאי להתחתן לכתחילה קודם אחיו הגדול ממנו, ואין לו לחשוש להקפדת אחיו או לכך שטוען שנגרמת לו בושה מכך. וכן היתה דעתם של מופת הדור הגאון החזון איש, והגאון רבי משה פיינשטיין ועוד. וכן היה מורה ובא מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל.

נשאל בשו"ת אגרות משה (אבן העזר ח"ב סימן א), אח צעיר שהזדמן לו שידוך הגון, ואבי הכלה רוצה דוקא שישאנה תיכף ולא יחכה עד שיזדמן לאחיו הגדול שידוך, משום שרוצה שישא קודם שימלאו לחתנו עשרים שנה, והאח הגדול מצטער מזה, האם רשאי הצעיר לישא תחילה?

תשובה: פשוט שאף לכתחילה יכול האח הצעיר לישא, כי הרי הוא חייב לישא אשה, ואיך שייך שלא יקיים חיובו בשביל שאחיו הגדול לא קיים. וכל שכן במקרה זה שאבי הכלה אינו רוצה להמתין כי רוצה שהחתונה תהיה קודם שימלאו לו עשרים שנה, ואם לא יזדרז, יתבטל השידוך משום שאינו רוצה בחתן יותר מעשרים, והוא שידוך הגון שודאי אין עליו להפסיד ענין חשוב בשביל זה.

והנה, מה שכתב הש"ך שיש להקדים להשיא את הגדול תחילה, זהו במקרה שעומדים שניהם עתה להינשא, אבל אם הגדול אין לו עדיין שידוך, אינו צריך להמתין כלל. וכן מפורש בגמרא (קידושין סד ע"ב) שמקדש האב את בתו הקטנה קודם בתו הבוגרת. ומה שטוען הגדול שמצטער מזה, אדרבה, אסור לו להצטער מאיסור קנאה, ולכן ברור שהצעיר לא ימנע מלישא כדינו וחיובו. ומה שרצית לומר שאולי יש להימנע משום שהוא בושת עבור הגדול, והוא כעין הלבנת פנים שהוא איסור חמור. הנה גם לענין הבושה, תלוי הדבר בו, ומי אמר לו להתבייש מזה, שהרי רבים מתאחרים מלישא בשביל הרבה טעמים, וגם עליו יאמרו שיש לו איזה טעם. ואיך שייך שיעכב את אחיו בטענה שבושה היא לו, במה שרוצה להתגאות ולחכות עד שתזדמן לו אשה חשובה כרצונו. וכשירצה לרדת דרגה מרצונותיו, ישיג אשה [כעצת חז"ל (יבמות סג ע"א) "נחית דרגא ונסיב איתתא"]. וגם מסתבר שלא שייך לאסור על אדם מלעשות עסקיו וכל צורכי גופו, בטענה שאחד יתבייש על ידי זה במה שלא הצליח כמותו. ולכן איני רואה בזה שום איסור ולא שום דבר שלא כהוגן, ואדרבה, זכה במצוה רבה שחייב עד עשרים שנה, ולא יצטרך לבקש זכויות להינצל מהעונשים של המאחרים בזה, והוא דבר ברור להלכה ולמעשה. ע"כ. וכן מצאתי באגרות החזון איש (ח"א קסו) שכתב: "מה שאמו אינה מסכמת ליתן את הצעיר לפני הבכור, אולי יש להסביר לה שאין זה נכון".

כיבוד אב ואם בנישואין

התנגדות הורים

בן שחפץ להתחתן עם בחורה מסויימת, והיא בעלת מדות טובות ויראת שמים, אך הוריו מתנגדים, בטענה שהבחורה איננה מוצאת חן בעיניהם, או שהיא מעדה מסוימת שלא נראית להם, ואילו לדעת הבן הבחורה הגונה ומתאימה לו, אין צריך לשמוע להוריו. אך טוב שיהיה מתון ויתייעץ עם רב תלמיד חכם, כי פעמים שהוא טועה בשיקוליו. (ה"ע ח קלג)

אם ההורים מתנגדים לשידוך, בטענה שהבחורה אין לה יראת שמים, וכגון שאינה הולכת בצניעות כיאה לבת ישראל כשרה, או שיש לה מכשיר פלאפון טמא ופרוץ, פשוט שעל הבן לשמוע להוריו, שהרי אף בלי ציווי הוריו, אסור לו לשאת אותה.

בושה ובזיון

בחורה יראת השם וטובה, והורי הבחור מתנגדים לשידוך, בטענה שמשפחתה פחותה מדאי [וכגון שהם ידועים בעבירות פליליות ובישיבה בבתי הסוהר וכדומה], ויש להם עוגמת נפש ובזיון מנישואין אלו, חייב הבן לשמוע בקולם. שהרי ציותה התורה "ארור מקלה אביו ואמו", ומקלה היינו מזלזל, ואפילו אם היו מוחלים על בזיונם, אין בזיונם מחול, כל שכן שאין לבן לעשות דברים שעל ידם יגרם להוריו בזיון. (ה"ע ח קלד, קמב. תשובות והנהגות חלק ב סימן תמה)

והוא הדין בכל הנ"ל, לבחורה הרוצה להינשא לבחור מסויים, אך הוריה מתנגדים מהסיבות הנ"ל. (ה"ע ח קלג)

גיורת

בן הרוצה לישא בחורה גיורת שהתגיירה בבית הדין כדת וכהלכה, ומתנהגת כשורה וביראת שמים טהורה, והוריו מוחים בו, אינו חייב לשמוע להם. אך ישפיע עליהם באמצעות רֵעים ותלמידי חכמים שיסירו את התנגדותם. (לח)

התערבות הורים

הן אמת שיש מצוה על ההורים להשיא את ילדיהם ולעזור להם כמיטב יכולתם וכדלהלן, אך עליהם להיזהר שלא להתערב בהחלטות, ואינם רשאים אלא לייעץ לילדיהם בלבד ללא ציוויים. והורים הכופים את דעתם על בניהם להינשא למי שאינם חפצים, עבירה היא בידם, ואין חייבים לשמוע להם בזה כלל. (ה"כ א פח)

השידוך של החפץ חיים

סיפר החפץ חיים זצ"ל כיצד התגלגל זיווגו הראשון. בעודו ילד רך כבן 11 שנה, התייתם מאביו. אמו האלמנה נישאה ליהודי פשוט מאוד, שלא כאביו שהיה מתלמידי הישיבה הגדולה בוואלוז'ין. כשהיה בחור בן 16 שנה, למד בוילנא בחברת בחורים עילויים מאוד. ופעם כשרצה לבקר את אמו, נסע אליה לראדין, ובהזדמנות זו ראה אותו בעל אמו, ומאוד מצא חן בעיניו, והיתה החלטתו נחושה שיקח אותו לבתו, שהיתה אז כבת 26 שנה. ותבע מאשתו - אמו של החפץ חיים, שתסדר את הענין בכי טוב, אחרת הוא יגרשה. כאשר אמו התחילה לדבר עמו בענין, החלה לבכות ומתוך בכי סיפרה מה שבעלה דורש ממנה. ענה לה החפץ חיים: "מה הרעש, אז אני אתחתן עמה". וכך נגמר השידוך בשעה טובה ומוצלחת. וחיו אחרי החתונה בעניות, ועד כדי כך היתה העניות, שבקרקע הבית היה עפר, ולכבוד שבת היה מפזר חול צהוב.

החפץ חיים היה מציין תמיד את הצלחתו בשידוך זה, כי היא היתה אשה כשרה ותמימה, לא הלכה בגדולות, והסתפקה במועט, ואודות לכך יכול היה לגדול בתורה בצעדי ענק, כפי הדרך שייעד לעצמו.

כמובן שיש לסייג את הדברים, שהחפץ חיים נהג כפי שנהג, מפני שראה בה שהיא כשרה ותמימה, והיא תאפשר לו לעבוד את השם יתברך כאוות נפשו הטהורה, ואין להסיק מכאן על מקרים אחרים. ובהרבה פעמים אותו צעיר שהגיע לפרקו מושפע מכל מיני דברים צדדיים, וחושב שיוכל להתגבר על איזה פגם גשמי או רוחני שיש

במוצעת, ואילו הוריו כאנשים בעלי נסיון, יודעים שכאשר יתפקח ויעמוד על טעותו, יהיה הדבר מאוחר. לכן בשום אופן אין לו לבחור להחליט על דעת עצמו בלבד, אלא יציע את הדברים בפני רב מוסמך. ("כבוד אב ואם בהלכה ובאגדה")

סיום הש"ס

בחור הרוצה לישא אשה, אך אביו אינו מסכים בטענה שעדיין הוא לא למד תורה כדי צורכו, ועל כן רצונו שיסיים קודם את הש"ס וכיוצא בזה, אין לבן לשמוע לאביו כלל, אלא יזדרז וישא אשה, ויזכה ללמוד בקדושה ובטהרה. וישתדל להשפיע על אביו באמצעות רב חשוב שיסביר לו את מעלת הענין.

לעזוב את הוריו

אם הבן אינו מוצא לשאת אשה אלא בעיר אחרת, רשאי לעבור לגור בעיר אחרת נגד רצון הוריו, אך יפייסם וידבר על ליבם כנ"ל. ("כבוד אב ואם בהלכה ובאגדה")

גדול עוונו מנשואה

אבא אלמן שציוה את בתו שלא תינשא לאיש, כדי שתשאר בביתו ותשרת אותו, אסור לבת לשמוע לאביה כלל ועיקר, וגדול עוונו מנשואה שמצער את בתו, ויענש על זה. ואדרבה, תלך ותינשא לאשר תחפוץ, ותביא בנים לעולם שיזכו אותה בעולם הזה ובעולם הבא, ואין בזה משום מצות כיבוד אב כלל ועיקר. (ה"ע ח קלג)

כתב בשו"ת אבני צדק, אין כח ביד האב למחות בבתו שלא תנשא לאיש שתחפוץ בו, וכל שכן שיש כאן צער הגוף, שהרי טוב לה לשבת עם בעל מלשבת כאלמנה בודדה. ואפילו אם הדבר נוגע לאביה על ידי מזונות שהיא מרויחה, אינה מחוייבת לכבדו בזה, במה שנוגע לגופה ונפשה. ואני מתפלא על האב הזה שחס על גופו, ואינו חס על גופה ונפשה של בתו, והלא כתוב "כרחם אב על בנים", וכל שכן בדבר כזה הנוגע לנפש. ולכן יאמרו נא לאביה בשמי, שאני מבקשו ומזהירו שלא ימנע את בתו מזה, ואם ישמע בקולי מוטב, ואם יעמוד בדעתו, יש להודיע לבתו לבל תאבה לו ולא תשמע בקולו ותנשא למי שהיא חפצה בו, ויהיה במזל טוב. ע"כ. וכן כתב הכנסת הגדולה בספרו חמרא וחיי, על הגמרא בסנהדרין (עו ע"ב) "הוי זהיר מן היועצך לפי דרכו", והיינו לפי הנאתו, כגון המשהה את בתו בוגרת מלהנשא, ואחד מבני העיר מדבר אודותיה לאחד מבניו לאשה, ואביה מייעץ לבתו הבוגרת שלא תתרצה לו, ומראה פנים לעצתו, שאין הבחור בן גילה במשפחה טובה ונקיה, צריכה היא לבחון ולבדוק הענין, שמא אביה נוגע בדבר ומכוון לטובת עצמו, ואז לא תשמע לו. ע"כ. (שם קלט)

ובספר חסידים כתב, מעשה באחד שמתו בניו בחייו, ואמר לתלמידיו בשעת מיתתו, יודע אני שאין בי עוון, אלא שהיתה לי אחות קטנה אלמנה, והיה ברצונה להנשא, אך היתה מתביישת לומר לי קח לי בעל, ואני הייתי יכול להשיאה לאיש, ולא רציתי, כדי שישאר לי ממונה ונכסיה, ובשביל זה נענשתי ומתו עלי בני. ע"כ. מכאן מוסר השכל לאיש אשר במקום שישתדל לקיים את המצוה להשיא את בתו עם נדוניא ומלבושים נאים, הוא מצווה עליה לבל תנשא לאיש, שגדול עוונו מנשואה, וצפוי לו עונש מהקב"ה, כי צער הגוף לא ניתן להימחל. (שם קמ)

הנהגת הפגישות

הקדמה

הדברים דלהלן נכתבו בסייעתא דשמיא לבחורים יראי שמים שמחפשים את

האמת על פי תורתנו הקדושה. ורגיל היה מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לומר, כי מי שנזהר להתנהג בקדושה יתירה וביראת שמים טהורה בתקופת האירוסין, יראה ברכה והצלחה גדולה ושלום בית. על כן, אין להביא ראיה מאותם בחורים שאינם נוהגים כדלהלן, כי לצערנו הרב, רבים לא ידעו ולא יבינו, ולא ינהגו מיראת שמים אלא מהרהורי ליבם, ומאשר ראו ושמעו אצל חבריהם.

ובאשר לאותם בחורים הטוענים שהנהגתם נובעת מהוראת מדריכי החתנים, ובתמימותם מקבלים את דבריהם כ'הלכה למשה מסיני', אף אם הם נוגדים את דברי רבותינו בעלי ההוראה, כתב הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א (חוט שני עמוד נח): ודע, שיש לנהוג בצניעות **ולא כאותם "מלמדים"** [מדריכי חתנים מסויימים] **שמלמדים ונותנים עצות שממעטות את רוח הקדושה בבתי ישראל, ומגרים את היצר הרע בעצמם.** ובאופן כללי, דברים אלו הם יסוד קדושת הבית, ובודאי שמוטל על ההורים והמחנכים להעביר לבניהם ולבנותיהם את ההנהגה הראויה על פי התורה, **ולא לסמוך על אנשים וכן נשים אשר לפעמים הם ריקים מיראת שמים, ודבריהם אינם מיוסדים על דעת תורה, ומלמדים כפי העולה על רוחם.** עכ"ד. וראה להלן (עמוד 222) מדבריו היוצאים מלב טהור של הגאון הרב אברהם ארלנגר שליט"א מראשי ישיבת "קול תורה", בספרו ברכת אברהם בענייני המדריכים.

ראיה

אמרו חז"ל (מסכת קידושין מא ע"א): אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו [וישנאה], והתורה אמרה: "ואהבת לרעך כמוך". וכן פסק הרמב"ם (הלכות אישות פ"ג הי"ט): אין ראוי לאיש לקדש אשה עד שיראנה ותהיה כשרה בעיניו, שמא לא תמצא חן בעיניו ונמצא מגרשה או שוכב עמה והוא שונאה. וכן כתב עוד בפירוש המשניות (מסכת סנהדרין פ"ז מ"ד): אם הסתכל בה לידע אם היא יפת מראה כדי שישא אתה, או מכוערת בצורתה ולא ישאנה, הרי זו חובה, והתורה זירזה על כך, ואנשי הצניעות מן התורניים עושים כן. ע"כ. וכן פסק מרן השלחן ערוך (סימן כא ס"ג): מותר להסתכל בפנויה לבודקה אם היא יפה שישאנה, ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, אבל לא יסתכל בה דרך זנות, הרי הוא אומר (איוב לא א): "בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי, וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה". ע"כ.

גם היהלום קטן הוא

מעשה בבן תורה שהציעו לו שידוך עם עלמה כלילת המעלות, זולת שהיא קצרת קומה, והיה מהסס בשל כך, ובא ושטח לפני פאר הדור הגאון החזון איש את ספיקותיו, ענה לו הרב: "אין זה חיסרון, גם היהלום קטן הוא ..." (פאר הדור ח"ד עמוד פד)

אחר שראה החתן את הכלה והחליט שמצאה חן בעיניו, יזהר שלא יתבונן בה עוד, אבל ראיה בעלמא בלי התבוננות מותרת, ובלבד שלא יתכוון ליהנות, וכדין הסתכלות בכל אשה אחרת. ועל החתן להבהיר הלכה זו לכלה, כי רובן לא יודעות זאת ויכולות להיפגע. (נז, ס. וכן פסקו בשו"ת משנה הלכות (חלק ז סימן רמטו), חוט שני (עמ' נו, נז). ועיין משנ"ב סימן עה סק"ז)

כתב בערוך השולחן (אבן העזר סימן לה אות ב), לכתחילה ודאי יותר נכון שהחתן יראה את הכלה קודם שיעשו את התנאים, שאם לא כן, אולי אף שיראנה קודם החופה לא תישר בעיניו, ויתבייש מלנתק את התנאים. ולכן, פשט עתה המנהג שרואים זה את זו קודם התנאים, ומנהג כשר הוא הבנוי על קו הדין ועל השלום. ולא כאותם שעושים את התנאים, ואין החתן רואה

את הכלה אלא קודם הקידושין, ואם לא תישר בעיניו יבטל השידוך. וכן כתב בספר טיב קידושין, שבודאי אין לסמוך על מה שיראנה לילה שקודם החופה, כי אם אז לא תיטב בעיניו, יבטל השידוך, וכדי בזיון וקצף הוא, אחר ההכנות שטרחו והכל מוכן לסעודה. ע"כ.

אולם, אחר שכבר ראה אותה ומצאה חן בעיניו, אין היתר להתבונן בה, שהרי עדיין אינה אשתו ואינה מותרת לו כלל. ומה שיש חושבים שמותר להתבונן בה כיון שהיא משודכת לו, הרי זו טעות מוחלטת, שהרי אפילו אם היתה מקודשת לו, עדיין אסורה היא עליו עד שיכניסנה לחופה ויברך שבע ברכות ויקחנה לביתו, שרק אז נעשית כאשתו לכל דבר. אבל קודם לכן, הרי דינה ככל פנויה, וכל שכן שכל הפנויות היום הן באיסור נידה, והרי היא ככל אותן נשים האסורות עליו באיסור ערוה. ואף שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן כא ס"ד), מותר לאדם להביט באשתו, אף על פי שהיא נידה והיא ערוה לו, ואף על פי שיש לו הנאה בראייתה, הואיל והיא מותרת לאחר זמן, אינו בא לידי מכשול. אבל לא ישחק ולא יקל ראש עמה. ע"כ. ומבואר שמותר להסתכל על אשתו נידה, כיון שעתידה להיות מותרת לו, ולכאורה כיון שהמשודכת עתידה להיות מותרת לו, אולי נתיר לו להסתכל עליה? אולם רב המרחק ביניהם, כי במשודכת כיון שעדיין לא נשאה ולא התייחד עימה, יש לחוש לדבר עבירה. ועוד שאין הכרח כלל שבעוד זמן תהיה מותרת לו, כי פעמים שאחד הצדדים מבטל את השידוך מסיבות שהן. וכן פסק הרב יפה ללב, שמה שכתבו הרמב"ם ומרן שאסור להסתכל על המשודכת דרך זנות, היינו הסתכלות יתירה יותר משיעור היכרות שזו דרך הנאה.

והנה בשו"ת תורה לשמה (סימן שצד) נשאל, על איש שהזדמנה לפניו אשה לצורך עסקיו, האם מותר לו להסתכל עליה בדברו עימה או לא? וכתב שתלוי הדבר, אם מתכוון לראות את יופיה, ונוח לו שהזדמן לו ליהנות ממנה, הרי זה בודאי שעובר איסור. אבל אם אינו מתכוון, **ולא נוח לו שהזדמנה לפניו, ואדרבה הוא חפץ ורוצה שתלך מלפניו כדי שלא יראנה, אלא שבעל כרחו רואה אותה** כי מוכרח לדבר עימה ולהשיב לה עבור עסקיו, ואי אפשר לו לסגור את עיניו ולדבר עימה, אין בזה איסור. ע"כ. אמור מעתה, איזה חתן יוכל לומר שלא נוח לו להסתכל בכלתו, וחפץ שתלך מלפניו, ורק בעל כרחו הוא רואה אותה?! על כן, ירא שמים יחוס על עצמו, וקודם שנפגש ילמד על חומרת ההסתכלות האסורה, לבל יכשל חס ושלום.

וכתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ט סימן רסח), רע המעשה שבעוונות הרבים נעשה מנהג אפילו אצל בני ישיבה, שקודם השידוך כשבאים לראות וליראות מתראים קודם השידוך עד שמונה ועשר פעמים או יותר, ויושבים בכל פגישה כמה שעות ומסתכלים בבתולה שהיא ערוה לו, שהרי היא נידה, והוא יושב ומדבר ונהנה ממנה, ואדרבה, כל שאינו נהנה ממנה אינו רוצה בה. וכבר נעשה להם כהיתר גמור, וכמעט מנהג ישראל שהבחור בא בבית הבתולה ולוקח אותה במכונית ויוצאים בלילה לבד בלי שומר, וזה אפשר כמה לילות, ואין אפוטרופוס לעריות, ופעמים אחר יציאות רבות מחליטים שאין מתאימים זה לזה, וככה הוא והיא עושים לפעמים עם עשרה בחורים פחות או יותר. ובודאי שיש בזה כמה וכמה איסורים: הסתכלות, הרהור, קישוי לדעת, ועוד ועוד. וידוע שאין היתר ליהנות מהדיבור עם בתולה אפילו שכוונתו לישאנה, שכל שלא נשאה הרי היא אצלו ככל בתולה. עיין שם עוד בדברים היוצאים מן הלב.

גם הגאון רבי נסים קרליץ (חוט שני עמוד נו) כתב: "ואיסור הסתכלות והרהור במשודכתו, עומד במקומו כדין כל אשה, ויש להיזהר בזה מאוד, ובפרט אם הפגישות תכופות או ארוכות שאז קשה שלא להכשל בזה". וכתב עוד (עמוד מז): "עיקר דרגת האדם תלויה בזהירות בעניינים אלו של ראיה וקדושה. והם הם הקובעים את דרגת האדם, שאם נזהר בהם כהוגן, הרי נקבע גודל מדרגתו לפי זה, ומשם יכול לעלות מעלה מעלה, וחס ושלום להיפך".

לא ישא עד שיראנה

מסופר על אחד מתלמידי הגאון מוילנא, שהתעוור בימי נעוריו, אולם לא פרש מאהלה של תורה, וכל הימים היה שוקד על תלמודו, עד שהגיע למעלות רמות

בתורה. הגאון נטל על עצמו להשיאו אשה, ונמצאה אחת מבנות וילנא שהסכימה לבנות את ביתה עם הצעיר העיוור, ואביה התחייב להחזיק את הזוג על שלחנו, ובלבד שיוסיף לעמול בתורה ביתר שאת וביתר עוז.

שמחתו של הגאון ביום היכנס תלמידו לחופה היתה מרובה, והיא הגיעה לשיאה לפני החופה, וכאשר הובילו את החתן לכסות את הכלה בהינומה כמנהג ישראל, באותה שעה פנה אליו הגאון ואמר בקול: "חכמינו ז"ל אמרו: אסור לאדם לקדש את האשה עד שיראנה". משהשלים את דבריו, פקח החתן העיוור את עיניו! וכל העומדים נכחו לראות את כוחו האלקי של הגאון, ובני הזוג ראו עולמם בחייהם, בנים ובני בנים. (הגאון החסיד מוילנא עמוד רס)

בושם

על הורי הבחורה ליידע אותה שלפי ההלכה אסור לאשה להתבשם במידה כזו שהריח נודף ומורגש לאחרים, כי עלולה בכך להכשיל בני אדם להריח ולבוא לידי הרהור, ולכן גם כשיוצאת לפגישה ומתקשטת, צריכה להזהר בזה. וכתב הרמב"ם (מסכת סנהדרין פרק ז משנה ד): אסור להריח בשמים שעל הערוה, כמו שדרשו (נשא פרשה י אות ב): "לא תנאף" - "לא תהנה אף". ומכל מקום מותר לה לתת מעט מאוד בושם להרגשה נעימה, באופן שלא מרגישים אותו הסובבים, אלא רק חברתה שתתקרב אליה ביותר תרגיש בו. (עיין שו"ת יביע אומר ח"א או"ח סימן ו אות ט. סו)

נאמר בנביא (ישעיה ג טז): "וַיֹּאמֶר ה', יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן... וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה", ודרשו חז"ל (מסכת שבת סב ע"ב): מלמד שהיו מטילות מור ואפרסמון [מיני בשמים] במנעליהן ומהלכות בשוקי ירושלים, וכיון שמגיעות אצל בחורי ישראל, בועטות בקרקע ומתיזות עליהן ומכניסות בהן יצר הרע כארס של נחש.

מקום הפגישות

הנכון לקיים את הפגישות בבית של קרובי משפחה או מכרים, כדי שהדברים ייעשו בצניעות וביראת שמים טהורה.

פעמים שכדי להקל לבני הזוג להחליט, יש לייעץ להם מהפגישה השלישית לקיימה בהליכה בחוץ, ובכך גם נפתחים יותר, והשיחה זורמת טוב יותר. ויש להיפגש במקום שאינו הומה בני אדם, כי שם יש יותר ישוב הדעת, וגם לא יכשלו במראות אסורות חס ושלום, ובלבד שעוברים ושבים שם מעט בני אדם, שלא יכשלו באיסור יחוד. (נז)

פגישה במקומות אסורים

אסור להיפגש במקומות המועדים לפריצות, כגון: מלונות חילוניים, שפת הים, מרינה, טיילת, קיסריה, שדה התעופה וכיוצא בהם. והלוא מבואר בחז"ל (מסכת בבא בתרא נז ע"ב) שמי שיש לפניו שתי דרכים, בדרך אחת מצויות נשים ובדרך שניה אין מצויות נשים, אם הוא עובר בדרך שמצויות נשים, אף שעוצם את עיניו ולא מסתכל בהן, הריהו נקרא: **"רשע"**, כי לא היה לו להכניס את עצמו לנסיון. ואם כן בחור ירא שמים, היאך יעיז להיפגש במקומות אלו. וכששאלתי לאיזה בחור למה נפגשת במקומות הנ"ל? ענה לי: "ככה מנהג הבחורים". ועל

"מנהג" כזה יאות להליץ, אותיות "גהנם". והלוא כל בוקר אנחנו מבקשים, "ואל תביאני לידי נסיון ולא לידי בזיון", והיאך יכניס את עצמו לנסיון ללוע האריז??!!

וכתב הגאון רבי נסים קרליץ (חוט שני עמ' נא, נו): יש להקפיד על המקום שקובעים בו את הפגישה שיהיה מקום הראוי לכך, ועד כמה יש להתרחק ממקומות שמביאים לידי חטא והנסיון מצוי בהם. ויש להתריע על זה, **כי לאחרונה מצוי שיש הולכים למלונות הרחוקים מכל זיק של יראת שמים, וכמדומה להם שהותרה הרצועה. ואין מקומות אלו ראויים כלל לשומרי תורה ומצוות, וקל וחומר לבני תורה.** ועל כן **אין לקבוע פגישות במלונות וכדומה שמצויים שם אנשים פרוצים ואינם שומרי תורה ומצוות.** וכך בחיי היום יום יש לשקול דרכיו, האם מותר ללכת למקום פלוני או לא, ואם מצוי שם נסיון, הרי חייב ללכת בדרך אחרת. ודברים אלו שאדם דש בעקביו, צריכים הרבה שימת לב, ואשרי השם אורחותיו. ע"כ.

וכן כתב מורנו הראשון לציון שליט"א (נז): יש להזהיר את החתנים שלא לקיים את הפגישות בבתי מלון, **ודבר זה הוא פירצה חמורה אף אצל חלק מבני התורה, כיון שבדרך כלל הלובי של המלון הוא מלא בשיקוצים וגילולים של פריצות נוראה, ומה יש לירא שמים לשבת שם.** ותחת אשר נצרך לסייעתא דשמיא להגיע לידי החלטה אם שידוך זה הגון בשבילו או לא, ומשווע אל השם יתברך לקיים את הזיווג, מעכיר את מוחו בראיות אסורות, ואין מקום לסייעתא דשמיא לנוח בו, ומדחה השכינה מלקיים הזיווג. וחוץ ממה שאין בזה תועלת, הלוא זה אסור על פי הדין, **ואיך תלוהו סייעתא דשמיא מפגישות כאלו.** ע"כ.

משך זמן הפגישות

אין להאריך בפגישה, וכבר אמר שלמה בחכמתו (משלי י יט): "בְּרֹב דְּבָרִים לֹא יֶחְדַּל פָּשַׁע, וְחֹשֵׂךְ שְׂפָתָיו מַשְׂכִּיל", ואמרו חז"ל (מסכת אבות פ"א מ"ה): "ואל תרבה שיחה עם האשה, באשתו אמרו, קל וחומר באשת חברו... וכל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו... וסופו יורש גהינם". וכשמאריכים מדי בדיבורים, יכולים להגיע בקלות לשחוק וקלות ראש, ואמרו (שם פ"ג מי"ג): "שחוק וקלות ראש מרגילים את האדם לערוה". על כן, הנכון שהפגישה תארך כשעה עד שעתיים לערך.

ואולם, במקרה שהתפתחה שיחה בנושא מסויים שיש צורך להבהירו כראוי, ולברר בו דברים שיש בהם תועלת מן העתיד, בודאי שרשאים להאריך ולדבר בהם עד שיתבררו ויתלבנו הדברים היטב, וההכרח לא יגונה, כי זו באמת מטרת הפגישות לדעת ולהכיר מי יהיה השותף לחיינו ולחינוך הילדים.

כתב המאירי: לא הזהירו מלדבר עמה בענין צרכי הבית בכלליו ופרטיו ועניייני הוצאותיו ושאר הדברים כפי הצורך, אם מעט ואם הרבה, שכל שדיבורו עמה בדברים הצריכים, אין הדבר גורם רעה, כי המחשבה טרודה בצורך העצה. אבל הזהיר על הדיבור שאין בו צורך, בדברי שלום ודברי הבאי כסיפור המאורעות וכיוצא באלו, שאם יקרהו לדבר בדרך מקרה, לא ירבה בכך, ואפילו באשתו אמרו כן שלא יגרום רעה לעצמו, וכל שכן באחרת אפילו בפנויה. ע"כ. ומכאן תוכחה מגולה לאותם בחורים שמאריכים בפגישותיהם 5 ו-6 שעות ויותר. ומה יענו ביום פקודה על דברי חז"ל שגורם רעה לעצמו... וסופו יורש גהינם??!! ומרן זצוק"ל היה מקפיד מאוד, ומזהיר שלא לעשות פגישות שעות על גבי שעות, ושלא לשוב בשעת לילה מאוחרת. (נז)

והנה הרמב"ם כתב (הלכות איסורי ביאה פכ"א ה"ב): אסור לאדם לקרוץ בידיו וברגליו או לרמוז בעיניו לאחת מהעריות, או לשחוק עימה או להקל ראש, ואפילו להריח בשמים שעליה או להביט ביופיה אסור. והמתכוון לדבר זה, מכין אותו מכת מרדות... ומותר להסתכל בפני הפנויה ולבודקה, כדי שיראה אם היא נאה בעיניו ישאנה, ואין בזה צד איסור, ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, אבל לא יסתכל דרך זנות. ע"כ. ומבואר שלא התירו חז"ל אלא להסתכל על הפנויה כדי לדעת אם ישאנה, אבל שאר דברים המובאים לעיל, כמו לקרוץ ולרמוז לה, או לשחוק ולהקל ראש עמה, או הרחת בשמים שעליה, לא התירו כלל ועיקר. וכשמאריכים בדיבורים שאינם ענייניים כל כך, כאותם בחורים המחפשים חוויות וצחוקים מהעבר וההווה להעביר עוד כמה שעות, וכדי שיוכלו לספר לחבריהם שהפגישה ארכה הרבה שעות, הרי זה ודאי בגדר ריבוי שיחה, ונכשלים באיסור שחוק וקלות ראש, וכבר נאמר (ויקרא יט יד): "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'". **ומכל מקום, שיחה נעימה שיש בה חיוך קל על השפתיים, המשרה אוירה שמחה וטובה, בודאי שרצויה היא וטובה מאוד, כי כך ראוי להיות בפגישה, ולא בפנים רציניות וחתומות.**

פגישה אחרונה

ברור כי בכל הנ"ל יש להיזהר גם בפגישה האחרונה שקודם הנישואין, ולא כאותם בחורים שבפגישה האחרונה מקילים לעצמם להיפגש במקומות שאינם לפי רוח ההלכה, ומרבים בדיבורים שעות על גבי שעות, וכפי שאמר איזה בחור שהפגישה האחרונה שלו ארכה 10 שעות בטיילת על שפת הים. ואין ספק שאין רוח חכמים נוחה מהנהגות אלו וכיוצא בהן. ואדרבה, על בחור ירא שמים, וכל שכן אם הוא בן תורה רציני, להראות לכלתו מה העיקר והתכלית בחיים - תורתנו הקדושה, ולא תענוגות והבלי עולם הזה החולף.

לא נראה לו

בחור הנפגש פגישה ראשונה ורואה שהבחורה לא מתאימה לו כלל, ברור שאין לו להאריך בדיבורים, וישתדל לקצר את הפגישה בעדינות ובזהירות שלא יפגע בה. ויעשה בחכמה להסב את השיחה לדיבורים כללים ברוחניות ודברי תורה.

מספר הפגישות

בדרך כלל, לאחר שלוש או ארבע פגישות, אפשר כבר להכריע אם חפצים הם זה בזה, על כן לא ימשכו יותר מכך, ויעשו את התנאים כנהוג. (נח)

"הצעת נישואין"

אין שום ענין לבני תורה ויראי שמים להשתמש במושגים הבאים מאנשי הרחוב הרחוקים מתורה ומצוות, כגון "הצעת נישואין", ודי בזה למבין.

בין האירוסין לחתונה

ישנם חסידים ואנשי מעשה הנוהגים שלא להיפגש בין האירוסין לחתונה כלל. אולם המנהג הרווח הוא שנפגשים בין האירוסין לחתונה, אך הורו גדולי הדור זצ"ל, שהנכון להיפגש אחת לשבועיים, כדי לשמור על קשר עד החתונה, שלא ייראה לה כאדם זר הבא אצלה. וגם כי מחמת הריחוק, עלול פתאום אחד הצדדים לשנות דעתו חס ושלום. וכמו כן, יש להתקשר לכלה פעם או פעמיים בשבוע כפי הצורך, וגם בזה לא יאריך מדאי בדיבורים.

את הפגישות שבין האירוסין לחתונה נכון יותר לערוך בהליכה ברחוב ולא בישיבה אחד מול השני, כי מאחר וכבר החליט החתן שמצאה הכלה חן בעיניו, אין היתר להסתכל בה יותר, אלא בראיה בעלמא וכמבואר לעיל, ועל ידי שהולכים, מונע מעצמו הסתכלות אסורה. ומכל מקום אף אם מתיישבים באיזה מקום, הנכון שלא לשבת ממול ממש, אלא יצדד מעט כדי שיקל עליו לשמור את עיניו כדת וכהלכה. (נז)

כתב בספר חוט שני (עמוד נו): לענין הפגישות בין החתן לכלה לאחר שהחליטו להינשא עד זמן הנישואין, יש לדעת שיש גבול לדבר, וריבוי הפגישות ודאי אינו ראוי, והגאון החזון איש היה מצטט מה שכתב הרמ"א, **שכאשר מתקרבים זה לזה יותר מדאי קודם הנישואין, גורם הדבר שיקוצו זה בזה, והתוצאה יכולה להיות הפוכה.** ולכן לא ראוי שיהיו הפגישות ממושכות או בשעות מאוחרות בלילה, אף אם אין בזה איסור יחוד. ע"כ.

וכתב עוד (עמוד נז): **הנני להבהיר בזה על תקופת השידוכין והאירוסין**, אחר שמצא את בת זוגו ועדיין אין ריחיים בצווארו, הוא הזמן המוכשר ביותר להתמסר ללימוד, וגם ללמוד הלכה למעשה בחלקי התורה החדשים אצלו. **אך במצב הזה יש גם ניסיונות חדשים ופיתויים של יצר הרע להיכשל, והמכשולים הללו עלולים חס ושלום לגרום ירידה, וגם לגרום צרות לאורך ימים.** והעצה לזה להימסר לקיום ההלכה בכל חלקי החיים. ואף שהותר להיפגש, אך לא הותר שום דבר האסור ביחס לכל אשה. ואשרי המתחזק ומנצל את התקופה הזו לעליה בתורה ובמעשים טובים, ומעמיד את ביתו על פי התורה בכל דרכיו. ע"כ.

איסור נגיעה

מאחר וכל הבחורות הפנויות הן באיסור נידה מן התורה, שהרי הן רואות דם ואינן טובלות, על כן ברור שאסור לגעת בשום בחורה פנויה, [ומן הדין אף אם היו טובלות היו אסורות בנגיעה]. ואין שום הבדל בין בחורה פנויה לבין המשודכת שלו, שאף היא אסורה בנגיעה. ויש להתריע על זאת, כי לצערנו, פעמים כאשר החתן והכלה מטיילים או יושבים אחד על יד השני בנסיעה באוטובוס וכיוצא בזה, לא שמים לב לחומרת איסור נגיעה ונכשלים בו. וחובה גמורה על הרבנים מנהיגי העם להזהיר את הציבור בחומרת האיסור, וכבר קרא על זה הגאון רבי יהונתן אייבשיץ את הפסוק (משלי ז כד): "וְעַתָּה בָנִים שִׁמְעוּ לִי, וְהַקְשִׁיבוּ לְאִמְרֵי פִי... כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וַעֲצֻמִים כָּל הֲרֻגֶיהָ", ה' יצילנו. (סג)

ואוי לאותה רעה חולה המצויה בעוונות הרבים אצל אותם צעירים אשר בדרך כלל משתדלים בקיום המצוות, ומתפללים שלוש תפילות ביום, אך כאשר יגיע אליהם הנסיון בדבר המשודכת, לא יעמדו בו ויאריכו התקופה הרבה הרבה עד לקביעת זמן נישואיהם, ובינתיים לא יחושו על עצמם ונוגעים ומחבקים ומנשקים זה לזו, ופעמים רבות נכשלים בעבירות חמורות של איסורי כרת, בר מינן, ואין ליבם נוקפם על זה, וטענת הבל בפיהם שכיון שכל מטרתם להכירה ועומדים להינשא, הרי זה מותר. ואין צורך להשיב על חלומותיהם ועל דבריהם כלל, כי המה מהבל ימעטו. וכבר אמרו חז"ל (מסכת קידושין מ ע"א): עבר אדם עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר.

אמרו חז"ל (מסכת עירובין יח ע"ב): המונה מעות לאשה מידו לידה בשביל שיסתכל בה, אפילו הוא כמשה רבנו שקיבל את התורה מידו של הקב"ה, לא ינקה מדינה של גהינם, שנאמר (משלי יא כא): "יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה רָע" - לא ינקה מדינה של גהינם. וכתב בשו"ת זכרון יוסף, כל הנוגע אפילו בפנויה, עובר באיסור לאו מן התורה, שנאמר (ויקרא יח יט): "וְאֶל אִשָּׁה בִּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרָב", שאפילו קורבה לבד אסורה וחייב מלקות על זה, ופשוט הוא, ומרוב פשיטותו לא ניתן לכותבו, רק כתבנו כדי להוציא מלב הבורים ועמי הארץ שחושבים שאין איסור לגעת בפנויה, אך האמת שאין חילוק, וחס ושלום לא יעלה על הדעת לחלק כלל וכלל. ע"כ.

"דברים היוצאים מלב טהור נכנסים באזני מי שיש לו לב לשמוע"

להלן מדבריו חוצבי להבות אש של הגאון בעל שדי חמד (ח"ו עמוד א'רמח), וְכָדַבֵּר איש האלוקים רְתֵת בחומר האיסור הנ"ל, וזה תוכן דבריו: וכל בעל שכל יודה על האמת שאין שום מחשבה להתיר איסור לכבוד חתן וכלה, וכבר צוחו רבותינו הקדמונים בעלי המוסר על כיוצא בזה במנהג הרע שהתפשט באיזה מקומות שמתייחדים ארוס וארוסתו ומטיילים זה עם זו כאח ואחות, ובאים לידי חיבוק ונישוק ומשחיתים זרע לבטלה, רחמנא ליצלן, ועוברים על איסור תורה לדעת הרמב"ם ורוב הראשונים, ולאו דוקא חיבוק ונישוק אלא כל נגיעה מידו לידה אסורה, ולא ינקה מדינה של גהינם. וזה שנים רבות ראיתי מוסר השכל חוצב להבות מפי רבנו יהונתן אייבשיץ בספרו יערות הדבש [שכתב לבני קהילתו], ולהלהיב לב בני ישראל הקדושים אמרתי הנה מה טוב להעתיק להבות דברי קודשו, אולי אזכה שיהיו דברים היוצאים מלב טהור נכנסים באזני מי שיש לו לב לשמוע, וחדל מעשות עוד כדבר הרע הזה מן הכיעור והדומה לו, והיה זה שכרי לעשות רצון אבינו שבשמים.

וזו לשונו: שמעו נא גוי קדוש אשר קדשנו במצוותיו להתרחק מן העריות ומן היחוד לבל נתקרב אל הטומאה, אשרי חלקכם קדושי עליון אשר משמרים עצמכם מאשה נידה אפילו בנגיעה ושיחה ופרישות, ואיש העובר על זה הוא מתועב בעיני הבריות, ברוכים אתם להשם ומחניכם יהיה קדוש, אבל למה תפסתם החבל במקצת אשר יזהר איש מאשתו הנידה בכל מיני הרחקות, ואילו בתולה נידה יבוא המיועד לה הנקרא 'חתן' אל הנערה הנקראת 'כלה' והיא נידה לא טהרה מטומאתה, והוא יחבקנה וינשקנה, אין אומר דבר, ואדרבה כל אשר לא יעשה כן הוא בחזקת שוטה וכסיל, וידברו איתו אבי ואֵם הנערה וקרוביה ורעיה בפנים זועפות כאילו אינו יודע נימוס העולם, וכהנה דברי שטות ומחלת לב, אוי לי אימי כי ילדתיני הפרצה הזאת בדור הזה, וכי יש חילוק בין אשתו נידה או נערה פנויה, הלא הכל באיסור כרת מבלי הבדל. היש תירוץ ואמתלא בעולם למעשיהם אלו. ואם יתלו עצמם במנהג קדמונים, הלוא לא שייך מנהג נגד תורת השם, **והמיקל ומפקפק בזה, הוא רשע ואפיקורוס ודבר השם בזה. ואם ישאלוני על אחד שמבקשים להורגו או שינשק לבתולה נידה, אני מורה ובא כחק ומשפט השולחן ערוך למסור את עצמו להריגה, כי הוא בכלל גילוי עריות שיהרג ואל יעבור** (יערות דבש ח"ב קכה א). ומה נאמר ומה נדבר כי כל זה מלבד גירוי יצר הרע בקישוי עצמו לדעת ומוציא זרע לבטלה בעוונות הרבים, ומי הוא איש חכם ונבון שיאמר תירוץ על זה או איזו דרך היתר, אולי יישב דעתי במקצת, כי מאוד לבבי הומה על עוון כזה הנפרץ בישראל ועושים ממנו נימוס ואין איש שם על לב.

ויותר נעכר כאבי כי ימים המיועדים לקדושה ולתהילות השם כפורים וחנוכה ומועדי השם שהקב"ה משרה קדושתו ורוחו ממרום על עם קדשו, אז יוסיפו לחטוא עוד, ואם נפקד מושב החתן אצל הכלה, יבוא אליו אשם אצל משפחתה, ונקה לא ינקה בנטירת שנאה תעורר מדנים. ולא ידעו כי יוסיפו סרה יותר מאבותינו אשר מעלו מעל בהשם ויעבדו עבודת המולך בשריפת בניהם באש בתופת גי בן הינום כמובא בנביא (מלכים ב כג י), כי הם הרגו בניהם ושרפום מיתה זמנית, **ואתם שורפים את בניכם ובנותיכם באש של גהינם, אש עד שאול תוקד, אש אבדון, שריפת נשמה וגוף קיים, שריפה נצחית, והאבות והאמהות מלקטים עצים כי הכינו טבח לשחוט את בניהם ובנותיהם,** ויערכו שלחן מכל מגדים ומעדנים ויקראו לחתן ולכלה ויאמרו, יקומו הנערים אשר אין בהם מום מעבירה, ויצחקו לפניהם בחיבוק ונישוק וכדומה מקריבת גילוי עריות, ואם הבנים שמחה, כי תאמר לאברהם אבינו אתה שחטת בן אחד ואנחנו שוחטים הרבה בחורים ובתולות, **ויעשו תופים ומחולות ושעירים ירקדו שם, ושמה קוננו השטן**

וחבורתו, ומשמחתם עלה באשם ותעל צחנתם [סרחונם]**.** ואתם עם השם, אמרו נא היש בכם אחד שהתוודה ביום הכיפורים על עוון זה שעשה בהיותו חתן שעלץ בנערה בחיבוק ונישוק באיסור נידה. ואף כשיזקינו לא יתוודו על עוונם, כי אינו נחשב אצלם לעוון. ומה אעשה לכם כיום הזה, כי נפשי הומה עליכם ומתאבלת אבל יחיד. **ואיסור זה הוא אשר גורם אריכת הגלות, כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה. ואולי ירחם השם להשיב לנו רוח חדש ולב טהור, ויהיו ידינו רמות למחות אבן הטועים בזה ולבער עוון חמור זה מישראל.** (כרתי ופלתי ס"ס קצה)

על כן, מכאן והלאה אראה לגדור גדר בזה בכל יכולתי, ולא אהיה מרשה לכתוב קישורי התנאים עד שיתחייבו שניהם בתקיעת כף לבל יגעו זה בזה עד חתונתם, ועל זה אמר קהלת (ג ה): "עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק". והירא וחרד לדבר השם יפן לקול דברי וישמע, ולא יחוש שיצחקו עליו צעירים ויאמרו זה חסיד שוטה, הטוב טוב אתה מאבותיך, וכהנה דברים, כי מוטב לו שיקרא שוטה כל ימיו, ואל יהיה רשע לפני המקום. עד כאן מדברי הגאון רבי יהונתן אייבשיץ. וסיים הגאון בעל שדי חמד, "אשרי אדם שומע לו, ואשרי האיש שיזהיר לבניו להתרחק מהכיעור והדומה לו, כי קדוש יאמר לו. ודי בזה להעיר אוזן שומעת תוכחת חיים".

ביקורים

אין ראוי לחתן להרבות בביקורים בבית כלתו, וכל שכן שלא לישון שם, מחשש שמא יכשלו בהרהורי עבירה הקשים מעבירה או באיסור יחוד. (סד) וכתבו רבותינו הראשונים, כי בריבוי הביקורים וההתקרבות מדאי קודם החתונה, יש לחוש גם שמא יבואו לידי שנאה וריחוק, מחמת שרואים זה את זו תדיר. (הרמ"א סימן נה ס"א)

נהוג, שלאחר האירוסין החתן מתארח בבית הורי הכלה בשבת קודש, וכן בשבת אחרת הכלה מתארחת בבית הורי החתן. והנכון שלא ישנו החתן והכלה באותו בית, אלא החתן ישן בבית אחד והכלה בבית אחר. (סד)

בשמים לכלה

בענין המתנות שנהגו שהחתן קונה לכלה והכלה לחתן, כתב מהר"ם מרוטנבורג (תשב"ץ קטן תסה): בתֵל"ה בגימטריא אפרסמו"ן [437], לומר לך שיש לשלוח לכלה בשמים, [כדי שתתקשט בהם לבעלה לאחר הנישואין].

חלופת מכתבים

יש למנוע חלופת מכתבים רגשיים בין החתן לכלה, כי דבר זה יכול לגרום מכשול, ובפרט בדור הזה שהמתירנות גוברת מיום ליום, ואין רסן לפה ולידים כהלכה. (כן פסק בספר שלחן העזר ח"א דף פא טור ג אות ד) וברור שאין הכוונה להמנע מכתיבת מכתבי ברכה ואיחולים להצלחה וסייעתא דשמיא כפי שרגילים לתת בעת נתינת מתנה.

בספר שלחן העזר אחר שהאריך בזה, סיים בלשון זו: ביארתי קצת הלכה זו, משום שבעוונות הרבים כעת פשתה הצרעת, והמנהג אפילו באנשים היראים שאין החתן מבקר את הכלה בביתה, מכל מקום עומדים תמיד בחילוף מכתבים, והכלה משיבה 'לקיים את דברי האגרת הזאת, ומה ראתה על ככה ומה הגיע אליה', ותכתוב ככל אשר ציוה עליה המלך זקן וכסיל הוא היצר הרע, 'מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונה'. ומתוך גרם חליפות מכתבים, באים לידי חליפות פרצוף פניהם [תמונה] אשר צורת הכלה תמיד לנגד עיניו, וכל רעיוניו ומחשבותיו על תואר פרצוף פנים שלה, ואין בזה שום היתר כלל, והירא את דבר השם, ישגיח על בניו ובנותיו היטב היטב ונכון. עי"ש. והגם שמבואר בשו"ת נודע ביהודה (מהדורא תניינא יורה דעה סימן רד) ובשו"ת זקן אהרן וולקין (ח"ב סימן קו) שהיה החתן שולח אגרת לכלה, מכל מקום לא היתה

אגרת זו אלא במעט דברים, כדי לשמור על קשר בלבד מחמת שלא היו נוהגים להיפגש עד החתונה, אבל היום שנפגשים ואף מדברים בטלפון פעם או פעמיים בשבוע, אין צורך בשום מכתב. וכל שכן שלצערנו ישנם שלא נותנים דעתם היטב וכותבים מילים לא ראויות, ולב יודע מרת נפשו, על כן בודאי שומר נפשו ירחק מחלופת מכתבים, ודי בזה למבין.

מעלית

אף שמעיקר הדין בדרך כלל אין איסור יחוד במעלית, מכל מקום בחתן וכלה נכון שיחמירו על עצמם במשך תקופת האירוסין שלא לעלות במעלית כשהם לבדם, משום דרכי צניעות. כן הורה מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל. (סד)

מסירה מיד ליד

אף שמן הדין מותר למסור חפץ כמו עט, מפתח וכדומה מידו ליד אשה זרה, ולא אסרו אלא בבעל ואשתו שלא ימסרו זה לזה כשהיא נידה שמא יגע בבשרה, ומפני שרגיל בה שמא יבואו לידי עבירה. (טהרת הבית ח"א לט) מכל מקום, יש נזהרים כבר בתקופה שקודם הנישואין, שלא ימסרו חפץ זה לזו, כדי להתרגל בדרכי צניעות וטהרה.

הלכות טהרה

חובה גמורה על החתן ללמוד דיני טהרת המשפחה לפני החתונה, בהדרכת תלמיד חכם בקי ויראי שמים. וקל וחומר שחובה על הכלה ללמוד דינים אלו בהדרכת רבנית מוסמכת, כדי שחייהם יתנהלו כהלכה. (קיא)

הנכון ללמוד הלכות אלו מתוך ספרי קיצורים בהבנה טובה ויסודית, כדי לדעת ההלכה למעשה. ועצה טובה ללמוד מתוך החוברת "הטהרה בהלכה ובאגדה" שנכתבה בשפה קלה ונעימה השווה לכל נפש, וברוך השם חתנים רבים שלמדו מתוך חוברת זו, הן בחורי ישיבה והן אחרים, רוו נחת מאוד, ושמחו בה כמוצא שלל רב, כי מתמצתת היא את הדברים המעשיים בשילוב דברי אגדה נפלאים ומחזקים.

הליכות והנהגות

לבד מלימוד ההלכות, יש ללמוד גם את הנהגות הבית הנצרכות לחיי נישואין, את הגישה הנכונה וההבנה אל נפש האשה, שהיא רגשית יותר מן הגבר, ומאידך את סמכויות הבעל והנהגתו בבית. ובכך יהיה ביתם נאה ומשובח, שיפאר את שושלת עם ישראל לדורות עולם. ועיין בזה גם בשער האגדה לעיל.

שבוע קודם החופה

ראוי ונכון לאמץ המנהג החשוב, שאין החתן נפגש עם הכלה שבוע או שבועיים קודם החופה, שעל ידי כך יתגבר חשקם יותר אחד לשני, ויגיעו בשמחה ובהתלהבות יתירה שזהו צורך השעה, כפי שמבקשים אנו מבורא עולם בנוסח ברכת חתנים: "שמח תשמח רֵעים אהובים". (עי' קכב)

כתב הגרש"ז אוירבך, שבוע אחד לפני החתונה לא יפגשו החתן והכלה. ובשבוע זה משתדלים

להתרחק אחד מהשני, ולכן אף בטלפון לא ידברו. אולם אם יש צורך לדברים הכרחיים אז יכולים להפגש ולא רק בטלפון. והוסיף הרב: "האשה אינה איסורי הנאה בשבוע זה". ולחתן אחד שכלתו מחוץ לארץ והיו רגילים לדבר רק בטלפון מידי פעם, הורה הרב ששבוע אחד קודם החתונה לא ידברו אף בטלפון. (שו"ת ישמח לב ח"ב עמוד שצ)

מענייני התנאים

חשיבות העזרה לזוג

ראוי ונכון מאוד שההורים יעזרו לבני הזוג להינשא בכבוד, ובפרט כאשר הבחור אינו עובד, וזכה ברוך השם לשקוד על דלתות התורה בישיבה קדושה וממשיך ללמוד גם לאחר מכן בכולל, שמצוה רבה לעזור ולתמוך בו, כדי שיוכל להמשיך לעסוק בתורה בישוב הדעת. ולא כאותם שמבזבזים כספם על מסיבת אירוסין גדולה ושבת חתן כיד המלך בהוצאות מרובות למעלה מן המשוער, ואילו לעזור לזוג לקניית דירה כדי שלא ילך כספם לריק על שכירות, ממעטים מאוד.

נאמר בנביא (ירמיה כט ו): "וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים, וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים", מכאן למדו חז"ל (קידושין ל ע"ב) שעל האדם להשתדל עבור בניו ובנותיו ולהוציא עליהם הוצאות, כדי להשיאם בכבוד. וכן כתב הראב"ן, שהמצוה להשיא לבנו אשה, היינו שיתעסק בזיווגו ליתן לו מממונו צרכי החופה ותכשיטים לכלה. וכן מנהג ישראל קדושים, רחמנים בני רחמנים, לעזור לבניהם ולבנותיהם בנישואין, כדי שיוכלו לבנות את ביתם בנחת ולא בחובות על גבי חובות, וכמו שאמרו (שם ט ע"ב): כמה אתה נותן לבנך? כך וכך, וכמה אתה נותן לבתך? כך וכך. וכן פסקו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך (סימן נח ס"א): ציוו חכמים שיתן אדם מנכסיו לבתו. ואם היה עשיר, הרי זה ראוי ליתן לה לפי עושרו. [ואגב נזכיר את דברי התוספות (שם מא ע"א) שכתבו: ועכשיו שאנו נוהגים לקדש את בנותינו כשהן קטנות, לפי שבכל יום ויום הגלות מתגברת עלינו, ואם יש סיפק ביד אדם עכשיו לתת לבתו נדוניא ולהשיאה, שמא לאחר זמן לא יהיה סיפק בידו, ותשב בתו עגונה לעולם. ע"כ.]

הוצאות מיותרות

על כל אדם להיזהר שלא להתחייב לדברים שיקשה עליו לעמוד בהם, כי מחמת כן יכול להיכנס ללחצים, ופעמים שמאבד את בריאותו וישוב דעתו. על כן, הנכון שיתייעץ עם תלמיד חכם, והכל על מקומו יבוא בשלום בנחת ובשמחה. וכבר אמרו במדרש (אוצר מדרשים מרגניתא דבי רב עמוד 356): "וכי מה הנאה יש משמחה שמביאה את האדם לדאגות הרבה".

כספי מעשר

בן שעוסק בתורה, וכן בת שכל שאיפותיה להינשא לחתן בן תורה, הורה מרן הראשון לציון זצוק"ל שרשאים הוריהם במשך כמה שנים לפני גיל נישואיהם לחסוך את רוב ה"מעשר כספים" שלהם עבורם, כדי להשיאם בכבוד ובידים מלאות, שכבר אמרו חז"ל (קהלת רבה יא א): אם ביקשת לעשות צדקה, עשה עם עמלי תורה, ועניי ביתך קודמים. ושאר המעשר יתן לצרכים אחרים. (סב) וברור שכל זה דוקא באדם שמצבו מעט דחוק, אבל מי שיש באפשרותו גם לעזור לנישואי בניו בכבוד וגם לתת לצדקה לאחרים, למה שיצמצם מהצדקה?!

אל תלחץ

מרן זצוק"ל היה מזהיר תמיד שלא להכריח את ההורים להתחייב יותר מכפי יכולתם, כי יש לחוש בזה לממון שלא ביושר, שאין רואים בו סימן ברכה. וגם הבן-החתן יזהר שלא לדחוק את אביו, ומה שיתן לו יקבל באהבה ובסבר פנים יפות. והדוחק באביו, פעמים שיכול להכשל בכמה איסורים מן התורה, כמו: 'לא תחמוד', 'לא תתאווה'. ואם גורם צער להוריו, עובר גם על 'כיבוד', 'מורא', ו'מקלה' אביו ואמו, 'ואהבת לרעך כמוך' ועוד. (מהר"ם מינץ, שבט הלוי, להורות נתן. חוברת "כבוד אב ואם בהלכה ובאגדה")

בגמרא (קידושין ע ע"א) אמרו, כל הנושא אשה לשם ממון, יהיו לו בנים שאינם הגונים. וכתב מרן הבית יוסף (סוף סימן סו) בשם הראב"ד, הממון שאדם לוקח עם אשתו, אינו ממון של יושר, ולכן אמרו חז"ל (עירובין סד סע"א) הרוצה שיתקיימו נכסי אשתו ולא יפסידם, יעשה מהם מצוות. וכתב הרמ"א (סימן ב ס"א): מי שפסקו לו ממון הרבה לשידוך וחזרו בהם, לא יעגן כלתו משום זה, ולא יתקוטט בעבור נכסי אשתו. ומי שעושה כן, אינו מצליח, ואין זיווגו עולה יפה, כי הממון שאדם לוקח עם אשתו [בתקיפות שהכריחום (ערוך השלחן)], אינו ממון של יושר, וכל העושה כן, נקרא נושא אשה לשם ממון. **על כן, כל מה שיתנו לו חמיו וחמותו, יקח בעין טובה ואז יצליחו.** ע"כ. וכתבו הראב"ד והאורחות חיים, ראוי לכל איש דעת, שלא יעגן עצמו ולא לבת זוגו מפני ממון רב, שהממון ההוא לא יצליח מפני העיגון, ומפני הרהור עבירה, ורבים נכשלים בעבירות כשאינם נושאים אשה במהרה, והמתעכב מלישא אשה בשביל חמדת ממון, גורם לו להוליד בנים זרים, השם יצילנו.

משידוך שלא לשם ממון, אף אחד לא יצטער

סיפר החפץ חיים אודות משפחת הלר שהגיעה מרוסיה לקאליש. האבא, רבי יחיאל מיכל, (נין ונכד לבעל התוספות יום טוב), שידך את בנו העילוי רבי יוסף עם בת עניים טובה תושבת המקום. חלפה שמחת השידוך, ולאחריה באה הדאגה מפני יום המחר, בדבר שאלת קיומו של זוג שפרוטה אין בכיסו. בצר להם נכנסו שני הצדדים לשפוך את ליבם לפני רבי חיים, שהיה גדול חכמי ברודי [לפני כ-250 שנה]. הצדדים סיפרו, כי אמנם הם מרוצים מאוד מהשידוך, אך שאלת הקיום מטרידה את מנוחתם. הרב יעץ להם שבודאי לא ידחו את השידוך בשל כך. ולבעיה הכלכלית, יש פתרון: גם לאחר החתונה יוכל הבעל להמשיך לאכול אצל הוריו, והאשה תמשיך לאכול אצל הוריה עד שירווח להם. שמחו המחותנים וישבו לכתוב את התנאים.

סיים החפץ חיים, משידוך זה אף אחד לא הצטער, ובודאי לא דורות שלמים ההוגים בתורת בניהם עד היום, הלוא הם: רבי יהודה הכהן הלר, מחבר "קונטרס הספיקות" וספר "תרומת הכרי". ואחיו רבי אריה לייב הכהן, מחבר הספרים: "שב שמעתתא", "קצות החושן", ו"אבני מילואים" שהאירו את העולם באור תורתם. (בית ומנוחה עמוד יט)

"אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף" (קהלת ה ט)

הן אמת שצריכים בני הזוג ממון כדי להקים בית בישוב הדעת, אך ישימו לב שלא ייראה הדבר כאילו כל מטרתם היא כסף וכסף, כפי שישנם שכאשר מציעים להם שידוך, תחילה וראש שאלתם היא, כמה כסף יתנו להם? טרם ששאלו על יראת שמים, מידות טובות, ועוד ועוד. ופעמים רבות דבר זה גורם להורים דוקא להסתייג משידוך זה, ואפילו אם יש להם לתת, כבר אין להם חשק לתת, וגם יש לחוש בזה לממון שלא ביושר, שאין בו סימן ברכה.

לאדם גדול שעמד על המקח בענייני נדוניא לבנו ולא ויתר מדרישותיו, כתב הגאון החזון איש בפליאה רבה, אינו מובן לי היטב הדייקנות יתירה בדברים שהרחיקום רבותינו ז"ל, כמבואר ברמ"א שהממון שאדם לוקח עם אשתו אינו ממון של יושר, וכל העושה כן נקרא 'נושא אשה לשם ממון'. וכל מה שיתנו לו יקח בעין יפה, והיינו, בין רב למעט ואז יצליח. ובהיותי מורגל תחת השפעת דברי הרמ"א לעצמי ולאחרים, כבד עלי להבין דעת הדרת גאונו בזה, וההצלחה שמבטיח הרמ"א ודאי עדיפה מההשתדלות שלך. (אגרות ח"א קסז. ארחות איש פרק א אות כז)

"ולא שת לבו שלא לבייש את בת ישראל מכח כסף נמאס"

כתב בשו"ת הרמ"א (סימן קכה): איש היה בארץ ותם הכסף ממנו ושידך את בתו הגדולה לבן זוגה הראוי לה. ויהי בימי שידוכיה, אשר ארך הזמן עד כניסתה לחופה הלך האב לעולמו והניח חיים לכל ישראל, ונשארה הבת שכולה וגלמודה אין לה אב ואם, וקרובים נעשו לה רחוקים והעלימו עיניהם ממנה, זולתי גואל אחד אחי אמה אשר הכניסה לביתו. והיה כאשר בא זמן נישואיה אשר היה ראוי לטבוח טבח והכן צורכי החופה, לא ראתה שום תמונת הנדוניא ושאר צרכים, זולתי קול אחד הבא לה שתטבול ותכין עצמה לחתונה, כי יהיה לה נדוניא. והבתולה עשתה כאשר ציוו עליה השכנות, וגם כיסו אותה ביום שישי - ערב שבת בהינומה כדרך הבתולות.

והנה כאשר נטו צללי ערב וכמעט קידש היום [כניסת שבת], והיה לקרוביה לתת לה הנדוניא, קמצו ידיהם וחסרו ממתנת ידם הראוי להם, והיה נחסר מן הנדוניא כמעט שליש. **אז גם החתן נסוג אחור ולא רצה בשום אופן לכנסה ולא שת לבו לכל הדברים אשר דיברו אליו מנהיגי העיר, שלא לבייש את בת ישראל מכח כסף נמאס. ולא אבה שמוע רק כפתן חרש אטם אזנו ולא שמע לקול מלחשים, ולא קול גערת חכם תנידנו, והצליח מעשה שטן, ועל ידי זה נמשך הזמן מכח קטטות ומריבות,** כדרך שאמרו (מסכת שבת קל ע"א) "לית כתובה דלית בה תיגרא" [אין חתונה שאין בה מריבה או קושי], עד שעברו כשתי שעות מהלילה שאז השתוו והתרצה החתן להיכנס לחופה, ושלא לבייש בת ישראל הגונה. וקמתי וסידרתי הקידושין בליל שבת קודש, כי אין לך דוחק גדול מזה, שהיתה יתומה גדולה מתביישת והיה לה לקלון כל ימיה, וגדול כבוד הבריות, וכל זה מלבד שהיה לנו לחשוש שלא יתבטל הזיווג לגמרי מכח הקטטות והמריבות שביניהם, עד שרצו להסיר ההינומה שעל ראש הכלה מכח ניצוח הקטטות, וגדול השלום שבין איש לאשתו, ואפילו שאינה אלא משודכת אליו, ואחר הקידושין התפללנו מעריב בבית הכנסת. ע"כ. והשם הטוב יכפר בעד.

"וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ" (משלי יא יד)

מנהג טוב ונכון להביא רב תלמיד חכם שישב עם ההורים בהסכם התנאים, ויכוון אותם, כי פעמים שישנם חילוקי דעות, והרב ייעץ להם כיד השם הטובה עליו, ובכך ימנעו ויכוחים וחיכוכים מיותרים.

דעת החזון איש בענין הממון בשידוכים

מעשה בבן תורה שעמד בפני בחירה לא קלה, שידוך של בת תלמיד חכם או שידוך אמיד. דעת הצעיר נטתה לפנות אל השידוך האמיד שמבטיח לו לישב וללמוד במנוחה, אולם החזון איש השיאו לחשוב אחרת. הלוא מהיכן יש לעשיר כסף, רק מן המגירה בשולחנו. ואף שהוא מוציא מתוכה כסף למכביר, הרי יש לזה גבול וקצב. בעוד הרב מקבל כסף מאנשי העולם, ואף עשיר אינו מסוגל לתת כל כך הרבה כסף שיש בעולם...

בהסבר זה השתמש כמובן רק לשבר את האוזן, דעתו היתה שהאפשרות להמשיך בלימוד התורה אינה תלויה בתנאים הכספיים, להיפך, העושר כרוך בנסיונות ומפריע בחיים, אלא בעיקר תלוי הדבר בבית שופע אהבת תורה ויראת שמים, וזה רכוש עצום שיש בו כדי להבטיח חיים של תורה.

לשאלת בחור שקיבל הצעת שידוך שאין להורי הבחורה אפשרות גדולה לעזור, [ובעצם, שאלה זו מנקרת עד היום במוחם של הרבה בני תורה שנעמדים בפרשת דרכים], ענהו החזון איש (אגרות ח"א קסד): אם ההצעה תמלא את האפשרות להמשיך הלימוד, יש לקרב. התנאי העיקרי שבזה, הוא טהרת הלב ואהבת התורה של ה"זכה עוזרתו", ומידותיה הנוחות והטובות, זהו המצב של המשכת הלימוד. אך בכל זאת, צריכים להיזהר מעניות ולברוח ממנה, מפני שהיא מעברת את האדם על קונו, אך אין בחינת העניות בחסרון העושר, אלא רק בחסרון הכרחיות. ואמנם ההכרחיות יערכו כפי גבורת האדם בגופו וכוחותיו הנפשיות. ע"כ.

ובל נשכח את דבריו של החזון איש לעיל: בני זוג הכורתים ברית נישואין, עושים שותפות עם הקב"ה - מה בכך אם אין לשני השותפים מאומה, בזמן שהשותף השלישי הוא קונה הכל, הוא יתן מזונות בשפע, והוא יכלכל אתכם בנדוניא ובכל מילי דמיטב. (פאר הדור ח"ד עמ' פז)

"נִבְהָל לַהוֹן... וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ" (משלי כח כב)

ועתה, שמענה ואתה דע לך, כי פעמים שלצד אחד נראה, כיון שיש לצד השני כסף רב מאוד, אם כן אנצל אותו עד תום, ואף שגם לצד הראשון יש באפשרותו לתת, הוא מתחמק מלתת כפי יכולתו ועושרו. אין ספק כי דעה משובשת היא. ועל כן, עצה טובה למגר מחשבות שכאלו, על ידי מעט לימוד מוסר בענין תאוות הממון, ויתחזק באמונה שהכל מאתו יתברך, וכמו שאמרו חז"ל (מסכת יומא לח סע"א): "בשמך יקראוך, ובמקומך יושיבוך, ומשלך יתנו לך. אין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלוא נימא". ואם ילך באמונה ובתמימות, ירוויח הרבה ויראה ברכה בעמלו, וכן אמר שלמה המלך (משלי כח כ): "אִישׁ אֱמוּנוֹת רַב בְּרָכוֹת", ואומר (שם יא ג): "תֻּמַּת יְשָׁרִים תַּנְחֵם".

ולא אחשוך פי ממעשה שהיה, באדם אמיד מאוד, שהציעו את בתו לבחור מתמיד, ירא שמים ובעל מידות טובות מישיבה חשובה מאוד, וכנהוג אצל הרבה משפחות שמראש רוצים לוודא ענין הכספים, על כן סיכם אבי הבחורה עם השדכנית שהוא יתן פי שתים מכל סכום שיתן אבי הבחור. אבי הבחור אורו עיניו, ומחמת שגם הוא היה אמיד, הסכים לתת **חצי מיליון** שקל, ובהתאם לכך הסכים אבי הבחורה לתת **מיליון** שקל. הבחור והבחורה יצאו לפגישות, ומצאו חן והתאמה יחד. והנה באו הורי הבחורה אצל הורי הבחור, כדי לעשות היכרות ולסכם עוד כמה דברים לפני סגירת השידוך. לפתע שואל אבי הבחור את אבי הבחורה, ומה בענין הכספים? ענה אבי הבחורה, סוכם עם השדכנית. אמר, לא סוכם כלום. שאל אבי הבחורה, אם כן מה דעתך? פתאום שינה אבי הבחור את דעתו לתת מעט מאוד ממה שסוכם אז. מיד קרא אבי הבחורה לרעייתו ואמר: 'שלום, לא מתאים לי' ויצאו. אֵם הבחור נלחצה ושיכנעה את הורי הבחורה שימתינו והכל יסתדר, אך אבי הבחור נשאר איתן בדעתו והתעקש על כך, ובסופו של דבר התפוצץ השידוך.

אין ספק כי אם אבי הבחור היה מתבונן במעשיו וחושב היטב קודם לכן, לא היה מדבר כן. ומכאן נלמד מוסר השכל להתחזק בהשגחת השם ולהאמין בנבואת הנביא (חגי ב ח): "לִי הַכֶּסֶף

וְלִי הַזָּהָב נְאֻם ה׳״, ובדברי חז״ל הקדושים שאין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלוא נימא. ומאידך, בל נשכח שאנחנו מאמינים בני מאמינים שהבורא יתברך מזווג זיווגים, וידע שזיווג זה אינו מתאים, ולכן שם בפי אבי הבחור דברים אלו.

רצון הצדדים בשידוך סימן הוא מן השמים

אל הרבי מצ׳ורטקוב נכנסו שני חסידים בשאלת שידוך המדובר בין שניהם, ונתן הרבי ברכתו לגמור את השידוך בשעה טובה ומוצלחת. כשפנו לצאת, אמר להם: אינני בעל רוח הקודש ולא שמעתי הכרזת הבת קול משמים שזהו הזיווג הנכון, אלא כך מקובלני מבית אבא, שבענייני שידוכין, כאשר באים שני הצדדים בהסכמה ביחד, זהו סימן שהזיווג הוא מן השמים, ואם אינו הזיווג הנכון, כבר מסבבים מלמעלה שיתבטל השידוך. (טיב השידוכים עמ׳ לט)

העיקר שתהיה ברכה

יתפללו בני הזוג שיזכו להשתמש בכסף ובנדוניא שמביאים להם ההורים בשמחה, ושיהיה בהם רווח ולא הפסד חס ושלום. ולכן אמרו חז״ל, הרוצה שיתקיימו נכסי אשתו, יעשה בהם מצוות, [והיינו שיעשה בזה גם מצוות כגון שיקנה תפילין רבנו תם, ספרים וכיוצא בהם,] והנכון שישתדל לתת מהם מעשר לצדקה, ובעזרת השם יתברך תשרה הברכה בממונם.

אמרו חז״ל (עירובין סד סע״א), הרוצה שיתקיימו נכסי אשתו, יעשה מהם מצוות. ופירש רש״י, דבר שתוהים בו אנשים, לפי שבא לו בלי יגיעה, שולטת בו עין רעה, השם יצילנו, לפיכך אין מתקיימים, אם לא על ידי מצוה.

ומעשה בבחור שהוריו והורי הכלה קנו להם דירה בעיר מסויימת, אך משום מה לא רצה החתן לגור באותה עיר, וגרו בשכירות בירושלים עיר הקודש בסכום גבוה מאוד. וכשראה שאינו גר בדירתו, מכרה כדי לקנות דירה בירושלים, כדי שלא ילך כספו לריק בשכירות מידי חודש בחודשו, ועד שמכרה עבר זמן ממושך, וירדה דירתו מערכה ב-30,000 דולר. לעומת זאת, אחיו הקטן ממנו שהורי כלתו לא היתה להם אפשרות כלכלית, ולא הביאו לו אלא מעט, פנה אליו דודו שהיתה לו דירה בירושלים, ונתנה לבני הזוג לדור בה בחינם ללא תשלום שכירות למשך כמה שנים, ואט אט אספו כסף עד שהיתה באפשרותם לקנות דירה.

ועיין בט״ז (יורה דעה סימן שלא ס״ק לב) שהביא את המנהג שנהגו לכוף את החתן בשעת קבלת הנדוניא לתת מעשר [כדי שתשרה ברכה בממונם, כפי שאמרו בגמרא הנ״ל הרוצה שיתקיימו נכסי אשתו, יעשה מהם מצוות], וכתב: וראיתי קצת אומרים שדוקא מהנדוניא שהכלה נותנת לחתן יפריש מעשר, אבל לא ממה שאבי החתן נותן לבנו, מטעם שאביו נתן כבר מעשר ממונו. ותמהתי, מאין לומר דבר זה, וכי החיוב הוא על הממון [כמו במעשר פירות] שתוכל לומר שהממון כבר נפטר ממעשר, והלא חובת האדם הוא לתת ממה שנתנו האל יתברך, ומה לי שנתן לו אביו או חותנו. ודאי דעת משובש האומר כן. ע״כ.

ואמנם בספר תשובה מאהבה כתב, נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי ולא שמעתי מרבנן קשישאי [מהחכמים הזקנים] שנהגו לכוף את החתן לתת מעשר מהנדוניא. ע״כ. ומשמע שלכוף לא נהגו, אבל בודאי שנכון שיתן החתן מעשר מדעתו, ובזה יזכה לברכה. וכן מבואר בשו״ת שאילת יעבץ (ח״א ס״ו) שכתב, אף שאי אפשר להכביד על האדם חוק המעשר אלא ברצון לפי מה שהוא אדם, אבל ישראל קדושים הם והחמירו על עצמם, ובכל ארצות אשכנז קיימו וקיבלו עליהם חוק ולא יעבור לעשר ממון הנדוניא שמכניסים לזוג, כדי שתשרה ברכה בממונם. ונוהגים האבות לחלקו כפי הישר בעיניהם, לפי שיש לחוש שהבנים לא יחושו לכך, ויחוסו על ראשית קניינם שלא לחסרו מיד, לא כן האבות, אפילו הם צייקנים, אין עיניהם צרה בכך. ובשערי רחמים לגר״א כתב, השומר מעשר, מְשַׁמָּר מהחיזק. (עי׳ דף על הדף עירובין סד א)

למה לא נתת המעות לקופת גמילות חסדים, והיו הקרן והרווח בשלימות

מעשה שהיה אצל הגאון רבי מנחם מנדל מלובאוויטש בעל הצמח צדק, בצעירותו אחר אירוסיו, נכנס אל סבו הגאון בעל התניא לבשרו על אירוסיו בשעה טובה, הסתכל הסבא וראה את נכדו חגור אבנט מוזהב, שאל אותו, האם החותן שלך נתן לך אבנט זה במתנה? אמר לו הן. וכמה נדוניא נתן לך? אמר לו, עשרת אלפים רובל, ומה תעשה בהם? אמר לו, אתנם לסוחר עשיר נאמן לעיסקה, וארוויח קצת כסף לפרנסתי. אמר לו: ואולי העשיר הזה יפשוט רגל ויהיה עני, ותפסיד גם את הקרן וגם את הרווח? אמר לו הנכד, הוא עשיר גדול, ואין לחשוש לזה. אמר לו הרב, אני מייעץ לך שתתן את המעות לקופת גמילות חסדים שלי, וכשתרצה אותם בחזרה, אחזירם לך. ואז יהיו בשלימות. הנכד התבייש לסרב בפירוש לסבו, וחמק והלך, ומסר את כל הכסף של הנדוניא לעשיר הסוחר, שהיה איש נאמן מאוד.

והנה כעבור חודשיים ימים פתאום נשרף כל רכושו של העשיר, ונעשה עני מרוד המחזר על הפתחים, מובן מאליו שכל כסף הנדוניא ירד לטמיון, והצטער מאוד על זה. לימים נכנס אל סבו, שאל אותו, האם הרווחת כסף מהנדוניא שלך, סיפר לו את האמת שהכל ירד לטמיון, נאנח הרב ואמר לו, למה לא שמעת בקולי לתת את המעות לקופת גמילות חסדים, והיו הקרן והרווח בשלימות, חבל מאוד שאין כל כך אמונת חכמים כמו שהיה בדורות הקודמים. ("ענף עץ אבות" עמוד תז)

כתיבת התנאים

מנהג קדום למעלה מ-1,000 שנה שכותבים את התנאים שסוכמו בין הורי החתן להורי הכלה, כגון: הוצאות החתונה [אולם, מספר מנות, מחיר מנה, צלם, תזמורת ועוד]. סכום לקניית דירה. מקום המגורים. מכשירי חשמל חיוניים [מקרר, מכונת כביסה, גז ותנור אפיה, חדש או יד 2]. רהיטים [חדר שינה, ארון בגדים, שלחן וכסאות, חדש או יד 2]. סכום הנדוניא [הכולל: בגדים, מצעים, מגבות, כלי מטבח ועוד]. קביעת מועד אחרון לחתונה. מתנות החתונה אם הם לחתן ולכלה או להורים [לבד ממתנות מיוחדות הניתנות מהעבודה, או בתור עזרה להורים מגמ"ח שהוא, שברור שמיועדות להורים] ועוד. וברור שדברים אלו יכולים להשתנות מאחד לחברו.

ישנם שמוסיפים בכתיבת התנאים עוד פרטים, כדי להיות רגועים שלא תהיינה הפתעות לא נעימות, כגון, שאין שום חובות כספיים לחתן או לכלה מהעבר, כטיפולי שיניים, ביטוח לאומי, לימודים בסמינר, או הלוואות שהן. ואם ישנם חובות, על ההורים לשלמם מכספם, ולא מכספי החתן או הכלה שהרוויחו לאחר החתונה וכיוצא בזה. רמת האירוסין \ חינה ושבת חתן. הפקדת כספי ההתחייבות לחשבון סגור עוד לפני מועד החתונה. אם לא קונים דירה עתה, הורי החתן והורי הכלה ישתתפו בעזרה בשכירות הדירה למשך חצי שנה ראשונה, כל צד יתן שליש מהשכירות, והחתן והכלה יתנו שליש. וכל מה שרואים לנכון לפי הענין, חשוב מאוד שיכתבו.

קנין

מנהג רבים, שבסיום כתיבת התנאים עושים קנין "סודר" עם החתן והכלה, ועם אבי החתן ואבי הכלה, שעל ידו הם מתחייבים בכל התנאים. וכן מבואר ברמב"ם (הלכות מכירה פי"א הי"ח), ובשלחן ערוך (חושן משפט סימן רז סט"ז) שכתבו, וכן אנו נוהגים לעשות קנין בכל התנאים שבין איש לאשתו בשידוכים. ע"כ. וכן מנהג בני אשכנז ורבים מבני ספרד, וכן היה מנהגו של מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל.

קנין "סודר" – היינו שלוקח הרב מסדר התנאים אחד מכליו, כגון: עט, ומקנה אותו לחתן תמורת התחייבותו לכל הכתוב בשטר התנאים, ומשהגביה החתן את העט, התחייב בכל הכתוב. וכן עושים עם אבי החתן ואבי הכלה והכלה. (עיין שלחן ערוך חושן משפט סימן קצה)

הגינות ויושר

ישנם רבים מבני ספרד שלא נוהגים לעשות קנין סודר בפועל, אלא רק כותבים את התנאים שביניהם, וסומכים על ההגינות והיושר של המשפחות שכבר הספיקו להכירם שבודאי יעמדו בדיבורם. וכבר נאמר (צפניה ג יג): "שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עַוְלָה, וְלֹא יְדַבְּרוּ כָזָב, וְלֹא יִמָּצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תַּרְמִית".

חתימת השטר

יש אומרים שאם חתמו על שטר תנאי השידוכים שנכתב כהלכה, נעשה תוקף לחתימה כמו שעשו קנין. ואולם, הנכון בכל אופן לעשות קנין סודר, כדי שההתחייבות תקבל תוקף לכל הדעות. (עיין שלחן ערוך חושן משפט סימן רא ס"ב. שו"ת יביע אומר חלק ט אבן העזר סימן כז אות יא. עמק המשפט ח"א עמודים קלב וקנא)

כתב הרמב"ם (הלכות מכירה פ"ה הלכה יא-יג): יש דברים הרבה שאינם צריכים קנין, ואין לקנין בהם טעם. אבל נהגו ברוב המקומות להקנות למקצת דברים, אף על פי שאינו צריך. וקנין זה שנהגו להקנות באלו הדברים, אינו מועיל כלום, אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל, אלא שגמר בלבו ואחר כך אמר, לפיכך אם אמר בלב שלם 'אני אמרתי וגמרתי לעשות דבר זה', אין צריך דבר אחר כלל. ע"כ.

די באמירה

יש אומרים שבשעה שמדברים בענייני הוצאות הנישואין, אף שלא כתבו או לא חתמו בשטר ולא עשו שום קנין, בכל זאת יש תוקף הלכתי לכל אמירה בפה של התחייבות שנאמרה ביניהם אודות הוצאות החתונה. (קידושין ט ע"ב. סימן נא)

"מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ"

על כל אדם לשים לב קודם שמוציא בפיו כל התחייבות שהיא, לבדוק בעצמו בכנות, האם מתכונן הוא לעמוד בהתחייבויותיו, ואם מכיר בעצמו שיוכל לעמוד בהם, רק אז יתחייב, ולא יהיה נפקד חלילה מאותם שנאמר עליהם "שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עַוְלָה, וְלֹא יְדַבְּרוּ כָזָב".

ואמנם דע, כי המזלזל ולא עומד בדיבורו והתחייבויותיו, אין רוח חכמים נוחה ממנו, ואפילו מותר לקרותו 'רשע', בר מינן.

כן מבואר בבית יוסף (יורה דעה סימן רסד אות א) בשם ריב"ם, שמי שלא עומד בדיבורו, עובר משום 'שארית ישראל לא יעשו עולה, ולא ידברו כזב', ומותר לקרותו רשע. וכן כתב הט"ז (שם ס"ק ה). וכתב הרמ"א (חושן משפט סימן רד סי"א): וראוי לו לאדם לעמוד בדיבורו, אף על פי שלא עשה שום קנין, אלא דברים בעלמא. וכל החוזר בו, בין הקונה ובין המוכר, אין רוח חכמים נוחה ממנו. ובעשיית שידוך, הרי נחשב הדבר כמקח וממכר, שמאחר ומסכמים ביניהם כמה זה יתן וכמה זה יתן. וכל שכן שבכל התחייבות בשידוך, אף ללא קנין וחתימות, יש אומרים שיש תוקף הלכתי אפילו לאמירה בפה בלבד.

דוגמא לשטר שידוכין

מבוסס על פי ספר "נתיבי עם" וכמנהג הספרדים
וברור שאפשר להוסיף ולשנות כפי מה שמסכמים ביניהם

בסימן טוב ובמזל טוב, בשעת ברכה והצלחה, נגמרו השידוכים המבורכים של החתן הבחור החשוב והיקר חמד בחורים _____ בן _____ עם הכלה הכלולה יעלת חן _____ בת _____ על פי התנאים המבוארים הלאה, העשויים ביניהם כתנאי בני גד ובני ראובן.

התנאים מצד החתן: החתן הנזכר מתחייב בסייעתא דשמיא בקנין גמור ושלם במנא דכשר למקניא ביה מעכשיו כראוי כתקנת חכמינו זכרונם לברכה, שלא לשדך ושלא לארס ושלא לקדש לשום בת ישראל, כי אם למשודכתו הנזכרת. גם מתחייב בקנין גמור ושלם כנזכר, להיכנס עמה לחופה לא יאוחר מתאריך _____ לחודש_____ שנת חמשת אלפים ושבע מאות ושבעים _____ לבריאת עולם.

התנאים מצד הכלה: הכלה הנזכרת מתחייבת בסייעתא דשמיא בקנין גמור ושלם במנא דכשר למקניא ביה מעכשיו כראוי כתקנת חכמינו זכרונם לברכה, שלא תשתדך, ולא תתארס, ולא תקבל קידושין משום גבר שבעולם, כי אם מהחתן הנזכר. גם מתחייבת בקנין גמור ושלם כנזכר, להיכנס עמו לחופה בזמן הנ"ל שיעדו ביניהם.

החתן והכלה יפתחו חשבון בנק משותף בתוך שבוע ימים מיום זה, לשם יפקידו ההורים את כספי ההתחייבויות.

הורי הכלה מתחייבים בקנין גמור ושלם לתת בתוך שבועיים ימים מיום זה, לחשבון המשותף הנ"ל, סך [סכום בדוי]: 50,000 ₪. והורי החתן מתחייבים לתת מיד לאחר מכן, סך: 50,000 ₪, לחשבון המשותף הנזכר.

כמו כן, מתחייבים הורי החתן בקנין גמור ושלם לתת בתוך חמישים יום מיום זה, עוד 50,000 ₪ נוספים לחשבון המשותף הנזכר. והורי הכלה מתחייבים לתת מיד לאחר מכן, עוד 50,000 ₪ נוספים, לחשבון המשותף הנזכר.

החתן והכלה מתחייבים שאינם מוציאים מחשבון משותף זה ללא רשות ההורים משני הצדדים. וזאת לטובתם לבל יתבזבז הכסף מבלי משים לב, ולאחר זמן כשירצו לקנות דירה, לא ישאר בידם מאומה.

סכום זה, דהיינו: 100,000 ₪ מהורי החתן, ועוד 100,000 ₪ מהורי הכלה, לבד ממה שהוא מיועד לקניית דירה, מיועד הוא גם להוצאות החתונה, הכוללים: אולם, מספר מנות_____, תזמורת או תקליטן, צלם. רכישת מקרר, מכונת כביסה, תנור וגז, ומיטות חדשים.

ארון, שלחן וכסאות ושאר רהיטים, ישתדלו להשיג יד שניה.

אם לא קונים דירה עתה, הורי החתן והורי הכלה ישתתפו בעזרה בשכירות הדירה למשך חצי שנה ראשונה, כל אחד יתן שליש מהסכום, והחתן והכלה יתנו שליש.

סכום זה שנותנים הורי החתן, אינו כולל את שאר ההוצאות שעליהם, כמתנות לכלה, שבת חתן, ביגוד לחתן כנהוג. וכמו כן, סכום זה שנותנים הורי הכלה, אינו כולל את שאר ההוצאות שעליהם, כמתנות לחתן, אירוסין, שמלת כלה, נדוניא וביגוד לכלה כפי כבוד המשפחה.

מתנות החתונה מיועדות חצי חצי להורים / לחתן ולכלה. אולם, יש להבהיר כי מתנות מיוחדות הניתנות בתור עזרה להורי החתן או להורי הכלה, מיועדות רק ליעד שאליו נתנו.

מקום המגורים בעיר_____

הורי החתן מתחייבים לסלק את כל החובות של החתן מלפני החתונה, כמו טיפולי שיניים, ביטוח לאומי וכיוצא בהם, וכן הורי הכלה מתחייבים לסלק את כל החובות באם ישנם לכלה מלפני החתונה.

משעה זו אין פטור לשום צד מהנזכרים לעיל, שהם: הורי החתן, הורי הכלה, החתן והכלה, כי אם בקיום כל התנאים שעליהם, ובהיכנסם לחופה בזמן שיעדו ביניהם כנזכר, והכל נעשה באופן שאין בו אסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, בביטול כל מודעות ובפיסול עידי המודעה לדעת הרשב"א זלה"ה. חומר וחוזק שטר שידוכים זה כחומר וחוזק כל שטרי שידוכים הנהוגים בישראל, וכתיקון חכמים, ולא יבוטל ולא יפוסל שטר זה.

אני מסדר השידוכים, מאשר שקיבלתי מאב החתן ואב הכלה, ומהחתן והכלה, קנין גמור ושלם במנא דכשר למקניא ביה מעכשיו כראוי, כתקנת חז"ל, על כל הנזכר לעיל.

ולאות אמת והסכמה על כל הנ"ל, באנו על החתום, פה עיר _____, ב____ בשבת _____לחודש_____ שנת חמשת אלפים ושבע מאות ושבעים _____ לבריאת עולם, והכל שריר ובריר ואמת ויציב ונכון וקיים.

אב החתן _____ החתן _____

אב הכלה _____ הכלה _____

מסדר השידוכים _____

נוסח שטר שידוכין שכתב מרן זצוק"ל באירוסי בנו הגאון רבי יעקב יוסף זצ"ל

א. הצדדים מקבלים בקנין גמור ושלם, שלא יקדשו ולא ישדכו כי אם זה לזה.

ב. אב החתן מתחייב לתת להם מקום מגורים בדירה ברחוב אלקנה 8 ירושלים, שתהיה להם זכות דיור חוקית.

ג. אב הכלה מתחייב סך שלשת אלפים לירות לרהיטים, וחפצי בית ומטבח, מלבד בגדי הכלה כפי כבוד המשפחה.

ד. הוצאות החופה וסעודה ראשונה שתערך בעזרת השם בפורת יוסף בירושלים, על שני הצדדים בחלקים שווים.

ה. החתונה תערך בעזרת השם בפרוס הפסח הבא עלינו לטובה.

עובדיה יוסף [עמרם אזולאי יעקב יוסף נצחיה אזולאי]

שבירת צלחת

יש מבני אשכנז הנוהגים לשבור צלחת בגמר התנאים, ואין כן מנהג בני ספרד. (וכמה טעמים נאמרו בזה, כמבואר בספר מנהגי הראש"ל חלק ב עמוד 293)

חגיגת השידוכים [וורט]

יש נוהגים לעשות סעודה עם פת, בסיום כתיבת הסכם התנאים שבין הורי החתן להורי הכלה. אבל המנהג הרווח כיום ברוב המקומות שמחלקים עוגות ושתיה

ומיני מתיקה, ובאים רֵעים ומכרים לברכם בברכת "מזל טוב", ושרים ומזמרים ואומרים דברי תורה והודאה להשם יתברך על כל הטוב אשר גמלם והגיעם עד הלום, ודורשים בשבח המשפחות ובשבח החתן והכלה.

חלוקת סיגריות

להלן תמליל משיעורו של מרן זצוק"ל בגנות חלוקת הסיגריות באירוסי בחורי ישיבות: ישנם אנשים מתחילים בצחוק כשיש אירוסין מחלקים סיגריות, בודאי שאין דעת חכמים נוחה מהם, מי שעושה כן עובר על 'לפני עיור לא תתן מכשול'! בתחילה מעשן רק סיגריה אחת, ואחר כך עוד אחת, אחת, אחת, אחת ואחת, אחת ושתים... עד שמתרגל וממשיך.

פעם בישיבות, כשבחור היה מתארס היה מביא סיגריות ומחלק אותם לחבריו שיגידו לו 'מזל טוב'. מה ענין זה לזה? הוא התארס, בשביל זה צריך להביא סיגריות, תחלק להם סוכריות, תביא להם 'מנאבס', חצי נחמה. בשביל מה סיגריות?!

שמעתי שבזמן האחרון התמעט מנהג הזה של חלוקת סיגריות, כך צריך להיות. דבר של סכנה צריך להתרחק ממנו כמטחוי קשת, כפי שהתורה ציותה אותנו "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם". (מעדני המלך ח"א רכג). ועיין עוד בחוברת "הרפואה בהלכה ובאגדה" דברים נוראים מגדולי ישראל בחומרת העישון.

ערב שבת

הנוהגים לעשות סעודת שידוכים בפת, מותר לעשותה אפילו ביום שישי, כיון שאי אפשר לדחותה לאחר השבת, שמא יקדמנו אחר לקחת את המשודכת. מה גם שאין מרבים בסעודה זו כל כך. וטוב ונכון שישתדלו להתחיל את כתיבת התנאים בשעות הבוקר המוקדמות, כדי שיזדרזו בסעודה וממילא יאכלו בליל שבת לתיאבון. והנוהגים להביא רק מיני מתיקה, פשוט שמותר. (חזו"ע שבת א לה)

יש לדעת, כי אף אם בני הזוג החליטו ביניהם שהם נישאים יחד, אם טרם הושוו בעניינים הכספיים, רשאי אדם אחר מן הדין להציע לחתן או לכלה שידוך אחר, אבל אם כבר הושוו בעניינים הכספיים לגמרי, אין רשאים להציע להם שידוך אחר, והמציע גדול עוונו מנשוא, והריהו מסיג גבול, ועובר על חרם הקדמונים שהטילו על מי שמבטל שידוך, השם יצילנו. על כן, יש להקדים את גמר התנאים מהר ככל היותר ואפילו ביום שישי, שמא יקדמנו אחר. (עיין דרכי משה סימן נ אות ג. ה"כ א צד)

חול המועד

מותר לכתוב תנאים ולערוך סעודת שידוכים בחול המועד. (חזו"ע יו"ט רח)

ימי העומר

מותר לערוך סעודת שידוכים בימי העומר, אך לא ירקדו אלא ישירו בפה ללא כלי נגינה. ואולם אם עושים שם סיום מסכת, רשאים גם לרקוד ולנגן. (משנה ברורה סימן תצג ס"ק ג. חזו"ע יו"ט רנח)

בין המצרים

מותר לערוך מסיבת שידוכים בבין המצרים [אחרי י"ז בתמוז] ואפילו לאחר ראש

חודש אב, אך לא ירקדו אלא ישירו בפה ללא כלי נגינה. ומכל מקום לאחר ראש חודש אב, לא יערכו סעודה ממש, אלא מיני מתיקה וכיבוד קל בלבד. אך אם עושים שם סיום מסכת, רשאים לרקוד ולנגן, ולערוך סעודה עם פת ובשר. (שו"ע או"ח סימן תקנא ס"ב. חזו"ע ארבע תעניות קמ. תורת המועדים קלח. פב)

ענייני שדכנות

מצוה גדולה

כל מי שיש בידו אפשרות לעזור לקרוביו ומכריו להציע להם שידוך הגון, מצוה רבה היא, ומעלתו גדולה עד מאוד, ואם מכוון לשם שמים, הרי זו סגולה שיזכה גם לבנים תלמידי חכמים. (נד)

שאלו חז"ל (מסכת סוטה יד ע"א): מהו באור הפסוק: "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ", וכי אפשר לו לאדם להלך אחרי ה', והלא כבר נאמר: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא"?! אלא הֵיה מהלך אחר מידותיו של הקב"ה, מה הוא ביקר חולים, אף אתה בקר חולים. מה הוא ניחם אבלים, אף אתה נחם אבלים. וכתב הרמב"ם (הלכות דעות פ"א ה"ה): ומצווים אנו ללכת בדרכיו הטובים והישרים, שנאמר (דברים כח ט): "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו", כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא רחום אף אתה היה רחום... וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהידמות אליו כפי כוחו. ע"כ. והמשדך, הרי יש בו ממידת קונו, כמו ששאלה אותה מטרוניתא את רבי יוסי בן חלפתא, מיום שברא הקב"ה את עולמו מה עושה בכל יום? אמר לה מזווג זיווגים (תנחומא כי תשא ה). (עי' שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה ס"ס נו) וכתב החוזה מלובלין, שדכן המכוון לשם שמים, סגולה שיהיו לו בנים תלמידי חכמים. ואף אם נוטל שכר שדכנות, יזכה לבנים תלמידי חכמים, שאין זה אלא שכר כדי שיוכל להתקיים ולהמשיך בקיום המצוות.

מהתורה או מדברי חכמים

כל סיוע שאדם מסייע להקים בית בישראל, אם בהצעת שידוך או בליווי שידוך עד סיומו בטוב, אם בעזרה כספית לחתן ולכלה, אם בייעוץ עצות טובות ומועילות לחתן, בקניית חליפה, עניבה, נעליים ועוד. וכן חברה המציעה לכלה עצות טובות, או מאפרת ומקשטת אותה וכו', וכן שושבין המלווה את החתן לכל צרכיו, או שושבינית המלווה את הכלה לכל צרכיה, וכל כיוצא מדברים אלו, לדעת רבים מהפוסקים, הרי הם מקיימים מצוה מן התורה, שכל זה בכלל מצות גמילות חסדים. ואף לאומר שזו מצוה מדברי חכמים, מודה שמקיים בזה מצות התורה של "ואהבת לרעך כמוך". (חזו"ע אבלות א א)

חז"ל דרשו (מסכת בבא מציעא ל ע"ב) על הפסוק (שמות יח כ): "וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ" - זו גמילות חסדים. ומכאן למדו רבים מרבותינו הראשונים (הלכות גדולות, הרמב"ן, תלמידי רבנו יונה, הריטב"א, היראים, הרשב"ץ, הריא"ז ועוד) שמצות גמילות חסדים היא מן התורה, ויש שלמדו כן מהפסוק "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו". ואמנם לדעת הרמב"ם זו מצוה מדברי חכמים, שכתב (הלכות אבל פי"ד ה"א): מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, וללוות האורחים, ולהכניס הכלה, וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעדם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להן שיעור. ואף על פי שכל מצוות אלו מדבריהם, הרי הן בכלל מצות עשה של "ואהבת לרעך כמוך", שכל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותם לאחיך בתורה ובמצוות.

ואף חברותיה של הכלה העוזרות לה בקישוטיה לייפותה, וכן השושבינים שלה, מקיימות מצוה כנ"ל, שכן מבואר במדרש (בראשית רבה ח יג כח, יח א. ילקוט נחמני א תפט. שבת צה ע"א): אמר רבי

שמלאי, מצאנו שהקב"ה מברך חתנים ומקשט כלות, מברך חתנים מנין, שנאמר (בראשית א כב): "וַיְבָרֶךּ אֹתָם אֱלֹהִים". ומקשט כלות מנין, שנאמר (שם ב כב): "וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע", מלמד שהקב"ה קישטה לחוה בעשרים וארבעה קישוטים, ככלה שצריכה עשרים וארבעה קישוטים. 'ויבן' - מלמד שקילעה הקב"ה [את שערותיה] של חוה. ולא עוד אלא שאחז בידה והוליכה אצל אדם. ומיכאל וגבריאל היו שושבינין של אדם. (השווה למסכת ברכות סא ע"א ועירובין יח ע"א)

שבת קודש

גם בשבת רשאי להציע לחברו שידוך בשביל בנו או בתו, ואין בזה חשש איסור דיבור חול בשבת, מאחר והם דיבורים של מצוה. (שלחן ערוך אורח חיים סימן שו ס"ו)

תשלום

השדכן דינו כפועל שחייבים לשלם לו שכר פעולתו, ואף אם לא הודיע מראש שעושה כן על דעת לקבל שכר. (הרמ"א חושן משפט סימן קפה ס"י) ופשוט שאין הבדל בכל זה בין שדכן לשדכנית.

בכל עניינים אלו, הולכים אחר מנהג המקום. (ה"כ א קמה) וכיום המנהג בארץ ישראל, לבני ספרד, כל צד נותן 2,000 שקל, ולבני אשכנז, כל צד נותן $1,000.

אם השדכן הודיע מראש שהוא גובה סכום גבוה יותר מהמקובל, להלכה לא חייבים לשלם לו אלא כפי מנהג המקום. אך אם כבר שילמו לו, אינם יכולים להוציא ממנו, מאחר והוא מוחזק בכסף. (הרמ"א חושן משפט סימן רסד ס"ז, קצות החושן סק"ג. ה"כ א קמז, קמט)

חסד חינם – מי שהציע שידוך במטרה לעשות חסד חינם עם הצדדים, אינו רשאי לאחר מכן לתבוע דמי שדכנות. אך אם הם מעצמם נותנים לו בתורת מתנה, רשאי לקחת, ואף מן הראוי לתת לו כדי להוכיר לו טובה על מעשיו.

כתב הגאון רבי יעקב ישעיה בלויא זצ"ל (פתחי חושן שכירות פ"ח הערה סה): אם עשה בתחילה על דעת מתנה, אינו יכול לחזור ולתבוע שכר, וכן כתב בנתיבות המשפט (סימן יב סק"ה). ואפילו כשאין הוכחה שעשה על דעת מתנה, אך יודע בעצמו שעשה על דעת מתנה, אסור לו לתבוע שכר. ואף על פי שחבירו מתרצה לתת לו, נראה שצריך להודיעו שמתחילה התכוון לשם מתנה, ואם בכל זאת יתרצה לתת לו, יכול לקחת בתורת מתנה. ואם לא הודיעו, נראה שזה גזל בידו, מפני שלא התרצה לתת לו אלא משום שחושב שחייב לו. ומצוי שאדם עושה פעולה או טובה לחבירו שלא על דעת לקבל תמורה, כגון שמספר לו דרך אגב על דירה או שידוך ועושה זאת בתורת ידידות, ואחר כך נמלך ותובע ממנו שכר תיווך או שדכנות. ויש להיזהר בזה מאוד. ועוד נראה שאף אם לא ידע בשעת מעשה שיכול לתבוע ממנו שכר, ורק אחר כך נודע לו, אין זה נחשב כמחילה בטעות, שכיון שמתחילה לא התכוון לשכר, הרי זה כנותן לו מתנה ומחילתו מחילה. ודומה לאדם הנותן לחבירו מתנה חפץ מסויים בחושבו שאינו צריך לחפץ זה, ושוב נודע לו שהיה יכול למכרו או להשתמש בו, שמסברא נראה שאינו יכול לתבוע החזרת המתנה מטעם שזו מתנה בטעות. וכן משמע מדברי הריב"ש בשם הרמב"ן. עי"ש.

ממה התפרנס המהרי"ל?

כתוב בספר מנהגי מהרי"ל (הלכות חנוכה לרבי יעקב מולין, לפני כ-600 שנה): מחיית הרב לגופו, הרוב היה שכר שדכנות, שהיה כותב ושולח מכתב ידו בכל המדינה לזווג בתולות ונערים, כי כל הארץ היו מקשיבים לו, והתקיים בו התפארותו של איוב (איוב כט כא): "לִי שָׁמְעוּ וְיִחֲלוּ וְיִדְּמוּ לְמוֹ עֲצָתִי. אַחֲרֵי דְבָרַי לֹא יִשְׁנוּ, וְעָלֵימוֹ תִּטֹּף מִלָּתִי". ע"כ.

החוט המשולש

תשלום השדכנות נחלק לשלושה שלבים: **שליש א:** הצעת השידוך. **שליש ב:** ניהול השידוך. **שליש ג:** החלטה על השידוך ברצון החתן והכלה, והשוואת ההורים בעניינים הכספיים.

על כן, מי שהציע שידוך, ואחר כך מסרו לחברו שינהלו עד תום, הראשון מקבל שליש מהסכום, והשני מקבל שני שלישים. כמו כן, מי שהציע שידוך וניהל אותו, אך משום מה לא נגמר השידוך מחמת אי התאמה בבני הזוג או אי התאמה אצל ההורים בענייני הכספים, ולאחר מכן בא אדם אחר ודיבר על לב הצדדים ונגמר השידוך בטוב, הראשון מקבל שני שלישים, והשני מקבל שליש.

מעשה באחד שהציע שידוך לבחור, אך משפחת הבחורה לא רצו כל כך לשמוע ההצעה מחמת עדת הבחור, על אף שהמציע שיבח את הבחור מאוד. והנה כעבור איזה זמן, שמע המציע שבחור זה השתדך עם אותה בחורה. וכשבירר על הדבר, אמרו לו כי הבחור פנה לתומו לשדכנית, והיא הציעה לו בדיוק את אותה בחורה, בראות זאת משפחת הבחורה, אמרו, אם כבר ההצעה באה פעם שניה וכל כך שיבחו אותו, כנראה שזה משמים. נפגשו, וברוך השם זכו להינשא בשמחה ובטוב לבב. ואֵם הכלה דאגה לפרסם לכל המכרים שהראשון הוא בעצם השדכן. ועתה השאלה היא, האם מגיע גם דמי שדכנות לראשון או לא?

תשובה: שליש יקבל הראשון שהציע את השידוך, כי לולי דבריו לא היתה משפחת הכלה שׂשׂה להצעה כפי שפסלוה בעבר, ואין ספק שבדיבורו הוא פעל לקרב את הדעות, ושני שלישים תקבל השדכנית. ואם המציע מוותר על השליש, אין צריך לשלמו לשדכנית, כיון שכבר זכה בו בעל המעות במחילתו. (עיין ה"כ א קנב שכן נראה דעת האבני נזר, שפתי אברהם, הרי בשמים, ספר יהושע). ועיין עוד בשו"ת שב יעקב (חו"מ סימן יג, הובא בפתחי תשובה חו"מ קפה, ג). וכן המנהג בימינו כמבואר בשו"ת הליכות ישראל (ר"ס ל ולג), ספר דיני ממונות ח"ב (עמוד רסו ס"ב), ספר פתחי חושן (שכירות, עמוד שלו), ספר הלכות מתווכים (פ"ח סעי' כא וכד), והביא שכן נהגו בבתי הדין בירושלים, ושכן כתב בשו"ת נצח ישראל (ס"ס כח) מהגרי"ש אלישיב זצ"ל. ע"ש. (חוצב להבות להרה"ג רבי עידן בן אפרים שליט"א, פרשת וירא התשע"ח)

בכל מקרה שיש ספק שהוא, למי מגיע דמי השדכנות, יפנו למורה הוראה הבקי בדיני ממונות, וכאשר יורה כן יעשו, כדי שלא יכשלו חס ושלום באיסור גזל או בקיפוח שכרו של מי שמגיע לו כהלכה.

זמן התשלום

יש נוהגים לשלם לשדכן בגמר השידוך כאשר סיכמו את התנאים ביניהם. ויש נוהגים לשלם בשמחת האירוסין. (ה"כ א קנ)

"מִי יִשְׁכֹּן בְּהַר קָדְשֶׁךָ? הוֹלֵךְ תָּמִים וּפֹעֵל צֶדֶק וְדֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ"

כתב הסטייפלר זצ"ל (פניני רבנו הקהלות יעקב ח"א עמ' נח): הנה היותר מצוי בענייני גזל, הוא מה שמקפחים את שכר השדכן, כי יש לו ממש דין פועל שעושה פעולות נכבדות מאוד בשביל הצדדים, ומכתת רגליו מכאן לשם, וגם סובל בזיונות, ואחרי שנגמר הענין לטובה והצדדים מאוד מרוצים שזכו לשידוך, הנה לפתע נשכח אצלם כל הצער ועוגמת נפש שהיו להם עד שזכו לשידוך, וכל מה שעשה ופעל והיטיב עבורם השדכן, ומה שמגיע לו על פי דין תשלום כדין פועל וכמנהג המקום, וכל מה שנותנים לשדכן חושבים הצדדים שהוא יותר מהמגיע לו. וכאילו נוטל ממונם בחינם וכאילו נותנים לו מתנה ועינם צרה בו, והשדכן העלוב מחזר על פתחיהם ותביעתו בפיו, ודומה בעיניהם כעני טרדן ועושים עצמם כאינם מבינים מה הוא רוצה,

ודוחים אותו בלך בלי שוב, והוא שב פעמיים ושלש. ולפעמים הוא מתעייף מלחזר אחריהם ומפסיק לתובעם, אבל בלבו אינו מוחל להם את המגיע לו על פי דין כמנהג המדינה. אמנם כל איש ישר, מכלכל דבריו במשפט צדק, ומשלם בעין יפה, ובסבר פנים יפות, ובהכרת טובה מליאה, את המגיע לשדכן בדרך של כבוד, ואשרי חלקו.

ומעשה בזוג שבמשך 8 שנים לא זכו לפרי בטן, הלך הבעל לשאול ולהתברך מפיו של מורנו ורבנו רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל, ואמר לו, האם הכרת טובה לשדכן? אמר, לא. כי הוא היה קרוב משפחה, ולא הרגיש צורך בזה כל כך. הלכו מיד והכירו לו טובה במתנה משובחת, ולאחר כחודש ימים נפקדה האשה, ברוך השם.

שידוך לזוג שאינם שומרים

שדכן המציע שידוך לבני זוג שאינם שומרי תורה ומצוות, עליו לוודא שישמרו לפחות טהרת המשפחה. וברוך השם רבים מאחינו התועים שומרים טהרה, אף שעדיין הם מחללים שבת. אבל אם ניסה שישמרו ולא עלתה בידו, יש מתירים לשדך להם, ובלבד שזו פרנסתו. (הנצי"ב מוולוזין בשו"ת משיב דבר ח"ב סימן לב. ה"כ א קסא)

ומכל מקום אם אחד מבני הזוג מוכן לשמור טהרה ואחד לא, וכגון שהבחורה מבינה כמה מצוה זו בריאה לגופה וגורמת לשלום בית ואהבה יותר, אבל הבחור תאוותיו ויצר הרע שבו גוברים עליו, אסור לשדך ביניהם בשום פנים ואופן, כי נשים דעתן קלה, ובסופו של דבר גם היא תגרר אחריו לזלזל בטהרה. ועל זה אמרו חז"ל (פסחים מט ע"ב): כל המשיא בתו לעם הארץ, כאילו כופתה ומניחה לפני ארי. מה ארי דורס ואוכל ואין לו בושת פנים, אף עם הארץ מכה ובועל ואין לו בושת פנים.

אם הבטיח הבחור שישמור טהרה, אין לסמוך על דיבורו בלבד, עד שייאמנו דבריו בבירור גמור על ידי רב תלמיד חכם שיתהה על קנקנו היטב.

נישואין ללא טהרה, הריהם כנישואי אח עם אחותו

לא לכל שואל בענייני שידוכין היה הגאון החזון איש משיב. ואם המדובר היה בבני זוג רחוקים מתורה ומצוות, אשר אין לקוות שיהיו נזהרים בדיני טהרת המשפחה, ואפילו אם הדבר מוטל בספק, היה מתנער מן הענין כליל, באומרו ו"כי אתן יד לנישואי אח עם אחותו"? (פאר הדור ח"ד עמוד פט)

אירוסין – חֲנָה

האירוסין במקורות

בזמן חז"ל היה החתן מקדש את הכלה בטבעת בפני שני עדים, ומברך ברכת האירוסין, ורק לאחר תקופה היו נישאים בחופה ושבע ברכות. ואולם במשך הדורות ראו רבותינו שנגרם מכשול מדבר זה, שהיו רשעים המקדשים אשה, ולאחר מכן נעלמים ומשאירים אותה עגונה, כדי לנקום נקם באביה שהרע להם בעבר וכיוצא בזה, לכך אסרו בחרם למי שיקדש שלא בשעת הנישואין, וביטלו את קידושיו, והרי היא פנויה וכאילו לא קידשה כלל ועיקר.

כתב הגאון רבי מאיר מזרחי בעל שו"ת פרי הארץ, נודע לעין כל הדרים פה עיר הקודש ירושלים ת"ו, אשר ישנה הסכמה קדומה בינינו, בחרמות ובנידויים ובכל תוקף, מקדושים אשר בארץ המה, שלא לקדש שום בת ישראל טרם עת הנישואין בתוך תחומה של עיר, וכל העובר על זה, הרי הקידושין ההם מופקעים ועומדים ואפילו שיהיו במאה עדים, והריהו נלכד ברשת נח"ש [נידוי, חרם, שמתא]. ע"כ. וכן העיד תלמידו הגאון רבי אברהם מיוחס בשו"ת שדה הארץ. ומקרוב התחדשה שנית ההסכמה בחרם על ידי הרבנות הראשית לישראל, והרחיבו החרם לכל ערי הארץ, ופורץ גדר ישכנו נחש. (שו"ת יביע אומר חלק ד סימן ה אות י. עט)

האירוסין כיום

מסיבת אירוסין שנהגו לעשות היום, אין זו אלא מסיבה בלבד שבה הורי החתן מעניקים מתנות לכלה, והורי הכלה מעניקים מתנות לחתן, אך מבחינה הלכתית אין שום תוקף לאירוסין הללו, ועדיין הריהי כאשה פנויה לכל דבר.

נהגו לדבר בסעודה בשבח החתן והכלה ומשפחותיהם, וכל המרבה בדברי שבח, הרי זה משובח, שמרבה אהבה ואחוה ומחבבם אלו על אלו, והריהו מקיים מצות עשה מן התורה של "ואהבת לרעך כמוך".

חֵנָה [ראשי תיבות של ג' המצוות שהאשה מוזהרת עליהן ביותר: **ח**לה, **נ**ידה, **ה**דלקת הנר.]
משפחות הנוהגות לערוך "חֵנָה" עם כל התפאורה כמיטב המסורת, עליהם להיזהר שהכל יתנהל בקדושה ובטהרה ללא תערובת גברים ונשים חס ושלום, כי לצערנו, דבר זה פרוץ בכמה משפחות אף שהם נחשבים ליראי שמים, ובאמצע הסעודה נכנסים החתן והכלה יחד כשהם מלובשים בבגדים צבעוניים, ומוציאים את המחיצות והגברים והנשים מתערבבים. לעומת זאת, ישנן משפחות שנזהרות לערוך את טקס החֵנָה לנשים בלבד, וכן ראוי ונכון מאוד לעשות.

מתנות

המנהג שנותנים לחתן ש"ס - תלמוד בבלי, או ארבעה טורים, או שלחן ערוך, או תפילין של רבנו תם, או שעון יוקרתי וכיוצא בזה. ולכלה נותנים תכשיטים: שרשרת, צמיד, עגילים וטבעת. והעיקר שיתנו בעין יפה, ובכבוד ויקר לחתן ולכלה שיתכבדו וישמחו בזה, כפי ממונם של ההורים שחננם השם יתברך.

חתן שמכירים בו שלא ילמד בש"ס ובספרים הנ"ל, הנכון שיקנו לו ספרי הלכה למעשה, כמו: סט "חזון עובדיה", וסט "ילקוט יוסף", כדי שילמד בהם וידע כיצד להתנהג בקיום התורה והמצוות מידי יום ביומו.

תפילין רבנו תם

רשאי החתן כבר מזמן האירוסין להתחיל להניח גם תפילין של רבנו תם. כן אמר לי מורנו הראש"ל שליט"א שכן הורה אביו מרן זצוק"ל, כי אז כבר יש לו פת בסלו.

פסק מרן בשלחן ערוך (סימן לד סעי' א, ב), ירא שמים יניח שתי זוגות תפילין, זוג אחד כשיטת רש"י והרמב"ם, וזוג שני כשיטת רבינו תם. ואף על פי שמנהג העולם כשיטת רש"י והרמב"ם, מכל מקום מאחר שרבים פוסקים כרבנו תם, ולדעתם התפילין של רש"י הן פסולות, על כן, ירא שמים יצא ידי חובת שניהם, ובתחילה יניח של רש"י בברכה, ולאחר התפילה יניח של

רבנו תם בלי ברכה, ויקרא עימהן פרשיות 'שמע ישראל', 'והיה אם שמוע'. ויכוון שיוצא ידי חובה רק באותם התפילין שהן האמת, והזוג השני הוא כמניח רצועות סתם. ומפאת קדושתם העליונה של תפילין רבנו תם, המנהג שלא להניחם אלא מי שהוא נשוי, ולכן יש נהגו לקנות מתנה לחתן תפילין של רבנו תם.

זמני הנישואין

זריזות במועד הנישואין

יש להזדרז לקבוע את מועד החתונה לזמן הקרוב ביותר שאפשר ולא להשהותו לזמן ממושך, כי פעמים רבות מחמת השהות הרָבָּה נכשלים בהסתכלות או בנגיעה אסורה חס ושלום. וגם יכולים להיגרם חיכוכים בין הבחור לבחורה המעכירים את הקשר הטוב. (סו) ופעם התבטא הגאון הרב שך זצ"ל, אם היה אפשר, לא היה צריך להמתין בין האירוסין לחתונה יותר משלוש שעות.

הנסיון הוכיח שאם תקופת האירוסין נמשכת מדאי, פעמים שעל ידי ריבוי הדיבורים נוצרים חילוקי דעות ומחלוקות, והדבר מעיב על השמחה, ונגרם מכשול לחתן ולכלה. והגאון רבי משה חברוני זצ"ל, ראש ישיבת "חברון", רגיל היה לומר, כי עברו תחת ידו אלפי בחורים, והדבר התברר אצלו, כי בחור שנכשל בין האירוסין לחתונה במגע או ביחוד וכדומה, אין השלום שורר בביתו, ופעמים אף מגיעים לידי גירושין, או שחייהם יחד מוגדרים "בדיעבד". וכן כתב בספר חוט שני (עמוד נז) בשם הגאון החזון איש, שבחור שלא נזהר בזמן השידוכים, יהיו לו אחר הנישואין בעיות, והוסיף שזה בדוק ומנוסה. וסיפר שם על חתן וכלה שלפני נישואיהם לא נהגו כהוגן בענייני צניעות, ולאחר יותר מעשרים שנה נתבע בנם לדין על מעשי מרמה וזיופים של כספים, ותלה הרב ששורש הסיבה, הוא ההתנהגות של אביו ואמו בחוסר צניעות קודם נישואיהם. ומרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל היה עומד על כך שיש לזרז את מועד החתונה, ולא יעברו יותר משלשה חודשים מיום התנאים. והציע כמה פעמים, שלאחר שהצדדים הגיעו ביניהם להסכם על סך שהם יכולים לעזור לחתן ולכלה, יוסיפו עוד סך מסויים בתנאי שהחתונה תתקיים בתוך חודש עד חודשיים, והחתן והכלה לא יפגשו הרבה.

ערב שבת

מותר לישא אשה ביום שישי, אולם לא יערכו את הסעודה אפילו בשעות הבוקר אלא בליל שבת. ואין זה דומה לסעודת ברית מילה ופדיון הבן שמותר לעשותן ביום שישי, לפי שזהו זמנן, אבל חתונה אפשר לקובעה לזמן אחר. כן מבואר בירושלמי, וכן פסקו הראבי"ה, וכן כתב הבית יוסף (אבן העזר ס"ס סד) בשם הר"ן: ולפיכך נהגו לעשות סעודת הנישואין בלילי שבת, וכן נפסק בשלחן ערוך ובעוד רבים מהאחרונים. וכתב החתם סופר: ומה שהוכיח המגן אברהם להתיר, אינו מוכרח כלל. ובשמן רוקח כתב שדברי המגן אברהם תמוהים. ובספר בני ציון ליכטמן כתב: אחר שדחו את כל קושיות המגן אברהם, פשוט להלכה שאסור לערוך את הסעודה ביום שישי, אלא ידחוה לליל שבת. (שו"ע או"ח סימן רמט ס"ב, ואבן העזר סימן סד ס"ג. חזו"ע שבת א לב)

נישואין הנערכים ביום שישי, צריכים החתן והכלה להתייחד קודם השבת דוקא. אך יש חילוק בזה בין נישואי בתולה לנישואי אלמנה וגרושה, וכמבואר בהערה.

בהיות ובמעשה החופה, שהוא היחוד, החתן קונה את כלתו ליורשה, [וליטמא לה אם הוא כהן], ולהפר נדריה, וזוכה במציאתה ובמעשה ידיה, ואם יתייחדו לראשונה בשבת, נמצא שעושה קנין בשבת וזוכה בכל הנ"ל. על כן, הנושא אלמנה או גרושה צריך שיתייחדו בערב שבת יחוד גמור במקום מוסתר וצנוע שראוי לביאה או שיוליכה לביתו, ובזה נמצא שקנאה קודם השבת, ואז רשאי לבוא עליה ביאה ראשונה בליל שבת. אולם, הנושא בתולה די שיתייחדו בחדר אף

שאינו מוסתר וצנוע ולא ראוי לביאה, וכבר בזה נחשב שקנאה. וטעם החילוק, משום שבתולה שמחה יותר וקרובה דעתה לכבוד שהחתן רוחש לה, וחיבת החופה היא עיקר אצלה אף בלי ביאה. לא כן באלמנה שאין דעתה קרובה אלא לחיבת ביאה, והביאה היא העיקר אצלה, ולא איכפת לה כל כך בכבוד ושמחה, לכן צריך יחוד גמור במקום מוסתר וצנוע שראוי לביאה. (שלחן ערוך סימן סד ס"ה. שו"ת משאת בנימין סימן צ. שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן ט. פג)

☜ מוצאי שבת

מן הדין מותר היה לערוך נישואין במוצאי שבת. אך מאחר והדבר גורם לחילולי שבת נוראים, הן אצל בעלי האולם, והן אצל משפחות החתן והכלה והמוזמנים, לפיכך תיקן מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לפני כ-50 שנה שלא יערכו חתונות במוצאי שבת. (סימן סד ס"ג. פב)

כן שמעתי ממרן הראשון לציון זצוק"ל בשיעורו, שכאשר כיהן כרב ראשי לתל-אביב יפו, ראה שעורכים חתונות במוצאי שבת, והיה הדבר חשוד בעיניו, היאך יכולים להספיק להתארגן מהר כל כך מצאת השבת. לפיכך, שלח שליח בחשאי בצהרי יום השבת, ונדהם לראות שכמעשיהם בחול כך מעשיהם בשבת, מדליקים ומבשלים. למחרת, הזמין הרב ללשכתו את כל בעלי האולמות בעיר, וגזר אומר שיותר לא יערכו חתונות במוצאי שבת, וסיפר להם שכבר נתן הוראה לרושמי הנישואין ברבנות שלא לרשום למוצאי שבת. בעלי האולמות החלו להתמרמר שיש להם הפסד גדול, ומרן פייסם באומרו בואו ונחלק חצי חצי, 50 מוצאי שבתות יש לנו בשנה, אתן לכם פיצוי על 25. ונתן הוראה לרושמי הנישואין לרשום את הספרדים לנישואין גם אחרי ל"ד לעומר עד חג השבועות, וכן מי"ז בתמוז עד ראש חודש אב. כי קודם לכן הנהיגו רבני העיר תל-אביב שלא לערוך נישואין בימים אלו כמנהג אשכנז וכדלהלן. והם שמחו על כך ויצאו מפוייסים. ועד היום נוהגים כן בתל אביב ובעוד ערים, על פי הוראת מרן זצוק"ל.

☜ תעניות

מן הדין מותר לקבוע נישואין ביום תענית כעשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז, וצום גדליה, ובפרט במקום צורך, וברור שהסעודה תערך במוצאי התענית בלילה. ואולם בלילי התענית או במוצאי התענית, רשאים לקבוע נישואין לכתחילה. (חזו"ע ארבע תעניות קטו)

☜ ימי העומר

בימי העומר [לאחר חג הפסח] נהגו למעט בכמה עניינים של שמחה, כי בעוונות הרבים בימים אלו נפטרו עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא. על כן, המנהג שלא לשאת אשה בימים אלו.

בשעת הדחק גדול, ולפי ראות עיני החכם, בתור הוראת שעה, רשאים לערוך נישואין בימי העומר. ומותר אז לחתן להסתפר ולהתגלח ביום חופתו ובשבעת ימי המשתה, ולא יחמיר כלל. (שו"ת יביע אומר חלק ה אורח חיים סימן לח אות ח)

מנהג בני ספרד להתיר נישואין מיום ל"ד לעומר בבוקר והלאה, כדעת מרן השלחן ערוך שקיבלנו הוראותיו. ומנהג בני אשכנז להתיר ביום ל"ג לעומר בלבד, ואחר כך שוב נוהגים איסור עד ראש חודש סיון. (שלחן ערוך אורח חיים סימן תצג)

אצל בני אשכנז יש נוהגים שלא לשאת אשה עד ראש חודש סיון, ויש נוהגים עד ג' סיון. וכתב הגרי"ש אלישיב, בזמנינו שהתקבצו בארץ ישראל מקהילות שמנהגיהן שונים זה מזה, מותר לכתחילה לכולם לשאת מראש חודש סיון והלאה. (משנה ברורה 'דרשו' ח"ה במילואים עמוד 47)

במקום צורך, רשאים בני אשכנז לשאת בליל ל"ג לעומר, ובני ספרד בליל ל"ד. (חזו"ע יום טוב עמוד רנג)

אין לספרדים להקל לשאת אשה ביום ל"ג לעומר, וספרדי המיקל בזה, הריהו עושה נגד דעת מרן השלחן ערוך ונגד המנהג הפשוט. ואף אם מסדר הקידושין הוא רב אשכנזי, לא יערכו את החופה אלא בליל ל"ד אחר צאת הכוכבים.

בשאלות ותשובות מנחת יצחק וויס (חלק ד סימן פד) נשאל על בחור ספרדי, אם רשאי לשאת נערה אשכנזיה ביום ל"ג בעומר, ובמסקנתו כתב: יעשו את החופה ויתחילו הסעודה ביום ל"ג בעומר וימשיכו בליל ל"ד. ומכל מקום, אי אפשר לי להחליט כן להלכה למעשה בלתי הסכמת מורה הוראה מפורסם ספרדי, שהוא בקי במנהגיהם יותר ממני. ושוב עיינתי קצת בספרי גדולי הספרדים, ומצאתי בשו"ת יביע אומר (חלק ג סימן כו אות ד), במה שהעיר שם על המנהג שנוהגים כעת בארץ הקודש, לשאת אשה ביום ל"ג בעומר בפרהסיא, ואין פוצה פה. וטעות היא בידם, כי לא ידעו שיש חילוק בזה בין מנהג האשכנזים למנהג הספרדים, ובפרט בארץ הקודש אתריה דמרן הבית יוסף ז"ל שקיבלו הוראותיו. על כן, יש להתייעץ בזה עם רב ספרדי מפורסם, והנכון הוא, עם הגאון מורנו הרב רבי עובדיה יוסף (ס"ט שליט"א) חבר בית הדין בירושלים עיר הקודש, בעל המחבר שו"ת יביע אומר הנ"ל, ויוכל להציע לפניו דברינו הנ"ל, ואם יסכים להיתר, בודאי כן יקום. עכ"ל. ועיין בחזון עובדיה (יו"ט עמוד רנו) שפסק שהכל תלוי בחתן, אם הוא ספרדי יעשה את הנישואין ביום ל"ד לעומר ולא קודם לכן, ואם הוא אשכנזי יעשה את הנישואין ביום ל"ג אף שהכלה ספרדיה. ועיין הטעם בזה להלן (עמוד 262).

חתן ספרדי שטעה מחוסר ידיעה ונרשם לנישואין ליום ל"ג לעומר וחילק הזמנות לחתונה, רשאים לערוך לו חופה ביום זה. (שם עמוד רנו) ומכל מקום אם קבע את החופה קודם השקיעה, הנכון שימתין מעט עד שיגיע הלילה שאז הוא ליל ל"ד, וכנזכר לעיל שאז אפשר להקל בזה במקום צורך.

כשחל ל"ג לעומר ביום שישי, מותר גם לבני ספרד לשאת אשה בליל ל"ג לעומר. (שם עמוד רסז)

השתתפות בחתונה שלא לפי מנהגו

רשאי ספרדי לבוא לחתונת חברו האשכנזי בל"ג לעומר, אף שלמנהג הספרדים אין עורכים חתונה ביום זה, וכן רשאי אשכנזי לבוא לחתונת חברו הספרדי לאחר ל"ג לעומר, שכיון שהחתן עושה כהלכה ומצוה עליו לשאת אשה בשמחה, בריקודים ומחולות וכלי שיר, אף כל אדם רשאי להשתתף עמו ולשמחו. (חזו"ע ארבע תעניות עמוד קנג. אגרות משה, הגרש"ז אוירבך, הגרי"ש אלישיב. משנ"ב 'דרשו' ח"ה במילואים עמוד 47)

☜ בין המצרים

מנהג בני אשכנז שלא לשאת אשה בימי בין המצרים, אבל מנהג בני ספרד לשאת אשה עד ראש חודש אב, כדעת מרן השלחן ערוך שקיבלנו הוראותיו, ואין צריך להימנע מזה כלל ועיקר, ובפרט בדור הזה שרבו המכשולים, שבודאי יפה שעה אחת קודם [וכבר אמרו חז"ל (מסכת אבות פ"ב מ"א): "הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה"]. ופשוט שאשכנזי רשאי להשתתף בשמחת נישואין של בני ספרד בימים אלו, וכנ"ל. (שו"ע או"ח סימן תקנא ס"ב. חזו"ע שם עמ' קמ, קנג)

חתן אשכנזי שאינו נזהר באיסור נגיעה עם כלתו, והגיע להירשם לנישואין, יקבעו לו את החתונה מהר ככל האפשר ואף בימי בין המצרים, ולא ידחוה לאחר מכן כלל וכלל. והמחמיר בזה, יוצא שכרו בהפסדו, שמכשילם בעבירות חמורות ביותר, השם יצילנו.

במקום צורך, לפי ראות עיני החכם, יש להתיר אף לחתן אשכנזי בן תורה, לישא אשה בימי בין המצרים.

וזו לשון מרן זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק ו סימן מג) לפני כ-50 שנה: בבואי שנה זו (תשכ"ט) לשרת בקודש בעיר ואם בישראל, תל אביב רבתי והמחוז, הוריתי בסייעתא דשמיא לרבנים רושמי הנישואין ברבנות הראשית לתל אביב יפו, להרשות לעשות נישואין לספרדים ועדות המזרח גם לאחר י"ז בתמוז עד ראש חודש אב, כדעת מרן השולחן ערוך שקבלנו הוראותיו, וכמנהג עיר קדשנו ותפארתנו ירושלים תובב"א. ובפרט, שרוב הנרשמים לנישואין, הם רווקים שעדיין לא קיימו מצות פריה ורביה. ואף על פי שעד כה לא נהגו לרשום לנישואין בימי בין המצרים גם לספרדים ועדות המזרח, הוריתי שמכאן ולהבא ינהגו להקל כאמור וכו'. ולאחר שהאריך מרן בביאור טעמי ונימוקי ההלכה בטוב טעם ודעת, סיים כך: ועוד, שבהיות ועתה על פי הרוב, החופות נערכות באולמות, וכשהנישואין נדחים עד לאחר ט' באב, אין משיגים בנקל אולם לצורך החופה, ודוחים את החופה למספר חודשים עד שיתפנה אולם, ובינתיים החתן שרוי בהרהורי עבירה הקשים מעבירה, ומכל שכן בעוונות הרבים בדור הזה שהפריצות מרובה, והמשודכים נכשלים בעבירות חמורות מהתורה, אם כן אדרבה, מצוה להשיאם, יפה שעה אחת קודם. ועל כיוצא בזה כתב בתרומת הדשן שהעולם נוהגים להקל, משום שבכל יום הפרוץ מרובה ורבו בעלי עבירות, ולכן טוב שלא לאחר להם הנישואין להצילם מן החטא. והמחמיר בזה, יוצא שכרו בהפסדו, שמכשילם בעבירות חמורות אביזרייהו דגילוי עריות, השם יצילנו.

ואפילו עדות שנהגו להחמיר כדברי הרמ"א, יש להקל להן בזמן הזה, כיון שיש תקלה במנהג זה. וכיוצא בזה כתב הגאון יעב"ץ (שאלת יעבץ ח"ב סימן טו), כי מר אביו החכם צבי ציוה לבטל מנהג המחמירות... משום שהיא חומרה המביאה לידי קולא, והרבה ממנהגי אשכנז הלוואי שלא היו ולא נבראו בארץ הלזו, שיוצא מהם חורבה, ותקלות גדולות ועצומות בגופי איסורי תורה החמורים. ולכן מצוה לפרסם ההיתר, ביחוד בדורנו שרבתה הפריצות בעולם. עכ"ד. וכיוצא בזה כתבו כמה אחרונים, נודע ביהודה, תשובה מאהבה ועוד. וכל זה ראוי להצטרף כדי להתיר לבני אשכנז נישואין אחר י"ז בתמוז כשלא קיימו פריה ורביה, ויש צורך בדבר, וכמו שכתב ערוך השלחן. אבל לבני ספרד שנוהגים כדעת מרן שקבלו הוראותיו, יש להתיר בפשיטות עד ראש חודש אב.

ושמעתי שיש טוענים על דברי, שמאחר והרבנים הראשיים הספרדים לתל אביב יפו שקדמוני, הניחו המנהג להחמיר, אין לשנות המנהג. אך אין זו טענה נכונה, כי ידוע שהרבנים הראשיים הספרדים שקדמוני היו כפופים לעמיתיהם הרבנים הראשיים האשכנזים, הגאון רבי בן ציון עוזיאל זצ"ל היה כפוף לגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל. וכן הגאון רבי יעקב משה טולידאנו זצ"ל בהיותו רב ראשי לתל אביב יפו, לא היה יכול להרים ראש כלפי עמיתו הגאון רבי איסר יהודה אונטרמן זצ"ל ולחלוק עליו בהלכה. והם היו ממונים ושולטים על הרבנים רושמי הנישואין, והנהיגו הכל כמנהג בני אשכנז, ולמען השלום שתקו, "שָׁרִים עָצְרוּ בְמִלִּים, וְכַף יָשִׂימוּ לְפִיהֶם" (איוב כט ט). וכל הדברים הללו מפורסמים בבירור גמור, וזה בודאי לא נחשב מנהג. אבל אנחנו שלא כפופים, תהילות לאל יתברך, על משמרתי אעמודה להחזיר עטרה ליושנה להורות כדעת מרן שקבלנו הוראותיו, ולהשוות מנהג עירנו תל אביב יפו כמנהג עיר הקודש ירושלים דדהבא [של זהב], "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה, וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלָיִם" (ישעיה ב ג). וכן קיימו וקבלו הרבנים הגאונים רושמי הנישואין, ונקבע המנהג זה שנים רבות, להתיר נישואין לספרדים ועדות המזרח לאחר י"ז בתמוז עד ראש חודש אב. והבא לשנות ולהחמיר, חטא הרבים נשא, וידו על התחתונה. ושומע לנו ישכון בטח, ומה' ישא ברכה. ע"כ.

☜ חודש מנחם אב

אין עורכים נישואין מליל ראש חודש אב עד תשעה באב, שאין זה סימן טוב לערוך נישואין בימי אבל לעם ישראל על חורבן בית מקדשנו ותפארתנו. (שלחן ערוך אורח חיים סימן תקנא ס"ב. עז)

מחזיר גרושתו – מותר לישא שוב את גרושתו, אף לאחר ראש חודש אב, כיון שאין שם שמחה גדולה כל כך. (קמח)

☜ חודש אלול

כתב מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל (שו"ת יחוה דעת חלק א סימן מח): "ברור הדבר ללא כל ספק, שאין כל חשש לעשות נישואין בחודש אלול, לא מצד ההלכה ולא מצד מנהג, ואדרבה, ראויה מצוה גדולה זו של פריה ורביה להגן על החתן והכלה, ולהכריע מעשיהם לכף זכות, שיזכו לכתיבה וחתימה טובה. וכן העיד הגאון בעל שדי חמד, שנישואיו התקיימו בחודש אלול, ובחופה היו נוכחים כמעט כל גדולי הדור, גאוני ארץ ישראל, שבאו להשתתף בשמחתו. וסיים: ולכן מה שיש אנשים אומרים שאין נוהגים לעשות חופה וקידושין בכל חודש אלול, טעות היא בידם, ואין לחוש לדבריהם כלל. וכן המנהג פשוט בכל תפוצות ישראל, והמחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים". עכ"ל.

ואולם בחור ישיבה שיש באפשרותו להקדים את החתונה לחודש אב, ובכך ימנע ביטול תורה של בחורים רבים מישיבתו בחודש אלול, בודאי שכך ראוי ונכון לעשות, וזכות התורה של רבים, תגן עליו שיזכה להקים בית נאמן בישראל. (עה)

☜ עשרת ימי תשובה

כתב מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל (שו"ת יחוה דעת ח"א סימן מח): "הרוצים לעשות נישואין בעשרת ימי תשובה, ראויים לעידוד כדי להקדים כל מה שאפשר, שזריזים מקדימים למצוות. ואם הגיע החתן לגיל עשרים שנה, אין לו להחמיר בזה כלל, וישא ברכה מאת ה'".

יש נהגו שלא לערוך נישואין בעשרת ימי תשובה, כיון שהם ימי דין ומשפט, אולם מנהג שלמים וכן רבים לערוך נישואין בעשרת ימי תשובה, ומכל שכן בימינו שרוב החתנים הם למעלה מגיל עשרים, וחובה קדושה מוטלת עליהם להקדים נישואיהם כל מה שאפשר, שהרי אמרו (קידושין כט ע"ב) "בן עשרים שנה ולא נשא אשה, הרי הוא בהרהורי עבירה". ולכן, הדבר ברור שהמקדים לישא אשה אפילו בעשרת ימי תשובה, כשלא עשה כן לפני ראש השנה מכל סיבה שהיא, הריהו בבחינת זריז ונשכר, וראויה מצוה גדולה זו להכריעם לכף זכות. וכתב בשו"ת מלמד להועיל, שנישואיו נערכו ביום ו' בתשרי, על פי מר חמיו הגאון זצ"ל, שהתייעץ עם גדולי הדור, ופסקו להתיר בלי שום פקפוק, ואין פוצה פה ומצפצף מכל רבותי. וכן דעת הגר"ח פלאג'י ועוד. גם בשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר, העיר על מה שכתב בספר דרכי נועם, שנוהגים שלא לישא בעשרת ימי תשובה, כמובא בקיצור שלחן ערוך בשם מטה אפרים, וכתב שיש למחוק דברים אלו, כי במדינותינו אין נוהגים להחמיר בזה כלל, ונישואי הרה"ג הצדיק ר' יעקב היינמאן היו בין כסה לעשור. עי"ש. ועיין בירחון המאסף (לפני כ-100 שנה) שכתב, שקיבל הזמנה לחתונה מעורך הירחון הגאון רבי בן ציון קואינקה, לנישואי בתו ביום ה' בתשרי. גם אין הכרח לומר שכוונת המטה אפרים שהמנהג הזה הוא גם לספרדים. ומצוה לרקוד לכבודם ולשמחם, ובמקום גילה שם תהא רעדה. (שם, וחזו"ע ארבע תעניות קיז)

☜ חול המועד

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סד ס"ו): אין נושאין נשים בחול המועד, לא בתולות ולא אלמנות, ולא מיבמים, אבל מחזיר גרושתו. והטעם בזה, לפי שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו, או משום שאין מערבים שמחה בשמחה. (הרמב"ם, הרשב"א. חזו"ע יו"ט רז)

☜ תאריכים מסויימים

ישנם שנמנעים מלהתחתן בתאריכים מסויימים, כמו בחצי האחרון של כל חודש, כיון שהלבנה הולכת וחסרה, או בכל חודש חשון, כיון שנקרא 'מרחשון' על שם המרירות שאין בו חג, וגם כי שרה אמנו נפטרה בו, וכיוצא בזה בתאריכים שונים. אולם להלכה ולמעשה, אין צריך לחשוש לכל זה, וכל שכן בדורנו זה שיפה שעה אחת קודם. על כן חובה להקדים הנישואין ככל האפשר, ויקיים בעצמו: "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ", ויתקיים בו הפסוק: "שֹׁמֵר פְּתָאִים ה'". (עו, עז)

☙ ההכנות לחתונה ❧

☜ הזמנה

כתב אשורי

פשט המנהג שמדפיסים הזמנות לחתונה ושאר שמחות בכתב אשורי מרובע, ולא דוקא בכתב עגול, והנח להם לישראל. (יבי"א ח"י יו"ד סי' נח, על רב פעלים ח"ד אות יז)

כתב הרמב"ם, כתיבה אשורית שניתנה בה התורה, הדבר מגונה מאוד להשתמש בה דברים של חול. ולכן, יש רצו לאסור לכתוב הזמנות בכתיבה אשורית, ומה גם שמשליכים אותן לאשפה. ואולם הגאון הראגצ'ובי רבי יוסף רוז'ין היקל בזה, כיון שזה דפוס ולא כתב יד. וכעין מה שכתבו רבים מהאחרונים שיש חילוק בין ספרי קודש שנכתבו בכתב יד שצריכים שני כיסויים כדי להכניסם לבית הכסא, לבין ספרים הנדפסים בדפוס, שדי בכיסוי אחד. וכן עשה מעשה הגאון הכתב סופר ושלח הזמנות לחתונת בנו המודפסות בכתב אשורית, וכשהעירו לו על זה, השיב, כיון שההזמנה היא לשמחת מצוה, אינה בכלל דברים של חול. והעיד, שגם ההזמנות ששלח מר אביו רבן של כל בני הגולה הגאון החתם סופר, היו מודפסות בכתב אשורית. ואין ספק שזה היה טעמו ונימוקו, שלא חשש להחמיר בזה. והמהר"ם מבריסק הביא, שבירידים היו כותבים על טבלאות, "כאן נמצא למכירה יין" או בשר וכדומה, בכתיבה אשורית, וזה ידוע שעל הירידים היו נקבצים כל גדולי ישראל, ואף על פי כן לא מיחו בדבר. וממה שכל גאוני ארבע ארצות לא מיחו בדבר, מבואר שאפילו ממידת חסידות אין להחמיר בזה. ע"כ. ובאמת שכל העולם אין נזהרים בזה, [וכן כל הפרסומות והעיתונים הדתיים מודפסים כך], והנח להם לישראל, אם אינם נביאים, בני נביאים הם. [מה גם שיש אומרים שכתב מרובע שלנו אינו נידון ככתב אשורי, שהרי אינו ככתב ספר תורה ותפילין ממש, שאין בו את כל דקדוקי הקוצים והתגים. (מ"ה א רנד)]

פסוקים ומאמרים

המדפיסים פסוקים בהזמנה כמו: "עוד ישמע בערי יהודה וכו'", או המצטטים מאמרים מדברי רבותינו ז"ל כמו המשפט המפורסם: "ראויה היא השמחה כאשר ישנה מציאות שלימה, ואין לך מציאות שלימה יותר מנישואי חתן וכלה", וכל כיוצא בזה. יש להעיר להם שאין לעשות כן, כי המציאות היא שרבים זורקים את ההזמנה לאשפה, ונמצא שדברי תורה באים לידי בזיון. (סח. מ"ה א קצח)

תאריך לועזי

יש לכתוב בהזמנה תאריך עברי, כגון: יום רביעי כ"ג טבת תשע"ח. אך מאחר ולצערנו רבים לא בקיאים בתאריך העברי, לכן כותבים גם תאריך לועזי. והנכון יותר שלא לכתוב את מספר החודש הלועזי כנהוג אלא את שמו, וכגון שבמקום לכתוב: 10.1.2018, יכתוב: 10 **לינואר** 2018 למניינם, או 10 לינואר 18. (שו"ת יביע אומר ח"ג יורה דעה סימן ט)

חודשי התורה נמנים מחודש ניסן שהוא החודש הראשון ועד לחודש אדר שהוא חודש שנים עשר. על כן, לא נכון לכתוב מספָּר החודש הלועזי, אלא יקראו בשמו. וכמו שכותב הרמב"ן: החודש הזה לכם ראש חודשים, שימנוהו ישראל החודש הראשון, וממנו ימנו כל החודשים שאחריו, שני, ושלישי עד תשלום השנה בי"ב חודש.

לבוש צנוע

שמחה שמוזמנים אליה גם הרחוקים מתורה ומצוות, ראוי שיכתבו בהזמנות: "לבוש צנוע - יהלום את הארוע", כדי לעוררם על כך שיתלבשו בבגדים צנועים. (שו"ת יבי"א ח"ג אבה"ע סימן י אות ח)

הזמנת רחוקים מתורה

מותר להזמין לחתונה קרובי משפחה ושכנים, אף אם יש לשער שיאכלו בלי נטילת ידים וברכה, כי אם לא יזמינם יראה הדבר שמזלזל בהם, ושמא יבואו לידי סכסוך וזלזול בתורה, ונמצא שמכשילם בעוונות חמורים יותר. וטוב שבעלי השמחה יזכו את דברי המאכל למוזמנים, שאז נמצא שאוכלים הם מהמאכלים שלהם, ויש אומרים שבדברי מאכל שלו, אין איסור מסייע בידי עוברי עבירה. (רפז)

כתב הגרש"ז אוירבך, הן אמת שצריך כל אדם לשום דרכיו ולכוון מעשיו לשם שמים, מכל מקום, חושבני, שמי שבא אליו אורח חשוב אשר איננו שומר תורה ומצוות, אבל עדיין יש לו אהבה לבני תורה, וגם תומך במוסדות תורה, ואם בעל הבית לא יתנהג עמו בנימוס המקובל לכבד אותו במאכל ומשתה, יתכן שבגלל זה יתרחק חס ושלום מהתורה והמצוות, וגם יבוא לידי כעס ושנאה על ההולכים בדרך התורה. על כן, הנכון לכבד אותו באכילה ושתיה ולא לחשוש לאיסור "לפני עיור לא תתן מכשול", שאף שאין אומרים לאדם לעשות איסור קטן כדי להציל אחרים מאיסור גדול, מכל מקום בנידון זה, הואיל וכל האיסור של הנותן לאכול הוא רק עבירה של נתינת מכשול, וכיון שיש חשש שעל ידי מניעת כיבודו, יבוז לבני תורה ותיגרם שנאה על ידי כך לשומרי התורה, נמצא שיכשילו באיסור גדול יותר, על כן אין כאן נתינת מכשול, אלא אדרבה, הסרת מכשול שלא יבוא לעוון חמור יותר. ועל פי זה יש להתיר גם לילדים שהוריהם אינם שומרים תורה ומצוות, וניסו בדרכי נועם לשדלם לברך, ולא עלה בידם, שרשאים להגיש להם, שעל ידי התנהגותם עימהם בנימוס המקובל, אולי תתקרב דעתם, ובמשך הזמן יקיימו תורה ומצוות. וכיוצא בזה כתב הגאון החזון איש.

הזמנת תלמיד חכם

תלמיד חכם השוקד על לימודו שהזמינוהו לסעודת חתן וכלה, יכול להימנע מללכת שם, כדי שיעסוק בתורה בהתמדה. ומכל שכן בתלמיד חכם שמברר הלכה למעשה, שאין לך מעלה גדולה מזו (כמבואר בשו"ת מן השמים סימן לב).

אמרו חז"ל (פסחים קיג ע"ב), מי שאינו מיסב בסעודת מצוה, הריהו מנודה לשמים. ובכל זאת, אם הוא יושב ועוסק בתורה, רשאי לפטור את עצמו מללכת, וכמה טעמים לזה: **א.** כי מצוה שאפשר שתתקיים על ידי אחרים - תלמוד תורה קודם למצוה. **ב.** כשכבר יושב ועוסק בתורה,

הרי הוא עוסק במצוה שפטור מן המצוה. **ג.** כתבו התוספות ועוד, שכל ההקפדה דוקא כשיש שם בני אדם מהוגנים, אבל אם נמצאו שם בני אדם שאינם מהוגנים אין צריך לילך. ובעוונות הרבים, רוב פעמים יש שם בני אדם שאינם מהוגנים. **ד.** כתב בארחות יושר, שבזמן הזה פעמים שמוכרח בעל הסעודה להזמין אנשים הרבה משורת דרך ארץ, ואינו מקפיד שיבואו, ונוח לו שלא יבואו כולם, שלא הזמינם אלא מפני הכבוד. **ה.** ההקפדה היא כשאין מנין בלעדיו, אבל אם יש שם מנין, אין להקפיד.

כתב בשו"ת מהרש"ג, הגם שמצוה רבה ללכת לסעודת מצוה, אבל אם יש שם מנין בלעדיו, **אין לך מצוה רבה מלישב בביתו ולעסוק בתורה ולידע הדינים וההלכות שציונו הקב"ה בכל פרטיהם.** וכשלמדתי תורה אצל מורי ורבי הגאון הצדיק המהר"ם שיק, ולעת חתונתי הלכתי להיפרד ממנו ולקבל ברכתו, אמר לו מר זקני שהיה מבעלי הבתים החשובים שבעיר חוסט, שיאמר לי שלא אלך לכל הסעודות והשמחות. ואז אמר לי מורי (תרגום מלשון אשכנז) **"אם יושבים ולומדים, אף פעם לא מתחרטים"**! ומאז הרבה פעמים נזכרתי בדבריו הקדושים, וראיתי על פי הנסיון שהם דברים אמיתיים ונכונים, שכמעט בכל השמחות והסעודות יש הוללות. **ועל כל פנים לתלמיד חכם שיכול לברר הלכה, פשוט וברור בלי ספק שטוב לו לישב בביתו לברר הלכה, שזה גדול יותר מכל השמחות של זמן הזה, אלא אם כן במקום נחוץ מאוד.** ע"כ. ודברי פי חכם חן, ושפתים ישק, משיב דברים נכוחים. (שו"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן יט אות ג, ו)

תלמיד חכם שהזמינוהו לסעודת חתן וכלה, ורואה שבהליכתו לשם יוכל לזכותם בדברי תורה או שעל ידי נוכחותו יקיימו את ההפרדה הנחוצה בין הגברים לנשים, כדאי הדבר ליבטל מלימודו וללכת לשם, וזכות הרבים תלויה בו. (יבי"א שם)

ומעשה במרן זצוק"ל שאף שהיה בתוך השנה לפטירת אביו רבי יעקב ז"ל, הלך וסידר חופה וקידושין לבנו של גביר נדיב ונכבד ומוקיר רבנן, התומך בישיבות בעין יפה, כדי לעודדו ולחזקו. וכתב מרן (שו"ת יביע אומר ח"י יו"ד סימן נו, בכתב יד בגיליון הנדפס מחדש): "וכל שכן כשיש צורך בדבר, שעל ידי בואי לשם יושבים הגברים מצד אחד והנשים מצד אחר, ולא יושבים בערבוביא, לבלתי היות שם ערוב, שכך היה התנאי לגבי השתתפותי שם. וכן נעשה בעבר בנישואין של בנו הקודם של הנדיב הנ"ל, על פי התנאי שהתניתי עמו. ואם אמנע מללכת שם, יחזרו לפרוץ לעשות הכל בערבוביא".

הזמנת קרוב שנפטר

אותם שנהגו ללכת לבית העלמין להזמין את קרוב משפחתם שנפטר, יש להבהיר להם כי אין צורך לעשות זאת, כי בלאו הכי הוא מגיע, ואינו מחכה להזמנה אישית, כמבואר בזוהר הקדוש (פרשת פנחס ריט ע"ב), שבעת שמחת חתן וכלה, הקדוש ברוך הוא בא בכבודו ובעצמו, ואף הולך לגן עדן ולוקח משם את קרובי המשפחה אשר כבר הלכו לעולמם ומביאם עמו כדי לשתפם בשמחת קרוביהם, כי יש להם שמחה וחדוה בשמחת קרוביהם שנמצאים בזה העולם, ובני אדם לא יודעים ולא רואים אותם. אך מוסיף הזוהר ואומר, ובלבד שהאדם משתף את הקב"ה והשכינה לשמחה שלו, דהיינו שהשמחה נעשית כהוגן בקדושה ובטהרה. אבל אם לא משתף את הקב"ה והשכינה, אין שם חדוה, וחס ושלום מזמין את ס"מ וכל סיעתו לקטרג על שמחה זו, ונשאר צער ובכיה, והקב"ה לא משתתף באותו צער, ולא הולך לשם ולא לוקח את בני משפחתו לשם, והם מצטערים שעושים את השמחה כך, ולכן אינם יכולים לבוא.

☜ צילומים ותזמורת

צלם וצלמת. מלצר ומלצרית

יש להיזהר ולהקפיד מאוד שיהיה צלם לגברים, וצלמת לנשים. וכן מלצרים לגברים ומלצריות לנשים. ואף אם הדבר כרוך בתוספת תשלום, בודאי שהשקעה זו חשובה ושווה הרבה יותר מיתר ההוצאות הרבות שמוציאים בערב זה. (עיין שו"ת משנת יוסף ליברמן ח"ה סימן א)

אין להקל

במקרה שלא השיגו צלמת, אין להקל בשום פנים ואופן שהצלם יצלם את הנשים בעת הריקודים. ואם נכנס הצלם, עליהן להפסיק מיד מלרקוד, ויאמרו לו באופן ברור שיצא.

תמונות משפחתיות

צילומי תמונות משפחתיות שמצטלמים גברים ונשים, וכן תמונות של החתן והכלה לבדם, יש להקל שהצלם יצלם, וזה עדיף משהצלמת תצלם. כי אז המכשול יכול להיות יותר גדול, שהגברים המצטלמים יסתכלו עליה, והם כמה גברים, לא כן הצלם הוא יחיד. זאת ועוד, הצלם הוא טרוד בעבודתו, אבל הם אינם טרודים בשום דבר אלא בלהסתכל על הצלמת והמצלמה. והמהדרים שאחד מקרובי המשפחה (כמו אח או אחות), יצלמו את התמונות המשפחתיות, תבוא עליהם ברכה, ומחלקם יהיה חלקנו.

רק אין יראת שמים

כאשר הנשים רוקדות בעזרת הנשים באופן המותר [כשהמחיצה סגורה ואין צלם], אם נכנס לפתע מישהו מהגברים, אין זה מונע מהן להמשיך לרקוד, כיון שעסוקות הן בפעולת היתר לשמח את הכלה ובדרך של היתר, כי הניחו מחיצה, והוא בחוסר יראת שמים שבו, פורץ אותה ונכנס. ומכל מקום מצד מצוות תוכחה ומשורת צניעותן וכבודן של הנשים, יש לדאוג שיעירו למוסר אוזני הגברים הנכנסים שיפנו את המקום.

צילומים בקדושה

אף שלאחר החופה הכלה מותרת לחתן, יש להיזהר לשמור על קדושה וצניעות בעת הצילומים, ודי בזה למבין. וברור שאין שום חובה להישמע להוראות הצלם שמורה להם איך לעמוד וכדומה, שהרי הוא השכיר שלהם. ומי שלא ידע ולא נשמר בזה, ישמיד את התמונות שאינן צנועות, כדי שלא יכשלו אחרים להסתכל בהן. (רמב)

הפרדת תמונות

יש להבהיר לצלם מראש להפריד את תמונות הנשים וליתנן באלבום נפרד או לסדרן בסוף האלבום, לבל יכשלו הגברים במראות אסורות. שהרי מבואר בשלחן ערוך (סימן כא ס"א) שאסור להסתכל בבגדי צבעונים של אשה שהוא מכירה, ואפילו אינם עליה, שמא יבוא להרהר בה. קל וחומר בן בנו של קל וחומר שאסור להסתכל בתמונות שמגרה את היצר הרע בעצמו. (חוט שני עמ' מו)

וידיאו

אם עושים צילום וידיאו, יש להיזהר שלא לצלם את ריקודי הנשים, כדי שלא

לגרום מכשול לגברים שיחזו בצילומים. ואם בכל זאת צילמו את ריקודי הנשים, יש לערוך את סרט הוידיאו ולהפריד את צילומי הנשים, באופן שלא יצפו בהם הגברים כלל וכלל, שהרי אין הבדל בין הצופה בצילומים של הנשים, לצופה בטלויזיא, שידוע שהצופה בטלויזיא מגרה בעצמו את יצר הרע, ועובר על כמה וכמה איסורים מן התורה, השם יצילנו. (רעא)

תזמורת

פשוט וברור שיש לבחור זמר ירא שמים שישיר אך ורק שירי קודש, ולא שירי עגבים ודברים בטלים חס ושלום.

מיקום התזמורת

הזמרים והתזמורת ימוקמו בצד הגברים בלבד, באופן שגם כאשר הם יהיו על הבמה, לא יהיה מצב שיסתכלו בעזרת הנשים.

הפרדה

מלבד המחיצה וההפרדה בין הגברים לנשים, שחובה להציב באולם עצמו, יש להתאמץ מאוד מאוד שתהיה הפרדה גם בכניסה וגם במקום הנטילה. כי בעוונות, זוגות זוגות מתאספים שם או נשים הממתינות לבעליהן לצאת, והגברים נכשלים במראות אסורות. (עיין ב"ח יורה דעה סימן רמז אות א. ואבן העזר סימן כא אות א)

☜ יום החופה

מחילת עוונות

גדול יום החופה שבו מקבלים החתן והכלה הזדמנות פז שמוחלים להם על כל עוונותיהם שעשו מעודם עד היום הזה.

בתלמוד ירושלמי (מסכת ביכורים פ"ג ה"ג) דרשו על הפסוק (בראשית כח ט): "וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל, וַיִּקַּח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, אֲחוֹת נְבָיוֹת, עַל נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה", וכי מחלת שמה, והלוא בשמת שמה? אלא מכאן שחתן מוחלים לו על כל עוונותיו. ואף לכלה מוחלים על כל עוונותיה, כמבואר בילקוט שמואל. ואחד הטעמים בזה, מאחר והחתן והכלה פותחים עתה דף חדש בחייהם, אזי כדי לתת להם חשק וכח להתחיל בטוב בלי לשאת על כתפיהם משא של עבירות מהעבר, עושה עימהם בורא עולם חסד חינם, ומוחק להם את כל העבר הפלילי, ובכך יקל עליהם להתחיל התחלה טובה ונקיה. (עי' שו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן ט אות א, ב)

יותר מיום כיפור

גדולה מחילת עוונות של יום החופה יותר ממחילת עוונות של יום הכיפורים, שביום הכיפורים ישנם עוונות חמורים מאוד שאינם נמחלים, ואילו ביום החופה גם אותם עוונות נמחלים. (שו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן ט אות א ד"ה ומה שכתב)

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"א ה"ד): יש עבירות שהן מתכפרים מיד, ויש עבירות שאין מתכפרים אלא לאחר זמן. כיצד? עבר אדם על מצות עשה שאין בה עונש כרת [כגון שלא ברך ברכת המזון או לא הניח תפילין] ועשה תשובה, אינו זז משם עד שמוחלים לו. עבר על מצות לא תעשה שאין בה עונש כרת ולא מיתת בית דין [כגון שאכל חזיר או גילח זקנו

בסכין] ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר. עבר על כריתות ומיתות בית דין [עבודה זרה, חילול שבת, אכילה בכיפור, חמץ בפסח, נידה, עריות], ועשה תשובה, תשובה ויום הכיפורים תולים, ויסורים הבאים עליו גומרים את הכפרה. ע"כ. אולם, חתן וכלה, לרוב מעלתם, נמחלים להם כל העוונות, ובפרט לפי האמור לעיל שהסיבה היא כדי לסייע להם בפתיחת דף חדש בחייהם, שצריך שיהיה הדף נקי לגמרי בלי שום עוון, לא קטן ולא גדול.

קבלה לעתיד

מה שאמרנו שנמחלים עוונות החתן והכלה, הוא דוקא אם שבו בתשובה והתחרטו על מעשיהם הרעים שבעבר, וקיבלו על עצמם מכאן ולהבא לפתוח דף חדש, אבל אם בדעתם להמשיך במעשיהם הרעים, מפסידים הם הזדמנות פז זו, ולא נמחלים להם עוונותיהם. (יביע אומר ח"ג אבן העזר סימן ט אות א ד"ה ומה שכתב)

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ב הלכה ב, ג): ומה היא התשובה? שיעזוב החוטא חטאו, ויסירו ממחשבתו, ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד, וכן יתחרט על שעבר, ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם. אבל כל המתוודה בדברים ולא גמר בליבו לעזוב את החטא, הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו, שאין הטבילה מועילה לו עד שישליך השרץ, וכן נאמר: "ומודה ועוזב - ירוחם". וכן מבואר בגמרא (מסכת יבמות סג ע"ב) לגבי חתן, שאמרו: כל הנושא אשה, עוונותיו מתפקקים, שנאמר (משלי יח כב): "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב, וַיָּפֶק רָצוֹן מֵה'". וביאר הגאון רבי יאשיה פינטו [לפני כ-400 שנה] בספרו כסף נבחר, עוונותיו מתפקקים - נסתמים, והיינו שאף על פי שנמחלים עוונותיו, מכל מקום אינם נמחלים לגמרי, אלא הם כמונחים בקופסה ונסתמים שם לראות מה יהיה אחר הנישואין, אם ילך בדרך הישרה, הרי הם מחולים לגמרי, ואדרבה, נהפכים לו לזכויות, אבל אם ישוב לכִסְלָה, מגלגלים עליו גם עוונות ראשונים. ע"כ.

ומעתה צריך לומר, שגם עשיו שנשא את בת ישמעאל נתן בדעתו לחזור בתשובה, ולכן נמחלו עוונותיו, אלא שלאחר זמן חזר לסורו הרע והרשיע. וכיוצא בזה ביאר רבנו יעקב בן חביב, שהפסוק (בראשית כח ח): "וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו. וַיֵּלֶךְ... וַיִּקַּח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל", לשון 'וירא' מורה שבאותה שעה הרהר תשובה בליבו, והתעורר בו הרצון לקיים את רצון אביו, וכיון שראה שהיו נשותיו רעות בעיני אביו, לקח את מחלת שהיתה אז בחזקת הגונה וכשרה, שאם לא כן, נמצא שהחליף 'פרה בחמור'. עי"ש. (שם ד"ה והנה)

קבלת ברכה

מאחר ונמחלו עוונותיהם של החתן והכלה, והם נקיים מכל עוון ואשמה, לכך נוהגים לקבל מהם ברכה, ומקווים שברכתם תתקבל ותעשה פירות. ומעשה שהיה בשנת תשל"ה כאשר מרן זצוק"ל סבל קשות במאור עיניו, היה מקפיד ללכת לסדר חופה וקידושין, ולבקש מהחתן לאחר החופה שיברכו ברפואה שלימה. (צ)

חתן וכלה שאין בדעתם לשוב בתשובה, וממשיכים במעשיהם הרעים, אין שום ענין לקבל מהם ברכה, ואין צורך בברכה כזו כלל ועיקר. ועל זה יש להליץ את הפסוק (תהלים קט יז): "וְלֹא חָפֵץ בִּבְרָכָה, וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ".

בין אדם לחברו

אין מחילת העוונות לחתן ולכלה אלא מעבירות שבין אדם למקום כגון אכילת מאכלים לא כשרים, חילול שבת, איסורי עריות וכיוצא בהן, אבל עבירות שבין אדם לחברו, כגון שהזיק לחברו או לקח ממון מחברו שלא כדין וכיוצא בזה, עליהם להחזיר את הממון, לפייסו ולבקש מחילתו.

על החתן והכלה לבקש מחילה מהוריהם ולפייסם, שהרי זה בכלל עבירות שבין אדם לחברו, שאין התשובה מועילה עד שיפייס את חברו. (קד)

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ב ה"ב): אין התשובה ולא יום הכיפורים מכפרים אלא על עבירות שבין אדם למקום, כגון מי שאכל דבר איסור..., אבל עבירות שבין אדם לחברו, כגון החובל בחברו או המקלל את חברו או הגוזלו וכיוצא בהן, אינו נמחל לו לעולם עד שיחזיר לחברו מה שהוא חייב לו, ויפייסהו ויבקש ממנו שימחול לו. ואפילו לא הקניט את חברו אלא בדיבורים בלבד, צריך לפייסו עד שימחול לו.

תענית לבני אשכנז

מאחר ויום החופה הוא יום מחילת עוונות, על כן נהגו בני אשכנז שהחתן והכלה מתענים ביום חופתם, כדי להכניע לבבם לשוב בתשובה שלימה. ואולם אם הכלה חלשה וכדומה, אינה צריכה להתענות.

כן כתבו מהר"י ברונא, מהר"ם מינץ, והרמ"א (אבן העזר סימן סא ס"א). ויש מקומות שנהגו שהחתן בלבד מתענה ביום החופה, אבל הכלה אינה מתענה כלל. (שו"ת יחוה דעת חלק ד סימן סא. שו"ת יביע אומר חלק ג סימן ט אות ב)

חתן מבני אשכנז שיום חופתו חל ביום שאסור בתענית כראש חודש, חנוכה, פורים, ט"ו בשבט, ט"ו באב, אסרו חג וכיוצא בהם, לא יתענה. אולם ימי חודש ניסן ויום ל"ג בעומר, שאין איסור להתענות בהם אלא מחמת מנהג, יתענה.

ראש חודש ניסן בלבד, מתענה בו החתן. כיון שבלאו הכי יש נוהגים להתענות בו, בגלל שנפטרו בו נדב ואביהוא. (הרמ"א אורח חיים סימן תקעג. צד)

וידוי ארוך – מנהג בני אשכנז שהחתן אומר בערב יום החופה את הוידוי הארוך הנהוג לאומרו ביום הכיפורים, ואפילו בראש חודש. (שו"ת יבי"א ח"ג ס"ט סוד"ה ומה שכתב)

בני ספרד

בני ספרד לא נהגו להתענות ביום החופה. וכתב מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל: "ומכיון שלא נהגו להתענות, אין צורך לחדש מנהגים אצל הספרדים ועדות המזרח, מה שלא נהגו אבותיהם, וכל עדה תחזיק במנהגיה, ומכל שכן בזמן הזה שירדה חולשה רבה בעולם".

המנהג בארץ ישראל וברוב ארצות המזרח, שאין החתן והכלה מתענים ביום חופתם, כמבואר בכנסת הגדולה, מרן החיד"א, הגאון רבי יהודה עייאש, הראשון לציון הגאון רבי מיוחס בכר שמואל בספרו מזבח אדמה ועוד. ובכל זאת, כתב בספר חינא וחסדא [רבי יהושע שלמה ארדיט לפני כ-150 שנה] שטוב שלא יאכל הרבה מדאי, כדי שיהיה לבבו נכנע קצת לתשובה. וכתב מרן זצוק"ל: ומכיון שלא נהגו להתענות, אין צורך לחדש מנהגים. ומכל שכן העושים חופה קודם השקיעה, שאם מתענים לא עושים יפה, שהיא קולא הבאה לידי חומרה לדחות יום טוב שלו בשביל כך. ומכל שכן בזמן הזה שירדה חולשה רבה בעולם. וכל שכן שאין צריך שהכלות יתענו ביום חופתן. ואל תשיבני מאיזה חכמים [מבגדד] שאמרו שצריכים להתענות גם כאן בארץ ישראל, שאין ספק שנעלם מהם דברי כל האחרונים מגדולי רבני הספרדים, שהעידו בגודלם שאין המנהג כן, ובודאי בראותם אותם, הם הם יודו שאין להתענות. (שם אות ה)

וידוי

חופה הנערכת בלילה – החתן אומר וידוי ביום החופה בתפילות שחרית ומנחה. ואותם שאין אומרים וידוי, טועים הם טעות מוחלטת. אולם אם מתפללים מנחה בערב סמוך לחופה כשמתכוננים אליה, והחתן עמהם, או שמתפללים באולם, אפילו החתן אינו מתפלל עמהם, אין לומר וידוי, כיון שמקום האולם הוא כבית חתנים. (שו"ת יבי"א ח"ג סימן ט אות א סוד"ה ומה שכתב. צה, צו. הלכה ברורה ח"ז עמוד כט)

חופה הנערכת לפני השקיעה – לבני ספרד, אומרים וידוי בשחרית ומנחה, אלא אם כן עורכים את החופה סמוך למנחה, שאז אין אומרים וידוי וכנ"ל. אבל יש מבני אשכנז מקילים שלא לומר וידוי גם בשחרית.

כתב מרן השלחן ערוך (אורח חיים סימן קלא ס"ד), נהגו שלא לומר וידוי בבית החתן, ולא כשיש שם חתן. וכתב המשנה ברורה (ס"ק כא) והיינו משעה שנכנס לחופה, אבל מקודם לכן אומרים וידוי. ויש מקילים אף בשחרית שלא לומר. ע"כ. וכן יש נוהגים בבני אשכנז. אבל מנהג בני ספרד לומר וידוי כל שלא נכנס החתן לחופה, אלא אם כן מתפללים מנחה סמוך לחופה. וכן הורה הגאון החזון איש זצ"ל לגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א, שחתן ביום חופתו אומר וידוי עד כניסתו לחופה. (ארחות רבנו ח"ג עמ' רי)

והנה, מהלכה זו ישנם מבני אשכנז שטעו שלא לומר וידוי כבר משחרית אף אם החופה תערך בלילה, ולא נתנו דעתם שהקולא שלא לומר משחרית, היינו ביום החופה דוקא, וכגון כשהחופה לפני השקיעה, שאז נחשב יום זה כיום טוב שלו. כי מקור דין זה הוא בתרומת הדשן (סימן פ) שנשאל, האם יש לומר וידוי ביום שישי בשחרית כשהחתן בבית הכנסת? וכתב, נראה שאין לומר, הואיל ובאותו יום הוא נכנס לחופה, כל היום כולו הוא דבר אחד, ומועד שלו הוא. וראיה מערב פסח שאין אומרים בשחרית 'למנצח' משום שחיטת הפסח, אף שאין שוחטים את הפסח אלא לאחר חצות. ע"כ. ומפורש שהחופה באותו יום. וכן מפורש ברמ"א שם שכתב: "ואינו נקרא חתן אלא ביום שנכנס לחופה", אבל כשהחופה בלילה, לא. וכן פסק בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן יח) וזה תוכן דבריו: בענין אמירת תחנון ביום החופה כשהחופה בערב. הנה, אין מה לדון שמשמעות הפוסקים, תרומת הדשן, מגן אברהם וכל האחרונים, שמה שיש מקילים שלא לומר תחנון בשחרית כשהחתן שם, הוא דוקא כשהחופה ביום, אבל כשהחופה בלילה, ודאי אומרים בשחרית. וכן אני נוהג בבית מדרשי כשהחופה בלילה, להגיד תחנון בציבור בשחרית אף שהחתן נמצא שם. ע"כ. (וחזר על כך בח"ט סימן עדר אות ה). וכן פסק בפסקי תשובות (סימן קלא אות כא) שאם החופה בלילה, אומרים הקהל תחנון בין בשחרית בין במנחה, אף שהחתן מתפלל עמהם, ושכן מבואר בשו"ת שאילת שאול.

ניצול הזמן

מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל היה מייעץ לחתנים לסיים את כל הסידורים האחרונים עד יום קודם החופה, אבל ביום החופה עצמו יעסוק החתן בתורה בהתמדה כפי כוחו, שאין לך סגולה טובה להצלחה יותר מלימוד התורה, כמו שנאמר (תהלים א ב): "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ... וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ". (פט)

תפילה

החתן והכלה ישתדלו לקדש את עצמם ביום החופה, בשימת לב יותר בדיבור ובהנהגתם הכללית, [וכמו שכל אדם נזהר ונשמר יותר ביום הכיפורים בהליכותיו והנהגותיו]. וישובו בתשובה על מעשיהם. וטוב שיקראו פרקי תהילים ויבקשו מהקב"ה שישרה שכינתו ביניהם. (קד, קה)

תפילה ליום החופה שכתב מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל

ויהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שזיווגי עם ... בת ... יעלה יפה לבנות בית נאמן בישראל, ונזכה לזרע קודש של קיימא בבנים ובנות, ונזכה לגדלם לתורה וליראת שמים ברוב נחת ושלווה השקט ובטח. ותשרה שכינתך עלינו, ותטע בליבנו אהבתך ויראתך כל הימים, ונחיה יחד באהבה ואחווה שלום וריעות. לא נבוש בעולם הזה, ולא נכלם לעולם הבא. ונמצא חן ושכל טוב בעיני ה' ואדם. ובכל אשר נפנה נשכיל ונצליח. ונזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולהגדיל תורה ולהאדירה. כי אתה שומע תפילת כל פה. (כן קבלתי ממרן הראשון לציון והרב הראשי לישראל רבנו יצחק יוסף שליט"א)

מקוה

טוב והגון שהחתן יטבול במקוה טהרה ביום החופה. (צו)

צילומים

מרן זצוק"ל היה מתנגד לכך שהחתן והכלה ילכו ביום החתונה לטייל במקומות שונים כדי להצטלם, מחשש שמא יגעו זה בזו, וכפי שהנסיון הוכיח. ובפרט, שאין לאבד יום יקר זה בדברים של מה בכך. (קה)

אין צורך לבזבז את הזמן ולנסוע ממקום למקום כדי להצטלם, והחפצים בצילומים אלו, יעשו כן בסמוך לפני בואם לאולם בסטודיו של הצלם שיש לו רקעים שונים, [כמו הכותל המערבי, קבר רחל, תחנת רוח, שפת הים וכיוצא בזה]. והעיקר שיהיה הכל בשימת לב וביראת שמים טהורה לבל יגעו זה בזו כלל ועיקר.

הגעה לאולם

מנהג בני אשכנז שהחתן והכלה מגיעים לאולם כל אחד בנפרד, לאחר שאין החתן נפגש עם הכלה שבוע ימים קודם החופה. ומנהג רבים מבני ספרד שהחתן הולך לבית הכלה קודם החופה, ומגיעים יחד לאולם, והכלה נכנסת למקום הנשים, והחתן למקום הגברים, עד לעריכת החופה. (קכב)

צדקה לעניים

טוב להרבות בצדקה ביום החופה, וכמו כן יזמין עניים לסעודת החופה. והטעם לזה, מבואר בזוהר הקדוש, שבכל סעודת מצוה רוצה המקטרג לקטרג [סמא"ל, ראשי תיבות: סעודת מצוה אין לעשות], אבל אם רואה שבעל השמחה הזמין עניים לשלחנו ונתן צדקה לעניים, אינו יכול לקטרג. (בית חתנים א סח)

הכתובה

משפט הכתובה

יש לציין שדיני הכתובה דלהלן, מיוסדים בעיקר על פי הספר היקר והנעלה, לשם טוב ולתהילה, **"משפט הכתובה"** ח' חלקים, להגאון הגדול, מעוז ומגדול, אוצר כלי חמדה, יקר רוח איש תבונה, רבי **אליהו בר שלום** שליט"א, הרב הראשי לבת ים ת"ו, אשר לא הניח נושא קטן וגדול שלא דן עליו בהרחבה, כיד השם הטובה עליו, חן חן לו.

מהות הכתובה וטעמיה

עיקר הכתובה היא שטר התחייבות שהבעל מתחייב לתת לאשתו סכום כסף באם יגרשה או אם ימות, חס ושלום. ואגב זה, מוסיפים לכתוב בכתובה עוד חיובים שונים מהבעל לאשתו, וכדלהלן.

עיקר הטעם שתיקנו כתובה לאשה, כדי "שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה". והיינו, כי בעת שאין שום חוב רובץ על הבעל, שמא על כל דבר קטן שלא תמצא חן בעיניו, יגרשה. אבל כשיש חוב שרובץ עליו, יחשוב היטב היטב קודם שיגרשה, כי יודע שיצטרך לשלם לה טבין ותקילין.

לבד מזה, תשלום הכתובה עצמו, מראה דאגה אמיתית לאשה. הבטחת כסף הכתובה, היא בידיעה מראש שהכסף ישמש אותה באם תהיה אלמנה או גרושה, כדי שתוכל למצוא חן בעיני מישהו אחר אחריו, ובכך תהיה לה היכולת לבנות חיים חדשים עם בעל אחר. זו אהבה אמיתית ואחריות כלפיה, להתחייב לתת לה אפשרות טובה גם אחרי שתיפרד ממנו, אף על פי שלא תהיה לו כל הנאה באותה שותפות חדשה. (א לו, מט)

רגיעות ובטחון לאשה

לא די שיתחייב החתן בעל פה, אלא עליו לכתוב הכל ולתת לה שטר כתובה חתום, כדי שתהיה "סמכה דעתה", פירוש, שתהיה לה גמירות דעת ובטחון שהתחייבויות בעלה אליה יקויימו. והגם שחוב זה קיים עליו מתנאי בית דין אף אם לא כתבו, מכל מקום מחשש שמא יתחמק הבעל ויאמר 'לא נשאתיך מעולם', או שיאמר 'כבר פרעתי את הכתובה', לכן הצריכו שיהיה שטר בידה, שרק בכך "סמכה דעתה". (א מ. ב מו)

אחריות החתן

שטר הכתובה מוטל על החתן להביאו. כן מפורש במשנה (מסכת בבא בתרא קסז ע"ב): אין כותבין שטרי אירוסין ונשואין אלא מדעת שניהם, והחתן נותן שכר הסופר. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן סו ס"א): והבעל נותן שכר הסופר. וכתבו החלקת מחוקק והבית שמואל, מפני שהיא טובה שלו שעל ידי הכתובה, מותר לו להתייחד עימה ולבוא עליה.

אין אישות בלי כתובה

אין בני הזוג רשאים לחיות יחד חיי אישות בלי כתובה, ולכן תקנו חכמים לכתוב את הכתובה קודם החופה. ואפילו אם במשך השנים אבדה הכתובה, על הבעל לכתוב מיד כתובה חדשה. ומכל מקום כיום כותבים מראש גם 'העתק כתובה', וזה מצילם בינתיים עד שיכתבו כתובה חדשה. (בית חתנים א קעז)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סו סעי' א, ג): אסור להתייחד עם הכלה קודם שיכתוב לה כתובה. ואם כתב לה כתובה ונאבדה, צריך לכתוב אחרת בעיקר הכתובה, שאסור לאדם לדור עם אשתו שעה אחת בלא כתובה. עי"ש.

☜ כתיבת הכתובה כהלכה

כתובה לכתחילה

אין להקל ראש בכתיבת הכתובה ולחשוב שזהו דבר של מה בכך, כי תקלות שונות יכולות לקרות ולפוסלה לגמרי. על כן, על ממלא הכתובה לברר היטב את השמות, הגדרת המקום ושאר הפרטים כדלהלן, כדי שתהיה הכתובה כשרה לכתחילה. ואם אינו עושה כן, הרי הוא גונב את דעת החתן והכלה, שהרי הם מינוהו לסדר להם כתובה כשרה לכתחילה ולא בדיעבד. ופעמים שיכול לפוסלה אפילו בדיעבד. ומלבד זאת, הרי הוא נכשל באיסור גזל אם משלמים לו על סידור החופה והקידושין. (א קכח. ב מ)

קבלת רשות

גדולי הדורות מלפני 900 שנה, עשו תקנות וחרמות שלא יסדר אדם קידושין אלא אם כן יש לו רשות מרב העיר. והעובר על תקנה זו, הריהו פורץ גדר, וגדול עוונו מנשוא. ומה גם, שבדרך כלל, מי שאין לו רשות לסדר קידושין, אינו יודע גם לכתוב כתובה כהלכתה. על כן, אין לקחת לסידור קידושין אלא חכם הבקי בעניינים אלו, וקיבל רשות על כך מרב העיר. (א קלד)

בגמרא (מסכת קידושין יג ע"א) אמרו, כל מי שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין, לא יהא לו עסק עימהן. ואמר רבי יוחנן, וקשים הם לעולם יותר מדור המבול.

בנחת ומתינות

יש למסדר הקידושין למלאות את הכתובה בנחת ובמתינות, ובכך יקל לו לדקדק כהלכה בכל תיבה ותיבה לאותיותיה, שתהיינה שלימות ולא חלקיות. אבל כשכותבים כתב מהיר ומזולזל, האותיות לא ברורות דיין, והרבה פעמים תדמה אות אחת לאות אחרת, ומשמעות הדברים משתנה לגמרי. כמו כן, ישתמש בעט משובחת כדי שלא יצטרך לחזור כמה פעמים עד שתווצר צורת האות, ויתן רווחים שווים בין האותיות והתיבות, שכל זה מתיקון השטרות, ובכך נמנעים זיופים ותקלות. (א קנב)

כתב מרן השלחן ערוך (חושן משפט סי' מב ס"ג): מתיקון שטרות להתבונן בווי"ן וזייני"ן שלא יהיו דחוקים בין התיבות, שמא זייף והוסיף וא"ו או זיי"ן; ולא יהיו מרוחקים, שמא מחק אות אחת, וכל כיוצא בו. לכן, צריך הסופר להיזהר בכתיבת השטר שיהיו אותיותיו דומות זו לזו, ויהיה הכתב מיושר ושוה בכל דבריו, שלא ירחיק האותיות זו מזו יותר מדאי, ואל ידחוק הכתב יותר מדאי, ואל ידחוק במקום אחד וירחיק במקום אחר. לפיכך, אין העדים רשאים לחתום, עד שידקדקו היטב בכל אותיותיו. ולפיכך, כשיבוא השטר לפני הדיין, צריך לעיין בכל אותיותיו, ולדמות אות לאות, ואם רואה בו שום שינוי, לא יגבה בו עד שיבדוק הדבר היטב. ע"כ.

בא וראה כמה צריך להיזהר בכתיבת האותיות שיהיו שלימות, שמחמת זלזול בכתיבת אות אחת שלא כדין, כתב הרשב"א [בפסקו האחרון לפני פטירתו], שהבנים ממזרים! ומעשה שהיה, כך היה: כתבו גט לאשה ששמה "אשת**ר**לה", וכתבו את הרי"ש קצר והיתה דומה לוא"ו, ורוב האנשים קראו את הרי"ש כוא"ו "אשת**ו**לה", חוץ מאחד שקראה כדין. ונשאל הרשב"א האם הגט כשר? והשיב: "הגט פסול מהתורה, ואם הותרה לינשא - מכוער הדבר, ותצא מבעלה, והולד ממזר. ואוי לעיניים שכך רואות ולאוזניים שכך שומעות, שיקומו אנשים טועים ויורו בענין גיטין וקידושין, והלוא אמרו חז"ל, מי שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהיה לו עסק

עימהן". ע"כ. ודי בזה כדי לעורר את כותבי הכתובות לכתוב בזהירות, באופן שלא תשתנה אף אות ותדמה לאות אחרת, שאם ישתנה שם החתן או הכלה, תיפסל הכתובה, ונמצאו חיים באיסור ללא כתובה. (ב קיג)

זמן מילוי הכתובה

רבים ממסדרי הקידושין ממלאים את הכתובה באולם לפני החופה, לפי שבזמנינו הכתובה כבר מודפסת וצריך למלאות בה רק פרטים אחדים שאינם נמשכים זמן רב. אולם, מי שאינו רגיל במילוי הכתובה, ראוי שלא ינהג כן, לפי שאז אין פנאי לברר ספקות מסויימות שיכולות להיווצר ברגעים אלו. על כן, הנכון שיברר את הפרטים כמה ימים קודם החתונה, וימלא את ההעתק בביתו בנחת ובדקדוק כהלכה, ובאולם ימלא רק את הכתובה העיקרית בנחת ובמתינות. ובכך גם המשפחה והצלם שמחים שיכולים לצלם את מעמד כתיבת הכתובה.

רב שאינו בקי במילוי הכתובה, נכון שימלאנה בביתו בישוב הדעת, ולא תחת דוחק צילומי הצלם והציבור המביט מסביב, שזו סיבה להרבה מן התקלות שיש במילוי הכתובה. ויש טעויות שלא תתגלינה לעולם, מאחר וכותב במהירות כפי הנראה באותה שעה, ואינו בודק או מגיה אחריו, והכתובה נמסרת לכלה ולאמה מתוך איחולים שלא תיפתח אף פעם, וכך תישאר הטעות צפונה בשטר לעולם. ומעשה במסדר קידושין שמחמת הלחץ טעה וכתב את שמו במקום שם החתן, ומסדר קידושין אחר טעה וכתב את שם האמא של הכלה במקום את שמה; והכתובה פסולה לגמרי. אולם כשממלא בביתו מראש, יש סיפק בידו לברר פרטים רבים. ופעם נתגלה בבירור זה שהכלה היא מאומצת, מה שהסתירו מהרבנות בשעת הרישום.

ומעשה בחופה שהתקיימה בעיר "קרית גת", ומסדר הקידושין טעה וכתב "קרית מת", כי ה-ג' היתה מרושלת עד שנראית מ"ם ממש, ולא שם ליבו לזה, ולא הגיה את כתיבתו, וסגרו את הכתובה ונתנוה לבני הזוג. לאחר תקופה באו בני הזוג, מחמת פחדים וויכוחים שהיו ביניהם, לבדוק את הכתובה, ואמרה האשה שחולמת כל הזמן על קברים ומתים, ונדהמו כשהראו להם את הטעות. שוב מעשה מחריד, במסדר קידושין שבמקום לכתוב "עיקר כתובתה", מיהר וכתב "עקר כתובתה" בלי י'. ובעוונות, אשה זו הרתה שמונה פעמים והפילה בזה אחר זה, עד שהביאו את הכתובה לבדוק, ונתגלה הדבר וסידרוהו, וברוך השם הרתה שוב והולידה לחיים טובים ולשלום ונפקדה מעקרותה. ועוד מעשה בזוג אחר, שעמדו לקראת גירושין, והחליטו לבדוק את הכתובה, ונמצא שבמקום לכתוב את שם הבעל "גרשון", כתב בחופזה וא"ו כמו יו"ד, וגם היתה טיפת לכלוך דיו אחרי האות ג', עד שנראתה ממש תיבת "גירשין". ואחר שנבוכו הרבה, השפיעו עליהם "שהכתובה אשמה בגירושין" וכתובה חדשה תעזור להם, ואכן החליפו את הכתובה ופתחו דף חדש של אהבה ואחוה שלום ורעות.

ופשוט, שכל טעויות אלו ודומותיהן, וסגנון הכתיבה הבלתי מושלם, וכהנה מגרעות, באות על הרוב מפני שכותבים את הכתובה ברגע האחרון תחת עיני הציבור, והתזמורת כבר מנגנת ברעש, והקהל מצטופף סביב הרב, והמפה שעל השולחן נמשכת לכאן ולכאן, והצלם מסנוור ממול. ופעם אחת אבי החתן גער ברב ש"כל הזמן הולך לו, וחבל על המנות היקרות ששילם אם לא מתחילים בסעודה", ונלחץ הרב לכתוב מהרה, ובחפזונו יצתה טעות תחת ידו, ושוב הביאו כתובה חדשה לכתוב הכל מחדש. אבל אם ממלאים את הכתובה מראש, ובישוב הדעת, נמנעים דברים אלו.

ובאמת אין תלונה כל כך על מסדרי הקידושין שהם נאלצים לעשות מלאכתם תחת לחץ, אלא על הזוגות ומשפחותיהם; שכיון שאת כל ענייני החתונה הסדירו היטב מראש, ומדדו הבגדים, ובדקו המאכלים והאולם והתזמורת וכו', מפני מה ישאירו רק את הכתובה למלאותה שלא בנחת. ועצה טובה לכל מסדר קידושין לומר לחתן שיבוא אליו לפני החתונה בישוב הדעת, ויכין את הכתובה מראש. (א קנה)

קלקול בכתובה גורם מניעת שלום בית

כתב בשו"ת אפרקסתא דעניא בשם גדול אחד, שהיה מדקדק מאוד בכתובות, ואם בא לפניו זיווג שלא היה ביניהם שלום בית, ציוה להביא לו את הכתובה לבדוק אותה, כי קבלה בידו שקלקול בכתובה גורם מניעת שלום בית. ע"כ. ואמנם צריך מאוד ליזהר שהדבר ייעשה רק על ידי תלמידי חכמים צדיקים ויראי השם, שאינם עושים כן לתועלת ממון וכבוד וכדומה, ככל מיני מתחזים למיניהם. (קטו)

תקנה טובה

תקנה טובה תקנו במקומות רבים מערי הארץ, שאת 'העתק הכתובה' ימלא אדם הממונה מטעם המועצה הדתית הבקי ומומחה בהלכות אלו היטב, והרב מסדר הקידושין יעתיק ממנו לכתובה העיקרית שכותבה באולם קודם החתונה. (א קלא)

מעשה שהיה באחת מהרבנויות שקיבלו עליהם מנהג טוב זה, וכשמסדר הקידושין קיבל לידיו באולם את הכתובה עם ההעתק, עיין בה לפני החופה עם החתן וההורים כנהוג, ושאל לאבי החתן אם שמו כמו שכתוב בהעתק, ואבי החתן צחק שאין זה שמו כלל וטעות גמורה היא; ויתרגז הרב על הטעות של ממלא ההעתק, והפליג במיעוט ידיעת ההלכה של רבני הרבנות ואי למדנותם וכו', ותיכף סידר כתובה אחרת כפי השם שאמר לו אבי החתן. ולמחרת פנה לרבנות בתלונה רבה על הטעות שכתבו לו בהעתק. או אז השיבו לו בנחת, כי במחילה מכבודו, הוא נכשל, מאחר וחתן זה מאומץ, והמאמץ אינו מכיר באבי החתן האמיתי ומשכיח אותו ורגיל לקרוא לעצמו אבא, והעלים ממנו את העובדה הזו. והיה לו לחכם לתהות לרגע למה כתבו ברבנות שם אחר, והיה חוקר הדבר ולא פוסל מיד. והכריחו לרב מסדר הקידושין לקרוא שוב לחתן והכלה והעדים, ולהחליף את הכתובה ולעשותה מחדש כפי שכתב הרב מהרבנות.

ודע, כי אמנם לפעמים מסדר הקידושין גדול בתורה ממי שנתמחה במילוי הכתובה, מכל מקום תקנה זו כוחה יפה בכל מקום. כי לא כדורות הקודמים דורותינו; שבזמן הקודם הרב בקהילתו היה בקי בכל התורה, והוא היה תופס הישיבה ואב בית הדין ומורה צדק, ויודע שולחן ערוך הלכות שטרות ואישות וגיטין היטב, באופן שגדלותו בתורה ואחריותו על סידורי הקידושין במקום מושבו, היתה ערובה לקידושין וכתובה כדת. אבל כהיום בחירת מסדר הקידושין היא בעיקר כיבוד, להראות מי הוא אשר המשפחה חפצה ביקרו, בעקבות כך שלימד תורה את החתן, או עקב תוארו המפורסם, או לרגל נעימות הנהגתו וכיוצא בזה, והכיבוד אינו לקיחת אחריות על היתר הנישואין, אלא עניינו רק מי יברך את שתי הברכות הראשונות, ויסתכל על מעשה הקידושין שהכל כדת. ואילו החקירה האמיתית לתת היתר נישואין לחתן והכלה הללו להינשא יחד, שהינם יהודים, ופנויים, ומותרים זה בזה, מוטלת על לשכות רישום הנישואין ועל הרב האחראי עליהן. וכשם שהכנת הכלה וטהרתה היא באחריותם בלי התערבות מסדר הקידושין, טוב שגם מילוי הכתובה ייעשה על ידי מי שמתעסק בכך תדיר, והוא בקי בכל השאלות והפתרונות הקשורים בכתיבת הכתובה, והחתן יכבד את מסדר הקידושין רק לנהל את הכל בטוב טעם ודעת, אחרי שהוכנו לו הדברים כראוי. ובאמת שמאז ומעולם, הכתובה היתה נכתבת על ידי "סופרי בית דין" דווקא, מחמת שהם מתמחים ודייקנים יותר.

ובדורנו, הננו רואים זאת בכמה שטחים, שאחר שהתורה גדולה ואין בכוחנו להכילה כראוי, ישנם מומחים למקצועות התורניים השונים, זה מומחה בהלכה וזה בדקדוק, זה בשחיטה וזה בסת"ם, זה בשמות גיטין וזה בסידור קידושין, [וזה בכתיבת הכתובה]. על כן, ראוי ללכת למומחה. וכשם שרופא 'כללי' אינו מומחה במיוחד ברפואת האוזן (דרך משל), והזקוק לרפואת האוזן עדיף לו שילך למומחה בנושא זה, כן תלמידי חכמים כלליים בכל התורה, עדיף להם שיתנו כתיבת הכתובה למי שמתמחה בכך דווקא. והוא תיקון טוב ומועיל בעם ישראל.

כתיבה מוקדמת

אם ממלאים את הכתובה כמה ימים קודם החופה בעיר אחרת, מותר לכתוב בה את התאריך והמקום שבו יתקיים הקנין לאחר מכן [שבדרך כלל הוא מקום החופה]. ואף שעתה אינו נמצא שם, אין זה נחשב שמשקר, כיון שבעת החתימה, שאז השטר מקבל תוקף, יהיו התאריך והמקום נכונים. (א תעד. ה תסב)

שלא יהיה נראה כשקר

מספרים על הגאון רבנו עזרא עטיה זיע"א ראש ישיבת "פורת יוסף", רבם של כל מנהיגי הדור הספרדי, שגודל פרישותו וקדושתו לצד גאונותו וחריפותו היו לשם דבר, ומידת האמת היתה נר לרגליו.

ומעשה שהיה באחד מחשובי הישיבה שנבחר לכהן פאר כרב באחת מערי התפוצות בחוץ לארץ, ולשם כך בא לראש הישיבה לקבל את תעודת ההוראה שעליה נבחן מזמן. המנהג באותם ימים היה, שלאחר המבחנים לא נתנו את התעודה ביד שמא ישכח תלמודו, ולכן היה הרב משאיר את התעודה אצלו עד שהאברך מקבל משרת רבנות. והנה עמד ראש הישיבה לחתום על התעודה, אך לפתע עצר והרהר דקות ספורות, ביקש את סליחת תלמידו ויצא לכמה רגעים, לאחר זמן ממושך קם התלמיד לחפש את רבו, ולחיפוש הצטרפה הרבנית ובני הבית, אך הרב איננו. עברה שעה ורואים את הרב בא מסוף הרחוב מתנשם ומתנשף כאשר רק הגלימה לגופו, ואפילו המצנפת בבית, וכולם חרדו שמא ארע משהו.

הרגיעם הרב ואמר שעתה הוא חוזר מחורבות הישיבה בעיר העתיקה!! נבהלו השומעים והרבנית, איך סיכן את עצמו ללכת ברגל משכונת 'גאולה' עד לעיר העתיקה, דרך ארוכה ורצופה בסכנות איומות, וכי מה יש לחפש בעיר העתיקה בו בזמן שהישיבה חרבה? פתח הרב את התעודה והסביר את דבריו. כאשר באתי לחתום על התעודה ראיתי שכתוב בפנים: החותם פה בתוככי ישיבת פורת יוסף 'העיר העתיקה'. וחשבתי איך אחתום, והרי כעת אני בתוככי ישיבת פורת יוסף 'גאולה', הרי יש בזה שקר. לכן רצתי לחורבות ישיבת 'פורת יוסף' בעיר העתיקה לחתום על התעודה כדי שלא יהיה שום שקר...

הדברים מאלפים ומדברים בעד עצמם, כמה דקדק הרב לאמת. (אור דוד ח"ב עמ' ריב)

גרפיקה

מותר לכתחילה לכבד כל אדם במילוי הכתובה, וכגון שהאבא או הסבא או הכלה כתיבתם נאה ביותר. ואפילו הכותב הוא ילד קטן, רשאי לכתוב. ויכינו מראש את נוסח המילוי כהלכה, והם יעתיקו מילה במילה. וקודם החופה, יגיה הרב את הכתובה לוודא שנכתבה כהוגן, כי עליו מוטלת האחריות. (א קס, קסב, קסג)

אם הכלה גרפיקאית או ציירת, יכולה לעטר את הכתובה בציורים יפים.

אין לעטר את הכתובה, וכל שכן למלאותה, על ידי גרפיקאי רשע או מחלל שבת או גוי, שכיון שהכתובה היא צינור לקבלת השפע והברכה, היאך תיעשה על ידי מי שאינו כלי מחזיק ברכה?. (א קסג)

כתב לא מחיק

הכתובה צריכה להיכתב בדיו שלא עשוי להימחק, על כן לא יכתוב בעיפרון או בטוש מחיק, מפני שאפשר לזייפה, אלא בעט משובחת שהדיו נספג היטב. (א קעא)

ראשי תיבות

לכתחילה אין לכתוב בכתובה ראשי תיבות, כדי שלא יווצר מצב של זיוף אם יפרשוהו למשהו אחר, אלא אם כן הם ראשי תיבות ידועים ומפורסמים לכל, כגון: עיה"ק [עיר הקודש], תובב"א [תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן], הרה"ג [הרב הגאון], שליט"א [שיחיה לאורך ימים טובים אמן], הי"ו [השם ישמרהו ויחייהו], יע"ח וכ"י [יעלת חן וכלילת יופי], תחי' [תחיה], וכל כיוצא בזה. (א קעח)

מילוי הכתובה

כפי שנתבאר, כיום, נוסח הכתובה מודפס בצורה מהודרת ונאה, ומשיירים בו מקומות מסויימים ריקים, כדי למלאות בהם את **התאריך, שם המקום, שמות החתן והכלה ואבותיהם, סך הכתובה, מקום הדירה וחתימות העדים.** להלן נבאר מעט מפרטי הדינים בהם בסייעתא דשמיא.

☜ התאריך

יום, חודש ושנה

בתאריך ממלאים את היום בשבוע, היום בחודש, שם החודש, ומספר השנה. לדוגמא: **ב**חמישי **בשבת** ארבעה ועשרים יום **לחדש** טבת **שנת** חמשת אלפים ושבע מאות ושבעים ושמנה.

יש לדייק באיות ולכותבו בדקדוק כפי שכתוב בתורה, אם מלא ואם חסר, וכדלהלן.

* ימי השבוע

שלישי, רביעי, חמישי – בשני יודי"ן. **שני, ששי –** ביו"ד אחת. (א שיז)

יום ראשון – חופה הנערכת ביום ראשון לפני השקיעה, כותבים **באחד בשבת.** ואף על פי שלפי כללי הדקדוק, היה לנו לכתוב: **בראשון בשבת**, בכל זאת מפני חביבות לשון תורתנו הקדושה שאמרה "ויהי ערב ויהי בוקר יום **אחד**", כותבים **באחד בשבת.** (א שיז)

* ימי החודש

א' לחודש – ביום הראשון של החודש [שהוא תמיד ראש חודש] כותבים: "ביום אחד" לחדש... ואם כתב "באחד", גם כן טוב. ואין צריך לכתוב "שהוא ראש חודש...". (א שלז, שמ) לדוגמא: **ב**רביעי **בשבת** ביום אחד **לחדש** שבט **שנת** חמשת אלפים ושבע מאות ושבעים ושמנה.

בהרבה פסוקים בתורה מצאנו שכתוב "באחד לחדש", ובמיעוט פסוקים כתוב "ביום אחד

לחדש", וכיון שהלשון מבוררת יותר כשכותב, "ביום אחד לחדש", הנכון לכתוב כן, וכמבואר בשלחן ערוך (סימן קכו ס"ד). ובפרט אם חל יום א' לחודש ביום ראשון בשבוע, שאז יצא שכותב "**באחד** בשבת **באחד** לחדש", שזו כתיבה פחות מבוררת, על כן יכתוב, "**באחד** בשבת **ביום אחד** לחדש", שאז הלשון מבוררת היטב.

ל' לחודש – ביום השלושים של החודש [שהוא גם כן ראש חודש], כותבים: "ביום שלשים לחדש פלוני שהוא ראש חדש פלוני". לדוגמא: "**ב**חמישי **בשבת** ביום שלשים **לחדש** שבט שהוא ראש חדש אדר". וישים לב למלאות תיבות 'ביום שלשים' קודם תיבת **לחדש** הכתובה בנוסח הכתובה, ואחריה יכתוב, 'שבט שהוא ראש חדש אדר'. (א שנג, שנח)

לשון זכר – כיון ש"יום" הוא לשון זכר, על כן יש לכתוב את ימי החודש בלשון זכר, כגון: יום אחד, שני ימים, שלשה ימים, אחד עשר יום, שנים עשר יום, אחד ועשרים יום, שנים ועשרים יום. ומכל מקום, אם טעה וכתב בלשון נקבה, כגון: שתי ימים, אחת עשרה יום, אחת ועשרים יום, הכתובה כשרה, כיון שאנחנו מבינים בבירור את התאריך הנכון. (א שמא, שמז)

סדר הכתיבה – בימי החודש כותבים תחילה את האחדים ואחר כך את העשרות [מהקטן לגדול], כגון: אחד ועשרים יום, שנים ועשרים יום. ואם טעה והקדים את העשרות לאחדים, כמו: עשרים ואחד יום, עשרים ושנים יום, הכתובה כשרה.

כתיב חסר – יש לכתוב את ימי החודש כפי שכתובים בתורה בכתיב חסר, כגון: "שלשה", "שמנה" [ללא ו'], חמשה, ששה, שבעה, תשעה [ללא י']. וכן שלשה עשר, חמשה עשר, שלשה ועשרים, חמשה ועשרים. ומכל מקום, אם טעה וכתב בכתיב מלא, שלושה, שמונה, שמונים, הכתובה כשרה ואין צריך לתקן. (א שמח. ועי' שמא)

'ב' החיבור – ביום א' לחודש כותבים '**ב**יום אחד' בבי"ת, וכן ביום ל' לחודש '**ב**יום שלשים', [כי כך הוא לשון התורה]. אבל בשאר הימים לא כותבים 'ב', אלא שני ימים, שלשה ימים. ומכל מקום, אם שינה, הכתובה כשרה לכתחילה. (א שלט, שדמ) כגון: **ב**חמישי **בשבת** 'שני' ימים **לחדש** טבת, ולא יכתוב: 'ב'שני ימים **לחדש**.

יום או ימים – עד עשרה ימים לחודש כותבים 'ימים', אבל מאחד עשר כותבים 'יום'. ואם טעה ושינה, אין זה מעכב. (א שמט)

* שם החודש

יש לכתוב את שמות החודשים בדקדוק האותיות כראוי. ואם טעה, הכתובה כשרה, כל שאנו מבינים בוודאות באיזה חודש מדובר. (א שסח)

שמות החודשים – ניסן [מלא י']. **אייר** [שני יודין]. **סיון** [י' אחת, ו' אחת]. **תמוז** [מלא ו']. **אב** [ולא מנחם אב, שאין זה שם החודש אלא איחול וברכה]. **אלול** [מלא ו']. **תשרי** [י' אחת. ולפי המסורת קוראים תשְׁרִי ר' בחיריק ולא בצירי]. **מרחשון** [במילה אחת, כי זהו שם החודש. ו' אחת]. **כסלו** [ללא י']. **טבת. שבט. אדר.** (א שסח - שעט)

שנה מעוברת – בחודש אדר א', יכתוב: **אדר הראשון.** ובחודש אדר ב', יכתוב: **אדר השני.** (א שעט)

אם טעה וכתב 'אדר' בלבד, אזי באדר א' - הכתובה כשרה. ובאדר ב' - הכתובה פסולה וצריך להחליפה, כי סתם 'אדר' הוא אדר א', ונמצא שהשטר מוקדם ופסול. (א שפב)

ל' לחודש אדר א' - כותב למשל: **ב**חמישי **בשבת** ביום שלשים **לחדש** אדר הראשון שהוא ראש חדש אדר השני **שנת** חמשת אלפים ושבע מאות ושבעים ותשע.

* השנה

יכתוב את מספר השנים מלא, ולא בראשי תיבות כפי שנהוג לכתוב תשע"ח.

לשון נקבה – כיון ש"שנה" היא לשון נקבה, על כן ישים לב לכתוב את מספר השנים בלשון נקבה, כגון: אחת, שתים, שלש, אחת עשרה, שתים עשרה, עשרים ואחת, עשרים ושתים. ואם טעה וכתב בלשון זכר, כגון: אחד, שנים, אחד עשר, עשרים ואחד, הכתובה כשרה, כיון שאנחנו מבינים את התאריך הנכון. (א שצא)

סדר הכתיבה – במספר השנים כותבים תחילה את האלפים ואחר כך את המאות, העשרות והיחידות, [מהגדול לקטן]. כגון: שנת חמשת **אלפים** ושבע **מאות ושבעים ושמנה.** ואם טעה והפך, [שנת שמנה ושבעים ושבע מאות וחמשת אלפים], הכתובה כשרה. (א שצא)

ו' החיבור – ישים לב לכתוב ו' החיבור בין כל פרטי הספרות, כגון: **ו**שבע מאות **ו**שבעים **ו**שמנה. כי המשמעות היא: אלפים, ובנוסף עליהם מאות, ובנוסף עשרות, ובנוסף יחידות. (א שצד)

כתיב חסר – יש לכתוב את מספר השנים כפי שכתוב בתורה בכתיב חסר, כגון: שלשים, חמשים, ששים, שבעים, שמנים... וכן שלש, שמנה. ואם טעה, אין זה מעכב. (א שצג)

*** להלן** (עמוד 320) **הובאה טבלת סיכום כל התאריכים, כדי להקל על ממלא הכתובה.**

מטרת התאריך

כתיבת התאריך בכתובה מורה על הזמן שבו עשה החתן את הקנין להתחייבויותיו לכלה, ואינו מורה על זמן כתיבת הכתובה ולא על יום החופה. על כן אפשר למלאות את הכתובה כמה ימים קודם החופה, ולכתוב את התאריך שבו יֵעשה הקנין, שבדרך כלל הוא בחופה או מעט לפני החופה. (א רעג)

חופה לפני השקיעה

אין ראוי לכתחילה לקבוע את החופה "לפני השקיעה", אלא כאשר ברור שיעמדו

לחופה זמן מספיק, כחצי שעה לפחות, לפני השקיעה, מבלי להתחשב במספר האנשים שיגיעו, ויגמרו את החופה בנחת וכראוי לפני השקיעה. (א רעט)

בחופות הנועדות להתקיים לפני השקיעה מצויות כמה בעיות, ראשית, בתאריך הכתובה, שאם לא יסיימו את הקידושין וקנין הכתובה וחתימות העדים לפני השקיעה כפי התאריך הרשום בכתובה, ויגמרו בלילה, נמצא שתאריך הכתובה הוא מוקדם. ותאריך מוקדם בשטרות, בדרך כלל פוסל. גם מפאת שהזמן מצומצם כותבים את הכתובה בלחץ, ואין זמן לדקדק ולכתוב כראוי, ולחקור על השמות כיאות ויש חשש לטעויות. ופעמים נכנסים גם לספק במספר ימי המשתה והברכות אם ששה או שבעה ימים.

בחופה האמורה להערך לפני השקיעה, עצה טובה שלא יכתוב מסדר הקידושין את התאריך שבכתובה אלא בסמוך ממש לחופה, שאז יוודא את התאריך הנכון אם הוא אכן לפני השקיעה או היום שלמחרת. (א דש)

תאריך מוקדם

אם קבעו את החופה לפני השקיעה וכתבו בכתובה תאריך שלפני השקיעה, אך מכל סיבה שהיא לא תסודר החופה עד הלילה, אזי יעשו קנין עם החתן מיד לפני השקיעה בפני העדים, והכתובה כשרה. כי כאמור לעיל התאריך שבכתובה מורה על שעת הקנין ולא על יום החופה.

במקרה זה, אם העדים חותמים לפני החופה, עליהם לברר את הסכום הכתוב בכתובה, כדי שידעו על מה הם מעידים בחתימתם. אולם אם העדים חותמים תחת החופה כנהוג, אינם צריכים לברר, כי בלאו הכי ישמעו זאת כשיקראו את הכתובה וידעו על מה הם מעידים. [ומה שחותמים בלילה, אף שבפועל הקנין היה ביום הקודם, אין זה שטר מוקדם, כיון שאין חתימתם אלא לראיה שהיה הקנין בתאריך זה.] (א רצז)

[כתב בשו"ת שאילת שלום, אף שאין דעתו של החתן להתחייב אלא משעת החופה, בכל זאת, בזה שכותבים את הכתובה ועושים קנין קודם, אין זה נחשב שטר מוקדם, לפי מה שכתבו התוספות, שכאשר רואים העדים שזמן הכתיבה הוא קודם המסירה, נותנים דעתם לידע את יום המסירה, ונמצא שאינו מתחייב אלא משעת המסירה, לפיכך נראה שצריך שהחתן ימסור את הכתובה לכלה בפני העדים. וכן מבואר במעשה רב אצל הגאון הרב ברוך יצחק לוין (אב בית דין ירושלים) שכתב, וראיתי הלכה למעשה בקידושין שהיו נוכחים גאון הדור רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל וחתנו הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, ואני הייתי מסדר הקידושין, והיה פקפוק כיון שסידור הקידושין התאחר קצת עד אחרי השקיעה, וזמן של הכתובה היה לפני השקיעה, ואמר הרב קוטלר שכיון שמוסרים את הכתובה לידי הכלה בפני עדים, אין חשש בזה, שיש קול לזמן ההתחייבות (פסקי דין ירושלים דיני ממונות ובירורי יהדות ח"ד עמוד רצה). אולם הרדב"ז כתב, שבאמת כוונת החתן לשעבד נכסיו משעת הקנין ממש, ואפילו יום או יומיים קודם, וכן היה המנהג במצרים שהיו באים החתן והכלה והקרובים והעדים לבית הדין שמונה ימים לפני החופה ועושים קנין על הכל, והחתימות על הכתובה היו רק בליל החופה. וכתב בספר נהר מצרים, ומנהג יפה הוא, שמאותה שעה הוא משעבד לה נכסיו. (א ש)]

לא עשו קנין

כתובה שכתוב בה תאריך שלפני השקיעה, ולא עשה החתן קנין עד הלילה, יש לפסול את הכתובה מחמת שהשטר מוקדם, ולהחליפה בכתובה אחרת. ואם אין להם כתובה אחרת, יש לתקן את התאריך, ועיין להלן (עמוד 182) כיצד מתקנים.

חופה בבין השמשות

כשהזמן מצומצם ולא ברור אם יספיקו לעמוד לחופה קודם השקיעה, ועדיין לא כתבו את התאריך, הטוב ביותר שימתינו ולא יתחילו את החופה עד צאת הכוכבים, ואז יכתבו תאריך של הלילה.

אולם אם מוכרחים להתחיל בחופה ב"בין השמשות", אם לא עשו קנין לפני השקיעה, יכתבו את התאריך של הלילה. כי מאחר והקנין יהיה בזמן שהוא ספק יום ספק לילה, הנכון לכתוב תאריך הלילה, כי תאריך מאוחר בשטר, כשר. **ואם עשו קנין לפני** השקיעה, לכתחילה גם בזה עדיף שיכתבו תאריך של הלילה [כיון שהחופה תהיה בלילה], ואם כבר כתבו תאריך של היום, הכתובה כשרה, וכמבואר לעיל. (א שט)

☜ המקום

מקום הקנין

כותבים בכתובה את המקום שבו עושה החתן את הקנין על התחייבויותיו בכתובה. כדי שיהיה ניתן לזהות בבירור מי הם העדים ולקיים את חתימות ידם. (א תסו, תפז)

פה. כאן.

קודם שיכתוב את שם המקום, נכון להוסיף תיבת "פה", לדוגמא: "למנין שאנו מוֹנין **פה** בעיר נשר". ולמנהג בני אשכנז במקום "פה" כותבים "כאן", לדוגמא: "למנין שאנו מוֹנין **כאן** בעיר בני ברק". (א תפח)

ערי הקודש

נוהגים לתאר בתואר "עיר הקודש", את ארבעת הערים: ירושלים, חברון, צפת וטבריה כגון: "למנין שאנו מוֹנין פה **עיר הקודש** ירושלם". והמוסיפים כן לכל עיר, יש להם על מה לסמוך, כי באמת כל ארץ ישראל נקראת קדושה, שנאמר (ישעיה סד ט): "עָרֵי קָדְשֶׁךָ הָיוּ מִדְבָּר". (א תקנד) וכן אמרו (מסכת כלים פ"א מ"ו): ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות.

תובב"א

נוהגים לברך את העיר ירושלים בברכת תובב"א, שזה ראשי תבות: **ת**בנה **ו**תכונן **ב**מהרה **ב**ימינו **א**מן. ויש שכותבים כן בכל ערי ארץ ישראל, כי טוב בעיני השם לברך את ישראל. (א תקנז)

הגדרת המקום

לפני שכותב את שם המקום, יש להגדירו אם הוא עיר, ישוב, מושב, מושבה, עיירה, כפר, קיבוץ וכיוצא בהם. למשל: "למנין שאנו מוֹנין פה **בעיר** לוד", "שאנו מוֹנין פה **בישוב** הר גילה", "שאנו מוֹנין פה **במושב** אחיסמך", "שאנו מוֹנין פה **בקיבוץ** לביא". (א תצ, תצב)

מקומות שיש בשמם הגדרה שאינה אמיתית, צריך להקפיד לכתוב את ההגדרה

האמיתית, כגון: "למנין שאנו מונין פה **'בעיר' כפר** סבא", או "שאנו מונין פה **'בעיר' קרית** אתא", או "שאנו מונין פה **'בישוב' עיר** אובות", או "שאנו מונין פה **'בישוב' כפר** אדומים". (א תקח, תקלא)

מועצה איזורית

שטחים פתוחים שאינם תחת אחת ההגדרות הנ"ל, והם תחת מועצה איזורית, יכתבו למשל: "למנין שאנו מונין פה **מועצה איזורית** מעלה החמשה". ואף על פי שאין זו הגדרת המקום, אלא תאור הגדרת השלטון, מכל מקום כיון שהוא תאור מדויק שבני אדם משתמשים בו, כדי לוודא את המקום בלי טעות, כך יש לכתוב. [והוא הדין אם החופה נערכת ב"**מועצה תעשייתית**", שהיא שלטון על אזורים מיועדים רק למסחר.] (א תצד)

הגדרת מקומות בעייתיים

אולמות הנמצאים במקומות שיש להם שם בפני עצמם וסמוכים לעיר, או אולמות הנמצאים בצומת כבישים, או בין שתי ערים, או חופה הנערכת ביער או בפארק, בספינה בים או במטוס, וכל כיוצא בהם. וכן הגדרות ישובים הסמוכים לירושלים, כמו רמת רחל, מושב אורה ועוד רבים, עיין בספר משפט הכתובה (חלק א עמודים תצז, תצח, תקב, תקכא, תקלה, תקלט, תקמד, תקנ).

לא ידוע

בכל מקום שאינו יודע איך להגדירו, יכתוב: "למנין שאנו מונין **פה** [שם המקום] בארץ ישראל". ובחוץ לארץ, יכתוב את שם המדינה. (א תקמב) ואם כתב "במתא" ['מקום' בשפה הארמית, שכולל עיר ועיירה וכפר וכל מקום], הכתובה כשרה. (א תצב) וכן כתב בשו"ת התשב"ץ (חלק ג סימן שא. הוצאת מכון י-ם אות ד).

הדיוק בכתיבה

יש לדייק בכתיבת שם המקום, שלא תהיה אפשרות לטעות בעיר אחרת, כמו: אפק, אפיק, אפיקים, אופקים, שכל שם הוא מקום אחר לגמרי. (א תקעב)

מלא או חסר

שם מקום המופיע בתנ"ך בכתיב חסר ללא ו' או י', ורגילים לכותבו מלא, יכתבוהו מלא, כדי שיהיה מבורר יותר, כגון 'חולון' ולא 'חלון'. אולם שם מקום שלפי התנ"ך או הדקדוק יש לכותבו חסר, וכך רגילים לכותבו, אלא שישנם מעטים המוסיפים לו י' או ו', יכתבוהו חסר, כגון עיר 'יקנעם' ולא 'יוקנעם'. (ועיין להלן לגבי שם מלא וחסר. ובח"א תקיז)

שמות מסוימים

לתועלת הרבים כתבנו שמות ערים וישובים מסוימים, לבל יטעה בהם הכותבם: **אור עקיבא. אופקים. אשדוד. אשקלון. בנימינה. בני עיש. גבעתיים. גמזו. דימונה. הוד השרון. זכרון יעקב. חבצלת השרון. חולון. חצור** [ליד אשדוד]**. חצור הגלילית** [בצפון]**. טבריה. יבנאל. יקנעם. ירוחם. ירושלם. יריחו. כפר אדומים. לוד. מחניים. מעלה אדומים. מישור אדומים [סמוך למעלה אדומים]. עמנואל. פתח תקוה. צרעה. קרית אונו. קרית שמונה. ראש פנה. רחובות. שדרות. תל אביב. יפו.** (א תקכ והלאה)

לא כתב מקום

כתובה שלא כתבו בה את שם המקום כלל, הריהי כשרה. (א תקסב)

כתיבה בלע"ז

אם המקום הוא בחוץ לארץ וקשה לתרגמו לשפה העברית, רשאי לכתחילה לכותבו באותיות לועזיות כאותיות אנגלית או צרפתית, כי בכך נגיע לזיהוי מדויק יותר. וכן רשאי כל עד לחתום בשפה שלו. (א קפב)

☜ השמות

תארים

נוהגים לכתוב תארים קודם שמות החתן, הכלה, אבי החתן ואבי הכלה. (ב ה, יג)
מנהג מרן זצוק"ל היה לכתוב קודם שם החתן: "החתן המפואר חמד בחורים" פלוני. וקודם שם הכלה: "יעלת חן וכלילת יופי מרת" פלונית.

וכשמרן זצוק"ל סידר חופה וקידושין לבחור שסיים את כל הש"ס, רצה לעודדו ולעודד את שאר הבחורים שהיו שם שילמדו ממנו וכן יעשו, ולכן כתב לו בכתובה בלשון זו: "החתן המפואר חמד בחורים, שוקד על דלתות התורה הקדושה רבי" פלוני. (ב ח, יד)

"בחור" לנישואין שניים – לכתחילה לא יכתוב תואר "בחור" לחתן בנישואין שניים. ואם כתב, הכתובה כשרה. כי סוף סוף כוונת תיבה זו להעיד שהוא בחור שאינו נשוי ולא שאינו גרוש. ועוד, כי בלשון התורה "בחור" היינו "מובחר" וזה שייך גם על אדם נשוי, כמו למשל: "שש מאות רכב בחור", "הרימותי בחור מעם", ועוד כהנה רבים. (ב כג)

ברכות לאחר השמות

נוהגים לכתוב ברכה לאחר השם, כגון: הי"ו [ה' ישמרהו ויחייהו] לאחר שם החתן, תחי' [תחיה] לאחר שם הכלה. למשל: "פלונית תחי' בת פלוני הי"ו". ומנהגו של מרן הראש"ל זצוק"ל היה לכתוב לחתן: "פלוני בן רבי פלוני הי"ו". ולכלה: "פלונית בת רבי פלוני הי"ו". או: "פלוני בן הרב פלוני שליט"א", ו"פלונית בת הרב פלוני שליט"א". (ב כג)

מעשה בכלה ששמה **מלכה**, וכתב לה הכותב "מלכה תחיה", ונתכוון לברכה כמו שכותבים בדרך כלל "**תחי**", רק שטעה וכתב מלא. אך בשגיאתו זו פסל את הכתובה, שכיון שלא נשמע מעולם שיכתבו 'תחיה' באופן מלא לברכה, נראה מכאן שזו אשה ששמה מלכה-תְּחִיָּה, ונעשה שינוי השם. ואף שכשקראו את הכתובה ברמקול ברבים, אמרו "תחיֶה" כראוי, בכל זאת כיון שלא מוכח מתוך השטר שמילה זו נכתבה לברכה, הרי זה פסול. וכן פסק הגר"ש וואזנר שהכתובה פסולה ויש להחליפה תיכף. (ב קכ)

ז"ל

אם האב נפטר, יכתבו לאחר שמו ז"ל [זכרונו לברכה] או ע"ה [עליו השלום] או נ"ע [נוחו עדן], ואין בזה שום חשש של סימן רע, חס ושלום. ויזהרו להפריד בין שם החתן או הכלה לשם האב, על כן יכתבו כך: פלוני הי"ו בן פלוני ז"ל, או פלונית תחי' בת פלוני ז"ל, ולא יכתבו: פלוני בן פלוני ז"ל. (ב כה)

וכן נמצא בכתובת מרן החיד"א בלשון זו: "אנן סהדי איך החתן בנן של קדושים, חוטר מגזע האיתנים, כמהר"ר חיים יוסף דוד **נר"ו** [ראשי תיבות: **נ**טריה **ר**חמנא **ו**שזביה, פירוש, ישמרהו השם ויצילהו] בן מעלת המנוח הרב הכולל ממשפחת רם כמהר"ר יצחק זרחיה אזולאי **זלה"ה**". (א פה)

אם טעה וכתב על אבי החתן הי"ו במקום ז"ל, הנכון לתקן זאת, מאחר ויכולים לטעות שכאילו אין מדובר על החתן האמיתי, שהרי חתן זה אביו כבר נפטר, ומהכתובה נראה שאביו חי. (ב לד) וכן נוכחתי במעשה רב אצל מרן הראשון לציון זצוק"ל שכתב לאבי החתן הי"ו במקום ז"ל, וביקש שיביאו לו סיכת ראש, ואבי הכלה הביא את סיכת ראשו, ומרן גירד את תיבת הי"ו בעדינות בחוד הסיכה, וכתב במקומה ז"ל.

הדקדוק בשמות

על ממלא הכתובה לברר היטב את השמות, כדי שתהיה הכתובה כשרה לכתחילה. ופעמים שמחמת חוסר דקדוק, יש לפוסלה אפילו בדיעבד. גם ישנן בכתובה סגולות והשפעות מיוחדות בכל אות ואות ובפרט בשמות, וכשהשמות כתובים כהלכה בדקדוק גדול, ממשיכים בזה שפע טוב על בני הזוג. ועוד, אם חס ושלום יצטרכו לכתוב גט, פעמים שמביאים ראיה על שמות האיש והאשה מהכתובה. (ב מ)

מלא וחסר – חתן שרגיל לכתוב את שמו מלא עם ו' או י', כותבים אותו מלא. ואפילו שם חמיו כשמו, וחמיו כותב חסר, את שם החתן כותבים מלא, ואת שם חמיו כותבים חסר.

שם הכתוב בתנ"ך חסר, והחתן או הכלה רגילים לכותבו מלא, כותבים אותו מלא, כגון: 'עובדיה' ולא 'עבדיה', 'ירוחם' ולא 'ירחם', 'משולם' ולא 'משלם', 'גאולה' ולא 'גאלה', 'אוסנת' ולא 'אסנת', 'צילה' ולא 'צלה', 'צפורה' ולא 'צפרה'. וכן ראיתי מעשה רב שכתב מרן הראש"ל זצוק"ל בכתובה 'גאולה' מלא ו'.

כתב מרן זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק י אבן העזר סימן לב. מזכרת הגיטין, עמ' תלו): כתבנו בגט צפורה מלא ו'. ואף על פי שבתורה כתוב צפרה בלי ו', וכך ראוי לכותבו בגט, אבל כיון שהאשה אמרה שהיא חותמת את שמה צפורה עם ו', כתבנוהו מלא ו' כמו חתימתה, שהרי חסר שכתבו מלא, כשר, כמו שכתב הרמ"א (סימן קכט סעיף כח). וכן כתב מהר"י מינץ. וכתב הגט פשוט, והוא הדין בשם יעקב שאם כתב בגט יעקוב מלא ו', כשר בדיעבד, וכן אהרון ומושה. עי"ש. ואף על פי שכאן אנו כותבים "לכתחילה" צפורה עם ו', מכל מקום כיון שהיא חותמת כך, יש לכתוב כן לכתחילה, וכן כתב הרש"ל שכותבים צפורה מלא ו', והביאו החיד"א. וכן כתב מהר"ם בן חביב בספר עזרת נשים, שאף על פי שבתנ"ך נכתב עבדיה חסר ו', אם חותם עובדיה, עם ו', יש לכתוב עובדיה, מלא. וכן בשם דבורה, שבתורה כתוב 'דברה מינקת רבקה', חסר ו', ואף על פי כן יש לכתוב דבורה עם ו'. וכן כתב בתרומת הדשן שכותבים צפורה מלא ו', אף על פי שבתורה כתוב חסר ו', לפי שהעולם קוראים שם צפורה מלא. וכן כתבו כמה אחרונים. ומכיון שמצאנו במקרא שם איש בלק בן "צפור" מלא ו', (וכן "כל צפור טהורה תאכלו", "כי יקרא קן צפור", כולם מלאים ו'), הוא הדין לשם אשה שיש לכותבה עם ו'. וכשחותמת עם ו', יש להתחשב בחתימתה. וכן עיקר.

לאור האמור, שם שעל פי דקדוק לשון הקודש, יש לכותבו בצורה מסויימת, והחתן או הכלה כותבים אותו אחרת, ברור שיש להתחשב בכתיבתם, ולכתוב כפי שהם רגילים. על כן, כלה ששמה 'אילה', והיא כותבת: 'איילה', יכתבו בכתובה 'איילה'. וכן, כלה ששמה 'מעין', והיא כותבת: 'מעיין', יכתבו בכתובה 'מעיין', מאחר וסוף סוף, אין זו כתיבה משובשת. אולם מי ששמו 'שמעון' ורגיל

לכתוב 'שמאון', או מי ששמו 'יהושע' ורגיל לכתוב 'יאושע', בוודאי שנכתוב את שמו כהוגן 'שמעון' או 'יהושע', כי כתיבתו משובשת היא.

ולפי זה, מי ששמו יקנעם, ובתנ"ך מובא שם זה חסר (יהושע יב כב) 'מֶלֶךְ יָקְנְעָם', אם רגיל הוא לכותבו מלא ו' 'יוקנעם', יכתבו 'יוקנעם'. ואין זה דומה למה שכתבנו לעיל (עמ' 164) לענין עיר יקנעם, שיש לכותבו חסר. כי שם מאחר והוא שם עיר, וכך הרגילות לכותבו, מה לי להתייחס לכמה מעטים שמוסיפים ו', לא כן כאן שהדיון הוא על שם האדם, ושם האדם נקבע לפי מה שהוא כותב, ולא לפי מה שהעולם רגילים לכתוב, לכן מתחשבים בכתיבתו, וכותבים 'יוקנעם', וכמו באיילה ומעיין. ובלבד שכתיבתו אינה משובשת, וכאמור.

כשיש ספק כלשהו אם לכתוב את השם מלא או חסר, יכתבוהו מלא, כדי שלא יטעו בקריאתו כלל. למשל: עופר ולא עפר, עופרה ולא עפרה, נועם ולא נעם, דוב ולא דב, אייל ולא איל, איילת ולא אילת, רוחמה ולא רחמה, תהילה ולא תהלה, וכל כיוצא בזה. (רמ"א סימן קכט סעיף כח)

ישנם עוד כללים רבים בכתיבת השמות, ובפרט בשמות שבשפת לע"ז, עיין בהם בספר משפט הכתובה (חלק ב עמוד קג והלאה) ותרווה נחת.

שמות שיש בהם שם ה'

יש מתחסדים בשמות שיש בהם אותיות 'אל' או 'יה', לסמן קו קטן בין האותיות, כמו: רפא-ל, בתי-ה, בתא-ל, וכמו כן בשם 'שלום' יש נוהגים לכתוב שלו', כי השם יתברך שמו שלום. ומכל מקום, בכתובה יש לכתוב רגיל ללא סימונים וללא קיצורים. (ב קיז)

שורה אחת

שם המורכב משתי מילים, כמו: 'בן ציון', 'בת שבע' וכדומה, יכתבהו בשורה אחת, ולא יחלקהו מילה אחת בשורה זו ומילה שניה בשורה הבאה. וטוב לדייק כן גם כשיש לו שני שמות נפרדים, כמו: חיים שלמה, אפרת שרה וכיוצא בזה. על כן, יתבונן קודם כתיבתו בחלל הפנוי שלפניו, ועל פי זה יכתוב. (ב מא)

שם משפחה

נוהגים לכתוב את שם המשפחה, כי בערים גדולות יתכן שיהיו שני חתנים ששמותיהם ושמות אבותיהם שווים, וכתיבת שם המשפחה מבררת מי הוא. (ב תנד)

מיקום – את שם המשפחה כותבים אחר שם האב ולא אחר שם החתן, כי שם המשפחה חוזר גם על האב. למשל: 'יעקב בן אברהם אזולאי'. (ב תסז)

מי ששם משפחתו דומה לשם פרטי, כגון משפחת: יוסף, מנשה, משה וכדומה, יש נוהגים להוסיף לפני שם המשפחה 'למשפחת', כגון: "יעקב בן אברהם למשפחת מנשה הי"ו". וכן בכלה: "מיכל בת משה למשפחת [או לבית] יוסף תחי'". ויש נוהגים להוסיף כן בכל הכתובות. (בית חתנים ב רו)

ואולם מנהג מרן הראשון לציון זצוק"ל לא היה כן, וראינו מעשה רב שכתב:

"יעקב בן אברהם מנשה הי"ו". אך במקרה אחר ששמו הפרטי של האב היה 'לוי', ושם משפחתו היה 'יוסף', כתב מרן: "יהודה בן הרב לוי למשפחת יוסף" (ח תמונה כא). והחילוק בזה הוא פשוט, כי אם היה כותב "יהודה בן הרב לוי יוסף", היה מקום לחשוב שאולי הוא לוי ושמו יוסף, ובפרט ששם לוי אינו נפוץ כל כך והוא שם פלאי, ושמא זה אדם אחר. לא כן במקרה הראשון, אין כאן חשש שמא זה אדם אחר שיש לאביו שני שמות פרטיים 'אברהם מנשה', כי מאחר ורגילים לכתוב היום שם המשפחה, יוכל בקלות לטעון שזה הוא, וזה שם אביו וזה שם משפחתו.

שינוי שם המשפחה – חתן ששינה את שם משפחתו משם משפחת אביו, יכתבו את שם משפחתו בסוגריים. למשל: אם שם משפחת אביו 'מנצור', והוא שינה ל'מנצר', יכתוב כך למשל: "יוסף (מנצר) בן אברהם מנצור הי"ו". (בית חתנים ב רז)

כהן. לוי – כשהחתן כהן או לוי, כותבים: "פלוני בן פלוני הכהן הי"ו", ולא פלוני בן פלוני הי"ו הכהן. וכן בצד הכלה [פלונית בת פלוני הכהן הי"ו]. (ב כו, תכד, תסח)

כהן שיש לו שם משפחה נוסף – כגון 'ידיד-כהן', יכתבו פלוני בן פלוני למשפחת ידיד-כהן. אבל אם הציבור אינו מכיר אותם כל כך בשם "ידיד-כהן", אלא רק בשם 'ידיד', יכתבו פלוני בן פלוני "הכהן למשפחת ידיד-כהן".

אם הפכו את סדר מילות המשפחה, ובמקום 'ידיד-כהן' כתבו 'כהן-ידיד', הכתובה כשרה. שאין זה שינוי השם כמו אצל מי ששמו אליהו חיים וכתב חיים אליהו, ששם נעשה אדם אחר לגמרי והכתובה פסולה, אבל כאן זה רק כינוי שאיש זה מכנה את עצמו כדי שידעו מי הוא, ולכן הצמיד לעצמו גם תואר יוחסין וגם שם משפחה, וכשיהפכו את סדר הכינויים עדיין לא נטעה לזהות מי הוא. (ב תלג)

כהן שיש לו שם משפחה אחר – כגון משפחת 'הררי' בלבד, ולא 'כהן-הררי', יכתבו כך: "פלוני בן פלוני הכהן למשפחת הררי הי"ו". (ב תסח)

שינויים בשם

מלבד השם הראשון שנקרא בו האדם ונקרא "שם העריסה" [שהוא השם שקראו בו לבן בברית או לבת בעליית אביה לתורה, או שכך הודיעו למשרד הפנים (ב סה)], פעמים שבמשך השנים נוסף לאדם שם חדש, או שהוחלף שמו, או שהורגלו הבריות לכנותו בכינוי מסויים, או שבמקום מסוים הוא נקרא כך ובמקום אחר קוראים אותו בשם אחר, וכיוצא בזה. ולהלן יתבארו כמה פרטי דינים בזה.

הוספת שם

מי שהוסיפו לו שם, ונתפס השם החדש בפי הבריות, כותב את שני השמות יחד, כי עתה שמו מורכב משני שמות. למשל: היה שמו 'שי' ועתה נקרא 'שי מאיר', יכתבו: "החתן שי מאיר בן פלוני", ואם נקרא 'מאיר שי', יכתבו: "החתן מאיר שי בן פלוני". אבל אם לא נתפס השם החדש בפי הבריות כלל, אין כותבים אותו. (ב מו, סד)

החלפת שם

מי שהחליף ושינה את שמו לשם אחר מכל סיבה שהיא, אך בפועל משתמשים עדיין בשם העריסה, כותב את שני השמות כך, בהתאם למצבים הבאים:

אם בהחלפה היתה כוונתו לעקור את השם והמזל הראשון ולפתוח מצב חדש, כגון שהיה שמו של רשע או שם שאינו מורה על דברים טובים או שם שאינו חפץ בו כלל, במקרה זה השם החדש הוא העיקרי, וכותב: השם החדש דמתקרי [שנקרא] השם הישן, למשל: אם היה שמו 'נמרוד' ושינה את שמו ל'מרדכי', כותב: "החתן מרדכי דמתקרי נמרוד".

אבל אם היתה כוונתו רק להחליף לשם מוצלח יותר, אבל אינו מתנגד להשאר גם בשם הראשון: אזי לבני ספרד כותב את השם הנפוץ יותר בפי רוב הבריות בתור שם ראשון [בין שהוא החדש ובין שהוא הישן], ואחר כך דמתקרי השם הפחות נפוץ. ולבני אשכנז, כל שהשם החדש נתפס אפילו מעט בפי הבריות, הריהו נחשב לשם העיקרי וכותב אותו בתור שם ראשון, ואחר כך דמתקרי השם הישן. למשל: היה שמו 'דור' ושינה את שמו ל'דוד', והשם 'דוד' נתפס מעט בפי הבריות, לבני ספרד כותב: "החתן דור דמתקרי דוד". ולבני אשכנז כותב: "החתן דוד דמתקרי דור". (ב מה)

מחמת חולי – מי שהחליף את שמו מחמת חולי, ונתפס השם אצל מעט מהבריות, או אפילו רק בעלייתו לתורה או בחתימתו על מסמכים, הרי זה נחשב שמו העיקרי, מאחר ובשינוי שם מחמת חולי מתכוון לעקור את השם הקודם, ולומר שאין זה הוא אלא אחר, ועליו לא נגזרה גזירה רעה חס ושלום. על כן, יכתוב תחילה את השם החדש דמתקרי השם הישן. למשל: היה שמו 'אדם' ושינה את שמו ל'רפאל', כותב: "החתן רפאל דמתקרי אדם בן פלוני". ואם טעה והפך את השמות או שכתב את השם הישן בלבד, הכתובה כשרה. אבל אם נעקר השם הישן לגמרי, כותב: "החתן רפאל בן פלוני". ואם טעה וכתב את השם הישן בלבד, הכתובה פסולה. (ב עג)

אם לאחר שקם מחוליו והבריא, חזר לשמו הראשון בלבד, ואין משתמשים בשם החדש כלל, אין כותבים את השם החדש. וכמו כן, אם נפטר מחוליו חס ושלום, מאחר ולא הועיל לו שינוי השם, אין כותבים בכתובת בניו אלא את שמו הראשון בלבד. (ב עג) ועיין בחוברת "הרפואה בהלכה ובאגדה" (עמוד 30) בענין שינוי השם לחולה.

שם חיבה

דומה לשם המקורי – שם חיבה, בין שהוא קיצור השם המקורי, כגון: 'אבי' משם 'אברהם', 'בני' משם 'בנימין', 'אלי' משם 'אליהו', 'יוסי' משם 'יוסף'. ובין שהוא אריכות השם, כגון: 'דודי' משם 'דוד', 'ינוני' משם 'ינון', 'מוישי' משם 'משה', 'ענתי' משם 'ענת', 'שרהלֶה' משם 'שרה', אף שרגילים לקוראו רק בשם חיבה זה, כותבים בכתובה רק את השם המקורי, 'אברהם', 'בנימין' וכו', ואין צריך לכתוב את הכינויים כלל, מאחר והם יוצאים מהשם העיקרי ואינם משנים את השם כלל. (ב נח)

דומה קצת לשם המקורי – מי ששמו 'יצחק' ומכנים אותו 'איציק' או 'צחי' או 'חקי', אף שאינו ממש קיצור השם המקורי, לא יכתבו אלא 'יצחק' בלבד. והוא הדין למי ששמו 'יעקב' ומכנים אותו 'קובי', או 'רחמים' ומכנים אותו 'רוני', או 'שמעון' ומכנים אותו 'מוני' וכדומה. (ב מה, ס)

לא דומה לשם המקורי – שם חיבה שאינו נגזר מהשם המקורי, כגון: 'בוש' למי ששמו 'בנימין', לא יכתבו אלא 'בנימין' בלבד. אולם אם השם המקורי נשתכח ומכירים אותו רק בשם 'בוש', יכתבו: "החתן בנימין דמתקרי בוש בן פלוני". ובאמת שלא מצוי שישתכח, כי בזמננו יש תעודת זיהוי, צ'קים, ספר טלפונים, שמופיע בהם השם המקורי ולא כינויים למיניהם. ובדרך כלל גם בעלייתו לתורה וב'מי שברך' מזכירים אותו בשמו המקורי. (ב נח, ס)

כל המוסיף גורע

שם שאין צריך לכותבו, יקפיד שלא לכותבו, כי פעמים שהוא בגדר: "כל המוסיף גורע". כגון: מי ששמו 'נתנאל' ומכנים אותו גם 'נתי', לא יכתבו 'נתי' כלל, כי השם 'נתי', יכול להיות קיצור לכמה שמות, כמו: נתן, נתנאל, יונתן. וכמו כן, מי ששמו 'אברהם' ומכנים אותו גם 'אבי', לא יכתבו 'אבי' כלל, כי השם 'אבי' הוא קיצור לכמה שמות, אברהם, אביה, אביהו. וכן כל כיוצא בזה. (ב נב)

שם עריסה שהשתקע

שם עריסה שבמהלך השנים הפסיקו לקרוא לו בשם זה, וגם הוא עצמו לא משתמש בשם זה במסמכיו כלל, אין להזכירו בכתובה, מאחר ועתה אין זה שמו. ואם כתבוהו, הכתובה פסולה. ואף אם הוסיפוהו בתור שם שני לשם שיש לו עתה, הכתובה פסולה, שהרי אין לו שם המורכב משני שמות יחד. (ב סא, סב)

דבר זה מצוי כאשר מתעקשים לקרוא לבן או לבת בלידה כשם הסבא או הסבתא דווקא, אף ששמם לא מקובל בזמננו כלל ועיקר [כמו: מכלוף, פרחה, מורווירי, אנשיל, זיידא וכיוצא בהם], ומחמת אי נעימות, בפועל לא משתמשים בשם זה, וממציאים שם אחר שיערב להם. [ועיין בחוברת "כיבוד אב ואם בהלכה ובאגדה" (עמוד 101) בחומרת הקוראים לילדיהם שמות שלאחר מכן מתביישים בהם, ושאין בזה לא מצות כיבוד אב ואם ולא כלום, שכבר ציותה התורה: "ואהבת לרעך כמוך", מה ששנאוי עליך, אל תעשה לחברך.]

ומעשה בכלה שנקראת בעריסה על שם הסבתא שלה, אך מאחר ושם זה לא היה מקובל כלל, לכן נשתקע לגמרי ולא השתמשו בו בשום צורה, ואולם בהגיע עת דודים נזכרו בו ההורים ודרשו לכתוב בכתובה שם זה "כדי שלא ימחה זכר הסבתא", וכתב מסדר קידושין שם זה וגם את השם העכשווי [למשל: "הכלה פרחה תאיר בת פלוני"]. אבל להלכה כתובה זו פסולה, הן מצד שנשתקע שם העריסה לגמרי ואין זה שמה, והן מצד שמעולם לא היה לה שם המורכב משני שמות יחד. (ב סב)

שם עריסה שמואס בו

מי שמואס בשם העריסה ואינו עונה לקוראים אותו בשם זה, או שמתקן אותם בשמו האחר, אין שם העריסה נחשב לשמו, כי האדם הוא הבעלים על שמו. על כן, אם הצליח לעקור את שם העריסה כמעט מפי כל הציבור, אין מזכירים שם זה בכתובה. אבל אם לא הצליח והרוב קוראים אותו כן, נחשב שם העריסה טפל לשם האחר, ויש לכותבו במתקרי או בסוגריים.

על כן, חתן שקראוהו הוריו בשם 'הרצל' [על שם אותו רשע, שם רשעים ירקב, שגרם לרבבות רבבות מעם ישראל להעבירם על דתם], אבל הוא ירא שמים ומואס בשם זה, ולכן החליף את שמו ל'אריאל' וכך הוא נקרא בפי חבריו, אבל בני משפחתו

עדיין קוראים לו 'הרצל', יכתבו לו בכתובה: "החתן אריאל דמתקרי הרצל בן פלוני", או "החתן אריאל (הרצל) בן פלוני". אבל לא יכתבו "החתן אריאל הרצל", שהרי אין קוראים אותו כן. (ב עח)

שם עריסה שהוחלף וקוראים בו מעט

שם עריסה שבמשך הזמן רוב הציבור הפסיקו לקוראו בשם זה וקוראים אותו בשם אחר, כל שעדיין מיעוט אנשים קוראים בשם הלידה, או שבעלייתו לתורה קוראים לו בשם זה, או באמירת "מי שברך" וברכה אצל צדיק, ואפילו רק מוזכר שם זה במסמכים רשמיים ובמכתבים ששולחים אליו, או שחותם בשם זה וכיוצא בזה, אין זה נחשב שהשתקע שם הלידה, וכותבים אותו בכתובה כדלהלן:

אם שני השמות [שם העריסה והשם שנפוץ עתה] דומים זה לזה, באופן שאם יכתבו את שם העריסה ידעו בבירור במי מדובר, יכתבו את שם העריסה בלבד. למשל: אם שם העריסה "מאיר", ועתה קוראים אותו "מאור", יכתבו: "החתן מאיר בן פלוני". אבל אם אין השמות דומים, יכתבו את שם העריסה דמתקרי השם הנפוץ. למשל: אם שם העריסה "רון", ועתה קוראים אותו "יעקב", יכתבו: "החתן רון דמתקרי יעקב בן פלוני". ואם הפך וכתב "החתן יעקב דמתקרי רון בן פלוני", הכתובה כשרה. אבל אם כתב את שני השמות יחד "החתן רון יעקב בן פלוני", הכתובה פסולה, כי מעולם לא קראוהו בשני שמות יחד. (ב סד, סו, ע)

יש להבהיר, שמה שכתבנו שאפילו אם משתמשים בשם רק בשביל ברכה אצל צדיק וכדומה, די בזה להחשב שלא השתקע השם, זהו רק ב"שם עריסה" כי יש לו חוזק מיוחד, ולכן די בכל סיבה שהיא להחשיבו כשם, אבל אם המציאו שם רק בשביל להשתמש בו אצל צדיק, פשוט שאין זה נחשב שמו כלל ולא כותבים אותו. ומעשה בכלה שנקראה בעריסה "קלודין", וכך היתה נקראת תמיד בפי כל, אך אמרו לה לפני החתונה שכיון שיש לה שם גויי תוסיף לעצמה שם יהודי, והוסיפה לעצמה 'אסתר', אבל בפועל לא היה לה שום שימוש בשם זה, זולת שהחתן היה מזכיר אותה לברכה לפני צדיקים בשם זה, וכתבו בכתובה: "קלודין אסתר". ולאחר כמה שנים באו הזוג לבדוק את הכתובה מאחר ולא היה להם ילדים, ואמרנו להם שיש להחליף את הכתובה, כי "קלודין אסתר" אין זה שמה כלל. שכיון שהוסיפו לה שם 'אסתר' רק בשביל "מי שברך", אינו נחשב שם. אבל אם היה שם 'אסתר' ב"שם עריסה", אף שמזכירים אותו רק אצל צדיק, הריהו נחשב כשם גמור שלא השתקע, וצריך לכותבו. (ב סו)

שני שמות עריסה

קוראים שם אחד – מי שקראו לו שני שמות בלידה, אך בפועל קוראים לו רק בשם אחד, וגם הוא עצמו משתמש רק בשם זה, אין לכתוב את השם האחר. ואם כתבוהו בתור שם שני, הכתובה כשרה. כי סוף סוף במציאות ניתן להכירו בשם זה, כי כך קראו לו בעריסה שם המורכב משני שמות יחד. (ב סא, סב)

ואף שהתבאר לעיל שאם קראו לו שם אחד והשתקע שם זה וכתבוהו, הכתובה פסולה, כי עתה אין זה שמו, ולכאורה למה לא נכשירה מטעם זה שניתן להכירו בשם זה, כי כך קראו לו בעריסה? התשובה היא, כי מאחר וסוף סוף במציאות לא נכתב בכתובה שמו האמיתי, ונמצא שקר כתוב בה. לא כן במקרה שקראו לו בעבר שני שמות, סוף סוף נכתב שם אחד אמיתי שמשתמשים בו היום, אלא שהוסיפו לכתוב לו עוד שם, על כן כל שניתן להוכיח שהיה לו שם המורכב משני שמות, כתובה זו כשרה בדיעבד.

ומעשה באחד שקראו לו שני שמות, ונקרא בשניהם בכל תקופת ילדותו, אבל אחר כך השתקע השם השני לגמרי, ומסדר הקידושין הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל לא כתבו בכתובה כלל. אולם בטרם שחתמו על הכתובה, התעקש האב לכתוב שם זה, כי זה פוגע בזכרון הוריו, והסכים הרב והוסיף את השם השני בכתובה, וביאר מעשיו שגם אם יכתבוהו, אין זה פוסל ואין זה נחשב שינוי השם, כי אף שעתה אין זה שמו, מכל מקום מאחר ורואים גם את השם הנכון, יבינו שהשם השני נכתב מחמת שכך קראו לו בעבר, וניתן להוכיח שכך קראו לו. (ב סב)

הרוב קוראים שם אחד – מי שיש לו שני שמות, ובמשך הזמן רוב הציבור הורגלו לקרוא בשם אחד ומיעוט קוראים אותו בשני שמות, כותבים את שני השמות דמתקרי שם אחד. למשל: מי ששמו "יעקב חיים" ורובם קוראים לו "יעקב", או כלה ששמה "הודיה שולה" ורוב חברותיה קוראות לה "הודיה", יכתבו: "החתן יעקב חיים **דמתקרי** יעקב", "הכלה הודיה שולה **דמתקריא** הודיה". (ב נו)

כן היה מעשה רב, כאשר זכינו שמרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל סידר לנו חופה וקידושין, וכששאלני לשמי המדוייק, אמרתי לו 'דוד שלום', ושאלני האם אני משתמש בשני השמות, אמרתי לו שרוב החברים קוראים לי בשם אחד 'דוד', אבל מעטים קוראים לי 'דוד שלום', וכתב מרן בכתובה: "החתן דוד שלום דמתקרי דוד".

שני שמות יהודי וגויי

מה שמצוי בחוץ לארץ שנותנים בלידה שם יהודי וגם שם גויי [אזרחי], אך בפועל אינם משתמשים בשם היהודי אלא בשם הגויי, [כיון שאינם שומרים מצוות, ולא עולים לספר תורה, ממילא לא יוצא להם להשתמש בשם היהודי. אף שבאם יקרה שילכו לבית הכנסת ביום כיפור, הם יזכירו את שמם היהודי בספר תורה] - מאחר והשתקע שמם היהודי, אין מזכירים אותו בכתובה אלא כותבים את השם הגויי בלבד. ואם ירצו, יכולים לכתוב את השם היהודי בסוגריים, כדי שלא ישתכח מבניו ונכדיו אחריו. (ב סג)

חלק בשם זה וחלק בשם זה

מי שיש לו שני שמות, אך חלק מהציבור קוראים אותו בשם זה וחלקם בשם האחר, כותבים את השם הנפוץ ביותר בפי רוב הבריות, ומוסיפים דמתקרי השם השני. למשל: מי שקראוהו בברית 'רון יעקב', והרוב קוראים אותו 'רון', ומיעוט קוראים אותו 'יעקב', כותב: "החתן רון דמתקרי יעקב בן פלוני". (ב מח)

אם אחד משמותיו לועזי, כגון שהרוב קוראים אותו 'מוזיס', והמיעוט קוראים אותו 'אברהם', לבני ספרד כותב: "החתן מוזיס דמתקרי אברהם". ולבני אשכנז תמיד כותב את השם היהודי בתחילה: "החתן אברהם דמתקרי מוזיס". (ב מח)

שני שמות בשני מקומות

מי שהיה לו שם אחד, ואחר כך נוצר מצב שבעיר לידתו קוראים לו בשם זה, ובעיר אחרת הורגלו משום מה לקרוא לו בשם אחר, נמצא שיש לו שני שמות בשתי ערים שונות, לכתחילה יש לחקור אחר השם העיקרי ולכתוב אותו בלבד.

אולם במקרה שקשה להחליט מהו השם העיקרי, אז כותבים את השם שרגילים לקוראו במקום זה דמתקרי השם שקוראים אותו במקום האחר. למשל: אם

בירושלים מכירים אותו רק בשם 'אליהו', ואילו בבני ברק מכירים אותו רק בשם 'משה', אזי אם החתונה מתקיימת בירושלים, יכתבו: "החתן אליהו דמתקרי משה בן פלוני". ואם החתונה מתקיימת בבני ברק, יכתבו: "החתן משה דמתקרי אליהו בן פלוני". ויש שכותבים את השם השני בסוגריים. בירושלים: "החתן אליהו (משה) בן פלוני". ובבני ברק: "החתן משה (אליהו) בן פלוני". (ב נג)

ומכל מקום, ברור שאין לכתוב את שני השמות יחד 'אליהו משה' או 'משה אליהו', שהרי זה שקר, כי אין שמו מורכב משתי מילים, ומעולם לא קראוהו כן. ואם כתבו, הכתובה פסולה. אולם אם מעטים קוראים אותו בשני שמותיו יחד, ואפילו רק בעלייתו לתורה, אז גם לכתחילה יש לכתוב את שני שמותיו יחד: "החתן אליהו משה בן פלוני". (ב נו)

קו נטוי – אם עשה קו נטוי בין שם לשם, כגון: "החתן אליהו / משה בן פלוני", הכתובה כשרה, כי קו כזה מורה שיש כאן שתי אפשרויות של אחד משתי השמות, ואינו שם אחד ארוך. והוא הדין אם עשה מקף אמצעי בין שם לשם, כגון: "החתן אליהו - משה בן פלוני", שאף בזה יש להכשיר את הכתובה, כי בדרך כלל קו כזה באמצע שבין שתי מילים וגם יש רווח בין מילה למילה, מראה על הפסק והפרדה בין שתי המילים. [ואמנם מקף בגובה שבין שני שמות, מראה על החיבור שביניהם, שכך הרגילות לכתוב כשרוצים לחבר בין שתי מילים.] (ב נז)

יהודי ולועזי – מי שבארץ ישראל קוראים אותו 'אברהם', ואילו בצרפת מכירים אותו בשם 'מוזיס', והחתונה מתקיימת בצרפת, לבני ספרד כותב כפי מקום החתונה כנ"ל: "החתן מוזיס דמתקרי אברהם". ולבני אשכנז כותב את השם היהודי דמתקרי הלועזי: "החתן אברהם דמתקרי מוזיס". (ב מח)

שם ותרגומו – בכל מקרה, אם השם הלועזי הוא תרגום השם העברי, כגון: 'אריה' שתרגומו באידיש 'לייב', כותב: "החתן אריה דמתקרי לייב". וכן 'שמחה' שתרגומה 'פרחה', כותב: "הכלה שמחה דמתקריא פרחה". (ב מט)

עולה חדש שלא ידוע מה היה שמו בלידתו, וכשעלה לארץ קראו אותו למשל 'ישראל', יכתבו: "החתן דמתקרי ישראל". (ב מו)

משפחת 'בן יצחק', 'בן משה'

שם משפחה שמוזכר בו 'בן', כגון: בן יצחק, בן משה, בן מנחם וכדומה, יש לכתוב את השם באופן שיהיה מובן היטב, מהו שם האב, ומהו שם המשפחה. למשל, אם שם אביו 'משה', והמשפחה 'בן מנחם', לא יכתוב 'החתן פלוני בן משה בן מנחם', שלא יטעו לפרש ששם משפחתו 'בן משה', ושם אביו 'מנחם', אלא יכתוב: 'החתן פלוני בן משה למשפחת בן מנחם'. (עי' ב קעה)

טעות בשם

אם קיצרו את השם באופן שמזהים בוודאות את השם הארוך, כגון 'איציק' שכולם יודעים שהוא קיצור של 'יצחק', או 'יוסי' שכולם יודעים שהוא קיצור של 'יוסף', הכתובה כשרה. אבל יש לדון בקיצור שם שיכולים לטעות בו בשם אחר, כמו 'שלומי' שיתכן שהוא שם חיבה של 'שלמה' או 'שלום', ויתכן שהוא שם בפני עצמו. וכן 'אלי'

שהוא קיצור של 'אליהו' או 'אליעזר' או 'אלימלך' או 'אליצור', או שם בפני עצמו. ובכל זאת יש להכשיר את הכתובה, כי סוף סוף רבים קוראים ומכירים אותו בשם זה, על כן, לא גרע ממקרה שהיו לו שני שמות, וטעה וכתב רק את השם הטפל שכשרה הכתובה בדיעבד. (ב קיד)

הפך את שמותיו – מי שיש לו שני שמות מלידה, כגון 'יוסף חיים', וטעו וכתבו בהיפוך 'חיים יוסף', הכתובה פסולה, שדינו דומה למי ששמו 'בן ציון' והפכו וכתבו 'ציון בן', שברור שהכתובה פסולה. ואולם, אם את השם השני הוסיפו לו לאחר הלידה מכל סיבה שהיא, הכתובה כשרה. (ב קלט)

התנגדות לכתיבת שם האב

כאשר ישנה סיבה מוצדקת להתנגדות כתיבת שם האב בכתובה, די לכתוב את שם החתן או הכלה והמשפחה. אך יותר טוב לכתוב את שם האב כהלכה, ולהראותו לעדים בחשאי, ולא יקראוהו ברבים. (ב קנז)

בדורנו הירוד בעוונות הרבים, באו כמה פעמים שאלות בדבר חתן או כלה המתנגדים בכל תוקף שיזכירו את שם האב בכתובה, עד כדי שאינם מוכנים להכנס לחופה אם שמו יוזכר או יקרא ברבים. או מפני שהושפלו על ידו בהיותם ילדים או נערים, או מפני שהוא עזב את האמא להתגורר אצל אשה אחרת והאם לבדה גידלה אותם ומכניסה אותם לחופה, או שהאב כועס ואינו משתף פעולה עם נישואין אלו ואינו בא לחתונה, וכיוצא בזה.

ראשית, יש להיזהר מלהסכים בקל לטענת הבן או הבת, ולפעמים האמא, שלא לכתוב את שם האב, כדי שלא לתת חיזוק הלכתי למסוכסכים שלא בצדק עם הוריהם מגאוות נפשם. ודבר זה מצוי קצת לצערנו, ואין לנו לתת יד להעביר קטטות אלו אל הכתובה. אולם אם טעמי הבן או הבת נכונים באמת, אין לנו סיבה לכפותם שיכתבו דווקא את שם האב. ולכן יכתבו שם ומשפחה בלבד, ובכך יוכלו לידע האמת מי החתן או הכלה. אך אין לכתוב את שם האם, כי אז מוציאים לעז עליו שהוא שתוקי [שלא ידוע מי אביו], או שאביו גוי, וכיוצא בזה.

ומעשה באב ביולוגי שנתן כסף לנישואין, ועמד על זה שיכתבו את שמו, והמאמץ הודיע שאם יכתבו את שם האב, הוא לא יבוא לחופה, והבת היתה קשורה אל המאמץ יותר ודרשה בכל תוקף שהוא יבוא. והורו להם שיכתבו את שם האב הביולוגי כדין, ויראו זאת בחשאי רק לשני העדים קודם החתימה, אבל בקריאה ברבים ידלגו מילות אלו, ובזה התפייסו הצדדים.

שם נוסף לאבא

כאשר צריכים לכתוב 'דמתקרי' אצל אבי החתן [כגון שיש לו שני שמות, ורובם קוראים אותו בשם אחד ומיעוט קוראים בשני שמות], כותבים: "החתן פלוני בן פלוני **דמתקרי** פלוני". ואם הוא כהן או לוי, יכתבו לאחר מכן, הכהן או הלוי או שם המשפחה [למשל: "החתן יצחק בן יעקב חיים דמתקרי יעקב הכהן", או "החתן יצחק בן יעקב חיים דמתקרי יעקב אזולאי"]. והוא הדין בכל זה באבי הכלה. (ב נו)

שם האב לא מוכר – מעשה בחתן שאביו היה עבריין, וכמה פעמים נתפס על ידי המשטרה, ובכל פעם ברח על ידי החלפת שמו, ועתה נעלם לתקופה ארוכה, ומן הסתם שינה את שמו וחי באיזה מקום, מאחר ולא ניתן לדעת מה שמו עתה, יכתבו "החתן פלוני בן דמתקרי פלוני", שסוף סוף הציבור מכירים אותו בשם זה. ואם רוצים, רשאים להשמיט לגמרי את שם האב, ודי לכתוב את שם החתן ומשפחתו. (ב פג)

אב מאמץ

חתן או כלה מאומצים, אין לכתוב את שם המאמץ אלא את שם האב האמיתי.

ובמקום צורך [כגון שהחתן מתבייש שידעו שאין זה אביו האמיתי, או שהמאמץ אינו רוצה שיוודע שאין זה בנו, או שלא ידוע שם אביו האמיתי או שאביו האמיתי גוי], אפשר לכתוב: "החתן פלוני בן פלוני [שם המאמץ] שגידלו, למשפחת פלוני [משפחת המאמץ]". וקודם החופה יראו זאת לשני העדים החותמים בכתובה, אבל בהקראת הכתובה ברבים לא יקריאו תיבה זו 'שגידלו'. (ב שיט, של, תפח)

חתן מאומץ, יכתבו לו כתובה כפי מנהגי בני עדתו, ולא כמנהג המאמץ. (ב שכה)

אב שהמיר דתו

אב שהשתמד וקרא לעצמו שם גויי שאינו מקובל אצל יהודים, אם שמו היהודי עדיין לא השתקע, יכתבו את שמו היהודי בלבד. אבל אם השתקע שמו היהודי, לא יכתבו את שמו כלל, אלא שם ומשפחה של החתן או הכלה. אולם אם אי אפשר שלא לכתוב את שמו הגויי, וכגון שיגרום להם איבה וצער, יכתבו את השם היהודי ואחר כך השם הגויי בסוגריים. (ב ריז, שלז)

אבא גוי

חתן שנולד מגוי ויהודיה, אין כותבים את שם אביו הגוי, ואפילו שמו כשם יהודי, מאחר ואינו מתייחס אחרי אביו, ואינו נחשב בנו כלל. על כן יכתבו את שם החתן ומשפחתו בלבד. (שו"ת הראשון לציון ח"א אבה"ע סימן כג. ב קנו, רעא, שלז. ועיין מסכת יבמות מה ע"א)

☜ סך הכתובה ונוסחה

הכתובה בארמית

חז"ל תיקנו את נוסח הכתובה בעיקר בשפה הארמית, כי היא היתה השפה המדוברת בזמנם ומובנת לכל. (א רנח)

סכום הכתובה

"עיקר כתובה", דהיינו סכום הכתובה המינימלי לכלה בתולה, הוא, 200 זוז, ואולם יכול החתן להוסיף על זה כמה שירצה.

כתב הרמב"ם (הלכות אישות פ"י ה"ז): וכמה הוא כותב לה? אם היתה בתולה, אין כותבים לה פחות ממאתיים דינרים [זוזים ודינרים הם אותו הדבר]. ואם בעולה, אין כותבים לה פחות ממאה דינרים, וזה הוא הנקרא "עיקר כתובה". ואם רצה להוסיף לה אפילו ככר זהב, מוסיף. ע"כ.

זכיתי שבחתונתי מרן זצוק"ל סידר חופה וקידושין, ובעת כתיבת הכתובה שאלני מרן איזה סכום לכתוב, עניתי, מה שהרב יגיד. אז שאל אותי מרן, האם 52,000 שקל זה טוב? עניתי כן, וכך כתב מרן.

ערך 200 זוז

רבותינו הראשונים נחלקו ב-200 זוז אלו שהם עיקר הכתובה, האם ערכם לפי ערך הכסף המוזכר בתורה, דהיינו כסף טהור, או לפי ערך הכסף שהיה בזמן חז"ל שהוא שמינית ממנו, וכן פסקו רוב ככל הראשונים. (ג מב)

ונרחיב הענין מעט, כי הנה בתורה כתוב שמוהר הבתולות הוא, 50 כסף, וסתם כסף בתורה הוא שקל. וכל שקל הוא 4 זוזים, נמצא שסכום הכתובה הוא: 200 זוז.

בזמן התורה, היו השקלים והזוזים עשויים מכסף טהור, אך במשך השנים היו השקלים והזוזים מלאים בסיגים ורק שמינית מתוכם היה כסף טהור.

אם ה-200 זוז הם כערך כסף של התורה, החשבון כדלהלן: כל זוז הוא משקל מיתקאל, שהוא דרהם וחצי (כסף משנה הלכות כלי המקדש פ"ב ה"ג), נמצא ש-200 זוז הם, 300 דרהם. וכל דרהם הוא, 3 גרם, בסך הכל, 900 גרם כסף טהור. ויש לחשב לפי מחיר הכסף הגולמי המשתנה לפי הזמן.

אבל אם ה-200 זוז הם כערך הכסף שבזמן חז"ל, הוא שמינית מהסכום הנ"ל, דהיינו 112.5 גרם כסף טהור.

ונכון לחודש כסלו ה'תשע"ח, מחיר גרם כסף טהור: 1.9 ₪, נמצא ש-200 זוז לפי מחיר של תורה: 1,710 שקלים. ולמחיר של חז"ל: 213.75 שקלים.

יש להבהיר ש-200 זוז בזמן חז"ל, היה מספיק למחיית אדם עני לשנה בצמצום. וקבעו סכום זה, כדי להשוות את הכתובות גם לעניי העם, ולהבטיח שהאשה הנשארת לבדה תוכל לחיות לפחות שנה עד שתסדיר את חייה מחדש. ואף שבזמנינו סכום זה אינו מספיק לאף אדם, מכל מקום עדיין מתקיימת קצת כוונת חז"ל, כי עצם הדבר שישנה כתובה המזכירה לבעל את אהבתם הראשונה, ויודע שיצטרך ללכת לבית הדין לשלם אותה, עדיין ישנה בכך רתיעה מסויימת.

'דחזו ליכי'

הנוסח הנכון להלכה בכתובה: 'כסף זוזי מאתן דחזו ליכי' [כסף זוזים מאתיים שראויים לך], אבל בני אשכנז כותבים: 'דחזו ליכי מדאורייתא' [שראויים לך מהתורה], כי כך היה מנהגם מקדם, ואינם משנים אותו.

על כן, על מסדרי הקידושין לבני ספרד לעמוד על המשמר שיביאו כתובה ספרדית שכתוב בה, 'דחזו ליכי' בלבד, כי אם כתוב בה 'דחזו ליכי מדאורייתא', הכתובה פסולה לבני ספרד, [מאחר שאין חיוב זה מן התורה אלא מדברי חכמים], ונמצא ששוהה עם אשתו בלי כתובה.

רבותינו הראשונים דנו אם חיוב הכתובה הוא מהתורה או מדברי חכמים. וזו לשון תשובת הגאונים: "הלכה פסוקה היא לכל חכמי בבל שכתובה מדרבנן היא, ואין ספק בזה לשום אדם, ואין מעולם אדם מוסמך שאמר שכתובת אשה מהתורה, ומגונה מאוד אצלנו מי שכותב בכתובה דחזו ליכי 'מדאורייתא', ומחזירים אותו". וכן פסקו מר בר רב חנניה גאון, רבנו חננאל ורבנו ברוך, וכתב הריטב"א שכן הסכימו כל הגאונים פה אחד. וכן פסקו רוב ככל רבותינו הראשונים, ומהם: הלכות גדולות, הרי"ף, הרמב"ם ובנו רבי אברהם, רבנו יונה, הרמב"ן, הרשב"א, המאירי, המגיד משנה, הר"ן, הריטב"א, תוספות רי"ד, הריב"ש, ארחות חיים, התשב"ץ ועוד, וכן פסק מרן השלחן ערוך (סימן סו ס"ו).

אולם, רבנו תם אומר, כי מה שנהגו לכתוב בכתובה 'דחזו ליכי מדאורייתא', סומכים על דעת רשב"ג שאמר, "סמכו חכמים לכתובה מן התורה". והרא"ש כתב, אף שכתובה מדרבנן היא, נהגו לכתוב 'מדאורייתא', כי כך תקנו חכמים לגבות מחיר גבוה כפי ערך כסף של תורה, כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה, ולא יטעו לגבות מכסף מדינה [שהוא שמינית ממנו]. אולם הרמב"ן כתב, אותם שכותבים 'דחזו ליכי מדאורייתא', טעות היא בידם, ואינם גובים בגלל הכתובה כלום, כי מן התורה באמת לא חייב לה כלום, אך גובה מתקנת חכמים כדין מקום שלא נהגו לכתוב כתובה. גם הריטב"א כתב: ואין זה נכון, כי מכל התלמוד מוכח שכתובה

דרבנן, לכן ראוי לכתוב 'דחזו ליכי מדרבנן'. ומיהו, לצאת ידי ספק, טוב לכתוב 'דחזו ליכי', ולא לכתוב לא 'מדאורייתא' ולא 'מדרבנן'. ואם כתב 'דחזו ליכי מדאורייתא', אין לה כתובה מהתורה ואסור להשהותה. גם בהגהות מיימוניות כתב בשם רבנו שמחה, שברוב הכתובות שאצלם כתוב 'דחזו ליכי מדאורייתא', ויש גאונים פוסקים שהכתובה מדרבנן, ורואה אני את דבריהם, ולכן מסתבר שלא לכתוב לא מדאורייתא ולא מדרבנן.

ודע, שכתב עוד הרמב"ן, שאף לרשב"ג אין סכום הכתובה מן התורה ממש, ומה שאמר, סמכו חכמים לכתובה מן התורה, היינו אסמכתא מדרבנן. כלומר, שמדין תורה כל סכום שסיכמו ביניהם נחשב מוהר, ובאו חכמים ותקנו סך מאתיים זוז שלהם, וכן בארו הרשב"א, הר"ן והרא"ה. וכן בארו התוספות במסכת סוטה. וכתב הגר"א שמפורש בירושלמי כהרמב"ן, שרוב האמוראים סוברים שגובה כמטבע של מדינה ולא של תורה, ולא כרבנו תם והרא"ש הנ"ל.

לאור האמור, כתב מרן זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק ג סימן יב): בבואי פה העיר פתח תקוה [תשט"ז], ראיתי שנוהגים לכתוב בכל שטרי הכתובות, בין לאשכנזים בין לספרדים "כסף זוזי מאתן דחזו ליכי מדאורייתא". ואנכי העירותי בצדק, שאינו נכון לכתוב כן בשטרי כתובות של הספרדים ועדות המזרח, כי אנחנו נוקטים כדעת הגאונים והרי"ף והרמב"ם וסיעתם שכתובה דרבנן, וכן פסק מרן שקבלנו הוראותיו. על כן, בודאי שאינו נכון כלל המנהג שנהגו פה לכתוב 'דחזו ליכי מדאורייתא' גם לבני הספרדים, וטעות היא, וכמבואר בכל הפוסקים הנ"ל. עי"ש.

חתן ספרדי שהיה כתוב לו בכתובה 'דחזו ליכי מדאורייתא', יעבירו קו בעט על תיבת 'מדאורייתא' לאות מחיקה. (קכ) ואין צורך לקיים את התיקון, כפי שמקיימים כאשר יש טעות בכתובה, וכמבואר להלן. (ועי' בית חתנים א קסח)

מאחר ולדעת רוב הראשונים ומרן השלחן ערוך הרי זה שקר, כי אין חיוב הכתובה מהתורה, ממילא שטר זה פסול ואינו תקף, על כן יעבירו קו על תיבת 'מדאורייתא'. ואין צורך בקיום התיקון, מאחר והיום דרים אשכנזים וספרדים יחד, ויש מהספרדים שטועים לכתוב תיבה זו, ואם תצטרך האשה לגבות את הכתובה חס ושלום, בית דין יכשירו את הכתובה, כי יתלו לומר שמחקו את התיבה מפני שהחתן מבני ספרד, ולא מחמת זיוף שהוא. לא כן בזמן רבותינו הראשונים, שבאותו מקום כולם היו נוהגים מנהג אחיד, על כן כשיש שינוי דנו את זה כדיני זיוף בשטרות, והיה צריך לקיים את התיקון. וכן ראיתי מעשה רב בילדותי, שכאשר מרן זצוק"ל סידר קידושין, והביאו לפניו כתובה שכתוב בה 'מדאורייתא', העביר קו עליה ולא עשה קיום כלל. ומצאתי שכן הביא בספר משפט הכתובה (ג ס) ששאל את מרן זצוק"ל, והשיב לו ככל הנ"ל, ותאזרני שמחה. והוסיף עוד בשם הגאון רבי נסים קרליץ, שמאחר והמחיקה היא לרעתה להוריד לה מגובה הסכום, אין לחשוש שהיא עשתה כן אחר שקיבלה את הכתובה, ובודאי שהבעל עשה כן מתחילה בפני העדים. [ואין לחשוש שהבעל זייף אחר שמסר לה, שכיון שהכתובה בידה יכולה לשומרה אם תרצה]. ובלאו הכי, כיון שכאשר אין קיום, אין למדים מתיבה זו, ממילא היא תגבה את הסכום הפחות, ושוב לא תהיה תקלת גביה. (ה שנט, תכז)

נוסח החתן

כתיבת הכתובה מוטלת על החתן, על כן יש להקפיד שנוסח הכתובה יתאים למנהגו של החתן, אם ספרד - ספרד, ואם אשכנז - אשכנז, ולא ישנו את כתובתו לנוסח אחר כלל, כי יש כמה שינויים בין נוסחי הכתובות, שיש בהם הבדלים בהלכה. על כן, חתן ספרדי וכלה אשכנזיה, כותבים כתובה כמנהג הספרדים. חתן אשכנזי וכלה ספרדיה, כותבים כתובה כמנהג האשכנזים. (א סח)

הוחלפו הכתובות

חתן ספרדי שטעו וכתבו לו כתובה בנוסח אשכנז, ולא ידע את משמעות הדבר

בעת החופה, ועתה התעורר על כך, עליו להחליף את הכתובה, כי כל הנושא אשה על דעת המנהג הקבוע הוא נושא, ומאחר שבדרך כלל הסכום בכתובה הספרדית, גבוה מסכום הכתובה האשכנזית, ואף התנאים וחיזוקי השטר שבכתובות בנות ספרד חזקים יותר מכתובות בנות אשכנז, נמצא שהפסידה בחינם, ואינו רשאי להפסידה. אבל אם ידע מראש שזו כתובה אשכנזית והסכים על זה, אזי אם הנוסח בכתובה "דחזו ליכי" בלבד, רשאי להשאירה, אבל אם הנוסח "דחזו ליכי מדאורייתא", ימחוק את המילה "מדאורייתא". ואמנם חובה עליו ליידע את אשתו [ולקבל את הסכמתה על כך] מראש, שאינו מתחייב לה בכתובה בשאר דברים כמנהג המקובל אצל בני ספרד, ואין לה את הסכום והתנאים וחיזוקי השטר שיש בכתובות בנות ספרד. (א ע)

חתן אשכנזי שטעו וכתבו לו כתובה בנוסח ספרד, ועתה התעורר על כך, עליו להחליף את הכתובה, כי כל הנושא אשה על דעת המנהג הקבוע הוא נושא, ולא התכוון להתחייב כל כך כתנאי הכתובה הספרדית. אבל אם ידע שזו הכתובה והסכים על זה, רשאי להשאירה, ואין צורך ליידע את אשתו על זאת, כי נמצא שרק הרוויחה יותר. (א ע)

גר צדק

גר צדק שהתגייר בארץ ישראל, אפילו אם רק אמו גויה, ואביו יהודי מארצות אשכנז, יכתבו לו כתובה ספרדית. והטעם בזה, כי מאחר ולגוי אין יחוס אחר אביו, לא שייך לומר בזה "ואל תטוש תורת אמך". וכיון שהתגייר בארץ ישראל, שה"מרא דאתרא" הוא מרן השולחן ערוך, עליו לנהוג כדעת מרן השולחן ערוך, בין להקל ובין להחמיר. (עיין מסכת שבת יט ע"ב, קל ע"א. חולין קטז ע"א. ועירובין צו ע"א). (שו"ת יחוה דעת ח"ה סימן לג)

בעל תשובה

בעל תשובה ספרדי, אף אם לומד בישיבה של בני אשכנז שהחזירוהו בתשובה, עליו לנהוג ככל בני ספרד שקבלו עליהם הוראות מרן השולחן ערוך בין להקל ובין להחמיר, ואין לו לשנות, הן בהלכות והן בנוסח התפילה, וממילא גם ביום חתונתו יכתבו לו כתובה ספרדית.

כתב בשו"ת אור לציון (חלק ב עמוד יז), אף אם נאמר שצריך אדם לנהוג כרבו, מכל מקום בהלכות החלוקות בין בני ספרד לבני אשכנז, שרבו נוהג כן מכח אבותיו שקיבלו הוראות הרמ"א, בזה אין לומר שגם התלמיד יש לו לנהוג כאבות רבו, שהרי אינו קשור אליהם. והרי זה פשוט שלגבי מנהגים, כגון מה שנמנעים בכמה מקומות שלא לאכול אורז בפסח וכדומה, נהגו כך מכח שאבותיהם קיבלו על עצמם לנהוג כך, ובודאי שאין תלמידיהם צריכים לנהוג כן, והוא הדין לכל ההלכות. ובלאו הכי נראה עוד פשוט, שאף אם נאמר שיעשה כרבו, זהו דוקא במי שחזר בתשובה דרך רב מובהק שהוסמך להוראה, וכמו שכתב הרמ"א (יורה דעה סימן רמב ס"ל), שבימים אלו עיקר הרבנות אינו תלוי במי שלימדו הפלפול וחילוקים שנוהגים בזמן הזה, אלא רק במי שלימדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר, והוא דבר שאינו מצוי היום בישיבות, [וכל שכן בישיבות לבעלי תשובה]. ולכן נראה שכל ספרדי שחזר בתשובה על ידי רבנים או ראשי ישיבה אשכנזים, אף שלמדוהו כמנהג אבותיהם, עליו לנהוג כמנהג אבותיו הספרדים, ואפילו אם אין אביו שומר תורה ומצוות, ינהג כמנהג אבות אבותיו, משום "אל תטוש תורת אמך", שכך קיבלו אבותינו עליהם ועל זרעם ועל זרע זרעם לנהוג כן. ע"כ. ושפתים ישק, משיב דברים נכוחים. (ועיין שו"ת יבי"א חלק י אורח חיים סימן ט, ועין יצחק ריטו)

לא זכו

גם חתן שלא זכו לא הוא ולא אביו לשמור תורה ומצוות, כך שאינם מתעניינים בנוסח הכתובה, צריך לכתוב להם כמנהג אבותיהם. ואם לעת עתה אין לרב מסדר הקידושין כתובה כזו, לפחות יודיע לחתן שהכתובה בנוסח פלוני. (א ע)

שינויים בנוסח

רבותינו דקדקו בנוסח הכתובה בכל אות ובכל תיבה, ועל כן אין לשנות מנוסח זה, אפילו בדברים הנראים של מה בכך, כי ישנה כוונה ועומק בכל תיבת ואות. וכל המשנה בנוסח הכתובה אפילו במקצת, הריהו מוציא לעז על הראשונים, וחלילה לנו לחשוב את עצמנו חכמים יותר מהראשונים שקדמונו.

המעיין בספרי רבותינו הראשונים ועד האחרונים, יראה כמה נזהרו שלא לשנות בכתובה אפילו בתיבות שאינן משנות את המשמעות כלל, ופעמים שגדולי עולם ראשונים כמלאכים התחבטו בתיבה אחת אם להוסיפה או לא, וכל כך כדי שלא לשנות את הנוסח המקובל מדורי דורות. ואם כן, אנחנו שלא מגיעים לקרסולי קרסוליהם, ואין לנו שיג ושיח במה שידעו הם, היאך נוכל להרים ראש ולשנות או "לתקן" איזה דבר שלא כתבו הם.

והנה בָּעֶתָּה, 'חדשים מקרוב באו, לא שערום אבותיכם', קמו להם איזה ראשי ישיבות שדרכם להעתיק את מנהגי האשכנזים לספרדים מבלי לעיין בשורשם של דברים בספרי הפוסקים הספרדים, ומבלי להתייחס בכובד ראש שכך היה מנהג הספרדים מדורי דורות, ובטענות שונות ומשונות, "תקנו" נוסח כתובה לתלמידיהם הספרדים על פי מנהג בני אשכנז, שברור שהוא נוסח אחר מהמקובל לנו מדורי דורות, ועל ידי כך ביודעים ובלא יודעים, משנים הבחורים הספרדים את מנהג אבותיהם ורבותיהם גדולי עולם ומשתמשים בכתובה הנחשבת "מתוקנת".

ובספר משפט הכתובה (ח"א סג, סח) אחר שהאריך בכל הנ"ל, כתב כדלהלן: **אשר על כן, לא יפה מה שהדפיסו באיזה ישיבה ספרדית "נוסח כתובה לבני ספרד על פי הנחלת שבעה" לפי הבנת עצמם,** [ספר נחלת שבעה הוא לרבי שמואל הלוי, תלמיד הט"ז, שהיה רב בפולין וגרמניה.] שהרי נוסח הספרדים המקובל מדורי דורות בארץ ישראל, נשען על יסודות איתנים וכמבואר להלן, והוא נוסח מזוקק ומדוקדק בכל מילה ומילה. ומי נתן לנו רשות לשלוח יד ולשנות.

ויש להעיר על עצם העוז להתחכם יותר מהקדמונים ולשנות כאשר נראה להם לפי הבנתם, ובכך בזים הם למסורת של מאות שנים, ולבנין אבותינו ואבות אבותינו, כאילו אין להם כל משקל למול ההבנה החדשה של ה"מתקן". אבל כבר לימדונו חז"ל (ברכות ז ע"ב) "גדול שימושה יותר מלימודה", והעיקר הגדול הוא להתאבק בעפר רגלי חכמי הדור ימים ולילות, ולשמוע מהם איך אנחנו צריכים להתנהג בנוסח הכתובות שלנו. אבל זולת זה, צריכים אנחנו לחיות בפחד לשנות זיז כלשהו ממה שעשו אבותינו. **וכמה מגדולי הדור אמרו לי, שזו 'רמות רוחא' [רוח גבוהה].**

ומי יגלה עפר מעיניו של גאון ההלכה והמידות רבי שלמה זלמה אוירבך זצ"ל שפעם בהיותו מסדר קידושין אצל בחור ספרדי מתלמידי ישיבתו, אמר הרב לחתן שלא כדאי שהוא ראש הישיבה ימלא את הכתובה אלא יתנו אותה לרב ספרדי למלאותה כמנהג, מפני שאצל הספרדים נוהגים לכתוב לחתן תואר "חמד בחורים" ולכלה "בתולתא שפירתא ויעלת חן", או כיוצא בזה, והוא חושש שמא לא יכתוב התארים כראוי. והפציר החתן בראש הישיבה שיכתוב הוא, ואמר לו "הלא ראש הישיבה יודע את התארים" (כפי שאמר בעצמו). השיב ראש הישיבה, כי מה שיודע הוא סגנון כללי שיש אצל הספרדים, אבל אולי בעדה זו או אחרת יש דקדוקי תואר המיוחדים להם, והוא אינו חפץ להוריד מהמקובל ומהראוי לכלה זו. קפץ החתן והודיע שהוא מוחל מחילה גמורה על כל התארים, ורצונו שהגאון ראש הישיבה הוא דווקא ימלא את הכתובה. **אז סנט בו ראש הישיבה והושיבו מולו והחל לאלפו בינה, שהוא אינו רשאי לומר כן,**

והוא חתן צעיר, ונכנס למשפחה חדשה, ויש כבוד המשפחה בדבר, ואי אפשר לו לוותר על שום תואר של כלתו, ואי אפשר לראש הישיבה להוריד שום תואר של המשפחות. וסוף דבר, שעמד ראש הישיבה על דעתו ולא ויתר, עד שנתנו את מילוי הכתובה לרב ספרדי שהיה שם, והוא מילא הכל כמנהג. עד כאן המעשה. ואתה הקורא הבט וראה עד כמה חרד הגאון האציל הזה לדקדוקי תואר בכתיבת כתובה, הגם שזהו לכאורה דבר קל שאין בו נפקא מינה, וכל זה כדי שלא לשנות מהמנהג. וכן יש לנו ללמוד מהנהגה זו בכל מקום. ע"כ. (א קנא)

ובהזדמנות אחרת שדברתי עם הגרש"ז על ענין השבועה שבכתובה וכדלהלן, אמר לי משפט בזה הלשון: **"אני לא מתעסק עם הכתובה הספרדית בכלל, 'כי הכבוד של המשפחה הוא', שהרב שלהם יסדר אותה כפי המנהג שלהם".** (ה רמה) וכיוצא בזה היה אצל הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, שלא נתן רשות לחתן לשנות מנהג מסויים ממנהגי אבותיו בענין הכתובה, אפילו שבאותו ענין לא היה הכרח הלכתי כלל. (א סט) עד כאן תוכן דבריו.

ראה באיזו ענווה התנהגו גדולי עולם אלו, ומעולם לא עלה לפניהם אפילו במחשבה לשנות בנוסח הכתובה הספרדי. ואילו אלו, הלכו ובנו במה לעצמם "לתקן" כתובה לספרדים על פי מנהגי אשכנז!!!! ועיין בגמרא (יבמות קט ע"ב) מה שדרשו על הפסוק (משלי יא טו): "רַע יֵרוֹעַ כִּי עָרַב זָר, וְשֹׂנֵא תֹקְעִים בוֹטֵחַ", רעה אחר רעה תבוא לתוקע עצמו לדבר הלכה. והשם הטוב יכפר בעד.

והנה מה שאמרו כמה מגדולי הדור, שזו 'רמות רוחא'. הנה לצערנו הרב, פעמים רבות דברים אלו נובעים מחמת חוסר חשיבות והבנה במעלת גאוני ומאורי הדורות האחרונים הספרדים אשר מפיהם אנו חיים, שלא רק שאינם רואים לנכון לעיין בספריהם, אלא מעולם אפילו לא שמעו את שמותם, [כן שמעתי מפי קדשו של מרן זצוק"ל שאמר מכאב לבו], ועל כגון זה נאמר "לא ידעו ולא יבינו, בחשכה יתהלכו". על כן, יש לייעץ לאותם ראשי ישיבות ללמוד מעט מוסר בענין מידת הענווה, ובכך יקל להם להבין שגם לספרדים במשך כל הדורות, היו גדולי עולם וענקי רוח המעניקים חמה בקומתם, ויתחילו לעיין בספריהם ולמצוא תשובות לכל שאלותיהם ותמיהותיהם על מנהגי ספרד, וכמו שהתבטא בחריפות הגאון רבי ישראל יהושע טרונק [לפני כ-150 שנה בשו"ת ישועות מלכו (יו"ד סימן נג)], וזו לשונו: ובפרט כי גדולי רבני ספרד, אשר ציפורנם עבה מכריסם של חכמי אשכנז, הם מתירים, ואיך נוכל לעשות תורתם פלסתר. והאמת, שעל ידי פחזותם של האשכנזים, יצאה מכשלה גדולה. ומעולם לא עלה על דעתי שיהיה מי שחושש בזה. ע"כ. (עי' רנג)

וראיתי לנכון להביא מעט מדברי רבותינו הקדמונים בענין שפלות ערכנו קודם שבאים לפסק הלכה, ועל אחת כמה וכמה אצל אותם שכמעט אינם עסוקים בלימוד ההלכה כלל, אלא רק בלימוד הגמרא ובפלפולים שונים, ואינני יודע אם באיזה זמן מימי חייהם השקיעו באמת בלימוד ספר ה"בית יוסף", שהוא היסוד לכל פוסק הלכה. וכבר כתב בשו"ת שבט הלוי וואזנר (חלק ב סימן נז): "פעם אמר לי גאון ישראל החזון איש זיע"א באחת משיחותיו אתי, כי בנעוריו למד הרבה טור ובית יוסף, והיו חבריו מלעיגים עליו ואמרו שיהיה זה מלמד תינוקות, וסיים ואמר: ברוך ה' נעשיתי מה שנעשיתי". ע"כ. וסיפר מורנו הראש"ל שליט"א, שכאשר ביקר פעם אצל הרב וואזנר, הוא אמר לו שהחזון איש דיבר איתו בחריפות גדולה יותר נגד דרך הלימוד היום בישיבות. ושאל אותו הראש"ל, אם כן למה לא כתב זאת הרב בספרו? הוא חייך, וענה לו: "אתה יודע היכן אני גר..." [ועיין עוד דברים נמרצים במעלת והכרח הלימוד בבית יוסף לפסיקת הלכה, בחוברת "חג השבועות בהלכה ובאגדה" (עמוד 146), ותרווה נחת.]

והנה, ידוע מה שכתב הרא"ש, שאין להוציא דין על פי קושיא, שאם יש תירוץ אחר לקושיא נתרועע היסוד ונפל הבנין. וכתב בכנסת הגדולה, שאין לקרוא תגר על מנהג העולם ופירוש המפרשים אחרונים וקדמונים, ואפילו שנראה לו קושי בדבריהם, כי יש לנו לתלות החסרון בנו ולומר שדעתם רחבה מדעתינו, ואין אנו משיגים עומק כוונתם. ובשו"ת דגל ראובן כתב בשם הגר"ח מוולוז'ין, שכאשר בא לפניו רב אחד והציע לו פסק דין על פי יסוד קושיתו בתוספות ביבמות. ענהו הגאון, כי "מקושיא לא מתים". עי"ש. נמצא אפוא, שאף אם נאמר שלאותם

"מתקני" הכתובה הספרדית, ישנן קושיות על הכתובה, וכי בגלל זה ישנו את מנהג אבותינו ואבות אבותינו מזה מאות בשנים?! וכי באנו מעשרת השבטים שאין לנו מסורת מגדולי עולם?! וכי רק לבני אשכנז היו גדולי עולם?! זאת ועוד, הלוא כל קושיותיהם וסיבות שינוייהם בכתובה, כבר הועלו על ספריהם של גדולי רבותינו ודנו בהן, ואם כוונתם לשם שמים לחפש את האמת, מי מונע בעדם לעיין בדבריהם, ובפרט בספר הנפלא והאדיר "משפט הכתובה" שדן בכל פסיק ופסיק שבכתובה, ובאר הכל בטוב טעם ודעת עם מקורות נאמנים, אחר שחקר ודרש בכל פינה ובכל זוית שבכתובה במשך 15 שנה, ואיך אפשר להורות בענייני כתובה, וכל שכן לשנות, מבלי לעיין בספר הנפלא הזה, אשר אסף והביא את כל הדעות והמנהגים מלפני כאלף שנה, דור אחר דור, ועד דורנו אנו??!! אתמהה. 'פְּלִיאָה דַעַת מִמֶּנִּי, נִשְׂגְּבָה, לֹא אוּכַל לָהּ'.
[ועיין בספר "פוסק הדור" על מרן הראש"ל זצוק"ל, "נאום הכתר", סוף עמוד 91. ולהלן (עמ' 289).]

ובספר עליות אליהו סיפר בשם הגר"ח מוולוז'ין, כי הרב החריף רבי צבי מסמיאטיץ, תלמיד הגר"א, היה דרך לימודו על דרך החריפות, ולא זז מחבבו, אמר לו הגאון, בחר נא איזה חידוש והגד לפני, וכאשר הציע לפניו דבר חריף וטוב, ענהו הגר"א, אם באנו לפלפל כן, הלא אפשר להוסיף כהנה וכהנה, והאריך לו בדברי חידודים במהירות גדולה, עד שכמעט קצרה יד שכלו החריף להשיג הכל. **וכה סיים הגר"א, כשלומדים באופן זה, יוכל האדם לטעות בעצמו, מאחר שבכל יום ויום מוסיף חידוד על חידוד, ויוכל לחשוב כי הוא הולך וגדל, ויוכל לבוא לידי גסות הרוח להתגאות בחריפותו ולהעריך עצמו שהוא כדאי לדבר נגד המחברים הקדמונים, אבל כשלומדים תורה על דרך העיון האמיתי, אזי מתרגלים בכל יום להכיר פחיתות ערכנו.** ע"כ. ישמע חכם ויוסף לקח.

צא וראה מה כתב גאון עוזנו רבנו יוסף חיים זצ"ל בשו"ת רב פעלים (חלק א בפתיחת הספר): **ויש שאין דרכם לתור ולחפש בספרי האחרונים, אלא פונים דוקא לספרי הראשונים, וכותבים מה שנראה להם לפי הכרעת דעתם וסברתם כאשר תשיג ידם, ובדרך זו מתנהגים על הרוב גאוני אשכנז. ואף על פי שבודאי לאו ברמות רוחא נוהגים כך, עם כל זה, אחר אלף מחילות מכבוד תורתם, לא טוב עשו כי זה כלל גדול בתורה שאינה נקנית אלא בחבורה, ולכך נקראו החכמים בעלי אסופות. ותמיד תמצא שהגדולים צריכים לקטנים. והתנא הגדול אמר (תענית ז ע"א), הרבה תורה למדתי מרבותי, ומחברי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולם. ולכן, אפילו הוא רב מובהק וחכם גדול, למה לא יבקש לדעת מה שכתב הספר האחרון, הן מסברת עצמו, הן ממה שאסף וקיבץ מהראשונים והאחרונים באותו ענין, ושמא ימצא שם דבר חדש. ואפילו אם לא ימצא דבר חדש, יועיל מה שימצא לו חבר כסברתו, ואין זה כדן יחידי. ובדרך זו נוהגים חכמי הספרדים בפסקים ותשובות שלהם, לתור ולדרוש מכל הספרים ראשונים ואחרונים ואחרוני האחרונים ככל אשר תשיג ידם, כדי לברר ההלכה בתשובותיהם.** ע"כ. שפתים ישק משיב דברים נכוחים. וידוע מה שאמרו בתלמוד (עירובין יג ע"ב), מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותם, מפני שנוחים ועלובים היו, ושונים דבריהם ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימים דברי בית שמאי לדבריהם. וכתב מרן רבו יוסף קארו בכללי הגמרא, שלפי שנוחים ועלובים היו, זכו לכוון לאמיתה של תורה. וצריך לזכור תמיד מאמר חז"ל (ירושלמי שקלים פ"ב ה"ה) "לעולם יחשוב אדם כאילו בעל שמועה עומד נגדו", ואילו היו לפנינו לא יכולנו לדבר או לפצות פה לפניהם, שאין אנו ראויים להיות תלמידי תלמידיהם, והיאך נעיז פנינו לחלוק עליהם. והשם יזכנו להכיר מיעוט ערכנו. (שו"ת יביע אומר דברי הפתיחה לח"א וח"ג. ועיין עוד דברים נמרצים בזה בהקדמה לשו"ת יביע אומר חלק יא ממרן זצוק"ל)

ויודע תעלומות יודע, כי לאחר שראיתי שרבים וטובים, תמימים וישרים מבני ספרד, "עוזבים מקור מים חיים", מנהג אבותינו ורבותינו גדולי עולם מאות בשנים, "לחצוב להם בורות נשברים", והולכים שולל אחר כתובות אלו "המתוקנות", העירוני רעיוני, ועל משכבי בלילות עלו לאמר: קום לְךָ, מה לך נרדם, קום קרא אל אלהיך והוא ירצך, ואל תבוש כנגד המלעיגים עליך לאמר 'מה לך פה, ומי לך פה, כי נצבת לך כמו נד, ומי הביאך עד הלום'. וסהדי במרומים, כי לא לכבודי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, רק קנאת השם צבאות תעשה זאת, בראותי כי שחה לעפר נפשנו, דבקה לארץ בטננו, ומזלזלים ברבותינו ובכתובות אבותינו ואבות אבותינו ללא פחד וללא מורא, על כן אמרתי "קומה עזרתה לנו, ופדנו למען חסדך",

וסייעתא דשמיא של כל אותם גדולי ומאורי הדורות תעמוד לנו לעזרה, להעמיד הדת על תילה, ולבער דעות משובשות מן הכרם, למען תמלא הארץ דעה את השם, ללכת איש על מחנהו ואיש על דגלו, ולא יטוש תורת אמו, ובכך גם קודשא בריך הוא לא יטוש עמו ונחלתו לא יעזוב, אמן. (עיין בהקדמה לארחות חיים, לרבי חיים וולף בוכנר, לפני כ-400 שנה)

☜ תיקונים בכתובה

פרטים רבים

אם נכתבה איזו תיבה בטעות, ישנם דינים ופרטים רבים בזה. להלן נכתוב כמה דינים בזה בקצרה. והרוצה להרחיב ידיעותיו, יעיין במשפט הכתובה (ח"ה סי' מה).

אופן המחיקה

תיבה שנכתבה בטעות, יעביר עליה קו לאות מחיקה, באופן שנראית התיבה שהיתה כתובה, אך לא יקשקש על התיבה באופן שאינה נראית. ואם צריך לכתוב במקומה תיבה אחרת ואין מקום, יכתוב את התיבה הנכונה למעלה ממנה. למשל: טעה בכתיבת הסכום, וכתב 'עשרים' במקום 'חמשים', מעביר קו על תיבת 'עשרים', וכותב למעלה מזה 'חמשים'. (ה שכג, שמט, שיט)

קיום לתיקון

הלכה יסודית בתיקוני טעויות בשטר, שאחר שמתקנים צריך לעשות קיום לתיקון, דהיינו לאשר את התיקון בשטר לפני חתימות העדים, ובזאת אנו יודעים שהתיקון היה למראה העדים טרם חתימתם. (ה שיז, שיט)

נוסח הקיום

בנוסח הקיום צריך לפרט: באיזו מספר שורה היתה הטעות. באיזו תיבה. ואם היה צריך לכתוב במקומה תיבה אחרת, איזו תיבה נכתבה במקומה. ובסיום הקיום יכתוב: 'ודֵין קִיוּמָה, והכל שריר וקיים'. ואם מתקנים כמה תיבות, יכתוב: 'ודין קיומיהון'. למשל: אם העביר קו על תיבת 'עשרים' שנכתבה בטעות, הקיום כך: "בשורה פלונית, על תיבת 'עשרים' הועבר קו, ודין קיומה, והכל שריר וקיים". ואם כתב במקומה תיבה אחרת, למשל 'חמשים', הקיום כך: "בשורה פלונית, על תיבת 'עשרים' הועבר קו, ונכתב מעליה 'חמשים', ודין קיומה, והכל שריר וקיים". (ה שכה, שכז, שמה)

מקום הקיום

א. הקיום צריך להיות כתוב לפני מקום חתימות העדים, על ידי שיוסיף שורה דקה בין סיום נוסח הכתובה לבין מקום החתימות. ובגמר תיבות הקיום "והכל שריר וקיים", יחתמו העדים באותה שורה זה אחר זה, והן בעצם חתימות על כל הכתובה. ואינם צריכים לחתום שוב במקום המיועד בכתובה לחתימות, ויטייטו את מקום החתימות. [דהיינו, שיעבירו קו על שתי שורות החתימות, וכמבואר להלן.] (ה שלד. ועי' א שו, שז)

דוגמא לקיום התיקון בין סיום נוסח הכתובה לבין מקום החתימות:

וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעת כף, על דעת המקום ברוך הוא, ועל דעת הנשבעים באמת, לאשר ולקיים את כל הכתוב עליו בשטר כתובתא דא, בלתי שום שינוי ותמורה ותחבולה כלל ועיקר. והכל שריר ובריר ואמת ויציב ונכון וקיים.

בשורה פלונית על תיבת 'עשרים' הועבר קו ונכתב מעליה 'חמשים', ודין קיומה, והכל שריר וקיים. (אום אברהם אצולאי זצ"ל. (אום האובן אבראהים זצ"ל.

נאם _____ עד

נאם _____ עד

ב. אם לא הצליח לקיים בשורה דקה זו, מחמת צפיפות המקום שבין נוסח הכתובה לבין מקום החתימות, אזי למטה בצד שמאל של המקום המיועד לחתימות, יעשו את הקיום כהלכה. ובגמר התיבות "והכל שריר וקיים", יכתבו: חתמנו שמנו לאות אמת וצדק. נאום פלוני בן פלוני, עד. ומתחתיו נאום פלוני בן פלוני, עד. ויטייטו את המקום המקורי המיועד לחתימות העדים. (א שח. ה שכט)

דוגמא לקיום התיקון משמאל למקום החתימות:

וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעת כף, על דעת המקום ברוך הוא, ועל דעת הנשבעים באמת, לאשר ולקיים את כל הכתוב עליו בשטר כתובתא דא, בלתי שום שינוי ותמורה ותחבולה כלל ועיקר. והכל שריר ובריר ואמת ויציב ונכון וקיים.

נאם _____ עד

נאם _____ עד

בשורה פלונית על תיבת 'עשרים' הועבר קו ונכתב מעליה 'חמשים', ודין קיומה, והכל שריר וקיים. חתמנו שמנו לאות אמת וצדק (אום אשר גרומאן הכהן זצ"ל. (אום אלמאן רפפורט הכהן זצ"ל.

תיקון לאחר החתימות

טעות שנמצאה לאחר שכבר חתמו העדים, ניתן להעביר קו על התיבה ולכתוב את התיקון למעלה ממנה, אבל כיון שהשטר כבר נחתם בפסול, אי אפשר להכשירו למפרע על ידי חתימות כשרות וקיום רגיל, אלא יש לכתוב קיום אחר, למשל כך: "בשורה פלונית, הועבר קו על תיבת 'עשרים', ושבנו ותקננו את הטעות ונכתב מעליה 'חמשים', ודין קיומה, והרי הכתובה כולה מאושרת שוב, והכל שריר וקיים". ויחתמו שוב העדים. (כן כתב הרשב"ש. ה שלז)

ואם נמצאה הטעות אחר שכבר נמסרה הכתובה לכלה, יתקנו כנ"ל וימסרו לה שוב את הכתובה. (ה שלז)

תיקון בתאריך מוקדם

כתובה שטעו בה בתאריך, וכגון שנכתב בה תאריך שלפני השקיעה, והחופה והקנין יהיו רק בלילה, אין צריך להעביר קו על התאריך שכתוב למעלה למוחקו, אלא יעשה תיקון כזה: יוסיף שורה דקה בין סיום נוסח הכתובה לבין חתימות העדים, ויכתוב בה: "הכתובה נכתבה ביום ונחתמה בלילה ב_____ בשבת _____ לחודש_____, ודין קיומה, והכל שריר וקיים". ויחתמו העדים באותה שורה זה אחר זה, ויטייטו את המקום המיועד לחתימתם. (ה שלד)

ואם לא הצליח להוסיף שורה דקה זו מחמת צפיפות המקום, יעביר קו על התאריך למעלה, ומעליו יכתוב את התאריך הנכון, ולמטה בצד שמאל של חתימות העדים יעשה קיום, למשל: אם כתב **בשני בשבת** ששה עשר **לחדש** כסלו, והקנין היה בלילה שהוא כבר ליל שלישי, יעביר קו על תיבות 'שני' ו'ששה עשר', ויכתוב מעליהם 'שלישי' ו'שבעה עשר', ולמטה בצד שמאל יקיים כך: "בשורה הראשונה, הועבר קו על תיבת 'שני' ונכתב מעליה 'שלישי', וכן הועבר קו על תיבת 'ששה עשר' ונכתב מעליה 'שבעה עשר', ודין קיומיהון, והכל שריר וקיים. חתמנו שמנו לאות אמת וצדק. נאום פלוני בן פלוני, עד. ומתחתיו נאום פלוני בן פלוני, עד. ויטייטו את המקום המיועד לחתימות העדים. (א שח. ה שכט)

סוגריים

תיבה שנכתבה בטעות, וסגר אותה בסוגריים לאות מחיקה, צריך לעשות לה קיום. למשל: "בשורה פלונית, בתיבת 'עשרים' נסגרו סוגריים, ודין קיומה, והכל שריר וקיים". אבל אם סגר סוגריים רק מחמת שהיה לו איזשהו ספק בשם וכדומה, אין צריך קיום. (ה שמו)

תיבה תלויה

אם החסיר תיבה בטעות, והשלים אותה למעלה בין שתי תיבות, צריך לעשות לה קיום. למשל: "בשורה פלונית, תיבת 'עשרים' תלויה בין תיבות פלונית לפלונית, ודין קיומה, והכל שריר וקיים". (ה שמח)

מילוי חלל – טיוט

אם נשאר חלל פנוי בשורות מסוימות באופן שיש חשש שיוסיפו עוד תיבות או אותיות ונמצא שיכולה הכתובה להזדייף, וכגון בשורה של כתיבת הסכום, ושמא תוסיף האשה על הסכום, יש מצריכים לטייט את השורה, דהיינו למלאות את חלל השורה הנשאר פנוי על ידי העברת קו ארוך, או קווים קצרים מופסקים על כל החלל, באופן שלא ניתן עוד לכתוב שם דבר. ויש מסתפקים בקו קצר בודד כסנטימטר אחד לאחר כתיבת הסכום. ויש שלא מצריכים לטייט כלל, מאחר ומעולם לא נשמעה תקלה כזו שהאשה הוסיפה, ובית דין טעו וגבו יותר מן האמת. וכן היה מנהגו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל שלא לטייט. (ה תכח, תל)

סימן טוב

יש שאינם מתקנים את הכתובה כלל, ובכל טעות שהיא, מחליפים את הכתובה, כי בזמנינו עלות הכתובה מועטת, ומדוע להשתמש בכתובה שיש בה טעויות ותיקונים. וגם משום סימן טוב לחתן ולכלה, עדיף שתהיה הכתובה ללא שום מחיקה ותיקון, באופן שלא תתקלקל מראיתה ויופיה. (ה שלה, שמב) וטוב שמסדר הקידושין יצטייד בכתובה נוספת ליתר בטחון.

אם אין מצויה עתה כתובה אחרת להחלפה, ועשו את המחיקה והתיקון והקיום כהלכה, בכל זאת יש המהדרים למחרת בבוקר לקרוע כתובה זו. והחתן ממנה מחדש את אותם עדים דוקא, ויכתבו שוב כתובה עם אותו תאריך. אבל אם עבר אותו יום, רשאים לכתוב כתובה חדשה אפילו עם עדים אחרים. (א שח)

☜ ביאור הכתובה וכמה דקדוקי מילים

ללמוד ולהבין

על החתן ללמוד מבעוד מועד את נוסח הכתובה, כדי שיבין את כל התחייבויותיו לכלה. ואולם, אף אם בא לאחר זמן וטען שלא הבין את התחייבויותיו בכתובה, אין שומעים לו, ואין מאמינים לו, ומחוייב למלאות את כולן.

כתב הרשב"א, עם הארץ שבא לגרש את אשתו, ואמרו לו בית דין שיפרע לה את סך כתובתה, ואמר שכשקרא החזן את הכתובה, לא הבין את התנאים שחייבוהו. שאלו את פי רבנו מאיר הלוי, והשיב ששומעים לו ומקבלים דבריו. אבל הרשב"א אמר שאין שומעים לו, שבודאי לא חתמו העדים עד שקראו תחילה בפני החתן והגידו לו מה שכתוב בכתובה, ועל פי הסכמתו חתמו בה, שאם אין אתה אומר כן, לא הנחת שום חיוב לעמי הארץ ולא לנשים, שכולם יטענו שלא הבינו, ואין אלו אלא דברי תימה. אבל מה אעשה שכבר הורה זקן ויושב בישיבה, חכם עם איש שיבה. ע"כ. והעיר מרן הבית יוסף (סוף סימן סו), ואיני יודע למה הרשב"א נחבא אל הכלים, משום דחזא גברא [שראה אדם גדול], כיון דתיובתא לא חזא [שכיון שקושיתו עליו חזקה, יכול לחלוק.] ולכן, לענין הלכה, נראה לי כדברי הרשב"א, שאין מאמינים לעם הארץ זה, משום שאם לא כן אין לדבר סוף, וכל עמי הארץ יטענו כן. ע"כ. וכן פסק מרן במפורש בשלחן ערוך (חושן משפט סימן סא סי"ג): מי שטען על כתובת אשתו שהיה עם הארץ ולא הבין כשקרא החזן את הכתובה והתנאים, אין שומעין לו. ע"כ. (ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן יג אות ב, ג)

חובות וזכויות הבעל

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סט סעיפים א-ג): כשנושא אדם אשה, מתחייב לה בעשרה דברים, וזוכה בה בארבעה דברים, אפילו לא נכתבו בכתובה. ואלו הם העשרה דברים שמתחייב לה: **א.** מזונותיה. **ב.** כסותה [ביגוד]. **ג.** עונתה [תשמיש המיטה]. **ד.** עיקר כתובתה [מאתיים זוז]. **ה.** רפואתה. **ו.** לפדותה אם נשבית. **ז.** קבורתה. **ח.** להיות ניזונת מנכסיו ויושבת בביתו אחר מותו כל זמן אלמנותה. **ט.** להיות בנותיו ניזונות אחר מותו עד שיתארסו. **י.** להיות בניה הזכרים ממנו יורשים כתובתה יותר על חלקם בירושה שעם אחיהם שלא ממנה.

ואלו הם הארבעה דברים שהבעל זוכה בה: **א.** מעשי ידיה [הרווח מעבודתה]. **ב.** מציאתה. **ג.** פירותיה [רווחים שהניבו נכסיה שהכניסה לו]. **ד.** ירושתה.

באור נוסח הכתובה

אנן סהדי איך החתן – אנו העדים [החתומים מטה] מעידים איך שהחתן...

אמר לה לכלה בתולתא שפירתא... הֱוֵי לִי לְאִנְתּוּ – אמר לה לכלה בתולה טובה... היי לי לאשה.

כדת משה וישראל – ואני מוכן לשעבד את עצמי בחיובי הכתובה, רק אם תתנהג כדת משה וישראל.

ואנא, במֵימרא ובסייעתא דשמיא – ואני מתחייב בִּדְבַר ובעזרת השם יתברך.

אפלח – אעבוד כדי שאוכל לזון ולפרנס אותך.

ואוֹקיר – ואכבד. אפרנס מתוך כבוד. אעבוד לפרנסתך בגלל היותך מכובדת אצלי. ועיין היטב בזה להלן (עמוד 318).

ואָזוּן – ואתן לך מזונות.

ואפרנס – ואתן לך שאר צרכיך, כמו: תכשיטים, מגורים, כסף לצרכיה, וכיוצא בזה. (שו"ת התשב"ץ חלק ג סימן שא. הוצאת מכון י-ם אות ט)

ואכלכל – אתן לך כלכלתך, כל מחסורך.

וַאֲסוֹבֵר [ולא ואסובֵר] – לשון כלכלה ומזון / אשא אותך עלי / אנהל אותך / לשון חיזוק ורפואה / אסביר לך פנים / לשון הבנה וסברא, אדע איך להתנהג עמך, כמו 'יכלכל דבריו במשפט' (תהלים קיב ה). והיינו שלא רק ליתן לה מזונות וביגוד וכו', כמו שנותן למוצר הצורך דלק, אלא ליתן לה מתוך הבנה שהאשה היא נפש ואישיות לכשעצמה, בעלת אופי והרגלים משלה, והוא מקבל על עצמו "לשאת את זה".

ואכסה יתִיכִי – אלביש אותך מלבושים.

כְּהִלְכֹת [לשון רבים, ולא כהלכַת שהוא לשון יחיד] **גוברין יהודאין** – כדין וכמנהג היהודים הנאמנים והמכובדים.

דפלחין ומוקירין וזנין ומפרנסין ומכלכלין ומְסוֹבְרִין [ולא ומְסוֹבֵרין וכנ"ל] **ומכסין ית נשיהון** – שעובדים ומכבדים וזנים ומפרנסים ומכלכלים ומנהלים ומלבישים את נשותיהם.

בקושטא – באמת ובאמונה, לספק לה את כל חיוביו בריוח ולא בצמצום [על פי הפסוק (הושע ב כב): "וארשתיך לי באמונה"].

ויהיבנא ליכי – ואתן לך.

מֹהר בתולייכי – מתנת הבתולים. [לשון המקרא (שמות כב טז): "כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת"].

כְּסַף זוּזֵי מאתן – מאתיים זוז כסף. [כְּסַף ולא כֶּסֶף, שאין הכוונה לממון אלא למתכת הכסף, שיתן זוזי-כסף, וממילא הכסף בסמיכות למילה זוזים שניקודו כְּסַף כמו בתרגום.]

דְּחָזוּ לִיכִי – שראויים לך.

ועלי מזונייכי וכסותייכי וספוקייכי – ועלי חיוב מזונותייך וכסותייך וכל צרכייך.

ומִנְדַּע יָתִיכִי כְּאוֹרַח כל ארעא – ולדעת אותך כדרך כל הארץ, תשמיש המיטה. [כלשון המקרא (בראשית יט לא): "וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ"].

וּצְבִיאַת בתולתא דא, והות ליה לאִנתו – והסכימה בתולה זו מרצונה להיות לו לאשתו.

ודא נדוניא דהנעלַת ליה סך מסויים – וזו הנדוניא שהכניסה לו סך מסויים.

והודה החתן הנזכר שקבלם [את הנדוניא], **ועלו ובאו לרשותו במושלם, עד סוף פרוטה אחרונה.** [ולא יוכל לטעון אחר כך שלא קיבל ורק הבטיחו לו].

והוסיף לה איהו מדיליה – והחתן הוסיף לה משלו, מה שלא חייבו אותו חכמים עוד סך, והוא תוספת כתובה.

עד שעלה סך הכל _____ – עד שהסתכם הסכום הכולל עם התוספת, [וממלאים בשורה הריקה את הסכום, למשל: חמשים ושנים אלף שקלים].

וְקָנֵינָא – וקבלנו קנין. [לשון רבים, ששני העדים מעידים על הקנין שעושה החתן, ולא וְקָנִינָא שהוא לשון יחיד].

במנא דְכָשַׁר למקניא ביה – בכלי שכשר לקנות בו. [דְכָשַׁר ולא דְכָשֵׁר, כי מילה זו בארמית].

☜ החתימות

שם ברור

חתימת העד צריכה להיות באופן שיהיה ברור שמו בחתימה, כדי שיהיה ניכר לנו מי העד, אף אם בדרך כלל הוא חותם קשקוש מסויים.

כן פשוט שצריכים להכיר את העד מתוך חתימתו, לדעת מי הוא. וכן ראיתי מעשה רב של מרן זצוק"ל שכאשר חתם העד איזה קשקוש, אמר לו מרן, שיכתוב את שמו. (וכ"כ ב"ח א רמו)

שם ומשפחה

מן הדין די שיכתוב העד את שמו ושם משפחתו, ויש כותבים את שמו ואת שם אביו - פלוני בן פלוני, וטוב שיכתבו את שם המשפחה. ומרן זצוק"ל פעמים ראיתי שחתם "עובדיה יוסף ב"ר [בן רבי] יעקב", ופעמים שחתם רק "עובדיה יוסף". (עי' ו קצב, קצד)

יחוס

אם העד כהן או לוי, צריך להוסיף את יחוסו בחתימה. למשל אם שמו 'אשר גרוסמן', אזי יחתום: 'אשר גרוסמן הכהן'. (ב"ח א רמב)

חתימת החתן

פשט המנהג אצל בני ספרד, שמלבד חתימת שני העדים והרב מסדר הקידושין, גם החתן חותם על הכתובה, אף שאין זה מעכב אם לא חתם. (ריד)

כן כתב מפורש בשו"ת התשב"ץ (חלק ג סימן שא), שנהגו שהחתן חותם על הכתובה. וכן כתב הרשב"א (בבא בתרא קעה ע"א ד"ה מיהא): נראה לי, שכל שבעל חוב חתום על השטר בחותם ידו, והתקיים חותם ידו, קיים את השטר, אף על פי שלא מצאו לקיים כתב ידם של העדים החתומים בו. ועל כן, נהגו להחתים את החתן בשטר הכתובה, מפני שעומדת לאורך זמן, ושמא לא ימצאו קיום לחותם ידם של העדים, וימצאו לקיים חותם ידו של חתן. ע"כ.

☜ מילויים שונים

כלה בעולה

לכלה בעולה לא יכתבו: אמר לה לכלה 'בתולתא', אלא: אמר לה לכלה 'איתתא', או: אמר לה 'לכלתא'. (א ק. ב"ח א רט)

כמו כן, מאחר ואי אפשר לכתוב לה מֹהר 'בתולייכי' [שהרי אין לה בתולים], אזי יכתבו לה מֹהר 'כתובתיך' או 'מֹהרייכי'.

אם בכתובה המודפסת כתוב רק תיבת 'מֹהר' ולאחריה קו למילוי [כך: מֹהר____], הנכון למלאות בחלל, תיבת 'כתובתיך' [כך: מֹהר כתובתיך], ולא ימלא רק אותיות 'ייכי' [כך: מֹהרייכי]. (א רמז)

כסף זוזי ____, ימלא ברווח 'מאה', ולא 'מאתן'. שכיון שאינה בתולה, אין לה עיקר כתובה מאתיים זוז אלא מאה, וכמבואר לעיל (עמוד 175).

כלה גרושה

לכלה גרושה כותבים: אמר לה לכלה 'מתרכתא' [גרושה]. כדי שאם היא תתאלמן, לא תינשא אחר כך בטעות לכהן כדין אלמנה המותרת לכהן. (א ק. ב"ח א ריב)

ומעשה רב ממרן הראש"ל זצוק"ל, שאמר לדלג קריאת תיבת 'מתרכתא' בקריאת הכתובה ברבים, [כדי שלא לביישה].

שם המשפחה – כלה גרושה הבאה להינשא, אם כשהתגרשה מבעלה, החזירה לעצמה את שם משפחתה הראשון, כותבים אותו. אך אם נשארה עם שם משפחת הגרוש או שהחליפה לשם משפחה חדש לגמרי, כותבים את שם משפחתה בסוגריים.

למשל: "לאה (אזולאי) בת יעקב נבון". ואם התגרשה כמה פעמים, וחלק מכירים אותה בשם משפחה זה וחלק בשם משפחה אחר, לא יכתבו לה שם משפחה כלל, אלא "לאה בת יעקב נבון". (ב תפג)

מחזיר גרושתו

המחזיר את גרושתו ונושא אותה שוב, כותב לה בכתובה: אמר לה לכלה 'מתרכתא דִידִי הדרִי לגבאי', [גרושה שלי שחוזרת אלי]. (ב"ח א ריב)

גר וגיורת

חתן גר או כלה גיורת, כותבים רק את שמם היהודי שהוחזקו ליקרא בו. ובמקום שם האב הגוי, יכתבו: 'בן אברהם אבינו'. למשל: גר ששמו 'ישראל', יכתבו: 'ישראל בן אברהם אבינו'. (ב"ח א רא)

גיורת שהתגיירה לאחר גיל שלוש, כותבים לה הכל כמו לכלה בעולה. (ב"ח א ריא)

סידור חופה וקידושין

אוירה נעימה ושמחה

ראשית, על הרב מסדר החופה והקידושין להשתדל להשרות אוירה נעימה ושמחה במהלך כל סידור החופה והקידושין, כי בדרך כלל ישנו לחץ אצל המשפחות, ואף החתן והכלה עצמם במתח, ולכן חשוב מאוד לשמחם ולבדחם בעדינות, כיד השם הטובה עליו, וזאת לבד מהמצוה והמעלה שיש לשמח חתן וכלה.

ומי יגלה עפר מעיניו של גאון הדור, גדול הדור, פוסק הדור, אביהם של ישראל, מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל שעם כל גדלותו בתורה, שאין לה אח ורע, היה יורד לעם ומשרה אוירה נעימה ושמחה מאוד בחופה, ונותן מבדיחותיו לשמח את החתן והכלה והמשפחות, ובכך היה מפיג את המתח וההתרגשות הקיימים באותה שעה. וכן הולך בדרכו בנו מורנו הראשון לציון והרב הראשי לישראל רבנו יצחק יוסף שליט"א, שמשמח אלוקים ואנשים גם תחת החופה. זוכרה השם לו לטובה.

ומכללם של דברים אתה למד, כמה יש להיזהר בכבודם של משפחות מסוימות שנהגו איזה מנהג מסוים, שאף אם מסדר הקידושין לא מכיר בו, בכל זאת, כל שהמנהג אינו נוגד את ההלכה, לא ימנע מהם לעשות כמנהג עדתם, כדי ששמחתם תהיה שלימה וטובה. וכבר ציותה תורה: "ואהבת לרעך כמוך" - "מה ששנאוי עליך, לא תעשה לחברך" (שבת לא ע"א).

הנה צריך להיות חכם כדי להבין לנפשם של אחרים, כי בדרך כלל המשפחה מעוניינת ברב מוכר להם שיסדר קידושין, ובכיבודים וניגונים הערֵבים להם ביום שמחתם, כפי המורגל בעדתם, תחת אשר יאלצו לקחת חכם שאינם מכירים, ואינו מכיר את רצונם. רק שמכח הכרת הטוב וכבוד ראש הישיבה שגם הם משקל גדול, מזמינים אותו לסדר קידושין, אך יש להיזהר מאוד שלא יווצר מצב שהמשפחה תפגע מחוסר שימת לב כיאות לדברים רגישים.

ואגב, נספר מעשה שהיה בחתונה מסוימת, שמסדר הקידושין לא היה ער לכבוד המשפחה כיאות, וסירב בשלילה מוחלטת לבקשת אֵם הכלה לעשות מנהג מסוים שיש בעדתם. והנה בסיום החופה, אֵם הכלה יצאה בשער החוצה, והיא ממורמרת בצער נורא, ואומרת לעצמה "אני הולכת הביתה", ובעלה ושאר חברותיה היו רצים אחריה להרגיעה שלא תעלב כל כך ותחזור, אך היא לא היתה יכולה לסבול את צערה. ואותה אשה יראת השם באמת ובתמים, וחיכתה לחופה זו זמן רב, וכשראתה שמנהג שידעה אותו מימים ימימה מכמה מאות שנים בקרב עדתה, נהפך לבוז בין רגע אצל מסדר קידושין צעיר שאינו מבן עדתם, ובקשתה נהדפה בבוז, נקרע לבה בקרבה מהצער והאכזבה.

ולא ידעתי למה היה צריך לדחות את מבוקשה, בדבר שלא היה בו איסור כלל ועיקר. והלא התורה מלמדת אותנו מוסר ושמירת כבוד הזולת, ובדבר שאינו אלא מנהגי עדות, יש להזהר מאוד לכבד, ואין צריך מסדר הקידושין להתעקש כל כך על הבנתו מהו המנהג הנכון, כאילו דעתו היא תורה מסיני. ובוודאי שהיה מקום לעשות את מנהג אותה האמא ולשמחה, כי אין דבר שאין בו מנהגים ומחלוקות, ומי שנהג - נהג. (מ"ה ה רמו)

החופה

הפרדה בחופה

יש להקפיד על הפרדה בין הגברים לנשים גם בעת החופה, כי מצוי שבאות

נשים רבות לראות את החופה, ודבר זה גורם עירבוב שלא כהלכה. על כן, טוב לערוך את החופה בסמוך קצת למחיצה, ובכך הנשים ישארו על מקומן מבלי לפתוח את המחיצות כלל.

כתב בספר משפט הכתובה (ה תפח): וכמה יש להתמרמר ולהתפלא, על כך שישנן חופות שעומדים בהן אנשים ובני תורה, וסמוך להם ממש עומדות נשים ובנות מקושטות. ובשום מאורע אחר לא היו מעיזים לעמוד כך, והיו צווחים ככרוכיא על ההיצמדות הזו. ומעשה שטן הוא שהצליח להכניס בלבול כזה, אפילו במשפחות שכל חייהם תורה ויראה וחינוך וצניעות. ומי יודע אם לא מוטב מנהג הריקים שיושבים בעת החופה (אנשים לבד ונשים לבד, ולא עומדים כהלכה), ואז מכשול העיניים קטן יותר. והנכון להכין חופה עם שביל או שטיח רחב שבו יכנסו החתן ואחר כך הכלה, ויוכרז שהאנשים יעמדו מצד זה, והנשים מצד זה, והשביל עצמו יישאר ריק כל אותה העת, באופן שתהיה השמחה גם במעונו של הקב"ה. [ועיין להלן צווחה רבה מגדולי ישראל על העומדים ב'מצוה - טאנץ' אנשים מול נשים].

ומבחינה מעשית, הנסיון מראה כי אם מצמידים את החופה לאחד הקירות או למחיצה באולם, המכשול קטן יותר. ואני הקטן חושבני תקנה גדולה וטובה, להסדיר מסך וידיאו גדול לצד הנשים, שיעביר את כל מהלך החופה והברכות, ורואות ממקומן היטב את כל מעשה הקידושין והרבנים העולים לברך וכו', ומתרבה כבוד שמים. ופשוט שלא ברא הקב"ה את הוידיאו כי אם בשביל כיוצא בזה, להעביר אמירת ברכות וענית אמן, ולהרבות כבודו יתברך, וכמו שנאמר (ישעיה מג ז): "כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי - בְּרָאתִיו, יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו". ואין צריך בשביל זה הסרטת וידיאו לכל החתונה, רק הסרטה חיה במעגל סגור כנ"ל. ויהי רצון שתתקבל הצעה זו אצל שומרי התורה החרדים על הצניעות. עכ"ד.

חופה בבית כנסת

מן הדין היה מותר לערוך חופות בבית כנסת, באם יתקיימו התנאים דלהלן: **א.** שלא ידברו דיבורים בטלים האסורים בבית הכנסת. **ב.** שתבואנה הנשים בכיסוי ראש ובגדי צניעות. **ג.** שישבו גברים לבד ונשים לבד. וכל שחסר אחד מהתנאים הנ"ל, אין להתיר. [זאת מלבד ממה שאין לנשק בבית כנסת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ברוך הוא (רמ"א אורח חיים סימן צח ס"א)]. אולם, בהיות ואינו מעשי לעמוד בתנאים אלו, על כן, הנכון להימנע מלערוך חופות בבית כנסת. ולשומעים ינעם, ועליהם תבוא ברכת טוב. (שו"ת יביע אומר חלק ג סימן י. קלב)

תחת כיפת השמים

יש מבני אשכנז שנהגו לערוך את החופה תחת כיפת השמים, לסימן טוב שיתברכו בני הזוג ככוכבי השמים לרוב. ומנהג בני ספרד לעשות את החופה באולם שהמקום מקורה, ואין צורך לשנות ממנהגינו כלל ועיקר. וכן נהג והנהיג מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל.

גם הגאון הרב שך זצ"ל, הקפיד מאוד שלא לשנות מנהגים. ופעם בחתונת אחד מתלמידיו מבני ספרד, העמיד החתן את החופה תחת כיפת השמים, כמנהג בני אשכנז ורוב חבריו בישיבת פוניבז', **והורה לו הרב שאינו מסדר הקידושין עד שיסדרו את החופה פנימה, כי מנהג הספרדים לעשות את החופה בפנים, ואינו יכול לשנות המנהג.** (מ"ה ה רנה)

ומכל מקום, אם עושים את החופה בחוץ מחמת נוחות, כגון שבאו ציבור גדול מאוד, ובחוץ ישנה רחבה גדולה יותר מהאולם, רשאים אף בני ספרד לעשות החופה בחוץ, כדי שהמקום יהיה ברווח ולא בצמצום.

כתב הרמ"א (אבן העזר סימן סא ס"א), יש אומרים לעשות החופה תחת השמים, לסימן טוב שיהיה זרעם ככוכבי השמים. ואולם המהר"ץ חיות העיד בגודלו, שבכל מדינות פולין, אין מעמידים את החופה תחת השמים, ואם היו יודעים מזה רבני הונגריה שכל כך מרעישים לעשות את החופה דוקא תחת השמים, היו בושים ונכלמים. ובספר מקדש מעט באר, שאף אותם רבנים שעמדו על זאת לעשות החופה תחת כיפת השמים דוקא, טעמם היה כדי שלא להידמות לראשי הכמורה הנוצרית ברומא, שחקקו חוק שרק בבית תיפלתם מותר לקשור קשרי נישואין, וכל חתונה שתערך מחוץ לבית תיפלתם, לא תוכר על ידי השלטון, והמלך קארל הסכים לחוק המוצע. ומאז, גדולי ישראל אשר רצו להביע מחאתם הנמרצת והתנגדותם המוחלטת, הוציאו בכוונה את עריכת החופות מחוץ לבית הכנסת שהוא מקום תפילתנו, כסמל למחאה נגד גזרותיהם, ועשו תחת כיפת השמים. ובשו"ת שואל ומשיב הביא על זה מעשה שהיה עימו ביום קור ושלג, ורמז לו החזן ששני המחותנים הם נגידים אשר לא יסכימו לקבל דעת הרב להשיאם תחת כיפת השמים בקור, אך כאשר אמר להם הרב "וכל בני ישראל יוצאים ביד רמ"א, לערוך החופה תחת כיפת השמים", הבינו הנגידים שאף הם בכלל בני ישראל, והסכימו לערוך החופה שם. ע"כ.

והרב שבט שמעון, הביא מה שפסק הרמ"א שאף שאסור לקדש אשה בשבת, מכל מקום אם כבר הכינו הכל ביום שישי ונדחתה החופה, ואם ידחוה לאחר השבת, תהיה בושה לחתן ולכלה, יקדשנה בשבת משום כבוד הבריות. ע"כ. (כמובא לעיל עמ' 127) ואם איסור קידושין בשבת נדחה מפני כבוד הבריות, כל שכן שידחה מנהג קידושין תחת כיפת השמים, והרי כשעושים החופות בישובים ובכפרים בחוץ, מתאספים התושבים הגויים למאות, ומתלוצצים ושוחקים על החתן והכלה והשושבינין, ודוחקים אותם הנה והנה ונעשים ללעג וקלס לעיני הגויים. גם הרבה פעמים באה רוח סערה ועוקרת החופה מהכלונסאות, וגשם שוטף יורד מן השמים, ומטר ניתך ארצה, ומלכלך את החתן והכלה והקרואים, ומסדר הקידושין והעדים מתבלבלים, ואי אפשר להם לעשות הקידושין והברכות כראוי. ולכן, רוב מדינות אירופה עושים החופה בבית הכנסת במקום כבוד וקדוש, ולא תחת השמים, וכמו שעשו רבותינו לפני מאות בשנים. ואני נוהג שרק מי שחפץ להעמיד לו החופה תחת השמים, אנו שומעים לו ועושים כרצונו. ע"כ. ועל כל פנים, לבני ספרד שאין להם מנהג זה כלל מאבותיהם, אדרבה, עדיף יותר לעשות החופה במקום מקורה, ואין צורך לחדש ולהעתיק מנהגים מבני אשכנז. (שו"ת יבי"א ח"ג אבן העזר סימן י אות ג, ד)

ליווי החתן והכלה

המנהג הרווח, שאב החתן אוחז מימין החתן, ואב הכלה אוחז משמאל החתן, ומלווים אותו לכסות את פני הכלה בהינומה, ולאחר מכן מלווים אותו לחופה.

וכתב מהרי"ל, הטעם שמכסים את פני הכלה בהינומה קודם החופה, על שם הפסוק (בראשית כד סה): "וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס". ומה שהחתן בא ראשון לחופה, הוא כמו שהקב"ה בא ראשון להר סיני, שנאמר "ה' מסיני בא", ואחר כך באו ישראל שהם הכלה, שנאמר (ישעיה סב ה): "וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה, יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ". (קכג)

אין צורך כלל שיתלוו לאבות עוד אנשים, מפני חשש תערובת וקדושת העיניים. וישימו לב האבות שבעת כניסתם למקום הנשים, יהיו עיניהם למטה, שהרי נכנסים הם למקום שכולן עומדות מקושטות סביב הכלה.

כתב הט"ז (סימן סה ס"ק ב), בעת ההולכה לחופה, מלווים רק את החתן ולא את הכלה, כי כל הנשים הולכות עמה, ואין להתערב עמהן. ע"כ. גם בערוך השולחן (סימן סה ס"ד) כתב, אם יש

תערובת נשים, לא ילוו את הכלה לחופה אלא את החתן, שהיא מצוה הבאה בעבירה, ומטעם זה, אם הרבה נשים הולכות גם עם החתן, מוטב שלא לילך עימהם. ע"כ.

אחר שכיסה החתן את פני הכלה, אֵם הכלה אוחזת מימינה, ואֵם החתן אוחזת משמאלה, ומלוות אותה לחופה.

הטעם שמוליכים את החתן והכלה לחופה לאט, לרמוז להם שלא יהיו פזיזים במעשיהם, אלא יתנו דעתם ויתבוננו במעשיהם, וכך ילכו בדרך השם כדת, ותהיה תורת השם בליבם, ולא יפגמו ברגלים ממהרות לרוץ לרעה, חס ושלום. ומה שמביאים את הכלה אל החתן לחופה, הוא כמו שהקב"ה הביא את חוה הכלה לאדם הראשון, שנאמר: "וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם". (קכה)

אפר בראש החתן

מנהג בני אשכנז שקודם שהולך החתן לכסות את פני הכלה, מניחים אפר בראשו זכר לחורבן בית המקדש. [והגרש"ז אוירבך היה נותן את האפר בנייר עטוף, ונותנו כך בראש החתן מפני כבודו. (מבקשי תורה כו תמוז תש"ס)]. ובני ספרד, לא נהגו בזה.
(חזון עובדיה ארבע תעניות עמוד תל. שו"ת הראשון לציון ח"ב אבה"ע סימן יא)

זו לשון מרן הבית יוסף (אורח חיים סימן תקס): כתב רבנו הטור (אבן העזר סימן סה) "וכן נוהגים באשכנז ליתן לחתן אפר בראשו במקום התפילין, ובספרד נוהגים ליתן בראשו עטרה עשויה מעלה זית, לפי שהזית מר, זכר לאבלות ירושלים. וכל מקום יעשו כמנהגם". ע"כ. וכתב הכל בו, יש מקום שנמנעו שלא לתת אפר מקלה בראשי החתנים, מפני שאין העם מוחזקים כלל בהנחת תפילין [כשרות כראוי כדת וכדין. (חזו"ע)], ולא יהיה להם האפר תחת פאר [תפילין], ויחושו שמא לא יהיה להם גם פאר תחת אפר. ונהגו לעשות זכרון אחר במקומו, שנותנים מפה שחורה על ראש החתן והכלה, ועל זה פשט המנהג לשבר הכוס אחר שבע ברכות. עד כאן. וכן הוא בבית יוסף באבן העזר. וכתב מרן זצוק"ל, שאין לבני ספרד לשנות ממנהגינו, ולא צריך ליתן אפר בראש החתנים. וכן כתב בשלחן גבוה, שעכשיו לא נהגו לעשות שום זכר, מלבד שבירת הכוס. (קכז)

והנה הגאון רבי משה פנירי שליט"א בספרו בית חתנים (חלק ב עמוד שטו) כתב: והנה עתה יצא לאור חלק ג' משו"ת אור לציון, ושם מובא משם מורנו הגדול הגאון רבנו בן ציון אבא שאול תמיהה על השלחן גבוה הנ"ל, כיצד יפטור את תקנת חכמים הנזכרת בתלמוד לתת אפר מקלה על ראש החתן, על ידי דבר שלא מוזכר בתלמוד הוא שבירת הכוס. [ואף שבגמרא (ברכות ל סע"ב) מסופר שכאשר ראה רב אשי בחתונת בנו שהחכמים שמחים מדי בסעודה, שבר לפניהם כוס זכוכית שמחירה ארבע מאות זוז, כדי למתנם מעט. וכתבו התוספות, "מכאן נהגו לשבור זכוכית בנישואין". ואם כן הוזכר בתלמוד שבירת הכוס? מכל מקום כוונת האור לציון שלא הוזכר שבירת הכוס לענין 'זכר לחורבן', שהרי שם שבר רק בשביל להרגיעם.] ואף הרמ"א בדרכי משה כתב, שבעירו נהגו בשניהם - אפר מקלה ושבירת כוס, וגם בספר מועד לכל חי הזהיר לקיים את שניהם. על כן, מסיקים עורכי הספר משם רבנו, שלמעשה יש ליתן אפר מקלה על ראש החתן, "ואם גם שוברים כוס כמנהג, מה טוב". ע"כ.

ולי ישנם הרהורי דברים בזה, הלוא הבית יוסף הביא את דברי הכל בו שלא לתת אפר, ולמה לא הוקשה לו לבית יוסף היאך פטר את תקנת חכמים בתלמוד על ידי תקנת הראשונים לשבור כוס. ולמה גם לא הקשה על הטור שממנו מבואר שהשווה את תקנת חכמים למנהגים שהונהגו מאוחר יותר בקהילות ישראל השונות, ובמפורש כתב שכל מקום ימשיכו במנהגם. ואם בכל זאת הוקשה למורנו הגדול חכם בן ציון, היה לו להקשות על מקור הדברים שהם הכל בו והטור ועל בעלי המנהגים שהביאו בפשיטות את מנהג שבירת הכוס והתעלמו ממנהג נתינת האפר, וכמבואר בבן איש חי ועוד. ומתוך דברי עורכי הספר, נראה כאילו לא ראה מורנו הגדול את דבריהם, וזה דבר שלא יעלה על הדעת, שמורנו הגדול הנודע בגאונותו

האדירה, ובעיונו המבעית בש"ס ובפוסקים, והמפורסם כאחד מגדולי מרביצי התורה שבדור, והעמיד תלמידים הרבה, וזה רק מקצת שבמקצת שבחו, לא ראה את דברי הטור והבית יוסף.

ועל כן, נראה בדעת הכל בו, שהבין שמדין הגמרא העיקר הוא לעשות זכר לחורבן בשעת הנישואין, ומה שהביאה הגמרא את מנהג הנחת האפר, לא בדוקא, אלא כך היה נראה להם מתאים וראוי, כדי שיתקיים לעתיד מקרא שכתוב (ישעיה סא ג): "לָשׂוּם לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן, לָתֵת לָהֶם פְּאֵר תַּחַת אֵפֶר", אבל כל שיש סיבה לשנות את המנהג ולנהוג במקומו מנהג אחר זכר לחורבן, אין שום בעיה. ולכן, בזמן הכל בו שלא היו מוחזקים בהנחת תפילין כל כך, נהגו לשבור הכוס. ובכלל, מדברי הטור נראה שאין צריך שום סיבה מיוחדת בשביל לשנות המנהג, וכל שנהגו לעשות זכר שהוא לחורבן אפילו עטרה מעלה זית, יצאו ידי התקנה, ואין לשנות מנהגם. וכן נראה גם מהמאירי שכתב, שיש מקומות שלא נהגו בהנחת אפר אלא משימים מפה שחורה זכר לחורבן, ויש שנהגו בשבירת הכוס. ולכן לא הוקשה לבית יוסף כלל, כי העיקר לעשות זכר שהוא לחורבן. ומה שהביא בשלחן ערוך רק מנהג הנחת האפר, משום שדרכו להביא מה שנזכר מפורש בגמרא, ובודאי שאין כוונתו לשנות המנהגים, וכמו שכתב במפורש בהקדמתו לחיבורו הגדול הבית יוסף. וזה טעמם של כל האחרונים שהביאו בפשיטות מנהג שבירת הכוס והתעלמו ממנהג הנחת האפר, מפני שכך נהגו במקומם. וכן מבואר מדברי ערוך השלחן (אורח חיים סימן תקס ס"ו) שהביא מנהג הנחת האפר, וכתב שאצלם המנהג במקום אפר לשבור כוס או לשים מפה שחורה "או שאר אבלות", וכל דברים אלו לזכור חורבן ירושלים. כלל העולה, שאין עדיפות להנחת אפר משאר מנהגים שהתפשטו במשך הדורות.

ולבד מכל זה, הנה ידוע ומפורסם שדרכו של מורנו הגדול היתה לעמוד בתוקף שלא לשנות מנהגים קיימים ולא להנהיג אחרים במקומם, ואיך יעלה על הדעת לכתוב בשמו שיש להנהיג הנחת אפר ולדחות מנהג שבירת הכוס, וכמו שמשמע מדבריהם שם בתשובה, 'שאם ירצו גם כן לשבור הכוס כמנהג מה טוב'. וכל שכן היום שיותר שייך טעמו של הכל בו שבעוונות הרבים אין הכל מוחזקים בהנחת תפילין, וכיון שאין לחלק בין חתן לחתן יש להמשיך במנהג שבירת הכוס. ועוד שמורנו הגדול עבר בעצמו על כל ספרי זה (במהדורתו הראשונה תשמ"ב) והעיר בכל מקום שרק היה נראה לו שאינו תואם את המנהג, ואילו על מנהג שבירת הכוס לא העיר כלום. ואף גם זאת שלא ראינו ולא שמענו מעולם שהוא עצמו הנהיג כן בחופות שערך לתלמידיו הרבים ולשומעי לקחו, ורק בבני משפחתו עורר לקיים מנהג זה, ולכן לא אאמין כי יצא מפי קדשו לשנות מהמנהג, והבא לנהוג כן לעצמו רשאי בכך, אולם ברבים אין להורות כן, ובודאי שיש לקיים מנהג שבירת הכוס מן הדין ולא בתורת חומרה מבחינת מה טוב. ע"כ.

ובאמת, שכמה וכמה הלכות ישנן בספר "אור לציון" שכתבו משם מורנו הגדול והאדיר רבנו בן ציון אבא שאול זצ"ל [שפעם מרן זצוק"ל כינה אותו בשם "הנביא של הדור"], ואילו תלמידיו שהם תלמידי חכמים גדולים שהיו עמו עשרות שנים, ושמעו את שיעוריו תמידים כסדרם, מעידים שלא היתה כן דעתו, וכמו שכתב מרן מלכא הראשון לציון זצוק"ל בספרו (שו"ת יביע אומר חלק ט אורח חיים סוף סימן קח) וזו לשונו מילה במילה: בשבטי ישראל אודיע נאמנה, כי לפי עניות דעתי, אסור לסמוך על הפסקים שהובאו באור לציון חלק ב' [וכן לחלקים ג' ד' שנדפסו לאחר פטירתו], מבלי לעיין היטב בשורשם של הדברים, ובדברי האחרונים, 'דלאו מר בריה דרבינא חתים עלייהו' [אין בנו של החכם חתום עליהם, כלומר, אין אחריות על תשובות אלו שנכתבו באמת מאותו גדול. וכמו שכתב מרן הבית יוסף (שו"ת בית יוסף דיני יבום סימן ד), כשנראה איזו תשובה בשם אדם גדול שאין הדעת נוחה הימנה, אין להתבהל ולומר מי ימלאנו לבו לחלוק על תשובה זו, ומי יבוא אחר המלך, וכל שכן אנחנו יתמי דיתמי, כי תשובתו בצידו, ויש לנו רשות לומר שלא אמרה אדם גדול זה מעולם, כמו שאמרו בגמרא (יבמות כב ע"א) 'לאו מר בריה דרבינא חתים עלה'. ע"כ.], וכמה דברים מהפסקים הללו נאמרו בשעת חוליו של הרה"ג ר' בן ציון שאול ז"ל, ותלמידיו הוסיפו וגרעו כפי שעלה על דעתם, וסברו שכן דעת רבם, ואיך אפשר לסמוך על זה, כאשר אין האיש בביתו, וכן העיד אחד מתלמידיו בספר קול אליהו תוופיק (ח"א אורח חיים ס"ס יד): "ומה שכתב בשו"ת אור לציון חלק ב' להתיר, ידוע דלאו מר בריה דרבינא חתים עלה".

ויודע אני מעשה שהיה, ששאלוהו על מה שנכתב, בטרם הודפס, והראוהו שזה נגד ההלכה,

וביקש שיאמרו למדפיסים לתקן, ולא אבו שמוע, והתנצל שמפאת חוליו לא יכול לעשות כנגדם מאומה. גם הוגד לי מפי מגידי אמת, שחלק מהתשובות הללו אמרן בעל פה, ביציאתו מבית הכנסת, ותלמידיו היו שואלים אותו בדרך, והוא משיב, והלכו וכתבו אותם וצירפום לתשובותיו, ומפאת חוליו לא היה יכול לעצור בעדם. כי על כן, מצוה לפרסם ולהודיע ברבים, שבודאי לא נוח לו לאותו צדיק לתלות בו 'בוקי סריקי' [כדים ריקים, דהיינו אל תאמרו עליו שאמר דברים בטלים חס ושלום], אשר נכתבו בלי עיון כראוי, ולסמוך על מה שנדפס באור לציון חלק ב' [ג, ד,] להלכה ולמעשה, על ידי תלמידיו, אשר לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו. וכבר היה כן לעולמים, וכמו שכתב הרא"ש (פרק ג מועד קטן סימן ג) בשם רבנו תם, ולא סומכים אנו על דברי בעל הלכות בדבר זה, כי רב יהודאי גאון בעל ההלכות, מאור עינים היה [עיוור], ופעמים שהיו תלמידיו כותבים בשמו את אשר לא ציוה ולא עלתה על לבו. ע"כ. ולשומעים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב. עד כאן לשון מרן זצוק"ל.

ליווי בנרות

מנהג בני אשכנז, שכאשר מלווים אב החתן ואב הכלה את החתן, אוחזים בידיהם שני נרות, וכן אֵם החתן ואֵם הכלה מלוות את הכלה כשאוחזות בידיהן שני נרות. ואין מנהג בני ספרד כן. וכן נהג והנהיג מרן זצוק"ל באומרו: "למה צריך לחקות מנהגים מעדות אחרות". וכמה פעמים שראה מרן שהוליכו חתן וכלה מבני ספרד עם נרות, כאשר הגיעו למקום החופה, הורה לכבותם. (קכח) גם בחתונת בתו של מורנו הראשון לציון רבנו יצחק יוסף שליט"א כשהמחותן התעקש שילכו עם נרות, נתן הרב את הנר ביד הנהג שלו שיחזיק הוא.

מיקום החתן והכלה בחופה

יש להעמיד את הכלה לימין החתן, על שם הפסוק (תהלים מה י): "נִצְּבָה שֵׁגַל לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר. שִׁמְעִי בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ, וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ, וְיִתְאָו הַמֶּלֶךְ יָפְיֵךְ, כִּי הוּא אֲדֹנַיִךְ". ופירש רש"י, שגל לימינך - אשתך תתייצב לימינך. ועוד, נצבה שגל לימינך, סופי תיבות **כלה**. (קכו) ומכל מקום כתב בספר חופת ציון (עמוד רנה), בהיות ואין לכך מקור בדברי רבנו האר"י ז"ל, העיקר להקפיד בזה על כללי הצניעות, ויעמידו הכלה בקירוב לצד הנשים, משום צניעות.

מיקום הורי החתן והכלה בחופה

המנהג שאב החתן עומד לצד בנו החתן, ועל ידו עומד אב הכלה. וכן אֵם הכלה עומדת לצד הכלה, ועל ידה עומדת אֵם החתן. וכן נהג מרן הראשון לציון זצוק"ל.

ומעשה שהיה בחתונה אחת שרצתה אם החתן לעמוד על יד הכלה דוקא, ואם הכלה פינתה לה את מקומה לכבדה, ומרן שסידר קידושין עמד על כך שתזוז והעמיד שם את אם הכלה.

מיקום הרב בחופה

הרב מסדר הקידושין ושאר המכובדים מברכי הברכות, יעמדו בברכה כשפניהם מול החתן והכלה. (מהר"ם מרוטנבורג, ערוך השלחן, שלחן העוזר שכן מנהג ירושלים. הגרי"ש אלישיב. ב"ח ב רעט) אולם אם הכלה אינה לבושה כל כך בצניעות, פשוט שיצדד עצמו לצד ולא יעמוד ממולה. וכן ראינו מעשה רב אצל מרן הראש"ל זצוק"ל.

☜ ברכות הקידושין

הזמנת העדים

קודם שיתחיל הרב מסדר הקידושין לברך את ברכת האירוסין - הקידושין, נכון שיזמין את שני העדים שיהיו קרובים למקום החופה, כדי שמיד לאחר הברכות וטעימת היין, יהיו מזומנים לראות את נתינת הטבעת של החתן לכלה, ולא יפסיקו ביניהם. (קכח)

כוונה בברכות

על מסדר הקידושין להזכיר לחתן לכוון לצאת ידי חובת הברכות, ושלא יענה 'ברוך הוא וברוך שמו', כדרך שרגילים הקהל לענות. כיון שמן הדין היה על החתן לברך ברכת האירוסין, כי לדעת הרי"ף, הרמב"ם ומרן השלחן ערוך ברכת האירוסין היא ככל ברכת המצוות שעושה המצוה מברך, רק נהגו כולם שהרב מברך ומוציאו ידי חובה, כדי שלא לבייש את אותם חתנים שאינם יודעים או שמחמת התרגשות יתבלבלו בברכות. (שו"ת יביע אומר חלק ז אבן העזר סימן יז. ה"ע ב רג. קמ)

כתב רבנו אברהם בן הרמב"ם: אין ראוי שיברך ברכת האירוסין, כי אם המקדש או שלוחו שמקדש לו, לא דיין ולא זולתו, וקצת ממונים טועים ומברכים אותה, כמו בשבע ברכות של נישואין, והיא טעות, לפי ששבע ברכות אינן אלא שבח להשם יתברך ותפילה בעד החתן והכלה וישראל, ולכן ראוי שיברך אותן הגדול שבנמצאים שם, אבל ברכת האירוסין היא ברכה על המצוה, ואין ראוי שיברך אותה אלא עושה המצוה. ע"כ. ואף על פי שהרמב"ם בתשובת פאר הדור, כתב: "וגדולי החכמים בעירנו מברכים תחילה על כוס אחת ברכת אירוסין, וטועם כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, ואחר כך נותן לה הקידושין", ומבואר שאחר מברך ולא החתן? היינו משום שלא הקפידו אלא כשאחר מברך מבלי שיכוון להוציא את החתן בברכתו, אבל אם מכוון להוציא את החתן ידי חובה, בודאי טוב ונכון הוא, ככל דין שומע כעונה. וכמו שכתבו בתשובות הגאונים ועוד רבים. וכן המנהג פשוט שהרב מברך ברכת האירוסין, ואין החתן מברך בעצמו כדי שלא לבייש למי שאינו יודע לברך, ובפרט כשיש אימת ציבור. ובשו"ת ויקרא אברהם כתב, שבעירו היה המנהג שהחתן בעצמו מברך ברכת אירוסין, והיה קשה הדבר עליו, שלפעמים החתן עם הארץ וצריך להקרותו מילה במילה, ומה גם בהזכרת השם, ואילו בכל המקומות בארץ ישראל ובסוריא ובמצרים, המנהג שהחזן מברך. ולכן, הנהגנו מכאן ולהבא, שלא יברך החתן ברכת אירוסין, אלא אחר היודע. ע"כ.

שתיקה

יזהיר הרב את החתן שלא ידבר בין ברכת האירוסין לנתינת הטבעת.

כתב הרמב"ם (הלכות אישות פ"ג הכ"ג): כל המקדש אשה, צריך לברך קודם הקידושין ואחר כך מקדש, כדרך שמברכים קודם כל המצוות. ואם קידש ולא בירך, לא יברך אחר הקידושין, שזו ברכה לבטלה, שמה שנעשה כבר נעשה. ע"כ. ומבואר שברכה זו היא ככל ברכות המצוות שמברך עליהן עובר לעשייתן, דהיינו שמברך ומיד לאחר מכן מקיים את המצוה ללא הפסק.

הכלה

בכל הנ"ל יש להזהיר לכתחילה גם את הכלה שתכוון לצאת ידי חובת הברכות, ולא תענה 'ברוך הוא וברוך שמו', ולא תדבר עד קבלת הטבעת.

בברכת 'הגפן' בודאי שעל הכלה לכוון לצאת ידי חובה, מאחר וטועמת מהיין, אולם יש לדון לגבי ברכת האירוסין שלכאורה היא מוטלת על החתן שהוא המקדש ולא היא. והנה בכנסת

הגדולה הסתפק על קטן שנושא גדולה, האם יברך ברכת האירוסין משום החיוב שלה שהיא גדולה ומוזהרת במצוות שלא להבעל בלי קידושין, שנאמר "לא תהיה קדשה מבנות ישראל", וכדין גדול שנושא קטנה שפשוט שמברך ברכת האירוסין, כיון שהוא עצמו גדול וחייב במצוות. ואף על פי שנוסח הברכה מדבר על האיש, אין בכך כלום. ע"כ. נמצא שיש סיבה להוציא ידי חובה את הכלה בברכה. ואף אם נחלוק על זה, מכל מקום עצם עניית 'אמן' של הכלה אחר ברכת האירוסין, אינה הפסק בין ברכת הגפן לטעימה, מאחר וסוף סוף היא שייכת בברכה, שבלעדיה לא יכול החתן לקיים מצות פריה ורביה. (שו"ת יבי"א חלק ז אבן העזר סימן יז אות ב. ה"ע ב רד. קמב) [דין זה דומה לברכת 'לישב בסוכה' של בנות אשכנז, שישנם מפוסקי אשכנז שהורו שלכתחילה אף הן לא יברכו, ובכל זאת רשאיות לענות 'אמן' על ברכה זו שבתוך הקידוש, שמאחר וסוף סוף הן שייכות בברכה, אין זה נחשב להן הפסק. לא כן נשים ספרדיות, אינן רשאיות לענות 'אמן', כי אינן שייכות כלל בברכה זו, ולהן זה הפסק. (עי' חזו"ע סוכות עמ' קמח)]

מנין עשרה

לכתחילה אין לברך ברכת האירוסין אלא במנין של עשרה גדולים. אולם אם לא השיגו עשרה, יכולים לברך. (קסז)

לדעת רב אחאי גאון, ברכת אירוסין בעשרה. ורבנו שמואל הנגיד חולק עליו, שאין צריך עשרה אלא לברכת חתנים [נישואין] בלבד, שלא הזכירו בגמרא עשרה אלא בה. ועוד, הרי הקידושין נעשים בפני שנים, ואתה מצריך עשרה לברכה? (בית יוסף אבן העזר ס"ס לד). ופסק מרן בשלחן ערוך (סימן לד ס"ד) בזו הלשון: "ברכת אירוסין צריכים עשרה, לכתחילה".

ברכות בפני פריצות

המסדר קידושין, ובעת הברכות נמצאות שם נשים בבגדי פריצות, מאחר ואסור לברך ולומר דברים שבקדושה כנגד טפח [8 ס"מ] אשה מגולה במקום שצריכה לכסותו, על כן יסובב פניו לצד אחר ויברך. אולם, אם בכל פינות שיפנה, ניצבות לנגד עיניו נשים כאלו, יעצום עיניו או שיקרא מתוך הסידור באופן שאינו רואה אותן. (שו"ת יביע אומר ח"ג או"ח סימן ז. שו"ת יחוה דעת ח"ד סימן ו. רכח)

מעשה שהוזמן מרן זצוק"ל לערוך חופה בחוץ לארץ אצל אחד הגבירים הגדולים, והכלה ומשפחתה הקרובה הגיעו בלבוש פרוץ מאוד, ומרן סירב לגשת לערוך את החופה, עד שיכריזו שעל כל הנשים לעטות עליהן צעיף. והיו קרובות המשפחה שסירבו לעשות כן, ומרן התעכב כחצי שעה בצד עד שיעשו כנ"ל, ובאותו מעמד היו נוכחים נשיא מדינת ברזיל, שר האוצר של ברזיל ועוד אישים נכבדים רבים, ועם כל זה מרן לא נאות לגשת לסדר קידושין עד שעטו עליהן הצעיפים. והדבר גרם לקידוש השם גדול. (רל. עיין יבי"א ח"י יו"ד סימן נו, בגיליון הנדפס מחדש)

יין אמיתי

ישימו לב מבעוד מועד להכין יין שברכתו ודאית "הגפן", ולא יין שרובו מים שברכתו "שהכל", כפי שמצוי באיזה אולמות. ואם לא השיגו יין אמיתי אלא יין שברכתו 'שהכל', או שֵׁכר, כמו בירה לבנה, ערק, ויסקי וכיוצא בהם, יברך תחילה "שהכל נהיה בדברו", ואחר כך ברכת האירוסין. (קסג)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן לד ס"ב): "נהגו להסדיר ברכה זו על כוס של יין, ומברך עליו תחילה, ואחר כך מברך ברכה זו. ואם אין שם יין או שכר, מברך אותה בפני עצמה". ע"כ.

ומעשה שהגיע מרן זצוק"ל לסידור קידושין, והובא יין שרובו מים, וברך עליו 'שהכל', בברכת האירוסין. וכן ברך אחריו הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל בברכות הנישואין. (שו"ת חזו"ע ח"א עמ' פ)

מאחר והמחלל שבת בפרהסיא [בגלוי, בפני עשרה יהודים, כמו הנוסע ברכב או המעשן ברחוב בשבת], שמזג יין, או שתה ממנו, נאסר היין שבכוס בשתיה, על כן חופה שהחתן והכלה או הקרובים שם אינם שומרי שבת, יביאו יין מפוסטר [מבושל] שאינו נאסר. ואם לא השיגו, ישימו לב שלא ימזגו הם את היין, וכן אין לשתות מהנותר בכוס אחר ששתה ממנה מחלל שבת. ובכל אופן, אם אינם מחללי שבת, רק שעדיין לא שומרים את כל המצוות, אין איסור במגעם.

יין לבן

ישתדלו שיהיה היין לבן ולא אדום, שמא יטפטף על שמלת הכלה ותתלכלך.

באור ברכת האירוסין

בָּרוּךְ... אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל הָעֲרָיוֹת [על הרחקת העריות לפרוש מהן], **וְאָסַר לָנוּ אֶת הָאֲרוּסוֹת** [קודם שנכנסו לחופה], **וְהִתִּיר לָנוּ אֶת הַנְּשׂוּאוֹת לָנוּ** [אלו הנשים שקידשנו אותן], **עַל יְדֵי חֻפָּה בְּקִדּוּשִׁין** [שהחופה היא המתרת את הכלה ולא הקידושין. ולכן הקדים חופה לקידושין, לומר שהתיר לנו הנשואות על ידי חופה שאחר הקידושין]. **בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, מְקַדֵּשׁ עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי חֻפָּה בְּקִדּוּשִׁין.**

טעימת הכוס

בסיום הברכה, יטעם הרב מהיין. וכתב מרן זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן י אות ו): "וכן אנו נזהרים בזה לטעום מן הכוס לפני טעימת החתן והכלה".

הטעם שהרב טועם, כדי לחוש לדעת הרמב"ם שכתב: "ומברכים תחילה על כוס אחד ברכת אירוסין, וטועם כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה". ע"כ. וכיון שברכת האירוסין מעיקר הדין אין חייבים לברכה על כוס דוקא, ממילא ברכת 'הגפן' עליה היא ככל ברכת הנהנין שחייב לטעום, ואינו יכול להוציא את אחרים ידי חובה אם אינו טועם בעצמו. [ולא כמו בקידוש של שבת, שחייב לברכה על כוס, ולכן ברכת היין נחשבת כברכת המצוות, ויכול להוציא אחרים ידי חובתם, אף אם אינו טועם בעצמו אלא השומע.] ובשדי חמד שיבח את מנהג הספרדים שהמברך טועם קודם, ואחר כך נותן לחתן ולכלה, ותמה מאוד על מנהג האשכנזים שאינם נוהגים לטעום מכוס הברכה, אלא החתן והכלה בלבד. אך בספרו פאת השדה, הליץ קצת על מנהג האשכנזים שסומכים על הרשב"ץ ועוד, שדי בזה שהחתן והכלה טועמים. אך סיים, ועל כל פנים אינו מתיישב לפי קוצר דעתי, מי הזקיקם לכך, ומה צרה היתה אילו היה מסדר הקידושין טועם מן הכוס וכמנהג הספרדים. ע"כ.

ובאמת, שמצאנו מגדולי האשכנזים שהקפידו לטעום, עיין בהנהגות ופסקים (הנהגות נישואין ד) מהגאון רבי יוסף חיים זוננפלד, שכאשר היה מסדר קידושין, היה טועם מעט מן היין לאחר הברכה. ובספר דברי צדק כתב, שראה את הגרי"ח זוננפלד ששפך מעט מהכוס על ידו אחר הברכה וטעם בידו, והגרי"ח סיפר לו כי כן נהג הגאון רבי שמואל מסלנט. אמנם בספר שלחן העזר הביא, כי לפי השמועה רבי שמואל מסלנט היה טועם מהכוס עצמה. ובמכתב מהגאון רבי שמחה זליג ריגר הובא שהגאון רבי חיים הלוי סאלאוויצ'יק מבריסק, היה נוהג שקצת מהכוס ישפך על ידו בעת הברכה, והיה טועם ממנו באופן שלא הרגישו האחרים. אולם בספר מאזנים למשפט כתב, שבנו הגאון רבי יצחק זאב אמר שאינו יודע מהמנהג הזה, וגם לא ראה מעולם את אביו עושה כן [ואולי כי באמת עשה שלא ירגישו האחרים כלל]. והגאון רבי צבי פסח פרנק העיר מהשפתי חכמים ששאלו המלאכים לאברהם "איה שרה אשתך" כדי לשגר לה כוס של ברכה, כי המצוה היא דווקא לשתות מתוך הכוס עצמו שעליו עשו את הברכה.

אחר שטעם הרב, יתן לחתן לטעום. והמנהג שהחתן מחזיר את הכוס לרב, והרב נותן את הכוס לאֵם הכלה העומדת בצידה, והיא נותנת לכלה לטעום. שאין זה נכון שהחתן ישקה את הכלה, כל שעדיין אינה נשואה לו. (ה"ע ב רד. קס)

ברכות ברמקול

מותר לכתחילה לברך את הברכות שבחופה ברמקול ללא חשש כלל ועיקר. וכן ראוי ונכון לעשות, ולא יצערו את רוב הציבור שחפצים לפחות לשמוע את הברכות, ולענות "ברוך הוא וברוך שמו", ו"אמן", ולהרגיש שהיו בחופה, אף אם אינם מצליחים לראותה ממש.

וכן היה המנהג פשוט אצל גדולי ישראל, ובראשם מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף, הגאונים רבנו יהודה צדקה, ורבנו בן ציון אבא שאול, זצוק"ל, ועוד רבים מגדולי אשכנז.

והטעם בזה, מאחר ואין המברך מוציא ידי חובה אלא רק את החתן והכלה, והלוא הם עומדים בסמוך אליו ושומעים אותו ממש, רק שהרמקול מסייע להגברת הקול לציבור העומד מרחוק, ובזה יוצאים ידי חובה ואין חשש כלל. וכל שכן לדעת הרא"ש ועוד, שברכת האירוסין היא ברכת השבח, וכל שכן ברכות הנישואין שכמעט לכל הדעות הן ברכות השבח, ממילא אין צריך לכוון כלל להוציא ידי חובה, כי הברכות נתקנו לכבוד הנאספים בכלליות. וכשאין רמקול, הציבור לא שומעים ולא עונים "ברוך הוא וברוך שמו" ו"אמן", ופעמים שיש ספק אפילו אם ישנם עשרה אנשים ששומעים, מחמת הרעש והדיבורים של הציבור שאינו שומע את הברכות והחופה. (עיין מנחת אלעזר ממונקטש, אגרות משה, שובע שמחות לאדמו"ר מליובאוויטש, שבט הלוי וואזנר, רבבות אפרים, שער המזרח ועוד. וכתב החזון איש, כיון שהקול הנוצר הוא על ידי האיש המדבר, וקולו נשמע מיד כדרך כל המדברים, אפשר שנחשב כשומע ממש מפי האיש המדבר. חזו"ע פורים עמוד נז. ילקוט יוסף פורים תסז, ובשו"ת הראשון לציון ח"ב אבה"ע סימן י. מ"ה ה תפח)

ניגון הברכות

יש לברך את הברכות בחופה בקול נאה ויאה, וכל עדה תברך כמנהג עדתה, ולא כאותם מבני ספרד בעלי רגשי נחיתות המתביישים במנהגיהם ובמסורת אבותיהם, ואומרים את הברכה כמנגינת בני אשכנז.

בתיקוני הזוהר מבואר, שהחזן מברך שבע ברכות, והטעם לזה, כדי שיפייט וינעים בהן. וכתב הגאון רבי חיים פלאג'י, שאם יש שם תלמיד חכם נעים קול, הוא עדיף מהחזן. (ה תקא)

כולם עומדים

בעת האירוסין והחופה ושבע הברכות, על כל הקהל לעמוד ולהאזין. וכתב מרן זצוק"ל: ואם יש אנשים שיושבים בעת שבע הברכות, יש להוכיחם וללמדם שעליהם לעמוד, מכל הטעמים שיבוארו להלן. (שו"ת יביע אומר חלק ו אבן העזר סימן ח)

ראשית, כן מפורש בזוהר הקדוש (תיקוני הזוהר תיקון י), וזו לשונו: "בחופה, צריכין עמא קדישא למיקם בעמידה קדם חתן וכלה עם החזן לברכא לון בשבע ברכאן, ולקדשא החתן לכלה בקדמיתא בקידושין". [תרגום: בחופה צריכים העם לקום ולעמוד לפני החתן והכלה עם החזן לברך להם שבע ברכות, ולקדש החתן לכלה מקודם לכן בקידושין].

וכתב המהריק"ש, הטעם שנהגו לעמוד בחופה ושבע ברכות, משום ברכת 'אשר ברא' שיש בה ברכה לכלל ישראל, "מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים, קול ששון וקול שמחה...", ולברך את ישראל, ציוה השם יתברך שיהיה בעמידה, כמו שדרשו חז"ל (סוטה לח ע"א),

"כה תברכו" בעמידה, שנאמר "אלה יעמדו לברך את העם", לפיכך מברכים את כל הברכות בעמידה, שכולם כאחד. ורק כשמברכים לאחר הסעודה, לא הטריחו את המסובים לעמוד. ע"כ. [וכמו בקריאת ההלל שבליל פסח על כוס רביעית, שאף על פי שהיה צריך לאומרו מעומד ככל הלל, כמו שדרשו חז"ל מהפסוק "הללו עבדי ה' שעומדים בבית ה'", אך כדי שלא להטריח את המסובים לאחר הסעודה, אומרים אותו מיושב.]

ובספר תושע יהודה כתב הטעם לעמוד, על פי מה שהובא בזוהר הקדוש (תרומה קסט סע"א), שצריך לעשות חופה נאה לכבוד כלה עילאה, היא השכינה שבאה לשם. וכיון שכן, חייבים לעמוד לכבוד השכינה, כמו שרב יוסף היה עומד לפני אמו והיה אומר, אעמוד לפני השכינה (קידושין לא ע"ב). ודברי פי חכם חן.

ובכנסת הגדולה (הלכות מילה) כתב, בשעה שמברכים שבע ברכות, נוהגים לעמוד מפני חיבוב וכבוד המצוה, וכמו שאמרו במשנה (ביכורים פ"ג מ"ג): כל בעלי אומניות עומדים מפני מביאי ביכורים ושואלים בשלומם, ואומרים להם: אחינו, אנשי מקום פלוני, בואכם לשלום! שחביבה מצוה בשעתה. ופה תיריא [שם מקום] לא נהגו לקום, והנהגתים לקום בשעת הברכות. ע"כ. וכן כתב בשו"ת עולת שמואל.

ובכנסת הגדולה באבן העזר כתב טעם אחר, שכיון שהחתן דומה למלך, יש לעמוד לכבודו כשהוא עומד. ושמעתי שבעיר שׂאלוניקי לא נהגו לעמוד, ולא ידעתי למה. ובבואי למקומות אלו, מצאתי המנהג כמו בשאלוניקי, ונהגתי בעצמי לקום, וגם כל העם בראותם שקמתי, על עומדם יעמודו, זולת קצת חכמים שלא ידעו ולא יבינו אפילו במסכת כלה ולא שימשו תלמידי חכמים כלל. ובמקום שנהגו לעמוד, זה שאינו עומד עובר על מה שאמרו "לא ישב בין העומדים". ושוב הוגד לי, כי בספר הפליאה כתוב שיש לעמוד בשעת הברכות, ומן הטעם שכתבתי. ומעתה העיורים הביטו לראות שהמנהג הזה היה מימי קדם. ע"כ. גם הגאון רבי שלמה קלוגר כתב, אסור לקהל לישב בעת שבע הברכות שבחופה. וכן כתבו עוד אחרונים.

והמנהג שכל הקהל עומד על רגליו מתחילת ברכת הקידושין עד גמר שבע הברכות. ואף שיש לומר שבקידושין עדיין אין עליו תורת חתן הדומה למלך, שהרי מותר הוא בעשיית מלאכה, וגם אינו נחשב עדיין חתן שמוחלים לו על כל עוונותיו, אלא רק בנישואין, וכמדוייק בלשון חז"ל (יבמות סג ע"ב) "הנושא אשה, עוונותיו מתפקקין". ולא כמו שכתב בספר שיח שרפי קודש בשם הרבי מקוצק, שמה שאמרו (קידושין מט ע"ב) "האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאני צדיק, אפילו היה רשע גמור, מקודשת, שמא הרהר תשובה בלבו", ומשמע שדי בהרהור תשובה כדי להקרא צדיק, וכל זה רק במקדש אשה, שכיון שהוא חתן מוחלים לו על כל עוונותיו, אבל לאדם אחר לא די בהרהור תשובה בלבד, אלא צריך תשובה מעולה וחשובה. ע"כ. ואין דבריו מוכרחים, כי בקידושין לבד עדיין לא מוחלים לו כל עוונותיו, ובכל זאת בהרהור לבד, הריהו נעשה צדיק. וכן כתבו בספר היכל מלך ועוד, שמוחלים לו דוקא בנישואין.

☜ העדים

לא קרובי משפחה

יש להיזהר שלא יהיו העדים קרובים קירבה משפחתית לחתן או לכלה, וכן שלא יהיו קרובים זה לזה, ופעמים ישנה קורבה שהיא דרך האשה, וכבר נפסלו להעיד יחד. אבל אם העדים קרובי משפחה למסדר הקידושין, אין בכך שום בעיה. (קעט)

מנהגו של מרן זצוק"ל בדרך כלל היה שהוא עד, והיה מצרף עמו עד נוסף.

וזכורני, כי באחת החתונות שמרן סידר קידושין והיה אמור להיות עד כדרכו בקודש, הוזמן לעד עוד תלמיד חכם חשוב, שהיתה לו עימו קירבה משפחתית. עד שהגיעה הכלה לחופה, שאל

אותו מרן, היאך אנחנו קרובי משפחה [דרך הרבנית מרגלית ז"ל]? ענה לו החכם מה שענה, או אז אמר מרן, "טוב, אני לא אהיה עד, תביאו עוד עד אחר", והזמינו תלמיד חכם אחר לעד. ("מרן הרב עובדיה" - בהלכה ובאגדה)

יראי שמים

יש להקפיד שהעדים יהיו יראי השם שומרי תורה ומצוות, ולא חלילה מחללי שבת או מגלחי זקנם בתער וכדומה. על כן, המסדר קידושין בחתונה אצל משפחות שאינן שומרי תורה ומצוות, יקח עמו עוד עד אחד כשר ויהיו הוא והעד, שני עדים. (קפ)

עד מגולח

מעשה שהוזמן מרן זצוק"ל לסידור חופה וקידושין, ומרן היה עד כדרכו בקודש והמשפחה הכינה עוד עד. והנה, כשעמד מרן לסדר הקידושין, הובא לפניו העד השני, הסתכל עליו מרן, וראה אותו עם בלורית גבוהה, וכיפה קטנה על ראשו, וזקנו מגולח. כמובן שדבר זה מעשה אשר לא יעשה, שאין זה מכובד שאיש זה יעמוד על יד מרן גם הוא לעד. אבל לא אלו הדברים שהניעו את מרן.

שאלו מרן, במה אתה מתגלח? הלה משום מה לא ענה, וסיבב את פניו והלך. משראו זאת המשפחה, הביאו עד אחר שזקנו ארוך עד טבורו. לאחר החופה, ניגש אחד מקרובי המשפחה אל האיש הראשון ולקחו למרן, שאל האיש את מרן, למה לא רצה הרב שאני אהיה עד? אמר לו מרן, אני רק שאלתי אותך במה אתה מתגלח, ולא ענית לי והלכת. אמר לו מרן, נו, במה אתה מתגלח? אמר לו בוודאי במכונה ולא בסכין. מיד נתן לו מרן את סטירת החיבה, ושלחו.

טלויזיא. אינטרנט.

מי שיש לו טלויזיא או אינטרנט או מהמכשירים הטמאים המצויים בעוונות הרבים כמו האייפון ושאר נגעים, וצופה שם במראות אסורות, פסק מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, שכיון שהוא עובר על לאו מן התורה "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", הריהו פסול לעדות. ('ענף עץ אבות' עמוד שסג)

ומאחר שדבר זה נפוץ היום בעוונות, אף אצל אנשים שנראים שומרי מצוות, ומתפללים שלש תפילות בכל יום, על כן, על כל מסדר קידושין ליתן דעתו בזה מראש, לברר ולהכין עדים כשרים באמת ללא מכשירים טמאים כלל ועיקר.

שני העדים

בכל הנ"ל, יש להקפיד בשני העדים, שאפילו אם היה רק עד אחד פסול, הקידושין בטלים, שכלל גדול בידינו "עדות שבטלה מקצתה, בטלה כולה", והיינו כיון שחלק מהעדות בטלה, כל העדות בטלה, ואין האשה מקודשת כלל.

פסק מרן זצוק"ל: "מי שיש לו טלויזיא פסול לעדות"

אגב חביבות המעשה שזכיתי לחוות עם מרן הראשון לציון גדול הדור, פוסק הדור, רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, אמרתי אכתבנו כאן, וכפי שנכתב בחוברת "מרן הרב

עובדיה" - מזווית אישית "בהלכה ובאגדה".

הנה, פעם בהיותי מוסר שיעור בבית הכנסת בימי העומר בין מנחה לערבית בספר "ענף עץ אבות", ראיתי בעמוד שס"ג, שכתב מרן זצוק"ל: ואין ספק שאלה שמכניסים טלויזיא בתוך ביתם, ומעבירים זמנם במראות נגעים, ומסירים אוזנם משמוע תורה, הם בכלל "כי דבר ה' בזה". ועתידים ליתן את הדין, שהרי תהילות לאל יתברך אכשור דרא [הוכשר הדור], וברוב בתי הכנסת מתקיימים שיעורי תורה, ובנקל יוכל ללכת ולשמוע דברי אלהים חיים, והוא עוזב מקור מים חיים לחצוב לו בורות נשברים אשר לא יכילו המים. והוא בכלל "לא הולך ולא עושה, רשע". ואפשר שהוא פסול לעדות, שעובר על "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", שאפילו העובר על לאו בשב ואל תעשה, פסול הוא לעדות מן התורה. עי"ש.

וכשאמרתי כן בכולל לחברי האברכים, קם אברך בעל תשובה, ואמר שעד אחד שלו בחתונה היה רואה טלויזיא, והרי אם עד אחד פסול, לכאורה קידושיו אינם קידושין, שהרי 'עדות שבטלה מקצתה, בטלה כולה'. אז כתבתי את השאלה למרן, ורמזתי גם למה שמרן כתב בשו"ת יביע אומר חלק ו' בחומרת המכשירים הטמאים, והוספתי 'וכמו שמרן מזכיר מידי פעם בלוויין'. [והאמת היא, שזמן רב מרן לא דיבר על גנות הטלויזיא בלוויין, אך כוונתי היתה לעורר על הענין, כדי שמרן ידבר בגנותה שוב ושוב, כדי להשיב רבים מעוון.]

שלחתי את השאלה בפקס למרן ביום חמישי בשעה 6 בערב, וביקשתי מאחד המקורבים - אח כלתו של מרן - שיזרז את הענין. כי האברך אינו יודע מה לעשות בינתיים. כך עשתה אחותו והניחה את הפקס על שלחנו של מרן.

בשעה 10 בלילה כשעדיין לא הגיעה התשובה, ביקש המקורב מאחותו שתשאל את מרן על זה. ענה לה מרן: מה אתם חושבים שמוציאים תשובה מהשרוול? צריך לעיין בזה. הודעתי לאברך והמתנו בסבלנות.

והנה בשיעור בלוויין במוצאי שבת, אחר שדיבר מרן בענייני הלכה, פתאום עבר מעבר חד לדבר בגנות הטלויזיא, כמה איסורי תורה עובר המסתכל במכשירים אלו, ודיבר בארוכה ובחריפות רבה נגד המסתכלים בה, והביא את המשל הנפלא שכתב בספרו "ענף עץ אבות" (עמוד רו). עי"ש.

או אז שמח ליבי ויגל כבודי, שברוך ה' המכתב כבר פעל משהו. ולמחרת היום ביום ראשון קבלנו תשובה לעת ערב, מכתב יד קדשו של מרן, בזו הלשון:

בהיות שמסתמא האיש שרואה בטלויזיא היה שוגג, ולא קיבל תוכחה מתלמיד חכם, כמו שכתב החזון איש (יורה דעה ס"ס ב), **ולא שמיעא ליה איסורא, נראה שהוא כשר לעדות בדיעבד, ואין צריך קידושין אחרים. עובדיה יוסף.**

סמוכים לעד לעולם

על מסדר הקידושין מוטל לשים לב שהעדים יעמדו יחד בסמוך לחתן ולכלה, כדי שיראו בבירור את נתינת הטבעת מהחתן לכלה, כי פעמים שמרוב דוחק וצילומים, אין העדים רואים היטב את נתינת הטבעת. (קעג, קעה, קעו)

כתב הרשב"א, שנים שהיו עומדים אחרי הגדר, ושמעו שראובן אומר ללאה "התקדשי לי

באתרוג", אבל לא ראו את הנתינה ממש, אין כאן קידושין כלל, ואפילו ראו שהאתרוג יוצא מתחת ידה, ואפילו היא מודה שלקחתו לשם קידושין, כיון שצריך עדות ראיה וידיעה ממש, וכל שהעדים לא ראו הנתינה, הרי זה כמקדש בלי עדים שאין חוששין לקידושיו.

יכירו וידעו

לכתחילה צריך שהחתן והכלה ידעו שאלו הם שני העדים המעידים על הקידושין. (סימן מב ס"ג. קעד)

הכרת החתן והכלה

לכתחילה על העדים לראות את פני החתן והכלה, כדי שידעו מי הוא המקדש ומי היא המתקדשת. על כן, למנהג בני ספרד שההינומה של הכלה אינה עבה כלל, ברור שאין צורך שילכו העדים עם החתן לראות בעת שמכסה את פני הכלה, כי גם כך יכולים להעיד. אולם, למנהג רבים מבני אשכנז הנוהגים לכסות את פני הכלה בהינומה עבה, שאין רואים ממנה את פני הכלה כלל, יש המסירים את ההינומה ומגלים את פני הכלה רגע אחד קודם הקידושין, כדי שהעדים יכירוה, וחוזרים לכסותה. ויש הנוהגים לשלוח את העדים לראותה כשהחתן מכסה את פניה, כדי שיכירו את הכלה וידעו על מי הם מעידים. (שו"ת יביע אומר חלק ד אבן העזר סימן ה אות ו. קעה)

רבנו יהודה בן הרא"ש (שו"ת זכרון יהודה ס"ס צא) כתב כמה דברים הדרושים תיקון בקהילת טוליטולא, ובאחד מהם כתב: גם הענין של הכלה שיגלו אותה קודם הקידושין, ואחר הקידושין יכסו אותה, שהרי אין הלכה כמי שאומר כלה מותר להסתכל בה אפילו שעה אחת, ובכך יכירוה קודם הקידושין ויהיו עדים בקידושין. ע"כ. גם בספר צדה לדרך כתב, יש מקומות שנוהגים לגלות פני הכלה קודם הקידושין, ובטוליטולא חזרו לנהוג כן, ויישר כוחם. עכ"ל.

ובשו"ת הרדב"ז (חלק ד סימן קנו) נשאל על ראובן שקידש אשה בפני שני עדים, ואחד מהם אמר שמעולם לא הכיר אשה זו, רק אם תשב בין שתי הנשים שהיו עימה קודם יוכל להכירה על ידי טביעות עין, אבל בין נשים אחרות לא יוכל להכירה. **תשובה:** איני רואה מקום לשאלה זו, והרי היא מקודשת מן התורה, כיון שראה אותה ופניה מגולות, וכשרואה אותה אחר כך מכיר שזו היא האשה שקידש פלוני, ומה לנו שיכיר אותה מקודם לכן. והרי סופרי העיר אין מכירים את הבנות שהן צנועות ולא ראו אותן מימיהם, והן מגלות פניהן בשעת הקידושין ורואים אותן ויודעים שעתה מתקדשת פלונית, ואפשר שיכירו אותן אחר כך ואפשר שלא יכירו. והלא בדיני נפשות גם הדין כן, הרי שראו אותו שחילל שבת והתרו בו, ולא היו מכירים אותו בתחילה, ועתה כשבאו לבית דין אומרים זהו שחילל את השבת והתרינו בו, הרי זה מת על פיהם, אף על פי שלא הכירו אותו ולא את שמו, ודברים פשוטים הם. ע"כ.

וכתב בשו"ת חסד לאברהם תאומים, יש להנהיג שהשמש יגלה פני הכלה קודם הקידושין, למען יכירוה העדים וידעו את מי הוא מקדש. ואף על פי שבשו"ת בית שלמה השיג עליו, שחס ושלום לשנות המנהג, ושאין זה מדרכי הצניעות להסתכל במתכוון בכלה. כתב מרן זצוק"ל, אכן מנהגינו להרים הצעיף שעל פני הכלה כלפי מעלה בעת שתיית הכלה מכוס ברכת האירוסין, וממילא העדים רואים אותה. והדבר פשוט שלא נאסר אלא להסתכל בפני הכלה, אבל ראיה בעלמא מותר, וכמו שכתב השיטה מקובצת בשם הרמ"ה מטוליטולא, וכן מבואר ברמב"ם ובטור ושלחן ערוך, שאיסור הסתכלות בנשים, היינו כשמתכוון ליהנות מהן. ובכלל, אין המסוה שעל פני הכלה אלא כיסוי דק מאוד, ואפשר להכירה מבעד המסוה. וכן כתב בשו"ת תעלומות לב. וכבר הבאתי לעיל דברי הרדב"ז שנוהגים לגלות את פני הכלה קודם הקידושין, ואין בזה חשש כלל. וצדקו דברי החסד לאברהם הנ"ל. ומכל שכן שהרב המבי"ט מפקפק בעצם הקידושין אם לא הוכרה בעדים לפני כן. גם בשו"ת ישמח לבב כתב, שיש

להזהיר שהעדים יכירו את הכלה קודם הקידושין. וכן כתב בספר זכרונות אליהו מני, הדרך הנכונה לכל ירא השם להיזהר שיראו העדים שזו היא האשה המתקדשת, שלא יהיה פקפוק בשורש קדושת ישראל. וכן דעת מטה משה, שו"ת שארית יעקב, סידור בית עובד, חתם סופר ועוד. **ובספר בית חתנים** (א קח) כתב, שכן נהג הגרי"ז הלוי מבריסק, והיה מקפיד על זה, וכן היה מנהגו של הגרא"מ שך לשאול את העדים האם ראו פני הכלה לפני שכיסו את פניה, ואם לא ראו היה מבקש שירימו את הכיסוי כדי שיראו. וכן נהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

כיסוי פני הכלה

אף שאצל בני ספרד המנהג פשוט שההינומה אינה עבה כלל, מכל מקום כלה ספרדיה הרוצה לנהוג במידת חסידות ולכסות את פניה בהינומה עבה, שאין רואים ממנה את פניה כלל, וכמובן שהכל נעשה בהסכמת החתן, קדוש יאמר לה ולו. כי בדברים אלו, כמה שיותר נכון וכדאי לשמור את עצמנו ולהינצל מחשש כלשהו שלנו ושל אחרים.

מנהג ישראל לכסות את פני הכלה

כתב החתם סופר בדרשותיו על התורה (פרשת חיי שרה דף צה): כאשר נחקור על **מנהגם של ישראל המבואר בספרים לכסות את פני הכלה יותר משאר נשים.** הטעם נראה לי, משום שלא נחשדו ישראל קדושים להסתכל בפני הנשים חלילה, אשר כל העושה זאת יאבד עצמו בעולם הזה ובעולם הבא. והלוא גם בבגדי צבעונים של בגדיה התלויים בכותל אסור להסתכל, קל וחומר כשהיא מלובשת בהן, לכן אין מן הצורך לכסות פניהן. אבל בכלה שכתב הטור (סימן סה) שמותר להסתכל במלבושיה כדי לחבבה על בעלה, אם כן אולי יבואו חס ושלום להסתכל גם בפניה, לכן נהגו לכסות את פניה. ע"כ.

הרהור תשובה

יש נוהגים לומר לעדים להרהר בתשובה קודם הקידושין, כי שמא עברו איזו עבירה שפוסלת אותם לעדות, חס ושלום. אבל המנהג הרווח אינו כן, שכל שיש להם חזקת כשרות, אין צריך להזהירם להרהר בתשובה, וכן נהג מרן זצוק"ל.

כתב בשו"ת מהר"ם מינץ, על העדים להרהר בתשובה. וכן כתב בספר דרך פקודיך, מי שעיניו פקוחות על דרכיו, קודם החופה יאמר בינו לבין עצמם לעדים שיהרהרו בתשובה, ואז טוב להם וגם טוב לזוג. וכן כתב בשו"ת שארית יעקב. [וכן אמר לי הראשון לציון הגאון רבי מרדכי אליהו זצ"ל כאשר שמשתי כעד בחופה שהרב סידר קידושין]. אבל בשו"ת ישכיל עבדי כתב, שאין נוהגים כן, מפני שסומכים על חזקת כשרות שיש לכל אחד, ואין צריך להחמיר בקידושין כמו בגט, כי דווקא בגט שמתירים אשת איש לעולם, בזה נהגו לומר לעדים שיהרהרו בתשובה, אבל בקידושין שאדרבה אוסרים אותה לעולם, לא נהגו בדבר.

☜ הקידושין

האשה נקנית

אחר ברכת הקידושין וטעימת החתן והכלה מהיין, מגיע מעשה הקידושין כדלהלן.

כסף

מן הדין אשה מתקדשת בכסף או בשווה כסף, ואפילו ששוויו אינו אלא פרוטה.

['פרוטה', היינו המטבע הקטן ביותר שקונים בו, והיום הוא: 10 אגורות. (חזו"ע פורים עמ' קסו)]. על כן, אפילו קידש אשה בשקל או בסוכריה שמחירה חצי שקל, הרי זו מקודשת.

כמבואר בגמרא מסכת קידושין (ב ע"א), וכן נפסק בשלחן ערוך (סימן כז ס"א), בכסף כיצד, נותן לה בפני שני עדים פרוטה או שווה פרוטה, ואומר לה: 'הרי את מקודשת לי בזה'.

טבעת

המנהג הפשוט היום בכל מקום, לקדש את האשה בטבעת ולא בכסף. [וכתב מהר"ם מרוטנבורג רמז לזה, הטבע"ת בגימטריא הקידושי"ן. (תשב"ץ קטן תסה)]

כן מבואר בתיקוני הזוהר, וכן הוא בראשונים, והובא ברמ"א (סימן כז ס"א). וכתב הבן איש חי (פרשת שופטים אות ח), ויקדש בטבעת שהיא מקפת על האצבע, ויש בה רמז נכון לאור המקיף הניתן לה על ידי הקידושין. (ועיין עוד בשו"ת רב פעלים חלק ב סוד ישרים סימן א שאלה ב). גם לפי שהטבעת היא עגולה ואין לה קץ, כך הברית בין האיש לאשה היא ברית עולם ואין לה קץ. וכן לפי שהבעל מקיף את האשה וחוסה תחת כנפיו, והוא סוכך עליה לשומרה מכל דבר רע.

וכתב בספר החינוך (מצוה תקנב): משורשי מצוה זו של קידושי כסף או שווה כסף, שתצוונו התורה לעשות מעשה באשה, היורה על ענין זיווגם טרם ישכב עמה, ולא יבוא עליה כבוא על הזונה מבלי מעשה אחר קודם ביניהם. וגם כדי שתתן אל לבה לעולם שהיא קנויה לאותו האיש, ולא תזנה תחתיו ולא תמרוד בו, ותתן לו יקר והוד לעולם, ובכן תהיה ישיבתם וקימתם בשלום לעולם, ויתקיים הישוב ברצון האל שחפץ בו. ומהיות מיסוד המצוה מה שזכרתי, לכן נהגו ישראל לקדש בטבעת להיות בידה תמיד למזכרת. ע"כ.

טבעת זהב או כסף

על פי הקבלה, יש ענין לקדש את הכלה בטבעת כסף ולא בטבעת זהב, שהזהב מרמז על דינים ואילו הכסף מרמז על מדת החסד והרחמים. אולם מנהג מרן הראשון לציון זצוק"ל היה שכל בניו קידשו בטבעות זהב. וכן המנהג הפשוט. (קפד)

חתן הרוצה לנהוג על פי הקבלה ולקדש בטבעת כסף, ובפרט אם הוא ממשפחה הנוהגים בכל מעשיהם על פי הקבלה, מן הראוי והנכון שיקנה לכלתו גם טבעת זהב, ויענוד לה אותה לאחר החתונה כשיבואו לביתם, וכן מנהג רבים.

הטעם בזה פשוט, כי מאחר וטבעת כסף זולה היא מאוד, ורוב ככל החתנים מקדשים בטבעת זהב, כדאי שישמחנה בטבעת זהב שחפצה בה הרבה יותר. ומה גם, שהמציאות היא שרובן ככולן לא ממשיכות לענוד את טבעת הכסף על אצבען, והרי כתב בספר החינוך שיש ענין לקדש דוקא בטבעת ולא בכסף, כדי שהטבעת תהיה בידה תמיד למזכרת. על כן, טוב יעשה החתן ויודיע לכלתו מראש שמקדש אותה בטבעת כסף בלבד, אך לאחר מכן יתן לה במתנה גם טבעת זהב. ובכך הכל על מקומו יבוא בשלום לרווחת כל הצדדים.

אבן טובה

נהגו לקדש את הכלה בטבעת שאינה משובצת ביהלום או אבן טובה, אבל טבעת מאויירת, מותר לכתחילה לקדש בה. והטעם בזה, כי מתוך חשיבות היהלום ואבן הטובה, יכולה הכלה לטעות בשוויים ולחשוב ששווים הרבה יותר, ונמצא שבדעתה היה להתקדש בטבעת שמחירה גבוה, ובפועל קידשה בטבעת ששווה פחות. (סימן לא ס"ב. ב"ח א קא)

הטבעת בידו

מנהגו של מרן זצוק"ל היה, שכאשר סיים למלאות את פרטי הכתובה, היה שואל את החתן היכן הטבעת, ולוקח אותה ממנו ועונד אותה על אצבע הזרת שלו עד שהיו מגיעים למעשה הקידושין והיה מוציאה ונותנה לחתן לקדש בה מיד ללא שהות ועיכוב.

בשו"ת תורה לשמה (סימן ריד) כתב, שמותר לבעל לענוד את טבעת אשתו באצבעו כדי שלא תיפול עד שיוליכה לאומן, ואין בזה איסור 'לא ילבש גבר שמלת אשה', כמבואר בגמרא (שבת סב ע"א). עי"ש. והוא הדין בנידונינו, שכיון שהרב עונד את הטבעת באצבעו רק כדי לשומרה עד הקידושין, ואין כאן שום כוונה להתייפות חס ושלום, הרי זה מותר ללא חשש כלל ועיקר. ועיין בזה עוד להלן (עמוד 207).

שווה פרוטה

קודם מעשה הקידושין, יקח הרב את הטבעת ויראה אותה לעדים, וישאלם, האם הטבעת שווה פרוטה? והעדים יענו שאכן הטבעת שווה פרוטה, כדי שתדע הכלה שאין מקדשה אלא בשווה פרוטה. אך לא יענו שהיא שווה סכום גדול. (רבנו יהודה בן הרא"ש בשו"ת זכרון יהודה (ס"ס צא), מהרי"ל, הרמ"א (סימן לא ס"ב), כנסת הגדולה, בן איש חי ועוד. קפא)

קנין כספו

כמו כן, ישאל הרב את החתן, האם הטבעת היא קנין כספו. ואם קיבל את דמי הטבעת מאביו, יאמר כעת אביו שהוא מקנה לו את הטבעת במתנה גמורה. ויגביהנה הבן - החתן לקנותה לעצמו. (קפא)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן כח סי"ז), המקדש בממון של חברו שלא מדעת חברו, הרי זה גזל ואינה מקודשת. וכתב מהר"ם מינץ, יש להיזהר שהטבעת תהיה של החתן, ואם החתן נער ואביו שם, צריך לשאול את האב אם נתן הטבעת לבנו במתנה גמורה. והגאון רבי חיים פלאג'י כתב, שמן הסתם התכוון האב לזכות את הטבעת לבנו במתנה, כדי שיקדש את אשתו כהלכה. רק שלכתחילה, אם אפשר בקל, נכון לשאול את החתן שהטבעת באמת שלו היא.

ומעשה שאירע שאחד הרבנים הלך לגאון החזון איש זצ"ל לקבל את ברכתו לרגל קבלת מינוי רב עיר, ואמר לו החזון איש, תקפיד בעת עריכת הקידושין בקיבוצים לברר שהטבעת תהיה של החתן, כי היה נהוג בזמנו לקחת טבעת מהרַכָּז של הקיבוץ, ואחר טקס החופה היו מחזירים את הטבעת לקיבוץ, והרי זו טבעת שאולה ממש.

ומעשה במסדר קידושין ששאל את החתן, האם הטבעת קנין כספו, ואחר בירור קצר הוברר שהחתן הזמין טבעת נישואין מהצורף, אך משום מה עדיין לא הגיעה, ונתן לו המוכר לבינתיים טבעת אחרת. והרי זו טבעת שאולה ממש, שלדעת רבים אינה מקודשת.

הסרת הכפפה

קודם נתינת הטבעת תסיר הכלה את הכפפה מעל ידה הימנית, כדי שהחתן יתן את הטבעת על אצבעה ממש. (שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן י אות ג. קעז)

כן כתבו האחרונים על פי מה שכתב הרמ"א (סימן קלט סי"ד) שלכתחילה אין לגרש על ידי שיתן הגט לתוך חצרה או מלבושיה, אלא לתוך ידה ממש, ודין הקידושין נלמד מהגירושין. ועוד, שכיון שהקידושין מצוה רבה הם, כשיש דבר חוצץ, הרי זה בזיון למצוה. ובפרט על פי הקבלה,

שיש סוד רם ונשא בנתינת הטבעת באצבע הכלה ממש. ולכן המנהג פשוט להסיר בתי הידים, ומנהג ישראל תורה הוא. ועינינו הרואות מהחכמים שבדור הקודם שהיו מקפידים להסיר בתי הידים של הכלה בעת הקידושין. ואולם כתב בערוך השלחן (סימן כז ס"ד) שכל זה אינו אלא להידור וסימן ברכה, שהרי מן הדין אפילו נתן הקידושין לתוך חיקה או לרשותה מקודשת.

הרי את מקודשת

אחר שמוודא הרב שהעדים רואים ושומעים היטב את מעשה הקידושין, ושאל אותם ואישרו שהטבעת שווה פרוטה, מגיע מעשה הקידושין:

יקח החתן את הטבעת בידו הימנית, ותושיט הכלה את אצבעה הימנית [שבין האגודל לאמה], ויאמר לה בנוסח זה: **"הרי את מקודשת לי בטבעת זו, כדת משה וישראל"**, ועונד את הטבעת באצבעה. ועיין בשו"ת רב פעלים (חלק ב סוד ישרים סימן א שאלה ב) שכתב ששה טעמים מדוע עונד הטבעת דוקא באצבעה זו ולא באצבע אחרת.

בעת שאומר לה "הרי את מקודשת לי...", קונה אותה בכך להיות אסורה לכל העולם ומותרת לו בלבד.

פירוש 'מקודשת לי', מיוחדת לי, שבזה שמתייחדת לבעלה, היא נאסרת לכל. גם 'מקודשת', היא לשון הקדש, שאוסרה על כל העולם כהקדש, 'הרי את מקודשת [את כהקדש כלפי כל העולם] **לי** [להיות לי, בשבילי]'. (מסכת קידושין ב ע"ב ותוספות שם)

שכח טבעת

חתן ששכח את הטבעת, יקח מטבע כמו 5 ₪ ויקדש בו את הכלה. שהרי אשה מתקדשת בכסף או בשווה כסף ואפילו בשווי פרוטה וכנ"ל. וכן שמעתי מעשה על חתן ששכח את הטבעת, ומרן זצוק"ל היה מסדר הקידושין, והורה לו לקדש ב-5 ₪.

טבעת לחתן

לצערנו ישנו מנהג משובש שיצא מאנשים משובשים המחפשים לדמות את מעשיהם למעשי הגויים ולרפורמים, השם יצילנו, וגם הכלה עונדת לחתן טבעת על אצבעו תחת החופה. ושומר נפשו ירחק מכל מעשים שכאלו וכיוצא בהם. (עיין שו"ת הראשון לציון ח"א אבה"ע סימן יח)

כתב בשו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק ג סימן יח), בדבר אלו שאחר שהחתן קידש בטבעת את הכלה, נותנת גם הכלה לחתן טבעת, ואומרת לו 'הריני מקודשת לך' או 'אתה מקודש לי', ודאי שאסור לעשות זאת, כיון שהוא מנהג של גויים, והוא איסור מן התורה, אפילו אם אינו אלא חוק של הבל ושטות, וכל שכן בזה שהוא נגד התורה, שבדיני הגויים צריכה גם היא לקדש, ונמצא שעושה כחוק שלהם שודאי הוא באיסור הלאו. אבל אף אם אינו היה כלל חוק הגויים, גם כן אסור לעשות כן בשעת החופה, אף בלא אמירה, מכמה טעמים. עי"ש.

טבעת לאיש

ואולם לעצם הדין של ענידת טבעת לאיש [שלא במעמד החופה], כיון שטבעת זו מיועדת לגברים ולא לנשים, אין איסור לעונדה משום "לא ילבש גבר שמלת אשה", כמבואר בגמרא (ברכות מא ע"א, שבת סב ע"א, קמב ע"א ועוד). ועל כן, אותם שרוצים לענוד טבעת, ובפרט מאחינו התועים מדרך המצוות, שעל ידי שעונד הבעל טבעת, הוא נזהר מכל מיני טעויות ושיבושים מנשים אחרות, וכמו כן נזהרות אחרות ממנו, בודאי שיענדו טבעת, והלוואי שתועיל להצילם מן הכיעור ומן הדומה לו.

טבעת המלך

ועתה שְׁמָעֶנָּה וְאַתָּה דַע לָךְ, כי אין שום קשר בכל זה למה שרואים לאנשים מבוגרים העונדים טבעות זהב, שהדבר ברור שהוא היתר גמור, וכך היתה הרגילות משנים קדמוניות אצל אנשים רבים מיראי השם וחושבי שמו מכל עדות המזרח לענוד טבעות המיוחדות לגברים. ואבותינו סיפרו לנו שעד לפני כחמישים שנה, אחת המתנות המיוחדות שהיו נותנים לחתן בר מצוה, היתה טבעת זהב המיוחדת לאיש. וכל בר דעת רואה שיש הבדל בין טבעות אלו לטבעות נשים. ועיני ראו ולא זר, שפעם אחת ויחידה הגיע מרן הראש"ל זצוק"ל לשיעור כשהוא ענוד באצבע הזרת, טבעת זהב עבה עם יהלום נוצץ ומיוחד. וסיפר מורנו הראש"ל הרב יצחק יוסף שליט"א, שכן היה נוהג מרן זצוק"ל לענוד הטבעת בליל הסדר. ועיין בחוברת אור תורה (סיון תשמ"ה), שכך נהג הגאון רבי חיים חורי לענוד טבעת זהב מיוחדת בליל הסדר, והיה אומר שמצוה להתגאות בליל פסח, (וכן הובא בספר חיי חיים חורי עמוד 169). גם הגאון רבי מצליח מאזוז הי"ד עשה טבעות לבניו, וכן ישנה תמונה מפורסמת של מופת הדור הגאון רבי יצחק בן וואליד שענוד טבעת באצבעו הימנית. ואין לחשוש לחוקות הגויים, אלא בחוק שהוא בלי טעם או שיש בו פריצות שהיא, אבל כאן שיש טעם לשבח, על דרך מה שנאמר (שיר השירים ח ו): "שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל לִבֶּךָ, כַּחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ", ובזה אשתו מתפייסת ורגועה שלא יתן דעתו באשה אחרת חס ושלום, הרי זה מותר ללא חשש כלל ועיקר.

☜ טלית

הכלה קונה

המנהג הרווח שצד הכלה קונים טלית גדולה לחתן, ומתעטף בה בחופה ומברך 'שהחיינו'. ואם לא קנו, יקנה הטלית בעצמו, ולא יעשו מחלוקת, חס ושלום. (קל)

טלית לבנה

מנהג בני ספרד ללבוש טלית לבנה לגמרי, ומנהג בני אשכנז ללבוש טלית לבנה עם פסים שחורים. ומעשה באמא של כלה ששאלה את מרן זצוק"ל איזו טלית לקנות לחתן, ואמר לה מרן: "טלית לבנה כמנהג בני ספרד, ואין צורך לחקות את מנהגי אשכנז".

ברכת שהחיינו

בברכת "שהחיינו" על הטלית החדשה, יכוון החתן גם על מצות הנישואין, הבגדים, הכובע, הדירה, הריהוט וכו'. ומרן זצוק"ל היה רגיל לבדח את החתן באומרו: "תכוון על החליפה, ועל הדירה, ועל הבורנטה [כובע], ועל הכל... על הכלה החדשה". (קצא)

להתעטף בציצית

אם החתונה מתקיימת ביום לפני השקיעה, המנהג שקודם ברכת "שהחיינו" מברך "להתעטף בציצית" ומתעטף בה. (פרי האדמה ושכן המנהג, הובא בשערי תשובה אורח חיים סימן ח ס"ק יח, מרן החיד"א, כסא אליהו, לב חיים ועוד. קצא)

פרישת הטלית

לאחר מכן פורשים את הטלית על החתן והכלה, ומחזיקים בארבע כנפותיה, ואומרים פסוקי ברכה "ויתן לך האלהים...". הטעם שפורשים הטלית, על שם הפסוק (רות ג ט): "וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל אֲמָתְךָ". ויש שכתבו כדי להגן עליהם מעין הרע. ויש אומרים שיש בזה גם מענין חופה. (קכט, קצ, קצב)

☜ קריאת הכתובה

הקריאה ברבים

המנהג לקרוא את הכתובה ברבים, כדי לפרסם את חיובי הכתובה ככל היותר, וכך לא יוכל החתן לומר שלא שמע או לא ידע על התחייבויותיו. ומה שקוראים אותה בין הקידושין לנישואין, הוא כדי לעשות הפסק בין ברכת 'הגפן' שבקידושין לברכת 'הגפן' שבנישואין. (מ"ה ה תסז, תעו)

ידיעת הסכום

אם העדים או החתן לא הקשיבו משום מה לקריאת הכתובה, אין לתת להם לחתום עד שלפחות יודיעום את הסכום האמור בכתובה, שאם לא כן הרי העדים אינם יודעים על מה הם מעידים, והחתן אינו יודע כמה הוא מתחייב, שהרי הסכום משתנה בין כתובה לכתובה. (ה תעח)

כתב בספר משפט הכתובה (ה תצג): מעשה בחתן מבני תימן, שכיבד בקריאת הכתובה לזקן מבני עדתו, והלה קרא אותה בכל עומק הביטוי ודיוק הניקוד בסלסולי ההטעמות של מנהג העדה המקובל אצלם. ושני העדים שהעמיד החתן, היו אברכים מבני אשכנז מישיבתו, והתבוננתי עליהם בעת הקריאה וראיתי שאינם מבינים את האמור כלל. אחר סיום הקריאה פניתי אליהם בשאלה האם הבינו את הנקרא, והשיבו שלא הצליחו להבין אפילו מילה אחת. והנה אם העדים אינם יודעים מה כתוב בשטר, אסור להם לחתום עליו טרם יקראוהו. ומה שחותמים העדים אף שלא ראו את הכתוב, הוא רק בגלל שקוראים ברבים ויש אימת ציבור ויראה לשקר. אבל אם אינם מבינים מה קוראים, מה תועיל הקריאה, הלוא בפועל אינם יודעים מה שם הכלה, וכמה כסף התחייב החתן וכו'. על כן, לא טוב עשה מסדר הקידושין שם שהחתים את העדים כך, והיה לו לתת להם להתעכב רגע אחד לקרוא בעיניהם את עיקר השטר, ורק אחר כך להחתימם.

קריאת התורף

אין צורך לקרוא את כל נוסח הטופס הקבוע שבכתובה, ודי לקרוא את תחילת הכתובה שבה יש את התאריך, השמות, הסכום והדירה, שהם הדברים המשתנים משטר לשטר, ואחר מכן ידלג עד 'וקנינא', יעשה את מעשה הקנין המובא להלן, ויקרא מ'וקנינא' עד סוף הכתובה. (ה תפב, תקכא)

אותם הנוהגים לקרוא את כל הכתובה מתחילתה עד סופה, וגם את שמות העדים 'נאום פלוני בן פלוני עד', אינני יודע טעם לזה, ואינני מוצא שום טעם לשבח בהקפדה זו, שנראה כאילו ישנה איזו קדושה או סגולה במספר התיבות והאותיות, וכאילו יש איזה ענין להוציאם בפה דווקא. ואף שאין איסור בקריאה זו, אבל מכיון שאבותינו ורבותינו לא נהגו כן מעולם, אין שום צורך למסדרי הקידושין הצעירים להתחכם יותר. (ה תפד)

קריאה נכונה

יש לתת את קריאת הכתובה לחכם שבקי בקריאתה כהלכה ובביטוי נכון של התיבות, ולא למי שאינו בקי, מה גם שגורם לביישו בחינם. (ה תק)

העיד הרב וולף הי"ו, נאמן ביתו של הגאון הרב שך זצ"ל, שכאשר היה הרב מסדר קידושין, היה מקפיד לעקוב אחר הקורא את הכתובה שיקרא נכונה, ופעמים שהיה מתקנו. (ה תצג)

קריאה בניגון

מנהג נכון וישר לנגן בקריאת הכתובה, לכבוד החתן והכלה, ולכבוד יקרת המצוה ותקנת חז"ל, ובפרט בעת קריאתה ברבים שיש ענין לפרסם את ההתחייבויות ברבים וכנ"ל. (ה תפט, תקא)

כתב בספר משפט הכתובה (ה תפט): מנהג הספרדים לקרוא את הכתובה בניגון דוקא, שכיון שמצות חז"ל היא על החתן לכתוב שטר זה, אם כן הניגון והשמחה בו, הם יקרת המצוה וכבוד לתקנת חז"ל, וכל שכן בעת הקריאה ברבים, שהכתובה היא דבר פִּרְסוּמִי. ואדרבה, יש ענין לנגן את התחייבות החתן לכלה, שהיא כנגד התחייבות הקב"ה לשכינה. וכשם שיש לקשט את החופה, בגלל שהכלה היא כנגד השכינה, כמפורש בזוהר הקדוש (פרשת תרומה), כן יש לנגן בקריאת ההתחייבות הזו. ולא היה צריך לומר זאת, אלא בשביל אותם רבנים בעלי דעה מוזרה לחשוב שאם מכבדים אותם בקריאת הכתובה הוא פחיתות כבוד, וקוראים את הכתובה ביבושת, כאילו לרב גדול "לא מתאים לנגן". ולא היא, שהמנגן כדי לכבד את השכינה הניצבת שם באותה שעה, וכדי לכבד את העוסק במצות חז"ל הקדושים, וכדי לכבד את החתן הדומה למלך, הרי זו מצוה. ולשון הטור (סימן סה): "מצוה גדולה" לשמח חתן וכלה. ובוודאי הם שמחים בזה. ואין כאן שום חשש בזיון לו ולתורתו.

ומעשה שהיה באחד שקרא במרוצה את שטר הכתובה, לפי שבדעתו היה פחיתות כבוד במה שקיבל "רק קריאת הכתובה", והיה קורא במרוצה להיפטר מכיבוד זה, כי מה לו ולגודלו אל ענין כזה שהיה צריך ליתנו לאיזה חזן פשוט, ומחמת המרוצה נתקל בפיו, ובהגיע למילת "אמר לה לכלתא", נפל בפיו וקרא "אמר לה לכלבתא", והשומעים קפאו אוזניהם, והוא תיכף חפו פניו על מה שנפל בפיו מחמת מרוצתו. אוי לה לאותה בושה שקיבל תחת הכבוד שחשב שמגיע לו. ואם היה קורא בנחת ובנעימה, לא היה נכשל כך.

צא ולמד מרבנו הגדול, גאון בתורה ובמידות, רבי שלמה זלמן אוירבך זצוקלה"ה, ששאלתיו שכאשר הוא מסדר קידושין לספרדים, למה נותן את קריאת הכתובה לרבנים ספרדים דווקא. ויש כאלה שהולידו מכך שדעתו היא נגד השבועה שבכתובה הספרדית ולכן מעביר קריאתה לאחרים מחמת שאינו רוצה להשביע. והשיב לי במתק לשונו: "חלילה, הלוא אני מסדר הקידושין, ואני משתמש בכתובה זו עם שבועה. אבל אצלנו לא מנגנים בכתובה, ואצלכם כן, ותדע שהמשפחות הספרדיות לא מרגישות טוב שקוראים להם את הכתובה בלי ניגון, ולכן אני נותן הכתובה דווקא לרב ספרדי שיכתוב כל התארים כמנהג, וינגן בקריאתה כראוי, והמשפחות יהנו". הבט על עומק הבחנתו של מלאך קדוש השם. ע"כ.

בסימנא טבא

קודם קריאת הכתובה, יש נוהגים לפתוח בפסוקי ברכה לחתן ולכלה. ומנהגו של מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, היה לומר: "בסימן טוב ובמזל טוב בשעת ברכה והצלחה", וקורא הכתובה בנעימה וקול ערב. (ה תקז, תקי)

אחיזה בימין

יש לאחוז את הכתובה ביד ימין בעת הקריאה, כדי להראות מעלה וחשיבות לתקנת חז"ל שאמרו לכתוב כתובה, וגם יש בזה משום סימן טוב. (ה תצח)

כולם עומדים

על כל הקהל לעמוד בעת קריאת הכתובה, ולהאזין לקריאה. ועיקר הטעם בזה, כדי לייקר ולחבב בעיני החתן את מצות חכמים היא הכתובה. ולא כאותם המשוחחים ביניהם ואינם מאזינים לה, כי עצם זה שהציבור מדקדק ומתעניין ומטה אוזן לשמוע בבירור את הכתובה, הרי זה מציל גם מחשש זיוף, ובקריאה כזו, יש אימת ציבור ויראה לשקר. (ה תצד)

☜ קנין, שבועה ותקיעת כף

טעם הקנין

חוק התורה, שדיבורים והבטחות אינם תקפים בלי "מעשה קנין", דהיינו מעשה המוכיח שישנה הסכמה גמורה להתחייבות האחד כלפי השני. וסתם קנין הוא "קנין סודר", והוא מועיל ברוב העיסקאות וההתחייבויות. ומאחר והכתובה כוללת גם התחייבויות עתידיות, כגון שהבעל יזון ויפרנס את אשתו או ישלם לה ממון במקרה גירושין חס ושלום, על כן הוא זקוק לעשות עליהן קנין על מנת שיהיה להן תוקף. קנין זה הוא "קנין סודר מעכשיו", שמעתה הוא הופך להיות בעל חוב כלפי הכלה ומשעבד את גופו לתשלום כל חיובי הכתובה. (ה ג, ו)

מעשה הקנין

כשמגיע בקריאת הכתובה לפיסקה 'וקנינא', אזי מסדר הקידושין לוקח חפץ שהוא, כמו עט או בגד, ונותנו ליד החתן, החתן מגביה את החפץ כשיעור טפח [8 ס"מ], ובמעשה זה קנה את החפץ, ויבהיר לו בקצרה שתמורת קניית החפץ הוא מתחייב כנגד בכל חיובי הכתובה. (ה נב, נו, ס)

באור הדברים: בסתם מקח וממכר שעושים 'קנין סודר', היינו, שהקונה נותן את אחד מכליו כגון עט, ונותנו למוכר, ואומר לו למשל: "קנה עט זה תמורת בית זה שאתה מוכר לי", ומעת שלקח המוכר את העט וקנה אותה, נקנה הבית אגב כך לקונה. ואף בחופה היה צריך לקחת כלי של הכלה, שהיא בעצם הקונה את ההתחייבויות מהחתן. אך מאחר ומן הדין הקנין יכול להעשות גם בכלי של אדם אחר (אפילו קרוב משפחה ואפילו גוי, חוץ מכליו של מוכר), לכך מסיבות של צניעות ועוד, אין לוקחים כלי מהכלה, אלא המנהג שמסדר הקידושין או קורא הכתובה הוא הנותן את הכלי שלו לחתן, ואם אין לו, שואל מחברו. (ה לא, לד, לח)

החזרת החפץ

לאחר מעשה הקנין מחזיר החתן את החפץ לרב, שאין הכלי ניתן לו במתנה גמורה אלא כמתנה על מנת להחזיר. (ה סב)

☜ "השבועה"

בענין חובת וחומרת השבועה שבכתובה – יעויין להלן (עמוד 287) בהרחבה.

תקיעת כף

לאחר מעשה הקנין, מנהג בני ספרד שהרב תוקע כף ידו ליד החתן, ובעוד ידו תקועה בידו, קורא תיבות אלו: "וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעת כף, על דעת המקום ברוך הוא, ועל דעת הנשבעים באמת, לאשר ולקיים את כל הכתוב עליו בשטר כתובתא דא, בלתי שום שינוי ותמורה ותחבולה כלל ועיקר". (ה רפו)

ראיית העדים

על מסדר הקידושין לעורר העדים לראות את מעשה הקנין ותקיעת הכף, שכך נאמר בלשון הכתובה ['אנן סהדי'], ובכך יש לאשה גמירות דעת ובטחון שהתחייבות בעלה אליה תקויים. אך אם משום מה לא ראו, אין זה מעכב. (ה סד, רפב)

אשורר שירה

בסיום קריאת הכתובה, נהגו בני ספרד לשורר בקול נעים, בעוד שממתינים לחתימות העדים והחתן על הכתובה. ומנהגו של מרן הראש"ל זצוק"ל היה לשיר "מקהלות עם", וכשנשאל על הדבר, השיב, שכן ראה שעשה הגאון רבי יעקב עדס זצוק"ל, כדי לכבד את החתן והכלה, שהרי מצוה לכבדם ולשמחם שהם כמלך ומלכה, ולמה יעמדו כל העם בבטלה בינתיים. כמו כן, שירה זו מועילה גם כדי ליצור תוספת הפסק בין ברכת 'הגפן' של הקידושין לברכת 'הגפן' של הנישואין. וכן מצאנו שהיה מנהגו של רש"י [לפני כ-900 שנה], שאז החלו לערוך קידושין ונישואין יחד, וכמו שכתב בספר האורה: מברך הגפן וברכת אירוסין ושותה, וטועם החתן ומטעים לכלה, ויכנסו לחופה וישוררו לפניהם וכו'. (ה תקיא)

מסירת הכתובה לכלה

בסיום החתימות על הכתובה, נהגו שהחתן מוסר את הכתובה לידי הכלה בפני העדים, ואומר לה: "הרי זו כתובתך". (רכד)

כתב בסידור רב סעדיה גאון, ואחר כך לוקח החתן את הכתובה בידו ומוסרה לכלה, ואומר לה: סבי [קחי] כתובתיך בידך, דתיעלין [שתכנסי] בה לרשותי, כדת משה וישראל. ע"כ. וכתב התשב"ץ (חלק ג סימן שא. הוצאת מכון י-ם אות מז), נהגו שהחתן מוסר את הכתובה ביד הכלה בפני העדים. ושורש דבר זה, כי לדעת הרי"ף אין שטר מתנה קונה עד שיגיע השטר לידו, וכן דעת הרמב"ם ורבנו חננאל, וכיון שתוספת הכתובה היא מתנה עבורה, לא השתעבד החתן בקנין עד שיגיע השטר לידה. ולפי דעה זו נהגו למסור הכתובה בפני העדים מיד החתן ליד הכלה. אבל לדעת רבנו יהוסף הלוי אבן מיגש, משעת הקנין כבר השתעבד לה, וכן נראה דעת רש"י והרמב"ן והרשב"א. וכדי לחוש לדעת הרי"ף והרמב"ם, הנהיגו למוסרה בידה בפני העדים ביד הכלה. ע"כ. וכן כתב בספר כתובה כהלכתה בשם ספר התדיר לרבנו משה בן רבי יקותיאל מן האדומים, שהחתן נותן הכתובה לכלה ואומר לה, 'הא לך כתובתיך כדת משה וישראל'. ואמנם, אם לא מסר החתן את הכתובה לכלה כנזכר, אין זה מעכב. [ועיין בזה עוד לעיל (עמוד 162) מהמעשה שהובא מרבי איסר זלמן מלצר ורבי אהרן קוטלר זצ"ל.]

שמירת הכתובה אצל קרובי הכלה

אחר שקיבלה הכלה את הכתובה מהחתן, המנהג הוא שהכלה מוסרת את הכתובה לאמה או לאחת מקרובותיה לשמירה, אבל לא לחתן או לקרוביו. וכן נהג מרן הראשון לציון זצוק"ל. (רכד)

בשו"ת הרשב"ש מבואר, שאין נכון שהכתובה תהיה ברשות הבעל, שהרי אם תקניטנו, יקרענה ותהא קלה בעיניו להוציאה. והובאו דבריו באחרונים. וכתב ביד אהרן, שכן המנהג פשוט בכל ישראל שהכתובה נמסרת ליד אחד מקרובי הכלה לשמירה.

צילום אחיזת הכתובה

בכמה וכמה חתונות שזכינו להיות עם מרן זצוק"ל, ראינו שבסיום החתימות, היה אומר מרן לצלם, לצלם את החתן והכלה כששניהם אוחזים בכתובה משני ראשיה כשהיא פתוחה. וכן ראינו בחתונת בנו הרב משה יוסף שליט"א.

☜ חופה ושבע ברכות

ברכת חתנים בעשרה

אחר קריאת הכתובה והחתימות, מברכים שבע ברכות הנישואין על כוס יין. ואין

לברכן אלא בעשרה אנשים דוקא. ואם אין עשרה, לא יברכו. (סימן סב ס"ד. רל)

אמרו בגמרא (כתובות ז ע"ב), אמר רב נחמן: אמר לי הונא בר נתן, מנין לברכת חתנים בעשרה? שנאמר (רות ד ב): "וַיִּקַּח עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי הָעִיר וַיֹּאמֶר שְׁבוּ פֹּה". והיינו שבועז לקח עשרה אנשים כדי לישא את רות. ורבי אבהו למד ממה שנאמר (תהלים סח כז): "בְּמַקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים, ה' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל". ופירש רש"י שעל ברכת מקור [רֶחֶם], צריך קהל, והיינו עשרה אנשים.

חלוקת הברכות

אין החתן עצמו מברך את שבע הברכות, לפי שאינן ברכות המצוות אלא ברכות שבח להשם יתברך ותפילה בעד החתן והכלה וגאולת עם ישראל ובנין ירושלים, ואין ראוי שיברך אדם ברכה כזו על עצמו. על כן, מן הראוי היה שהגדול שבנמצאים שם, יברך את כל הברכות. אולם, כיום המנהג לחלק את שבע הברכות שבחופה, לכמה תלמידי חכמים שיברכום, וכן ראוי לעשות מפני כבוד התורה וכבוד הבריות. (רל)

כתב רבנו אברהם בן הרמב"ם, לפי ששבע ברכות אינן אלא שבח להשם יתברך ותפילה בעד החתן והכלה וישראל, לכן ראוי שיברך אותן הגדול שבנמצאים שם, וכן המנהג הפשוט, ואין ראוי שיברך אותם החתן, לפי שהם ברכה לו, ואין ראוי שיברך אדם ברכה כזו לעצמו. ואבא מארי ז"ל כעס על החתן שבירך ברכות אלו לעצמו, וזָכַר סיבת כעסו, מה שזכרתי. ע"כ.

ובחתונת הרב משה יוסף שליט"א, בנו של מרן זצוק"ל, הכריז מרן קודם החופה: "אילו היו לנו בחופה שבעים ברכות, היינו מכבדים את כל הרבנים הנמצאים כאן, אבל בהיות ויש לנו רק שבע ברכות, אני אברך את כולן.

שתי הברכות הראשונות, 'הגפן' ו'שהכל ברא לכבודו', לא יחלקום לשני אנשים, אלא אחד יאמר את שתיהן, כדי שיהיה ניכר על מה באה ברכת 'הגפן'.

ישנם שנהגו לכבד גם את קרובי המשפחה בברכות, ובלבד שיהיו יראי שמים ומבטאים את הברכות כהוגן בלי לבלוע מילים מחמת התרגשות או דבר אחר. (רכח, רלב)

טוב ונכון להודיע מראש לכל המוזמנים לברך, כדי שיכינו את עצמם להיות קרובים לחופה, וכך לא יהיה הפסק בין הברכות. (שו"ת יביע אומר חלק ד אבן העזר סימן ז)

וטוב להודיע כמה ימים לפני החתונה לכל המוזמנים לברך, כדי שיזדרזו להיות בחופה, כי פעמים שממתינים להם, והם אינם יודעים, ונגרם טורח ציבור בחינם. וכמו כן, יש להכין למנחֵה החופה, דף מסודר עם שמות המברכים להזמינם ללא עיכוב.

מזיגת הכוס

אין צריך להביא כוס אחרת לשבע ברכות, ואפשר להשתמש בכוס היין הקודמת של ברכות האירוסין, אך מאחר ששתו ממנה ונעשה היין פגום, על כן, קודם הברכות יוסיפו מעט יין על כוס האירוסין, ובכך יתקנוהו, ויברכו עליו. (רכה)

אם החתן מחלל שבת בפרהסיא, ולא היה היין מבושל [מפוסטר], מאחר ונאסר היין שבכוס הראשונה, יביאו כוס יין אחרת. (רכו)

יין אמיתי

אם לא השיגו יין אמיתי, יברכו על שֵׁכר כמו בירה לבנה, ויברך תחילה "שהכל נהיה בדברו", ואחר כך ברכות הנישואין "שהכל ברא לכבודו" וכו'. [ואם לא השיגו לא יין ולא שכר, לא יברכו ברכות הנישואין כלל, כי הכוס מעכב]. (קסג)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סב ס"א): צריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם הנישואין, והן שש ברכות. ואם יש שם יין, מביא כוס יין ומברך על היין תחילה, ומסדר את כולן על הכוס, ונמצא מברך שבע ברכות. ואם אין יין מצוי, מברך על השכר. ע"כ. ומזה שלא סיים מרן כמו שכתב בדין ברכת האירוסין, "ואם אין שם יין או שכר, מברך אותה בפני עצמה", מבואר שברכת הנישואין שונה לפי שהכוס מעכבת בה, ואינו מברך ללא כוס, כדעת הרא"ש ועוד.

כאשר מברך "שהכל נהיה בדברו" על השכר, אינו נפטר מברכת "שהכל ברא לכבודו", מאחר וברכת "שהכל נהיה בדברו" היא ברכת נהנין, ואילו ברכת "שהכל ברא לכבודו", היא שבח וכבוד למקום ברוך הוא על אסיפת העם הבאים לגמול חסד עם החתן והכלה, זכר לחסדיו שנהג עם אדם הראשון והתעסק עמו לשמחו (רש"י). נמצא ששתי ברכות אלו, הם עניינים נפרדים. (שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן י אות ו)

פעמיים באהבה

מסדר הקידושין שבירך "הגפן" בברכות האירוסין, רשאי לברך שנית ברכת "הגפן" בברכות הנישואין. (רכז) וכן היה מנהגו הפשוט של מרן זצוק"ל כאשר כיבדוהו גם בשתי הברכות הראשונות של הנישואין.

כבר בארנו שמטרת קריאת הכתובה דווקא בין האירוסין לנישואין ולא בזמן אחר, היא כדי להרבות את ההפסק שבין ברכת 'הגפן' שבאירוסין לברכת 'הגפן' שבנישואין, וכמו שכתבו התוספות (פסחים קב ע"ב): "ונהגו לקרוא הכתובה בינתיים, ולכך מתכוונים שיהיה הפסק". ורבנו תם כתב בספר הישר, "ומנהג נאה הנהיג רבנו שלמה [רש"י] בדורו, להסתלק ולהתעסק בשום דבר, לעשות הפסק בין ברכת אירוסין ונישואין. ולנו, מזיגת כוס שני ושתיית כוס ראשון, נחשב הפסק". ולכן ההפסק מצריך לברך שנית "הגפן". (מ"ה ה תסט)

כוונה בברכת הגפן

המברך את שתי הברכות הראשונות בחופה, ישים לב לכוון להוציא ידי חובה את החתן והכלה בברכת 'הגפן', ואף החתן והכלה יכוונו לצאת ידי חובה, מאחר והם טועמים מהיין בסיום הברכות, ויזהרו שלא לענות 'ברוך הוא וברוך שמו' בשום ברכה, מחשש הפסק בין ברכת 'הגפן' לטעימתם מהיין.

ונראה שבשש הברכות הנותרות, אין ענין לכוון להוציא ידי חובה את החתן והכלה, כי לא מוטל עליהם לברכן, שאינן אלא ברכות השבח ותפילה לבורא עולם.

ברכות מהכתב

ראוי ונכון להכין מראש דף נאה שמסודרים בו שבע ברכות הנישואין, כדי שהמכובדים יברכו ממנו ולא יטעו בברכות ובסדרן. (רכח) ובכריכת חוברת זו, הובאו ברכות הקידושין והנישואין, קחנו משם.

טעות בסדר הברכות

אם קרה וטעו בסדר הברכות, והקדימו ברכה אחת לחברתה, כגון שהקדימו

ברכה רביעית "אשר יצר" לברכה השלישית "יוצר האדם", יברכו לאחר מכן "יוצר האדם". וכמו כן, אם הקדימו ברכה שישית "שמח תשמח" לברכה החמישית "שוש תשיש", יברכו לאחר מכן "שוש תשיש", כי בדיעבד אין סדר הברכות מעכב. (שו"ת יביע אומר חלק ד אבן העזר סימן ז אות א. רלג)

כתב הרמב"ם באגרותיו, ברכות הנישואין כל אחת מהן היא ענין בפני עצמה, ומי שחיסר אחת משבע ברכות, מברך אותה כשזוכרה, ואין להן סדר. וכן כתב גם בפאר הדור ובתשובותיו. וכן פסק בספר תניא, אם בירך שבע ברכות שלא כסדר או שחיסר אחת מהן, אין בכך כלום, שברכות אין מעכבות זו את זו. וכן פסקו הכנסת הגדולה, באר היטב, וסידור בית עובד.

טעימת הכוס

לכתחילה ראוי ונכון שהמברך 'הגפן' בברכות הנישואין, בסיום השבע ברכות, יטעם מן היין. ולאחר מכן יתן מסדר הקידושין לחתן לטעום, והחתן יטעים את הכלה. וכן היה מנהגו של מרן זצוק"ל. (שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן י אות ו, ז)

אף על פי שמרן השלחן ערוך פסק כדעת הרא"ש ועוד, שהכוס מעכבת בברכת הנישואין, ונמצא שברכת 'הגפן' הזו דומה יותר לברכת 'הגפן' שבקידוש, שלא חייב המקדש עצמו דוקא לטעום, ודי שאחרים טועמים, מכל מקום לכתחילה יש לחוש לרמב"ם, שברכות הנישואין כברכת האירוסין שאין הכוס מעכב, וכיון שברכת 'הגפן' אינה חובה ממש, הריהי ככל ברכת הנהנין שהמברך להוציא אחרים חייב לטעום, ואם לא טעם, ברכתו לבטלה. וכתוב בשו"ת הגאונים, וכוס של חתן וכלה של שבע ברכות, המברך צריך לשתות ממנו, ואם מקפידים עליו [שלא ישתה], יטיף ממנו מעט וישתה, וכך מצוה מן המובחר, מפני שבירך עליו 'הגפן'. ואם עדיין יש בני אדם שמקפידים, או שהוא אינו מקובל עליו לשתות ממה שטעם ממנו אחר, אין בכך כלום, אלא שותים ממנו חתן וכלה. ע"כ. ועל כל פנים בודאי שירא שמים יצא ידי חובה לכל הדעות, ויטעם גם מכוס ברכות הנישואין, אלא אם כן יש הכרח שלא לשתות.

וכתב רבנו אברהם בן הרמב"ם, כבר פשט המנהג שאחר שיטעם המברך שבע ברכות מהיין, ישקה לחתן מאותו הכוס, והחתן ישקה לכלה. ואין זה אלא מנהג נאות, ואין ראוי לבטלו, עם היות שהגמרא לא תחייב זאת. ע"כ. (הובא ביביע אומר שם בגליון הנדמ"ח הערה 6)

☜ ביאור שבע ברכות הנישואין

א. ברכת הגפן. (ביאור הברכות דלהלן על פי האבודרהם, ובית חתנים ח"ב שיט)

ב. בָּרוּךְ... **שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ.** ברכה זו מכבודו של הקב"ה היא, זכר לחסדיו שנהג עם אדם הראשון שנעשה לו שושבין כשנשא את חוה והתעסק בו, כן ציבור זה באים לגמול חסד עם החתן והכלה ומתעסקים בשמחתם, ומתדמים בזה לבוראם.

ג. בָּרוּךְ... **יוֹצֵר הָאָדָם.** כנגד יצירת אדם הראשון קודם שניטלה ממנו הצלע ליצירת האשה.

ד. בָּרוּךְ... **אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ** של האדם, כמו שנאמר "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו", והיינו שצר צורת הגוף בצלמו - בדפוס שהכין לאדם, היא צורת הנפש שנאצלת מכבוד הבורא, **וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ** מגופו, מצלעותיו **בִּנְיַן** היא חוה האשה, שנאמר "וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה" **עֲדֵי עַד.** שבנין זה נוהג לעולמי עד, כי על ידי האיש והאשה שמולידים מתקיים המין האנושי לדורות. **בָּרוּךְ אַתָּה ה',**

יוֹצֵר הָאָדָם. [ואף שחתם כבר 'יוצר האדם', מכל מקום מאחר ויצירת האדם לא הושלמה אלא לאחר יצירת חוה, שהרי כשנלקחה ממנו הצלע נשתנית בריאתו ממה שהיתה קודם, ואין השלמת צלם האלוקים מתאפשרת אלא דווקא על ידי שיהיו זכר ונקבה, כמו שנאמר: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ, זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם", [והיינו שצלם האלוקים בשלימותו מתייחס דווקא לזכר ונקבה], לכן חותם שוב יוצר 'האדם' על השלמת בריאתו.]

ה. ברכת 'שוש תשיש' נתקנה כנגד שמחת בנין ירושלים העתידה שנמשלה לזיווג חתן וכלה, שנאמר (ישעיה סב ה): "כִּי יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ, וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה, יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ". ויותר מכך, שמחת חתן וכלה, מקרבת היא את שמחתה של ירושלים, שהרי אמרו חז"ל (ברכות ו ע"ב), כל המשמח חתן וכלה, כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים. נדבך על נדבך של זוגות הנישאים, בונים את ירושלים, ומשמחים אותה, בהשבת בניה אליה.

והקדימו את ירושלים לברכת הזוג, משום שנאמר (תהלים קלז ו): "תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלִַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי". [ואף שבדרך כלל כשרוצים להזכיר ולהעלות את זכרה של ירושלים, מזכירים את האבל והחורבן. אבל כאן, כיון שאין מזכירים צער, מקפידים להזכיר דווקא במובן החיובי את הששון והשמחה שאנו מצפים עם בנייתה, כאשר ישובו ויתקבצו אליה בניה, במהרה בשמחה. וכדברי הנביא (ישעיה נד): "הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ אַל תַּחְשֹׂכִי... כִּי יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי...".]

שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל ירושלים המכונה **עֲקָרָה** שיושבת בלי בניה, [על שם הפסוק "רני עקרה"], **בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ** מהגלות **לְתוֹכָהּ בִּמְהֵרָה** בגאולה העתידה **בְּשִׂמְחָה. בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ.** כמו שנאמר (ישעיה לה יז): "וּפְדוּיֵי ה' יְשֻׁבוּן, וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה, וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם".

ו. ברכה זו היא בקשת רחמים על החתן והכלה לשמחם בזיווגם ולהצליחם במעשה ידיהם.

שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים אֲהוּבִים אלו החתן והכלה שהם רעים אהובים זה על זה, **כְּשַׂמֵּחֲךָ יְצִירְךָ** כאשר שמחת את יצירך הוא אדם הראשון עם חוה בהיותו **בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם**, שנאמר "וַיִּטַּע ה' גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם, וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר". **בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה.** שהיא בקשת רחמים על שניהם.

"כְּשַׂמֵּחֲךָ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם"

אחד הדברים המייחדים את שמחתם של אדם וחוה בגן עדן הוא, שהם היו ייחודיים לגמרי זה לזה. לא היו אז בעולם אנשים נוספים או נשים נוספות, לכן שמחתם היתה מושלמת, ללא כל פנייה זרה. מברכים אנו את החתן והכלה שגם הם יזכו לכזו שמחה איכותית, שישמח הוא בה והיא בו, כאילו אין עוד אחרים בעולם, ויבנו את חייהם מתוך התמקדות מלאה ובלעדית.

ז. ברכה זו היא שבח והודאה להקב"ה שברא חתונת דיבוק איש באשה על ידי שמחה וחדוה, ולפיכך חותם בה משמח 'החתן עם הכלה', ולא משמח 'חתן וכלה', להורות שהחתן ישמח על עסקי הכלה, כמו שכתוב "ומשוש חתן על כלה". גם מפני שלכלה יש צער בתולים, ואינה שמחה כל כך כמו החתן. ואמרו במדרש: "וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד", 'לבשר' כמנין 'דם בתולים' [532], מלמד שלעולם לא יהיו לבשר אחד אלא בחור ובתולה, כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין כב ע"ב): אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי. וגם מזכיר בברכה זו על העתיד לבוא על שמחת ירושלים, כדברי הנביא (ירמיה לג י).

בָּרוּךְ... **אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה** [כיון ששייך לשון בריאה בחתן וכלה, אמר לשון בריאה גם בששון ושמחה], **חָתָן וְכַלָּה, גִּילָה רִנָּה דִּיצָה וְחֶדְוָה, אַהֲבָה וְאַחְוָה, שָׁלוֹם וְרֵעוּת.**

[ומוסיף בקשה] **מְהֵרָה ה' אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת** ברחובות **יְרוּשָׁלַיִם, קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה, קוֹל מִצְהֲלוֹת** שמחה של **חֲתָנִים מֵחֻפָּתָם, וּנְעָרִים מִמִּשְׁתֵּה נְגִינָתָם. בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְשַׂמֵּחַ הֶחָתָן עִם הַכַּלָּה.**

כתב השל"ה הקדוש (אוצרות השל"ה סדר ברכת המזון): "ברכה שביעית היא המעמדת הכל, וממנה מתברכים כל המאורות, והוא כלל עשרה מאמרות, ולפיכך יש בברכה זו עשרה מיני שמחה".

☜ שבירת כוס

זכר לחורבן

המנהג שבסיום החופה והקידושין, שובר החתן כוס זכוכית, זכר לחורבן בית מקדשנו ותפארתנו. וקודם שבירת הכוס, אומר (תהלים קלז ה): "אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָיִם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי, אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי". (בית יוסף ורמ"א אורח חיים סימן תקס, ואבן העזר סימן סה)

מנהג שבירת כוס, לבד מהטעם שהוזכר זכר לחורבן, כמבואר בראשונים. מיוסד הוא גם על פי הגמרא (ברכות ל סע"ב) שכאשר רב אשי חיתן את בנו, ראה את החכמים ששמחים מדי הרבה בסעודה, וכדי להרגיעם מעט, הביא כוס זכוכית לבנה ששווה מחיר עתק של ארבע מאות זוז, ושברה לפניהם, ואז הפחיתו משמחתם. וכתבו התוספות, מכאן נהגו לשבור זכוכית בנישואין.

וכיוצא בזה כתב הרוקח, ונוהגים שהחתן משבר כוס בנישואין, לפי שנאמר "עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה", במקום גילה שם תהא רעדה. [והיינו כמו שכתבו תלמידי רבנו יונה (שם כא ע"א), שרוב השמחה גורמת להימשך אחר תענוגי העולם הזה וישכח ענייני הבורא, על כן צריך לערבב זה עם זה כדי שיהיה על הקו הממוצע. ואף על פי שאצל בשר ודם היראה והשמחה הם דבר והיפוכו, שבשעה שהאדם מפחד מזולתו הוא עומד נרתע ודואג, אצל הקב"ה אינו כן, ואדרבה כאשר האדם מתבונן בגדולתו וירא מפניו, ישמח ויגיל באותה יראה מפני שבאמצעותה מתעורר לקיים המצוות ושש ונעלס בקיומם, ועל שמחה כזו תמצא שאמר בפסוק אחד "עבדו את ה' ביראה", ובפסוק אחר "עבדו את ה' בשמחה", רוצה לומר שתעבדו את ה' ביראה, ובאותה יראה תשמחו ותגילו בה. ושמחה זו מותרת ומחוייבת, כענין שנאמר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב". ע"כ.]

עוד יש לרמוז שעל ידי שבירת הכוס והעצבון שנגרם בעקבותיה, מסירים הקטרוג של השטן שבא בשעת שמחה ולאחריה. וכן כתבו במעדני יום טוב ובפרי מגדים, שדרך השטן לקטרג בשעת שמחה. ולכן אין כתובה שאין בה איזו מריבה. ולכן שבר רב אשי כוס יקרה של 400 זוז כמספר 'עין רע' [400], כדי לבטל קטרוגו של שטן לבל תרע עינו בשמחתם. (שו"ת יביע אומר חלק ד אבן העזר סימן ט אות א)

זכוכית

המנהג לשבור כוס של זכוכית דוקא, לרמוז שכשם שזכוכית שנשברה יש לה תקנה, כן יוסיף השם ידו שנית לגאול אותנו בביאת משיח צדקנו בקרוב.

וכתב עוד הצל"ח, כשם שכלי זכוכית שנשברו יש להם תקנה, כך האדם יש לו תקנה בתשובה אף שנשבר מחמת פשעיו. ורמזו זאת אצל החתן והכלה, מפני שמוחלים להם על כל עונותיהם כשחוזרים בתשובה. ורמז לזה 'החתן הכלה' גימטריא 'כלי זכוכית' [523]. וכמו כלי זכוכית שנטמאו, שבירתם זוהי טהרתם, ואם חזר ועשה משבריהם כלים, אינם חוזרים לטומאתם הישנה לעולם [ולא ככלי מתכות שנשברו ועשה מהם כלים, שחוזרים לטומאתם], כך השב בתשובה, כל חטאותיו שעשה לא תזכרנה עוד. (שו"ת יביע אומר חלק ד אבן העזר סימן ט אות א)

עטיפת הכוס

יש להיזהר לעטוף את הכוס בנייר או בנייר כסף, כדי שלא יתפזרו הרסיסים באולם, ויבואו לידי נזק. (שו"ת יביע אומר ח"ד סימן ט אות ד) וזכורני שפעם מרן זצוק"ל סידר קידושין לאחד מבני המשפחה, וכששבר החתן את הכוס התפזרו רסיסים, וכדרכי בקודש הייתי רדוף אחר מרן ומתלווה אליו בכל הזדמנות שהיא, כשראיתי שבא מרן לעבור, אמרתי לו שיש כאן רסיסי זכוכית, ומרן דילג בפסיעה גדולה מעל הזכוכיות ובכך נשמר מהם.

זהירות מונעת אסון

יש להזהיר את החתן שישבור את הכוס בעקב רגלו, ולא בכף רגלו, כדי שלא יסתכן בחדירת זכוכיות לרגלו. (רלח)

מזל טוב

אחר שבירת הכוס, לא יצעקו הקהל מיד בקריאות "מזל טוב", כי שבירת הכוס באה זכר לחורבן.

הן רבים עתה עם הארץ, שבעת ששובר החתן את הכוס, כל הנמצאים ממלאים פיהם שחוק בקריאות "מזל טוב", ותבקע הארץ לקולם, וגם החתן עצמו שעושה זאת בגבורה, מחייך בשביעות רצון על כוחו כי רב הוא, והפכו את כוונת המנהג היפה שנועד לשם עגמת נפש על חורבן בית מקדשנו ולעלות את ירושלים על ראש שמחתנו, למנהג תפל של שחוק וקלות ראש. על כן, טוב שקודם שבירת הכוס, יבהיר הרב לקהל ששבירת הכוס באה זכר לחורבן, וכך יתאפקו רגע אחד מלומר "מזל טוב", וכן התזמורת תמתין רגע אחד, ולאחר מכן ינגנו וישירו כיד השם הטובה עליהם. (אליה רבה, מלבושי יום טוב, פרי מגדים, בית עובד, שדי חמד, משפטי עוזיאל ועוד. שו"ת יביע אומר ח"ד סי' ט אות ג. חזו"ע ארבע תעניות תלב) [ויש שהליצו על המנהג, כי בעת שהחתן אומר "אם אשכחך ירושלים..." שדבר זה גורם צער על חורבן בית המקדש, אזי כדי שלא להשבית את השמחה, אומרים מיד 'מזל טוב'. (עיין מנהגי הראש"ל ח"ב עמ' 295) או שאמירה זו אינה חוזרת על שבירת הכוס, אלא על כללות מעמד החופה שהסתיים בסימן טוב ובמזל טוב.]

שבירת הכוס בבכיה

מעשה בחתן שקודם שבירת הכוס, הכריז ברמקול שהוא הבטיח להקב"ה שלא ישכח בחופתו שהשכינה בגלות, והחל לדבר בענין חורבן בית המקדש, היאך לנו יש בית ולהקב"ה אין בית... והוריד דמעות, והמשפחות נכנסו קצת ללחץ וחוסר נעימות. והנה, הן אמת שתקנת שבירת הכוס נעשתה זכר לחורבן, מכל מקום בשעת חדוה זו, לא תקנו חז"ל אלא זכר בלבד, וכמו בשאר תקנות זכר לחורבן, אם בשיור אמה על אמה כנגד הפתח, או בעת הכנת סעודה לאורחים, שמשייר מקום פנוי בשלחן בלא קערה וכו'. שכל אלו אינם אלא לזכר בלבד, אבל לא שיבכה בעת הסעודה כאשר משאיר מקום פנוי. ואף שברור שחתן זה כוונתו היתה לשם שמים, ולא נחשד שעשה כן מרמות רוחא, בכל זאת, הלוא נאמר (קהלת ג ד): "עֵת לִבְכּוֹת וְעֵת לִשְׂחוֹק", וכן אמרו (בראשית רבה פרשה כז סוף אות ד): "בעידן חדוה חדוה, ובעידן עצבותא עצבותא".

בכל החתונות

במנהג זה של שבירת הכוס, אין הבדל בין חתונה של בחור שנשא בתולה, ובין גרוש או אלמן שנשא אלמנה או גרושה. (שו"ת יביע אומר חלק ד אבן העזר ס"ס ט)

לא ברבים

אף שמן הדין מותר לאב לנשק את בנותיו הגדולות, וכן מותר לאם לנשק את בניה הגדולים, מכל מקום לא ראוי לעשות כן ברבים. על כן, לא ינשק האב את בתו הכלה, וכן לא תנשק האם את בנה החתן לאחר החופה. וכן הורה מרן זצוק"ל לבטל מנהג זה. (שו"ע ס"ס כא. רעג)

חדר יחוד

בני ספרד

מנהג בני ספרד מדורי דורות שלא מתייחדים החתן והכלה בגמר החופה, אלא בסוף החתונה כשהולכים לביתם. ויש להמשיך ולחזק מנהג קדוש וצנוע זה, שיסודתו בהררי קודש, על פי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים. וכך נהגו והנהיגו כל גדולי וגאוני רבני הספרדים שבדור הקודם, רבי עזרא עטיה, רבי יעקב עדס, מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף, רבי יהודה צדקה, רבי בן ציון אבא שאול, רבי יוסף עדס, רבי מרדכי אליהו, רבי שלום משאש זצוק"ל, ועוד גאוני עולם רבים. ואדרבה, ראו בזה מנהג מכוער לעשות חדר יחוד בפני קהל עם ועדה.

בחורים ספרדים המשנים ממנהג רבותינו הקדמונים ועושים יחוד אחר החופה, הריהם עושים שלא כדין, ועתידים ליתן את הדין שמוציאים לעז על הקדמונים, ועוברים על מה שנאמר (משלי א ח): "וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ". ולצערנו, פעמים רבות הדבר נובע מרמות רוחא [רוח גבוהה], שאינם משגיחים במנהגם של גדולי התורה הספרדים וארזי לבנון מדורי דורות, וכל המשנה ידו על התחתונה. אך באמת אינם יודעים כי אף מגאוני אשכנז פסקו שאין לספרדים לעשות חדר יחוד כלל, כמו: הגרש"ז אוירבך, הגרי"ש אלישיב, תשובות והנהגות ועוד.

כתב הגרש"ז אוירבך (חידושיו לכתובות מח ע"ב), לבני ספרד אף לא יועיל חדר יחוד באולם עד שיביאנה לביתו שלו ממש, וכלשונו הזהב: 'ולא כלום הוא'. ואם עושה חדר יחוד, נמצא שמתייחד עם ארוסתו באיסור. וגם לא יועיל לקנות בפרוטה את המקום מבעל האולם, וכי כתוב "לכם" משלכם, אלא צריך דוקא "בית אישה [בעלה]" שהוא בית החתן בפועל ממש, ולא די שהמקום שייך לחתן דינית. ועל פי זה התקשה על מנהג אחינו בשרנו האשכנזים, כי מה הועילו בתקנתם. ונדחק ליישב מנהגם, כמבואר למעיין שם. גם בתשובות והנהגות כתב כדברים האלה, ונמצא שעובר על איסור יחוד עם ארוסתו. (שושנת העמקים כתובה ומזונות חלק ב שנח. חופה וקידושין עמ' שלא)

מי הם בעלי רגשי נחיתות?

מלל משיעוריו של מרן זצוק"ל: (מתוך הספר החשוב והנפלא "מעדני המלך" חלק א צה, וחלק ב שטז):
יש ספרדים שמחקים את האשכנזים בכל דבר, כמו קוף שמחקה בני אדם, אם הן עושים יחוד - גם כן עושים יחוד. זו טיפשות, בערות. יש לנו מסורת, כן כתב משאת בנימין, כנסת הגדולה, שער המלך, שלא עושים יחוד, אלא אחרי הסעודה מלוים את החתן לחדר שלהם וגמרנו, אך לא לעיני כל האנשים "יחוד יחוד".

משובשים! ויש כאלו מקומות שאין להם חדר יחוד, נכנסים בתוך מעלית סתומה, 'טבעתה קבועה וחלונה סתומה'... ומתייחדים שם, לא זו הדרך ולא זו העיר.

האשכנזים הולכים מיד לחדר יחוד, דבר זה הינו מכוער בפני כל הקהל, אם היה צריך עובר לעשייתן הם היו צודקים, אך ברכות אלו הם ברכות השבח, ולכן מנהגם מנהג טעות. הערוך השלחן כותב, חורה לי שעושים את היחוד בפני כל הקהל ומכוער הדבר! הוא קורא תגר על מנהג האשכנזים, וגם המשוכנזים שלמדו בישיבות אשכנזיות [או משוכנזות], הולכים מיד לחדר יחוד, וכי אינם מתביישים?

דינים חדשים אשר לא שערום אבותינו, מרן כותב בפירוש שאין צריך יחוד, אך לא! יש להם את הרבנים שמצריכים יחוד. [וראה להלן מדברי הגאון רבנו בן ציון אבא שאול זצ"ל, ושני נביאים מתנבאים בסגנון אחד.]

והנה מלבד זאת, לא יבושו להכריז על כך ברמקול, כדי שחברי החתן הצעירים ילוום לחדר יחוד בשירה וריקודים, אף שהכל יודעים כלה למה נכנסת לחופה, ומה בצע לפרסם הדבר, ומה לבחורים ללוותם?! וישנם שהגדילו לעשות ונכנסים עם החתן למקום הנשים, כדי לקחת את הכלה, ואוי לעיניים שכך רואות, וכבר אמרו חז"ל (ויקרא רבה כג יג), 'כל מי שאינו זן את עיניו מדבר ערוה, זוכה להקביל פני שכינה'. והיאך יכניסו עצמם ללוע הניסיון, ולא יכשלו בהסתכלות ובהרהור רע חס ושלום. והלוא אסור להסתכל בכלה אפילו מעט, אף שכוונתו לטובה כדי לחבבה על בעלה, וכמבואר בגמרא, בטור ובשלחן ערוך (סימן סה ס"ב). ולא די להם בזה, אלא ישנם בחורים גם הממתינים להם חוץ לחדר, 'וכבוד אלוקים הסתר דבר', ודי בזה למבין.

זאת ועוד, חלקם גם מוסיפים חטא על פשע, והחתן ללא בושה הולך עם הכלה יד ביד לעיני חבריו הצעירים ולעיני כל הקהל, ומה יענה על ההלכה (אבן העזר סימן כא ס"ה) שאסור לנהוג עם אשתו בדברים של חיבה בפני אחרים. ומה לבני ספרד לנהוג מנהג זה שלא נהגו בו רבותינו ואבותינו כלל ועיקר, ובפרט בעניינים של קדושה שיש ענין ככל היותר להיזהר ולהתקדש בהם. [ועיין להלן (עמוד 224) שאף גדולי הדור האשכנזים יצאו חוצץ ובתוקף רב נגד מנהג זה, שאף בני אשכנז יחדלו מזה].

זאת ועוד, זוגות רבים שוהים בחדר יחוד כשעה או שעה וחצי, וההורים ממתינים במתח, ומחכים אימתי יצאו, ואינם מרגישים בנוח כלל ועיקר, ובפרט שרוב ההורים ספרדים אמיתיים ההולכים לפי רבותינו, והם לא עשו חדר יחוד בחתונתם ולא חפצים בו כלל ועיקר, וזמן רב מהחתונה מתבזבז רק על עניינים שכאלו. גם לרבות הרבה מוזמנים הבאים לאחל 'מזל טוב' בלבד, וביניהם רבנים נכבדים, ונאלצים להמתין זמן רב עד שיסיימו בחדר יחוד, ולפעמים יוצאים מבלי שיראו את החתן או הכלה, ויש בכך משום חוסר "כבוד הבריות", וחשש פגיעה ב"כבוד התורה".

על כן, אדרבה, חתן הנזהר בדברים קדושים אלו, ונמנע מלעשות חדר יחוד, כמנהג רבותינו הקדמונים, הוא המחמיר האמיתי בענייני קדושה, שיראתו קודמת לחכמתו. ובגמרא (יומא לט ע"א) דרשו על הפסוק: "והתקדשתם והייתם קדושים - אדם מקדש עצמו מעט, מקדשים אותו הרבה", ואין ספק שיזכו לבנים קדושים וטהורים, צדיקים וחסידים, כי מידה כנגד מידה לא בטלה. אבל המיקל ראש בזה, עתיד ליתן את הדין על שפוגע במנהג רבותינו ואבותינו, ועל כל אותם שנכשלו בגללו. **ועליהם ועל כיוצא בהם כתב מרן זצוק"ל, וזו לשונו: "והמערער על מנהגנו זה, משתקים אותו בנזיפה, שאינו חס על כבוד גדולי הדורות להשוות כולם תועים. ובפרט במנהג זה לעשות היחוד בפרהסיה מיד לאחר החופה".** ישמע חכם ויוסף לקח. (שו"ת יבי"א ח"ה אבה"ע ס"ח. רמח. ועיין עוד בארוכה בשו"ת הראשון לציון ח"ב אבה"ע סימן ט)

וברור בלי שום ספק, כי כל מי שיכול להשפיע על בני משפחתו או מכריו, שלא ינהגו בחדר יחוד, ונמנע מעשות זאת, נתפס בעוון הנ"ל, השם יצילנו. (שבת נד ע"ב)

המנהג פשוט אצל כל בני ספרד, שאין החתן והכלה מתייחדים אלא בסיום החתונה כשבאים לביתם, לפי שאין ברכות הנישואין כברכת המצוות שצריך לברכן 'עובר לעשייתן' [מיד לפני

היחוד], אלא הן כברכות השבח, ודי שיתייחדו אחר כך. [ואין זה דומה לברכת ברקים ורעמים, שאף שהן ברכות השבח, לכתחילה צריך לברכן מיד, כי אם לא יברך מיד כששומע הרעם, לא יהיה ניכר על מה ברך, אבל כאן בעת ברכות הנישואין ניכר על מה מברך, שכולם רואים חתן וכלה וחופה, ומבינים שעתה הם נישאים, והיחוד יבוא אחר כך.] ואף אם נאמר שברכות השבח צריך לברכן 'עובר לעשייתן', אין הכוונה סמוך ממש לעשייתן כציצית ותפילין שמברך ומיד מתעטף או מניח, אלא העיקר שיברך לפני המצוה ולא לאחר המצוה, שהרי חתן שדיבר דברים בטלים בין החופה ליחוד, וכי זה הפסק בין הברכה למצוה וצריך לחזור ולברך, כפי הדין בשאר המצוות?! ועל כרחך, כיון שאין לשון הברכה 'אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לישא אשה', אין איסור הפסק בין הברכות ליחוד, וממילא גם אם יעשו את היחוד אחר שלש או ארבע שעות אין זה הפסק, כי העיקר שהברכות יהיו קודם העשייה.

והנה בֶּעָתָה, קמו איזה ראשי ישיבות שדרכם לחקות את מנהגי האשכנזים ולהעתיקם לספרדים מבלי לעיין בשורשם של דברים בספרי הפוסקים הספרדים ובספרי מרן זצוק"ל, ומבלי להתייחס בכובד ראש שכך היה מנהג הספרדים מדורי דורות, [וכמבואר בשו"ת משאת בנימין, שיירי כנסת הגדולה, גינת ורדים, שער המלך, פרי האדמה, משפט וצדקה ביעקב, רבי יהודה בן עטר, רבי שמואל הצרפתי, רבי אברהם בן דנאן, כרם חמר, תועפות ראם, רוב דגן, ארץ חיים, נהר פקוד, ישכיל עבדי, פדה את אברהם ועוד. וכן היה המנהג פשוט במרוקו, כמבואר בספר שמש ומגן ועוד. וכן המנהג עד דורנו אנו]. ובטענות שונות ומשונות, מכריחים את הבחורים הספרדים לשנות את מנהג אבותיהם ורבותיהם גדולי עולם לעשות יחוד אחר החופה. וישנם אף שמתנים את בואם לסדר קידושין, בכך שיהיה יחוד לאחר החופה.

התבטאותו החריפה של הגאון רבנו בן ציון אבא שאול זצוק"ל על חדר יחוד

כתב הרב יצחק אזולאי שליט"א (אור תורה גליון תצט עמ' תצט) עדות נאמנה, וזו לשונו: "וחשבתי דרכי להעלות על הכתב את אשר שמענו בזה ממרנא ורבנא ראש הישיבה הגאון החסיד רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל, אשר לשמו ולזכרו תאוות נפש, בהיותנו לומדים לפניו מסכת קידושין (בשנת התש"ן) והגענו לדברי התוספות (שם יב ע"ב) שכתבו, ומשום פריצותא לפי שצריך או עדי ביאה או עדי יחוד, ודבר מכוער שמעמיד עדים על כך. ועל זה אמר מורנו זצ"ל בזו הלשון: מכאן ראיה נגד מנהג האשכנזים שעושים יחוד אחרי החופה, ומעמידים עדים על כך. ולפי התוספות **מכוער הדבר הזה**. אולם מנהג הספרדים שעושים יחוד אחר כך בביתם הוא טוב. ואף על פי שאין עדים שרואים את היחוד, אין בכך כלום, שבשום מקום לא מצאתי שצריך עדים ליחוד, ולכן יכולים ללכת לביתם ולהתייחד אף שאין עדים שרואים אותם. ואפילו אם תאמר שצריך עדים, הרי כולם רואים אותם בבוקר כשיוצאים מהתייחדותם בביתם, ואף מותר להם להתייחד לפני כן בלי עדים וכו'. אולם ספרדי הרוצה לנהוג בזה כהאשכנזים ולעשות יחוד, יעשה, אבל שאל יראו אותם אחרים, וילכו לביתם כעשר דקות ויחזרו. **אולם היום עושים מזה צחוק, ומה שעושים היום הוא כמעשה נבלות. וספרדי הנוהג כן כיום, ומשנה ממנהג הספרדים, זה בגלל שמרגיש נחיתות בעצמו, ומחפש לו מנהגים אחרים, ואני אומר אין מנהגים טובים כמנהגי הספרדים בכל, בכל.** עכ"ד. וסיים הכותב: עד כאן העתקתי ממחברת החידושים שלי על מסכת קידושין ממורנו זצ"ל (שיעור מ"א יום ד' כ"ד חשון תש"ן). וזאת למודעי, **שהדברים הנ"ל כתבתים מיד עם אמירתם, ויכולני לומר שהוא כמעט לשונו במדוייק.**" עכ"ל.

ובגנות המשנים מנהגי אבותיהם, יעויין בחובות הלבבות (שער יחוד המעשה פרק ה) שכתב: "על כן היזהר בני, שלא תטה אשורך מדרך האבות ונתיב הראשונים, אל הבדיאות, ותסמוך על שכלך ותתייחד בעצתך ותתבודד בסברתך. ואל תחשוד אבותיך במה שמסרו לך מאופני טובותיך, **ואל תסתור עצתם במה שהורו אותך. כי אין עצה שתעלה בדעתך, שלא קדמוך לדעתה, ועמדו על כל מה שמביאה אליו מטוב ורע.** ואפשר שקדם לדעתך אופן יושר המחשבה ההיא בתחילתה, ונעלם ממך אופן ההפסד אשר יהיה ממנה באחריתה, ואתה במיעוט ישובך תראהָ ישרה ולא תראה טעותה ואופני הפסדה. ואמר החכם 'אַל תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם'. ואמר 'שמע בני מוסר אביך'. ואמר במי שמשנה מחוקי אבותיו (משלי ל יב): "דּוֹר טָהוֹר בְּעֵינָיו, וּמִצֹּאָתוֹ לֹא רֻחָץ". ע"כ.

וכתב בשו"ת שמש צדקה (חאו"ח סימן יא): וכל המשנה ממנהג אבותיו ומסבב נחלה ממטה

למטה [מעדה לעדה], יורד מטה מטה, על דרך 'כל המשנה ידו על התחתונה', ועובר על 'לא תיטוש תורת אמך', כמבואר בירושלמי. ואפילו בשינוי איזה מנהג שיהיה וכו', על פי משל הקדמונים 'עושה חדשות בעל מלחמות'. ואני בעוניי הרבה פעמים נשאלתי בענייני המנהגים, והשיבותי באריכות לקיימם, וכשם שהמפרש לעזוב איזה מנהג, עובר על בל תגרע, כך הבא להוסיף ולחדש [כחדר יחוד לספרדים] עובר על בל תוסיף. ובגלות החל הזה אשר עם ה' מפוזר ומפורד בין העמים שכמעט לא נשארה לנו מידה טובה, ונפסקה שלשלת הקבלה, מי יתן ויניחו אותנו על מצבנו ולא יוסיפו לנו מכה על מכותינו להוסיף ולגרוע, לתקן ולקלקל, לבנות ולהרוס, ולחדש בכל יום תמיד מעשים שונים משונים ושנואים. עי"ש. [ועיין עוד בענין איסור שינוי המנהגים להלן (עמוד 289).]

וכתב מורנו הראש"ל שליט"א (רמח): מעשה שהיה, כאשר מרן אבי מורי הראשון לציון זצוק"ל, סידר קידושין לבן תורה אחד, וראש הישיבה שלו הספרדי [הי"ע] דרש ממנו שיעשה יחוד לאחר החופה, פנה אליו מרן ואמר לו, אביך שהיה מגדולי התורה הספרדים, לא עשה יחוד בחופתו, ואם כן לדבריך נהג שלא כהוגן, ונמצא אתה מוציא לעז על אביך ורבותינו הקדמונים.

וברוך השם לא אלמן ישראל, ובכל הדורות היו לספרדים תלמידי חכמים גדולי תורה וענקי רוח, כמו: המאמר מרדכי, פתח הדביר, ר' יעקב פראג'י, ר' יעקב אבולעפיא, ר' חיים אבולעפיא, ר' יונה נבון, החיד"א, רבי יצחק רפאל מאיו (מחבר שרשי הים), מהרי"ט אלגאזי, ר' ישראל יעקב אלגאזי, ר' יוסף מולכו, ר' אליהו שמאע הלוי, רבי שלמה לניאדו, ר' יהודה עייאש, ר' אברהם חיים גאגין, ר' דוד חזן, ר' חיים פלאג'י, ר' אברהם פלאג'י, ר' יצחק פלאג'י, ר' עובדיה סומך, ר' יוסף חיים, ר' שלמה אליעזר אלפנדארי, כף החיים, ועוד ועוד גאוני עולם רבים לאין מספר. אלא שלצערנו הרב, רבים מאחינו האשכנזים, הם ותלמידיהם, לא מכירים ולא יודעים עליהם, ולכן יש מהם סבורים שמנהג זה נוסד על ידי בעלי בתים ספרדים שאינם בקיאים בהלכה. וראש ישיבה אחד העיז לומר בפני תלמידיו, כי אצל הספרדים היו אכן צדיקים וחסידים ומקובלים גדולים, אבל לא היו גדולי תורה המעמיקים בהלכה, אלא עסקו בהלכה באופן שטחי, ולכן אין לסמוך על מנהג רבני הספרדים בזה.

ובאיזו ישיבה הודיעו לתלמידיהם הספרדים, שלא יסכימו לערוך להם חופה וקידושין אם לא יעשו יחוד אחר החופה. וכשבאו אלינו וסיפרו לנו על זאת, אחזנו בדרך השכנוע שעל אותו תלמיד לוותר על סידור הקידושין של אותו רב, ורב אחר יסדר לו קידושין כמנהג הספרדים. וחבל שיש המזלזלים במנהגינו, ומכריחים אותנו לנהוג כמנהגם, כאילו אין לנו על מי לסמוך, ופסקה תורה מהספרדים, חס ושלום. וכל זה מחמת שאינם מודעים על גדלותם של גאוני וגדולי רבני הדורות האחרונים הספרדים, אשר מפיהם אנו חיים. ובן תורה ההולך כפי מנהג הספרדים, מקיים בזה "ויגבה לבו בדרכי ה'", להראות קבל עם ועדה שמנהגינו מיוסדים על פי גדולי עולם, ולא ירא ולא יחת, כי סוף האמת להתגלות. עכ"ד.

ובספר שושנת העמקים (חופה וקידושין עמוד שלז ועוד) כתב, וזו לשונו: ואף אם תאמר שספרדי העושה חדר יחוד, אין בזה איסור "לעז על הראשונים" מן הדין, מכל מקום בודאי שיש בזה מוציא לעז על הראשונים מבחינה "השקפתית", כי הנה כל המודה על האמת, יודה על נכון שמה שהחלו בחורי הישיבות הספרדים לערוך חדר יחוד, בודאי נובע מתוך חוסר הערכה למנהגי רבותינו הספרדים, וזלזול בחשיבות המסורת המפוארת של בני עדות המזרח. והרי אילו רק אחינו התימנים ואחינו ה"חסידים" היו נוהגים לערוך חדר יחוד, ולעומתם אחינו בשרינו ה"ליטאים" לא היו נוהגים להתייחד כלל, הדבר ברור כשמש בחצי הצהריים שלא היה עולה על דעת אף בחור ספרדי להתייחד אחר החופה, ואדרבה היו יחד כולם אומרים וטוענים שיש בזה משום כיעור, וכן לא יעשה. **ובמילים אחרות וברורות:** כל מי שמכיר מקרוב את האווירה השוררת בקרב כמה מהישיבות, יודע לנכון, שמה שהחלו רבים בדבר זה נגד מנהג אבותיהם ואבות אבותיהם, הוא חלק מתופעה כללית וידועה של חוסר הערכה למנהגי ורבני הספרדים. לפיכך, אפילו בחור ספרדי העורך חדר יחוד מתוך שיקולים אחרים ולא מתוך זלזול, לא עושה נכון כלל, כי סוף סוף מצטרף למחנה נוטשי המנהג ובכך מחזק בעקיפין עמדה פסולה זו.

ואשר על כן, מה שכעת רבו מבני עדות המזרח העושים חדר יחוד, אין זה נובע מתוך רצון

להחמיר לעשות נחת רוח ליוצרנו ולהתקדש ולהדר יותר, אלא שורש הדבר הוא זילזול בחשיבות המסורת המפוארת של עדות המזרח כאילו כביכול נוסדה על פי חכמים "שטחיים" עפרא לפומייהו, שלא עלה על דעתם שעדיף להחמיר, ובזה בודאי שיש איסור גם משום "לעז על הראשונים". ולדאבונינו אותם התומכים בעריכת חדר יחוד לספרדים, אף אם אמור יאמרו שאינם מזלזלים בגדולי רבני ספרד כהנ"ל, עדיין אין זה משיקולים הלכתיים טהורים, אלא מטעמים פוליטיים וחברתיים הידועים. [ורמזו בזה: 'חדר ייחוד' עולה 250 כמנין 'פוליטיקה'.]

ומה ששגור בפי איזה מדריכים שהם שהחדר יחוד הינו חיוני מאוד לקשרי עבותות אהבה וריעות של הזוג, אין לנו לציית לטענות כאלו כל עוד שלפי גדרי ההלכה יש בזה חשש גדול וענק של מכשול לרבים וכמו שהתבאר, שבודאי כל מה שאינו רצונו של נותן התורה יתברך שמו, בהכרח שאינו חיוני כלל וכלל. ומה גם שדבריהם דחוקים מאוד, שהרי כיון שבעוד כמה שעות בלאו הכי עתידים הזוג להתייחד בביתם, אין היחוד באולם לצורך הכרחי כלל, שהתועלת שחפצים להפיק מחדר היחוד, אפשר להפיק גם בבואם אל שער ביתם בקדושה ובטהרה, [וככל בני ספרד הנקיים והטהורים מכל רגשי נחיתות שמסתדרים יפה מאוד בביתם אף ללא כל הקדמת יחוד שהיא באולם לעיני כל ישראל. גם כי בימינו החתן והכלה נפגשים פעמים רבות, ולבו גס בה די והותר, ובפרט בדור יתום זה שהפרו"ץ מרובה על עומד, ומרבים אף בשיחות בטלפון לפחות 'פעמיים באהבה' בכל שבוע, ויש שנהגו "להחמיר" יותר.]

ולדאבון נפשינו לא כל מה שטוענים ומלמדים המדריכים לחתנים, היא אכן תורה למשה מסיני זכה וברה, ולא תמיד דבריהם מזוקקים לפי גדרי ההלכה והקדושה כמסורת עם הקודש. וצאינה וראינה מה שצווח כי כרוכיא בזה הגאון הרב אברהם ארלנגר שליט"א מראשי ישיבת "קול תורה", בספרו ברכת אברהם (מאמרים, כרך מידות והשקפה עמ' שלו) וזו לשונו: מצוי בין המדריכים שמדברים הרבה דברים בטלים ומבוטלים הנקראים הדרכה, ואין לי ספק שלא מגדולים מקורם, אלא מקטנות המדריכים השונים, ויצא שכרם בהפסדם, וטוב היה להם השתיקה... ואין לנו אלא מה שמבואר בשלחן ערוך ובספרי היראה. עי"ש. גם בספר כלולות אפריון (עמוד ג) כתב גבי המדריכים, שמחמת חשבונות שונים, כגון למנוע את החתן ממצבי לחץ וכיוצא, [כעין מה שטוענים לענין תועלת החדר יחוד], לעיתים נוטים מדרך סלולה של תורתינו הקדושה, וטח מראות עיניהם מהשכיל ליבותם, שאין לחשבן חשבונות כאלו, וכלל כללנו כי מדברי אמת לא יצא מכשול. ע"כ. ודברי פי חכם חן, שפתים ישק משיב דברים נכוחים.

מתוך שיעורו השבועי של מורנו הראשון לציון רבנו יצחק יוסף שליט"א

מוצאי שבת קודש פרשת בראשית תשע"ח

סיפרתי פעם מה שהיה לפני כמה שנים, באחת הפעמים שהייתי בשבת בחוץ לארץ בניו ג'רזי, בעיר "דיל", התארחנו בסעודת שבת אצל רב הקהילה, והיו שמה הרבה רבנים, ובתוכם כמה ראשי ישיבות מפורסמים, ראש ישיבת לייקווד, ראש ישיבת קמניץ, הנכד של רבי ברוך בֶּר, הנכד של רבי אהרן קוטלר, ועוד, אני הייתי שם ספרדי יחידי, התחלתי למזוג את החמין, והנה פונה אלי ראש ישיבת לייקווד: אתה הבן של הרב פלוני? עניתי לו: כן. הוא דפק על השלחן ושאל: מאיפה אבא שלך המציא את זה "קבלנו הוראות מרן"? וכי הבֵּיִיס יוֹיְסֵף והשוּלְכוֹן עוֹרוּךְ אף פעם לא טועה? מה זה צריך להיות?! וכל חבריו עוזרים לו: 'אֵכְמֵיְין אֵכְמֵיְין'... כלומר, הוא צודק, הוא צודק.

חשבתי בדעתי שצריך לענות להם, הוא לא יודע מסכן, אמנם הוא לא קטיל קני באגמא, הם ראשי ישיבות ותלמידי חכמים גדולים, אבל הם לא עוסקים בכללי הפסיקה. מי לנו גדול ממרן הבית יוסף, שכמה שהיה עסוק בחיבור העצום שלו "בית יוסף", מי שלומד בית יוסף אבן העזר הלכות עגונות, וכתובות, ויבום וחליצה, רואה איזו אריכות יש שם, ועם כל זה שהיה עסוק בחיבור הזה, חיבר ספר שלם "הליכות

עולם" על כללי הש"ס והפוסקים, כי לא מספיק שתלמיד חכם יהיה ראש ישיבה וגאון עצום בש"ס ומפרשיו, אלא צריך לדעת גם לפסוק הלכה למעשה, גדול תלמוד שמביא לידי מעשה (קידושין מ ע"ב), ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים, איך יקיים? על ידי פסק ההלכה. ואיך ידע הלכה? על ידי כללי הפסיקה. אותם ראשי ישיבות, אשריהם שמעמידים תלמידים הרבה, אבל בכללי הפסיקה אינם בקיאים.

ואני חושב, מה אענה להם? היה ראשון לציון לפני שלוש מאות שנה, רבי מיוחס בכ"ר שמואל, מחבר ספר פרי האדמה, והוא כותב בהקדמתו שאנחנו הספרדים קבלנו הוראות מרן, מה אומר להם, כך כותב ספר "פרי האדמה", הם לא מכירים מי זה "פרי האדמה", "פרי העץ"... אינני יודע אם בחיים שלהם ראו פעם אחת את הכריכה של הספר הזה...

ביקשתי מבעל הבית שיביא לי ספר "חזון איש" על סדר נשים, הם לא הבינו מה קשור סדר נשים לשאלה שלהם, כולם היו במתח מה אענה להם, פתחתי להם מיד חזון איש על מסכת יבמות (סימן קלד ד"ה האם) ואמרתי להם, תקראו מה שהוא כותב, הוא מביא שם סתירה מהגמרא במסכת עירובין (ו ע"ב) למסכת עבודה זרה (ז ע"א), אין כאן המקום להאריך בזה, אבל הוא מסביר שכאשר יש "מרא דאתרא", הולכים אחרי כל הוראותיו, בין להקל ובין להחמיר, ומסביר את הדברים גם על פי דברי הגמרא במסכת שבת (קל ע"א), ובמסכת חולין (קטז ע"א), שם מבואר מהו כוחו של מרא דאתרא. יאמֵר לזכותו של אותו ראש ישיבה, כשראה את דברי החזון איש, מיד ביטל דעתו וקיבל.

הסברתי להם גם כן, שכלל זה של "קבלנו הוראות מרן", לא מרן אאמו"ר זצ"ל המציא אותו, יש עשרות פוסקים מדורו של מרן הבית יוסף ועד דורנו שכתבו את הכלל הזה, הראנ"ח, מהר"י מינץ, הפרי מגדים, היעב"ץ, רבי יהונתן אייבשיץ, הפני יהושע, האדמת קודש, מהר"ם בן חביב, הלכות קטנות, מרן החיד"א, רבי חיים פלאג'י, רב פעלים, וכן כל הראשונים לציון לדורותיהם - שהיו גדולי הדורות - כולם כתבו כלל זה. בספר עין יצחק (ח"ג עמוד לא) הבאנו 139 מגדולי האחרונים - מדורו של מרן עד לפני חמישים שנה - שכתבו כן. וכולם סמכו על דברי הריב"ש שיכולים הקהל לקבל פוסק מסויים עליהם ועל זרעם.

וכשראו שעניתי להם, שאלו עוד שאלות, למה הספרדים עושים כך, ומדוע עושים כך, והסברתי להם, ישבתי איתם עד שעה שתיים בצהרים.

בתוך כדי הדברים, הבנתי שיש כמה מאחינו האשכנזים שהם מזלזלים במנהגים שלנו, הם חושבים שהמנהגים שלנו הגיעו משוק הכרמל או משוק מחנה יהודה, מפשוטי העם, והראיתי להם שהמנהגים שלנו טובים. כמו המנהג שאנחנו לא עושים חדר יחוד, ואצלם החתן והכלה הולכים יד ביד לחדר יחוד, וכבר צווח על זה הרב ערוך השלחן שהיה גאון אשכנזי, ואף על פי כן לא מצא חן בעיניו המנהג הזה.

אנחנו לא נכפה עליהם לשנות את מנהגם, אבל גם הם לא יכפו עלינו.

המנהג הזה מבואר בכנסת הגדולה ובשער המלך ועוד רבים, שלא נהגו לעשות יחוד, מלבד כשהחופה בערב שבת. וכן נהגו גדולי הדור הקודם בישיבת "פורת יוסף", מי לנו גדול מרבי עזרא עטיה, ורבי יהודה צדקה, וחכם בן ציון אבא שאול, ומרן זצ"ל, כולם לא עשו חדר יחוד.

וכי אנחנו באנו לשנות את המנהג שלהם? חס ושלום! הם חוגרים בגרטל בשעת התפילה, האם נעיז לומר להם שלא צריך? הם יסקלו אותנו... ובאמת הם צודקים, הם שומרים על המנהגים שלהם, 'החזק במנהג אל תָּרֶף', "אל תיטוש תורת אמך", אבל למה לא נשמור גם אנחנו על המנהגים שלנו?! אלא שהם חושבים שהמנהגים שלנו הגיעו מהשוק. ולא נכון, רוב המנהגים שלנו הם מבוססים, ורק יש כמה מנהגים לא טובים, כמו אלה ששופכים מים בחג השבועות, זה מנהג לא טוב. הנה בנוסח "לשם יחוד" שאומרים לפני חבטת הערבה, אומרים "אשר בחר בהם ובמנהגיהם הטובים", ומשמע שיש מנהגים שאינם טובים.

וכך המשיכו לשאול שאלה אחר שאלה, התווכחנו הרבה, הבאתי ספרים והוכחתי להם. באותה שבת לא אכלתי חמין, איך אפשר לאכול, התרגזתי מאוד, כי הם לא מכירים כלום וחושבים שהמנהגים שלנו הם סתם, לכן הוכחתי להם בראיות ברורות, מופתיות וחלוטות.

עדי יחוד

אין צריך לזמן עדים שיראו את החתן והכלה נכנסים לביתם לאחר החתונה. כן הורו מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף, והגאון רבנו בן ציון אבא שאול, זצוק"ל.

מן הדין אין צריך עדים על הנישואין אלא רק על הקידושין, כי בזה הוא חב לאחרים שאוסרה על כל העולם, וכמו שפסקו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך, שרק לענין קידושי ביאה, מתייחד עימה בפני שני עדים ובא עליה, והן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה. וכן מבואר בדברי הר"ש בר אברהם בתשובות מיימוניות ובמאירי. ובשו"ת זבחי צדק כתב, שהוא מנהג ותיקין וטוב ויפה. גם בערוך השלחן כתב, שכיון שהכל יודעים כלה למה נכנסת לחופה, לכל הדעות אין צריך עדי יחוד שלפני הביאה לגמר נישואין, ואדרבה, מכוער הדבר. (שו"ת יביע אומר ח"ה אבן העזר ס"ס ח. רנ) ובספר בית חתנים (ב רפב) כתב, וכן שמעתי מהגאון רבנו בן ציון אבא שאול, שאין צורך בעדים בכניסתם לביתם בתום סעודת הנישואין, ובלאו הכי גם השכנים רואים אותם מידי פעם בכניסתם לבית, והם נחשבים כעדים. וכן פסק הגר"ש קלוגר, שחופה אינה צריכה להיות בפני עדים כלל, וראיה מגמרא מפורשת בגיטין (נז), וכן כתבו בשו"ת אבני נזר, חלקת יואב, ושכן מוכח מהרא"ש, [וכן כתבו האור שמח, שו"ת ושב הכהן], ברכת יוסף, המרחשת, צפנת פענח, ועוד רבים מגדולי האחרונים. נמצא, שמנהגנו מבוסס על דבריהם של רוב הפוסקים, ואין לפקפק עליו כלל ועיקר. ע"כ. וכן הובא בשם הגרא"מ שך בספרו אבי עזרי (ח"א פ"ג מאישות הי"ג) בדעת הרמב"ם, שאין צורך בעדים לחופה שהיא היחוד, אלא רק לקידושין.

בני אשכנז

מנהג בני אשכנז, לעשות יחוד אחר החופה. ויקפידו לעשות כן בצינעה, ללא ליווי חברי החתן כלל ועיקר, לא בהליכתם ולא בחזרתם, כי היאך יקל ראש בדבר חמור כל כך, ומי ערב לו שחבריו לא יכשלו חס ושלום?!

יד ביד לא ינקה

מה שיש נהגו מבני אשכנז שהחתן והכלה נכנסים יד ביד לחדר יחוד, הרי זה מנהג מכוער שמחטיאים את הרבים בחלומות רעים והרהורים רעים, ומצוה לבטלו שעה אחת קודם. והחס על נפשו ונפש בניו, ירחק מכל הנהגה שכזו, שכבר גדולי עולם מרבני אשכנז צווחו על זה, ובראשם: מופת הדור הגאון החזון איש, הגאון הרב שך, הגר"ש, ואזנר, הגרש"ז אוירבך, הגר"ח קנייבסקי ועוד.

כתב בספר הנפלא שושנת העמקים (כתובה ומזונות חלק ב עמוד שמו) וזו לשונו: וכבר צווח כי כרוכיא הגאון כמוהר"ר אלעזר מנחם מן שך זצוק"ל שמנהג זה [של יד ביד] היה מתאים רק לדורות אבותינו בימי קדם אשר מחשבות לבבם כעצם השמים לטוהר, מה שאין כן בזמנינו שהדורות ירדו פלאים והפרו"ץ מרובה על העומד, וכל יצר מחשבות ליבם רק רע כל היום, **שוב אין לנהוג כן, פן יכשל אחד העם בהרהורי עבירה קשים מעבירה** (כן שמעתי מתלמידיו, וכן העידו משמו הטוב בכמה ספרים). וכן דעת עליון של הגר"ש ואזנר **שבימינו יש לבטל המנהג הלזה,** (כמובא בספר שרשי מנהגי אשכנז ח"ד עמ' תקיג). וכן דעת הגרש"ז אוירבך, ויבלח"ט הגר"ח קנייבסקי שליט"א שאין לנהוג כן. וכן הביאו (שו"ת מנחה לחיים מזלומיאן סימן א סעיף לד, וקונטרס חופה ונישואין סנדר עמ' יב). בשם החזון איש בזו הלשון: **"לא הוי ניחא ליה למרן זצ"ל שיאחז החתן ביד הכלה בדרכם לחדר היחוד לעיני הציבור".** עכ"ל. גם בספר 'בריך רחמנא' (בסופו קוטנרס 'תא שמע' ו עמוד לד אות כח) כתב ששאל את הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שלבני אשכנז שעושים יחוד, כיון שנכנסת הכלה לרשות השייכת לחתן, מה טעם יש בזה שהחתן אוחז בידה? ואמר לי על אתר 'שאינו יודע כלל ממנהג כזה', וראיתי בדעתו שלא סבר כלל וכלל ממנהג זה. ע"כ. ועיין עוד בשושנת העמקים (שם שצה) שהביא מספר אוהל קדושים בשם גדולי דורנו הגאונים: רבי יהודה לייב שטיינמן, רבי מיכל יהודה לייב ליפקוביץ, זצ"ל, ורבי ניסים קרליץ, רבי חיים קנייבסקי שליט"א, שבחדר יחוד אסרו לעשות שום קירבה של חיבוק ונישוק, שמא יבוא לאיסור החמור של הוצאה לבטלה. ואשרי המאמין, ואשרי המדבר על אוזן שומעת.

כיסוי ראש

אין חובת כיסוי ראש לאשה אלא לאחר הנישואין, דהיינו היחוד, אבל כל שלא התייחדו הרי היא בגדר ארוסה ולא נשואה, ואינה חייבת לכסות ראשה. על כן, לבני ספרד שאין מתייחדים החתן והכלה עד הגיעם לביתם בלילה, אין חייבת הכלה לכסות ראשה במשך כל החתונה. אולם למנהג אשכנז שמתייחדים לאחר החופה כבר בצאתם מחדר יחוד, חייבת הכלה לכסות שערותיה. (רנג) [וכן מנהגן שנותנות על ראשן כובע לבן המיוחד לכלות.]

ברור שמעת נתינת הטבעת, אין האשה נחשבת נשואה אלא ארוסה, ורק מעת היחוד היא נחשבת נשואה, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"י מהלכות אישות), כשיביא אותה לתוך ביתו ויתייחד עמה ויפרישנה לו, יחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נישואין בכל מקום. ומשתכנס לחופה, הרי היא אשתו לכל דבר, ונקראת נשואה אף על פי שלא נבעלה. אבל המארס את האשה וברך ברכת חתנים ולא התייחד עמה בביתו, עדיין ארוסה היא, שאין ברכת חתנים עושה הנישואין, אלא הכניסה לחופה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן נה ס"א, סא ס"א).

ואחר שפלפל מרן זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק ו אורח חיים סימן יג אות ד) בדין ארוסה אם חייבת בכיסוי ראש, כתב: ועל פי זה השבתי לשואלי דבר, אודות הכלות שגם לאחר הקידושין ושבע ברכות נשארות בכיסוי דק על ראשן, והוא שקוף מאוד, והשערות נראות דרכו, והרי כתבו האחרונים בשם בעל הלכות גדולות, שאם לבושה דק עד שנראה בשרה מתוכו, הרי זה נחשב כמגולה ואסור. והשבתי, שמכיון שאין עושות כן אלא לפני היחוד, ואנחנו תופסים כדעת הרמב"ם וסיעתו שהחופה היא היחוד, אם כן, כל זמן שעדיין לא התייחדו, הרי היא כארוסה, ורשאית להשאר בכיסוי ראש השקוף, כיון שמן הדין לא מתחייבת לכסות ראשה עד שתחשב נשואה מהיחוד והלאה. וכמבואר מהשיטה מקובצת בשם הגאונים, וכן דעת הרבה אחרונים. עי"ש. וכתב בספר בית חתנים (ב רפד), ואף על פי שהתבאר ברבים מאחרוני ספרד, שמנהגינו גם לפרוס טלית על ראש החתן והכלה וזוהי חופה, כבר בארנו שלא נהגו בזה אלא לחוש לכל הסברות של הגדרת החופה, אבל בודאי שהעיקר להלכה כשיטת הרמב"ם ומרן השלחן ערוך שחופה היינו יחוד, וכיון שעדיין לא התייחדו, מותרת הכלה בפריעת הראש. וכן נהגו בכל עדות המזרח להקל בזה, ואין פוצה פה ומצפצף. עי"ש.

לא לשם יחוד

ישנם מבני ספרד שלא היו רוצים לעשות יחוד, אך מאחר שמכריחים אותם, או מחמת שהם מלאי רגשי נחיתות וחוששים ונרתעים לאחור מאימת מה שיאמרו עליהם חבריהם ועוד, או שמתפתים שצריכים החתן והכלה להחליף כמה מילים להפיג את המתח, ועוד הסברים שונים ומשונים, ולכך הם עושים יחוד. אך כיון שהכלה רוצה להישאר בגילוי שערותיה במשך החתונה, לכן הם מתחכמים ונכנסים לחדר יחוד "שלא לשם יחוד" ומשאירים דלת פתוחה מעט, וחושבים שבכך אין זה נחשב יחוד שהתריעו נגדו. ויש ליידע אותם, שזו טעות גמורה, שאף שהדלת פתוחה מעט, הרי זה נחשב ליחוד גמור, וחייבת בכיסוי ראש ככל אשה נשואה, ולא הרוויחו בהתחכמותם כלום. (וכן פסק בשו"ת הראשון לציון ח"ב אבה"ע ס"ט)

עיין בספר בית חתנים (ב רצא) שכתב על מנהג זה, הנה דבר זה קשה להולמו, שאם נסמכו על כמה אחרונים שיחוד שאינו ראוי לביאה אינו קונה באשה וממילא דינה עדיין כארוסה, הלוא דעת רוב ככל האחרונים שגם יחוד שאינו ראוי לביאה קונה באשה, כל שהיא טהורה וראויה לביאה מצד עצמה, וכיון שחיוב כיסוי הראש באשה נשואה הוא מן התורה, אין להקל בדבר של תורה היפך רוב ככל הפוסקים. ואף אם יאמר החתן שאינו מתכוון לקנותה ביחוד זה, אינו מועיל, כמבואר באחרונים רבים.

זאת ועוד, לשיטתם שיחוד שאינו ראוי לביאה אינו קונה ודינה עדיין כארוסה שאסורה לו, נמצא שיש להזהיר את החתן שלא יגע בה במשך שהותם בחדר, וכידוע שדבר זה אינו בר ביצוע, כי מן הסתם נוהג בה ענייני אישות בנגיעה וחיבוק ונישוק האסורים בעודה ארוסה.

עוד יש לדעת, מאחר ובדרך כלל מעמידים מישהו מבחוץ שישגיח לבל יכנס שם שום אדם, הרי שאף אם אין הדלת נעולה, נחשב זה כיחוד גמור, שעד כאן לא נחלקו הפוסקים כשאין הדלת נעולה, אם זה נחשב יחוד, רק כשיש סיכוי שמישהו יכנס מבלי לבקש רשות, אבל במצב זה שאין סיכוי שמישהו יכנס, לכל הדעות הרי זה יחוד גמור, ונשואה היא לכל דבר.

ומעשה במחותנים שלא רצו לעשות יחוד, בהיות שהכלה רצתה להלך בשערותיה עד סוף החתונה, ו"רב" אחד מקרובי הכלה שהיה שם, דחק בחתן וכלתו ליכנס לחדר יחוד וסגר הדלת בעדם, ולא שת לבו שלאחר מכן הכלה תלך בגילוי ראש. והשם הטוב יכפר בעד.

חופת נידה

דחיית חתונה

לכתחילה, ישימו לב לקבוע את החתונה בימים שהכלה אמורה להיות טהורה. [וכיום נוהגות הכלות בכל מקרה לקחת גלולות למניעת וסת לפני החתונה.] ואולם, אם משום מה לא הספיקה הכלה להיטהר קודם יום חופתה [וכגון שקיבלה פתאום וסת סמוך לחתונה, או שראתה דם באחד מימי השבעה נקיים], לא ידחו בגלל זה את החתונה, רק שיזהרו בכמה דינים וכדלהלן. (שו"ת יבי"א ח"ה אבן העזר סימן י אות א, ח)

כתב הרמב"ם, המקדש את הנידה, הרי זו מקודשת קידושין גמורים, ואין ראוי לעשות כן. ובאר המגיד משנה, שכיון שאינה ראויה לביאה ואף לא לחופה, [כי חופה היא יחוד, והם אסורים ביחוד], לכן אין ראוי לקדשה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן מד ס"ו), שאין ראוי לקדשה. וחזר שוב בלשון זו (סימן סא ס"ב): "כשר הדבר שלא תנשא עד שתטהר". וכתבו הדרישה והט"ז, ומה שאין אנו נזהרים שלא לקדש הנידה, משום שאנו מקדשים היום בשעת החופה, וכבר הוכנו כל

צרכי הנישואין ועניני הסעודה, ואי אפשר לדחותם מפני ההפסד. וכל שכן למציאות של היום שכבר שכרו אולם וכו', וההפסד בל ישוער. וכמבואר באחרונים רבים.

טבעת הקידושין

מותר לחתן לענוד את טבעת הקידושין באצבעה של כלתו נידה, כנהוג בכל כלה, ואין צורך לעשות שינוי אחר, שלא תתבייש. (שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן י)

כתב מהרי"ל, אם הכלה אינה טהורה, אינו נוגע בה, אך מניח מעצמה ליפול באצבעה. וכתב הבאר היטב, ואנו לא נוהגים כן אלא החתן עצמו נותן הטבעת באצבעה. וכן מבואר בכנסת הגדולה. וכתב בשו"ת בנין ציון, ואנו לא ראינו נזהרים בזה, וראיה להקל מהרמ"א שכתב, 'וטוב להודיע לחתן שהיא נידה', והרי אם אין לו ליתן את הטבעת באצבעה כנהוג, על כרחנו היה צריך להודיעו, אלא ודאי שאין להקפיד על זה, כיון שבשעה שמושיט לה הטבעת עדיין אינה מקודשת ואינה אשתו, [ולא אסרו הושטת חפץ אלא באשתו], וכשהושיט הטבעת וקדשה כבר פורש ממנה. וכן העלה בשו"ת דברי מלכיאל, שאין להקפיד בזה על הנגיעה. וכן מבואר באור זרוע שכתב, אם הכינו צרכי חופה ופירסה נידה, הרי זה כונסה לכתחילה ומקדשה, ומקבלת הטבעת מידו, שכיון שעדיין לא נתקדשה, ואינה מותרת לבוא עליה, לא איכפת לנו אם יגע בידה. וכמדומה אני שכן הורה מורי רבינו שמחה, ועשה מעשה בעצמו. ע"כ.

ועיין בעוד אחרונים שכתבו להתיר, הן מטעם שעדיין אינה אשתו, והן משום שהנתינה היא זמן מועט כרגע, וגם נעשית ברבים, באופן שאין לחוש להרגל עבירה. וכן פסקו בשו"ת בית יצחק שמלקיס, ישרי לב ועוד. ובצירוף טעמו ונימוקו של עיקרי הד"ט שכתב, ובגלילותינו אין נוהגים לחלק בנתינת הקידושין בין כלה טמאה לטהורה, ומקדשים לעולם על ידי תחיבת הטבעת לאצבע הכלה, כדי שלא לפרסם הדבר בעיני הקרואים הניצבים עליהם שאיננה טהורה. ע"כ. והוא טעם נכון, וכאשר עינינו הרואות, שאם הדבר מתפרסם, יש בושה גדולה לכלה ולמשפחתה. ואין לך מדה יפה מן הצניעות, ויש לנהוג על פי הדין הגמור שמותר הדבר. (ועיין טהרת הבית ח"ב עמוד צא)

הכתובה

לא ימסור החתן את הכתובה מידו ליד כלתו נידה. שמאחר ועתה היא כבר מקודשת לו, הרי עליהם להיזהר בכל דיני הרחקות שבין איש לאשתו, ואין זה כנתינת הטבעת שאז עדיין אינה אשתו. ולא שייך כאן את הטעם הנ"ל של הבושה, מאחר שאין חובה כלל שהחתן ימסור לה את הכתובה (כמבואר לעיל עמ' 211), ואינו אלא מנהג לחומרא, לכן אף שהדבר נעשה ברבים, אין להקל.

טעימת הכוס

אף שהתבאר לעיל (עמ' 214) שבסיום שבע ברכות הנישואין, אין חובה גמורה מן הדין שהרב שבירך ברכה ראשונה 'הגפן', יטעם מן היין, בכל זאת, כאשר הכלה נידה, ישנה סיבה נוספת שיטעם הרב מן היין, ואחר כך יתן לחתן לטעום.

לפי המנהג הפשוט שאותה כוס שבירכו עליו ברכת אירוסין, חוזרים ומברכים עליה ברכות הנישואין, אם כן מאחר והכלה שהיא נידה טעמה ממנו קודם לכן בברכת האירוסין, איך יוכל החתן לשתות משיורי הכוס שלה לאחר ברכות הנישואין, והרי אסור לבעל לשתות משיורי הכוס ששתתה אשתו, ולדעת הש"ך ועוד אפילו אם הוסיפו על זה משקה, אסור. על כן, הטוב ביותר שישתה הרב המברך, ואז כיון שהפסיק בשתיה אדם אחר, ישתה החתן ללא כל חשש.

אך דע, שכל זה רק לרווחא דמילתא [לרווחת הענין], ומן הדין אין צורך בכך, כיון שלהלכה כל שמוסיפים מעט משקה על שיירי הכוס שלה, מותר לבעל לשתותה, וכמו שכתב מרן זצוק"ל

בספרו טהרת הבית (ח"ב עמוד קכג): שמאחר ועיקר דין שתיית שיירי הכוס שלה, שנוי במחלוקת, ורוב הפוסקים מתירים כמבואר בבית יוסף, ומה שסתם בשלחן ערוך להחמיר, אינו אלא מפני המנהג, לכן בטעם כלשהו יש להתיר. על כן, אף במקרה שהמברך לא טעם, מותר לחתן לטעום, כיון שהוסיפו יין. וכל שכן בצירוף הטעמים הנ"ל, ששותה בפני רבים, ואימת השכינה והציבור עליו, אין לחוש להרגל עבירה. [ועיין שו"ת יביע אומר ח"ה אבן העזר סימן י אות ו]

כוס היין

בסיום שבע הברכות שבחופה, אחר שטעם החתן מן היין, לא ימסור את הכוס לכלתו נידה, אלא יתן הכוס לאֵם הכלה והיא תתן לה לטעום.

איסור יחוד

בני ספרד – אסור לחתן להתייחד עם כלתו נידה בבית אחד בלילה, ולכן בסיום החתונה אינם רשאים לשהות בבית לבדם, אלא יביאו שני אנשים ושתי נשים לבית. והחתן ישן עם האנשים, והכלה עם הנשים. ובשעת הדחק שקשה להשיג גדולים, יביאו שני ילדים ושתי ילדות לא פחות מגיל 5 או 6. ואם גם זה קשה, יביאו לפחות ילד אחד וילדה אחת שישהו עימהם. (עיין בספר הנפלא "גן נעול" - הלכות יחוד (פרק ב סעי' יט, כ) שהאריך והרחיב בזה כיד השם הטובה עליו.)

אסור לחתן להתייחד עם כלתו נידה, מכיון שעדיין לא בא עליה אפילו פעם אחת, יש לחוש שמא יתקפהו יצרו ויבואו לידי עבירה. לא כן באדם שכבר בא על אשתו פעם אחת, מותר לו להתייחד איתה אף כשהיא נידה, כי אין יצרו תוקפו כל כך, ואין חשש שיכשל בעבירה.

ביום, מותר להם להתייחד, אך פשוט שעליהם להיזהר בכל דיני הרחקות שבין איש לאשתו נידה כמסירת חפץ מאחד לשני, ושתיית שיורי הכוס שלה ועוד. (שלחן ערוך יורה דעה סימן קצב ס"ד. חוברת "הטהרה בהלכה ובאגדה" פרק ה)

בני אשכנז – מנהג בני אשכנז שלא יתייחדו החתן והכלה גם ביום. ולכתחילה ישתדלו [לפחות בלילה] לנהוג כמבואר לעיל. אך הרוצים להקל בקטן אחד עם החתן, וקטנה אחת עם הכלה, יש להם על מי לסמוך. (גן נעול - הל' יחוד פ"ב סעי' כ, כא)

שמחת חתן וכלה

מהתורה או מדברי חכמים

לדעת רבים מהפוסקים, המשמח חתן וכלה, מקיים מצות עשה מן התורה של גמילות חסדים (כן דעת בה"ג, הרמב"ן, הרשב"ץ, רבנו יונה, הריטב"א, הריא"ז, היראים ועוד), וכמו שדרשו חז"ל (מסכת בבא מציעא ל ע"ב) על הפסוק (שמות יח כ): "וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ" - זו גמילות חסדים. ויש שלמדו כן מהפסוק (דברים כח ט): "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו". ואף למי שאומר שזו מצוה מדברי חכמים, מודה שמקיים בזה מצות התורה (ויקרא יט יח): "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ". (חזו"ע אבלות ח"א עמוד א)

אמרו בפרקי דרבי אליעזר: ראה שלמה המלך שמידת גמילות חסדים גדולה לפני המקום ברוך הוא, לכך בנה שני שערים בבית המקדש, שער אחד לחתנים, וכאשר ישראל עוברים שם, מברכים אותו: "ה' ישמחך בבנים ובבנות". ושער שני לאבלים, שהעוברים אומרים לו: "השוכן בבית הזה ינחם אותך", כדי שכל ישראל יצאו ידי חובתם במצות גמילות חסדים. ע"כ.

מעלת המשמח חתן וכלה

גדולה מעלת המשמח חתן וכלה בכל שבעת ימי המשתה, וזוכה לדברים הרבה, כמבואר להלן.

כתב בספר פלא יועץ (ערך חתן): כל אדם יקל מעט בכבודו לכבוד שמים, וישמח חתן וכלה, ובזה ישמח ישראל בעושיו. ובהנהגות ופסקים של הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד (הנהגות נישואין אות ג) כתב אודותיו: רבנו **הִרבה להשתתף בשמחת חתן וכלה, והיה מכרכר ומפזז גם לאחר שהוכתר לרבה של ארץ ישראל.** וברוב הפעמים כשהיה נוכח בחופה, היה הוא עצמו מזמר את הפזמון "מי אדיר" הנהוג אצל בני אשכנז.

צא ולמד ממה שדרשו חז"ל (מסכת ברכות סא ע"א) על הפסוק: "וַיִּבְאֶהָ אֶל הָאָדָם", מלמד שנעשה הקדוש ברוך הוא שושבין לאדם הראשון, מכאן לימדה תורה דרך ארץ שיחזר גדול עם קטן בשושבינות, ואל יֵרַע לו, [שכביכול אין זה מכבודו].

כתב בספר עזר מקודש: אם מושיט לחתן איזה דבר מאכל או משקה, או מרקד לפניו, או אומר קצת בדיחותא או שיחה קלה לפני החתן לעוררו לשמחה, או משבח לפניו זיווגו, באחת מכל אלה, מקיים מצוה ששימח את החתן. (רס) וכתב בספר בית חתנים (ב תקי) שכן שמע ממרן זצוק"ל בשיעורו במוצאי שבת פרשת ראה ה'תשמ"א, שמה שאמרו לרקד לפני הכלה, הוא לא בדוקא, והוא הדין לשאר מילי דבדיחותא, הנאמרים בשמחה של מצוה ובכובד ראש.

תלמיד חכם או אדם חשוב שעצם נוכחותו בחתונה משמחת את החתן, מקיים בזה את המצוה. (רסא)

אמרו חז"ל (מסכת ברכות ו ע"ב): כל המשמח חתן וכלה, מה שכרו? רבי יהושע בן לוי אמר: זוכה לתורה שניתנה בחמשה קולות, שנאמר (שמות יט טז): "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר, וַיְהִי **קֹלֹת** וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל הָהָר, **וְקֹל** שֹׁפָר חָזָק מְאֹד, וַיֶּחֱרַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה. וַיְהִי **קוֹל** הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד, מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ **בְּקוֹל**". והיינו מידה כנגד מידה, שזכה לשמח חתן וכלה שנאמרו בהם חמשה קולות, שנאמר (ירמיה לג יא): "**קוֹל** שָׂשׂוֹן **וְקוֹל** שִׂמְחָה **קוֹל** חָתָן **וְקוֹל** כַּלָּה **קוֹל** אֹמְרִים הוֹדוּ אֶת ה' צְבָאוֹת". רבי אבהו אמר: כאילו הקריב קרבן תודה, שנאמר בהמשך הפסוק שם: "מְבִאִים תּוֹדָה בֵּית ה'". רב נחמן בר יצחק אמר: כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים, שנאמר שם: "כִּי אָשִׁיב אֶת שְׁבוּת הָאָרֶץ כְּבָרִאשֹׁנָה אָמַר ה'".

כתב האבודרהם (ברכת אירוסין ונישואין), המשמח חתן וכלה זוכה לתורה, כי מידה כנגד מידה היא, שמחזק מי שעוסק בפריה ורביה, שעיקר הכוונה בה להוליד בנים ולגדלם לתלמוד תורה. וכתב מהר"ם מרוטנבורג (תשב"ץ קטן תסה): רמזו בזה: 'חתן על הכלה' במספר 'התורה', לומר, שכל המשמח חתן וכלה כאילו עסק בתורה, וכמו שאמרו (כתובות יז ע"א) מבטלים תלמוד תורה להכנסת כלה לחופה. וכל המשמח חתן וכלה, יזכה לראות בשמחת לויתן, שנאמר (תהלים קד כו): "לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק בּוֹ". עכ"ד.

וכתב המאירי (כתובות יז ע"א): מצוה לשמח את החתן ואת הכלה כדי לחבבה. וכן מצוה לרקד לפניה ולהתעלס במיני שבח, ובכללם שישבחו את הכלה, ולא ידקדקו ביותר שלא לשבחה אלא במה שיש בה, אלא לשבחה במידה גדושה, אף ביותר מן הראוי. כי לעולם תהיה דעתו של אדם מעורבת עם הבריות, בכל צד שאין בכך חילול השם, ולא יהא הולך עימהם בקו הדין, הן בדיבור הן במעשה, אלא יתיר פיסת יד לראוי, ופיסת לשון, ופיוס דברים לכל אדם, וכל המפליג בעניינים אלו הרי זה משובח, ואפילו הזקנים אין נמנעים מזה.

אמרו בפרקי דרבי אליעזר (פרק יז): גמילות חסדים מנין אנו למדים? מאיזבל, שהיה ביתה סמוך לשוק, וכל חתן שהיה עובר, היתה יוצאת מביתה ומצלצלת בכפיה, ומקלסת בפיה, ומהלכת עשר צעדות. וכיון שהיתה מרשעת גדולה מאוד, קיבלה עונשה והרגוה חייליו של יהוא בן נמשי, וכשציוה לקוברה, נאמר (מלכים ב ט לה): "וַיֵּלְכוּ לְקָבְרָהּ, וְלֹא מָצְאוּ בָהּ כִּי אִם הַגֻּלְגֹּלֶת וְהָרַגְלַיִם וְכַפּוֹת הַיָּדָיִם. וַיָּשֻׁבוּ וַיַּגִּידוּ לוֹ, וַיֹּאמֶר: דְּבַר ה' הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר, בְּחֶלֶק יִזְרְעֶאל יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים אֶת בְּשַׂר אִיזָבֶל. וְהָיְתָה נִבְלַת אִיזָבֶל כְּדֹמֶן עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה [כזבל המפוזר בארץ, כן היו אבריה מפוזרים] בְּחֶלֶק יִזְרְעֶאל, אֲשֶׁר לֹא יֹאמְרוּ זֹאת אִיזָבֶל [כי רוב הגוף אכלו הכלבים, ובנשאר לא יהיה שמה עליה]. ובשכר שהיתה מרקדת ברגליה, ומטפחת בידיה, ומרכנת בראשה לפני הכלה לשמחה, נשארו לה אברים אלו שלא אכלום הכלבים. (מצודות דוד)

כיצד משמחים את החתן?

כתב הרב פלא יועץ (ערך חתן): ועיקר שמחת החתן תהיה, כאשר יודיענו מה שגילו לנו רבותינו ז"ל שהנושא אשה מוחלים לו על כל עוונותיו, שעל כן עת חנינה היא על נפשו, שיזהר וישמר שלא ישוב עוד לכיסלה. ויאמר לו, ראה חיבתך לפני המקום, שמוחל לך על כל עוונותיך, והוא אמר שאתה דומה למלך שהכל חייבים בכבודך, ורוצה בשמחתך, וציוה עלינו מאוד לשמחך. שמח בחור, כי זה היום עשה ה' שתשמח בו, ואי אפשר שלא לשמוח בו שמחה של מצוה על רוב הטובה שעשה לך ה', שהגיעך לזמן הזה, וברא בשבילך ששון ושמחה, והוא בעצמו משמח החתן עם הכלה, ומי יתן וידענו מהו רצונך ובמה נשמחך. כזאת וכזאת, ככל אשר בכוחו לעשות, יעשה לשמח החתן. והנשים ישמחו כן את הכלה.

איסור הסתכלות בכלה

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סה ס"ב): "אסור להסתכל בכלה".

אמרו בגמרא (כתובות יז ע"א): אמר רבי יונתן, מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה, כדי לחבבה על בעלה. 'ולית הלכתא כוותיה' [ואין הלכה כמותו]. וכן פסקו כל הפוסקים שאסור להסתכל בכלה. וכתב הרא"ש, אפילו ביום הראשון שהוא עיקר החיבוב, ואפילו שעה אחת אסור להסתכל בה, אבל מותר להסתכל בתכשיטים שעליה או בפריעת שערה, שאין זו הסתכלות בפניה. (בית יוסף אבן העזר סימן סה והרמ"א שם)

ועיין בספר החינוך (מצוה קפח) שכתב: **לא יעשה האדם שום דבר בעולם המביאו לידי הרהור בנשים, לא במעשה ולא בדיבור ולא בשום הרהור רמז, לקרב דעת האשה הקלה אל דעתו. ואף אם הוא מוצא עצמו חשוך התאוה קצת, לא יאמר כיון שאני מוצא עצמי כן, מה איכפת לי אם אסתכל בנשים, כי יודע אני בעצמי שלא יתעורר יצרי בכך, שהרבה אמרו כן ונכשלו. ואתה בני, הזהר הרבה על זה מאוד, ואל יבטיחך יצרך אף אם אלף ערבים יתן לך.** ע"כ.

וכתב בערוך השולחן (אבן העזר סימן כא ס"ז): **כללו של דבר, השם אורחותיו ומעגלותיו, לא יכשל לעולם, ואשר לא ישים אל לבו, יפול ברשת היצר הרע, כי חזק הוא ממנו.** ע"כ.

הגבהת הכלה

יש להימנע מהגבהת הכלה למעלה מהמחיצה עד שהיא נראית למעלה בעזרת הגברים, ועל כן ירימו אותה נמוך מהמחיצה כדי שלא יכשלו בה הגברים.

זריקת סוכריות החתן על הכלה והכלה על החתן

כתב בשו"ת שבט הלוי וואזנר (חי"א סימן רפד): "בענין מעשה פריצות שנעשה

בנישואין של כאלו בני תורה שמרימים את הכלה, וכן את החתן, והם זורקים סוכריות זה על זה. הנה מה אומר ומה אדבר, כי מעשה נְבָלָה בישראל, הנלקח מן הגוים ומפריצי עמינו, שיצרם גובר עליהם לפרוץ גדרי הצניעות, ומעשיהם מוכיח על מחשבתם כי רגליהם לרע ירוצו, ומצוה גדולה לעמוד בפרץ, ולא להניח לבני אל חי לרדת שחת. והריני מחזיק טובה לכבודו שהתעורר בזה". ע"כ. על כן, מצוה רבה לבטל מנהג גרוע זה, ומי שלחלוחית של יראת שמים בקרבו, לא יהין לעשות כן. [ולצערנו הרב, החלו קצת לעשות כן גם בשמחת בר מצוה, ומגביהים את החתן בגובה מעל המחיצה, שיזרוק סוכריות על הנשים, ומצוה רבה לבטל מנהג גרוע זה].

תמונת הכלה

מנהג מכוער מה שישנם זורקים בחתונה שטרות דולרים מודפסים עם תמונת הכלה, ואין ספק שדבר זה הוא איסור גמור מן הדין, ומכשילים את הרבים בהרהורים רעים, וגדול עוונם מנשוא. וכמו כן, יצר הרע מתלבש גם במצוות שהן, וישנם שמדפיסים ל'שבת חתן' ברכונים לברכת המזון עם תמונת החתן והכלה בכריכה, ומכשילים את הרבים. על כן, יש ללמד דעת את הטועים בכל זה, ולמוכיחים ינעם, ועליהם תבוא ברכת טוב.

ריקודים מעורבים

הדבר פשוט וברור, שעל פי התורה אסור לרקוד ריקודים מעורבים, אנשים ונשים יחדיו, ואף מעגל של נשים ומעגל של גברים זה ליד זה, אסור, והעוברים על זה גדול עוונם מנשוא. ואף המסתכלים בריקודים, לא ינוקו מעוון. (רסט, רעא)

המשתתף בחתונה מעורבת, מגרה בעצמו את יצר הרע, ועובר בכמה וכמה איסורים מן התורה, ויש בזה חילול השם, שמשתתף במקום שבו גורמים צער לשכינה, ובוודאי שהוא יורד ביראת שמים. ואף לנשים יראות שמים, אין להשתתף במקומות אלו. ובמקום שיש חשש למחלוקת ופירוד חס ושלום, יש לשאול חכם, אם מותר להשתתף בחופה בלבד, ולצאת מיד לאחריה. ועל כל פנים אסור בשום פנים ואופן לקחת את הילדים אפילו לחופה בלבד.

גוֹב העריות

יש לדעת, שבריקודים מעורבים עוברים בכמה וכמה איסורים חמורים, כי עצם הנגיעה באשה שאינה אשתו, לדעת הרמב"ם ועוד, היא איסור מן התורה. ובהסתכלות בנשים בעת הריקוד, עובר על מה שנאמר: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", שהעין רואה, והלב חומד. וכתב בשו"ת בנימין זאב: חרם גדול מהקדמונים, שלא יכנס איש במחול עם הנשים כלל, ואפילו נער לא יחולל במחול הנשים כלל, וזאת התקנה פשטה בכל ישראל, כחומר כל תקנות הגאונים והראשונים. וכתב השל"ה, ואלו ההולכים עם הנשים, עוברים על כל אזהרות חז"ל, שאפילו בנותן מעות מידו לידה כדי להסתכל בה, נאמר 'יד ליד לא ינקה רע' (ברכות סא ע"א), כל שכן שנותן ידו לידה ממש ומסתכל בה ושמח עימה בקלות ראש, וכל שכן שכולן נידות. וכתב מרן החיד"א, וכל הדברים האלו אינם בתורת חסידות אלא מן הדין, כמבואר ברמב"ם ובשלחן ערוך.

ועל קצה המזלג, נביא ממה שכתב בשו"ת זכרון יוסף, וזה תוכן דבריו: "חִיל ורעדה אחזתני, בכל צרותיהם לי צר, על דבר הפירצה הגדולה שעשו פריצי בני עמנו, לעבור בשאט נפש על דת ודין תורתנו הקדושה, וחוללו במחולות נערים 'בני בלי תרבות' עם בתולות, והתערבו בהם

גם אנשים ונשי אנשים, ושעירים ירקדו שם, אוי לנפשם, כי גמלו רעה לעבור על דת בפרהסיא, והתורה חוגרת שק עליהם, וה' יצילנו מעונש זה. **וכל רב ומורה צדק בעירו, חייב למחות ולבטל את הריקודים והמחולות של בחורים 'בני בלי תרבות' ובתולות יחד, וקל וחומר בן בנו של קל וחומר לאספסוף אשר בקרבו ותערובות אנשים ונשים. וידוע, שאין חילוק בזה בין נשואות לפנויות. ואין לך דרגה גדולה מזו להסתת היצר הרע לזנות, על ידי שמתבוננים ומביטים 'בני בלי תרבות' בפני הנשים והבתולות בעת הריקוד, ופעמים גם אוחזים בידיהן, וקורא אני עליהם 'יד ליד לא ינקה מדינה של גהינם'...** וידוע שכל הנוגע בבתולה, עובר על לאו מן התורה, שנאמר (ויקרא יח יט): "ואל אשה בנידת טומאתה לא תקרב", שאפילו קורבה לבד אסורה וחייב מלקות, ופשוט הוא, ומרוב פשיטותו לא ניתן לכותבו, ורק כדי להוציא מלב הבורים ועמי הארץ שחושבים שאין איסור בפנויה, אך האמת שאין חילוק, וחס ושלום לא יעלה על הדעת לחלק כלל. כללו של דבר: אין לך גדר ערוה גדול מזה לבטל את המחולות והריקודים של אנשים ונשים יחד, בין נשואות ובין פנויות, ואנחנו שקבלנו את התורה הקדושה, מחוייבים לעשות גדר וסייג שלא יעשה כן, והיה לא תהיה". ע"כ. ישמע חכם ויוסף לקח. (משנ"ב סימן שלט בביאור הלכה)

ובכל זה הזהירו הפוסקים אפילו על זמנם, שהיו הנשים הולכות בבגדים צנועים, קל וחומר בדורנו שבעוונות הרבים ישנן נשים שאינן יודעות את חומרת האיסור ולובשות בגדי פריצות ממש או בגדים צמודים וקצרים, בר מינן, ומכשילות את הרבים באיסורי תורה רבים, שבודאי יש להזהר ולהזהיר ביתר שאת וביתר עוז בדברים אלו.

"אין אדם שומע לי – ומפסיד!"

חתן שיש מבני משפחתו מוזמנים שאינם שומרי מצוות, וחושש שירקדו ריקודים מעורבים, עליו לדבר על ליבם מראש ברוח טובה לבל יהינו לסלק המחיצה ולעשות כן, ויאמר להם שמצערים הם אותו מאוד ביום שמחתו. ואם בכל זאת יש חשש שלא ישמעו לו, עליו לצוות מראש לתזמורת שאם יתחילו ריקודים מעורבים, יפסיקו מיד לנגן. ועל כל חברי החתן יראי שמים לרקוד ביתר שאת, כדי למנוע ריקודים מעורבים. (ער)

והנסיון מורה, שאותם שעמדו איתנים בדעתם שלא לארגן את השמחה בתערובת, הבורא יתברך עזרם והבינו אותם בני משפחתם וכיבדו את רצונם. ובענין גודל שכרם, כבר אמרו חז"ל (מסכת מכות כג ע"ב): "ומה איסור אכילת דם שנפשו של אדם קצה ממנו, בכל זאת הפורש ממנו מקבל שכר; גזל ועריות, שנפשו של אדם מתאווה להם ומחמדתם, הפורש מהם על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות!". ואמר הקב"ה: "בָּנַי, שִׁמעו לי, שאין אדם שומע לי - ומפסיד!" (דברים רבה פרשה ד)

ואף אם נתקלו באנשים מסוימים המלעיגים עליהם, לא יבושו ולא יחתו מהם, שכבר אמרו חז"ל (מסכת עדיות ז ע"ב): "מוטב שיקרא האדם **שוטה** כל ימיו, ואל יקרא **רשע** שעה אחת לפני המקום".

ובאמת, רבות הן העדויות של אותם שלא זכו להכיר שמחות הנערכות עם הפרדה, ומתחילה חשבו שיהיה זה אירוע תפל וחסר טעם, משעמם יחסית. אבל לבסוף הודו והתוודו, שמעולם לא חוו שמחה כזו אמיתית ועוצמתית!

ודע, שמה שיש מחלקים את האולם חלק גברים וחלק נשים, וחלק שלישי מעורב

שבו ירקדו ריקודים מעורבים, הנה בודאי שעל החתן והכלה להתנגד גם לדבר זה, שלא יהיו בגדר מסייעים לדבר עבירה חס ושלום, ועל כן יבקשו מהם שיכבדו את רצונם, והשם לא ימנע טוב להולכים בתמים. (רעא)

לא הפסקתי לבכות מהתרגשות

מספרת הרבנית מ.ב.: פגשתי במדרשיה לבעלות תשובה בחורה צנועה לגמרי. בשיחה קצרה עימה התברר שהיא אמנם נראית כחרדית, אבל אינה יודעת כלום מהיהדות. שאלתי אותה: "איך זה יתכן? בדרך כלל השינוי בלבוש מגיע בסוף, הייתי בטוחה שאת יודעת הכל"... והיא סיפרה: "הייתי בחתונה של קרובת משפחה שחזרה בתשובה. **פעם ראשונה בחיי, ראיתי אירוע בהפרדה מלאה, היתה שם שמחה שאי אפשר להסביר אותה... לא הפסקתי לבכות מהתרגשות.** אחר כך אמרתי לעצמי, אם את רוצה גם חתונה כזאת, את לא יכולה להישאר כך בלבוש הזה. יום למחרת, יצאתי לחפש חנות של בגדים צנועים, וקניתי בגדים כמו שהן לובשות. יצאתי משם כשאני נראית אחרת, ועכשיו הגעתי לכאן להתחיל ללמוד...

כבוד הבורא דוחה לכבוד ההורים

חתן וכלה יראי השם שרצונם שחתונתם תתקיים בקדושה ובטהרה, וההורים מתעקשים שירקדו בה ריקודים מעורבים, על החתן והכלה לעשות את כל המאמצים לשכנע את ההורים בשפה ברורה ונעימה שיחדלו מרצונם, ולהרבות עליהם רבנים או חברים טובים שידברו על ליבם.

ואם עדיין ההורים לא השתכנעו, אסור לשמוע להם, כי ההורים והחתן והכלה מצווים לשמוע לקול הבורא, וכשההורים מצָווים לעשות דבר נגד רצון הבורא, אין בזה מצות כיבוד אב ואם כלל ועיקר. וכל שכן בלילה קדוש זה שכל עוונות החתן והכלה נמחלים, היאך יחטיאו את הרבים במראות ונגעים אסורים, והלוא אמרו חז"ל (אבות פ"ה מי"ח): "כל המחטיא את הרבים, אין מספיקים בידו לעשות תשובה". על כן, יעמדו על המשמר מבעוד מועד להכין את בחורי החמד הקדושים והטהורים חברי החתן, שירקדו בקדושה ובטהרה, ולא יתנו לשטן לקלקל את האווירה בריקודים מעורבים, חלילה. ואשרי החתן והכלה העומדים על המשמר בעוז ובתעצומות, שבודאי תהיה משכורתם שלימה מעם השם יתברך, וכגודל טרחתם, כך גודל שכרם, ויזכו לבנים תלמידי חכמים, קדושים וטהורים, מורי הוראות בישראל, אמן.

ישיבה מעורבת

אין די להזהר רק מריקודים מעורבים, אלא יש להזהר גם שלא ישבו הגברים והנשים יחד בשום פנים ואופן, ובחתונה שישבו כן בתערובת אנשים ונשים, אין להזכיר בזימון "שהשמחה במעונו", כי אין שמחה במעונו של הקב"ה במצב כזה, ומכל שכן אם הנשים אינן לבושות בצניעות.

כתב בספר חסידים (סימן שצג), כל המברך בזימון "שהשמחה במעונו", צריך לחקור אם קיימו "וגילו ברעדה", אם רעדה במקום גילה. אבל אם לוקח אשה שאינה הגונה, או שהיא לוקחת איש שאינו הגון, או שניהם אינם הגונים, או אין תרבות שם, וניבול פה ביניהם **או נשים**

יושבות בין האנשים שהרהורים שם, לא יתכן לברך "שהשמחה במעונו". ועל אלה ועל כיוצא בהם נאמר (ירמיה טו יז): "לֹא יָשַׁבְתִּי בְסוֹד מְשַׂחֲקִים וָאֶעְלֹז", שכל מצוה הבאה עבירה על ידה, מוטב שלא יעשה המצוה, כמו מצוה לשמח החתן, ואם יש פריצים ויודע שבלא פריצות לא יהיה, או אינו יכול להיות בלא הרהור, או אינו יכול להיות מלראות בנשים, אל יהיה שם. ע"כ. ומה שיש חלקו על זה, הוא דוקא כשישבו בחדר אחד ללא הפרדה, אבל כשיושבים יחד בתערובת, בודאי שלא אומרים 'שהשמחה במעונו', כי אין שמחה במעונו של הקב"ה. וראה בזה עוד להלן (עמ' 267).

"מנהג" אותיות "גהנם"

לצערנו הרב, מצוי אצל חוגים מסויימים שיושבים לכתחילה באירועיהם אנשים ונשים יחדיו [למעט ריקודים], וטענתם בפיהם כי כך מנהגם היה משנים קדמוניות. ובאמת, שלא היה צריך להשיב על חלומותיהם ועל דבריהם, כי אין ספק שמי שמתנגד להפרדה בין הגברים לנשים, אין זה מחמת שבוערת בו קדושת איזה מנהג או לחלוחית של יראת שמים שהיא.

וכבר דרשו חז"ל (סוכה נב ע"א) על הפסוק (זכריה יב יב): "וְסָפְדָה הָאָרֶץ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד, מִשְׁפַּחַת בֵּית דָּוִיד לְבָד, וּנְשֵׁיהֶם לְבָד". והלא דברים קל וחומר, ומה לעתיד לבוא שעוסקים בהספד ואין יצר הרע שולט בהם, אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד, עכשיו שעסוקים בשמחה, ויצר הרע שולט בהם, על אחת כמה וכמה שיהיו אנשים לבד ונשים לבד.

וקל וחומר בן בנו של קל וחומר למציאות של היום שבאות נשים רבות ללא צניעות ואפילו בפריצות ממש, והיושב שם בודאי שנכשל במראות אסורות ובכמה וכמה איסורים מן התורה. על כן, החס על נפשו, יזהר מלהשתתף באירועים שכאלו, כי על "מנהג" כגון זה, נאמר אותיות "גהנם". ואף אם היה רגיל בעבר להשתתף בארועים כאלו, יפרוש מכל וכל, ולא יבוש מפני המלעיגים עליו, אפילו הם בני משפחתו ומכריו הטובים.

וזו לשון מרן השלחן ערוך (אורח חיים סימן תקכט ס"ד): חייבים בית דין להעמיד שוטרים בחגים, שיהיו משוטטים ומחפשים בגינות ובפרדסים ועל הנהרות, **שלא יתקבצו שם לאכול ולשתות אנשים ונשים, ויבואו לידי עבירה, חס ושלום. וכן יזהירו בדבר זה לכל העם, שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם בשמחה, ולא יְמָשְׁכוּ ביין, שמא יבואו לידי עבירה, אלא יהיו כולם קדושים.** ע"כ. וכתב המשנה ברורה: **ודבר זה יש חיוב תמיד להזהיר עליו ולמחות במי שיש בידו, אלא שבחגים מצוי הקלקול ביותר. ובעוונות הרבים, התפרץ קלקול זה בזמנינו באיזה מקומות גם בימות החול, ועוון גדול הוא, ומי שיש בידו למחות, בודאי מחויב למחות.** עכ"ד.

וכתב הרב פלא יועץ (ערך חתן): "ומצינו גדולי עולם שהיו מרקדים לפני הכלה, לפי שלא היה בהם יצר הרע, **אבל עתה, לא ניתנה רשות להתערב אנשים ונשים אפילו בשעת מיתה, חס ושלום, כל שכן בעידן חדוה, שאם תהיה תערובת אנשים ונשים, השטן מרקד ביניהם. אלא החתן יושב בין האנשים והכלה בין הנשים, בל יראו אלו את אלו.**" ישמע חכם ויוסף לקח.

ומה שיש עמי הארץ שטוענים להקל ראש בעניינים אלו, ומורים היתר לשבת כך בתערובת, בטענה כדי שיכירו הבחורים והבחורות ויבואו בקשרי שידוכים, אין צורך להשיב על טענות

שוא אלו, הבל ורעות רוח; ופשוט שהן דעות משובשות, פסולות ומגונות, ואינן על פי רוח תורתינו הקדושה כלל, והכל מהתאוות האסורות המגונות והשפלות שבאותם מורים, כי הרבה שלוחים יש לו להקב"ה לזווג זיווגים. ומיותר לומר, כמה מכשולים ואיסורים חמורים נגרמו מהנהגות רעות אלו, שכבר אמרו חז"ל אין אפוטרופוס [אין ביטוח!] לעריות (כתובות יג ע"ב), שנפשו של אדם מחמדתם (מכות כג ע"ב). אשר על כן, ירא שמים אמיתי, יודה על האמת, וירחק מכל הנהגה שכזו, ושב ורפא לו.

החתונה הבלתי נשכחת

מעשה בזמר ירא שמים, שהיה מצליח ומבוקש מאוד, ואף הוציא לאור מספר אלבומים מפורסמים. באחד הערבים, הוזמן לשיר בחתונה של אנשים "דתיים למחצה". הוא ותזמורתו העמידו את כלי הנגינה על הבמה, שעת החופה קריבה, והוא מבחין שהאולם ללא מחיצה. כיון שכך, שאל את בעלי השמחה "למה אין פה מחיצה"? השיבו לו: "אנחנו יושבים בתערובת, משפחות משפחות, ואחר כך רוקדים בנפרד". אמר להם: "על שום דבר לא כתוב בתורה שהקדוש ברוך הוא בורח, חוץ מהדבר הזה. שנאמר: "ולא יראה בך ערות דבר, ושב מאחריך". המשיך וקבע: "מאיפה שהקדוש ברוך הוא בורח, במקום שהשטן נמצא, אני לא שר"!

נדהמו בעלי השמחה ואמרו לו: "מה?? תלך מהחתונה ותשאיר אותנו - בלי תזמורת?!", השיב להם: "אני מוכן לשיר, אבל תעשו מחיצה". "לא, אנחנו לא נעשה מחיצה ואתה תשיר". הזמר לא הסכים. הוא החל לשכנע אותם ואמר: "אני מוכן לשיר בחינם, אל תשלמו לי כלום, אני אשלם לכל הנגנים בתזמורת על חשבוני, במקום לשיר לכם עד אחת עשרה בלילה אני אשיר עד שתים עשרה וחצי, אני אשיר לכם את כל השירים שאתם רוצים, רק למען ה' תעשו מחיצה".

בעלי השמחה לא הסכימו לשום הצעה: "אנחנו לא נעשה מחיצה". אמר להם: "אם לא תעשו מחיצה אני הולך". הגיע דוד הכלה עם פנים חמורות, ואמר לו: "אתה מבין שלא רק שלא תקבל כסף, אתה עוד תצטרך לשלם לנו פיצויים", השיב לו: "אני מוכן לשלם לכם פיצויים". אמר לו הדוד: "זה לא יהיה סכום קטן, אלא סכום של חמישים אלף שקל". אמר לו: "אני מוכן לשלם חמישים אלף שקל פיצויים, אבל אני לא שר איפה שהשטן נמצא".

"אתה לא מתבייש?!", אומרת לו הכלה, ופורצת בבכי, "אתה הורס לי את החתונה". אמר לה: "אני מוכן לשמח אותך, רק תעשי מחיצה. את הורסת את החתונה שלך, את הורסת את החיים שלך בזה שאת מתעקשת". היא התעקשה ולא היתה מוכנה לשמוע, והזמר לקח את התזמורת ויצא.

למחרת בבוקר הוא קיבל טלפון מעורך דין, המבשר לו כי הגיש נגדו תביעה משפטית. אמר לו הזמר: "אני לא צריך משפט, כמה כסף אתה רוצה"? השיב לו: "50,000 ₪". הזמר כתב צ'ק ושלח לבעלי החתונה את כל הסכום.

מאותו אירוע, בכל פעם שהזמינו את הזמר לשמחה, היה שואל שאלה ראשונה: "האם יש מחיצה?". לאחר כשנה וחצי, הזמר קיבל הזמנה לערוך תזמורת בפדיון הבן. לאחר שבירר שבשמחה תהיה מחיצה כדין, שאל אותם בתמיהה: "מה? בפדיון הבן מזמינים תזמורת?", השיבו לו: "כן, תבוא".

כאשר הגיע לאולם חשכו עיניו: הזוג שהשאיר בשעתו בחתונה ללא תזמורת, הם

עצמם היו בעלי השמחה! נורא ואיום, עד עתה יש לו 'צביטה בלב' על שנצרך לצער כלה בליל חופתה! כשראה אותם שאל בתדהמה: "אתם מזמינים אותי"? סיפרו ואמרו לו: "תשמע, אנחנו לא היינו שומרים תורה ומצוות ברמה גבוהה, אבל מאוד אהבנו את המוזיקה שלך, לכן הזמנו אותך לשיר בחתונתנו.

כשלא הסכמת לשיר, מאוד כעסנו עליך. כל מי שהגיע לחתונה, ראה שאין תזמורת, ושאל מה קרה, וכולם סיפרו לו את הסיפור, שמכיוון שאנחנו לא רצינו מחיצה אתה הלכת. כל המוזמנים צעקו ואמרו את דעותיהם השליליות על מעשה זה.

פתאום, אח של החתן קם ואמר: "תגידו מה שתגידו, יושבים פה ארבע מאות מוזמנים, אני רוצה לשאול אתכם: האם יש פה מוזמן אחד שמוכן להפסיד אלף שקל בגלל איזה משהו שחשוב לו? יש לכם משהו אחד שאתם מוכנים להפסיד עליו כסף?? פה אתם רואים יהודי שמוכן להפסיד חמישים אלף שקל, חוץ מהמשכורת שהיה צריך לקבל הלילה, בשביל הלכה, בשביל שלא להכעיס את הקדוש ברוך הוא".

הדברים שלו נכנסו לנו בלב, חשבנו: 'אנחנו הולכים לבנות בית, והילדים שלנו ישאלו אותנו: אבא, אמא, מה הם הערכים החשובים לכם בחיים? על מה אתם מוכנים לשלם?' לא היתה לנו מנוחה. לאחר זמן קצר הלכנו יחד לסמינר "ערכים", לקח לנו כמה חודשים מהמקום שהיינו עד שחזרנו בתשובה שלימה. עכשיו, נולד לנו ברוך ה' בן. ואת הבן הזה אנחנו רוצים בעזרת ה' לחנך, שהוא יהיה מוכן להקריב גם חמישים אלף שקל בשביל מצוה של הקדוש ברוך הוא.

אנחנו מחזירים לך את חמישים אלף השקל שקיבלנו ממך כפיצוי, כי נתת לנו מתנה יותר גדולה, נתת לנו את האמונה בה'. אבל את התזמורת שהפסדנו בחתונה, אנו לא מוכנים להפסיד. תעשה אותה עתה בפדיון הבן". מיותר לומר שאותו זמר שר ורקד והרקיד את כולם, בשמחה עילאית שזמן רב לא נודע דוגמתה. ("להיות את" מסדרת החוברות "בהלכה ובאגדה")

הברכה הגדולה ביותר

אין ברכה גדולה יותר לחתן ולכלה מחתונה הנערכת כרצון ה' בקדושה ובטהרה.

כתב החפץ חיים (גדר עולם פ"ט): "לפלא בעיני על המחותנים, הורי החתן והורי הכלה, שכל ישעם וחפצם לראות טוב בבניהם, ולהכניסם לחופה, ושיחיו חיי שלום, ויצא מהם דור ישרים, ויזכו לאושר וברכה מהשם. וכן תקנו חז"ל שבע ברכות לזוג, שתחול עליהם ברכת השם, על ידי שיהיה כבודו יתברך שוכן בקרבם, ובודאי מאז תחול עליהם הברכה כל ימי חייהם, מפני שמברכים אותם בשם השם. וכל זה, אם נעשית החופה והשמחה כדין וכרצון השם יתברך, **אבל אם בשמחה מעורבת תוגה, שמשמחים באופן פריצות, השנוא ומתועב בעיני הקב"ה, התוכל לשרות שם ברכת השם!! היועילו הברכות שמברכים בשמו, בזמן שעוברים על רצונו בשאט נפש!!** ובאמת, מבואר בהלכה, שאין לברך "שהשמחה במעונו" בזמן שיושבים אנשים ונשים יחד, וכל שכן שמרקדים יחד. ולא עלה על דעת רבותינו כלל שימצא כזאת בישראל. וכיון שהזוג נשאר בלא ברכת השם, מה תקוה יש לקוות באחריתם, משלומם וטובתם!! **ועל כן, כל איש ואשה שרוצים באמת בטובת בניהם, שיחולו עליהם כל הברכות שמברכים אותם בשם השם, שישתדלו בכל נפשם שתהיה שמחתם שמחת אמת, כדת התורה, שיהיה לנחת רוח לפני השם.** ובזכות שמשתדלים לעשות רצון השם יתברך, יזכם השם לראות מבניהם דור ישרים, זרע ברך השם".

איסור נגיעה

חתן שיש לו דודות וקרובות משפחה שעלולות לנשקו או ללחוץ לו יד, עליו להבהיר להן מראש ברוח טובה, שהדבר אסור באיסור גמור על פי ההלכה, ואין לו להקל בזה בשום פנים ואופן. ולא יבוש לעשות כן, כי "אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה'" (משלי כא ל). והוא הדין לכלה שיש לה קרובים כאלו. (רעג)

אמרו במדרש רבה, אמר הקב"ה, אשה שאינה שלך, אסור לך ליגע בה כל עיקר, כי לא ינקה כל הנוגע בה, וכל הנוגע באשה שאינה שלו, מביא מיתה על עצמו. ולדעת רוב הראשונים, איסור נגיעה הוא מן התורה ולוקים על זה. ומעשה שהיה עם מרן זצוק"ל, שכאשר העניקו לו את "פרס ישראל" בהיותו מכהן בקודש כרב ראשי וראב"ד בתל אביב, הזמינוהו לבמה לקבלת הפרס, וכשעלה לחץ את ידיו של שר החינוך ואת ידיהם של שאר היושבים בשלחן הנשיאות, וכאשר ראש הממשלה דאז גולדה מאיר הושיטה לו את ידה, קבל עם ועדה במעמד אלפים, נענע לה בראשו לאות תודה, ולא לחץ את ידה. ורבים מהקהל הבינו בדבר ומחאו כפיים סוערות, והדבר נעשה לקידוש השם גדול. (פוסק הדור עמ' 107)

ריקוד לפני הכלה

אף שבשנים עברו היו משפחות יראי השם שנהגו להביא את הכלה לקראת סיום החתונה למקום הגברים ולרקוד בפניה, בזמנינו שבעוונות הרבים הדור הולך וחסר, ורמת הצניעות בגברים ובנשים יורדת מיום ליום, כתבו גדולי ישראל שאין לנהוג כן בשום פנים ואופן. והשומע להם, ישכון בטח בעולם הזה ובעולם הבא, שמציל את עצמו ואת חבריו ממכשולים ומהרהורים רעים, וכבר אמרו במדרש (אוצר מדרשים, מרגניתא דבי רב עמוד 356) **"וכי מה הנאה לו לאדם מהרהור שגורם למכאובים מרובים"**. וכן אמרו שם: "איזהו בן העולם הבא? המתרחק מן העבירות, ומהרהור, ומליצנות, ומלשון הרע, ומן הכיעור והדומה לו...". ואם כל כך חשקה נפשו של החתן לרקוד לפני כלתו, ירקוד לה לאחר מכן בביתם כששניהם לבדם ללא שטן וללא מכשול.

אף שנראה מהגמרא בכתובות (יז ע"א) שהיו מרקדים לפני הכלה, וכן אמרו שם על רבי יהודה ברבי אלעאי שהיה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה ואומר 'כלה נאה וחסודה'. וכתב במחזור ויטרי (סימן תצו): מביאים את החתן ואת הכלה, ומושיבים אותם בקתדראות זה כנגד זה, ועושים להם מחולות סביבותיהם, ויהללו להם במחול בחורים וזקנים יחדיו, וייטיבו נגן בשמחה ובשירים. וכן כתבו הטור ושלחן ערוך (סימן סה): מצוה גדולה לשמח חתן וכלה ולרקוד לפניה ולומר שהיא נאה וחסודה, ואפילו אינה נאה. מכל מקום, מאחר ומבואר בכמה ראשונים שהיו נוהגים לכסות את פני הכלה ממש, וכמו שכתב בשיטה מקובצת בשם הרא"ה הלוי, שבשעת כניסתה לחופה "חוק הוא שמגלים פניה". ומשמע שדווקא באותה שעה בלבד מגלים, אך לא קודם ולא אחרי. וגם רבנו יהודה בן הרא"ש כתב, הענין של הכלה שיגלו אותה קודם הקידושין, ואחר הקידושין יכסו אותה, שהרי אין הלכה כמי שאומר כלה מותרת להסתכל בה אפילו שעה אחת. וכן נפסק להלכה בשלחן ערוך (שם ס"ב) שאסור להסתכל בפני הכלה אפילו מעט. אם כן לא יפלא לומר, שהיו רוקדים בפניה דווקא כשפניה מכוסות, באופן שאין חשש מכשול.

ואף אם נתעקש לומר שפניה היו מגולות, והיו נזהרים כהלכה שלא להסתכל בפניה כלל. הנה בזמנינו, שלצערנו הרב הדור פרוץ כל כך, אי אפשר להתיר שתבוא הכלה למקום הגברים, ויקומו בחורים וירקדו סביב, כי מי ערב לנו שלא יסתכלו בפניה?! ואל תשיבני שראיה בעלמא מותרת, כי מאחר והם שוהים זמן ממושך כשעה או יותר מול הכלה, אי אפשר שלא יכשלו בראיה והסתכלות של ממש. וכל שכן שהכלה לא באה לבדה, אלא עם האמהות, ועוד נשים

רבות מתלוות אליהן ועומדות מעל לראשן כידוע בעוונות הרבים. וכל שכן לפי מה שכתב רבי משה הכהן, בן אחותו של הרא"ש (ספר חסידים תנינא סימן צט), וזו לשונו: שאלתי את דודי ורבי, רבנו אשר ז"ל, איך נכשלים כל העולם באיסור הסתכלות בקשת? ענה דודי ואמר לי, כי לשון המסתכל אינו אלא כשמביט במכוון זמן ארוך, למה הוא דומה ולמי ישווה, אבל לישא עיניו ולראותה כרגע, מותר. וכן המסתכל בנשים, פירוש, שמביט בכוונה. מיהו, נראה לי ששיטה דחוקה היא, והמחמיר שלא לעשות כן [אפילו בראיה בעלמא], ששון ושמחה ישיג. ע"כ. על כן שומר נפשו ונפש בניו, ירחק מכל הנהגה שכזו, כי הרחק מן הכיעור והדומה לו.

ומפורש פסק כן הגרש"ז אוירבך, וזו לשונו: "בזמנינו, אין להכניס הכלה אצל החתן בשעת הריקודים" (הובא בשו"ת ישמח לב ח"ב עמוד שפט). וכן כתב הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל (שו"ת משנה הלכות ח"ז סימן רמט): "פשוט שאין לבחורים לרקוד לפני הכלה. וכבר האריכו בזה רבותינו האחרונים וצווחו על זה כמה מהגדולים. ובודאי מצוה גדולה היא לבטל שלא ירקדו בחורים לפני הכלה, שחס ושלום יבואו לידי הסתכלות והרהור, ועוד יש עניינים בזה שאי אפשר לכותבם, אבל די במה שמבואר בשלחן ערוך ובפוסקים כדי לבטל המנהג הזה". עי"ש. גם הגאון הרב משה לוי זצ"ל (אור תורה תשס"ח סימן עז) פסק להחמיר בזה שלא להכניס את הכלה למקום הגברים אלא אם כן פניה מכוסות, כמבואר בכמה ראשונים וברמ"א שהיו נוהגים לכסות פניה, אבל אם פניה מגולות, יש לאסור, ובפרט בזמן הזה שעורכים את החתונות ברוב עם, ולא כבימי קדם שהיו עושים בצמצום יותר. עי"ש. וכן מורים כיום רבים רבים מגדולי ראשי הישיבות שליט"א, בראותם את המכשול שהדבר גורם.

ריקוד במטפחת עם הכלה

שאלה: מעשה שהייתי באיזו חתונה, ולאחר החופה הוציא מסדר הקידושין מטפחת מכיסו ואחז בצד אחד של המטפחת, והכלה אחזה בצד האחר, וכך רקד עם הכלה. הכלה היתה נבוכה מאוד ולא ידעה את נפשה. שאלתי היא, האם יכון דבר זה על פי ההלכה או לא?

תשובה: דבר זה אינו נכון על פי ההלכה כלל, והגאון משינאווא התבטא על האוחזים במטפחת כנ"ל: "הרי זה מנהג קלות של הבדחנים". (משנה הלכות ח"ז סי' רמט)

כתב בפתחי תשובה (אבן העזר סימן סה סק"ב): בספר תורת חיים [לפני כ-400 שנה] כתב, ונראה שאסור ללכת במחול עם הכלה בשבעת ימי המשתה, אפילו אינו אוחז בידה ממש אלא בהפסק מטפחת, כי שום קורבה אסורה, ואין לחלק בין כלה לאחרת, ולא אמרו חכמים אלא 'כיצד מרקדים **לפני** הכלה', ולא **עם** הכלה, וכן פסקו בש"ס, שאסור להסתכל בפני הכלה.

☜ מצוה טאנץ [ריקוד של מצוה]

יסודתו בהררי קודש

המנהג שנהוג אצל חלק מבני אשכנז, שבסוף החתונה רוקדים המחותנים ואנשים מכובדים מסויימים, ופעמים שאף האדמו"ר רוקד לכבוד הכלה על ידי גרטל [אבנט], באופן שהרוקד אוחז בצד אחד של האבנט, והכלה אוחזת בצדו השני, מנהג זה יסודתו בהררי קודש אצל אדמו"רים קדושים וטהורים גדולי עולם כבר מימי קדם מזמן תלמידי הבעל שם טוב, שאין ספק שכוונתם היתה לשם שמים, והיו אחוזים בשרעפים ובהתלהבות של קדושה עליונה, ובכוונות עצומות כנגד השכינה העליונה, על פי המובא בזוהר הקדוש (תרומה קסט סע"א), שצריך לעשות חופה נאה לכבוד הכלה, שהיא כנגד הכלה העליונה שהיא השכינה שבאה לשם, וכמובא להלן.

ירידת הדורות

אולם, היום שבעוונות הרבים הדור הולך וחסר, ורמת הצניעות יורדת מיום ליום, יש להקפיד בדברים אלו הרבה יותר, לבל יצא מכשול, ובמקום 'מצוה טאנץ', יהיה 'עבירה טאנץ' (לשון הרב 'דברי שלום' קרויז ועוד), חס ושלום. על כן, בודאי ישימו לב שהאבנט יהיה ארוך מאוד, כדי שהרוקד יהיה במרחק גדול מהכלה, באופן שיהיה ניכר שרוקד רק לפני הכלה ולא עם הכלה, וכמו שאמרו: "כיצד מרקדים **לפני** הכלה", ולא "כיצד מרקדים **עם** הכלה".

כתב הרב גרוס (קובץ אור ישראל גליון כא עמוד קסא): **חסידים ואנשי מעשה מקפידים שלא לרקוד עם מטפחת כלל, אלא עם אבנט הנקרא גארטל שהוא ארוך, כדי להיות במרחק גדול מהכלה שיהיה נראה רוקד לפני הכלה ולא עם הכלה.** ויש שאינם אוחזים אף באבנט, אלא רק מרקדים לפני הכלה. ע"כ. ומאחר וענין זה של 'מצוה טאנץ' שייך רק לחסידים ואנשי מעשה, בודאי שעליהם לתת את הדעת, שאם רוקדים עם אבנט שיהיה האבנט ארוך מאוד.

ללא אבנט

וכבר נהגו רבים וכן שלמים לרקוד לפני הכלה בלבד, ללא אבנט או דבר אחר כלל, וכמו שכתב בספר שלחן העזר: וכן ראיתי אני את כבוד קדושת הגאון בעל הדרכי תשובה זצוק"ל, **שהכלה היתה עומדת על מקומה, והיה מרקד לפניה ברצוא ושוב, בקדושה וטהרה בהתלהבות מלאכי אש צבאות, בעצימת עיניו הטהורים, ובהכאת כף אל כף בקול רינה וזמרה לה' הטוב.** וכן נהגו כבוד קדושת האדמו"ר משינאווא, והאדמו"ר מפאפא, והאדמו"ר מצאנז, והגאון רבי משה שטרן ועוד, וכדלהלן. (קובץ אהל משה א-ט, אות לז, לח. נטעי גבריאל נישואין ח"א עמוד רעא)

בשו"ת באר משה שטרן (ח"ד סימן קלא) כתב: ראיתי לכמה גדולים וצדיקים וחסידים, שהיו מרקדים לפני הכלה עם מטפחת, פעם קצר ופעם ארוך, וכן נהגתי אחריהם עד היום. אבל שמעתי שיש מקפידים על זה, ואין מרקדים רק **לפני** הכלה, אבל לא **עם** הכלה אפילו עם מטפחת. **ואחר העיון, נראה שאין שום טעם לרקוד עימה עם מטפחת, ולכן מהיום והלאה אקבל על עצמי רק לרקוד לפני הכלה בלא שום קשר של מטפחת, וכן הנכון והישר, ואין זלזול בזה לקדמונים, כי הדורות נחלשו וצריך להחמיר...** וכעת מצאתי בשם האדמו"ר הקדוש משינאווא שהיתה אצלו עבודה גדולה לרקוד לפני הכלה בבהירות גדול, ולא היה אוחז במטפחת שביד הכלה, ואמר כי זהו מנהג קלות של הבדחנים שהנהיגו כן לאחוז במטפחת, ודברי חז"ל מדוייקים שאמרו כיצד מרקדים **לפני** הכלה ולא **עם** הכלה.

כיסוי פני הכלה

מנהג רבים וכן שלמים שיהיו פני הכלה מכוסות ב'מצוה טאנץ', וכן יש לעשות, וכל שכן בזמנינו זה. וכן היה המנהג אצל רבים מגדולי האדמו"רים, וכדלהלן. וזו לשון ספר "רזא דעובדא" על הרבי מקרטשניף: **"וכמובן שפני הכלה היו מכוסות היטב בהינומה עבה למאוד, מופשלת על כל חצי הגוף,** וכך הוא גם מנהג ויז'ניץ". ע"כ. וכן כתב בשו"ת דברי שלום קרויז (חלק ו סימן קל): **והכלה תכסה פניה במשך ה'מצוה טאנץ', וכל שכן כשרוקדים הקרובים והמחותנים.** ובספר המטעמים כתב לכסות פניה, מפני אנשים שאינם מהוגנים שרוצים להסתכל בפניה. ויש שכתבו הטעם משום עין הרע. ע"כ.

ראשית, הלוא נפסק בגמרא (כתובות יז ע"א) שאסור להסתכל בפני הכלה אפילו מעט, ואפילו שכוונתו לשם שמים כדי לחבבה על בעלה, וכן פסקו הרמב"ם והטור וכל הפוסקים, וכן כתב מרן בשלחן ערוך (סימן סה ס"ב): "אסור להסתכל בכלה". ואם כן היאך יהיה אפשר שפני הכלה יהיו מגולות בעת ה'מצוה טאנץ', הלוא כל הגברים הנמצאים שם נשארים כדי לראות את כל הנעשה בריקודים אלו, ואינם עוצמים את עיניהם בעת הריקודים, שאם כן מה בצע להם להישאר ולא לראות כלום, שילכו לביתם לחיים טובים ולשלום. ואל תאמר לי שהם מסתכלים בחצי עין רק על הרוקד ולא על הכלה, שדברים בטלים הם. וכיון שאינם עוצמים את עיניהם, נמצא אפוא שאם לא יהיו פני הכלה מכוסות, הרי הם נכשלים באיסור הסתכלות בכלה. ומי יקח עוון זה על צווארו באיסור המובא בש"ס ובכל הפוסקים?!

ועיין בספר החינוך (מצוה קפח) שהביא כמה פרטי חיוב התרחקות מן הנשים, וכתב: כלל הדבר הוא, **שלא יעשה האדם שום דבר בעולם המביאו לידי הרהור בנשים, לא במעשה ולא בדיבור, ולא בשום הרהור רמז לקרב דעת האשה הקלה אל דעתו**... ואף אם הוא מוצא עצמו חשוך התאוה קצת, לא יאמר כיון שאני מוצא עצמי כן, מה איכפת לי אם אסתכל בנשים, כי יודע אני בעצמי שלא יתעורר יצרי בכך, שהרבה אמרו כן ונכשלו. ואתה בני, היזהר הרבה על זה מאוד, ואל יבטיחך יצרך אף אם אלף ערבים יתן לך. עכ"ד.

ואמנם דע, כי אף אם האדם המכובד הרוקד יודע בעצמו שזכה להגיע לדרגות גבוהות ברוחניות, ועוצם עיניו כל זמן הריקוד, ואינו חושש שפתאום יטעה ויסתכל על הכלה, מה שכמעט לא מצוי בזמנינו, אך עדיין מי ערב לו שמכל הקהל שנמצא שם לא יסתכלו עליה, כאשר פניה מגולות לעיניהם זמן רב, ופעמים אף לכמה שעות, ובפרט שהיא כלה!!! ועל כגון זה אמרו חז"ל (מועד קטן ה ע"א): כל השָׁם אורחותיו [בודק ובוחן את מעשיו אם ראויים ונכונים הם, שלא יבוא בהם לידי מכשול חס ושלום] - זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר (תהלים נ כג): "וְשָׁם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים", אל תקרי וְשָׁם אלא וְשָׁם דרך - אראנו בישע אלהים.

הפרדה מליאה

יש להיזהר ב'מצוה טאנץ' שהכל יתנהל בקדושה ובטהרה ובהפרדה מליאה עם מחיצה בין הגברים לנשים, באופן שאין הגברים רואים את הנשים, ולא תצא תקלה תחת ידם להכשיל את הציבור בהרהורים רעים. וכבר העירו בזה כמה מגדולי הדור, ומהם: הגאונים הרב יצחק יעקב ווייס, גאב"ד העדה החרדית בירושלים עיר הקודש, הרב שמואל הלוי וואזנר ועוד. והרב מאיר ברנדסדורפר כתב בספרו: "בעוונות הרבים, מחמת שאין מחיצה ב'מצוה טאנץ', נכשלים באיסור הסתכלות בעריות והרהורי עבירה שקשים מעבירה".

להלן נבאר את הדברים מעט בהרחבה מדברי רבותינו גאונים ואדמו"רים קדושים, והשומע לדברי גדולי ישראל, ישכון בטח בעולם הזה ובעולם הבא.

'מצוה טאנץ' בזמנם

כתב בספר נטעי גבריאל (נישואין ח"א עמוד י): הנה הענין של מצוה טאנץ נתפשט בעיקר החל מהבעל שם טוב ותלמידיו הקדושים אחריו, מוסדי דור ודור, כאשר האריכו בספריהם בגודל מעלת וחשיבות הרקידה לפני הכלה, כל אחד לפי דרכו בקודש, והצד השווה שבהם שמטרתה לעורר רחמים להמתיק הדינים ולתקן את הכלה העליונה שכינה הקדושה, עיין בדבריהם הקדושים שחוצבים מלהבות אש. ומקובל וידוע עבודת הצדיקים בשעת הרקידה, לפני הכלה שהיתה בהתפשטות הגשמיות וכלות הנפש רשפי אש שלהבת יה, וכמו שאמר הגה"ק בעל עטרת צבי מזידיטשוב, **מי שמייחד יחודים כאלה עד כתר עליון, אין צריך לפחד, ורשאי לרקד לפני הכלה.** ומובא מעשה על **רבי זושא מאניפולי שרקד פעם 'מצוה טאנץ' לפני הכלה בדביקות נוראה באומרו 'כלה דא שכינתא', ובדביקותו העצומה המשיך זמן רב לרקוד לכבוד השכינה, כשכולו אחוז**

שרעפים, לא חלי ולא מרגיש (עי' אהל משה שם אות ל). לא כן אנשים כערכנו, שרחוקות השגתינו מזה כרחוק מזרח ממערב, לא שייך כל זה. אך היות וכל אחד רוצה להדבק ולהתנהג במסורת אבותיו ורבותיו, לכן נשאר המנהג גם אצלנו. אכן, כל בר דעת יבין לאשורו, היאך יש לקיים מנהג זה בקדושה ובטהרה, לבל יגרם מכשול חס ושלום.

בנישואין של רבי אברהם יהושע העשיל ממז'יבוז' נכד הרבי מאפטא, עם נכדתו של הרבי מרוז'ין, ביקש הרבי מרוז'ין את דודו רבי מרדכי מטשרנוביל שיבוא להשתתף בחתונה, וכאשר הגיעו ריקודי 'מצוה טאנץ', **רקד מתחילה רבי מרדכי מטשרנוביל בדביקות גדולה כדרכו, ואחר כך רקד רבי ישראל מרוזין, ואחר ריקודו נשקו הרבי מטשרנוביל על מצחו.** (שם אות כז)

בספר "אמרי יוסף", מסופר על הרבי מספינקא, שהיתה עבודתו גדולה לשמח חתן וכלה. והזמין את המחותנים לריקודים של מצוה לפני הכלה, **והיו לו בזה רעיונות נשגבים ורמים, ליחד יחודים גדולים בעולמות העליונים,** וגם לפעמים אמר איזה מילים בכוונות נוראות ונפלאות בשורשי חכמת הקבלה. ואחר כך היה הולך לביתו ולומד שיעורו כמנהג. **וסיפר בעצמו, שהיה מרגיש בנפשו טהרה וקדושה כל כך, עד שהגם שמנהגו היה בכל יום לטבול במקוה קודם התפילה, באותו היום אם היה הזמן קצר, לא היה הולך למקוה. ומזה תבין גודל קדושת עבודתו בזה.** ורמז זאת בגמרא (כתובות יז ע"א) 'אי דמיין עלייכו ככשורא', מלשון כשר והכשר, **אם אתם מרגישים שהמצוה היא מכשרת ומטהרת את נפשכם, תעשו כן, ואם לא, לא.** (שם לב)

ובספר "רזא דעובדא", מספר על הרבי מקרטשניף, שהיתה לו עבודה נפלאה במצות הריקודים, וזמן רב לערך עשרים רגעים רקד עם הכלה באבנט ארוך לבן. **וכמובן שפני הכלה היו מכוסות היטב בהינומה עבה למאוד, מופשלת על כל חצי הגוף,** וכך הוא גם מנהג ויז'ניץ. **ופניו היו חיוורים כשלג, ועיניו עצומות ומשוטטות בעליונים בהתרגשות נעלה ונשגב,** והיה מרקד ומפזז ומכרכר בעוז ותעצומות וכל הקהל בשירה ובזמרה ובהתעוררות גם יחד. (שם כח)

ובספר "תולדות קול אריה" כתב, על הגאון הקדוש בעל קול אריה: מעולם לא הלך במחול עם שום כלה, ואף לא בהפסק מטפחת. אבל **על נישואי בתו רקד כמה שעות, והשליך מנעליו מעל רגליו, ועין בעין ראו כל המתאספים כי עשה יחודים, וכיוון לדברים גבוהים ורמים.** (שם לח)

ובספר "זכור לאברהם" על האדמו"ר הקדוש מתולדות אהרון, רבי אברהם יצחק הכהן קאהן זצוק"ל (סימן סד), כתב: אמת מה נהדר היה מראה תואר פני רבנו הקדוש, בוער כלפיד אש, בעת אשר רקד ריקודים של שמחה בשמחת נישואין 'מצוה טאנץ', **ומה רבה היתה עבודת ההכנה לזה שיצא לחדרו הסמוך, וסגר עצמו זמן מה עד שיצא לריקודים.** וסיפר הגאון בעל תשובות והנהגות, כי פעם אחת נכנס לרבנו בזמן זה ומצא אותו יושב ושוקד על תלמודו בהתמדה כהכנה לריקודים. **וכשהגיע עת רקוד, ציוה לפני הריקודים לשיר את ניגונו שחיבר על פיוט 'בראש השנה יכתבון', ובעת הניגון היה מתרגש ומתלהב בהתעוררות, וזלגו עיניו דמעות.**

ויהי כנגן המנגן, והתחילו ניגון שמחה וישמחו החסידים, ו'בְּטוּב צַדִּיקִים תַּעֲלֹץ קִרְיָה' (משלי יא, יא), וזימרו ניגון ההקפות של שמחת תורה, וכל הקהל עמדו כשעה ארוכה ופוצחים בשירה אדירה, **ועיניהם נשואות ממחזה הוד פניו הקדושים הלוהטים. ובכל כוחותיו יצא בריקוד של שמחה, והיה רץ ורוקד בכוונה והתלהבות, ואחר ריקודים באבנט עם הכלה, רקד עם החתן, ולאחר מכן יצא בריקוד בעצמו, וככה האריך זמן רב עד מיצוי כוחותיו, ולפעמים סיפק כפיו והיה רוקד והולך לרוחב ולאורך בית המדרש. ולא חדל מעבודתו זו גם באחרית שנותיו שהיה חלוש מאוד, ועם כל זה, עת רקוד הגיע, התנשא כארי 'וקוֹיֵי ה' יחליפו כח'.** וגם לאחרונה, כאשר כיהן בקודש ידידו מנעוריו הגאב"ד הרמ"א פריינד זצוק"ל, והיתה דרכו לבוא בשעת ה'מצוה טאנץ', ואחרי הריקודים של רבנו השתלבו אלו שני הקדושים והצדיקים בריקודים, **וינועו אמות הסיפים מגודל השמחה, אשר אי אפשר לתאר נורא נוראות את אותו המעמד.**

ומה עמקו מחשבותיו בעת רצון הלזו, וכאשר התבטא בקדושתו לבניו, **מדוע האריך כל כך בריקודים: כי רצה לשמח את השכינה הקדושה, ומי יבוא בסוד ה' אשר ליראיו.**

ופעם בחודש אלול בשנת תש"ל, כשרקד שעה ארוכה שלא כדרכו, והיה לפלא, ואז היה המעשה הנורא שנחטף מטוס עם יהודים ובינהם הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל והיו בסכנה גדולה, ואחרי הריקודין קדישין, נענה רבנו ואמר לחתנו, שבעזרת השם בודאי הם ינצלו. עי"ש.

שעת רצון בעת ריקוד של מצוה

סיפור שסיפרה אחת מיוצאות העיר זוויל, אודות אחיה שנפקד מברכתו של האדמו"ר מזוויל.

אחי, רבי יענקל, היה חסיד זוויל גדול שנים רבות, לאחר נישואיו הילך ערירי בלא ולד, והיה נכנס להזכיר את עצמו אצל רבנו, אך השנים נקפו וטרם נושע.

מנהגו של רבנו, שבנישואין של משפחתו, היה רוקד ריקוד של מצוה 'כשר טאנץ' **ריקודו של רבנו היה לשם דבר בהתלהבות ובדביקות שקשה לתאר, יש ואחר סיבוב אחד היה נופל מתעלף מרוב התלהבות ודבקות.** באופן שכל זוויל היתה באה לחזות בריקודו של רבנו.

והנה, היתה שמחת נישואין לאחד ממשפחתו של רבנו, נצמד אותו חסיד לרבנו, שומר תנועותיו, מצפה לרגע בו יחל בריקוד. והנה, אך יצוֹא יצא רבנו לרקד, פרץ אותו חסיד אל תוך המעגל, ניגש לרבנו ותפש בשולי בגדיו, קורא בבכי: רבנו עכשיו הוא הזמן...! צודק אתה בני, **נענה לו רבנו, וברכו באותו מעמד, ואכן נפקד לישועה מיד בבת יחידה.** (צדיק יסוד עולם עמ' 59)

'מצוה טאנץ' בזמנינו

עתה נעבור לימינו אנו, האם כל הדברים האמורים לעיל על הנהגתם של כבוד קדושת גדולי האדמו"רים זיע"א, שייכים לזמנינו גם כן, נחזה ונראה מה כתבו גדולי הדור, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

מי באמת יכול לרקוד לפני הכלה?!

אמר הרבי הקדוש הרי"ד מבעלז זצוק"ל: **כ**יצד **מ**רקדים **ל**פני **ה**כלה, ראשי תיבות: 'המלך', דהיינו, **רק מי שמרגיש ממש שהמליך את הקדוש ברוך הוא על מאתיים וארבעים ושמונה איבריו ושלוש מאות ושישים וחמשה גידיו, יכול הוא לרקוד כהוגן לפני הכלה.**

הגאון הרב מאיר ברנדסדורפר

להלן מעט דברים מתוך תשובת הגאון רבי מאיר ברנדסדורפר זצ"ל, שכתבה על פי בקשת הגאון רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל, וזה תוכן דבריו (שו"ת קנה בשם ח"ב סימן קח):

על גודל הנחיצות להעמיד מחיצה המפסקת בין האנשים והנשים, בעת ה'מצוה טאנץ' כדי למנוע מכשולים ואיסורים חמורים. הענין נפרץ מאוד לאחרונה בקרב אחינו בני ישראל, ואפילו אצל החרדים לדבר ה', בעת ריקודים של מצוה עם הכלה, יושבים שורה של אנשים מול שורה של נשים, **ונכשלים באיסור הסתכלות בעריות והרהורי עבירה שקשים מעבירה, והוא נגד דין המפורש בשלחן ערוך אבן העזר (סימן כא) שצריך אדם להתרחק מהנשים מאוד מאוד, וגם הנשים מוזהרות בזה להתרחק מן האנשים,** וכמבואר בספר יפה ללב. [ועיין בב"ח אבן העזר סימן כא אות א]

וכתבו התוספות, הטעם שקוראים בפרשת ערות ביום הכיפורים במנחה, לפי שהנשים מקושטות לכבוד היום, וצריך להזכירם שלא יכשלו בהן. ומוכח מזה, שראיית נשים מקושטות, אף שיושבות בתפילה לעצמן, רק שאולי יזדמן לראותן, כבר גורמת שיכשלו בהן, **קל וחומר בן בנו של קל וחומר, שלקבוע עצמם לישב אנשים כנגד נשים מקושטות פנים אל פנים, שזו פריצות נוראה ואיסור גמור וחמור מאוד, ואין שום צד היתר בדבר כלל.**

ונראה, שלא דוקא כשיושבים שורה של אנשים מול שורה של נשים, אלא אפילו במקומות שלא נפרץ הדבר כל כך שישבו שורה מול שורה, רק שהנשים נכנסות לתוך האולם של האנשים, והם יושבים בקצה האחד, והנשים יושבות בקצה האחר, מכל מקום, מכיון שרואים אלו את אלו, אף שאינם יושבים ממש פנים אל פנים, גם כן אינו הגון, ויעשו מחיצה.

ואמנם, שמחת הריקודים עם הכלה יסודתו בהררי קודש, וממקום קדוש יהלכון, אך לעומת זה, **בודאי שאין שמחה להקב"ה כשיש הרהורי עבירה, ועל כרחנו להודות, שבדורות הקודמים היו זהירים מאוד שהריקודים יהיו על צד היותר טוב בקדושה וצניעות, כי מלבד שעצם לבוש הנשים בדורות הקודמים היה יותר בצניעות מבזמנינו, מכל מקום גם אז לא היו נכנסות הנשים בין האנשים בעת הריקודים, ורק הכלה לבד נכנסה ופניה היו מכוסות שלא יוכלו להסתכל בה, וכמבואר בשלחן ערוך שאסור להסתכל בפני הכלה,** ושאר הנשים לא נכנסו כלל בין האנשים, אלא שמעט מעט נפרץ הדבר שגם שאר נשים מקרובות הכלה נכנסו יחד עם הכלה ועמדו אצל הדלת, עד שבימינו נפרץ הדבר לגמרי שנכנסים ויושבים בתוך האולם סמוך ונראה אצל האנשים.

וברור שאין זה רק ממידת חסידות, אלא איסור ממש מעיקר הדין לשבת כך אנשים ונשים, ויש לתקן הדבר ולהחזיר העטרה ליושנה שיהיו ריקודים של מצוה בקדושה וצניעות, שישבו האנשים לבד והנשים לבד, בהפסק מחיצה גמורה, אלא שמקום הריקודים יהיה פתוח גם למקום שהנשים יושבות שגם הן יוכלו לראותם ולשמוח עמהם, והגברים לא יוכלו לראותן.

והנה זה כמה שנים שכבר התעוררו בזה כמה אברכים יראי ה', וראיתי כמה וכמה פעמים שעשו התיקון באופן אחר, שהפסיקו בין מקום ישיבת הנשים לבין האנשים עם וילון פרוס עשוי מעשה רשת ותלוי בחלל האולם סמוך למקום ישיבת הנשים, **כדי שיוכלו הנשים לראות ולהסתכל דרכו למקום ישיבת האנשים, והאנשים לא יוכלו להסתכל למקום ישיבת הנשים, ובכך יהיה המקום מוכשר וראוי להשראת השכינה הקדושה.**

ומעשה נורא שמעתי על הגאון רבנו יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, בנישואי נכדתו, שהיתה יתומה מאביה - בנו של הרב, והרב גידל אותה בביתו כבת, ונישאת לרבי אברהם בלוי, ובהגיע הזמן של המצוה טאנץ, עמד הרב על רגליו כדי לילך לו לביתו. ושאל החתן את הרב, היתכן שאינו ממתין להיות נוכח במצוה טאנץ של נכדתו הכלה, ובפרט שגידלה כבתו, ענה לו הרב, **כי איננו רוצה להיות נוכח שם, מכיון שנשא אשה לאחר גיל עשרים, והרי הוא ירא וחרד שלא יכשל בהרהור עבירה.** [וכן הובא בהנהגות ופסקים של הגרי"ח זוננפלד, הנהגות הנישואין אות ו, ושכן נהג אף בימי זקנותו].

ואם הגאון הקדוש הזה חשש כן על עצמו, אנחנו הקטנים מה נענה ומה נאמר, וברור שעצם הריקודים שם היו על הצד הטוב ביותר בקדושה וצניעות, ואף על פי כן חשש לעצמו להיות נוכח בעת ריקודים אלו, **אם כן קל וחומר בן בנו של קל וחומר, שמוטל עלינו להשתדל לכל הפחות שיהיו הריקודים בקדושה וצניעות כדת וכהלכה, ושלא יצא מזה שום תקלה, ולהחזיר העטרה ליושנה, ושלא יגרר מהם שום איסור.** עד כאן.

הגאון הרב יצחק יעקב ווייס

על תשובה זו הנזכרת, כתב הגאון רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל: **"דברי הגאון הגדול הנ"ל נאמרים בהשְׂכל ודעת תורה, ואני מצטרף לכל מה שכתב כנ"ל".** ע"כ.

הגאון הרב שבט הלוי וואזנר

כתב בספר מלבושי מרדכי בשם הגאון הרב שמואל הלוי וואזנר זצ"ל: בענין המחיצה שבין האנשים לנשים ב'מצוה טאנץ' שנמשך לפעמים כמה שעות, ולפעמים שומעים גם קצת מילי דבדיחותא, ולפעמים אף נותנים כיבוד מאכל ומשתה, ואז תשמח בתולה במחול, בחורים וזקנים יחדיו. אינו דומה למעמד החופה שהוא זמן מועט, ואפשר לקיים 'וגילו ברעדה'. אבל

'מצוה טאנץ' הנהוג היום, אינו כ'מצוה טאנץ' שהיה נהוג מימי קדם, שבזמנינו נמשכת ה'מצוה טאנץ' שעות ארוכות הרבה יותר ממה שהיה בעבר, וגם בגדי הנשים של היום אינם כבעבר, ועוד כמה חילוקים, וכפי שעורר על כל זה האדמו"ר מזוטשקא זצ"ל והסכים איתו בעל המנחת יצחק, כפי שכתב בשו"ת קנה בושם. עי"ש.

האדמו"ר מתולדות אהרן

ובספר "זכור לאברהם" כתב, הקפיד האדמו"ר מתולדות אהרן, שבחורים לא יהיו בשעת ריקודים של מצוה טאנץ לפני הכלה. **ולאחרונה** [לאור דברי הגאון רבי יצחק יעקב ווייס והגאון רבי מאיר ברנדסדורפר הנ"ל,] **שהתקינו בעת רקוד, מחיצה סתומה בין הנשים, ורק הכלה ישבה בפנים מכוסה בפניה,** הסכים שישארו. אבל אחרי ריקודים שלו, ציוה להם ללכת מיד. ובחתונה הראשונה מיוצאי חלציו, הסכים רבנו שהבחורים ישארו רק לאחר הפצרות רבות, ויעמדו באיזה צד ופינה, וגם לקח משכון עשר פונט מכל בחור שישמור את עיניו, [וכן עשה בענין הנסיעה בל"ג בעומר למירון], ואחר כך החזיר את הכסף, לאחר ששאל כל אחד אם לא נכשל. וכל זה כדי להשריש בתלמידיו יראת שמים ויראת חטא. ע"כ.

הגאון הרב מנשה קליין

ובשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן רמט) כתב: **במדינת ליטא, בכלל לא עשו מה שקוראים 'מצוה טאנץ' אצל הכלה, ועד היום מרחקים מזה.** וגם במדינתינו שהנהיגו לרקוד לפני הכלה, גם כן לא נשארו סתם בחורים אלא **חסידים ואנשי מעשה, לאחר החתונה שכבר הלכו להם רובם ככולם, ולא נשארו רק הקרובים ויחידי סגולה וכולי האי ואולי.** ע"כ. ועיין בשו"ת דברי שלום קרויז (ח"ו סימן קל) שנשאל, האם ענין זה הנקרא 'מצוה טאנץ' מתיר את החשש של ההסתכלות בנשים, כי הרי אין מחיצה בין הגברים לנשים. ובמחילת כבוד תורתו, ירד להציל ולא הציל, וכמה כרכורים כרכר בתשובתו שם, והכניס עצמו בדוחקים ליישב את מנהגם בכח, כמבואר למעיין שם. ועל כל פנים, גם הרב כתב שם, שהכלה תכסה פניה במשך ה'מצוה טאנץ'. עי"ש.

הגאון הרב גרוס

גם הגאון הרב גרוס בקובץ אור ישראל (גליון כא עמוד קמא) כתב, הרבה מערערים על 'מצוה טאנץ', ואומרים שקשה מאוד לקוראה "מצוה" אלא בלשון סגי נהור. ואחר שהאריך בחיוב והכרח המחיצה שבין הגברים לנשים, כתב: **ומה שפותחים המחיצות בין האנשים לנשים ב'מצוה טאנץ', לא ידעתי שום מקור להיתר זה, ובפרט בזמן שמחה ובדיחות הדעת, מנין ההיתר לדבר,** הלוא אפילו אין לומר 'שהשמחה במעונו' כשאנשים ונשים בחדר אחר בלא מחיצה, **ואיך יותר לרקוד בפני הנשים בלא מחיצה, ולהוסיף שמן בדחנות למדורה.**

וחקרתי ודרשתי היטב על מקור ההיתר, ואין מגיד לי אפילו תירוץ דחוק. ואדרבה, הגאון ר' גדליה הרץ זצ"ל ראש ישיבת חידושי הרי"ם, אמר לי שבכמה מקומות בטלו את ה'מצוה טענצל' מטעם שאין מחיצה. **ובימים הקדמונים היו נשארים רק זקני וישישי המשפחה, ועתה, רובם צעירים ומאריכים הרבה בדברי בדחנות.**

על כן, **יש לתקן מחיצה ומקום לנשים שיוכלו גם כן לראות בשמחת החתן והכלה, באופן שלא יראו אותן האנשים,** ועל ידי זה יוכלו הגברים לרקוד ולשמוח לפני החתן והכלה בטהרה. **ופני הכלה יהיו מכוסות בטול,** וכך היה נהוג אצל כולם בדורות שלפנינו. **ובודאי, מי שמתנגד למחיצות ב'מצוה טענצל', אין זה מחמת שבוערת בו קדושת איזה מנהג או מעשה רב כידוע...** עי"ש.

הסבא עם הכלה יד ביד

מה שיש נוהגים שסב הכלה רוקד עם הכלה יד ביד, אין נכון לעשות כן כלל, שאף שמותר לנכדה לנשק את ידו של הסבא, מכל מקום דברים של חיבה לא

הותר לעשותם בפני הרבים, ובודאי שריקוד זה אינו מוסיף שום יראת שמים וחיזוק בעבודת השם לקהל המשתתף שם.

כתב בשו"ת באר משה שטרן (ח"ד סימן קלג): נשאלתי, האם לסבא מותר לרקוד עם נכדתו באחיזת ידים בלא שום הפסק. **והשבתי לאסור בהחלט** על פי... והגם שכל מי שכוונתו לשם שמים כדי לחבבה בעיני בעלה ולאהבת ההורים, היה מקום להתיר, עם כל זה, **לדעתי אסור בנידון דידן, כי ברבים לא אמרו, ולא נאמר היתר בזה אלא במקום צינעה, כן ברור לי כשמש.** על כן, נכון להודיע בחשאי ובנחת לסבא הרוצה לרקוד עם נכדתו בלא שום הפסק, שעל פי ההלכה לא יעשה כן, וגם אם יוכיח שכוונתו לשם שמים, יאמרו לו שבפרהסיא אסור, כי אחרים שאין כוונתם לשם שמים ילמדו ממנו לעשות כן, והקולר יהיה תלוי בצוארו. ע"כ.

החתן עם הכלה יד ביד

מה שיש נוהגים שבסוף ה'מצוה טאנץ', החתן עצמו רוקד עם כלתו יד ביד, ערערו על זה רבים, שיש בכך חוסר צניעות וגורם מכשול והרהור לרבים. וזו לשון הגאון הרב גרוס (קובץ אור ישראל כא עמוד קסא): מה שרגילים שבסוף ה'מצוה טענצל' רוקדים החתן והכלה בנתינת יד זה לזה לעיני כל ישראל, **הוא מנהג תמוה, שהרי אין החתן והכלה מצווים לשמח את הקהל, אלא להיפך, האנשים מצווים לשמח ולרקוד לפני החתן והכלה. ואם יש ענין בזה, יכולים לעשות כן בביתם.** ועוד, הלוא נראה פשוט שאסור לשום אדם לילך במחול עם אשתו לפני אנשים אחרים, כמבואר ברמ"א (סימן כא ס"ה), **שאין לנהוג אפילו עם אשתו בדברים של חיבה בפני אחרים, משום שגורם הרהור לרואים.** וכל שכן בחתן וכלה, והוא פלא גדול באמת. ע"כ. ופשוט וברור, שריקוד זה לא רק שאינו מוסיף שום יראת שמים וחיזוק בעבודת השם לקהל המשתתף שם, אלא אדרבה, יש רק חשש להיפך, כידוע לכל בר דעת, ועל אחת כמה וכמה בדורנו זה.

כתב הערוך השולחן (אבן העזר סימן כא ס"ז): יש אומרים שכל שאינו עושה דרך חיבה, ורק כוונתו לשם שמים, כמו לרקוד עם הכלה, מותר. ושומר נפשו ירחק מזה, שרחוק שלא לבוא לידי הרהור, והיא מצוה הבאה בעבירה. **ואפילו עם אשתו, אין ראוי להתנהג בדברים של חיבה יתירה בפני הבריות, שאין לך יפה מן הצניעות.** כללו של דבר, כל השָׁם אורחותיו ומעגלותיו, לא יכשל לעולם, ואשר לא ישים אל לבו, יפול ברשת היצר הרע, כי חזק הוא ממנו. ע"כ.

סיכום תנאי ההיתר לנוהגים ב'מצוה טאנץ'

לאור כל האמור לעיל, אותן קהילות מבני אשכנז שנהגו ב'מצוה טאנץ', עליהם להתבונן במעשיהם שיהיו נקיים מכל חשש, ולא תצא תקלה תחת ידם, וישימו אל ליבם שה'מצוה טאנץ' תהיה באמת 'מצוה' ולא 'עבירה'. ועל כן, יקפידו על הדברים דלהלן: **א.** שתהיה מחיצה כהוגן בין הגברים לנשים. **ב.** שהריקודים יהיו ללא מטפחת וללא אבנט מיד הרוקד ליד הכלה, כדי לקיים כיצד מרקדים 'לפני' הכלה ולא 'עם' הכלה. [ולכל הפחות שיהיה האבנט ארוך מאוד.] **ג.** פני הכלה יהיו מכוסות. **ד.** לא לרקוד עם הכלה יד ביד בשום פנים ואופן, לא הסבא, ולא האבא, ואפילו לא החתן. **ה.** יכוון בתפילה היטב: "ולא נבוש, ולא נכלם, ולא נכשל, [ולא נכשיל אחרים,] לעולם ועד".

ברכת המזון ושבע ברכות

שבע ברכות

בסיום הסעודה שאחר החופה, לאחר ברכת המזון, מברכים שבע ברכות. (רעט)

בגמרא (כתובות ח ע"א) אמרו על רב אשי שהגיע לחתונה בבית רב כהנא, 'ביום הראשון' בירך את כל שבע הברכות, מכאן ואילך אם היו 'פנים חדשות', בירך שבע. ואם לא, ריבוי שמחה בעלמא הוא, וברך 'אשר ברא' בלבד. וכתב הרא"ש 'ביום הראשון', יש מפרשים סעודה ראשונה. ואולם, גם אם נשא ביום ולא אכלו עד הלילה, מברכים שבע ברכות, כי לא גרע מפנים חדשות, כיון שעדיין לא אכלו בני החופה. ומהרמב"ם נראה שאפילו בסעודה הראשונה שביום הראשון, לא מברכים שבע ברכות, אלא אם כן היו פנים חדשות שלא שמעו את ברכות הנישואין בעת הנישואין. והעיר הרמ"ך, שמהגמרא מבואר שברכת חתנים בסעודה נתקנה, וכיון שכן אין נכון שהברכות שברכנו בעת הנישואין, יפטרו את ברכות הסעודה. על כן, מנהגינו לברך שבע ברכות בסעודה, אף שהיו כל הקהל בעת הנישואין ושמעו הברכות. ע"כ. וסיים מרן הבית יוסף (סימן סב), ודברי הרמ"ך כדברי הרא"ש והטור, וכן הוא המנהג הפשוט. ע"כ.

כתב הרדב"ז, ונראה שאף שאין לברך שבע ברכות אלא בבית חתנים [כדעת הרמב"ם ומרן השלחן ערוך, וכדלהלן], מכל מקום אין הדברים אמורים אלא בשאר הסעודות, אבל בסעודה הראשונה, כיון שהחתן והכלה והשושבינין שם, מברכים שבע ברכות, אף שאין זה בית החתן, כי עיקר השמחה היא שם שהכל עסוקים לשמחם. [ועיין בספר שושנת העמקים (חופה וקידושין עמוד שכו) שביאר בטוב טעם ודעת בענין שבע ברכות שבסעודה הראשונה לבני ספרד שאין החתן והכלה מתייחדים אלא בסיום החתונה בביתם].

כזית פת

יש להקפיד שהחתן והכלה יאכלו לפחות כזית פת בסעודה, כי אם אינם אוכלים, אין לברך שבע ברכות אחר ברכת המזון. והוא הדין בכל הסעודות שבשבעת ימי המשתה. (רפב)

זמן ברכת המזון

הנכון לברך ברכת המזון מיד בגמר הסעודה, כי בכך מזכים את כולם בזימון ושבע ברכות כהלכה, ולאחר מכן ישמחו את החתן והכלה בריקודים ומחולות. וכל שכן כאשר יש חשש שחלק מהסועדים ילכו וישכחו מלברך ברכת המזון. (רעט) וכן הנהיג מרן הראשון לציון זצוק"ל, וכן פשט המנהג אצל רוב הציבור.

כבודה בת מלך פנימה

אין שום ענין להביא את הכלה ולהושיבה על יד החתן לעיני כל הבחורים, ודי שתשב במקומה מבעד למחיצה, ורק יאמרו לה שתאזין לברכות. (ועיין להלן (עמוד 265).

שתי כוסות

קודם ברכת המזון יביאו שתי כוסות של יין, אחת לברכת המזון ואחת לשבע ברכות, ולאחר שהמזמן סיים לברך ברכת המזון על הכוס, ימתין ולא יברך 'הגפן', אלא יכבדו איש אחר או כמה אנשים שיברכו על הכוס השניה את שש הברכות: "שהכל ברא לכבודו" וכו' עד "אשר ברא". ואחר כך המזמן יברך על הכוס הראשונה "הגפן", ונהגו למזוג מעט מכוס לכוס, ושותה המזמן מכוסו

רביעית, ונותנים לחתן ולכלה לטעום מכוס הברכות. [ואם הכלה לא טהורה, יניח החתן את הכוס והיא תיקח מעצמה.] ועל כל פנים, אם בירכו את כל הברכות על כוס אחת, אין זה מעכב. והוא הדין בכל זה כאשר מברכים שבע ברכות בסעודות שבשבעת ימי המשתה, וכפי התנאים דלהלן. (שו"ת חזון עובדיה ח"א כרך ב סימן מח. שה. ב"ח ב תכב)

בגמרא פסחים (קב ע"ב) אמרו, אין אומרים שתי קדושות [שתי מצוות, כמו ברכת המזון וקידוש] על כוס יין אחת, לפי שאין עושים מצוות חבילות חבילות, [שנראה עליו כמשוי (רשב"ם)]. וכתבו התוספות, ויש נוהגים מטעם זה בסעודה שבחופה שלא לומר שבע ברכות על כוס ברכת המזון, אלא מביאים עוד כוס אחר. אך רבנו משולם, היה אומר הכל על כוס אחד, כי אין זה דומה לברכת המזון וקידוש ששני דברים שונים הם לגמרי, אבל סעודת חתן דבר אחד הוא, שברכת המזון היא הגורמת לשבע ברכות. ע"כ. וכן מבואר בסדר רב עמרם גאון בשם רב שר שלום גאון. וכן פסקו מהר"ם חלאוה, המאירי, העיטור, אבודרהם, המנהיג, הרמב"ן, הכל בו, רבנו ירוחם ועוד.

אולם, רבנו תם היה מצריך לברך על שתי כוסות. וכן דעת הרא"ש, המרדכי, תלמיד הרשב"א בצרור החיים, וכתב הטור שכן המנהג באשכנז. וכתב מרן השלחן ערוך (סימן סב ס"ט), יש אומרים שאין לומר שבע ברכות על כוס ברכת המזון, אלא מביא כוס אחר ואומר עליו שבע ברכות, וחוזר ולוקח כוס של ברכת המזון ואומר עליו 'הגפן'. ויש אומרים שאין צריך, אלא על כוס של ברכת המזון מברך שבע ברכות, וכן פשט המנהג. וכתב הרמ"א, ובמדינות אלו נוהגים כסברא הראשונה להצריך שתי כוסות. ע"כ. וכתב החיד"א, אף שמרן כתב שהמנהג שדי בכוס אחת, עם כל זה, עינינו הרואות שהמנהג בארץ ישראל ובמצרים להצריך שתי כוסות. וכן המנהג כיום, כמו שכתבו בארצות החיים, פני יצחק אבולעפייא, כף החיים ועוד.

[ובדרך אגב, ראיתי לנכון להביא את לשון החיד"א (שו"ת חיים שאל ח"ב סימן לה אות ב) על מרן רבנו יוסף קארו, וזה תוכן דבריו: ואל תתמה על זה, איך נהגו שלא כדעת מרן, ובפרט בארץ ישראל דמרא דאתרא הוא. דע, שמצאנו כיוצא בזה באבן העזר (סימן סב ס"ט) שכתב שאין צריך כוס אחר לשבע ברכות, ודי בכוס אחת של ברכת המזון, ושכן פשט המנהג. והנה עינינו הרואות שהמנהג בארץ ישראל ובארץ מצרים להצריך כוס אחר לשבע ברכות. וכיוצא בזה כתב מרן (סימן קכו סל"ז) שנהגו לכתוב בגט 'בנפשיכי' בשתי יודי"ן, ואילו בעיר הקודש צפת בזמן מרן נהגו לכתוב ביו"ד אחת, וכמו שכתב הרב המוסמך מהר"ם גלאנטי ז"ל בתשובותיו, וכתב ששאל למרן עצמו על זה, והשיבו: "אם כך נהגו, לא ישנו את המנהג". והרי אפילו בדבר שמרן כתב שכך נהגו, המנהג בהיפך? ויתכן שלרוב קדושתו וטרדת לימודו, לא דקדק, וסבר שהמנהג כן ואינו כן. וכן צריך לומר במנהג הקדום שלא לומר וידוי ממוצאי כיפור עד סוף חודש תשרי, ומרן אגב שהיה טרוד בלימודו ומשפטיו עם ישראל, לא שת לבו בעת ההיא. ע"כ.

וכיוצא בזה כתב מרן זצוק"ל (חזו"ע אבלות ב רד): "ואני שמעתי מפי הרה"ג רבי יהושע שרבאני זצ"ל, שהגאון רבי יוסף חיים, לא היה בקי כל כך במנהגי בגדאד, לרוב טרדת לימודו ועיונו בפוסקים", [כי לא היה מעורב עם הקהל כל כך, ורוב זמנו היה טרוד בכתיבת פסקיו וחיבוריו הקדושים והנוראים. ושיעוריו לרבים, היו בעיקר בבוקר לאחר התפילה, ובצהרי היום בשבת קודש]. (ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ו יורה דעה סימן לז. ובחוברת "האבלות בהלכה ובאגדה" עמוד 321. ודו"ק)]

עירוב הכוסות

מנהג זה שנהגו לערב את שתי הכוסות יחד, יסודתו בהררי קודש במחזור ויטרי (סימן תצו) שכתב, וחוזר ונוטל כוס ראשון שלפניו שבירך עליו ברכת המזון, ומברך עליו הגפן, וטועם המברך ומערה ממנו על כוס החתן, ושותה החתן ואחר כך תשתה הכלה אחריו, ויזמרו המסובים זמירות לכבוד החתן. עי"ש. ובחופת חתנים כתב, שמערב גם את כוס שבע הברכות לכוס הזימון, כדי לצאת ידי חובת שיטת רבנו משולם שמברכים הכל על כוס אחת, וצריך שהמזמן ישתה מהיין שנאמרו עליו הברכות. וכן פסקו בבית עובד ובכף החיים. אולם הרש"ל כתב, שאין צריך לערות מכוס ברכת המזון לכוס השני, כיון שאינו פגום. וכתב מרן זצוק"ל, והנה כעת גם אנו פה עיר הקודש ירושלים נוהגים לברך על שתי כוסות, אלא שאיש אחד

מברך ברכת המזון על הכוס, ואיש אחר מברך שש ברכות, ושוב חוזר אותו שבירך ברכת המזון ומברך הגפן, ומוזגים משתי הכוסות זו עם זו לערבן, ושותים. ע"כ. גם בספר בית חתנים (ב תכג) כתב, שכן מנהג רבותינו ראשי ישיבת "פורת יוסף" לערות מכוס לכוס. עי"ש.

סדר הברכות

שאלה: יש להבין, מדוע כשמברכים שבע ברכות בחופה, ברכת 'הגפן' קודמת ואחר כך שש הברכות, ואילו כשמברכים לאחר ברכת המזון, מברכים קודם שש הברכות ואחר כך 'הגפן'?

תשובה: ברכת 'הגפן' שבחופה, היא ככל קידוש והבדלה שברכת 'הגפן' קודמת, מפני שהיא תדירה, והברכות שבינתיים אינן מהוות שום הפסק. לא כן ברכת 'הגפן' שבברכת המזון, השוו אותה לכל ברכת 'הגפן' של כל השנה בברכת המזון, שתיקנו לברך 'הגפן' לאחר ברכת המזון סמוך לשתיה [ולא לפני ברכת המזון, משום שבברכת המזון הוא מסלק דעתו מכל אכילה ושתיה], כך גם כאן תקנו לברך 'הגפן' סמוך לשתיה אחר שש הברכות. (רבנו ניסים גאון)

לא אכל כזית

מי שלא אכל כזית פת, אינו רשאי לברך ברכה משבע הברכות. והוא הדין בכל שבעת ימי המשתה. ולצערנו, רבים טועים בזה מחמת חוסר ידיעה, ויש להודיעם שברכתם לבטלה לדעת רבים מהפוסקים. ואפילו אם היה הדבר ספק, הרי כלל גדול בידינו "ספק ברכות להקל". כן פסקו חינא וחסדא, פני יצחק אבולעפיא, מעשה אליהו מני, באר משה ועוד. ומובא בספר שר התורה על הגאון מטשעבין, שאמר שראה להגאון בעל האמרי יושר שנמנע מלברך בעצמו שבע ברכות כשלא נטל ידיו לסעודה, וכן נהג. ובשו"ת חשב האפוד כתב, שיש לתמוה על מה שיש נוהגים שמכבדים בסעודת חתן לברך שבע ברכות גם למי שלא אכל פת עמהם, שהרי נראה ברור שברכת חתנים היא כהוספה לברכת המזון. ואינני יודע להם שום מקור. (שו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן יא אות ז ובנד"מ. וחלק ח או"ח סימן כב אות יח. רפב)

בקול רם

המזמן, ישים לב לכוון להוציא ידי חובה את החתן והכלה בברכת 'הגפן', מאחר והם טועמים מהיין. אבל שאר המברכים, אינם צריכים לכוון להוציא ידי חובה את החתן והכלה בברכות.

לא לדבר

אין לחתן והכלה להפסיק בדיבור בין ברכת המזון לברכות, מאחר והברכות הן כהמשך לברכת המזון, שהרי הן באות מחמת הסעודה. (רפג) אולם רשאים הם לענות "ברוך הוא וברוך שמו" על הברכות.

ממהר ללכת

המשתתף בסעודה, ואין באפשרותו להמתין עד לזימון, וכגון שממהר לחזור ללימודו, יכוון מתחילה שאינו מתכוון להצטרף עם כולם, ויברך לבדו ללא זימון. כמו כן, יכול לסכם עם עוד שני אנשים שגם הם יכוונו שלא להצטרף, ויזמנו זימון של שלשה. אך אם לא חשב כן מתחילה, אם יש באפשרותו עתה לקבץ עשרה ולזמן, יעשה כן. ואם אין באפשרותו, יברך בלי זימון. ("הסעודה בהלכה ובאגדה")

אף במקרים אלו שמזמנים הם לעצמם, יאמרו "שהשמחה במעונו". (ב"ח ב תלא)

כבוד הבריות

עשרה שמזמנים לעצמם כנ"ל, אף שמן הדין היו צריכים לברך שבע ברכות בגמר ברכת המזון, מכל מקום מאחר והחתן ובעלי השמחה לא יראו זאת בעין יפה, שחולקים עצמם מכל הציבור ומברכים לבדם, ויקפידו על זה, על כן, יברכו ברכת המזון בלי שבע ברכות לאחריהן. (ב"ח ב תלא)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סב סי"א): בני החופה שנחלקו לחבורות, אפילו אם אכלו בבתים שאינם פתוחים למקום שהחתן אוכל, כולם מברכים ברכת חתנים; ולא רק אם השמש מצרפם [הוא מלצר שמחבר בין כל החבורות], אלא אפילו אם אין השמש מצרפם [ולכל חבורה יש מלצר בפני עצמה], כיון שהתחילו לאכול אותם שבשאר בתים כשהתחילו אותם של בני החופה, כולם חשובים כאחד לברך ברכת חתנים, כיון שאוכלים מסעודה שהתקינו לחופה. ע"כ. ובאר בערוך השולחן (סימן סב סעיף לז): ולאו דווקא שהתחילו לאכול כולם ממש ביחד, אלא כלומר שכולם באו בשביל השמחה, אך מפני דוחק המקום נפרדו לחדרים אחרים, כולם חשובים כאחד לברך ברכת חתנים, כיון שאוכלים מהסעודה שהתקינו לחופה, וכיון שאין ביכולתם לשמוע הברכות מפי המברך בשלחנו של החתן, לכן יברכו שבע ברכות בפני עצמם. ע"כ. ועל כל פנים, מפורש בשלחן ערוך, שכל חבורה וחבורה מזמנים לעצמם ומברכים לאחר מכן שבע ברכות.

ואולם, כשכולם יושבים בחבורה אחת בבית אחד, כפי שנהוג היום שכולם יושבים באותו אולם עם החתן, יוצאים ידי חובה כולם בזימון של המזמן ובברכת חתנים שמברכים אצל החתן. אך כאשר נחלקים עשרה אנשים באולם וממהרים ללכת ומזמנים לעצמם, לכאורה היה להם לברך שבע ברכות, מאחר והתחייבו בהן, ואין ביכולתם לשמוע הברכות מפי המברכים.

אולם דין זה תלוי במה שפסק מרן בשלחן ערוך (אורח חיים סימן קצג ס"א): אם היו רבים מסובים יחד, ואינם יכולים לשמוע ברכת הזימון מפי המברך, ואינם רשאים ליחלק לחבורות של עשרה עשרה, מפני שיצטרכו לברך בקול רם וישמע בעל הבית ויקפיד עליהם, יכולים ליחלק לחבורות של שלשה שלשה ולברך בנחת, כדי שלא ישמע בעל הבית. ע"כ. ולפי זה, מאחר ומן הסתם יקפידו עליהם אם יחלקו את עצמם לבדם ויברכו שבע ברכות, אינם רשאים לחלק ולברך לעצמם. וכן מבואר בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב סימן מג אות ב), שיכולים כל חבורה וחבורה לברך בפני עצמם, אך כל זה דוקא אם החתן והכלה מסכימים, שאם לא כן, אם אמרו לענין ברכת המזון, שמשום הקפידה של בעל הבית יש לבטל זימון בשם השם, משום שגדול כבוד הבריות וכמו שכתב הרשב"א, כל שכן שיש לחוש לקפידה של החתן והכלה לענין ברכת חתנים, שכל עיקרם של הברכות נתקנו לשמחם ולא לצערם בזה שיחלקו עצמם לחבורות חבורות ויפרעו השמחה, והלוא חתן דומה למלך, וברוב עם הדרת מלך, ובפרט שבברכת חתנים ניכר הדבר ביותר כשנחלקים בפני עצמם, שצריכים לשתי כוסות של יין ולברך בקול כל הברכות. עי"ש. גם בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יא סימן פד) כתב, ונראה שלא יאה להקדים לברך ברכת המזון ושבע ברכות בעשרה, ויצא שכרם בהפסדם, כי ודאי יש בזה קפידת החתן והכלה והמחותנים, ונמצא אפוא שיש בזה כמה חששות חמורות, ודי למבין. עי"ש.

לימוד תורה בליל הנישואין

כתב הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ג הי"ג): מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה, יזהר בכל לילותיו ולא יאבד **אפילו אחת מהן** בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. וכתב הגאון רבנו בן ציון אבא שאול זצ"ל ("אור לציון" - חכמה ומוסר עמ' קפה): **ונראה, שליל הנישואין, אף הוא בכלל מה שכתב הרמב"ם: "ולא יאבד אפילו אחת מהן", שגם בלילה זה צריך ללמוד.** על כן, ישתדל החתן ללמוד אפילו מעט, שכבר אמרו רבותינו (ברכות ה ע"ב): "אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוון לבו לשמים".

[ובדרך אגב, עצה טובה, לכל אדם שיקבע עם אשתו בכל יום לימוד בצוותא כ-10 דקות, במוסר והלכות, ואין ספק שהדבר יגרום להם חיזוק, ויזכו לשלום, שלוה ושמחה].

לשם שמים

יש ללמד את החתן והכלה שיכוונו בזיווגם לשם מצות קונם להביא תולדות לעולם, בנים עובדי השם יתברך, שהגורם הגדול ביותר לחינוך הבנים הוא הכוונה בקיום המצוה, ולא יכוונו חס ושלום למלאות תאוות ליבם, אלא יתגברו על היצר ברגע ההוא לחשוב בקדושה ובטהרה, לקיים מצות הבורא, ולהוליד נשמה קדושה וטהורה. שעל אותה עת אמרו, 'קדש עצמך במותר לך'. (קיא)

אמרו בזוהר חדש, רבי זירא פגש באדם זקן שנשא משא על כתפו, ואמר לו אם יש לך כח לישא משא כבד כזה, ראוי לך לעסוק בתורה. ענה לו אבי ואמי בראו אותי רק להיות סבל. אמר לו מנין לך? אמר לו בשעת המצוה שמעתי אבי אומר לאמי, רוצה אני בבן בעל כח שיביא תבואה מן השדה, והנה אני לפניך נושא משאות. אמרו, אשרי מי שאבותיו הרהרו בדבר טוב. וכן העיד הכתוב על אביו ואמו של שלמה המלך, שהרהרו בדבר טוב, ונתכוונו בו לשם שמים ונולד שלמה, שנאמר עליו: "וישב על כסא ה' למלך". ועיין עוד בהנהגות הזיווג בחוברת "הטהרה בהלכה ובאגדה".

כתב בספר אגרא דבי הילולא (מזמור לתודה עמ' 73): "ועתה ידידי הנעים, חתן הנכבד, ראה גודל מדרגתך בלילה זו, עד שכבודך דוחה כבוד יום טוב [שאם יש לו מלבוש חדש, והגיע החג קודם החופה, לא ילבשהו בחג אלא בחופה], וממילא תבין ותדע גודל קדושתך... ודע בני הנחמד, שכל מלאכי מעלה ושרפים ואופנים וחיות הקודש משתוקקים ומתאווים ומצפים לקבל שפע וחיות מעבודתך הקדושה והנוראה בלילה זו, ואין לערוך ולספר גודל התיקונים העליונים והנוראים שאתה עושה בכל העולמות הקדושים, מה שלא תזכה למדרגה זו שוב בכל ימי חייך. ובזיווגך בקדושה ובטהרה, אתה גורם ייחוד וזיווג קודשא בריך הוא ושכינתיה עד למעלה למעלה... לכן בני היקר שמע בקולי וראה לקדש עצמך בקדושה יתירה ולא תכוון כלל לכבודך ולהנאתך, רק להרבות כבוד המקום ברוך הוא... ואז הקב"ה ישרה שכינתו ביניכם, והשם הקדוש י"ה יאיר על פניכם, ותזכו לכל טוב בזה ובבא, "עין לא ראתה... יעשה למחכה לו". עכ"ד.

להדביק הרצון אצלה ולהכניס ציורה וכל פועלה בלב

כתב בספר החינוך (מצוה תקפב): משורשי מצות "ושמח את אשתו", כי האל ברוך הוא עלה במחשבה לפניו לברוא את העולם, וחפצו שיתיישב בבריות טובות הנולדות מזכר ונקבה שיזדווגו בהכשר, כי הזנות תועבה היא לפניו. על כן גזר עלינו שנשב עם האשה המיוחדת לנו, שנה שלימה מעת שנישא אותה, כדי להרגיל הטבע עימה, ולהדביק הרצון אצלה, ולהכניס ציורה וכל פועלה בלב, עד שכל מעשה אשה אחרת יהיה זר אצלנו. ומתוך כך ירחיק האדם את דרכו מאשה זרה, ויפנה מחשבתו רק אל אשתו, ובזה יוכשרו הוולדות שתלד לו, ויהיה העולם מעלה חן לפני בוראו. ע"כ.

וכתב בספר שבט מוסר (סוף פרק כד): אש אהבתו תוקד בו תמיד לאשתו, ועל ידי כן ינצל מכל הרהוריו, אבל אם יש ביניהם פירוד, יבוא להרהר באחרת חס ושלום.

וכתב הרוקח (הלכות תשובה הלכה כ): זאת תורת השב בכל לבו אל השם, להימנע מכל דבר שהגוף נהנה בהם, כגון ראיית נשים ודיבור עמהם, חוץ מאשתו שישמח בה כשהיא טהורה בכל חשק לבו, ועל כן ימהר ויחיש מלחשוב בנשים אחרות, כי אם על אשת חיקו, ישמח ויגיל בה באהבה בכל עת שחפץ, כי היא שומרתו מן החטא, על כן כל חשק לבו יהיה בה לאהבה ולכבדה, ואז ימצא תאוות לבו בה, והיא תזכה אותו בעולם הזה ובעולם הבא. ע"כ.

שבעת ימי משתה והנהגתם

תקנת משה רבנו

משה רבנו תיקן שבעה ימים של משתה ושמחה לחתן ולכלה.

כן כתב הרמב"ם (הלכות אבל פ"א ה"א), ומקורו טהור מהתלמוד ירושלמי (מסכת כתובות פ"א ה"א). וסמך לזה ממה שאמר לבן ליעקב (בראשית כט כז): "מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם אֶת זֹאת", והיינו שיסיים קודם את שבעת ימי המשתה של לאה מלאים, ואחר כך יתן לו את רחל, וכמובא בתלמוד ירושלמי (מועד קטן פ"א ה"ז), וברש"י שם.

ימי שמחה. ימי ברכה.

בשבעת ימים אלו, ישנם שני דברים: **א.** ימי שמחה. דהיינו שעל החתן לאכול ולשתות ולשמוח עם כלתו הרבה. **ב.** ימי ברכה, דהיינו "ברכת חתנים" - "שבע ברכות" שבסעודות החתן והכלה. ולהלן יבוארו פרטי הדינים בזה. (סימן סב סעיף ו, וסימן סד סעיף א)

החתן דומה למלך

אמרו בפרקי דרבי אליעזר (סוף פט"ז): החתן דומה למלך, מה המלך הכל מקלסים אותו שבעת ימי המשתה, כך חתן הכל מקלסים אותו שבעת ימי המשתה. מה המלך לובש בגדי כבוד, כך החתן לובש בגדי כבוד. מה המלך שמחה ומשתה לפניו כל הימים, כך החתן שמחה ומשתה לפניו כל שבעת ימים. מה המלך אינו יוצא לשוק לבדו, כך החתן אינו יוצא לשוק לבדו. מה המלך אינו עושה מלאכה, אף חתן אינו עושה מלאכה. מה המלך פניו מאירות כאור החמה, כך החתן פניו מאירות כאור החמה, שנאמר "והוא כחתן יוצא מחופתו". (עי' שו"ת יביע אומר חלק ד אבן העזר סימן ח אות א)

בגדי כבוד

מאחר והחתן דומה למלך, ונאמר (ישעיה לג יז): "מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ", על כן מצוה על החתן להתהדר בבגדי כבוד וחג בכל שבעת ימי המשתה, כמו שהמלך לובש בגדי כבוד, ולא כאותם חתנים הלובשים בגדי חג רק בערב כאשר הולכים לסעודה שעורכים לכבודם, וכל היום לבושים בבגדי חול. (קה)

על אחת כמה וכמה, שעל הכלה להקפיד בכל זה, ומכבודה שיקנו לה הוריה כמה בגדים חדשים ומכובדים לשבעת ימי המשתה, ובזה תתהדר לפני בעלה החתן, כי אם הוא המלך אז היא המלכה.

עשיית מלאכה

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סד סעיף א): הנושא בתולה, צריך לשמוח עימה שבעה ימים, שלא יעשה מלאכה, ולא ישא ויתן בשוק, אלא אוכל ושותה ושמח עימה. ע"כ. ומכל מקום, מלאכת דבר האבד, שאם לא יעשה החתן עתה הוא יפסיד, מותר לו לעשות לאחר בקשת מחילה מהכלה. על כן, אם יש חשש שיפטרו את החתן מעבודתו עקב העדרותו בשבעת ימי המשתה, יבקש רשות ומחילה מהכלה, ואז רשאי לעבוד. ומכל מקום, ישים לב ככל היותר לשמח את כלתו כשחוזר

מעבודתו, ואף יתקשר אליה משם כפי האפשר, כדי להראות לה שמחשבתו עליה, ועובד בלית ברירה. (שו"ת יביע אומר חלק ד אבן העזר סימן ח)

מעשה באלמן בעל חנות שנשא בתולה, והיה לו צער להשאר בביתו ולא לצאת לחנות, מפני שהיה זה דבר האבד, והתיר לו הגאון רבי חיים פלאג'י בג' תנאים: **א.** שלא יעשה בעצמו שום מלאכה, ואפילו לכתוב בפנקס ולקבל המעות, אלא לייעץ לפקידים ולהשגיח שם. **ב.** שילך עד חצות היום בלבד, ולאחר מכן ישוב מיד לביתו לעשות סעודה ומשתה עם הכלה, ובהליכתו ובחזרתו שני נעריו עמו. **ג.** רק לאחר קבלת רשות מהכלה. וכל זה דוקא באלמון עם בתולה, ובעיר קטנה ואנשים בה מעט, שאין לחוש שילמדו ממנו חתנים אחרים, משום שאין זה מצוי ורגיל נישואי אלמון עם בתולה. ע"כ. אולם בשו"ת מנחת אלעזר ממונקאטש כתב, שכל שזה דבר האבד וגם הכלה מוחלת, הרי זה מותר, וכן הסכימו האחרונים בלא שאר התנאים הנ"ל.

שותפות בחנות

אם יש לחתן שותפות בחנות עם אדם אחר, מותר לשותף להמשיך לעבוד בכל שבעת ימי המשתה כרגיל. (שו"ת יביע אומר חלק ד אבן העזר סימן ח אות ה)

כתב בשו"ת פרח מטה אהרן, באבל אסרו חז"ל אף לאחרים לעשות מלאכתו, ושלא ישאו ויתנו בממונו, כדי שלא יסיח דעתו מהאבלות שאסור הוא בשמחה. אבל החתן, מעולם לא נאסר לאחרים לעשות מלאכתו, כי אין איסורו אלא משום שדומה למלך, וכשם שהמלך עושה מלאכתו על ידי עבדיו ומשרתיו עושי רצונו, כן החתן רשאי לעשות כן. ובשו"ת זקן אהרן הוסיף, כיון שהחתן מצווה בשמחה ומשתה, אם אתה מונע את שותפו לעסוק במלאכתו, נמצאת ממעט משמחתו. וכתב החיד"א, וזה שנים בהיותי במצרים, הראני הרב הכולל כמהר"א מונסון שכתב תשובה לאסור לשותף, ואני הדל דחיתי ראיותיו, ואמרתי לו שאין ראיותיו מכריעות לאסור. ולמהר"י פראג'י שומעים, שאומר כהלכה להתיר. וכן פסקו עוד אחרונים.

גילוח ותספורת

מותר לחתן להסתפר ולגלח זקנו בכל שבעת ימי המשתה ללא חשש כלל ועיקר. (שו"ת יביע אומר חלק ד אבן העזר סימן ח אות ו)

ההיתר בזה הוא פשוט, כי "מלך ביופיו תחזינה עיניך", ואמרו חז"ל (תענית יז ע"א) מלך מסתפר בכל יום, וכיון שהוא צורך גמור לו להתנאות, בודאי שמותר. זאת ועוד, הלוא גם מלך שאסור בעשיית מלאכה, מסתפר בכל יום, כיון שמלאכה כזו שהיא ליופיו לא אסרו, כן הדין גם בחתן שדומה למלך. וכן מפורש ברמב"ן, המאירי והרא"ש שאפילו חתן שנעשה אבל בתוך שבעת ימי המשתה, מותר לו להסתפר, וכן פסקו הטור ושלחן ערוך (יורה דעה סימן שמב).

כיבוס. גיהוץ. תפירה.

מותר לכלה לכבס ולגהץ בגדים למטרת לבישתם בשבעת ימי המשתה, כיון שהוא צורך גמור שיתנאו בבגדיהם. וכן מותר לה לתפור בגד בביתה לצורך ימי המשתה בהסכמת החתן. וטוב שאחרים יעשו להם. (שם)

בשו"ת מהרש"ם, התיר לכלה לתפור בתוך ביתה בהסכמת החתן, ואף שהחיד"א לא התיר לחתן לעשות מלאכה בתוך ביתו, שם הטעם משום שעיקר מצות התורה על החתן שישמח את אשתו, אבל לכלה בודאי שיודה להתיר, ואין בזה חשש כלל. ע"כ.

לימוד תורה בעיון

לא ילמד החתן תורה בעיון נמרץ בשבעת ימי המשתה, כדי שיהיה מצוי לשמח

את כלתו. על כן, ילמד בדברים קלים כדברי אגדה ופסקי הלכות. וישתף מעט את כלתו, כי בדברים אלו, בודאי שיכולה להבין, ותמצא בהם התעניינות. (החיד"א, חינא וחיסדא. שו"ת יביע אומר חלק ד אבן העזר ס"ס ח. ועיין עוד בחלק ב אורח חיים סימן יח אות ז)

ומה טוב שישננו גם את דיני ההרחקות שבין האיש לאשתו בימים שאיננה טהורה, ואת שאר דיני הטהרה, ובכך יקיימו את המצוה כהלכתה. ועצה טובה ללמוד מתוך החוברת "הטהרה בהלכה ובאגדה" שנכתבה בשפה קלה ונעימה השווה לכל נפש, ומתאימה גם לכלה, וכלות רבות שמחו בחוברת זו כמוצאות שלל רב, כי מתמצתת היא להם את הדברים המעשיים כפי הבנתן, ומשולבת בדברי אגדה נפלאים בשבח מעלת המצוה.

שמירה לחתן וכלה

יש מקפידים שהחתן לא יצא יחידי בלילה, אבל בשעות היום אינם מקפידים, שכיון שיש עוד אנשים ברחוב, אינו נחשב כהולך יחידי. ומטעם זה, יש מקילים אפילו בלילה, כי בזמנינו מצויים אנשים ברחוב גם בלילה. ובני אשכנז מקפידים בזה אפילו ביום. ומכל מקום, בשעת הצורך שאין מי שילווהו, או שהליווי גורם ביטול תורה למלווה, או שהולך לדבר מצוה, כגון להתפלל ערבית בציבור, יכול לצאת יחידי, כי "שומר מצוה לא ידע דבר רע". ובכל אופן, כשהחתן הולך עם הכלה, אינם צריכים ליווי. (שלח. ב"ח ב תקכ)

הטעם שלא ילך יחידי, יש אומרים משום שחתן דומה למלך, ומה מלך אינו יוצא לשוק לבדו, אף חתן אינו יוצא לשוק לבדו. ויש אומרים משום שחתן וכלה צריכים שמירה (ברכות נד ע"ב), כי המזיקים מקנאים בהם שהם שרויים בשמחה, ומתגרים בהם כדי לערבב את שמחתם. ועוד, שיצר הרע מתקנא בהם שנמחלו כל עוונותיהם, וכל מה שטרח להחטיאם, הלכה יגיעתו לריק. (חזו"ע אבלות א יז) [ויש שמקפידים בזה מיום החופה בבוקר, ולדעת הגרש"ז אוירבך יש להקפיד בזה ממוצאי שבת שקודם החופה]. ומרן זצוק"ל היה אומר, שמנהג הספרדים שלא להקפיד על ליווי כל כך. וכן כתב בספר בית חתנים בשם הגאון רבנו בן ציון אבא שאול זצ"ל.

ארבע תעניות

חתן וכלה שבתוך שבעת ימי המשתה שלהם חלה תענית ציבור [י"ז בתמוז, ג' בתשרי - צום גדליה, עשרה בטבת], חייבים להתענות. ואולם, אם חלה התענית בשבת שדחויה היא ליום ראשון, יאכלו לאחר חצות היום, ולא יתענו יותר, מפני שיום טוב שלהם הוא. (חוברת "ארבע תעניות בהלכה ובאגדה")

תענית אסתר

תענית אסתר, אף שחלה בזמנה [י"ג אדר], אינם צריכים להתענות כלל. שהרי לא חמורה תענית אסתר יותר מתשעה באב דחוי, שאפילו בעלי הברית אוכלים בו.

טעם החילוק בין תענית אסתר לשאר תעניות, משום שבשאר תעניות, סיבת התענית היא משום אבלות על חורבן המקדש וירושלים, על כן דוחה האבלות של רבים [של כל ישראל], את השמחה של יחיד [חתן וכלה]. מה גם שהחתן עצמו עושה זכר לחורבן, ואומר: "**אִם אֶשְׁכָּחֵךְ** יְרוּשָׁלִָם תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי **אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי**...", ואיך ישכח את ירושלים ויאכל בתענית שנקבעה על אבלותה?! לא כן בתענית אסתר, שנקבעה זכר לנס שנעשה ביום זה שהתענו, והתקיים בהם (אסתר ט א): "וְנַהֲפוֹךְ הוּא, אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשֹׂנְאֵיהֶם", ואין זה ענין כלל לאבלות החורבן שנאמר שצער הרבים יבטל את שמחת היחיד.

"מִשּׁוּט בָּאָרֶץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ" (איוב א ז)

כתב מרן זצוק"ל: יש להעיר באשר חדשים מקרוב באו, וכבר ביום שלאחר החופה נוסעים החתן והכלה לעיר אחרת [או לחוץ לארץ] למשך כל שבעת ימי המשתה, ובטלים משמחת החופה ושבע ברכות שבסעודות, בהיותם טרודים במסעם, ממקום למקום נדדו הלכו, ולא חפצו בברכה ותרחק מהם. וטוב להוכיח לאנשים יראי ה' לבל ילמדו ממעשיהם, ולהודיעם שאין דעת חכמים נוחה מהם. (שו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן יא אות יא. טהרת הבית ח"א עמוד רצז)

כתב רש"י בספר הפרדס, אין חובה לחתן להיות דר בחופה [בית חתנים], כי אם שבעת ימי המשתה ולא יותר. ע"כ. ומשמע שבשבעת ימי המשתה, צריכים להיות במקומם, ולא לנסוע ממקום למקום. וכבר אמרו חז"ל (ברכות נד ע"ב) שהחתן והכלה צריכים שמירה מן המזיקים. ומלבד זה, יש לשומרם לבל יחטאו לאחר שנאסרה עליו בדם בתולים. ויש להאריך בכל זה. ובשו"ת לבושי מרדכי כתב, על אותם שדרכם כסל למו שלאחר הנישואין נוסעים למרחקים, טוב להתרחק מסעודתם, כי זהו עצת חטאים בעוונות הרבים, שאיך ינצלו מקריבות בזמן ספירתה לאחר ביאת מצוה, ודרכי הצניעות רחוקות מהם. ומה בידינו לעשות, כי לא ישמעו לקול מורים. עי"ש.

השתתפות חתן וכלה בשמחה אחרת

יש מקפידים שחתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה, לא ישתתפו בחתונה אחרת, מחשש לעין הרע שיראו שני חתנים או שתי כלות יחד. ומרן זצוק"ל היה מייעץ לחוששים לזה, שיחליפו סיכה [או סוכריה] הכלה עם הכלה, ובזה מראות שאינן מקפידות זו על זו, ולא יחושו יותר. וברור שכל שיש הכרח בדבר, יכולים ללכת, וזכות המצוה תגן בעדם, ו"שומר מצוה לא ידע דבר רע". (מג. חופת ציון עמ' תנז)

בתוך ארבעים יום – מה שיש מקפידים שחתן וכלה בתוך ארבעים יום לחופתם, לא ישתתפו בחתונה אחרת, אין לזה שום מקור ולא שורש ולא ענף בדברי רבותינו ז"ל, וחלילה להמנע מלקיים מצות שמחת חתן וכלה, מחמת הבלים ואמונות תפלות שכאלו. ועיין בספר חופת ציון (עמוד תנה) שכתב דברים נמרצים בזה. ושפתים ישק, משיב דברים נכוחים.

כתב בשו"ת יביע אומר (חלק י יורה דעה סימן נח, על שו"ת רב פעלים ח"ב אות כב): והנה האיש הנבון והמשכיל בתורת השם, יש לו להתרחק מכל דברי הבל והזיות שנהגו בהן נשים מחוסרות הדעת, וכגון אלו שאומרות, שיולדת תוך ארבעים יום לא תכנס לבית חתן וכלה, פן תגרום שהכלה תהיה עקרה, וכן להיפך בכלה הנכנסת לבית יולדת. וכן כל כיוצא בזה, שאינם אלא פטפוטי נשים סכלות מחוסרות דעת. ויתכן מאוד שלמדו כן מן השכנות בחוץ לארץ אשר לא מבני ישראל הנה. וכבר כתב הרמב"ם (פי"א מהלכות עבודה זרה הט"ז) שאין ראוי לישראל שהם עם חכם ונבון להימשך אחר ההבלים וההזיות של הגוים, וכל המאמין בלבו בדברים אלו, וחושב שהם אמת ודברי חכמה, אלא שהתורה אסרתם, אינו אלא מן הסכלים והטפשים, והוא בכלל הנשים והקטנים מחוסרי הדעת, שאין דעתם שלימה, אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת יודעים שאינם דברי חכמה אלא תוהו והבל שנמשכו בהם חסרי הדעת, ומפני כך הזהירה התורה: "תמים תהיה עם ה' אלהיך". ע"כ. גם בשו"ת משפטי עוזיאל כתב, ששמע מה שאומרים בנוגע לחתן וכלה שנכנסים לבית היולדת, וכנ"ל. והם דברי שוא ותפל, שאין בהם ממש, וצריך להתרחק מהם, ומה גם שאמונות תפלות אלו גורמות לריב ומדנים בין משפחות ישראל, ומעשים בכל יום עינינו הרואות שמבקרות יולדות וכלות אשה את רעותה, ואינן נפגעות במאומה, ואין שטן ואין פגע רע. לכן אסור להעלות על הדעת הזיות תפלות אלו, ויש לפרסם שדברי הבל הם. לא ירעו ולא ישחיתו. עי"ש. ודברי פי חכם חן. וכן כל הדברים שיוצאים מההיקש הטבעי והשכלי, יש להרחיקם כמטחוי קשת. וכמו שכתב הרמב"ם במורה נבוכים. ע"כ.

☜ תפילות וקריאת התורה

תפילה בציבור

על החתן להתפלל את כל התפילות בבית הכנסת בציבור, לרבות תפילת שחרית שלמחרת יום חתונתו.

במדרש משלי על הפסוק (לא א): "דִּבְרֵי לְמוּאֵל מֶלֶךְ, מַשָּׂא אֲשֶׁר יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ, מַה בְּרִי וּמַה בַּר בִּטְנִי", אמר רבי ישמעאל באותו הלילה שהשלים שלמה את בניית בית המקדש, נשא את בת פרעה. וכיצד עשתה לו בת פרעה? כמין פרוכת שטחה לו למעלה ממיטתו, וקבעה בה כמין כוכבים ומזלות, כל זמן שהיה רוצה שלמה לעמוד, היה רואה את הכוכבים והמזלות, והיה ישן לו עד ארבע שעות. והיו ישראל עצבים, שהיה יום חנוכת בית המקדש, ומפתחות בית המקדש היו תחת מראשותיו, ולא היו יכולים לעשות מפני שהיה ישן, והיו מתייראים להקיצו מפני אימת המלכות. הלכו והודיעו לבת שבע אמו, והלכה היא והקיצתו והוכיחתו. זהו שנאמר "מַשָּׂא אֲשֶׁר יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ, מַה בְּרִי [בני]...", מה זאת עשית והגדת שאתה בני ולא בן אביך, שהכל יודעים שאביך צדיק גמור היה, ואם אתה רשע יאמרו אמו גרמה לו. (מדרש ורש"י שם)

וידוי

ציבור המתפללים עם החתן, בשבעת ימי המשתה, אין אומרים וידוי. (שלחן ערוך אורח חיים סימן קלא סעיף ד)

חתן שהתפלל עם הציבור, והוכרח לצאת בחזרת השליח ציבור, אין אומרים וידוי. (ה"ב ו תטז)

ציבור המתפללים ונוכח שם החתן כשיושב ולומד לעצמו, אף שאינו מתפלל עימהם, אינם אומרים וידוי. (כתב בבית חתנים (ב תסג) שכן פסקו חינא וחיסדא, שער המפקד, המהרש"ם. והעיד בזכרונות אליהו שכן המנהג. וכן שמע מהגרב"צ אבא שאול שכן המנהג פשוט, וכן פסק בהליכות שלמה אוירבך).

עליית החתן לתורה

נוהגים להעלות את החתן לספר תורה בימים שני וחמישי. (קט)

עליית ראשון – אם אין כהן בבית הכנסת, יעלו את החתן לעליית ראשון. (קט)

כן כתב הפרי חדש, על פי מה שאמרו בגמרא (מסכת מועד קטן כח ע"ב): מנין לחתן שמיסב בראש, שנאמר "כחתן יכהן פאר", מה כהן בראש אף חתן בראש. דתנא רבי ישמעאל "וקדשתו" לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון.

ירבו שמחות – בימי שני וחמישי, אם נמצאים בבית הכנסת כמה בעלי שמחה, כגון חתן, אבי הבן וכדומה, אין לעלות עולה נוסף כדי לכבד את שניהם, אלא יעלה החתן בלבד שהוא עדיף מכולם, מפני שדומה למלך. ואולם, רשאים לבקש מהכהן שיצא בתחילת הקריאה חוץ לבית הכנסת, ויאמרו "אין כאן כהן, יעמוד ישראל במקום כהן", ואז יעלה החתן וגם אבי הבן. ואמנם, אם אין עשרה אנשים מבלעדי הכהן, או שהכהן מסרב לצאת, יאמרו "אף על פי שיש כאן כהן, יעמוד ישראל במקום כהן בכבוד". (קי. "סדר היום בהלכה ובאגדה" עמ' 201)

תיקון חצות

החתן עצמו או אחרים הנמצאים בביתו, אין אומרים "תיקון רחל" אלא "תיקון לאה" בלבד. (חזו"ע ארבע תעניות עמוד קכט. ה"ב ח"א עמוד י. ב"ח ב תסז)

סליחות

יש מי שאומר שהחתן והכלה רשאים להשתתף באמירת סליחות בחודש אלול ובעשרת ימי תשובה, ואף לומר את הוידוי עם כל הקהל, ורק לא יאמרו נפילת אפים - "לדוד אליך". והטעם בזה, מפני שאין אמירת הסליחות דומה לתפילה שנפטרים כל הציבור מלומר וידוי, כי התפילה היא העיקר והוידוי הוא נלווה אליה, על כן כאשר החתן פטור מוידוי נגררים אחריו כולם. לא כן בסליחות, שעיקרן לעורר את האדם לתשובה, והוידוי הוא אחד מעיקרי התשובה, ולא כדבר הנלווה לסליחות. (הגרב"צ אבא שאול. ב"ח ב תסו. ועיין בשו"ת שבט הלוי חלק ד סימן נד אות ה) ואף שכבר נמחלו עוונותיהם של החתן והכלה, בכל זאת שייכת אצלם אמירת הסליחות, כי חלק נכבד מתהליך התשובה הוא גם ההתעוררות על תיקון המעשים, והקבלה לעתיד.

דיני שבע ברכות בסעודות

ברכת חתנים

מצוה מן המובחר לערוך סעודה בכל יום משבעת ימי המשתה, כדי לברך ולשבח לשמו יתברך בברכת חתנים כתקנת חז"ל. ולא כאותם המזלזלים ונוהגים בימים אלו כימי חול, ועליהם נאמר (תהלים קט יז): "וְלֹא חָפֵץ בִּבְרָכָה וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ". (רצז)

המנהג כיום שקרובי ומכרי החתן והכלה והמשפחות, עורכים את סעודות ימי המשתה בכל ערב, וכן ראוי ונכון לעשות. ולדעת רבים מהפוסקים, העושה כן מקיים כמה מצוות מהתורה כגמילות חסד ועוד, וכמבואר לעיל (עמודים 135, 228). וישנה בכך מעלה גדולה, עד כדי כך שאם יש צורך, רשאי אפילו אבל בתוך י"ב חודש, לערוך סעודת שבע ברכות בביתו, ורשאים אף לנגן בכלי זמר. (חוברת "האבלות בהלכה ובאגדה" עמוד 268)

גאון עוזנו רבנו יוסף חיים (שו"ת רב פעלים חלק ד אבן העזר סימן ו) נשאל: האם חייב החתן בכל שבעת הימים להביא עשרה לביתו, כדי לברך שבע ברכות? **תשובה:** כיון שברכת חתנים בעשרה למדנו מבועז כשנשא את רות, והרי בועז לא לקח עשרה אלא בעת הנישואין, לכן אין חיוב אלא בעת הנישואין. וכן כתב הלבוש. ודבר זה הוא פשוט ומדוקדק מלשון חז"ל בגמרא (כתובות ז סע"ב) 'מברכים ברכת חתנים בעשרה כל שבעה, והוא שבאו פנים חדשות'. נמצא, שאין חיוב לחזר אחר פנים חדשות אלא שאם הזדמן שבאו, יברך. וכן כתב בארחות חיים. וכן מבואר שם בגמרא שכן נהגו החכמים. על כן, אם זה החתן אין לאל ידו להרבות בהוצאות להזמין עשרה לביתו בכל סעודה כדי לברך שבע ברכות, אינו מחוייב לדחוק עצמו לעשות כן, כי אין זה אלא למצוה מן המובחר. אבל אם יש לאל ידו להרבות בהוצאה, בודאי למצוה גדולה תחשב לו לעשות סעודת מריעות לחתונתו בהזמנת עשרה, לברך ולשבח לשמו יתברך בשבע ברכות של חתנים, ורק צריך שיהיה בכל סעודה פנים חדשות. ע"כ.

החתן בוצע

בכל סעודות החתן והכלה, מכבדים את החתן לברך ברכת 'המוציא', כדי להוציא את המסובים ידי חובתם, אף שיש שם גדולים וטובים ממנו. ונהגו שאופים חלה גדולה הדורה, ועליה בוצע החתן. [ואולם אם החתן עם הארץ, יברך כל אחד לעצמו.]

כן מבואר מהגמרא (ברכות מז ע"א), שכאשר רבה בר בר חנה חיתן את בנו, ישב עימו קודם לכן, וביאר לו את הלכות בציעת הפת. וכתב רש"י: הקדים רבה לישב על השלחן ולשנות לבנו הלכות סעודה, "לפי שהחתן רגיל לבצוע, והיה מלמדו היאך יעשה". וכתבו התוספות שם: וכן עשה רבנו שמשון בחופה אחת שבצע החתן וברך 'המוציא', והיה בוצע רבנו שמשון הפת שהיתה לפניו ואוכל. (והובא גם בבית יוסף אורח חיים סימן קסז אות טו)

התנאים לשבע ברכות

לבני ספרד, אין לברך שבע ברכות בסיום ברכת המזון אלא בהצטרף ג' התנאים הבאים: **א.** עשרה אנשים. **ב.** שתי פנים חדשות. **ג.** בית החתן. [ואז מביאים שתי כוסות יין, אחת לברכת המזון ואחת לשבע ברכות, וכמבואר לעיל (עמוד 246)], אבל כל שחסר אחד התנאים, מברך המזמן על כוס אחת ברכות 'הגפן' ו'אשר ברא'. על כן, סעודה הנערכת בבית הורי החתן או הורי הכלה, ויש שם עשרה אנשים ושתי פנים חדשות, לא מברכים שבע ברכות אלא ברכת 'אשר ברא', כיון שאין זה בית החתן. (שא)

אולם, למנהג בני אשכנז, די בעשרה אנשים ובאדם אחד לצורך פנים חדשות, כדי לברך שבע ברכות, אף שאין זה בית החתן.

להלן נבאר את פרטי דיני ג' התנאים הנ"ל:

☜ עשרה אנשים

אין לברך שבע ברכות אלא דוקא כשיש עשרה אנשים גדולים. ואף על פי שבסתם זימון של עשרה, מצטרף קטן אחד למנין העשרה (כמבואר בשלחן ערוך אורח חיים סימן קצט ס"י), מכל מקום לענין שבע ברכות, צריך שיהיו עשרה גדולים דווקא, ככל דבר שבקדושה. וכל שכן שאשה אינה מצטרפת לעשרה. (הרמב"ם הלכות אישות פ"י ה"ה. שו"ע סימן סב ס"ד)

☜ פנים חדשות

לא השתתפו בסעודות – "פנים חדשות", היינו בני אדם שלא השתתפו באחת מהסעודות של חתן וכלה אלו, ואפילו שהיו בחופה ושמעו את הברכות, כל שלא אכלו שם עד עתה, הרי הם נחשבים כפנים חדשות. וכתב מרן השלחן ערוך (סימן סב סעיף ז) שכן פשט המנהג כדעת הרא"ש ולא כהרמב"ם. (שכ)

אחד או שנים – למנהג בני ספרד, צריך שיהיו לפחות שני אנשים. ולמנהג בני אשכנז, די באדם אחד.

כתב הרמב"ם (הלכות ברכות פ"ב ה"י), הברכה שמוסיפים בבית חתנים, היא ברכה אחרונה משבע ברכות של נישואין... ואם היו פנים חדשות, מברכים בשבילם אחר ברכת המזון שבע ברכות, כדרך שמברכים בשעת נישואין, 'והוא שיהיו עשרה', וחתנים מן המנין. ע"כ. והנה, יש שהבינו בדעת הרמב"ם שמצריך שכל העשרה יהיו פנים חדשות. אך זה אינו נכון, וכמו שבאר רבנו אברהם בן הרמב"ם בתשובה: ומה שנוגע לפנים חדשות בבית חתנים, נראה מדבריכם שאתם חושבים שמה שכתב אבא מארי זצ"ל בחיבורו 'והוא שיהיו עשרה', עניינו עד שיהיו פנים חדשות עשרה, ורק אז יברכו שבע ברכות בברכת המזון. מי שחושב כך טועה, כי הוא ז"ל לא רצה לומר בדבריו אלא שהנאספים לברכה יהיו עשרה. ויתבונן נא לדבריו ז"ל שכתב 'וחתנים

מן המנין', והרי החתנים אינם פנים חדשות. וגדר פנים חדשות, לפי מה שנמסר בשם אבא מארי זצ"ל בענין זה, לא פחות משנים, כי "פנים" לשון רבים, והפחות של רבים לפי ההלכה שנים. וכן משמע מחיבורו שכתב 'אבל אם היו האוכלים אחרים... מברכים בשבילם שבע ברכות', ומובן "אחרים" רבים, ולכל הפחות שנים. וזולת אבא מארי זצ"ל, סבורים שגם אם רק אחד פנים חדשות, מברכים בגללו שבע ברכות. והוא זכר קדוש לברכה, לא הסכים לזה. ע"כ. ובאמת, שיש ראשונים שחולקים שפנים חדשות היינו אדם אחד, וכן מנהג בני אשכנז. אך כתב בסידור בית עובד, שמנהג בני ספרד להצריך שתי פנים חדשות, ואפילו שלא מרבים בסעודה ומשתה בשבילם. וכן כתב בפני יצחק אבולעפייא, ושכן נהגו ברוב המקומות אשר דרכתי בהם. ובשו"ת רב פעלים (חלק ד אבן העזר ס"ס ו) כתב, ופה עירנו בגדאד, המנהג פשוט להקפיד שיהיו שנים ולא די באחד. וכל אלו הם דברים פשוטים. עי"ש. (שו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן יא אות ג, ה, יב)

ריבוי הסעודה – למנהג בני אשכנז, אין נחשב פנים חדשות, אלא באדם חשוב שמרבים בסעודה ומשתה לכבודו. אבל למנהג בני ספרד, כל אדם נחשב פנים חדשות, אף שאין מרבים לכבודו בסעודה. (שו"ת יביע אומר ח"ג אבן העזר סימן יא אות ה, יב)

מנהג אשכנז כדעת התוספות והרא"ש ועוד. ומנהג ספרד כדעת הרמב"ם, שמבואר בדבריו שאין צריך שירבו בשבילם. וכן כתבו הראנ"ח, פרי האדמה, ערוך השלחן, בית עובד ועוד. וכתב בספר חופת חתנים, שכן מנהג ליוורנו. ובספר חינא וחסדא כתב, שהמנהג לברך שבע ברכות אפילו על סתם אורחים שלא באו מחמת החתונה, ואפילו הם זרים ובמקרה סעדו שם, ואפילו הם עניים. וכתב רבנו יוסף חיים (שו"ת רב פעלים חלק ד אבן העזר סימן ו), וצריך שלא יהיו הפנים חדשות מאותם הבזויים שבני החופה קצים בהם, ויושבים על השולחן לאכול על אפם ועל חמתם, ולא נוח להם כלל, כי אלו אינם חשובים פנים חדשות לברך בעבורם שבע ברכות. ע"כ.

קטן. אשה – אין להחשיב פנים חדשות אלא דוקא איש גדול למעלה מגיל מצוות, אבל אשה או קטן, אינם נחשבים לפנים חדשות, ואפילו יש עשרה בלעדיהם, לא מברכים שבע ברכות.

הגר"ח פלאג'י נשאל, במעשה שבא קטן לבית חתנים, והיה חשוב ובן גדולים, והרבו בסעודה בשבילו, והוא פנים חדשות, האם יברכו שבע ברכות או לא? **תשובה:** כתב הריטב"א בשם התוספות, שלא נחשב פנים חדשות אלא כשבא אדם חשוב. ואשה, אף על פי שהיא חשובה, כיון שאינה ראויה להצטרף לעשרה לברכת חתנים, אינה נחשבת פנים חדשות. ומבואר שרק מי שמצטרף לעשרה, יכול להיחשב לפנים חדשות, וממילא הקטן שלא מצטרף לעשרה, לא נחשב פנים חדשות. וכן כתבו כמה אחרונים. (שו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן יא אות י)

שבת קודש – סעודות הלילה והבוקר של שבת, נחשבות במקום פנים חדשות, ואין צורך לחזר אחר שני אנשים שלא היו בסעודות. אבל סעודה שלישית, אינה נחשבת כפנים חדשות.

אמרו במדרש אגדה, "מזמור ליום השבת - אמר הקב"ה פנים חדשות באו לכאן, נאמר שירה". ומכל מקום, דוקא בשתי הסעודות הראשונות שהן חשובות יותר, שיש דרך להרבות בהן בשמחה ובמנות מכובדות, והן חובה באכילת פת. אבל לא בסעודה שלישית, שיש אומרים שאין חובה לאכול בה פת, ויוצא ידי חובה במיני מזונות, בשר ויין. (תוספות והרא"ש. בית יוסף) וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן סב ס"ח): שבת ויום טוב ראשון ויום טוב שני, נחשב כפנים חדשות בסעודת הלילה ושחרית, אבל לא בסעודה שלישית, וכן פשט המנהג.

פורים – יום פורים אינו נחשב לפנים חדשות. שמכיון שאין חובה לאכול פת בסעודת פורים, הרי דינו כסעודה שלישית. (שיירי טהרה. שכ)

☜ בית חתנים

"בית חתנים" הוא בית החתן והכלה שדרים בו ושם עיקר שמחתם, כי שם הם מרגישים פתיחות ושיחרור יותר, שיכולים לדבר ולצחוק כל צרכם, לא כן במקום אחר שאינם משוחררים כל כך, וכלשון רש"י (מסכת סוכה כה ע"ב): "ובוש לשחק [לצחוק] עם כלתו", וביאר הט"ז (סימן סב סק"ז), שבוש החתן מלשחק עם כלתו בסוכה, לפי שהיא פתוחה תמיד כל היום והכל רואים אותם, לא כן בבית המיוחד לו ולכלתו שיוכל לשחק עמה בעת שבני אדם פונים ממנו. ע"כ. ובאמת שכך הוא טבע האדם להתנהג בביתו בשיחרור יותר, אפילו כשנמצאים שם בני אדם אחרים, מה שלא היה מתנהג בבית אחרים, מחמת שלא נעים לו.

וכיון שעיקר תקנת חז"ל בשבע ברכות היא על השמחה, וכלשון הר"ן, "שברכת חתנים נתקנה על שמחת לבו של החתן", לכך לא תיקנו אלא בביתם שהשמחה היא גדולה, מה שאין כן בבית אחר או באולם, אין מברכים שבע ברכות. וזאת לבד ממה שפעמים רבות אין החתן והכלה מכירים בכלל את האורחים הבאים לכבודם, ואין להם שמחה עימם כל כך, וכגון שהסעודה מתקיימת בבית אחי הכלה שגר בעיר אחרת, וצריכים הם להטלטל מעיר לעיר, או שמתקיימת בבית חבר אבי החתן או אבי הכלה, ומזמינים אנשים מבית הכנסת או מהעבודה, וברגע האחרון גם את השכן הסמוך, כדי להשלים מנין, "ולשמחה מה זו עושה".

וכן פסקו גדולי דורנו לבני ספרד, ומהם: מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף, מורנו ורבנו הגאון רבי בן ציון אבא שאול, הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך, הגאון רבי יוסף שלום אלישיב ועוד. (ב"ח ב שעו, שעט)

כתבו התוספות, אם יצא החתן מחופתו וכלתו עמו והולכים לאכול בבית אחר, אין מברכים ברכת חתנים, כיון שאין שמחה אלא בחופה. וכן אמרו בגמרא, מברכים ברכת חתנים בבית חתנים, משמע דוקא במקום חופה שהוא בית חתנים, שהוא מקום עיקר ישיבת החתן והכלה, ולא מקום העשוי לאקראי בעלמא. ע"כ. ומבואר יוצא מדבריהם, שאין לברך שבע ברכות אלא בבית החתן שזה עיקר דירתו, אבל אם עורכים לו סעודה בבית אחר, אפילו יהיה בית הוריו או הורי הכלה, כיון שזו סעודת אקראי, ועיקר ישיבתו היא בביתו, אין לברך שם שבע ברכות. וכן דעת האור זרוע בשם ריב"א, הראב"ד, הרשב"א, הרמב"ן, הריטב"א והמרדכי. וכן כתב המאירי בשם קצת מפרשים. וכן למד הבית יוסף בדעת הרא"ש.

אולם המאירי כתב, אם אחרים מזמינים את החתן ועושים לו סעודה בביתם לכבודו, יראה בזה כאילו הוא מתקין לו סעודה לשם, ומברכים. וכן כתב הר"ן, נהגו עתה לברך ברכת חתנים בכל אחד מבתי החתונה כל זמן שהחתן או הכלה שם. וכן פסקו מהר"ם מרוטנבורג, הגהות מיימוניות, ארחות חיים, ושבולי הלקט. ואולם הר"ן סיים: ומכל מקום יש לחוש לדברי רבותינו בעלי התוספות.

והנה מרן בשלחן ערוך (סימן סב ס"ה) פסק, מברכים ברכת חתנים בבית חתנים אחר ברכת המזון בכל סעודה וסעודה. וכן כתב בסעיף י', אם יצא החתן מחופתו אפילו כלתו עמו והולכים לאכול בבית אחר, אין אומרים שם ברכת חתנים. ומבואר שפסק כדעת התוספות ועוד, שאין לברך ברכת חתנים אלא בבית חתנים. וכן מבואר בבית יוסף (סימן סב) שכתב, ומה שכתב הרא"ש "לפעמים שהולכים החתן והכלה לעיר אחרת, צריך לברך ברכת חתנים", אינו סותר למה שכתוב בפסקי התוספות: "כשהחתן הולך עם כלתו לעיר אחרת, אין לברך אלא בבית חתנים". כי אפשר שהתוספות דיברו כשהולכים לעיר אחרת לטייל ודעתם לחזור לביתם בתוך שבעה, אבל הרא"ש דיבר כשהולכים להתיישב ולדור באותה עיר אחרת. ע"כ. ומפורש, שכל שדעתם לחזור לביתם, אין זה נחשב כבית חתנים, ורק כשעברו לבית דירתם, הרי זה בית חתנים ויברכו שם שבע ברכות.

ואמנם הט"ז רצה לחלק בין זמנם לזמנינו, כי דוקא בזמנם שהחופה היתה מקום עיקר ישיבת החתן והכלה, וכמו שנהגו באשכנז לעשות אפריון לכבוד החתן והכלה בחדר שמתייחדים שם, ואין לזרים איתם רק בעת שמשמחים אותם, בזה אמרו שאין שמחה אלא בחופה כי השמחה היתירה נמצאת שם בביתם יותר משאר בתים, ולא במקום אחר שבוש לשחק עם כלתו. אבל עכשיו שאין קוראים חופה אלא למה שמקדשים מתחת לטלית הפרוסה על גבי כלונסאות, אין שום מעלה לבית שעושים בו סעודת הנישואין יותר מבתים אחרים. על כן יש לברך ברכת חתנים בכל בית שעושים בו סעודה לכבוד החתן והכלה. ע"כ. וכן הוא מנהג בני אשכנז.

ואף שיש לפלפל בדברי הט"ז, כי מה איכפת שהיום אין חופה ואפריון כימי קדם, הלוא סוף סוף כמו שאז לא היה החתן בוש לשחק עם כלתו בחופה כבשאר בתים, כן היום אין החתן בוש לשחק עם כלתו בביתם כבשאר בתים, ונמצא שעדיין השמחה גדולה יותר בביתם. והמקום שבו עושים את סעודת הנישואין, יש בו מעלה יותר, כמו שכתב הרדב"ז, כי עיקר השמחה היא שם שהכל עסוקים לשמחם, וכמובא לעיל (עמוד 246).

ועל כל פנים, מאחר וסוף סוף מרן השלחן ערוך לא חילק כהט"ז, ולדעתו לעולם אין מברכים שבע ברכות אם לא בבית החתן, בודאי שאין לנו כח לחוקק בספר כהלכה פסוקה לברך ברכת חתנים בכל מקום, כאשר מפורש בכמה ראשונים שהחופה היא מקום ישיבת החתן והכלה ולא מקום העשוי לאקראי בעלמא. וסעודות שעושים בזמנינו בכל יום במקום אחר, אין לך אקראי גדול מזה.

וכל הנמצא בעניינים, יודע שהרבה פעמים מאחרים המוזמנים לסעודה, והחתן והכלה יושבים ומצפים, ובעל הבית דוחק ומנסה להשיג מי שישלים מנין, ופעמים אף מתדפק על פתחי השכנים כדי שסוף סוף ימָצאו כמה בני אדם ויוכלו להתחיל בסעודה. ופעמים שהחתן והכלה מגיעים באיחור רב, ואחר כך כמובן ממהרים כדי שלא להטריח את המוזמנים שטרחו ובאו ממרחקים והמתינו זמן רב, ואיך נוכל להגדיר סעודה זו כסעודה במקום חופה שהשמחה שם גדולה, ומחמת כן לברך שבע ברכות. גם שכיח ומצוי מאוד שרבים מהמוזמנים לא מכירים זה את זה, וחלקם אינם מצד החתן ולא מצד הכלה, אלא חברים ומכרים של בעל הבית שבאו להשלים מנין, וברור שבמצבים אלו, אין ריבוי שמחה כל כך.

זאת ועוד, הלוא בפירוש כתב מרן בשלחן ערוך (סימן סב ס"ז) שדוקא אם הולך החתן לגמרי לבית אחר **וכל חבורתו עמו**, אז נעשה אותו הבית עיקר, ומברכים שם שבע ברכות. והלוא למציאות של היום, הולכים החתן והכלה **לבדם**, והיאך יברכו שם נגד המפורש בשלחן ערוך. ובלאו הכי, כתב מרן החיד"א שבימינו לא שייך דין זה של בני החבורה שבאים עימו, שהרי השמחה התמעטה ואין בני חבורה קבועים שמשמחים את החתן בכל יום, כפי שהיה מצוי בזמנם. וזו לשונו (שו"ת חיים שאל חלק ב סימן לה אות ד): והדבר פשוט וברור שבני החופה הם אותם האוכלים בבית החתונה כל שבעת ימי החופה ימים ולילות עם החתן והכלה, ואלו קראו בשמותם 'בני החופה'. אבל אלו הקרואים והולכים בסעודה אחת ולא יותר, ולמחרת קראו שם אחרים לסעודה, וכן על זה הדרך, אינם נקראים בני חופה, שכל אנשים דיין שעתן בסעודה אחת. ע"כ. ואם כך אמר הרב לפני כ-250 שנה, על אחת כמה וכמה בדורנו זה, שהתמעטו הלבבות וערבה כל שמחה. על כן, בודאי שאין לנו לזוז ממרן השלחן ערוך ולשנות הוראתו מכח סברות וחילוקי חילוקים, ובפרט בענייני ברכות שאפילו נגד מרן אומרים 'ספק ברכות להקל', כל שכן כאן שזו דעת מרן. וכל יודע ספר ומודה על האמת, יודה שכך דרך הפסיקה הצרופה לחשוש לספק ברכות, ולא להרבות בברכות מכח סברות וחילוקים. (שא. ב"ח ב שעא. הרה"ג רבי יורם מימון, אור תורה כסלו תשנ"ד)

והנה הגדיל לעשות אחד מהמחברים בזמנינו וכתב בלשון מליצית למשוך את לב הקורא, וזו לשונו: וכמו צער בנפשי בראותי מבני עמי **שפוגמים את שמחת הנישואין שלהם** בהיפקד מהם הברכות שתיקנו חז"ל על שמחתם של חתן וכלה, **והוא חסרון גדול בשלימות השמחה, וזה ללא שום טעם והכרח בעולם כלל.** ודע והבן, שדבר גדול הוא לברך שבע ברכות בסעודות שעושים לכבוד החתן והכלה משך שבעת ימי המשתה, והמה הודאה להשם יתברך, **ועיקר אופן הבעת**

השמחה שתיקנו חז"ל, ומעוררים מקורות השפע להמשיך על ידן קדושה וטהרה, ברכה והצלחה, לכל אורך ימי חייהם של הזוג יחד. ע"כ.

ולא ידעתי לפרש שיחתו במה שכתב, **"שפוגמים את שמחת הנישואין בהיפקד מהם הברכות... והוא חסרון גדול בשלימות השמחה... ועיקר אופן הבעת השמחה שתיקנו חז"ל"**, ונראה מדבריו כאילו שכל שמחת החתן והכלה היא רק באמירת הברכות, ולא בשירה וזימרה ובשבחי החתן והכלה וכמבואר לעיל, ואוי אם יחסרו מספר ברכות, הלוא יהיה זה חסרון גדול בשלימות השמחה???! וזאת לבד ממה שפעמים רבות, עת אשר הגיע עידן כיבודי הברכות, כבר רבים מהמסובים עזבו את הסעודה ונמים את שינתם, ולשמחה מה זו עושה???! אתמהה.

ומה שכתב **"וזה ללא שום טעם והכרח בעולם כלל"**, לא ידעתי עוז דיבורו בזה, וכי דעתם של הראשונים שהוזכרה לעיל, וגדולי דורנו: מרן, הרב בן ציון אבא שאול, הרב אוירבך, הרב אלישיב ועוד, אין בדבריהם "שום טעם והכרח בעולם כלל"???! פלא.

ומה שכתב "ומעוררים מקורות השפע להמשיך על ידן קדושה וטהרה, ברכה והצלחה...", לא ירדתי "לעומק" דבריו, וכי זוג אשר חרדים לדבר השם זו הלכה, ויראים לנפשם שמא יכשלו בעוון הזכרת שם שמים לבטלה, שעליו אמרו חז"ל (שבועות לט ע"א) שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה בהר סיני "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא", ועושים כדעת רבותיהם ולא מברכים שבע ברכות, וכי הם לא יזכו להמשיך שפע קדושה וטהרה וברכה והצלחה וכו'???! ועיין בלשונו הטהורה של האדמו"ר הקדוש מתולדות אהרון (זכור לאברהם סימן סד סוף אות נז) שכתב: **"וידוע שהדר גאונו התגורר הרבה אצל כבוד קדושת האדמו"ר מבעלז זצ"ל וראה איך שהיה זע וחרד אף מספק ספק ספיקא של חשש ברכה לבטלה, ואיך פוסק להם לברך, ומה יזיק לחתן אם לא יברכו בשבילו שבע ברכות, ואין לברך מכח ספק ברכה לבטלה"**. [ואמנם, יש להעיר רבות בתורף דבריו של אותו מחבר, אך כידוע, כי בחיבורים אלו אין דרכנו להאריך בתשובות להשגות, וכבר בארנו לעיל בקצרה הטעם הנכון למנהגנו, ושכך נהגו כל גדולי הדור הקודם הספרדי, ולא כמו שכתב שם שמנהג הספרדים לברך כל הברכות, ועל הכל ש'ספק ברכות להקל'. ודי בזה למבין.]

שכירות – אולם שמחות או חדר אוכל של מוסד ששכרוהו לסעודת החתן והכלה, אינו נחשב כבית חתנים, ומברכים שם רק ברכת "אשר ברא". (שטז. ב"ח ב שעו)

דירה זמנית – בית שהושכר לחתן ולכלה או שנמסר להם בחינם לדור בו במשך שבעת ימי המשתה, הרי זה נחשב ביתם לענין זה, כי שם עיקר השמחה שמרגישים החתן והכלה טוב, ואין צריך דוקא בית שידורו בו לתקופה ארוכה. (ב"ח ב שעא. ועיין בשלחן ערוך סימן סב סעיף י)

מתגוררים בבית ההורים – חתן וכלה המתגוררים בבית הורי החתן או הכלה, וזהו מקום מגורם לתקופה מסויימת לאחר הנישואין עד שיחסכו מעות ויקנו דירה, הרי זה נחשב בית חתנים, ומברכים שם שבע ברכות. (ב"ח ב שעא)

כמו כן, חתן וכלה שנישאו בארץ ישראל, ולאחר שבעת ימי המשתה הם טסים לחוץ לארץ כי שם ביתם, ובינתיים בשבוע זה הם גרים בבית ההורים, הרי זה נחשב בית חתנים ומברכים שם שבע ברכות. (ב"ח ב שעא)

נסעו לעיר אחרת – חתן וכלה שנסעו בתוך שבעת ימי המשתה מביתם לעיר אחרת, באופן ששם יהיה מקום מגוריהם באותם ימים עד לאחר שבעת ימי המשתה, הרי ביתם זה נחשב כבית חתנים ומברכים שם שבע ברכות.

לדוגמא: חתן וכלה שביתם בירושלים עיר הקודש, אך מאחר והמשפחה מתגוררת בחיפה ושם יערכו את סעודות שבע הברכות, לכן דרים הם בימים אלו בדירה בחיפה, הרי זה נחשב להם בית חתנים ומברכים שם שבע ברכות.

כתב הבית יוסף (סימן סב), מה שכתבו התוספות "כשהחתן הולך עם כלתו לעיר אחרת, אין לברך", אפשר שדיברו כשהולכים לעיר אחרת לטייל ודעתם לחזור לביתם בתוך שבעה, אבל הרא"ש שכתב "שהולכים החתן והכלה לעיר אחרת, צריך לברך ברכת חתנים", דיבר כשהולכים להתיישב ולדור באותה עיר אחרת. ע"כ. וכיון שכבר התבאר שלא צריך שידורו באותו בית דוקא לתקופה ארוכה, אם כן אף שהולכים להתיישב ולדור שם בשבעת ימי המשתה, הרי זה נחשב כביתם. וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן סב סעיף י): וכן לפעמים שהולכים החתן והכלה לעיר אחרת, צריך לברך שם ברכת חתנים, אם הוא תוך שבעה. ע"כ. והיינו לפי מה שביאר בבית יוסף בדעת הרא"ש כנ"ל, וכתב עליו שם: 'ועליו אנו סומכים כי פוסק מובהק הוא', ולא בא למעט אלא רק כשהולך לעיר אחרת למטרת טיול, שאז בודאי אינו נחשב כבית דירתו, ואין מברכים שם שבע ברכות. אבל כשזה בית דירתו שם לתקופה זו, מברכים.

החתן קובע

אם החתן אשכנזי והכלה ספרדיה, או להיפך, הקובע הוא החתן, שאם הוא אשכנזי מברכים שבע ברכות אף שלא בבית החתן, ואם הוא ספרדי מברכים רק בבית החתן. (ב"ח ב שעח, וכן השיב לו הגרי"ש אלישיב זצ"ל)

פסק מרן בשלחן ערוך (יורה דעה סימן ריד ס"ב): הבאים מחוץ לעיר לדור שם, הרי הם כאנשי העיר וחייבים לעשות כתקנתם. ואף בדברים שהיו אסורים בהם בעירם מפני מנהגם, אם אין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור, הותרו בהם כל שאין דעתם לחזור. ע"כ. ומבואר שהעובר לדור במקום אחר, חלים עליו כל דיני המקום שבא לשם, בין להקל בין להחמיר. וכן פסק מרן (שלחן ערוך אורח חיים סימן תסח ס"ד) לענין מנהג איסור עשיית מלאכה בערב פסח קודם חצות, וכמבואר שם במגן אברהם (סק"ט), וכן פסק המשנה ברורה (שם ס"ק יט), שכל שבדעתו להשתקע במקום החדש, לעולם אין צריך להחמיר כמנהג מקומו שיצא משם, ויכול להתנהג כקולות המקום שיושב עכשיו. וכן מבואר מדברי מרן (או"ח סימן תקעד ס"א) ובמשנה ברורה שם.

לאור האמור, כתב בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק א סימן קנח): אשה לאחר נישואיה נחשבת שנכנסה לרשות הבעל, משום שמקומה להיות אצל בעלה מן התורה, שזהו עיקר הנישואין שנמסרה לבעל להיות בביתו, ולכן אמרו חז"ל (קידושין ל ע"ב) שאשה פטורה מכיבוד אב ואם, מפני שרשות בעלה עליה להיותה בביתו. וכן מורה לשון התורה (במדבר ל יא): "וְאִם בֵּית אִישָׁהּ [בעלה] נָדָרָה", וכן בגירושין נאמר (דברים כד א) "וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ", וכן בפרשת ביכורים נאמר (דברים כו יא): "וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ", ולמדו חז"ל (גיטין מז ע"ב) 'ולביתך', מלמד, שאדם מביא ביכורי אשתו וקורא. וכל זה מורה שהאשה צריכה להיות בביתו של הבעל. [ולכן אמר רבי יוסי (שבת קיח ע"ב), מימי לא קראתי לאשתי אשתי אלא ביתי, ופירש רש"י, שהיא עיקר של בית].

ובנישואי האשה לבעלה, אין לך הולכה ממקום למקום גדולה מזו, ובודאי שאין דעתה לחזור לבית אביה. ואם במחשבה לבד כשעובר ממקום למקום וחושב שלא לחזור, נעשה דינו כדיני המקום שבא לשם, כל שכן באשה שנשאת שיש כאן מעשה גמור שאין ביכולתה לחזור בה, בודאי שדינה כדיני בעלה שהלכה אליו. ולכן אם יש חילוקי מנהגים בין בית אביה לבית בעלה, יש לה לנהוג כמנהג בית בעלה, בין להקל ובין להחמיר. עכ"ד. ומכאן נלמד לנידונינו, שכיון שהכלה הולכת אחר הבעל, אף לענין ברכת חתנים העיקר הוא כפי הבעל.

אשכנזי אצל חתן ספרדי

אשכנזי המשתתף בסעודת חתן ספרדי שלא בבית החתן, אינו רשאי לברך שם שבע ברכות.

כתב בספר בית חתנים (ב שעט): כן השיב לי הגרי"ש אלישיב, משום שישנה מחלוקת אם ברכת חתנים היא בשביל הפנים חדשות שלא שמעו את ברכות הנישואין, [והיינו שחיוב מוטל על כל איש מישראל כשבא לשמוח בחתונת הזוג לברכם, וכל שיש פנים חדשות שלא שמעו עדיין את הברכות, הרי הם לא בירכו עדיין את הזוג ומחוייבים לברכם (ערוך השולחן סימן סב סעיף כד בדעת הרמב"ם)], ולפי זה אשכנזי יכול לברך. אבל אם נאמר שברכת חתנים היא לכבוד החתן והכלה ששמחים יותר כשיש פנים חדשות (הרא"ש, הטור ומרן השלחן ערוך), נמצא שכיון שהחתן ספרדי, אין האשכנזי יכול לברך, ואם יברך ברכתו לבטלה, ואין לענות אחריו אמן. ואפילו אם ישנם בסעודה רוב מנין אשכנזים, גם אין לברך. ע"כ. ושוב שמעתי ממרן הראש"ל זצוק"ל בשיעורו במוצאי שבת קודש פרשת ראה התשמ"א שהורה כן, ומן הטעם האמור. ע"כ. (עי' שיז)

ספרדי אצל חתן אשכנזי

ספרדי המשתתף בסעודת חתן אשכנזי שלא בבית החתן, אינו רשאי לברך להם שבע ברכות. אולם ברור שרשאי לזמן על הכוס ולברך 'הגפן' או ברכת 'אשר ברא' בלבד. (ב"ח ב שעט)

שאלה: יש להבין, הלוא מבואר בחוברת "ארבע תעניות בהלכה ובאגדה" שמנהג בני אשכנז במנחה של תעניות לקרוא הפטרה בגמר קריאת התורה, ומנהג בני ספרד שלא להפטיר כלל, לבד מתשעה באב. וספרדי שהוזמן אצל בני אשכנז לעליית שלישי, רשאי לעלות לתורה ולהפטיר עם הברכות, ואין בזה חשש ברכה לבטלה, כיון שברכות ההפטרה הן שבח לבורא עולם שאומר: "אשר בחר בנביאים טובים...", ואין זה כברכת המצוות שמזכיר "וציונו", שאז אינו רשאי לברך אם לא נצטווה. ואם כן, מדוע לא יוכל הספרדי לברך ברכות חתנים אצל חתן אשכנזי, הלוא אף הן ברכות השבח ואינו מזכיר שם "וציונו"?

תשובה: הן אמת שיש הבדל בין ברכה שמזכיר בה לשון "וציונו", לבין ברכת שבח שלא מזכיר בה "וציונו" [ולכן ספרדי שהזמינו אותו לקרוא מגילת רות אצל בני אשכנז בחג השבועות, רשאי לקרוא להם להוציאם ידי חובה אבל לא לברך, שכיון שלא נצטווה, היאך יאמר "וציונו"]. אך עדיין יש חילוק גדול בין ברכות ההפטרה לברכת חתנים, כי בהפטרה אין מחלוקת בעיקר הדין אם להפטיר או לא, ולדעת כמה וכמה ראשונים מפטירים במנחה [כמבואר במסכת סופרים. וכן פסקו רב עמרם גאון, סידור רש"י, ובפרדס הגדול, ובמחזור ויטרי. ראבי"ה, הרב המגיד, הרא"ש, הטור, הרוקח, ארחות חיים, כל בו ועוד. ואפילו מרן הביא כן בשלחן ערוך (אורח חיים סימן תכח ס"ח): "ביום צום גדליה במנחה, מפטירים דרשו ה' בהמצאו"], אלא שחילוקי מנהגים שנינו כאן, ובני ספרד לא נהגו להפטיר, כמו שכתב הבית יוסף (אורח חיים סימן תקעה) בשם הרא"ש ורבנו ירוחם שיש מקומות שנהגו להפטיר, ויש נהגו שלא להפטיר מפני טורח ציבור, והכל לפי המנהג. ומנהג בני ספרד, שלא להפטיר בשום תענית, חוץ מתשעה באב שמפטירים בו בשחרית ובמנחה. ע"כ.

נמצא שהכל הוא ענין של מנהגים חלוקים, וכמו שביאר בטוב טעם רבנו עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי לענין ברכות ההפטרה, שנראה פשוט שאין כאן חשש של ברכה לבטלה, שכל עיקר הטעם שלא נהגנו להפטיר, הוא רק משום טורח ציבור, ולא מפני שמהדין אין מקום להפטיר. ואם כן במקום שמפטירים ולא חששו לטורח ציבור שכך הוא מנהגם, בודאי שגם ספרדי יכול להפטיר בברכה, ואין שום פקפוק בדבר. ע"כ. ובפרט לפי מה שכתב בספר תיקון יששכר [לפני כ-500 שנה]: שאפילו למי שכתב שאין מפטירים בתעניות, מכל מקום מן הדין אין איסור בדבר, וציבור הרוצים להפטיר כדי לעורר את הלבבות לתשובה כדברי הנביאים, הרשות בידם, ועליהם תבוא ברכת טוב, הואיל והימים האלו ימי תענית להתעוררות בתשובה. ע"כ. וכן כתב הרה"ג רבי דוד (נכד הגאון רבנו יוסף חיים בתשובה שהובאה בספר נחלת אבות) שמקודם היה מנהג

בגדאד שלא להפטיר במנחה של תשעה באב, אבל מר זקני הגאון רבנו יוסף חיים זצ"ל הנהיג לקרוא הפטרת "שובה ישראל" כמנהג ירושלים. לא כן בברכת חתנים שאין זה ענין של מנהג, אלא מחלוקת הלכתית כשאר מחלוקות בהלכה, האם השבע ברכות נאמרים דוקא בבית החתן, ששם עיקר השמחה, או לאו דווקא, וכיון שלדעת מרן לא מברכים, אין הספרדי יכול לברך אף לחתן מבני אשכנז שנוהגים לברך. (עי' חזו"ע ארבע תעניות עמ' קד)

מנהג חוץ לארץ

ישנן קהילות מסויימות מבני ספרד בחוץ לארץ, כמו בחלק מערי מרוקו, תורכיה, תימן ועוד, שנהגו לברך שבע ברכות אף שלא בבית החתן, וכמנהג בני אשכנז. ואמנם, לאחר שעלו לארץ ישראל שהמרא דאתרא הוא מרן השלחן ערוך רבנו יוסף קארו זיע"א, אשר כל הספרדים ועדות המזרח ללא יוצא מן הכלל קבלו הוראותיו, יעשו כדעת מרן השלחן ערוך, ולא יחלקו את העם לאגודות אגודות.

הנה ידוע, כי חילוקים רבים בהלכה ישנם בין בני ספרד לבני אשכנז, וכל עדה עושה כדעת רבותיה, איש על מחנהו ואיש על דגלו. על כן, ברור שאין להעתיק מנהגים מעדה לעדה, ובפרט בענייני ברכות, שכלל גדול בידינו "ספק ברכות להקל", ואדרבה, בני ספרד נזהרים יותר בענייני ברכות, כי מרן השלחן ערוך (או"ח סימן רטו ס"ד) פסק כדעת הרמב"ם (פ"א מהלכות ברכות הט"ו, ובשו"ת פאר הדור סימן קה) ועוד, שברכה לבטלה היא איסור מן התורה. ואילו בני אשכנז פוסקים כדעת רבים מהראשונים שברכה לבטלה היא מדרבנן, ולכן מקילים בברכות יותר. ועל כל פנים, ברור שבני ספרד שקבלו עליהם הוראות מרן, אינם יכולים לומר שסומכים על דעה אחרת ולפסוק כמותה נגד מרן, וכמו שכתב מרן החיד"א, שספרדי המיקל נגד מרן השולחן ערוך, צריך תשובה וכפרה על זה. ועל כן, אף עדות שעלו מחוץ לארץ לארץ ישראל, עליהם לנהוג כדעת מרן השלחן ערוך ולא לברך אלא בבית החתן. וכמבואר לעיל (עמוד 262) שהעובר לדור במקום אחר, חלים עליו כל דיני המקום שבא לשם, בין להקל בין להחמיר.

כולכם חייבים בכבודי

אבא מבני ספרד שממשיך לנהוג בארץ ישראל כמנהגי חוץ לארץ, ומברך שבע ברכות אף שלא בבית החתן, ומצווה את בנו שיברך גם הוא, אין הבן רשאי לשמוע לאביו בזה, ויבהיר לאביו בכבוד ובדרך ארץ שבני ספרד קבלו הוראות מרן השלחן ערוך, ועליהם להיזהר ביותר בענייני ברכות, שכלל גדול בידינו "ספק ברכות להקל" אפילו נגד מרן, כל שכן כשמרן בעצמו אומר שאין לברך.

☜ עוד פרטי דינים בשבע ברכות

השתתפות החתן והכלה

אין לברך שבע ברכות אלא דוקא אם השתתפו החתן והכלה בסעודה. ואולם, אף אם החתן סעד בחדר אחד עם הגברים, והכלה בחדר אחר עם הנשים, **מברכים**. (שו"ת יביע אומר חלק ו אבן העזר סימן ט אות א)

כתב הריטב"א, והוו יודעים, שאין מברכים ברכת חתנים אלא במקום חופה, ושיהיו שם החתן והכלה. ובשו"ת מהר"ם שיק, כתב על חתן שנסע לדרכו למשא ומתן, הדבר פשוט שאין לברך שבע ברכות, ואף על פי שהכלה שם, כיון שהנישואין מצוה של האיש שהוא מצווה על פריה ורביה, והברכה משום שמחה שלו, ולעוררו לשמוח בשמחה של מצוה רבה שהיא קיום העולם, אבל אם אין החתן שם, אין כאן שמחת מצוה אלא שמחת הוללות, וכי ישמחו את הכלה?! ובגמרא ברכות (ו ע"ב) אמרו, הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, וכל שכן

שאם אין החתן כאן, שעוברים על חמשה קולות. וכן מבואר בתלמוד ירושלמי, שהכל תלוי בשמחת החתן עם הכלה. וכן כתבו בשו"ת יהודה יעלה אסאד ועוד.

ומבואר יוצא מהריטב"א שהעיקר שיהיו החתן והכלה בסעודה אף שאין שניהם בחדר אחד. וכן מבואר ממה שכתב מרן השלחן ערוך (סימן סב סי"א): בני החופה שנחלקו לחבורות, אפילו אם אכלו בבתים שאינם פתוחים למקום שהחתן אוכל, כולם מברכים ברכת חתנים, כיון שאוכלים מסעודה שהתקינו לחופה. ע"כ. ואם כן הדבר ברור, שכל שהחתן נמצא בחדרו עם האנשים הסועדים עמו ומשמחים אותו, אין צריך שתהיה שם הכלה, כיון שעל כל פנים היא סועדת מאותה סעודה יחד עם הנשים הבאות לשמחה.

כזית פת לחתן ולכלה

יש להקפיד שהחתן והכלה יאכלו לפחות כזית פת בסעודה, אבל אם לא אכלו, אין לברך שבע ברכות. (שו"ת יביע אומר חלק ו אבן העזר סימן ט אות א וסוף אות ב)

כן מבואר מהגאון רבי שלמה קלוגר, שאם החתן והכלה לא אכלו פת, אין זה נחשב לסעודת נישואין. וכתב מרן זצוק"ל, ואף לפי מה שכתב בשו"ת הסבא קדישא שאין צריך שכל העשרה יאכלו פת, מכל מקום כשהחתן או הכלה שהם עיקר הסעודה אינם אוכלים פת, מסתבר שאין לברך שבע ברכות. ולא יהא אלא ספק, הרי "ספק ברכות להקל".

החתן והכלה יצאו

חתן וכלה שאכלו בסעודה, אך משום מה הוצרכו לצאת, ונשארו המסובים לבדם, מברכים שבע ברכות שלא בנוכחותם. (שו"ת יביע אומר חלק ו אבה"ע סימן ט אות א)

בשו"ת חסד לאברהם תאומים נשאל, אודות חתן וכלה שהיו מסובים בסעודה וטרם שבירכו ברכת המזון, הלכה הכלה לבית השכנה, והעם לא רצו להמתין לה עד בואה, רשאים לברך שבע ברכות, שכיון שהחתן והכלה היו בסעודה, התחייבו המסובים לברך ברכת חתנים, אף על פי שעל ידי סיבה הלכו החתן והכלה קודם ברכת המזון, ואינם נמצאים בעת הברכות. וכן מבואר מהשלחן ערוך (סימן סב סי"א), שאין הברכה באה להוציא ידי חובה את החתן, אלא להרבות בשמחה של מצוה. וכן כתבו בהתעוררות תשובה ובתבואות שור.

הרם קולך

המזמן שמברך על הכוס, ישים לב לכוון להוציא ידי חובה את החתן והכלה בברכת 'הגפן', ואף החתן והכלה יכוונו לצאת ידי חובה, מאחר והם טועמים מהיין. [ויזהרו שלא לענות 'ברוך הוא וברוך שמו' בשום ברכה, מחשש הפסק, וכמבואר לעיל]. ומכל מקום אם היתה הכלה בחדר אחר, ולא שמעה ברכת 'הגפן', אינה רשאית לטעום, אלא אם כן תברך 'הגפן'.

העיקר שהיא שומעת

אם החתן אכל עם הגברים בחדר אחד, והכלה עם הנשים בחדר אחר, יש שנהגו להביא את הכלה בעת אמירת הברכות לחדר הגברים, לפי שראוי שגם היא תשמע את הברכות, כי הברכה להצלחת שניהם. אך מן הדין, אין זה מעכב כלל, ויכולים לברך כשהכלה בחדר עם חברותיה. ומכל מקום ברור שאין שום ענין להביא את הכלה ולהושיבה על יד החתן דווקא, וכמבואר לעיל (עמ' 230) בדין איסור הסתכלות בכלה, ודי שתשב בפתח החדר, ותשמע הברכות. (יבי"א ח"ו אבה"ע סימן ט. שכח)

בספר עורה שחר כתב, אם החתן אוכל בחדר אחד עם האנשים, והכלה בחדר אחר עם הנשים, בשעת הברכות יהיו במקום אחד, שאין הסעודה שאוכלים החתן והכלה בחדרים נפרדים מצרפת גם אותם. וכתב מרן זצוק"ל: ואין זה מוכרח, וכבר הבאנו דברי האחרונים, שאף לריטב"א, כל שהיו החתן והכלה בסעודה, אף על פי שיצאה הכלה, יכולים לברך שבע ברכות. וכן ראיתי בערוך השלחן שהביא דברי השלחן ערוך (סימן סב סי"א), שכיון שכולם באו בשביל השמחה, ורק מפני דוחק המקום נפרדו לחדרים אחרים, כולם חשובים כאחד לברך ברכת חתנים. ומכיון שאין ביכולתם לשמוע הברכות מפי המברך בשלחנו של החתן, לכן יברכו בעצמם. ואף על פי שהחתן והכלה לא ישמעו אותם, אין בכך כלום, שמה שנהגו להביא את הכלה אצל החתן לשמוע הברכות, אין זה מעכב, אלא מנהג יפה הוא, לפי שהברכה היא להצלחת שניהם. ע"כ. ודבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת. עכ"ד. [וכן כתב הרש"ל (ים של שלמה כתובות פ"א סימן כ), ומנהג יפה כשמברכים ברכת חתנים, שמוליכים הכלה במקום החתן, כי שבע ברכות על עיקר הזיווג וחיבור נתקנה, אם כן ראוי לברך על שניהם.]

שבע ברכות אחר אכילת עוגות

אין מברכים שבע ברכות ואפילו ברכת 'אשר ברא' לבד אלא אחר סעודת פת וברכת המזון, אך אין די באכילת עוגות, מגדנות, פירות וכיוצא בהם. (שו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן יא אות ו)

כן מבואר בתוספות בשם רבנו משולם, וכן דעת רב האי גאון, הרא"ש, הטור ומרן הבית יוסף, שברכת חתנים תלויה בסעודה. וכתב בספר חינא וחסדא, שאפילו ברכת 'אשר ברא', נאמרת רק באכילת פת. ומכל מקום אם אכלו 'מזונות' כשיעור קביעות סעודה [216 גרם], כיון שצריכים לברך ברכת המזון, אפשר לברך ברכת חתנים.

שבעה אכלו פת

לכתחילה צריך שלפחות שבעה אנשים יאכלו פת, והשלושה די שיאכלו עוגות או מגדנות ופירות. אולם מן הדין, אף אם לא אכלו השלושה כלל, מצטרפים. שאין זה דומה לזימון שלא מצטרפים שלושה אלא אם כן אכלו כזית משהו, כיון ששם צריכים לומר 'נברך שאכלנו', ואם לא אכלו הרי זה שקר, אבל בברכת חתנים העיקר שיהיו עשרה.

[יש מקילים שאם החתן ועוד שנים אכלו פת, אף ששבעה אנשים והפנים חדשות בכללם, לא אכלו אלא מגדנות, מברכים שבע ברכות. אבל הנכון שלכתחילה לא יברכו, כי כלל גדול בידינו 'ספק ברכות להקל'.] (שו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן יא אות ו, ז)

המברך אוכל פת

מי שלא אכל כזית פת, אף שמצטרף לעשרה, מכל מקום אינו רשאי לברך ברכה משבע הברכות, וברכתו הינה ספק ברכה לבטלה. וכמבואר לעיל (עמוד 248)

סעודת חתן וכלה בבית כנסת

מן הדין מותר לערוך סעודת חתן וכלה בבית כנסת או בבית מדרש עם שירי קודש ודברי תורה, מכיון שזו סעודת מצוה. ובלבד שיקפידו האורחים על קדושת המקום בהפרדה גמורה בין הגברים לנשים, ויזהרו שלא לדבר שם דברים בטלים, כפי שיש להיזהר תמיד מפאת חומרת קדושת בית הכנסת. אולם, אם הציבור לא יעמדו בזה, אסור לערוך שם סעודה כלל ועיקר.

אמרו בגמרא (פסחים קא ע"א) מקדשים בבית הכנסת בליל שבת כדי להוציא את האורחים

שאוכלים ושותים בבית הכנסת. וכתב רב נסים גאון, ומה שאמרו במגילה (כח ע"א) בתי כנסיות אין אוכלים ושותים בהם, היינו דוקא בסעודות הרשות של חול, אבל בסעודת שבת, סעודת מצוה היא ומותר לאכול שם, כמפורש בירושלמי שאוכלים שם בעיבור השנה ובקידוש החודש. וכן כתבו הסמ"ג, האור זרוע, ארחות חיים, והרא"ש מלוניל בספר המנהגות. וכתב בספר המנהיג, סעודת שבת שהיא סעודת מצוה, מותר לאכול בהם. וראיה ממה שאמרו בירושלמי שבתי כנסיות צריכים בדיקה מחמץ, שכן אוכלים שם בשבתות ובראשי חודשים ובקידוש החודש, מפני שהן סעודות מצוה. ורבי יוחנן היה נכנס לבית הכנסת למחרת, והיה מלקט הפירורים שנשארו מסעודתם ואוכלם לחיבוב מצוה, והיה אומר יהא חלקי עם מי שקידש החודש כאן מאמש. ומבואר שמותר לאכול סעודת מצוה בבית הכנסת, ומנהג אבותיהם בידיהם. ע"כ. והמהר"ם חלאוה והר"ן כתבו, שלצורך רבים מותר אפילו סעודה שאינה של מצוה. ומרן השלחן ערוך (סימן קנא ס"ד) פסק כדעת רוב הראשונים הנ"ל, וזו לשונו: לצורך בית הכנסת מותר לאכול ולישון בתוכו, ואפילו לצורך מצוה אחרת, כגון שנקבצים לעבר את השנה והחודש בבית הכנסת, מותר לאכול שם. ע"כ.

ואמנם המגן אברהם כתב בשם רבנו פרץ להקל דוקא בסעודה שאין בה אלא פת וקטנית, כלומר, אבל סעודה גדולה של משתה יין ושכר, אין להתיר אפילו היא סעודת מצוה. אולם מדברי הראשונים הרבים הנ"ל לא משמע כן, שהרי התירו לאורחים לסעוד בבית הכנסת סעודת שבת מפני שהיא סעודת מצוה, וכמפורש בירושלמי, וסתם סעודת שבת היא סעודה גדולה שהיו אוכלים ושותים כל צורכם, והיו רגילים לקבוע סעודתם על היין, כמבואר בברכות (מב ע"ב). ולדבריהם, ברור שיש להתיר גם לערוך סעודת חתן וכלה, מפני שהיא סעודת מצוה. גם בשו"ת קרן לדוד כתב, שנוהגים להקל לערוך סעודות גדולות של מצוה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. וכתב המשנה ברורה (סימן קנא ס"ק כ), הנוהגים להקל לעשות סעודת סיום מסכת בבית המדרש, מפני שאין להם מקום מרווח יותר, אף שהיא סעודה גדולה, יש להם על מה לסמוך, ואין למחות בידם. ע"כ. ובשער הציון שם צירף את הירושלמי הנ"ל שהיו אוכלים שם גם בשבתות ובראשי חודשים, ואז בודאי לא היה פת וקטניות בלבד וכנ"ל.

וברור שכל מה שיש להקל בזה הוא רק לאנשים יראי שמים שזהירים במעשיהם ולא חשודים לבוא לידי שיכרות וקלות ראש, חס ושלום, אולם אנשים שכאשר אוכלים ושותים דעתה זחה עליהם, פשוט וברור שאין להתיר להם לערוך שם שום סעודה, והעוון תלוי בצווארם של אותם גבאים חסרי דעת והבנה בחומרת וקדושת בית הכנסת שמאשרים להם זאת. גם בשו"ת שבט הלוי (חלק ט סימן כט) כתב שאין להקל אלא בסעודת מצוה כשבמקום אחר דחוק, אבל סעודת חתונה שיש בזה גם קלות ראש ובדחנות ונשים נכנסות ויוצאות, אין להקל לכתחילה. (שו"ת יביע אומר חלק י אורח חיים סימן יד, וחלק ט אורח חיים סימן קח אות עח)

מחיצה

יש להקפיד שבכל סעודות המשתה לחתן ולכלה, לא ישבו הנשים באופן שהגברים רואים אותן, אלא ישבו הגברים בחדר אחד והנשים בחדר אחר, או שיעמידו מחיצה ביניהם. ומכל מקום, במקרה שכבר ישבו כך, רשאים לומר בזימון "שהשמחה במעונו". (שח)

וזו לשון ספר חסידים (סימן שצג), כל המברך בזימון "שהשמחה במעונו", צריך לחקור אם קיימו "וגילו ברעדה", אם רעדה במקום גילה. אבל אם נשים יושבות בין האנשים, שהרהורים שם, לא יתכן לברך "שהשמחה במעונו". ועל אלה ועל כיוצא בהם נאמר (ירמיה טו יז): "לֹא יָשַׁבְתִּי בְסוֹד מְשַׂחֲקִים וָאֶעְלֹז", שכל מצוה הבאה עבירה על ידה, מוטב שלא יעשה המצוה. כמו המצוה לשמח החתן, שאם אינו יכול להיות מלראות בנשים, אל יהיה שם. ע"כ. וכתב הגאון רבי אייזיק טירנא בספר המנהגים (מנהג כל השנה הגהות אות יד): מצאתי באורח חיים, כל מקום שאנשים ונשים רואים זה את זה, כגון בסעודת נישואין, אין לברך "שהשמחה במעונו", לפי שאין שמחה לפני הקב"ה כשיש בו הרהורי עבירה. עכ"ל. וכתב רבנו החיד"א (בהגהותיו ברית עולם

על ספר חסידים סימן קסח): הב"ח באבן העזר (סימן סב) כתב בשם ספר המנהגים, שכאשר יש בחופה אנשים ונשים בחדר אחד, אין לומר "שהשמחה במעונו", כי אין שמחה כשיצר הרע שולט, ויש חשש הרהורי עבירה. וכן כתב הבית שמואל (סימן סב ס"ק יא), ושוב ראיתי שכן מפורש בספר חסידים שאם הנשים יושבות בין האנשים, אין לברך "שהשמחה במעונו". ודבריו חיים וקיימים, והחי יתן אל לבו לאסור איסור, כדי שלא יתערבו נשים ואנשים בשמחה. ע"כ.

ואף על פי שלשון ספר חסידים "אם נשים יושבות **בין** האנשים", בכל זאת למדו האחרונים מדבריו שכל שרואים אלו את אלו, אין לומר "שהשמחה במעונו", כי עדיין שייך החשש של הרהורים רעים, וכמו שכתב בספר המנהגים הנ"ל שאפילו אם רק רואים זה את זה, אין לברך "שהשמחה במעונו". וכן כתב הרש"ל (ים של שלמה כתובות פ"א סימן כ) בשם ספר חסידים, אין לברך "שהשמחה במעונו" כשיושבים אנשים ונשים בחדר אחד, כי השטן מקטרג, ואין שמחה לפני הקב"ה. ואני הגבר אשר ראה עוני עמי, שכמה קלקולים באו מזה. ע"כ. גם הלבוש (סוף אורח חיים מנהגים אות לו) כשהביא את ספר חסידים כתב, כל מקום שאנשים ונשים רואים זה את זה, אין שמחה לפני הקב"ה כשיש בו הרהורי עבירה. ע"כ. וכן מבואר בדברי החיד"א לעיל שהשווה את דברי הב"ח בשם המנהגים למה שכתב בספר חסידים, ואף העיר (בהגהותיו על ספר חסידים סימן שצג) על הב"ח שנעלם ממנו שדבריו מפורשים בספר חסידים. עי"ש. ומבואר שהבין ששני האיסורים שווים. שוב ראיתי שכן מפורש בב"ח בהלכות אבלות, שבכלל דברי ספר חסידים גם איסור ישיבת גברים ונשים בחדר אחד, וזו לשון הב"ח (יורה דעה סוף סימן שצא): ומה שנהגו שלא לומר 'שהשמחה במעונו' בליל שני, נראה שהוא מפני שמתאספים אנשים ונשים מועטים בחדר אחד ויש הרהורי עבירה, ואין 'שמחה במעונו' במקום שיש איסור, כמו שכתב בספר חסידים, מה שאין כן בשבת במנחה שיש רוב עם ואנשים בלחוד ונשים בלחוד. ע"כ.

[והנה מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן מז) כתב, שבהגהותיו על ספר חסידים (סימן שצג) העיר על הב"ח והב"ש שכתבו כן משם המנהגים, ונעלם מהם שזה דברי ספר חסידים. ועתה ראיתי בסוף ספר הלבוש בשם המנהגים שמקורו מספר חסידים, ולכן לא הוצרכו הב"ח והב"ש להזכיר ספר החסידים, כיון שבמנהגים הזכירו. ע"כ. והן אמת שכן הגירסא בספר הלבוש, אבל בספר המנהגים עצמו לא כתוב 'בשם ספר חסידים', וזו לשונו: מצאתי 'באורח חיים' כל מקום שהאנשים והנשים רואים זה את זה וכו'. ואולי זו טעות סופר. על כל פנים, מן הנראה שנעלם לרגע מעינו הבדולח של החיד"א דברי הב"ח ביורה דעה הנ"ל, שהרי שם הביא במפורש משם ספר חסידים, ולא הזכיר ספר המנהגים כלל, ונמצא שלא נעלם מעיני הב"ח ספר חסידים. איך שיהיה, מכל זה ברור שהב"ח והחיד"א הבינו שאין חילוק בין רואים אלו את אלו לבין אם הנשים יושבות בין האנשים.]

ודע, כי כן פסקו רבים מהאחרונים שלא לומר "שהשמחה במעונו", אף שאין הנשים יושבות ממש בין האנשים אלא רואים אלו את אלו, ומהם: הכנסת הגדולה (הגהות טור אבן העזר סימן סב ס"ק כטו), הש"ך (יורה דעה סימן שצא סק"ז), באר היטב (אבן העזר סב סקי"א), עזר מקודש בשם בעל דעת קדושים מבוטשאטש, שו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קצ), קיצור שלחן ערוך (סימן קמט ס"א), ספר מחזה עינים (סוף מחזה ז. לפני כ-120 שנה), החפץ חיים בספרו אהבת חסד ועוד. וזו לשון שו"ת יהודה יעלה אסאד (חלק ב סימן מה אות ה), בחדר שאנשים ונשים יחד, כך הדין שאין לברך "שהשמחה במעונו", וכן נוהגים שהנשים מברכות ברכת המזון לעצמן קצת קודם האנשים. וכן כתב הגאון בעל פלא יועץ (ערך חתן): אם תהיה תערובת אנשים ונשים, השטן מרקד ביניהם, אלא החתן יושב בין האנשים והכלה בין הנשים, בל יראו אלו את אלו. גם בספר יד אהרן (טור סימן סב אות כח), הביא את לשון ספר חסידים, וכתב לעיין בב"ח. ונראה שהרגיש בשוני שביניהם, ורמז לעיין בב"ח שבאמת אף אם אינן יושבות בין הנשים ממש אלא רק בחדר אחד שרואים אלו את אלו, יש חשש הרהורי עבירה, ולכן לא אומרים "שהשמחה במעונו". [וכל זה שלא כמו שהבין בספר טהרת המים (מערכת ב אות יח) בדברי ספר חסידים. עי"ש.]

והנה אחר שהביא הרב הלבוש בשם ספר חסידים שאם רואים אלו את אלו, לא יאמרו "שהשמחה במעונו", כתב: "ואין נזהרים עכשיו בזה, ואפשר משום שעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים, ואין כאן הרהורי עבירה כל כך, 'דדמיין עלן כקאקי חיוורי' (ברכות כ ע"א) [פירוש, שדומות עלינו כמו אווזים לבנים] מתוך רוב הרגלן בינינו, וכיון דדשו דשו". ע"כ.

והנראה שאין כוונת הלבוש אלא להליץ יושר ולסנגר על המציאות העגומה הזו, שנוהגים שגם כשיושבים ורואים אלו את אלו מברכים "שהשמחה במעונו", אבל לא דיבר ולא עלתה על לבו להתיר לכתחילה לשבת כך מסיבה זו שדומות עלינו כאווזים, ואין הרהורי עבירה כל כך. וכי נגמלו האנשים מהרהורי עבירה, כי הנשים מצויות בחוץ?!

ולבד מזה, ברור ופשוט שכל כוונת ספר חסידים היא ביחס לתקופות העבר הרחוק יותר שבכלל לא היו מצויות הנשים בחוץ, וכמו שתיאר זאת הרמב"ם בענין חיוב הבעל בכסות לאשתו, וזו לשונו (הלכות אישות פי"ג הי"א): ואם היה עשיר נותן לה לפי עושרו, כדי שתצא בו לבית אביה או לבית האבל או לבית המשתה [חתונה], לפי שכל אשה יש לה לצאת ולילך לבית אביה לבקרו, ולבית האבל, ולבית המשתה, לגמול חסד לרעותיה ולקרובותיה כדי שיבואו הן לה, שאינה בבית הסוהר עד שלא תצא ולא תבוא. **אבל גנאי הוא לאשה שתהיה יוצאה תמיד, פעם בחוץ, פעם ברחובות, ויש לבעל למנוע אשתו מזה, ולא יניחנה לצאת אלא כמו פעם אחת בחודש או פעמיים בחודש כפי הצורך, שאין יופי לאשה אלא לישב בזוית ביתה**, שכך כתוב בתהלים "כל כבודה בת מלך פנימה". ע"כ. אמור מעתה, למציאות נפלאה כזו שהיתה נהוגה בזמנם אצל כל הנשים שכמעט לא היו רואים אותן כלל, מובן חששו של ספר חסידים שאם יראו הגברים את הנשים בעת הסעודה בחדר אחד, שמא יבואו להרהורי עבירה, כי אינן מורגלות בין האנשים כלל. לא כן בזמן הלבוש, שכבר היו הנשים מורגלות בין האנשים, על זה כתב שאפשר שאין כאן הרהורי עבירה כל כך. אבל להתיר לכתחילה לישב כך, זאת לא שמענו מדבריו כלל. גם בספר חינא וחיסדא (ח"א קטז ע"א), אחר שהביא את דברי הלבוש, כתב, ומכל מקום טעם זה לא מועיל אלא למה שמברכים "שהשמחה במעונו" כשיש אנשים ונשים יחד. עי"ש. ודבריו נוטים למה שבארנו שלא התכוון הלבוש אלא להליץ יושר על המנהג שנהגו לברך "שהשמחה במעונו", אבל לא על עצם ההיתר שישבו אנשים ונשים בחדר אחד באופן שרואים אלו את אלו. ואף מרן החיד"א שכתב בשו"ת יוסף אומץ (סימן מז), שהלבוש הליץ קצת על המנהג. מוכח בדבריו שם שאין זו אלא הלצה בלבד. עי"ש.

ונראה שכן מדוייק גם בלשון הלבוש עצמו, שכתב: "**ואפשר** משום שעכשיו מורגלות הנשים וכו'", ומשמע שאין זה ברור כל כך אלא בגדר "אפשר", ולכן לענין "שהשמחה במעונו" שאין כאן חשש איסור ברכה לבטלה או איסור אחר, יש להקל לאומרו, אבל לענין לישב לכתחילה גברים ונשים כשרואים אלו את אלו, הלוא זה חשש איסור תורה של הרהורי עבירה, והיאך אפשר להקל על פי סברא שאינה אלא בגדר 'אפשר'.

זאת ועוד, הלוא רבנו מרדכי יפה מחבר ספר הלבוש, נפטר לפני למעלה מ-400 שנה, ואם על דורו אמר שאין חשש הרהורי עבירה כל כך כשרואים אלו את אלו, וכי אפשר לומר כן גם על דורנו אנו, הלוא ברור שאין מה להשוות כלל ועיקר את צורת הלבוש של היום ללפני 400 שנה, ולא לפני 100 שנה, ואפילו לא לפני 50 שנה, בעוונות הרבים הלבוש הצמוד והקצר חוגג בחוצות וברחובות קריה, אפילו אצל אותן משפחות שנחשבות שומרי תורה ומצוות, ומקפידים בשאר עניינים על קלה כבחמורה, ושלא נדבר על הפאות המחטיאות את הרבים וכו', השם יצילנו. ומסתבר מאוד, כי אילו היה הרב הלבוש בזמנינו, לא היה מליץ על המנהג.

וכעין סיוע לדברי הלבוש בהבנה זו, על פי מה שנשאל בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תשע), במה שאמרו חז"ל (עירובין יח ע"א) שעדיף שילך אדם אחרי אריה ולא אחרי אשה, האם נוהג דין זה בארצות הללו שהנשים הולכות מכוסות מכף רגל ועד ראש, ואין נגלה ממנה דבר שיוכל להסתכל בו? **תשובה:** לא נתנו חז"ל דבריהם לשיעורים, וכל הנשים שוות וכל המקומות שווים. ועוד, שאין הטעם משום שמסתכל במקום המגולה ממנה, כי במקום אחר אמרו (ברכות כד ע"א, נדרים כ ע"א. עי"ש) כל המסתכל בעקבה של אשה כאילו מסתכל במקום התורפה, אלא עיקר הטעם הוא מפני שיבוא לידי הרהור. ועל ידי הילוכה ותנועותיה, אף שהיא מכוסה יבוא לידי הרהור, וכי בזמן חכמי התלמוד לא היו הנשים הולכות מכוסות, ואפילו הכי אסרו. ע"כ. ואולי הלבוש סבר להליץ יושר על הנוהגים לישב אנשים ונשים באותו חדר, כדעתו של השואל שאז היו כל הנשים מכוסות מכף רגל ועד ראש, ולכן אין הרהור כל כך, אך כיון שהרדב"ז לא

הסכים לסברא זו, איך נקל כהלבוש. ועיין כיוצא בזה בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט סימן נ אות ב).

איך שיהיה, כמעט ולא נשאר לנו מה לאחוז בדברי הלבוש, כי מאחר וכל האחרונים הנ"ל פסקו שלא לומר "שהשמחה במעונו" במקום שרואים אלו את אלו, [ומהם: רבי אייזיק טירנא, המהרש"ל [וסיים, ואני הגבר אשר ראה עוני עמי שכמה קלקולים באו מזה], הבית חדש, הבית שמואל, הכנסת הגדולה, הש"ך, באר היטב, יד אהרן, רבנו החיד"א, חינא וחיסדא, פלא יועץ, שו"ת יהודה יעלה אסאד, שו"ת חתם סופר, עזר מקודש, דעת קדושים מבוטשאטש, קיצור שלחן ערוך, מחזה עינים, החפץ חיים]. היאך נעזוב לכל הגדולים הללו, מפני הלבוש. ואף אם תדחק דווקא שהעיקר כהלבוש, אבל ברור שכל זה רק בזמנם שלבושן היה בצניעות גדולה כדת וכהלכה. ולכן רק לענין דיעבד במקרה שכבר ישבו כך, רשאים לומר "שהשמחה במעונו", אבל שלכתחילה ישבו כך הנשים מול הגברים כשרואים אלו את אלו, אין לנו להתיר בחשש הרהורי עבירה כלל ועיקר. וכמו שכתב הלבוש בעצמו (סימן סד ס"ב): אף שעל ידי ההסתכלות בכלה, יכול לשבחה ביותר ולחבבה על בעלה יותר, **בכל זאת אסור להסתכל עליה, כדי שלא יבוא לידי הרהור, וכמו שאסור להסתכל בשאר נשים.** ע"כ.

על כן, יש להורות ברבים, בנועם שיח ובנחת, שיש להסדיר את מקומות הישיבה בסעודה באופן שלא יראו אלו את אלו, ועל אחת כמה וכמה כאשר נמצאים שם בחורים צעירים חברי החתן. וכל המיקל ראש ומזלזל בענייניים אלו, אין ספק שיצר הרע מדבר מתוך גרונו, וצריך לגעור בו בנזיפה, "ומחינן ליה במרזפתא דנפחא" [ומכים אותו בפטיש של נפחים (ברכות לד ע"א)] עד שיודה על האמת, ויחדל מלהכשיל ומלהטעות תמימים שאינם מבחינים בין הוראה לשיבוש. על כן, מצוה להודיע ולפרסם ברבים ביטול מנהג גרוע זה, ולא יעשה כן במקומותינו, ושומע לנו ישכון בטח ושכרו מרובה. (לשון שאולה משו"ת יביע אומר חלק ו יורה דעה סימן לב)

ועיין בשו"ת יביע אומר (חלק ו אורח חיים סימן יג) שנשאל, אם מותר להתפלל ולומר דברים שבקדושה כנגד שער אשה נשואה שרגילה לצאת לרשות הרבים בגילוי ראש, ואינה מקפדת כלל לכסות ראשה. ואחר שהאריך והרחיב שמכיון שנשים אלו רגילות לצאת לרשות הרבים בגילוי ראש ודרכן בכך, אין בשערותיהן משום הרהור, כדי לאסור לומר כנגדן דברים שבקדושה, כתב (באות ה) ואמרתי להביא **קצת סמך נוסף** להנ"ל, ממה שכתב הלבוש הנ"ל וכו'. עי"ש. ודייק מרן זצוק"ל בלשונו הטהורה "קצת סמך נוסף", והיינו סמך לכל הטעמים הנוספים שכתב שם בשביל היתר אמירת דברים שבקדושה מול שיער זה, אבל לא שנסמוך על זה בלבד, שלכתחילה ישבו גברים ונשים כשרואים אלו את אלו. וכן פסק בקובץ אור ישראל (גליון כא עמוד קנח), ואחר שהביא אחרונים רבים החולקים על סברת הלבוש, כתב, הנה דברי הלבוש אלו נדחו מן הדין, וכל הפוסקים הבאים אחריו חלקו על דבריו אלו. עי"ש.

הכל נשאר במשפחה

אם המשתתפות בסעודת החתן והכלה הן בנות המשפחה הקרובה בלבד, אין חיוב לתת מחיצה בין הגברים לנשים, שהרי זה ככל סעודות שבת בכל בית. אך ברור שעליהם להקפיד שישבו הגברים מול הגברים והנשים מול הנשים.

בסעודת שבת במשפחה המצומצמת, אין שום בעיה שישבו אח מול אחות. ובסעודה הנערכת עם קרובי המשפחה, כגון גיסים, דודים וכדומה, מותר שישבו כולם באותו שולחן, אך ברור שיסדרו את מקומות הישיבה באופן שהגברים יתרכזו בחצי אחד של השולחן והנשים בחצי השני, כך שלא ישבו הגברים מול הנשים, אלא גברים מול גברים ונשים מול נשים.

וכאן המקום לעורר על משפחות הנמנות בין מקיימי התורה והמצוות בהידורים רבים, ואילו דווקא בדברים אלו אינם נותנים דעתם לחומרת הענין, ובשלחן שבת יושבים זוגות מול זוגות, באופן שאיש יושב מול אשת אחיו וכדומה. ואליהם נשאל שאלה, וכי מותר להסתכל על אשת אחיו?! הרי בודאי שדינה כאשה זרה בשבילו, ואיך יכול לשבת מולה במשך שעה או שעתיים, וכי אפשר שעיניו יהיו נתונות רק בצלחת?! ובעת השירה ודברי התורה היכן יתן את עיניו?! וכשדיברנו בזה בכמה מקומות, רבים הודו, שעתה הם מתבוננים שהנהגתם לא נכונה, וכל שכן

שלא ראויה להנהגותיהם שמהדרים בכל ענין. ואברך חשוב אמר שבבית חמיו לא נזהרים בזה, ואין לו ישוב הדעת בסעודות שבת, כי תמיד יושבת גיסתו מולו, והיא מסתכלת עליו והוא אינו יודע היכן לתת את עיניו, ודבר זה גורם לו פעמים רבות שלא להתארח שם בשבת, ואשתו מצטערת מזה וכו'. ישמע חכם ויוסף לקח. וכבר לימדונו חז"ל (חולין מד ע"ב): "הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו".

שבע ברכות בליל הסדר

אם חל ליל הסדר בשבעת ימי המשתה [וסועדים בבית החתן, לבני ספרד], אין מברכים על שתי כוסות כנהוג בכל השנה, כדי שלא יהיה נראה כמוסיף על ארבע כוסות. על כן, בסיום ברכת המזון יברך המזמן 'הגפן' ואחר כך את שש הברכות הנותרות, על אותה כוס. (שו"ת חזון עובדיה חלק א כרך ב סימן מח. שיג)

לכתחילה ימתינו כל המסובים עד שהמזמן יברך את כל שבע הברכות, ואחר כך יברכו הם ברכת 'הגפן' וישתו כל אחד מכוסו. ומכל מקום אם כיוונו לצאת ידי חובת ברכת 'הגפן' מהמזמן והמתינו לו עד סיום הברכות, יצאו ידי חובה, אך לכתחילה לא יעשו כן, כי אז צריכים להיזהר שלא לדבר כלל במשך כל הברכות פרט לעניית 'אמן', ויש חשש שיסיחו דעתם, הן על ידי עניית 'ברוך הוא וברוך שמו' כנהוג, והן על ידי אמירת קטעים מהברכות בניגון יחד עם המברך, ובין בסתם דיבורים. אולם עצם אמירת הברכות בינתיים אינה מהווה הפסק, מאחר שכל המסובים התחייבו בסעודת החתן באמירת הברכות.

מאחר ונהוג בכל השנה לערב את שתי הכוסות של ברכת המזון ושבע הברכות יחד, על כן, יערה המזמן מכוסו [שהיא בעצם גם כוס שבע הברכות] מעט לכוס החתן ומעט לכוס הכלה, וישתו כל אחד מכוסו רביעית או מלוא לוגמיו כדין כוס שלישית של ליל הסדר. [ואין צריך לערות גם מכוסם על כוסו, שהרי כל הכוסות הן כוס ברכת המזון, ורק הם היו צריכים לקבל מכוסו, כי בכוסו יש גם מעלה של שבע ברכות.]

שבע ברכות בסוכה

אם חל חג הסוכות בשבעת ימי המשתה, ואין מקום לכולם בריווח בסוכה לסעוד ולשמוח בסעודת החתן והכלה, הריהם פטורים מן הסוכה ורשאים לאכול בבית. ואם אוכלים בסוכה, לא יברכו "לישב בסוכה". (חזו"ע סוכות קנח. שלא. ב"ח ב תנב)

שבע ברכות בסעודה שאינה לכבודם

חתן וכלה המוזמנים לסעודת מצוה שלא נעשית לכבודם, כגון: ברית מילה, בר מצוה, סיום מסכת, סעודת פורים, סעודה שלישית בבית הכנסת וכדומה, אין לברך שם ברכת חתנים. (המאירי, ארחות חיים ועוד אחרונים. ב"ח ב שעה)

☜ ברכת "אשר ברא"

שלשה אנשים

המנהג לברך ברכת 'אשר ברא', כל שיש זימון של שלשה אנשים, ואין צורך בעשרה. ואף שזו מחלוקת ראשונים, מכל מקום במקום מנהג לא אומרים ספק ברכות להקל, וכן פסקו מרן השלחן ערוך והרמ"א (סימן סב ס"ד).

צירוף קטן לשלשה

אף על פי שבסתם זימון של שלשה, מצטרף קטן אחד עם שני גדולים (כמבואר בשלחן ערוך אורח חיים סימן קצט ס"ז), מכל מקום לענין ברכת 'אשר ברא', יש להצריך דוקא שלשה גדולים.

כן פסקו החלקת מחוקק, הגר"א ופני יצחק. ואף שבספר חינא וחסדא הוכיח שקטן מצטרף לשלשה, ונראים דבריו, מכל מקום למעשה יש להצריך שלשה גדולים, כיון שאפילו בשלושה אין זה מוסכם, ויש שמצריכים עשרה, אלא שנהגו שדי בשלשה, אבל מה שלא נהגו, לא נהגו, וספק ברכות להקל. (שו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן יא אות ט)

"אשר ברא" עם בני ביתו

כשהחתן סועד עם עוד שני אנשים מבני ביתו, וכגון שהוזמן אצל הוריו לארוחת צהרים, למנהג בני ספרד, מברכים ברכת המזון על כוס יין, ויברך המזמן 'הגפן' וברכת 'אשר ברא'. ולמנהג בני אשכנז, אין מברכים בכיוצא בזה, אלא אם כן הזמינו אנשים במיוחד לסעודה, אבל לא עם בני ביתו.

בגמרא (כתובות ח ע"א) אמרו, אם יש פנים חדשות, מברך את כל שבע הברכות, ואם לא, ריבוי שמחה בעלמא הוא, ומברך רק 'אשר ברא'. ופירש הרמב"ן, ריבוי שמחה היינו שמזמין רֵעים לסעודה, אבל אם לא זימן, אלא החתן סועד עם בני ביתו, אינו מברך כלום. וכתב על זה הר"ן: ואינו נכון כלל, ואי אפשר לומר כן, כי בסתם אמרו בגמרא 'שבעה לברכה', ולא תיקנו ברכה זו אלא לריבוי שמחה בעלמא, ולפיכך אפילו חתן הסועד עם בני ביתו מברך כל שבעה 'אשר ברא'. ע"כ. ומדברי מרן הבית יוסף מבואר כהר"ן, והרמ"א (סימן סב ס"ז) כתב שמנהגם כהרמב"ן. וכתב בסידור בית עובד, בערי הקודש ומערב ומזרח נהגו לברך 'אשר ברא', אפילו כשסועד החתן עם אנשי ביתו. וכן כתב בפני יצחק אבולעפייא, ובספר יפה ללב. וכן המנהג, ובמקום מנהג לא אומרים 'ספק ברכות להקל'. (שו"ת יביע אומר חלק ג אבן העזר סימן יא אות ח)

☜ היום השביעי

שבעה מלאים

שבעת ימי המשתה של החתן, הינם שבעה ימים מלאים עד שקיעת החמה של היום השביעי, ולא אומרים בזה 'מקצת היום ככולו'. (חזון עובדיה אבלות ח"א עמוד רו)

כתב הכנסת הגדולה, שבעת ימי המשתה הם שלמים, סימן לדבר (בראשית כט כז): "מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת". וכן כתב בשו"ת בית דוד, שהדבר פשוט שאין לומר ביום השביעי של ימי המשתה מקצת היום ככולו, אלא צריך שבעה ימים שלמים, שכיון שעשאום כרגל, כשם שלא אומרים ביום האחרון של הרגל מקצת היום ככולו, כך הדין לענין שבעת ימי המשתה. וכן כתב בספר פרי האדמה, לראשון לציון הגאון רבי מיוחס בכר שמואל בשם מר זקנו המג"ן [הראשון לציון הראשון, הרב משה גלאנטי], שלענין שבעת ימי המשתה אין אומרים מקצת היום ככולו, כי דוקא באבל מקילים, שהלכה כדברי המיקל באבל, מה שאין כן בשבעת ימי המשתה, וכן הורה למעשה, והודו לו חבריו. ע"כ. וכן פסקו גינת ורדים, שערי עזרה, שער המים, האלף לך שלמה, ועוד רבים.

שבע ברכות עד השקיעה

חתן וכלה שהתחילו את סעודתם ביום השביעי, וסיימו את הסעודה לאחר השקיעה, אינם יכולים לברך שבע ברכות או ברכת "אשר ברא". ואולם בזימון

יכולים לומר "שהשמחה במעונו". (שו"ת יביע אומר ח"ה אבן העזר סימן ז אות ב, ה. חזון עובדיה אבלות ח"א רז. שיב)

ומכל מקום, אם רואים שהזמן מצומצם והשקיעה מתקרבת, יכולים להפסיק את הסעודה ולברך ברכת המזון ושבע ברכות, ולאחר מכן רשאים להביא קינוחים וכיבודים, ואין בזה משום גורם לברכה שאינה צריכה, וימשיכו בשירה וזימרה וריקודים כיד השם הטובה עליהם.

בדרך כלל בימי החול, אין אנו משאירים את קינוחי הסעודה לאחר ברכת המזון, משום חשש לגורם ברכה שאינה צריכה כמבואר באחרונים, שהרי אם יאכלם לאחר הסעודה, יצטרך לברך ברכה אחרונה, אבל עתה שאוכלם בתוך הסעודה, ברכת המזון פוטרתם מברכה אחרונה. ורק בשבת, רשאים לכתחילה להביא קינוחים לאחר ברכת המזון, כי יש 'צורך' להשלים מאה ברכות, ואין זו ברכה 'שאינה צריכה'. כן גם בנידונינו, מאחר ותיקנו חכמים בכל סעודה לברך ברכת חתנים, הרי שגם ברכות אלו נחשבות 'צורך', ואין זה נחשב שגורם ברכה שאינה צריכה.

וליתר חיזוק, הלוא כאן מדובר שכבר אכלו את הסעודה והתחייבו בשבע ברכות, אלא שמאחר ותיכף תגיע שקיעת החמה ויפקע מהם החיוב, לכן הם מפסיקים את הסעודה כדי שיוכלו לברך, וכיון שבפועל רובץ עליהם חיוב לברך, למה נחשוש לברכה שאינה צריכה, הרי זה הצורך שלהם עתה לקיים את חיובם, ומי יכול להכריחם להמתין ולהפסיד את הברכות. ואף שבעצם אין שום חיוב לעשות סעודה לחתן ולכלה כדי להתחייב בשבע ברכות, מכל מקום כאן שכבר אכלו סעודה וחלה עליהם חובה לברך כתקנת חז"ל, הרי שכשמברכים עתה עושים כהלכה לפרוע את חיובם לברך, ואין לך צורך גדול מזה.

עוד יש להוסיף, כי הנה כתבו האור זרוע והאגור והרמ"א, שאף על פי שהלכה רווחת שמברך על העיקר ופוטר את הטפל, מכל מקום אם הטפל חביב בעיניו כמו העיקר, יקדים לברך על הטפל. וכתב על זה הגאון אבן העוזר, ונראה שאף שאין לגרום ברכה שאינה צריכה, זהו דווקא כשפוטר הכל בברכה אחת הראויה להם, אבל כאן שאינו מברך על הטפל ברכה הראויה לו כתקנת חכמים, טוב יותר להקדימו ולברך עליו ברכתו, משיפטור אותו בברכת העיקר. וראיה לזה מהירושלמי. עי"ש. והגע עצמך, אם בדבר טפל ש**חביב** הוא בעיניו רשאי לברך, על אף שהוא בעצם **אמור להיפטר בברכת העיקר, מחמת שאינו מברך על הטפל ברכה הראויה לו כתקנת חכמים,** ולכן אין זה נחשב ברכה שאינה צריכה, כל שכן כאן שאם לא יברך עתה שבע הברכות **אין מה שיפטרם, ויפסידו לגמרי את הברכה הראויה להם כתקנת חכמים,** שבודאי לא יהיה נחשב ברכה שאינה צריכה, וגם כאן **חביבים** הם בעיניו לברכם. וכבר כתב הרמב"ם (סוף הלכות ברכות): לעולם יזהר אדם בברכה שאינה צריכה, וירבה בברכות הצריכות, וכן אמר דוד "בכל יום אברכך". ומשמע שאף לכתחילה יש להרבות בברכה הצריכה. (עיין בשו"ת יחוה דעת חלק ו סימן כו) ועיין בספר זכור לאברהם (סימן סד סוף אות נז) שכתב, ביום השביעי של המשתה שאצל יוצאי חלציו של האדמו"ר מתולדות אהרון, דקדק לברך השבע ברכות לפני השקיעה, ואחר כך האריכו בזמירות וריקודים.

חופה ביום ויחוד בלילה

חתן שעשה חופה לפני השקיעה, אף על פי שהתייחד עם הכלה רק בלילה שהוא כבר יום המחרת, אינם יכולים לברך שבע ברכות או ברכת "אשר ברא", אלא עד סוף יום השביעי שמשעת החופה. על כן, חתן שעשה חופה ביום חמישי לפני השקיעה, והתייחדו בלילה שהוא ליל שישי, מברכים שבע ברכות עד סוף יום חמישי. (שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן ז אות א, ה. שט)

ברור ששבעת ימי המשתה מתחילים מהחופה, כי רק מאז היא נחשבת נשואה, ולא מעת נתינת

הטבעת, שאז אינה אלא ארוסה בלבד. רק מאחר ויש מחלוקת בראשונים בהגדרת החופה, שלדעת הרמב"ם ומרן השלחן ערוך (סימן נה ס"א, סא ס"א), החופה היא היחוד, ויש אומרים שהחופה היא כשיוצאת בהינומא, ויש אומרים שהיא היריעה הפרוסה על גבי כלונסאות (עיין ברמ"א שם), ויש אומרים שהיא פריסת הטלית עליהם. לכך כתבו האחרונים שספק ברכות להקל אפילו נגד מרן, ואין מברכים אלא עד סוף יום השביעי שמשעת החופה.

סיום הסעודה בבין השמשות – במקרה הנ"ל אם התחילו בסעודה ביום האחרון של שבעת ימי המשתה [יום חמישי], והסתיימה הסעודה לאחר השקיעה בזמן 'בין השמשות', יכולים לברך. אבל אם הסתיימה הסעודה לאחר צאת הכוכבים, אין לברך. (שם אות ה. שיא)

כתב מרן זצוק"ל: בבין השמשות יכולים לברך, משום ספק ספיקא, שמא הלכה כהרמב"ם ומרן השלחן ערוך שאין שבעת ימי המשתה מסתיימים אלא בסוף יום שישי, ושמא בין השמשות יום הוא, ובצירוף סברת רבנו תם שבין השמשות שלנו עדיין יום גמור הוא, יש לנו שלוש ספיקות, והרבה אחרונים סוברים שאפשר לברך מספק ספיקא, ובפרט כאן שספר תורה גבן, הוא מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו ולדעתו יש לברך, כי היחוד הוא העיקר שהוא החופה.

מלאכה. וידוי.

במקרה הנ"ל, לא יעשה החתן מלאכה עד סוף יום שישי הבא, וישאר בביתו לשמח את כלתו. וכמו כן, לא יאמרו וידוי במנין שהחתן מתפלל עד סוף יום שישי, כי עדיין תורת חתן עליו. שהרי לדעת הרמב"ם ומרן שבעת ימי המשתה מתחילים משעת היחוד שהיה בליל שישי ומסתיימים בסוף יום שישי. (שם אות ה. שיב)

שבת חתן

בית מלון

כשבני המשפחות מרובות 'בן פורת יוסף' ורבו האורחים, ואין אפשרות לארגן את השבת חתן בבית ורוצים לעשותה במקום אחר, אין ספק שהנכון הוא לשכור איזו ישיבה או מוסד שהוא עם חדרי שינה או בית הארחה, שאז אדם יודע מי הם הבאים בתחומו, ואת מי יראו אשתו וילדיו במשך כל השבת, ומקווים שבעזרת השם לא תצא שום תקלה ומכשול. לא כן בבית מלון, שידוע הדבר ומפורסם הענין שרבו המכשולים בו מחמת שהמקום פתוח לכל המעוניין, ולצערנו מסתובבות שם נשים רבות בחוסר צניעות ובפריצות, ורבו הסיבות למה יש להימנע מבתי מלון. ואולם, כשאין ברירה כלל ועיקר ולא השיגו מקום אחר, ההכרח לא יגונה לארגן את השבת בבית מלון, ולפי התנאים שיבוארו.

א. יש לחפש בית מלון פחות מפורסם, כדי שיהיה יותר שמור ומוגן בקדושת העיניים.

ב. לדרוש חדר אוכל מיוחד שישבו שם בני המשפחה בלבד. ויקפידו לחלק אותו לשניים, חציו גברים וחציו נשים עם מחיצה והפרדה מליאה ביניהם, וכמבואר לעיל (עמוד 267) בהרחבה.

ג. לדרוש לרכז את כל חדרי השינה של המשפחות בנפרד, ולא להתערבב עם חדרי שינה של אורחים אחרים במלון.

ד. לדרוש שלא יהיו חדרי השינה או האוכל קרובים לבריכת שחיה או לחדר התעמלות כלל ועיקר בשום פנים ואופן.

ה. לדרוש מכל המוזמנים בצורה חביבה ונעימה שאינה משתמעת לשתי פנים, שיקפידו שנשותיהם ובנותיהם תבואנה בלבוש צנוע כראוי לבת ישראל כשרה. כי לצערנו הרב, הרבה נשים כאשר מגיעות לבית מלון, מתבלבלות ובאות בבגדים צמודים, קצרים וכדומה. ופעמים גם מתבשמות במיני בשמים חזקים, שהעובר קרוב אליהן אי אפשר שלא יכשל בריחם הנודף, ומכשילים אותו באיסור: "לא תנאף", שדרשו חז"ל (במדבר רבה פרשת נשא פרשה י אות ב): "לא תהנה האף". ומכות אלו בעוכרינו מאוד, שפשתה המספחת גם אצל חלק מהציבור המהדר בקיום התורה והמצוות.

ו. הנכון שלא להביא ילדים לבית מלון, ובפרט את הבנים. אך אם אי אפשר, ישים לב לבל יסתובבו בכל מקום, כי לצערנו רבו המכשולים במקומות אלו.

ז. לדרוש מקום מיוחד לתפילה, כי לא תמיד ינעם לבני המשפחה להתפלל בבית הכנסת הכללי של המלון, מחמת מנגינות התפילה והפיוטים. גם כי לא יכולים להטריח את כל ציבור המתפללים ולהרבות בעולים נוספים כנהוג בשבת חתן.

ח. לדבר עם משגיח הכשרות על חימום התבשילים בשבת, ולוודאות שהכל נעשה כדת וכהלכה ללא חשש חילולי שבת ובישולי גויים, חס ושלום.

ט. לתת את הדעת שלא להעביר את השבת כולה רק באכילה ושתיה וש"ה פ"ה [שיחות הבל ופטפוטי הבל], ללא לימוד תורה, על כן ראוי ונכון להזמין רב תלמיד חכם שילוום בכל השבת להנהיגה כדת וכהלכה בקדושה ובטהרה. ומלבד דברי התורה שיאמרו בסעודות, יש לקבוע עם הרב שיעור בהלכה כיד השם הטובה עליו. ובפרט בשבתות הקיץ הארוכות, שאם יתנו את הדעת יקיימו שבת שכולה שירה ותורה. [ולא כאותם המזמינים רק פייטנים לשבת זו ומשלמים כסף רב בחפץ לב, ואילו לרב שיורה את השבת כהלכה, וידרוש בדברי תורה, אינם נותנים את ליבם.]

ותהילות לאל יתברך, זכינו להשתתף בכמה שבתות חתן של אנשים יראי השם ששכרו ישיבה גדולה, ושהינו שם כל השבת, והרגשנו ממש שבת שכולה שירה ותורה, כי מלבד הדרשה בליל שבת לפני תפילת ערבית, ודברי התורה שנאמרו בכל סעודה וסעודה, אִרְגְּנוּ גם שיעור תורה בצהרי היום, ולימוד "אבות ובנים", והיה ממש מעין עולם הבא.

ברכת מעין שבע

השוכרים אוהל או אולם וכיוצא בזה לשבת חתן ומתפללים וסועדים שם [או

שמקבלים אולם בבית מלון לתפילה כנ"ל], ישימו לב שבתפילת ערבית של שבת, לא יאמר שליח הציבור ברכת "מעין שבע", כי לא תיקנו חכמים ברכה זו אלא בבית הכנסת דווקא, כמבואר בשלחן ערוך (אורח חיים סימן רסח סעיף י): "אין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים". (חזו"ע שבת א שעג)

ואולם רק בירושלים העתיקה - הסמוכה לכותל המערבי, כיון שקדושתה חמורה, חשובה היא כבית הכנסת, ואומרים שם ברכת מעין שבע אפילו אם מתפללים בבית. אבל בשאר השכונות בירושלים, אין לאומרה ודינן כשאר הערים.

לצערנו, ישנם המרהיבים עוז בנפשם לברך ברכת "מעין שבע" בכל מקום אף שאינו בית הכנסת, נגד דעות הראשונים ומרן השלחן ערוך. כי הנה הריב"ש כתב, אין אומרים ברכת מעין שבע בבית חתנים, לפי שמתחילה לא תיקנוה אלא בבית הכנסת שהכל באים לשם, והיתה בשדה במקום סכנת מזיקים למאחרים הנשארים יחידים, אבל בבית חתנים אין טעם זה של מאחרים, ואין חשש שמא יהיו ניזוקים. וכתב מרן הבית יוסף שכן כתב הגאון רבי יצחק אבוהב בשם ספר המנהגות, וכן כתבו הארחות חיים, הכל בו, הרדב"ז, והרמ"א בדרכי משה. וכתב מהרלנ"ח [לפני כ-500 שנה]: ומצאתי בתשובת הריב"ש ובספר המנהגים, שהעידו שהמנהג משנים קדמוניות שלא לומר ברכה מעין שבע בבית חתנים, וחייבים אנו לקבל עדותם. ונראה שזהו הטעם שלא הוזכר במפורש דבר זה בפוסקים הראשונים, כי לא הוצרכו לכך, מכיון שמטעם התקנה מוכח שבבתי חתנים אין לאומרה. **וכבר הורה לנו הגאון מהר"י אבוהב, שהוא הגדול מכל בני דורו, הוראה למעשה, שאין לאומרה בבית חתנים.**

וכתב בשו"ת בית דוד, בשנת ה'תס"ח יצא הקצף מלפני השם פה שאלוניקי, שהיה דבר בעיר, ורוב בעלי הבתים ברחו מן העיר לכפרים אשר סביבות העיר, והסתפקו אם לומר ברכת מעין שבע. והשבתי, שאין מקום לספק זה, ופשוט שאין לאומרה, שמקומות אלו דינם כבית חתנים ואבלים, שהמנהג פשוט שלא לאומרה, כמו שפסק מרן, ובודאי שאף כאן יש לתפוס כמנהגינו שלא לאומרה בכפרים שמחוץ לעיר כאשר מתפללים בבית איש מיוחד, משום ספק ברכה לבטלה. ע"כ. ובספר מטה יהודה עייאש כתב, שהמתפללים בחצרותיהם במנין, מפני שדרים רחוק מבית הכנסת הקבוע, לא יאמרו ברכה מעין שבע, שלא תקנו חכמים ברכה זו אלא במקום תיבה וספר תורה של בית הכנסת קבוע. וכן פסקו מהר"א ירושלמי, הט"ז, כנסת הגדולה, מאורי אור, אשל אברהם. גם מגדולי המקובלים: רבי שמואל בנו של רבי חיים ויטאל, מהר"ח כהן בטור ברקת, רבי משה אלבאז בהיכל הקודש, ושיש טעם על פי הסוד שלא לאומרה.

ואחר שהאריך מרן זצוק"ל עוד בכל הנ"ל (חזו"ע אבלות ג מז), סיים במעשה נורא היאך העניש הגאון בעל קצות החושן את אותם ששינו מהכרעת מרן השלחן ערוך. עי"ש. (הובא בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה" מהדורת תשע"ז עמוד 118)

הפסק בין נטילה להמוציא

יש להשתדל שלא לשהות כל כך בין נטילת ידים של הסעודה לברכת 'המוציא'. על כן, בשבת חתן שהמסובים רבים, נכון יותר להביא לחמניות קטנות לכולם, כך שכל אחד יברך לעצמו על לחם משנה סמוך לנטילה בלי הפסק. [ומכל מקום, בשלחן של החתן שמכבדים אותו לבצוע על הפת, וממתינים לו, מן הדין אין זה הפסק].

מחיאות כפיים

אין למחוא כפיים ולרקוד בשבת גם לכבוד חתן וכלה.

אמרו במשנה (מסכת ביצה לו ע"ב): אין מטפחים [ביד, להכות כף אל כף] ואין מספקים [להכות כף על ירך] ואין מרקדים [ברגל], גזירה שמא יתקן כלי שיר. וכן פסקו הרי"ף, הרמב"ם

והרא"ש, וכל הראשונים מלבד התוספות, וכן נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן שלט ס"ג). ועיין בזה בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה".

והנה בתלמוד ירושלמי מובא מעשה ברבי יהודה הנשיא שחיתן את בנו רבי שמעון, והיו מוחאים כפיים לאחורי ידיהם [בשינוי] בשבת. עבר משם רבי מאיר בעל הנס ושמע שמוחאים כפיים, אמר: "רבותינו, הותרה השבת?!" [כי לדעתו אסור אפילו בשינוי]. שמע רבי יהודה את קולו של רבי מאיר, אמר, מי הוא זה שבא לרדותנו בתוך ביתנו?! שמע רבי מאיר את קולו וברח מחוסר נעימות. רצו התלמידים אחר רבי מאיר, ומרוב שרץ מהר, עף סודרו [צעיפו] מצווארו, ובתוך כך הצליח רבי יהודה לראות מהחלון את צווארו של רבי מאיר. **אמר רבי יהודה, לא זכיתי לתורה אלא בזכות שראיתי את צווארו של רבי מאיר מאחוריו.** [ובאר הרדב"ז, כי בהביט האדם אל מי שדעתו נוחה ממנו, מתעוררת נפשו אל הכוונה השלימה ונחה עליו רוח השם, וכל שכן בהיותו מתכוון אל רבו ונותן אליו לבו, תתקשר נפשו בנפשו ויחול עליו שפע קדוש, וכמו שנאמר (ישעיה ל כ): "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ". ע"כ]. ומכל זה למדנו, שאף בשמחת חתן וכלה, לא התירו מחיאת כפיים אלא בשינוי. (חזו"ע שבת ה רסב, רסח, רעא)

הכאה על השולחן

אף שיש מבני אשכנז המקילים למחוא כפיים לכבוד חתן וכלה, מכל מקום לכל הדעות אסור להכות על שולחן או בקבוק בעת השירה. (רמב"ם, שלחן ערוך ורמ"א, כמבואר במשנה ברורה סימן שלט סק"י). וכתב רבי חיים פלאג'י שמצוה רבה לבטל מנהג המקילים בזה. וכן כתבו הפמ"ג, הגר"ז, כף החיים ועוד.

עורו ישנים משינתכם

בהיות ומקרים רבים היו שהחתן התעורר בשבת חתן בבוקר בשעה מאוחרת, והמתינו לו הציבור בבית הכנסת לתפילה, ונגרם צער ועוגמת נפש להורים ולציבור, על כן יש לעמוד למנות אחראי שיעיר את החתן לקום לתפילה. [ואין צורך להתייחס לדעות משובשות שישנם המלמדים את החתן בדווקא לאחֵר לתפילה, כדי להראות 'חֲשִׁיבֻת', שכולם מחכים וממתינים לו. וכבר דרשו חז"ל (ברכות ו ע"ב) על הפסוק (תהלים יב ט) "כְּרֵם זֻלּוּת לִבְנֵי אָדָם", אלו דברים שעומדים ברומו של עולם [כגון תפילה שעולה למעלה (רש"י)], ובני אדם מזלזלים בהם. והשם הטוב יכפר בעד.]

"בְּמַקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים"

על הקהל לשים לב להשתדל לענות בקול רם ולסייע לחזן בקטעים מסויימים בתפילה, כמו: נשמת כל חי, שוועת עניים, אל ההודאות, אל אדון, ובסוף כל קטע, שהרי זה בכלל מצות: "ואהבת לרעך כמוך", שדרשו חז"ל (מסכת שבת לא ע"א): "מה שֹׂשֹׂנוי עליך, אל תעשה לחברך", ואילו היית אתה החזן כמה היית חפץ שהקהל ישתתפו, כי לא נאה ולא יאה שהקהל שותק או עונה בלחש, ובפרט לכבוד שמחת חתן וכלה. וכמו כן, מה שנהגו בשבת חתן לשורר לעולים לתורה, על הקהל להשתתף בשירה, שאילו היה החתן בנם, בודאי שהיו חפצים שכל הקהל ישירו.

וכתב בספר לקט הקמח: כאשר השליח ציבור מנגן וכל הקהל מנגנים עמו, אין נכון לפרוש מהציבור ולעיין בלימודו בלא לסייע לחזן ולציבור. ובספר אילה שלוחה, כתב: מי שיכול לסייע לשליח ציבור ואינו עושה כן, הרי הוא בגדר "לא תעמוד על דם רעך". וכתב הר"י מקוזמיר בספר נחמד מזהב: שבכלל מצות "הקם תקים עמו", הוא כל דבר שקשה לחברו לעשותו לבדו וצריך סיוע. (חוברת "סדר היום בהלכה ובאגדה" עמ' 173)

העליה לתורה

כשיש שמחה בבית הכנסת כשבת חתן, המנהג הנכון שלא למכור את המצוות אלא ליתנן לבעל השמחה, והוא מכבד את קרוביו. ויש שנהגו למכור רק עליות משלים ומפטיר, כדי שמי שיש לו "יום השנה", יוכל לעלות. ועל הגבאים לתת את הדעת לכבד את בעל השמחה, שכבר אמרו חז"ל: "הנהג בהם מנהג דרך ארץ", ולא יתנהגו בצרות עין, ואדרבה "כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד". ("סדר היום בהלכה ובאגדה" 198)

כשמעלים מוסיפים בשבת חתן, ישתדל החזן לקרוא לכל עולה שלשה פסוקים אחרים, ובפרט שפעמים רבות מחמת שחוזר על הקריאה כמה פעמים, אין הציבור מטים אוזן לשמוע, ונכשלים בשיחה בטלה בקריאת התורה ובבית הכנסת. אך אם הפרשה קצרה וישנם הרבה עולים, רשאי לחזור על אותם פסוקים כמה פעמים, כמו שנוהגים בשמחת תורה. ובני אשכנז לא נהגו להקל בזה אלא בשמחת תורה או במקום צורך. ("סדר היום בהלכה ובאגדה" עמ' 202)

זכורני, כאשר בנו של מרן זצוק"ל, הגאון רבי יעקב זצ"ל חיתן את בתו הגדולה, הגיע מרן לשבת "פרשת ויצא" ה'תשמ"ט בשכונת "תל ארזה" בירושלים לכבוד שבת חתן, ובבוקר התפלל בבית הכנסת "בורוכוב", וקרא בתורה כהרגלו בקודש, ולאחר עליית כהן ולוי, העלו מוסיפים לרוב, וכמעט כל שלשה פסוקים מרן עצר והעלו מוסיפים רבים, כי רבו האורחים והמכובדים. לאחר מכן עלה מרן שליח ציבור לתפילת מוסף כדרכו בקודש, ואחר "עלינו לשבח", אמר "מזמור ליום השבת" כנהוג, ובאמצע המזמור ניגש בנו הרב יעקב מאחרי גבו, ונטל את הטלית מעל כתפיו של מרן, וקיפלה כרגיל ללא שינוי. (ועיין בחוברת "מרן הרב עובדיה בהלכה ובאגדה – מזווית אישית". ובטעם היתר קיפול הטלית בשבת, עיין בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה" מהדורת ה'תשע"ז עמוד 251)

הבאת ספר התורה ממקום למקום

אף שאין להביא ספר תורה לצורך יחיד המארגן מנין בביתו, כי אין זה מכבוד התורה להביאה לצורך יחיד, מכל מקום לאיש חשוב שמארגן מנין בביתו, מותר להביא ספר תורה. על כן, אם מארגנים את תפילות השבת באוהל או במקום גדול אחר, שאינו בית הכנסת, מותר להביא לשם ספר תורה, כיון שהחתן דומה למלך, והריהו בכלל אנשים חשובים. ("סדר היום בהלכה ובאגדה" עמ' 210)

"ואברהם זקן"

המנהג שבגמר עליית החתן לספר תורה בשבת, קוראים לו מתוך החומש פסוקי "ואברהם זקן" מפרשת "חיי שרה" (בראשית פרק כד פסוקים א-ז) המדברים בענין אזהרתו של אברהם אבינו לאליעזר עבדו להביא כלה ליצחק בנו. והמנהג שאחד קורא את הפסוק, ואחר קורא את התרגום. (שמח. ב"ח ב תסט)

מנהג קריאת פסוקים אלו לחתן הוזכר בקדמונים, רב סעדיה גאון, הערוך, רבנו בחיי, הריטב"א, אבודרהם, התשב"ץ ועוד. ובתיקון יששכר כתב הטעם לזה לסימן טוב לחתן, שיעלה זיווגם טוב, כזיווגו של יצחק אבינו עם רבקה אמנו. ועיין שם עוד טעמים לזה.

מה לך נרדם

חתן שהתעורר מאוחר לתפילה בשבת בבוקר, והתפלל במקום אחר ולא עלה לתורה, יעלוהו במנחה, ויקראו לו פסוקי "ואברהם זקן" אחר עלייתו.

מעשה שהוזמנתי לשבת חתן, ולא התעורר החתן בבוקר לתפילה בזמן, וכבר הגיע הציבור לקריאת התורה ועדיין הוא לא בא. ביקש האב שנעצור כאן, ובינתיים נאמר דברי תורה. ומסרתי שיעור כמעט שעה, ועדיין איננו. קראנו בתורה, עלו מוסיפים רבים, התפללנו מוסף ועדיין החתן לא הופיע. ורק באמצע הסעודה לאחר השעה 12 הגיעו החתן והכלה, כי התעוררו בשעה מאוחרת מאוד, והלך החתן להתפלל במנין של שעה 9:30. ואז העלנו את החתן לתורה בתפילת מנחה, וקראנו לו פסוקי "ואברהם זקן" כנהוג.

מחלל שבת

חתן מחלל שבת בפרהסיא [בפני עשרה יהודים], לכתחילה אין להעלותו למנין שבעה עולים בשבת, אלא רק לעליית מוסיף לאחר עליית שישי, ועונים אחריו 'אמן'. אולם במקום שרגילים להעלותו שלישי, ואם לא יעלוהו, יש חשש שיגרם ריב ומדון, או שהוא כהן ואי אפשר שלא להעלותו לעליית ראשון, מותר להעלותו, אך יוסיפו על מנין העולים עוד יהודי אחד כשר, כדי שבסך הכל יהיו שבעה עולים כשרים. (ה"ע ג קכ)

כיבוד לקהל

בשבת חתן שנהגו לכבד את הקהל במיני מאכל לאחר התפילה בבוקר, ישימו לב להביא כמות מספקת של עוגות, קוגל, בורקס וכיוצא בזה, כדי שכל אחד יאכל לפחות כזית [27 גרם] דגן, ויצא ידי חובת "קידוש במקום סעודה". ואמנם המקילים לטעום רק מעט, יש להם על מה לסמוך. אך כשיגיעו לביתם, יקדשו שוב קודם הסעודה. והטעם שיש מקילים בזה, כי מצטרפים כאן שני ספיקות: **א.** שמא מותר לטעום לפני הקידוש של בוקר. **ב.** שמא כאשר המקדש עצמו סועד שם, ובשבילו היה "קידוש במקום סעודה", יכולים גם אחרים לטעום. (חזו"ע שבת ב קנה)

שבת חתן לבן מרן רבנו יוסף קארו עם בת רבנו האר"י ז"ל

מעשה בבנו של מרן רבנו יוסף קארו שהתחתן עם בתו של רבנו האר"י ז"ל. בשבת חתן, היה הציבור מוזמן לאחר התפילה לסעודת שבת בבית מרן. והנה לאחר קריאת התורה שהחזירו את ספר התורה להיכל, בא השמש והודיע למרן שהמפתח של המטבח אבד. ניסה מרן לחפש עצה, אלא שבינתיים נעמד הציבור לתפילת מוסף, ואף הוא נעמד עימהם. לאחר התפילה, ניגש רבנו האר"י למרן ואמר לו: למה כבודו מצטער, המפתח נמצא במקום פלוני. הלכו ומצאוהו שם. בלכתם בדרך, שאל מרן את רבנו האר"י: מאין ידע כבודו שהמפתח אבד, הרי אמרו לי כן בשקט? אמר לו: תדע, כל אדם שמתפלל בכוונה, יורד עמוד ענן מהשמים עד ראשו. והנה היום ראיתי שבשחרית היה עמוד הענן שעל כבודו כתיקנו, אבל במוסף היה העמוד מתקרב ופתאום נתלש, ושוב חוזר, ושוב נתלש, אמרתי בלבי, כנראה יש משהו שמטריד את כבודו בתפילה. ואז ראיתי ברוח הקודש שהמפתח הוא שהפריע לך. (הגאון רבי בן ציון מוצפי שליט"א. עיין שבחי האר"י דף לז)

צדקתך

בתפילת מנחה של שבת עם החתן, אין אומרים 'צדקתך', כדין כל יום שכשאין אומרים בו וידוי במנחה, אין אומרים 'צדקתך' בשבת. וכן היה מעשה רב אצל מרן זצוק"ל בכמה הזדמנויות בשבתות חתן של נכדיו. (הובא בשו"ת "אבי בעזרי" (סימן נו) לידיד נפשי הגאון רבי יצחק לוי שליט"א, הרב הראשי לנשר)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן רצב ס"ב), אם חל בשבת יום שאילו היה חול לא היו אומרים בו במנחה נפילת אפיים, אין אומרים צדקתך. וכתב הכף החיים, שהמנהג שלא לאומרו בבית האבל, ומכיון שגם בבית החתן ובבית המילה, וביום שאין אומרים בו תחנון, אין אומרים צדקתך, גם בבית האבל אם אין אומרים אותו לא נחשב אבלות בפרהסיא. וכתב בשו"ת משפטי עוזיאל, שכן ראוי להורות הלכה למעשה. וכן כתב בספר נתיבי עם שכן מנהג ירושלים. וכן כתב בשו"ת אבני ישפה. (חזו"ע אבלות ג מט) ועיין בשו"ת הראשון לציון (ח"ב סימן לט) שכן מפורש בכמה ראשונים ואחרונים. וכן פסק מהרי"ל. (ב"ח ב תסג)

סעודה שלישית

כבר בארנו לעיל שאין סעודה שלישית נחשבת במקום "פנים חדשות".

כוס ברכת המזון אחר צאת הכוכבים

בכל השנה, המזמן על הכוס בברכת המזון של סעודה שלישית לאחר צאת הכוכבים, רשאי לשתות את היין, אם הוא רגיל לזמן על כוס. על כן, בסעודת חתן וכלה שמזמנים תמיד על כוס, שותה המזמן את הכוס לכתחילה, ויטעים גם לחתן ולכלה. וישים לב לשתות רביעית, כמבואר בשלחן ערוך (סימן קצ סעיף ג), כדי לצאת מן הספק בשיעור הכמות לברכה אחרונה. ואם הכוס גדולה יותר, רשאי לגמור את כולה. ולא יזכיר "ורצה והחליצנו" בברכה האחרונה 'על הגפן', כיון שכבר יצאה שבת. (ה"ע ח"ג ק, קנט. שו"ת יביע אומר חלק ח סימן לג. חזו"ע שבת ב שצו, שצח, תב)

שבת – היום השביעי

חתונה שהתקיימה ביום ראשון בצהריים, ויום השביעי יוצא בשבת, והמשיכו בסעודה שלישית לאחר השקיעה, אם היה היחוד ביום לפני השקיעה, לא יברכו ברכת חתנים כלל, אפילו בבין השמשות. אבל אם היה היחוד בלילה, יכולים לברך בבין השמשות, וכמבואר לעיל (עמוד 274).

כתב מרן זצוק"ל (חזון עובדיה אבלות ח"א עמוד רו): דע, שאם האריכו בסעודה שלישית של שבת עד הלילה, אף על פי שלענין תוספת 'רצה והחליצנו', הולכים אחר התחלת הסעודה ואומרה בברכת המזון, וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (אורח חיים סוף סימן קפח), מכל מקום לענין שבע ברכות, כל שעבר יום השביעי של ימי המשתה אין לאומרן, שתוספת שבת אינה מועילה לענין זה. (הגר"ש קלוגר בשו"ת שנות חיים, שער המים, שלחן העזר). ואם נהגו לברך, צריך להודיעם שאין הדין כן, וספק ברכות להקל. ולא עוד, אלא אפילו בבין השמשות, נראה לי שאין לברך, אלא יסיימו הסעודה והברכות לפני השקיעה. ושוב מצאתי כן בספר שמירת שבת כהלכתה. וכן עיקר. ע"כ. (וכן כתב בשו"ת יבי"א החדש ח"ה אבה"ע סימן ז הערה ט) וברור שכל זה כאשר היה היחוד ביום, אבל אם התייחדו בלילה, מברכים בבין השמשות, כמבואר לעיל משום ספק ספיקא.

וכן מצאתי בספר "זכור לאברהם" (סימן סד אות נז) שהובאה תשובה משם האדמו"ר מערלוי שאין לברך שבע ברכות לאחר השקיעה, והסכים עמו האדמו"ר מתולדות אהרון, אך העיר על מה שכתב שם, "שבמקום שמנהגם לברך, יכולים לברך, ויש להם על מה שיסמוכו", וכתב: והנה, לא שמעתי מעולם קביעות מנהג על זה בהיפך, שבכל המקומות בחוץ לארץ ובארץ ישראל נוהגים להקפיד שלא לברך בלילה. ומה שראיתי בעצמי את הגאון רבי יוסף צבי דושינסקי שבירכו אצלו בלילה, 'לגרמיה הוא דעביד' [לשיטת עצמו עשה כן], כיון שלא מצינו בבירור שום פוסק שיפסוק כן. ואין שום ראיה מהזכרת 'רצה והחליצנו', שכשם שאומרים אותה לאחר צאת הכוכבים, כן יברכו גם שבע ברכות, שהרי אין הטעם שם בגלל תוספת מחול על הקודש, שהרי גם בראש חודש אם נמשכה הסעודה עד הלילה, אומר 'יעלה ויבוא', וכן ב'על הניסים' בחנוכה ופורים, ומשמע שכל זה הוא רק ענין שהולכים אחר ההתחלה,

בהזכרת מעין המאורע בלבד. והגם שעל פי החסידות כל שיושבים בסעודה, עדיין קדושת שבת על האדם, אמנם אין שייכות בזה לענין הלכה לברך שבע ברכות. וידוע שהדר גאונו התגורר הרבה אצל האדמו"ר מבעלז זצ"ל וראה איך שהיה זע וחרד אף מספק ספק ספיקא של חשש ברכה לבטלה, ואיך פוסק להם לברך, ומה יזיק לחתן אם לא יברכו בשבילו שבע ברכות בסעודה שלישית, כיון שכבר בירכו פעמיים בשבת קודש, ואין לברך מכח ספק ברכה לבטלה. וכן פסק להלכה הגאון מסאטמר, וגם אמר כן משם אביו בעל קדושת יום טוב שלא לברך שבע ברכות בסעודה שלישית כשהחופה היתה ביום ראשון, אלא מבעוד יום. עי"ש.

הוא לעצמו חושב שמהדר ומחמיר, אך בדרך שופך דמו של חברו

מעשה בכמה בחורים שהוזמנו לסעודת "שבע ברכות" שאירגנה אשה אלמנה בביתה לכבוד חתן וכלה, בסעודה הגישה בעלת הבית עוף ושאר מאכלים, אך הבחורים לא אבו לאכול את העוף, מכיון שלא היה בהכשר שהם רגילים בו. כמובן שבעלת הבית הצטערה על כך, אך לא היה בידה לשנות דעתם.

למחרת כשהגיעו הבחורים לישיבה אצל רבם מורנו ורבנו הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל סיפרו לו בהתפארות את הנעשה אמש, היאך התגברו על תאוותם.

לתדהמתם, ענה להם הרב בצער רב: אמנם החמרתם בכשרות, אבל הקלתם באיסור לא תעשה מן התורה שנאמר (שמות כב כא): "כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן".

ישמע חכם ויוסף לקח, שפעמים מזמינים אותו לבתים של אנשים יראי שמים לסעודות שבע ברכות, אך מחמת חששותיו, חומרותיו ורגשותיו מבייש את בעלי הבית ואינו אוכל, וגורם להם צער ועגמת נפש. וכשהוא לעצמו חושב שהוא מהדר ומחמיר, אך אינו שם לב שבדרך הוא שופך את דמו של חברו, ופוגע בו.

על כגון זה אמרו חז"ל (מועד קטן ה ע"א): כל השָׂם אורחותיו [בודק ובוחן את מעשיו אם ראויים ונכונים הם, שלא יבוא בהם לידי מכשול חס ושלום] - זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר (תהלים נ כג): "וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים", אל תקרי ושָׂם אלא ושָׂם דרך - אראנו בישע אלהים.

דיני ימי שמחה וברכה בנישואין שונים

שמחת הלב

בחתונת חתן וכלה רגילים, דהיינו בחור רווק שנושא כלה בתולה, ישנם שני דברים: **א.** שבעת ימי שמחה, שבהם החתן לא עובד, אלא אוכל ושותה ושמח עם כלתו. **ב.** שבעת ימי ברכה, שבהם מברכים "שבע ברכות" בסעודות החתן והכלה. (סימן סב ס"ו, וסימן סד ס"א)

ואולם, בנישואין מסויימים, פעמים שמפחיתים במנין ימי השמחה או במנין ימי הברכה, כפי שיבואר להלן. והטעם בזה, כתב הר"ן, הואיל וברכת חתנים נתקנה על שמחת לב החתן, על כן, בחור שלא נשא עדיין אשה, ישנה לו שמחת לב גדולה מאוד, ומברכים לו ברכת חתנים כל שבעה, אפילו אם נשא אלמנה. אבל אלמן שנשא אלמנה, כיון שכבר היה נשוי, וגם היא היתה נשואה, אינו שמח כל כך, ודי לו יום אחד לברכה. לעומת זאת, אם אלמן נשא בתולה, שהשמחה

גדולה יותר, מברכים לו כל שבעה. וכן כתב המאירי, שכל שיש צד אחד בחרות, כגון אלמן בבתולה, או בחור באלמנה, מברכים ברכת חתנים כל שבעה. ע"כ.

הבהרה – יש להבהיר, שכאשר נזכר כאן אלמן או אלמנה, הוא הדין לגרוש או גרושה, שדינם שווה בדינים אלו.

בחור ובעולת עצמו

בחור שנשא בעולת עצמו, דהיינו שבא על כלתו קודם הנישואין, יש להם שבעה ימים לברכה, ושלשה ימים לשמחה, ולכן מיום הרביעי והלאה, מותר לו לעבוד, אך אם יעשו סעודה, יברכו ברכת חתנים, בכפוף לכללי ההלכה המובאים לעיל, אם היו פנים חדשות וכו'.

כתב מרן זצוק"ל: בחורה שנבעלה לבחור שלה לפני הנישואין עמו, יש להם שבעה ימים לברכה, משום שעל כל פנים עדיין הוא בחור שלא נשא מעולם, ואותם מצעים שהציעה לו באיסור, מציעה לו עתה בהיתר, ושמחים הם בנישואיהם כדת משה וישראל, וכמשוש חתן על כלה. ואם כי איננו מכלל בחורי ישראל הכשרים שלא טעמו טעם חטא, והיא גם היא אינה מכלל בנות ישראל הכשרות האוגדות פתחיהן, מכל מקום אין אנו דנים דיני קנסות בכיוצא בזה, ויצרם אנסם, והפסוק אומר "לפתח חטאת רובץ" (עיין יומא יט סע"ב).

גם בשו"ת שמש צדקה כתב, הבועל משודכתו שיצרו תקפו ונתפש כגנב, בודאי הגמור שכשבא לכונסה בחופה וקידושין, שמחה גדולה היא לו שיאכל חולין בטהרה, ולמה לא יברכו לו כל שבעה. ואינו דומה למחזיר גרושתו, שכבר היתה נשואה עמו, והיו לאחדים כמשפט האיש עם אשתו. ואם עדיין הלכה זו רופפת בידך, צא וראה מה מנהג העולם, ובפרט במדינת איטליא שבעוונות הרבים התפשט המנהג הרע שהחתן המשודך נכנס לבית הכלה וכו', ולפעמים כריסה בין שיניה בשעת החופה, ואף על פי כן לא נמנעו מלברך כל שבעה, ואין פוצה פה, כל שכן אם נבעלה רק לאונסה וליבה בל עמה, שאין שמחה גדולה מזו כשכונסה בחופה וקידושין, לבוא עליה כדרך כל הארץ בדעה מיושבת, וממש פנים חדשות באו לכאן. ע"כ.

ואף שבנו של הגאון הנודע ביהודה כתב, שבחור שנשא בעולת עצמו, דינו כאלמן שנשא אלמנה ואין מברכים אלא ביום הראשון, שעיקר תקנת שבע ברכות היא משום שמחתו ושמחתה, וזהו כשלא טעמו טעם ביאה, אבל אלו אין להם שמחה אלא כאלמן ואלמנה. אך כבר השיג עליו החתם סופר, ודחה ראיתו, וכתב שאין הדברים ראויים למי שאמרם, אלא העיקר שגם על חיבת הנישואין מלבד חיבת ביאה, יש לברך כל שבעה. ודברי פי חכם חן.

והנה בספר נהר מצרים פסק, שהכל לפי הענין, דהיינו שאם החתן צנוע ומעולה, ורק יצרו תקפו ובא על משודכתו המצויה אליו בכל עת, כפי שנשתרבב המנהג הרע בזמן הזה, וגם הבחורה בת אנשים נכבדים וצנועים, ורק במקרה נלכדה בחטא עם המשודך שלה, ולא שבו עוד לכסלה, אז בהתברר כל זה לפני בית הדין, יש לסמוך שלא לגלות חרפתם ברבים, ושלא לגרום בושה וכלימה למשפחותיהם, ולהפוך שמחתם לתוגה, ויברכו כל שבעה. אבל ברשעים שזו דרכם כסל למו, ומצויים זו אצל זה תמיד כאילו אשתו היא, ובפרט אם התעברה הכלה, וזרעם לפניהם פגום יוצא בן הנדה, ונודעה החטאת אשר חטאו עליה, שהרי כריסה בין שיניה, פשוט שאין להם אלא יום אחד, כי איך יאמר עליהם 'שמח תשמח רֵעים אהובים', והם רָעים לשמים, בנים שובבים, 'ולשמחה מה זו עושה', והם הפרו חוק ופרצו גדר הבושה, ולכן פשוט שאינם ראויים לברכה אלא יום אחד. ע"כ.

וכתב מרן זצוק"ל: ולפי עניות דעתי, אין הכרעתו מכרעת בזה, אלא העיקר כמו שכתבו האחרונים, שמשום שהוא בחור שלא נשא אשה בחופה וקידושין, יש לו כל שבעה לברכה. ואין

לנו לעשות חילוקים מסברת הכרס להפסידם שבע ברכות, ובפרט כששבו בתשובה שאז מוחלים להם על כל עוונותיהם. ורק באלמן שנשא בעולת עצמו, יש להם יום אחד לברכה.

ואמנם, הן אמת שיש להם שבעה ימים לברכה, כיון שהוא בחור, מכל מקום לענין שמחה, יש להם רק שלשה ימים, כמו שפסק מרן בשלחן ערוך, וזו לשונו (סימן סד סעיף ב): הנושא את הבעולה, צריך לשמוח עימה שלשה ימים, בין בחור בין אלמון. ויש אומרים שבחור שנשא בעולה, צריך לשמוח עמה שבעה ימים. ע"כ. וכלל גדול בידינו: "סתם ויש, הלכה כסתם". ולכן בחור שנשא את משודכתו שנבעלה לו לפני הנישואין, די לה בשלשה ימים לשמחה. (שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן יא אות א, ב, ג)

בחור ובעולה מאחר

בחור שנשא בעולת אחר, יש להם שבעה ימים לברכה, ושלשה ימים לשמחה. מאחר וסוף סוף הוא בחור שלא נשא מעולם. וכל שכן שחדשה היא לו, ויותר טוב הוא מהבא על משודכתו, שהיה צד לומר שאולי הם כמו גרוש וגרושה שאין להם שבעה לברכה.

בחור ואלמנה

בחור שנשא אלמנה, יש להם שבעה ימים לברכה, ושלשה ימים לשמחה. כמבואר בהלכה הקודמת.

תיקון אלמנה – נכון לעשות "תיקון האלמנה" לרבנו הרש"ש כפי שמופיע בספר אמת ליעקב ניניו, וכמבואר בשו"ת רב פעלים (חלק ב חלק סוד ישרים סימן א), אף שמן הדין אין חשש לישא אלמנה, כמבואר בטהרת הבית (ח"ג עמוד רצה). [ובהנהגות ופסקים על הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד (הנהגות נישואין אות א) מובא שבנישואי אלמנה היה מצווה הרב לחתן, בשם רבו בעל הכתב סופר, שאמר מפי אביו החתם סופר, שלפני החופה ילמד החתן פרקי משניות, ויאמר קדיש על ישראל לעילוי נשמתו של הבעל הראשון, ובכך יעלה זיווגם יפה].

אלמן ובתולה

אלמן שנשא בתולה, דינו ככל חתן, ויש לו שבעת ימים לשמחה וברכה.

לענין שמחה, כתב מרן השלחן ערוך (סימן סד סעיף א) הנושא בתולה, צריך לשמוח עימה שבעה ימים, בין אם הוא בחור בין אם הוא אלמון. ולענין ברכה, כתב מרן (סימן סב סעיף ו): בחור שנשא אלמנה, או אלמון שנשא בתולה, מברכים ברכת חתנים כל שבעת ימי המשתה.

אלמן ואלמנה

ימי שמחה – אלמן שנשא אלמנה, יש להם שלשה ימים לשמחה.

אמרו בתלמוד ירושלמי (מסכת כתובות פ"א ה"א), מפני מה אמרו חכמים אלמנה נשאת ביום חמישי? שאם אתה אומר לו באחד מכל ימות השבוע, אף הוא משכים בבוקר ויוצא למלאכתו, אבל מתוך שאתה אומר לו בחמישי בשבת, אף הוא שמח עימה שלשה ימים, חמישי, שישי ושבת, שאין עובדים בהם (השווה לתלמוד בבלי כתובות ה ע"א). וכתב מרן בשלחן ערוך (סימן סד ס"ג): "ומנהג חכמים שהנושא את הבעולה ישאנה בחמישי, כדי שיהיה שמח עימה שלשה ימים, חמישי בשבת וערב שבת ושבת, ויוצא למלאכתו יום ראשון".

ימי ברכה – במקרה זה של אלמן שנשא אלמנה, יש להם רק יום אחד לברכה. דהיינו שבסיום הסעודה הראשונה שאחר החופה, מברכים שבע ברכות, אבל לאחר מכן, אף אם סעדו סעודה נוספת ביום זה, אין מברכים. לדוגמא: אלמן

שנשא אלמנה ביום ראשון בערב - ליל שני, מברכים שבע ברכות בסעודה שלאחר החופה, ואם למחרת ביום שני בצהרים סועדים שוב, אינם מברכים. (בית יוסף סימן סב בבדק הבית)

אמרו בתלמוד ירושלמי (מסכת כתובות פ"א ה"א), למדנו ברכה לאלמן ואלמנה, מבועז שהיה אלמן ונשא את רות שגם היתה אלמנה, ובכל זאת בירך ברכת חתנים בעשרה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן סב ס"ו): אלמון שנשא אלמנה, מברכים ברכת חתנים ביום הראשון בלבד.

אלמן שנשא אלמנה ביום, ונמשכה הסעודה עד הלילה, מברכים שבע ברכות. אבל אם רק התחילו את הסעודה בלילה, אף שזו סעודתם הראשונה, אין מברכים, שספק ברכות להקל. (שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן ז אות ב. ש)

אלמן ובעולה מאחר

אלמן שנשא בעולה, יש להם יום אחד לברכה, ושלשה ימים לשמחה.

בשו"ת גינת ורדים כתב, נערה שנתפשה לזנות, ובאה להינשא לאלמן, אין לה אלא יום אחד לברכה, שמכיון שעיקר הברכות נתקנו משום שמחת לב החתן, כאן אין לו שמחה כל כך, שאדרבה צער וחרפה רבה היא לו, ושנואה היא בעיניו, שהיא דרוסת איש בזנות. ועוד, שעיקר הדבר משום ששקדו חכמים על תקנת בנות ישראל לשמחן, ולא תקנו לשמח אלא את הצנועות, ולא את המקולקלות. ע"כ.

אלמן ובעולת עצמו

גם אלמן שנשא בעולת עצמו, יש להם יום אחד לברכה, ושלשה ימים לשמחה.

אף שלא שייך כאן את טעמו הראשון של הגינת ורדים הנ"ל, ששנואה היא בעיניו עקב היותה דרוסת איש בזנות, כי הלוא כאן נבעלה לו בעצמו, ולכאורה תהיה להם ברכה כל שבעה? מכל מקום מאחר וסוף סוף הוא לא בחור, והיא לא בתולה, אין להם אלא יום אחד לברכה.

"שהשמחה במעונו"

בכל מקרה שיש להם שלשה ימים לשמחה, אף שלא מברכים ברכת חתנים, מכל מקום אומרים בזימון "שהשמחה במעונו". זו לשון מרן השלחן ערוך (סימן סב סי"ג): ונראה, שאף לאלמן שנשא אלמנה, אומרים "שהשמחה במעונו" בזימון, בשלשה ימים שהוא שמח עימה. ע"כ.

אלמן עם שנשרו בתוליה

אלמן שנשא בחורה רווקה שבתוליה נשרו עקב תאונה וכדומה, דינה כבתולה לכל דבר, ויש להם שבעה ימים לברכה ושמחה, כיון שבפועל לא נבעלה וחדשה היא אצלו. (גינת ורדים, בית עובד, שמח נפש גאגין, כלילת חתנים. ב"ח ב עמ' שנו)

גרוש וגרושתו

גרוש שהחזיר גרושתו, אפילו בסעודה הראשונה שמיד לאחר החופה, לא מברכים ברכת חתנים, ואין אומרים בזימון "שהשמחה במעונו". (ב"ח ב עמ' שנח, תיא) ונחלקו הפוסקים אם חייב לשמוח עימה שלשה ימים, אך ברור כי המשתדל להדר במידת החסד והחמלה לשמח את אשתו, ובפרט שהיתה גרושתו וזקוקה שיראה

לה את חביבותו כלפיה, מעלתו גדולה. [ועיין במדרש (ויקרא רבה פרשת בהר פרשה לד אות יד) "ומבשרך לא תתעלם" זו גרושתו, ובמעשה הנורא שם. וכל שכן כאן שחזר ונשאה.]

נשאל הרדב"ז (ח"ז סימן סד), המחזיר גרושתו, האם צריך לשמחה שלשה ימים, כדין אלמן שנשא אלמנה? **תשובה:** אין מצות שמחה בהחזרת גרושתו, שנאמר (דברים כד ה): "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה... וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח", משמע דוקא כשחדשה היא לו ולא שמחזיר גרושתו. ועוד, שהרי מותר להחזיר גרושתו במועד, ואינו נחשב שמערב שמחה בשמחה, כיון שאין בה שמחה כל כך. ולענין ברכת חתנים בסעודה הראשונה, כיון שיש אומרים שאין לברך כשהוא הולך למלאכתו, אני אומר 'ספק ברכות להקל'. ע"כ. וכן העיד בספר תפילה לדוד, שבירושלים בשנת התקס"ד, לא בירכו בסעודת מחזיר גרושתו. וכן פסקו מהריק"ש, גן המלך, מזבח אדמה, חוקי חיים גאגין, שמח נפש גאגין, ופני יצחק אבולעפייא.

והנה בספר טיב קידושין (להגאון האדיר 'לבו לב הארי' (כלשון הנודע ביהודה), רבי אריה ליב צינץ, אב"ד פלאצק, סימן סב ס"ק ט) כתב להוכיח, שגם במחזיר גרושתו שייך שמחה שלשה ימים, ודחה את ראיות החולקים, ולכן פסק שיש לומר גם בזימון 'שהשמחה במעונו', כיון שעל כל פנים צריך לשמוח עמה. ע"כ. והנראה, שעניינים אלו שבין אדם לחברו, אין ספק שהמחמיר והמהדר, תבוא עליו ברכה. ועיין בכיוצא בזה בדבריו הנפלאים של רבנו המאירי (כתובות יז ע"א): "מצוה לשבח את הכלה, ולא שידקדקו ביותר שלא לשבחה אלא במה שיש בה, **אלא לשבחה במידה גדושה אף ביותר מן הראוי.** ולעולם תהיה דעתו של אדם מעורבת עם הבריות, בכל צד שאין בכך חילול השם, **ולא יהא הולך עימהם בקו הדין, הן בדיבור, הן במעשה, אלא יתיר פיסת יד לראוי, ופיסת לשון, ופיוס דברים, לכל אדם. וכל המפליג בעניינים אלו, הרי זה משובח.** ע"כ.

מעט מדיני אבלות בנישואין

עיין שם

עיקר ופרטי דיני אבלות בחתן וכלה, במקרה שמת אחד מקרוביהם קודם החופה או לאחר החופה, ושאר דיני אבלות השייכים לנישואין, מבוארים בחוברת "האבלות בהלכה ובאגדה" (עמו' 267, 284). וכאן ליקטנו מעט מזה.

קביעת חתונה בשנת האבל

יש מהמון העם טועים לחשוב שאין זה מכבוד הנפטר לקבוע חתונה כאשר הם בתוך השנה לפטירתו, ולכן דוחים הם את החתונה עד לאחר השנה, וחושבים שבכך עושים נחת רוח לנפטר. אך יש להבהיר להם שזו טעות חמורה מאוד, ואדרבה, מצערים הם את נשמת הנפטר שנמנעים בגללו לקיים מצות פריה ורביה, וגם מצערים את עצמם בלי שום טעם הגון ונכון. וכל שכן אם החתן והכלה אינם יראי השם ונכשלים באיסורי נגיעה, ובעוד איסורים חמורים מן התורה, השם יצילנו. על כן, עליהם להקדים את החתונה ככל האפשר, וימנעו ממכשולים רבים וחמורים. (חזו"ע אבלות ב שלט, שדמ)

תשובה מכתב יד של מרן זצוק"ל

בירחון "יתד המאיר" (סי' קלב) הובאה שאלה שהופנתה למרן בזה.

כ' אייר תשע"א

לכבוד מרן מלכא (שליט"א), שלום וישע רב.

לפני שבועיים נפטרה אשה צעירה בצפת, והשאירה 6 יתומים קטנים. הבת הגדולה

בת 19 קבעה תאריך לחתונה - ג' תמוז. האבא רוצה לדחות את החתונה, מסיבות שאומר שקשה לו... לאחר שניסיתי לשכנעו שלא רצוי לדחות, קיבל על עצמו לקיים כל מה שמרן יורה לו.

וזו תשובתו של מרן: כ"א אייר תשע"א
אסור לדחות את החתונה הנ"ל, זכות המצוה שתתקיים בעיתה תהיה לעילוי נשמתה של הנפטרת. ששון ושמחה ישיגו, ונסו יגון ואנחה. עובדיה יוסף.

השתתפות בחתונה

הורי החתן או הכלה, אף אם הם בתוך שלושים יום לאבלות על אב או אם, מצוה עליהם להשתתף בחתונה ובכל שבעת ימי המשתה ולסעוד עם המסובים ולשמוע הניגונים, כדי שתהיה שמחת החתן והכלה שלימה. והוא הדין למכרים מיוחדים שבלעדיהם לא תהיה שמחת החתן או הכלה שלימה, כמו סבא וסבתא, קרובים מסויימים כאחים ואחיות, וחברים מיוחדים שחשוב מאוד מאוד לחתן או לכלה שיבואו. ואין צורך שבבואם לשם, ישרתו הם את האורחים. (חזו"ע אבלות ח"ב עמ' שלט. שו"ת יבי"א ח"ט יו"ד סי' מג. מעיין אומר ד קסב, רד, רז, רי. "האבלות בהלכה ובאגדה" עמ' 267)

השתתפות בשבת חתן

מותר לאבלים קרובי המשפחה להשתתף בסעודות "שבת חתן", אם השתתפותם תגרום שמחה לחתן ולכלה. (חזו"ע אבלות ח"ב עמ' שלח. מעיין אומר ד קפג) ובספר ארחות רבנו (הקהלות יעקב ח"ד עמוד קלח אות פד) כתב, אף שהגאון החזון איש זצ"ל היה בתוך שנת אבלותו, בכל זאת היסב בסעודת שבע ברכות של הגאון רבי שמואל גריינמן זצ"ל שהיתה בשבת.

הצטרפות אבל למנין או לפנים חדשות

אם ביקשו מאבל להשלים מנין לסעודת שבע ברכות, או לצורך "פנים חדשות", רשאי ללכת ולאכול שם. (הגאון רעק"א. חזו"ע אבלות ב עמ' שלח. "האבלות בהלכה ובאגדה" עמ' 268)

שבע ברכות בבית האבל

אם יש צורך בדבר, רשאי האבל שבתוך י"ב חודש לארגן סעודת שבע ברכות לחתן ולכלה בתוך ביתו. (מעיין אומר ד רסט) ונראה שרשאים אף לנגן שם בכלי זמר, שמאחר שאין שמחה לחתן וכלה בלי כלי שיר, לא הגבילו אותם בגלל שבעל הבית אבל. ואף בעל הבית עצמו רשאי להשתתף, וכמו שמותר לקרובים ומכרים מסויימים להשתתף בחתונה, באופן שהעדרותם תגרום צער לחתן או לכלה, ואף כאן אם בעל הבית ימנע מלהשתתף, ויצטרך לצאת בעת הניגונים, הדבר יגרום צער לחתן ולכלה. גם כי איזו שמחה זו, כאשר בעל הבית המארח אינו בנמצא, והלוא עצם נוכחותו חשובה מאוד לקבל פני המוזמנים ולנהל את הערב, ככל בעל הבית. ומכל מקום, טוב שיסיח את דעתו בעת שמנגנים, ויהיה הוא המלצר.

התרפאה המשפחה

אם נולד בן או נכד מצאצאי המנוח, אמרו חז"ל שהתרפאה המשפחה, ועל כן, מותר לאבלים להשתתף בסעודת שבע ברכות כשאין שם ניגונים, אף אם אין השתתפותם הכרחית לצורך שמחת החתן והכלה דווקא, ובאים הם יותר לכבוד ההורים. (הגהות יד שאול. מעיין אומר ד רצג. ועיין חזו"ע אבלות ב פה)

השבועה בכתובה

מקורות טהורים

עיקר המבואר להלן בענין השבועה שבכתובה, הוא מבוסס על פי הספר הנפלא והחשוב **"משפט הכתובה"** (חלק ה סימן מב). והחפץ להרחיב דעתו בענין יותר, יעיין שם וירווה נחת מרובה עד מאוד.

לפנינו תקציר ענייני תקנת השבועה. ולהלן (עמוד 304) יבוארו הדברים קצת יותר בהרחבה, עם טענת המערערים ותשובותיהם בצידם. ומהו המנהג הנכון לדורנו.

"אל תטוש תורת אמך"

יש לדעת, ולהודיע, ולהיוודע, כי מקור מנהג השבועה, מיוסד עוד מזמן קדמון מתקופת הגאונים והרמב"ם. ומדורם של הרדב"ז [לפני כ-500 שנה] ומרן השלחן ערוך, ועד ימינו אנו, ומצאנו אצל כל רבותינו האחרונים שהיו בארץ ישראל, שכתבו שהמנהג פשוט להשביע על הכתובה.

טעם התקנה

הטעם שהנהיגו שבועה זו, מאחר ו'חרם דרבנו גרשום' שלא לשאת אשה שניה, לא התקבל בקהילות הספרדים, לכן נהגו להישבע על זה כתחליף לחרם, וכמו שכתבו הרא"ש ומרן השלחן ערוך (סימן א סי"א), "טוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו". ע"כ. וכן כתב עוד מרן בפירוש סדר החליצה (שלחן ערוך אבן העזר סימן קסט אות מו).

כל גדולי עולם

כמעט לא נמצא פוסק שלא הביא בספרו שאלה בנוגע לשבועה זו, במשך כל 500 שנה האחרונות עד היום, ומהם: **מהר"י בי רב, הרדב"ז, מהריב"ל, המבי"ט, מהרי"ט, מהר"א ששון, משפט צדק** (לפני 450 שנה), **מהרשד"ם, מהרש"ך, מהרח"ש, מהראנ"ח, מהריב"ל, מהר"ם אלשיך, מהריט"ץ, פרח מטה אהרן** (לפני 320 שנה), **מהר"ם חאגיז, מחנה אפרים, החיד"א, רבי יעקב אבן צור, מהר"ם לבטון** (אב"ד חאלב), **פני יצחק אבולעפייא** (אב"ד דמשק), **מהר"א ענתבי, מהר"ש אמרליו, אבני אפוד, הון יוסף** (אב"ד קושטא לפני 180 שנה), **מהרי"ט אלגאזי, מהר"ם סורנאגה, צל הכסף, תעלומות לב** (אב"ד אלכסנדריה לפני 150 שנה), **דרכי נועם, תורת אמת, עוללות הכרם, מילי דעזרא, נוכח השולחן, שבט בנימין, ירך אברהם, בית יהודה עייאש, זכר עשות, חקרי לב, הגר"ח פלאג'י, הגאון רבי דוד אייבשיץ בעל ערבי נחל** (לפני 130 שנה), **הגאון רבי יוסף חיים שכן המנהג בארץ ישראל, הגאון רבי יוסף בן נאים, הראשון לציון רבי יעקב שאול אלישר, מהר"א אלפנדארי, מהר"א בן שמעון, ארץ חיים סתהון, ועוד רבים רבים** עד גדולי דורנו, באופן שבכל השנים מובאת השבועה בפוסקים ברציפות.

והבודק כתובות עתיקות מארץ ישראל, יראה שבכולן ישנה שבועה, כי כך היה מנהג קבוע מקיף ומוחלט, ומעולם לא נמצא חכם שקם לבטל שבועה זו, או חתן שהחליט לעצמו שלא להישבע בכתובתו. [ומענין, שהיתה תקופה (לפני כ-100 שנה) בארץ ישראל, שגם בנוסח הכתובה של בני אשכנז, היתה שבועה. (א צב)]

חוץ לארץ

ישנם החושבים שבחוץ לארץ לא נשבעו, ולכן הם מנפנפים בדגל "מנהג אבותינו בידינו". אמנם, טענתם אינה נכונה, כי אף אם נאמר שבחו"ל לא נשבעו, הנה הסיבה לדבר אינה משום "מנהג" מקומם שנהגו נגד מנהג ארץ ישראל, אלא משום שבמקומם נהגו בפועל לישא שתי נשים, וממילא לא היה שייך להישבע נגד זה. אבל גם שם, אילו היו נוהגים שלא לישא שתי נשים, והנשים היו מקפידות על זה, בוודאי היו עושים את התקנות שכתבו הרא"ש והשלחן ערוך, שבכל מקום שהנשים מקפידות על נשיאת אשה שניה, ויש חשש קטטה ועיגון בדבר, כיון שלא קיבלו עליהם חרם דרבנו גרשום, יש לבית דין שבכל דור לעשות תקנות בחרמות ונידויים על זה. **כך שאין כאן לא חלוקה ל"מנהגים", ולא השתייכות ל"עדות", ולא "מסורת משפחות".**

אולם, בלאו הכי טענתם אינה נכונה עובדתית, כי הבודק ומפשפש בכתובות העתיקות, יראה אלפי כתובות מכל העולם ומקהילות שונות שנהגו בשבועת הכתובה כמנהג קבוע, ובפרט הקהילות שסביב ארץ ישראל: **מצרים, סוריה, לבנון, כורדיסטן, תורכיה, יון, בולגריה, יוגוסלביה, פורטוגל, גיברלטר. נמצא שכל בני המזרח, ארץ ישראל ומצרים וכל אירופה הספרדית, נהגו בשבועה.**

מרוקו

ולענין השבועה במרוקו, הנה לאחר דרישה וחקירה קפדנית, סיכום הדברים, כי גם מדינת מרוקו ככל מדינות העולם, כי מאז שבאו לשם מגורשי ספרד, הכניסו בהם רוח חדשה שלא לישא שתי נשים, וכיון שאין עליהם חרם דרבנו גרשום, תיקנו בתי הדין להישבע על זה בכתובה, וכך התקבל כמעט בכל ערי מרוקו. למעט כפרים קטנים בדרום המדינה שלא נשבעו שם, כי בהיות המקום רחוק, עני ונידח, לא באו לשם מגורשי ספרד, והמשיכו שם לשאת שתי נשים, וכגון בהרי האטלס והברבריא'ה, וכמו שכתבו בהרחבה בספר התקנות **לרבי יהודה בן עטר**, **ומהר"י בן וואליד**, ובשו"ת עטרת שלמה. וזו לשון **הגאון רבי אברהם אנקווה** בספרו כרם חמר, "ואם התנו שלא ישא אשה אחרת, יכתוב החתן הנזכר שבועה חמורה כראוי, שלא ישא אשה אחרת עליה אלא על פיה ורצונה". וכל המתבונן, רואה בבירור שנושא השבועה תמיד היה כרוך במציאות אם יוכל לישא אשה על אשתו, וכפי התוקף שרצו לאסור זאת.

ואמנם, לאחרונה אף בכפרים החלו להישבע, כי גם שם חדלו מלישא שתי נשים. וכן נמצא בכתובת העיר **ארפורד** מלפני 80 שנה, **בחתימת המרא דאתרא הגאון הקדוש רבנו מאיר אביחצירא זצוק"ל וזיע"א, ובה שבועה בהשם יתברך.** וכן נמצא בכמה וכמה כתובות.

המערערים

והנה, בשנים האחרונות קמו חכמים מסויימים לערער על שבועה זו, מחמת סיבות הנראות לדעתם חשובות ונכונות, ורצו לבטל את השבועה הקיימת לנו מדור דור, וטענותיהם מובאות להלן.

אך יש לדעת ולהבין, שדעתם היא נגד כל גדולי הפוסקים, גדולי עולם וגדולי הדורות, ונגד מנהג קדום ופשוט במשך 500 שנה, וחלילה לנו להחשיב את עצמנו חכמים גדולים יותר מהדורות הקודמים, ולצאת חוצץ נגד מנהג קדום. **והלוא, יוכל**

כל אחד לשער בלבו, איזו תגובה חריפה יקבל כאשר ינסה לשנות איזה מנהג של עדה אחרת, ובפרט מנהג של בני אשכנז, וכגון בענייני נישואין, למשל: ינסה מאן דהו לבטל את נוסח מעות 'הזקוקים', שכותבים בכתובות בני אשכנז, אף שהיום אין שום משמעות למעות אלו כלל ועיקר.

ינסה מאן דהו לבטל לו אפילו מנהג קטן שהנהיגו היום בעולם הישיבות בענייני שמחת חתן וכלה, ותיכף יכווה לאחור, עם כל ההסברים שינחיתו על ראשו שחס ושלום להתערב, וחס ושלום לשנות ממה שהורגל.

ועתה, וכי מנהג השבועה שהנהיגו ונהגו בו גדולי אדירי העולם במשך 500 שנה, יהיה פחות מזה?!!!

על כן ברור הדבר, כי אין רשות לאף אדם, בין גדול בין קטן, לכפות חתן ספרדי שלא להישבע, והכופים אותו, הריהם עוברים משום (דברים יט יד): "לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים", ומשום (משלי כב כח): "אַל תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתֶיךָ", ומשום (משלי א ח): "אַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ", וכמבואר בספר חסידים.

עוד, כי מעשיהם נגד כל גדולי הדורות וענקי הרוח הנזכרים לעיל, ונגד כל הגאונים שנהגו בדורותינו כן למעשה, הלוא הם: **רבי יעקב חיים סופר בעל "כף החיים", רבי עזרא עטיה, רבי עובדיה הדאיה, רבי יעקב עדס, מרן רבנו עובדיה יוסף, רבי יהודה צדקה, רבי בן ציון אבא שאול, רבי מנצור בן שמעון, רבי יוסף עדס, רבי עמרם אבורביע, רבי מרדכי אליהו, רבי שבתאי אטון, ועוד רבים גדולים וטובים.** וכן נוהגים גדולי ראשי הישיבות שליט"א, הגאונים הרב שלום כהן, הרב שמעון בעדני, הרב משה צדקה, הרב יהודה עדס ועוד רבים.

על כן, החתן עצמו יהיה לבו סמוך ובטוח שעושה כדת וכהלכה על פי דעתם של גדולי הדורות, גדולי עולם אשר מפיהם אנו חיים, ודבריהם הם לנו לעיניים. ואדרבה, יקיים בעצמו "ויגבה לבו בדרכי ה'", וימשיך במנהגנו כימי אז, וכפי שיתבארו הדברים להלן בסייעתא דשמיא.

☜ איסור שינוי מנהג

להלן נביא את דעת גדולי דורנו ספרדים ואשכנזים כאחד, ואת טענות המערערים והתשובות אליהם, אך קודם לכן מן ההכרח לחדד נקודה חשובה בענין שינוי מנהגים, ובפרט בדורנו זה.

ראשית, יש להעיר על העוז לערער ולקעקע מנהג שיסודתו בהררי קודש מאות בשנים מפי ספרים ומפי סופרים, מסורת מדורי דורות של אבותינו ואבות אבותינו, כאילו אין כל משקל לזה אל מול הבנתם וטענתם של המערערים.

על כן, יש להודיע כאן השקפה יסודית בתורתנו הקדושה, כי המנהג אינו רק 'הווי' או 'צורת תרבות' של עדה זו או אחרת, אלא הוא דין גמור, ואינו תלוי כלל ברצונו או בהבנתו או בהסכמתו של איזה איש אם לקיימו או לא, אלא כשם שבכל נושא יש הלכות ופרטי דינים כיצד לעשות, כן הוא בנושא ה'מנהג', ועלינו להיצמד לכללים. ויש לפרסם זאת, כי השקפה יסודית זו התעוותה קצת בדורנו. (מ"ה ה רלז והלאה)

ולא נאריך לכתוב את מעלת המנהג, כי המערערים על השבועה, אינם חשודים שאינם יודעים את כח המנהג והחובה לשמור על המנהגות, אלא שהם טוענים שאת המנהג **הזה** צריך לשנות, מפני שאינו מתאים בזמננו לפי ירידת הדור, והמכשולות המצויים וחומר השבועה וכו'. ועל זה נכתוב עתה בלב מר, כי המעיין במקורות דלהלן, יראה שבכל מנהג שקמו לבטל במשך הדורות, היו למבטלים סיבות מוצדקות וחזקות, **ועליהם** כתבו הראשונים שבעלי יוהרא הם, ויש למחות בהם. ופעמים רבות זה שביקש לשנות המנהג, היה תלמיד חכם ונכבד, והיה דעתו בביטחון מוחלט, כי למען כבוד ה' וכבוד התורה ושמירת התורה, חובה לשנות מנהג פלוני, ולא נחשד בנטיה זרה חס ושלום, ואף על פי כן **עליו** הכריזו הקדמונים שאין לקבל את דעתו וראוי הוא לגערה. וחס ושלום, אין בנו עוז לכתוב דברים כאלה מדעתנו, אבל רק נעתיק כמה לשונות קשים שכתבו הראשונים על המשנים דברים הנראים אפילו "קלים".

כתב הרמב"ן: "ראוי לנו לכוף ראשנו תחת כפות המנהג, **וכל המשנה את המנהג – ימתח על העמוד**". בר מינן. וכתב המאירי: "**ראוי לכל חכם ולכל בן מעלה להעמיד מנהג מקומו על מתכונתו, לבלתי השיג גבול האבות הקדומים והחכמים הראשונים, לשנות מנהג מקומו. וכל שכן בהיות המנהג הנהוג מנהג קבוע לרבים, והתמורה דעת יחיד, שזה – אחר מחילת הכבוד – צד יוהרא ורוח גבוהה ונשמה יתירה, וראוי לגערת חכם או חכמים**". ע"כ. ומעשה בחכם בקי ומוחזק ביראת חטא, שערער על מנהג שהיה בארץ ישראל בהוכחות וכו', ובשו"ת רבי בצלאל אשכנזי עמד והשיב על כל דבריו, אך לפני כן הקדים דברי מחאה: "שרי ליה מריה [ה' יסלח לו, ביטוי חריף], כי זה המנהג תפוס בידי גדולי ישראל", ולא התקררה דעתו עד שביאר שזהו מה שאמרו חז"ל: "**בעיקבתא דמשיחא חוצפא יסגי וחכמת חכמים תסרח", היינו שהחוצפה תהיה – במה שמסריחים חכמות החכמים שקדמום.** עי"ש.

ובשו"ת הריב"א כתב: "אין רשות לכל מי שיהיה, וגם אם כגובה הארזים גבהו, הן יחיד הן רבים מבני הסגולה, לשנות אפילו בקוצו של י' מכל מנהגי ישראל שקבלו מאבותם וקיימו עליהם ועל זרעם אחריהם. **והבאים לנתוש ולנתוץ ולהרוס, יקראו שמם חובלים. ואתה ישראל, לא תטוש תורת אמך, ולא ימוטו פעמיך מאורחות אבותיך, וכל כלי יוצר עליך, לא יצלח להטותך ממשפטי קדמוני עמך**". וכיוצא בזה כתב בספר שער אפרים, גם אם יתוועדו יחידיו חכמים רבים ושלמים, ויתייעצו להטות אותך מדרך דרכו בו אבותיך מיני קדם, **אל תאבה ולא תטה אוזן למיליהם, ותדע נאמנה כי הם מכת המתפרצים המהרסים והמחריבים, מעבירי תורות מחליפי חוקים**". ובמטה יהודה כתב, "וזה דרכי תמיד שלא לשנות מהמנהגים כלל וכלל, מכיון שנתקנו על ידי רבנים וגאונים ז"ל. **וכל המשנה מנהגים, ידו על התחתונה, ואינו אלא טועה, ונקרא פורץ גדר". השם יצילנו.** ועוד לשונות כאלו רבים, לכה נא ראה.

וכל שכן בשינוי מנהג שבועת הכתובה, שלא השתנה כלום מזמן אבותינו שנהגו להשביע, והמנהג אינו **נגד** מה שכתוב בשלחן ערוך, אלא **על פי** מה שכתוב בשלחן ערוך. ואולי במנהגים שהיו מתאימים לזמן הקודם לפי סגנון החיים, ועכשיו לפי מציאות הדברים אינם מתאימים, היה מקום לשקול שאולי מתקני המנהג עצמו לא אמרוהו אלא לשעתו, ולפי המצב בזמנם, ולא לפי התחדשות המצב בזמנינו, אבל בנידון דידן שבזמן תקנת המנהג היו פני הדברים ממש כמו היום, מה כח יש לנו לשנות את המנהג?!

צא ובדוק, כי כל טענות המערערים על השבועה, שאינו מכבדה, או אינו מפרנסה, או כופה אותה ללכת לחו"ל, או שחי עם אחרת בר מינן, וכדלהלן, הם נידונים הכתובים בספרי הפוסקים הקדמונים אשר הביאו בעצמם את השבועה כמנהג קבוע. ולמה הם עצמם לא ביטלוה מחמת נידונים אלו?! ואילו היינו רואים שבזמנם עשה המנהג תועלת

לשמירת הדת, ואילו היום הוא עושה נזק, אולי היו חכמי ישראל מחפשים את הפתחים להתיר את אותם מנהגים. אבל כיון שהנהגת הבריות שווה בכל הדורות כאמור, ומי שהוא ירא שמים המנהג מציל אותו עד היום, ומי שאינו ירא שמים, היה נכשל גם בעבר, אין בביטול המנהג כל תועלת, ואדרבה רק נזק.

ובפרט כאשר בני עדה אחת כופים את בני העדה השניה לשנות ממנהגם, שאין להם כח ולא היתר לדבר זה. וכמו שכתב המאירי: "ראוי לכל קהל, להחזיק במנהג אבותיהם הקדושים וחכמי קדומיהם השלמים. **ואין לשום חכם הבא עליהם, לערער במנהגותיהם, כל שכן לשנותם,** בכולם או מקצתם, רק להיות כל קהל וכל מנהג שבהם שׁורר במקומם, עם ועם כלשונו, מדינה ומדינה ככתבה. **ומנהג אבותינו ורבותינו במקומו עומד. כרע שכב כארי, וכלביא, מי יקימנו".**

ובדורנו חובה לעורר נושא זה ביתר תוקף ועוז. כי בעוונות הרבים הננו מפוצלים כל כך לקהילות וחוגים ותלמידים, והאחד אינו כפוף לזולתו כלל, וקיימת תחרות ומתח ותאוות גדלות ופרסום האחד על השני, עד שיש אוירת היתר לכל אדם קטן וגדול לעשות לפי הבנתו דווקא, ושאינו צריך כלל להיות כפוף למישהו אחר, או להשתדל לחזק דעת האחר. וכך נעשית התורה קרעים קרעים ועדרים עדרים, וחורבן גדול אצל הציבור כולו בקשר לכפיפות לחכמי התורה.

צא וראה מה שכתב בשו"ת בית יהודה עייאש: "**לא ראינו ולא שמענו פוצה פה ומצפצף, חושב מחשבות לשנות שום מנהג מהמנהגים הקבועים.** כי כל דבר ודבר ישוב על עיקרי יסודו, ויתד שלא תמוט. וכל המשנה ידו על התחתונה. **והרבנים הקודמים אשר הנהיגו את קהלם, היו מדקדקים בדברים שהתפשט בהם המנהג שלא לשנות לא דבר ולא חצי דבר, והיו טורחים להעמיד המנהג בדבר המעמיד, שאפילו באלף לא בטל. זאת תורת האדם, לאחוז במעשה האבות, ולא יטה ימין ושמאל.** כי אם יבוא לסמוך כל אחד על פי הכרעתו ולתקן כפי אשר יכשר בעיניו, ולא יחוש למי שקדמוהו, היום יתבטל מנהג אחד, ולמחר שתים, ותהיה תורה חדשה בכל דור ודור, וימשך מזה לפשוט יד גם בדברים שנהגו בהם איסור על פי גדולי הדור, ועבירה גוררת עבירה. **ובענין זה לא היה צריך שום דיון, אלא נראה איך נהגו וננהג. ודבר שהוא ידוע לפי שהוא דבר מצוי, ככה יֵעשה, משום שהראשונים בקיאים יותר מאתנו, והמה ראו שכן צריך להיות ועשו כדבריהם פעם ושתים ושלוש, וכך היא המידה. לכן כל מורה צדק בעיר הזאת סמך את ידו לחזק במסמרים מנהג מי שקִדמוֹ, ובדרך זו אנו דורכים מעתה ועד עולם".** ע"כ.

סוף דבר מבואר שיש לנו להיות בפחד גדול מלנגוע ומלהזיז דבר שהתקבל מאבותינו, שהם היו קרובים למעמד הר סיני יותר מאיתנו, וטהורי מחשבה וברי לבב יותר מאיתנו, וצופים את העתידות יותר מאיתנו, וכשהתקינו דבר וידעו שימשך לדורות, אין לנו לחשוב את עצמנו מבינים יותר ולבטל את דבריהם בקושיא הנראית לנו, או בטענה שכהיום דבריהם אינם מתאימים. ועיין בשו"ת מנחת יצחק שכתב: **"ובאמת אין לנו נפקא מינה מאיזה טעם שיהיה, כיון שכבר נהגו כן, והונהג כן על פי גדולי הדורות, אין רשות לשום אדם לשנות, ומזלזלים בגדולי הדור ודור מאז עד היום הזה".**

ואדרבה, עלינו **להתאמץ להעמיד את המנהג,** וכמו שכתב מהר"ם פדאווה: אין להשען על בינתנו ולבטל מנהג קדום, אך צריך לבקש בכל עוז למצוא סמך ליישב אותו, וככה עשו קדמונינו. ובשו"ת בית דינו של שלמה כתב, "ראוי לתת לב ולהתעורר בדבר, ולבקש טעם להעמיד המנהג. **שכל מה שנהגו ישראל, שכינה מסכמת עימהם**".

מעתה, שמנהג השבועה בכתובה הוא מנהג ותיק בישראל, מאות בשנים, וגם על כל ה'קושיות' יש 'תירוצים', למי יהיה אומץ לזלזל בכבודם של קדמונים שהנהיגו כן, ולדחותם בקש. ואפילו אם היו נשארות בידינו קושיות כגידין, וראיות ומופתים נגד השבועה, **לא היה בכוחנו** לשנות. ואשרי המדבר על אוזן שומעת.

☜ דעת גדולי דורנו

מרן פוסק הדור זצוק"ל

בספר 'משפט הכתובה' מספר, כאשר קבעתי מועד אצל מרן הראשון לציון פוסק הדור רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לשטוח לפניו את הענין, דעתו היתה נחרצת מאוד, כי אין לבטל מהמנהג שנהגו עד כה כלל, וגם שלא לשנות את נוסח השבועה, והאריך עמי בזה. **והוסיף לי מילים רבות של כאב גדול והקפדה על הרוצים לבטל מנהג השבועה, כי חלילה לשמוע לקול דבריהם, והיאך יהינו לעשות כן, כי איך יכולים אנחנו לחשוב את עצמנו חכמים מדורות שלפנינו אשר ציפורנם עבה מכרסנו... והייתי משתומם מגודל הצער והכאב שיש לו על זה.**

בא "לתקן" ונמצא מקלקל

מעשה שהוזמן מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל לסידור קידושין, ואחד הרמי"ם מאותה ישיבה טעה וחשב שאין להישבע, ולכן התחכם וסידר לחתן מקודם לכן כתובה בלי שבועה בקנין ובחתימות העדים, והורה לחתן שכאשר יקראו את הכתובה "הספרדית" תחת החופה, יבטל בלבו את השבועה, ויחשוב שאינו מסכים לה.

והנה יצא זה עם שלל טעויות: **א.** הכתובה השניה מבטלת את הראשונה. **ב.** מה שחשב בלבו, אין זה מועיל כנגד שטר חתום. **ג.** כיון שכתוב בכתובה השניה ביטול מודעות, לא מועיל מה שדברו ביניהם קודם. **ד.** העולה על כולם, עשה של כבוד התורה חמור מכולם, וכבר אמרו חז"ל: 'והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה'.

ובדבְרי בזה עוד עם מרן זצוק"ל, שלחני לעיין בספר "טוב לישראל", ושם מתמרמר מאוד על השבועה שלא נעשית כעת בחומר הראוי, ושראוי להחמירה יותר. וסיכום דברי מרן היה, שאין לשנות כלום ממה שנהגו עד היום, לא להחמיר ולא להקל. ובקשתיו שיקח מועד לכתוב משהו בזה, והשיב: "מה צריך, יראו מעשים בכל יום בחתונות", שהיה משביע לחתנים בתקיעת כף בסידורי קידושין. ושב ורמז דעתו הנזכרת בשו"ת יביע אומר (ח"ז אבה"ע סימן ב אות ב). ואלו מן המפורסמות שאינן צריכות ראיה.

פלאי פלאות

ואספר לקורא, כי כאשר שלחני מרן זצוק"ל לעיין בספר "טוב לישראל" הנ"ל, חיפשתי בספריות רבות ולא מצאתי ספר זה. וביקשתי מבנו שיחיה שישאל ממנו אולי יש טעות ושם הספר הוא אחר. וחזר ואמר: "אמרתי לו טוב לישראל!". שבתי וחיפשתי ולא מצאתי, עד שפתאום גיליתיו בספריה הלאומית בירושלים במדור הספרים הנדירים והמוגנים ביותר. והוא ספר דק בעל 18 דפים בלבד, בדפוס צפוף מאין כמותו, וכולו על הלכות טריפות, מהגאון רבי אליהו חיון זצ"ל לפני כ-150 שנה.

והייתי משתומם מה שייך הלכות טרפות לענין השבועה, וישבתי לקוראו דף אחר דף

בגזירת מרן, אבל לא מצאתיו עוסק לא בנישואין ולא בכתובה ולא בשבועה כלל, וכמעט שהייתי מתייאש. והנה פתאום, באמצע העמוד האחרון, בלי כל פיסקה חדשה בדפוס אלא בהמשך השורה, כתוב: "אמר המחבר: כדי שלא ישאר הדף חלק, אציגה נא מה שכתבתי גבי שבועת הכתובה". ושם התמרמר מאוד על השבועה שנעשתה קלושה מדאי כבר בזמנו, וצריך לחזקה יותר, כי היא תקנה טובה וכו'.

והיה אצלי הדבר לפלא, שזכה מרן שתהיה התורה חקוקה בלבו כל כך, מכח מסירותו הרבה עליה. והן עתה, בעורכי את המהדורה השניה, עלה וגבר תמהוני שבעתיים, כי מכל מאות אחרונים ומראי מקומות שהבאנו, וקיבצתים בעמל וביגיעה זמן רב, הספר הבולט ביותר המבקש להשאיר את השבועה בחומרה רבה, הוא אכן הספר "טוב לישראל" אשר ציין לי הרב ברגע אחד. ואשתומם על הדבר עד היום. עכ"ד.

לא ידעו ולא יבינו

והנה, ידעתי בני ידעתי, כי ישנם אשר טחו עיניהם מראות ומהכיר את מרן גדול הדור, פוסק הדור, הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, ובזים בגלוי או בסתר לפסקיו והלכותיו. ואם כי לא נחשוד בהם שעושים כן ברוע לב ובזדון חס ושלום, רק מאחר שלא זכו לעיין ולחזות בנועם ספריו הנפלאים "יביע אומר" ועוד ועוד, ממילא לא מכירים את גודל כח עיונו המבעית בש"ס ובכל הראשונים והאחרונים, ומרשים לעצמם להתנהג כמנהגם הקלוקל. אך מאחר ותלמידיהם ספרדים, אם כן חייבים הם להראות שכביכול הם אינם נגד רבני הספרדים, לכך ניתלים כאילו בפסקיו של מורנו ורבנו רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל. והלואי שהיו למדים ממנו, כיצד היה מעריך, ומתבטל, ומתפעל מעמיתו מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל. איזו הערצה, אהבה וחיבה שׁררה ביניהם לאין קץ. על כן, להלן הבאנו את דעתו הנחרצת של רבנו בן ציון זצ"ל על אותם ראשי ישיבות שמורים לתלמידיהם הספרדים לבטל את השבועה, בין ברצון, ובין באיומים, שאם החתן ישבע, לא יבואו לסדר קידושין.

ובדרך אגב, נביא מעשה שהיה בישיבה אחת, שפשוט להם שלא להשתמש בכתובות עם שבועה לתלמידיהם הספרדים, נגד כל גדולי עולם הנזכרים, ונגד מנהגנו אשר היה מימי קדם. והנה בהגיע ראש הישיבה לסדר קידושין לאחד מתלמידיו בירושלים, כיבדו בקריאת הכתובה את הגאון הגדול אב בית דין מקודש הרב ברוך שרגא שליט"א, וכשראה הרב שלא כתוב שבועה בכתובה, השביע בעצמו את החתן בתקיעת כף כנהוג, ואותו ראש ישיבה הביע את פליאתו בענין, או אז אמר לו הרב [שידע עם מי יש לו עסק]: "חכם בן ציון אבא שאול, היה משביע את החתנים". אמר אותו ראש ישיבה, 'טוב, אם חכם בן ציון אמר, וירושלים היא מקומו של הרב בן ציון, אני מסכים'.

ובמחילה מכבודו, בתשובתו זו גילה שלא חקר ולא דרש בענין השבועה כלל ועיקר, כי מה ענין זה לחכם בן ציון ולמנהג ירושלים, הלוא זה מנהג ארץ ישראל ומדינות רבות למעלה מ-500 שנה מכל גדולי עולם. ואם כבר הוא נכנע לחכם בן ציון ולמנהג ירושלים, אם כן למה הוא ממשיך שלא להשביע גם לשאר תלמידיו ואפילו בירושלים?! אתמהה, 'פְּלִיאָה דַעַת מִמֶּנִּי, נִשְׂגְּבָה, לֹא אוּכַל לָהּ'.

הגאון רבנו בן ציון אבא שאול זצוק"ל

והא לך דעתו של **מורנו ורבנו הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל:** בשנת תשנ"ד דיבר הרב 'משפט הכתובה' בהרחבה לפני רבנו על ענין השבועה ועל המתנגדים

להשביע. **והשיב, שיש להשביע בלי פקפוק כלל, וגם אין לשנות את נוסח השבועה שהוא על כל הכתובה... ואין בטענות המערערים ממש.** ואמר לי שכבר כתב כן במכתב (להרב רלב"ג יו"ר מועצה הדתית ירושלים), ושאפרסמו כדלהלן:

"אודות מנהג הספרדים להשביע את החתן שבועה חמורה בתקיעת כף על כל הנזכר בכתובה, וכבוד... העיר על מנהג זה שכדאי לבטלו, משום שיש חשש לאיסור, שהרי אין אחד שאינו עובר פעמים על מה שנכתב בכתובה...

הנה לענ"ד אין לבטל מנהג ראשונים שקוטנם עבה ממתנינו, שנהגו כן מתקופת המבי"ט ואילך. ויש ליישב את כל הערותיו... [וכאן הרב מפרט את התשובות]. ואני יודע אודות כמה שעמדו לברוח מנשותיהם לחו"ל, ומכח שבועה זו אסרתי להם. **ולכן ראוי להמשיך במנהגינו כפי מסורת אבותינו ורבותינו. ואני תמה על אותם ראשי ישיבות מאחינו האשכנזים, אשר עורכים חופה וקידושין לתלמידים מבני עדות המזרח, ואינם רוצים להשביע את החתן, ואינם מוכנים לוותר על כבודם ומזלזלים בכבודם של ראשונים. ואם רוצים בברכות, אינם מוכרחים לסדר את הכתובה, ויתנו לאחר לעשות כן...** על החתום: בן ציון אבא שאול". עד כאן.

שוב היתה שמועה שכאילו הרב אמר לשנות את נוסח השבועה בכתובה, אבל הריני להודיע קבל עם, כי בשליחות הגרי"ש אלישיב שאלתי לרבנו במפורש על הדבר הזה, **והביע דעתו באופן נמרץ ומוחלט שלא לשנות כלל, רק לקחת את הכתובות עם נוסח השבועה כפי המקובל בכל מקום, ושלא להתחכם כלל. ותשובתו היתה באופן ברור שכך תודפס דעתו לדורות.**

מדוע חכם בן ציון הגיע לשבע ברכות שלא הוזמן?

כתב בספר משפט הכתובה מעשה ששמעתי מבעל המעשה עצמו, אשר היום הוא אחד מתלמידי החכמים הספרדים הגדולים והמפורסמים שבישראל: בשעה שהשיא את בנו, היה מסדר הקידושין אחד מראשי הישיבות מבני אשכנז, ולא אבה לסדר קידושין עם כתובה שיש בה שבועה, בנימוק שכיון שהחתן לא נשבע בפועל, צריך למחוק את השבועה בכתובה, כדי שלא יהיה שקר. ובטרם ניגשו לחופה, התווכח עמו אותו גדול (אבי החתן) שאין צריך למחוק השבועה, והוא יכול לסדר הקידושין בכתובה שהביא לו. ולא הגיעו לכלל הסכמה. ונמשך הויכוח כשעה, וכיון שהחופה התאחרה מאוד, וכל המוזמנים עומדים ומביטים, קמו לחופה ועשו שתי כתובות: אחת עם שבועה שהביא אבי החתן, ואחת בלי שבועה שהביא ראש הישיבה. ושני עדי הקידושין והכתובה, היו מגדולי תלמידי החכמים, דיינים מפורסמים זצ"ל (מבני אשכנז), אשר חתמו גם על כתובה זו, וגם על כתובה זו. והנה בבואם למחרת לבית הדין, סיפרו הויכוח הגדול מאמש, והתלהטו הרוחות, ואמרו להם חבריהם מבני אשכנז שהם פסולים מעתה לדון "כיון שהעידו אתמול עדות שקר", בחותמם על כתובה עם שבועה, [כי לדעתם כיון שהחתן לא נשבע בפועל בפיו ולא אמר כלום, אין כאן שבועה], עד שיתוודו על עוונם בפני בית הדין. וכן נאלצו לעשות אותם דיינים (העדים).

או אז קמה סערה חזרה מצד הדיינים המתנגדים על שהצריכום להתוודות, והלכו וסיפרו זאת לרבנו בן ציון אבא שאול. הרב לא ידע את נפשו מצער, ושאל לידע איפה עושים באותו ערב 'שבע ברכות' לאותו חתן. לערב, סגר תלמודו, ונסע לשם, ונכנס לביתם במפתיע. המה ראו כן תמהו, כי אמנם נתכבדו כבוד גדול, אלא שלא הוזמן ובא מעצמו. ישב לשלחן, ואחר איזה רגעים ביקש במפתיע שהוא רוצה לדרוש. עמד ותיאר מה שהיה,

והחל לזעוק בקול מר, שחייב אבי החתן לשלוח מכתבים ולמחות על כבוד התורה, כי כשהצריכו לדיינים ההמה להתוודות על שהעידו עדות שקר, הפכו את כל העדים שהעידו בכל כתובות הספרדים לדורותיהם לאנשים פסולים לעדות, והתוצאות מקביעה כזו הן נוראות. והאריך להתמרמר מאוד, איך יתכן לומר כדבר הזה, שאלפי עדים שחתמו על כתובות הספרדים עם שבועה לאורך הדורות בפני כל חכמי ישראל, הינם פסולים לעדות. ע"כ. **הצגתי המעשה במדוייק כפי שנמסר לי, למען הזהיר את הקוראים לבל יכוו בגחלתן של גדולי דורנו, שלא יכלו לסבול את הכופים בכח את דעתם על מנהג הספרדים, להכריז להם שאסור להשבע או לחתום על השבועה כפי שהיא בכתובה הספרדית היום. עכ"ד.**

גדולי רבני אשכנז

ואולם, שמענה ואתה דע לך, כי עתה אוכיח לך מכמה וכמה גאוני רבני אשכנז, שהיו מורים כן הלכה למעשה לתלמידיהם מבני ספרד, לקחת כתובה עם שבועה דווקא, ולא נגעו ולא פגעו כי הוא זה במנהג בני ספרד הקיים מדורי דורות, כי ידעו לכבד גם דעותיהם של אחרים. ומהם **הגאונים זצ"ל: רבי שלמה זלמן אוירבך, רבי אלעזר מנחם שך, רבי יוסף שלום אלישיב, רבי חיים פנחס שיינברג ועוד.** ואולי מהם ילמדו אותם ראשי ישיבות, ויחזרו בהם להתייחס בכבוד למנהגי הספרדים.

☜ הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצוק"ל

בשנת תשנ"ד באתי [מחבר הספר משפט הכתובה] בשאלה לפני מורי ראש הישיבה הגרש"ז אוירבך בביתו, ותמצית דבריו היו כך: **"אני איני מתערב במנהג הספרדים, אלא הספרדים יעשו כרצונם כפי מה שהם יודעים".** והייתי משתדל הרבה שיואיל לכתוב לי איזה דבר, או לומר לי את דעתו האישית, ולא היה מסכים לומר הלכה קבועה בשמו, רק אמר לי: **"מה אתה רוצה, הלא כולם יודעים שבחתונה של פלוני** (ספרדי שלמד עימי יחד בישיבת "קול תורה"), **אני הייתי מסדר קידושין, והרב אבא שאול קרא את הכתובה, והיתה שם שבועה, ואני לא אמרתי כלום. ומה צריך יותר".**

ועוד אמר לי את ההנהגה הנכונה בצורה ברורה: **"לא יכול להיות שראש ישיבה ימנע מהחתן להישבע, שהרי זה מנהג שנהגו כן בכל הדורות. אלא ראש הישיבה יסדר הקידושין ויברך הברכות, ואת קריאת הכתובה יתן לרב ספרדי והוא יעשה את השבועה כמנהגו".** וכן כתב בשו"ת קול אליהו טופיק שדיבר בזה עם הגרש"ז, והשיב לו כן.

עוד שמעתי מהרב יהודה עדס שליט"א, ראש ישיבת קול יעקב, ומבנו הרב יעקב, כי לקראת חתונתו עלה נידון השבועה על הכתובה, והלכו יחדיו אצל הגרש"ז לשואלו על זה. והשיב להם: גם אני מתחילה הייתי תמה ומפקפק בזה, אבל אחר כך ראיתי בספר ארץ חיים סתהון, שהביא את נוסח הכתובה ויש בה שבועה, וראיתי שהיא עתיקה מאוד, **וכיון שכן המנהג למעשה בארץ ישראל מאז ומתמיד, אין מה לעשות וצריכים להישבע.**

יתירה מכך סח לי הרב דוד פנירי שליט"א, שלחתונת בתו הביא שתי כתובות, אחת עם שבועה ואחת בלי שבועה, ושאל החתן לגרש"ז במה להשתמש? וענהו במתק לשונו: **"אתם הרי נוהגים להשתמש בזו (=עם השבועה), אז למה לשנות?".**

☜ הגאון רבי אלעזר מנחם שך זצוק"ל

לצערנו, היו כאלו שהמציאו שמועות בזמנו על הרב שך, שכאילו אינו מסדר קידושין בחופה שיש שם כתובה עם שבועה. אך האמת היא, ששמועה זו אין לה מקור ולא כלום, ורק 'שועלים קטנים מחבלים כרמים' מפטפטים דברים בטלים ותולים בגדולים, כפי שהיה מאז ומעולם. ואדרבה, הגאון רבי שמעון בעדני שליט"א אמר לי: **מסדר הקידושין של הבנים שלי היה הרב שך, ובכל החופות היתה כתובה עם שבועה, ואמר לי שהוא אינו מתערב בזה, ואת הכתובה יעשו הספרדים כמנהגם.** ע"כ. **וכן סיפר לי חתן נוסף, שהרב שך סידר לו קידושין, והכתובה היתה עם שבועה.**

וחקרתי על השמועה הנ"ל אצל שני תלמידיו הנאמנים, הרב וולף והרב אסחייק, והשיבו לי כי אינם יודעים מהשמועה הנ"ל, ועל כל פנים בעשרות השנים שהיו עמו וליווהו לחתונות, לא שמעו ממנו מעולם שלא ילך לסדר קידושין למי שיעשה שבועה בכתובה. אלא שבלאו הכי, לא היה מרבה לסדר קידושין, ולא היה חפץ לבטל מלימודו, והיה מהביל את ה"כבוד" לסדר קידושין, ובורח מזה בכל תירוץ אפשרי, כך שמדרך הטבע לא סידר הרבה, ולכן קשה להוכיח הדבר, היאך נהג אצל בני ספרד. ומכל מקום **לעצם השמועה, גיחכו מאוד לחשוב אותה נכונה, כי הרב היה מקפיד מאוד שלא לשנות מנהגים, ולא מסתבר להם כלל להאמין שידע מאיזה מנהג שיש לעדה פלונית והתנגד לו.**

ואדרבה, פעם בחתונת אחד התלמידים הספרדים המקורבים, העמיד החתן את החופה תחת כיפת השמים, כמנהג בני אשכנז ורוב חבריו בישיבה, **והורה לו הרב שך שאינו מסדר הקידושין עד שיסדרו את החופה פנימה, כי מנהג הספרדים לעשות את החופה בפנים, ואינו יכול לשנות המנהג.**

[שוב מעשה (מובא בהגדה של פסח 'קנין תורה') באחד התלמידים בישיבה, ששאל את הרב שך על הצעת שידוך מצויינת שהוצעה לו, אלא שדורשים ממנו לשים את הפאות אחר האוזניים, כמנהג הליטאים ולא כמנהג הירושלמים. **והשיב לוותר על השידוך ולא לשנות ממנהג אבותיו אפילו בדבר קל כזה.** גם בספר 'פניני אבי עזרי' הביא חריפות לשונו בדבר שינוי מנהג כל שהוא, ומספר: אברך ירא שמים גדול, בא לשאול להרב, אם לבדוק חמץ עם פנס במקום נר. ושאל הרב: 'למה פנס ולא נר?', והשיב שנוכח שבפנס רואים יותר טוב. ושאלו הרב 'ואיך אבא שלך בדק?', השיב 'בנר'. אז החזיר לו בחדוות: "ואתה חושב לראות יותר טוב מאבא שלך?".]

סוף דבר, סיכמו לי שני משמשיו הנזכרים, שאף על פי שלא שמעו מהרב מפורש, מכל מקום **ברור להם ששמועה זו אינה מתקבלת עם שאר הנהגותיו.** וכן אמר לי ראש ישיבת "תיפרח" הגאון רבי אביעזר פילץ שליט"א: **אני יודע שהשקפת מרן הרב שך היתה שלא לשנות שום מנהג כלל. ואדרבה, מעולם הוא תמה על המשנים מנהג אבותיהם ומביאים כתובה בלי שבועה.**

☜ הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצוק"ל

בשנת תשנ"ד, ביקשתי ממורי ראש הכולל הגר"י זילברשטיין שליט"א לברר עם חמיו הגרי"ש אלישיב בפרטיות מה דעתו על השבועה, וכה השיב: **אינני מסכים עם הרבנים שאינם משביעים את החתנים הספרדים. והזדעק עליהם, שאי אפשר לחשוב עצמנו חכמים מחכמי הדורות הקודמים.** ואין להוציאה מהכתובה, "כי אין כח להוציאה".

והנה, אני יודע ממאבקים וצער שיש בזה במשפחות ערב חתונה. כי בהיותי עונה כל הזמן לשאלות בזה, רבים מתקשרים אלי על ראש ישיבה (מסדר הקידושין) פלוני או אלמוני שאינו מוכן לסדר בכתובה עם שבועה, וההורים אינם רוצים לשנות ממנהגם, והחתן חצוי ונבוך. וכמה פעמים כשהייתי אומר להם את דעת הגרי"ש אלישיב, היו מהססים אם אכן כך היא דעתו. על כן נכנסתי בעצמי אל הקודש פנימה (ביום ד' טבת תשס"ו, והיה זה עם נכדו הרב אריה, ועם הרב דוד בנינו מנהל מחלקת הנישואין ברבנות ירושלים), **והרציתי** בפניו את כל הדברים שכתבתי, ומה שכתב המהרשד"ם שהשבועה היא "על כל הכתובה", ונענע בראשו לאות הסכמה להשאיר את השבועה ללא שינוי כלל ועיקר.

או אז, פניתי אליו בשאלה על עוגמת נפש הנוצרת בערב החתונה להורים ולחתנים מחמת השבועה שראש הישיבה מתנגד לה, **ואמרתי שבדרך כלל ראשי הישיבות המבוגרים בעלי ההלכה אינם מתנגדים כלל, והזכרתי לפניו שנים מהם [הגרש"ז אוירבך, והגרח"פ שיינברג], ועל זה נענע ראשו בחיוך גדול של הנאה והסכמה. ורק ראשי ישיבות חדשים, או אותם שאין עסקם בהלכה כל כך, מתווכחים עם החתנים...**

– וסירב רבינו לחלוטין לקבל את הנהגתם, ופתאום התקומם ושאל: "למה הם מתנגדים", "איך הם יכולים להתנגד", "הרי זה המנהג אצל הספרדים". והוסיף כהנה וכהנה לשלול הנהגה זו. אז הכריז נכדו באוזניו: "סבא, הוא מדפיס ספר, **מה הוא יכתוב בספר בשם סבא?**". ואחרי הרהור של רגע, השיב: **"הם עושים מאוד שלא כדין, זה פשוט".**

לפתע שאלני הרב בדרך צחות: "אתם אומרים 'יקום פורקן' בכל שבת?" וידע שאני מבני ספרד שאיננו אומרים, והשיב בעצמו: "אתם לא אומרים. אבל אנחנו מתפללים בקטע הזה על 'מרנן ורבנן די בארעא דישראל, ודי בבבל, ורישי כלה ורישי גלותא', והיום אין רישי כלה, ולא רישי גלותא, ואולי אין אפילו יהודי אחד בעירק, ובכל אופן אנחנו מתפללים על אותם שנמצאים בבבל, **מפני שלא משנים..."** עד כאן דבריו.

וכבר התפרסמה דעתו זו גם מרבנים נוספים ששאלוהו בזה. גם בשו"ת שמע שלמה כתב, שאמר לו הגר"י רוזן שליט"א ראש ישיבת "אור ישראל", ששאל פעמיים לגרי"ש אלישיב, **והשיב לו בפשיטות, בוודאי צריך להקפיד לכתוב שבועה בכתובה של הספרדים.**

עוד סיפר לי תלמידו, הרב יצחק דרזי, שנכנס אצלו עם חתן ספרדי העומד לישא אשכנזיה, ושאל, כיון שהשבועה היא לטובת האשה, ובני אשכנז לא נהגו בזה, אם כן אין לה זכות לחייבו שבועה, והוא מצדו לא מעונין להישבע. והשיב הגרי"ש אלישיב, **שאין דבריו אלו כלום, ודינו ככל חתן ספרדי, שהחיוב עליו הוא שלא לשנות ממנהג אבותיו.** ע"כ.

☜ הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצוק"ל

מעשה בקרוב משפחה שלמד בישיבת "תורה אור" בירושלים, בראשות הרב שיינברג, וכיבדו בסידור קידושין (יד אלול תש"ס). מראש הודיעוני שהכתובה תהיה בלי שבועה, כי ראש הישיבה מתנגד ואינו מסדר קידושין בכתובה עם שבועה. ואנכי שתקתי, כי מה ארים ראשי בפני מי שגדול, ונפשי יודעת מך ערכי. והנה, אחרי החופה הזדמן לי לשבת עם הרב בשלחן לבד, ושאלתיו מה דעתו על השבועה. והשיב לי, **"אני יודע**

שהספרדים נשבעים, ואינני יודע למה פה הביאו כתובה בלי שבועה". ואנכי תמהתי ושאלתי לפניו, הלא זה נעשה, כי כך אמרו בשם הרב!! והוא תמה ושאל "מי אומר כך בשמי, באמת לא אמרתי עד היום שום דבר בזה, כי לא בירר‌תי סוגיה זו". וזיכני השם לדבר עימו אז כשעה אחת בלימוד ענין השבועה ומקורה, ושמח מאוד, ואמר לי שסודר לפניו כל הענין בטוב טעם. וסיים ואמר לי: "ודאי ודאי, כל חתן ספרדי צריך לקחת כתובה עם שבועה".

☜ הגאון רבי אביעזר פילץ שליט"א

שוב היה מעשה כנ"ל ממש, בקרוב משפחה אחר (כא אב תשס"ו), והחתן היה מישיבת "תיפרח", והביאו כתובה בלי שבועה, באומרם שראש הישיבה הרב פילץ מתנגד לכתובה עם שבועה, (כי בעוונות הרבים, כך היא האוירה אצל בחורים בכמה ישיבות לומר כן). ובטרם החופה, בהיותנו יושבים בשלחן עם ראש הישיבה, שאלתיו על זה, ואמר לי, כי חס ושלום אין זה נכון, ואיני יודע למה לא הביאו כתובה עם שבועה. והוסיף: ואני יודע שהשקפת מרן הרב שך זצ"ל היתה שלא לשנות שום מנהג כלל, ובוודאי אם החתן היה מביא כתובה בשבועה, הוא היה מסדר הקידושין. ואדרבה, מעולם הוא תמה על המשנים מנהג אבותיהם ומביאים כתובה בלי שבועה. ע"כ.

מתוך שיעורו השבועי של מורנו הראשון לציון שליט"א

מוצאי שבת קודש פרשת תרומה תשע"ה

כשהייתי בניו ג'רזי, בעיירה 'דיל', הוזמנתי לאכול חמין בשבת אצל רב העיר, והיו שם עשרה תלמידי חכמים חשובים, ראש ישיבת קמניץ, ראש ישיבת לייקווד, הנכד של רבי ברוך בֶּר, והנכד של רבי אהרן קוטלר, ועוד, כולם צדיקים וחסידים. והם התקיפו אותי על המנהגים שלנו. היו הרבה נושאים שתקפו אותי, ואני עניתי להם, היו לנו ויכוחים עד השעה שתיים בצהריים, אותה שבת לא אכלתי חמין...

והנה, אומר לי ראש ישיבת לייקווד: עד מתי אתם מחטיאים את הרבים?! אנחנו מחטיאים את הרבים?? אתם עושים שבועה חמורה תחת החופה על כל הכתוב בכתובה, ובכלל זה שיכבד את אשתו, הכלה לא חותמת בכתובה לכבד את בעלה, כי זה פשוט שהיא תכבד אותו, אבל הוא חותם ונשבע, ואם אשתו תרצה שמלה חדשה לחג, אבל הוא אברך שבקושי מקבל 2,000 ₪, וגם מזה מורידים לו על איחורים... אין לו כסף לקנות לה, היא תבכה והוא עובר על השבועה. וכן לפעמים יש ויכוחים בין האיש לאשה, רק טיפשים לא מתווכחים, והבעל מצער את אשתו ועובר על השבועה. כך טען לי בכעס ראש ישיבת לייקווד, וחבריו עוזרים לו 'אֵכְמֵיְין אֵכְמֵיְין'... [הוא צודק, הוא צודק]

הם רצו לשמוע מקורות למנהג שלנו, ולא לומר להם רק "כך מנהגנו". אמרתי להם: תשמעו סיפור שהיה בחודש ניסן תשל"ג. היה בחור מישיבת 'בית התלמוד' שהזמין את מרן זיע"א לערוך לו חופה, והיה שם ראש הישיבה הרב דוב שוורצמן... והנה מרן עשה שבועה חמורה, והרב שוורצמן צעק: מה הוא עוֹשֶׂה? הוא מכשיל את החתן, מחטיא הרבים! זה היה מביך, כך צועקים על מרן היביע אומר בפני כולם?!

חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל היה שם, הוא תפס את הרב שוורצמן ולקח אותו הצידה, אני הלכתי אחריהם לשמוע מה הם מדברים, אין בזה חרם דרבינו גרשום, זה לא מכתבים... חכם בן ציון שאל אותו: למה אתה צועק? אמר לו: הוא מכשיל את החתן, אם החתן לא יכבד את אשתו הוא יעבור על השבועה. אמר לו חכם בן ציון: זה מנהגנו. אמר לו: מה איכפת לי מנהג הספרדים?! אמר לו חכם בן ציון: השבועה הזאת מביא אותה מרן השלחן ערוך בפירוש סדר חליצה (אבן העזר סימן קסט אות מו), רק שיש כאלה שחשבו

שהבית שמואל כתב את סדר החליצה, אבל כבר כתבו הלבוש וכנסת הגדולה (שם) ורבי עקיבא איגר (סימן א) ועוד, שמרן עצמו כתב את סדר החליצה. גם הרדב"ז כתב את השבועה הזו. אז לא היו מריבות?! ספרי השותי"ם מלאים בסיפורים על מריבות שהיו בזמנם, ולא חששו שיעברו על השבועה. כי שבועה זו באה על מריבה שיוצאת מגדר הרגיל, כגון שהולך לגור בדירה אחרת. אבל אם לא קונה לה שמלה כי אין לו, זה מנהג האברכים... והרבה אחרונים הביאו את השבועה הזו, המבי"ט, מהרי"ט, מהריק"ש. הרב נוה שלום חזן כותב, שכן היה מנהג הספרדים בכל הארץ, וגם החיד"א כותב כך. כששמע את זה הרב שוורצמן, אמר לחכם בן ציון: לא ידעתי את כל זה, חשבתי שמנהג זה הגיע אולי משוק מחנה יהודה, או שוק הכרמל, אבל אם ככה, בסדר גמור. סיפרתי להם את הסיפור הזה, ואז פונה אלי ראש ישיבת לייקווד: אתה יודע מי אני? אני הבן של הרב שוורצמן! אמרתי לו: יפה מאוד, 'מעשה אבות סימן לבנים...'

צריך לשמור על המנהגים שלנו. מרן זיע"א ביטל כמה מנהגים שיש בהם שמץ של איסור, כמו המנהג לענות 'ברוך הוא וברוך שמו' בקידוש, אבל מנהגים מבוססים שלנו צריך לשמור עליהם, בבחינת "ויגבה לבו בדרכי ה'".

[צא וראה במנהגים שנהגו בהם אחינו האשכנזים, ששומרים עליהם בכל משמר וכבבת עיניהם, ואין משנים כי הוא זה ממנהגם, ואילו מנהג של אבותינו שנקבע על פי גדולי הדורות, ארזי לבנון, ארזי קומה, נשמתם עדן, רוצים לבטלו במחי יד. ואילו הרמ"א היה כותב שבועה זו, בודאי שהיו מחזיקים בה כל יוצאי אשכנז, חסידים וליטאים, ולמה אנו לא נחזיק ביתר שאת וביתר עוז במנהגינו המיוסדים על פי דעת מרן זיע"א, וכל גדולי התורה ענקי הרוח הספרדיים. (רכד)]

הרב אלישיב והרב שלמה זלמן אוירבך היו כועסים מאוד על ראשי ישיבות אשכנזים שלא מרשים לעשות שבועה חמורה בחופה. לצערנו, היום יש גם ראשי ישיבות ספרדים שמכריחים את הבחורים שלא לעשות שבועה, ומאידך מכריחים אותם לעשות חדר יחוד. כשסיפרו לרב אלישיב שיש ראשי ישיבות כאלה, הוא שאל: זה מראשי הישיבות הצעירים או הזקנים? אמרו לו מהצעירים, אמר: אהה, אני מבין...

כשראו שאני עונה להם כל דבר עם מקורות, שמחו על כך. הם סיפרו לי שנפגשו עם כמה ראשי ישיבות שבאו לאסוף תרומות בחו"ל, וכשהיו שואלים אותם על מנהגי הספרדים, היו עונים להם: כך מנהגנו! בלי להסביר. כנראה עדיין לא הגיעו לסימן קסט באבן העזר...

פסק זמן של התבוננות

להלן, דברים היוצאים מן הלב מתוך הספר משפט הכתובה (ח"ה עמוד רמג), וזה תוכן דבריו:

הנה, אנא עבדא יודע שאין בי תורה וחכמה כדי להשמיע לאחרים, וכל שכן לא הגעתי להיות ירא שמים שדבריו נשמעים. וכל שכן, כי הישיבות הקדושות הם רוח אפינו ומקום חיינו, ואולי היה מקום לשתוק מלהעיר על דבר הקשור למקומות היקרים ביותר שבעמנו. זחלתי ואירא. ובכל אופן, מי יודע, אולי יועילו דברי לאחד מני אלף, ואז הייתי נתבע למה לא השלכתי את כבודי על כבוד החובה לקיים מנהג ישראל קדושים, ולכן שמתי נפשי בכפי, ואומר את הכאב הגדול שיש לפעמים בענין מנהג ראשי ישיבות מבני אשכנז או מבני ספרד המעתיקים את מנהגי אשכנז, ומסדרים קידושין לחתנים ספרדים.

ונקדים דבר הידוע, כי בדורנו, המסגרת החיצונית מכריחה מאוד, ואין לאיש כמעט כח לעשות משהו שלא כמסגרת שבה הוא נמצא. ולכן, נמצא שהבחורים הספרדים הי"ו, אינם חפצים לפעמים בכתובה עם שבועה, כי האוירה בישיבה שבה הם לומדים היא,

ששבועה היא "ענין של בעלי בתים שאינם יודעים תורה, ובני הישיבות לא נשבעים". וכהנה נוסחאות שהתפתחו בשנים האחרונות. ולבחור צעיר, אין כח וכלים ללכת נגד ה"מקובל" בישיבה, בשעה שהחינוך כראוי שהישיבה היא קודש קדשים. ולכן, על הצעירים האהובים הללו, אין טענה אם לא יעשו כראוי בענין זה, **כי עדיין לא כולם התלמדו להיות חזקים באופיים, ולחיות על פי מה שבררו את דקדוק ההלכה לאמיתה – אף אם כל הסביבה נוהגת אחרת.**

[**וראיתי בני עליה והם מועטים, שילכו על פי ההלכה נגד הזרם, ולא יחתו מסביבתם.** ובעזרת השם, כשיהיו אברכים, רובם כבר יתרגלו בזה, למעט מיעוטא דמיעוטא שתמיד יהיו מחוברים למנהגי ישיבתם עד זיבולא בתרייתא. והרבה פעמים שאלוני אברכים חשובים בעומדם כבר כמה שנים אחרי החתונה, אם עליהם להחליף כעת לכתובה עם שבועה, כי עתה למדו את הנושא בעיון, ורוצים לעשותו כהלכה ולא לשנות ממנהג אבותיהם].

אבל יש להתפלא על ניצול המרות שיש למסדר קידושין, ועל האופי הזה "להכריח" את בן הישיבה הספרדי שלא להישבע, ובהוראה שאם לא יביא כתובה בלי שבועה, לא יסדרו לו קידושין. ובדורנו, הכל כפוף תחת הסטנדרט החברתי, ומקובל ליתן לראש הישיבה את סידור הקידושין, ואין לחתן כח לעשות אחרת ממה שכל בני גילו עושים, וגם הוא מיעוט כבוד בשבילו. ונוכל לשמוע כמה פעמים ראשי ישיבה שיאמרו: **"אם הוא מכבד אותי בסידור הקידושין – שיעשה לפי מה שאני מבין!".** (ונעיר, כי בזמנינו "סידור קידושין" אינו כבוד כלל כמו בעבר, כי בעבר ראש הישיבה הוא היה גם "הרב" של אותה העיר, ואחראי על הנישואין בעירו, והמורשה היחידי לסדר נישואין, וסידור הקידושין הוא אות לרבנותו שם. מה שאין כן בזמנינו, שכל הבירורים והאחריות נעשים בלשכות רישום נישואין, והרב מסדר הקידושין מכובד רק לברך את שתי הברכות הראשונות. ואמנם הוא גם צריך לפקח על מהלך הקידושין וכו', אך בזמנינו שיש ריבוי חתונות ברוך השם, הכל נגלה וידוע לרוב תופסי התורה (ואפילו לצלמים), ומה כבוד כל כך יש בזה). ועל כל פנים, **מה מקום להטיל את כל כבודו על ענין זה, שלא יסדר קידושין אם לא יביאו כתובה כחפצו, שאין כאן ענין הלכתי ושיטה בתורה של ראש הישיבה,** כי רק בימים עברו מנהג הרב, ומנהג הישיבה, ומנהג משפחות החתן והכלה, ומנהג העיירה היה שווה, והכל נמצאים באותו מקום, ונוהגים באותו מנהג, והולכים לפי פסק רב המקום, ולפי דעתו איזה כתובה יש ליקח. **לא כן בזמנינו שיש קהילות שונות נתונות למרויות שונות, ומשפחות החתן והכלה מתקבצים יחד ממקומות שונים ומנהגים שונים, מה פתאום שיכריח הרב לנהוג נגד מנהגים אחרים. ובמה שמכבדים אותו לומר את הברכות הראשונות, עדיין אין זה אומר שקיבלו על עצמם דעות ופסקים אחרים נגד מה שנהגו עד כה.**

ובאמת, ישנם בחורים יקרים וחשובים שכל מהותם ועניינם סביב הישיבה, עד שפעמים "מצליח" הבחור לשנות להוריו את מנהגיהם, ואז גם מנהג משפחתו הוא מנהג הישיבה; אבל עדיין עליו לזכור שיש סביבו משפחה רחבה ומשפחת הכלה, ועליו לשקול גם את זאת, ולא להיות ה"חכם" המשנה ממה שהיה ידוע לפניהם. **כל שכן שברוב מוחלט של המקרים, הוריו אינם מעוניינים כלל בשינוי מנהגם, ואין ראוי כלל לכפות את משפחתו למנהגי הישיבה. וגם אם במציאות ההורים שהם המבוגרים ובעלי הדעת, שותקים ומבליגים, כי ברצונם שלא לקלקל לו את שמחתו, יבין במוחו הצעיר שלא נכון להכריח את ההורים להבליג על רצונם, מפני הליכתו אחר הנוח לו ליד חבריו.**

ואני יודע מקרוב ובבירור, משפחות שנקרע אצלם השלום בגלל דבר זה, כי יש ויכוח גדול בבית, האב רוצה שינהגו כמנהג אבותיו ורבותיו, ושבנו ילך בדרכו אחריו ולא ישנה. וכמה זמנים ביליתי בתשובות לחתנים שאמרו לי: "כזה צער נהיה פתאום ערב החתונה". וראש הישיבה מצידו מכריז שהוא מסדר קידושין רק לפי הבנתו, ואם אינם רוצים, שיקחו מישהו

אחר. וכאילו אין מקום בעולם לדעה או מנהג אחר ממה שהוא יודע. והבחור כאוב מאוד, כי הוא מכבד את אביו כציווי התורה, אבל הוא רוצה שראש הישיבה יסדר לו קידושין, ואז הוא נקרע בתוכו, ובערב החתונה נעשה מתח בין האב לבן. כל אלו דברים אשר אני יודע בבירור גמור מעובדות שבאות שוב שוב.

ויש לי לומר באהבה לחתן הצעיר, שלא נכון להתחיל את החיים בנטישת מנהג אבותיו. וכשיתבגר יראה שהוא עצמו חוזר לכל מנהגי אבותיו, ועתה הגיע לידיו נסיון הראשון של הקמת הבית על אדני ההלכה ומנהג בית אבותיו, ויראה לעמוד בו. ויש לזכור כי מצודה פרוסה על כל החיים, וכל המאורעות הם נסיונות, ועלינו להשליך את הנעים לעומת הצריך. **והכרת הטוב לראש הישיבה, לא תיתכן חס ושלום על ידי שיצער את הוריו, ויעבור על "ארור מקלה אביו ואמו", ולא על ידי שיעבור על הלכה או מנהג.** ובדרך אחרת יכיר טובה לכבדו במתנות יקרות, אבל לא ימכור את בית אביו ובית ישראל למעלה מ-500 שנה.

וברור שכבוד רבו אינו עומד מול איסור 'אל תיטוש תורת אמך'. ויעויין במה שכתב הרמ"א הלכות כבוד רבו (יורה דעה סימן רמב ס"ל): "כל אלו הדברים שאמרנו שצריך לכבד בהם את רבו, לא אמרו אלא ברבו מובהק, דהיינו שרוב חכמתו ממנו. **הגה: ובימים אלו, עיקר הרבנות אינו תלוי במי שלמדו הפלפול וחילוקים שנוהגים בהם בזמן הזה, רק במי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר. אבל אם לא למד רוב חכמתו ממנו, אינו חייב לכבדו בכל אלו הדברים**, ורק עומד מלפניו משיגיע לארבע אמותיו...

[וכבר ידוע מאמר חז"ל (מסכת ברכות ו ע"ב), שהמשמח חתן וכלה, כאילו בנה חורבה אחת מחורבות ירושלים. והשאלה ידועה, למה אמרו "חורבה" ולא "בית חדש"? והתשובה, שבא ללמד שיש להקים בית חדש רק לפי "קוי היסוד" של הבית שנחרב, מבלי לסטות ולחדש כלל מה שלא היה. וכל ראשי הישיבות מורגלים בדרשה זו. ואין מובן כלל **למה באותה חתונה שידרשו כן, יכריחו את החתן שהכתובה בתחילת ביתו תהיה "בית חדש" לפי "הבנות חדשות", שלא לפי "קוי היסוד" של הבתים שקדמו לו מגדולי הדורות משך 500 שנה.**

והנה הגמרא (שם לד ע"ב) הביאה ברייתא, שהכורע ב'מודים', אם בתחילה - הרי זה משובח, ואם בסוף - הרי זה מגונה. ותיכף אמרו שם: רבא כרע במודים תחילה וסוף, ואמר "כך ראיתי את רב נחמן ורב ששת שעשו". ומזה דחקה הגמרא שצריך להסביר בברייתא שאין הכוונה ל"מודים" שבשמונה עשרה, אלא למודים שבהלל [כשאומר "הודו לה' כי טוב"]. עי"ש. ויש להשתומם מן המחזה הזה, **כי רבא לא התפעל ממה שהאמוראים פירשו את הברייתא במודים שבתפילה, אלא כיון שראה את שני חכמי הדור שלפניו שנהגו כך, הוא עושה מה שרואה מחכמי הדור, והקושיות – יתרצו אותם איך שיתרצו! אף בנדון השבועה, התשובה בראש ובראשונה למערערים: "כך ראינו לכל רבותינו מזה 500 שנה, שהשביעו"].**

ויזכרו אותם המערערים והמתנגדים לשבועה, כי מה שאולי הם לא ראו אצל רבותיהם שבועה זו, כי אצלם יש בלאו הכי חרם דרבנו גרשום, אבל הספרדים שלא קבלו חדר"ג, צריכים לעשות תקנות אחרות כמו שכתב מרן בשלחן ערוך. והמנהג בארץ ישראל היה להשבע בכתובה בשביל תקנה זו. ולמעלה מ-450 שנה, הנוסח בכתובה: "וגם נשבע על כל האמור לעיל", ואין לספרדים נוסח אחר בארץ ישראל, ואיך יכולים להדריך את החתן לעזוב את מנהגו, נגד שיטת רבותינו גדולי העולם משך מאות שנים שהשביעו בנוסח זה?!

ולא אוכל להתאפק מלהזכיר את מורנו ורבנו **ראש הישיבה, גאון ההלכה והמידות, הגרש"ז אוירבך** שאמר לי כנ"ל על ענין השבועה, והוסיף לי עוד משפט בזה הלשון: **"אני לא מתעסק עם הכתובה הספרדית בכלל, כי הכבוד של המשפחה הוא שהרב שלהם יסדר אותה כפי המנהג שלהם".**

צריך להיות חכם כדי להבין לנפשם של אחרים; כי המשפחה בוודאי מעוניינת ברב מוכר להם שיסדר קידושין, ובכיבודים וניגונים הערֵבים להם ביום שמחתם, כפי המורגל אצלם, תחת אשר יאלצו לקחת מי שכמעט אינם מכירים, ואינו מכיר את רצונם. אלא שכבוד ראש הישיבה והכרת הטוב גם הם משקל גדול, **אבל להשתמש בשם ההלכה על דבר שלדעת המשפחה אין ההלכה כך, ומרגישים נפגעים ומושפלים מזה, זה פלא לעשות כן.**

ולא זו בלבד, אלא שנוצר דבר חדש, ושמו **"הנְהָגָה"**. דהיינו שאם המציאו בישיבה איזו **"הנְהָגָה"** מסויימת, היא הופכת להיות קודש, ואפילו נגד הלכות מפורשות ומנהגים ידועים, הכל מתבטלים מפניה. ומעשה בראש ישיבה אחד שהשיב בתקיפות לאבי החתן שביקש להשתמש בכתובה עם שבועה, ש"בישיבה שלו יש **"הנְהָגָה"** שלא להישבע בכתובה!". **והאב שהיה תלמיד חכם אמיתי, נבוך ונאלם דום, כי מנהג ותיק שנזכר מאות ואלפי פעמים בספרי השו"ת מלפני 500 שנה ועד היום, הריהו בטל כהרף עין מול ה"הנְהָגָה" שייסד הרב הלזה בישיבתו, ואילו את אותה "הנְהָגָה" חלילה וחס לבטלה.**

וברור שכל **"ההנְהָגָה"** שלו היא כלום, כי מיהו ומה כוחו בפני הרדב"ז ומרן רבנו יוסף קארו וכל גדולי ומאורי הדורות וענקי הרוח, שהנהיגו לא כפי **"ההנְהָגָה"** שלו?! וכי נשמע **ל"הנְהָגָה"** שלו, ונעזוב אותם?!

ומעשה בראש ישיבה צעיר שעשה בחתונה דבר משונה (שלא בקשר לכתובה), ובמעשהו סתר את עצמו ממעשה אחר, והרבנים העומדים שם ריחשו סביב על זה, והחליטו להעיר לו לאחר החופה. והנה הוא קצף ועמד וביאר ש"כך היא **ההנְהָגָה בישיבה"** ושבגלל שלא שומרים את **"ההנְהָגָעס"** נחרבת כל התורה וכו'. ואני עמדתי שם ולא השיבותיו כמעט דבר, הן כדי שלא להעליבו ליד תלמידיו, ובעיקר מפני שנאלמתי מתדהמה וצער. יעיד עלי בוראי, שבירדתי את הסוגיא ההיא, ולא יתכן לעשות כמו שעשה, אך הייתי כאיש נדהם, איך תעשה התורה שלנו אוסף דמיונות, בדבר פלוני אומר שכך יש לו **"הנְהָגָה"** מרבו או שמדמה שכך נהג רבו, ובדבר פלוני אומר, שכך יש **"הנְהָגָה"** בישראל, ויסתור את עצמו מיניה וביה מבלי לחוש, ויצווח שאם לא שומרים להמשיך את **"ההנְהָגָעס"** כפי שהוא מבין, תחרב התורה, ולעומת זה כהרף עין ימחק את מנהג השבועה, וזוהי שמירת התורה אצלו. האם כך נקבע המעשה אשר יעשון ישראל על פי אוסף סיפורי **"הנְהָגָעס"** שראה ושמע, או על פי ספרי הראשונים והאחרונים הגלויים ומודפסים לכל???!!

וכמה צער יש לראות, כי השקפה שהיתה פשוטה לכל יהודי מאז ומעולם – שהננו משועבדים לחכמי הדורות, ראשונים ואחרונים, בעלי ההלכה וספרי המנהגים, ודעתנו מבוטלת לחלוטין מול מה שההלכה מכתיבה – נמחקת במחי יד, מול החלטת "הנְהָגָה" שהנהיגו, והיא מקודשת יותר מכל. האם כך היא דרכה של תורה!!!! ובאיזה ספר מהספרים המלמדים אותנו את הנהגת עובדי השם מיום מתן תורה ועד היום, הורו לנו דרך זו!!!!

ולא מיותר להזכיר, כי גם רבנים שונים מסדרים לפעמים קידושין בפרטים שונים שלא כפי מסקנות האחרונים גדולי ההלכה. וכששואלים אותם על זה, הם עונים שכך ראו אצל רבם פלוני, וכך ינהגו ולא יזוזו. **ואמנם, רשאים הם לנהוג כרבותיהם לחתן שהוא תלמיד של רבותיהם, אבל לא נקבעת בכך שום הלכה בישראל להעתיק ממנה גם לאחרים שהם ואבותיהם תלמידי גדולי הדור אחרים.** ולמשל, אם אותו ראש ישיבה לא נשבע כשנשא אשה בהיותו במרוקו, **וכי יכול הוא לייעץ לתלמידו הישראלי שאבותיו ואבות אבותיו נשבעו, שלא ישבע על סמך הטענה ש"אנחנו לא ראינו שנשבעים"!!!! אתמהה.**

וזו לשון מרן החזון איש: "ואמנם, חמורה היא ההלכה, ולא ניתנה להקבע על פי סיפורים, אלא העיקר העיון בגמרא ופוסקים, ומסירת נפש להבין קושט דברי אמת". וכאן המקום להעיר על מה שבזמנינו מתפרסמות חדשים לבקרים מיני רשימות על גדול פלוני או אדמו"ר פלוני איך סידרו קידושין, עד שנהיתה אופנה לחבר ספרים מרשימות אלו, ומסדרי קידושין צעירים תופסי ישיבה למדים מזה, והתורה נעשית קרעים ואוסף סיפורים. **וכי כך נקבעת הלכה בישראל!!**

הנה אנכי הדל, עוקב בעצמי כל הזמן אחרי מנהגי גדולי הדור, כי עפר אני ויש לי ללמוד מן הגדולים, וראיתי שהיו פעמים שעשו כך והיו פעמים שעשו אחרת, וכמה פעמים שאלתי על זה, והשיבו לי שכאן היתה סיבה פלונית, וכאן היתה סיבה פלונית. וכמה פעמים גם הודו ולא בושו כי שכחו. אבל תאבי דפוס בזמנינו רואים פעם או פעמיים סידור קידושין אצל רב פלוני, וכבר רצים "לדפוס". **ועל זה אמרו חז"ל (בבא בתרא קל ע"ב) 'אין למדים הלכה מפי מעשה', ולא כך נקבעת הלכה בישראל, אלא על ידי גדולי הדורות שבירורו את סוגיות ההלכה עד למעשה, וכתבו אותם בספר כהוראה לרבים.**

שוב נזכיר לחתן הצעיר, כי ענין הקידושין והנישואין יהיה אצלו בעזרת השם רק פעם אחת בחיים, ואילו היה עושה זאת בגיל מבוגר יותר, כאשר היה כבר מורגל הרבה בחיי תורה ובכפיית עצמו לחיות על פי דקדוק ההלכה דווקא, בוודאי היה מכריח שכל פרט בחופתו יהיה בדקדוק ההלכה הגמור, והיה לומד היטב לפני שיעשה דבר שהוא פעם אחת בחיים. אבל סדר הדברים אינו כך, אלא שהחתונה היא בגיל צעיר. על כן, **בחור נבון יבגר נפשו מאוד בשעה זו, וילמד היטב את ההלכה ולא ישליך את החתונה רק לאופנה החדשה והמנהג ה'מקובל'. ויזכור נא, כי חוץ ממה שמנהג השבועה מיוסד ומוצק מאות בשנים, וחוץ ממה שגדולי בעלי ההוראה בדורנו סוברים שיש להשביע, וחוץ ממה שאפילו אם אין אנו מבינים את הדבר אסור לנו לשנות המנהג, יש לשים לב גם לענין נוסף – היא המחלוקת וההקפדה שנעשית במשפחה כאשר מכתיבים דעה אחרת מהמנהג הידוע.**

ובפרט יש לתמוה, כי לפעמים נעשה הדבר בכוחניות זרה, להכריח את שינוי המנהג להורים אשר מתנגדים. והנה בתשובות הגאונים, בשם ראש הישיבה רב אלפיומי, נשאל מקהילה מסויימת על סדרי קריאת התורה, והשיב להם, שמנהגם אינו נכון, כי הקבלה מדור לדור בכל ישראל בסדר הפסקת הפרשיות היא דווקא כמו שכתב להם, וכך צריך לעשות, אך הוסיף: **ומכל מקום, אם תהיה מחלוקת בציבור, מוטב שתחדלו, ותעשו כמנהגיכם. ע"כ. והנה, מנהג השבועה בכתובה, פעמים רבות שהמבקש לבטלו כופה את דעתו ואת מעמדו, נגד בקשת המשפחה החפצה להשאר במנהג, ונעשית מחלוקת וטרוניה גדולה, היפך מהנהגתו של ריש גלותא וראש הישיבה רב אלפיומי. וכי לא יש לנו ללכת אחר ראשי הישיבות הקדמונים מעולם!!**

נתפלל לה' שהדברים יהיו לתועלת, ואותם מסדרי קידושין יאמרו לעצמם מה לי ולצרה הזו, אם המנהג קדום אצל בני ספרד כל כך, ומצטערים על שינוי מנהג מבוסס כזה, אמשוך ידי מזה, ודי לי לסדר את הקידושין בלבד, ואת הכתובה אתן לרבניהם לסדרה כמנהגם עם שבועה, ותשקוט הארץ. וידע, כי העושה כן יברכו אותו בעליונים ובתחתונים, וירבה אהבה ושלום וקידוש השם. וזו ראיה שהוא תלמיד חכם ועניו, כמו שאמרו: "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", וזו דרכם של ענוים יראי השם, לבטל דעתם מפני אחרים. עד כאן דברים היוצאים מלב טהור וזך.

תקנת השבועה, מקורותיה, טעמיה, ומנהגיה למשך הדורות

להלן יבוארו הדברים קצת יותר בהרחבה, מהו מקור השבועה? ומדוע נתקנה? וכלפי מה היא באה? ומהן התועליות שבה? והאם גם בדורנו יש להמשיך במנהג זה? יש לציין שהאותיות המובאות להלן בתחילת כל קטע, הן מהספר הנ"ל "משפט הכתובה" (ח"ה סימן מב) לתועלת החפצים לראות את הדברים בהרחבה יותר עם מקורותיהם המדוייקים.

א. ב. לפני 1,000 שנה

ראשית, יש לדעת כי מצאנו שבועה זו כבר מזמן הגאונים למעלה מ-1,000 שנה, אך לא בתור תקנה קבועה, אלא היו שנשבעו על פי דרישת צד הכלה. אולם, שנים לאחר מכן נעשתה השבועה כתקנה קבועה, והמקור הראשון לזה הובא בגדולי הדורות של חכמי מצרים שכתבו שכן נהגו במקומם מזמן הרמב"ם.

כתב בספר נוה שלום חזן (אב בית דין אלכסנדריה), וזו לשונו: המנהג פה להשביע החתן בשעת הנישואין שלא ישא אשה אחרת על אשתו, אלא אם כן שהתה עשר שנים ולא ילדה. **ומנהג זה קדום בארץ מצרים מזמן הרמב"ם ז"ל,** כמבואר בתשובות הרמב"ם. וכן מבואר ברדב"ז, שמנהג השבועה במצרים נמשך מהרמב"ם, ותקנה ותיקה היא. גם מהר"י בי רב, כתב: באלו המקומות, רובם ככולם נוהגים לכתוב עליהם בעת השידוכין, ומקבלים שבועה שלא ישדך, ולא יקדש, ולא ישא אחרת עליה, והתפשט מנהג זה **ושבועה זו כמעט בכל הכתובות זה כמה שנים.** וכן מבואר בספר נהר מצרים לרבי אהרן בן שמעון (אב"ד אלכסנדריה).

ובתשובות הרשב"א מובא שהיתה שבועה בכתובה בקהילות ספרד, אולם בזמנו עדיין לא היתה נפוצה שבועה זו, אך כנראה שאז החלה אוירה זו להתפתח, כי מצאנו שכמה עשרות שנים לאחר מכן שגורשו מספרד כבר היו רגילים בשבועה זו.

ג. תקנה קבועה בארץ ישראל מלפני 500 שנה

בארץ ישראל מצאנו את השבועה מלפני כ-500 שנה, כשהחל ישוב יהודי להתרכז בה, וכתבה להלכה מרן רבנו יוסף קארו בפירושו על "סדר חליצה" [נמצא באבן העזר אחרי סימן קסט, 'סדר חליצה בקצרה' ס"ק מו. והוא ממרן השלחן ערוך, וכמו שכתבו: הלבוש, הכנסת הגדולה, הב"ח, הב"ש, מהר"מ בן המהרח"ש, הגרע"א, ודלא כמי שטעה לחשוב שזה מהבית שמואל. וזה ברור], וזו לשונו: **ובזמן הזה** אף שכבר אין חרם דרבנו גרשום, כי לא גזר אלא עד סוף אלף החמישי, **מכל מקום כל אדם משביעים אותו בעת הנישואין שלא ישא על אשתו.** ע"כ. וכן כתב מרן בשו"ת אבקת רוכל, שגם אם לא כתב בכתובה שבועה, **האשה סומכת דעתה על מנהג המקום המפורסם שם שמשביעים את החתן שלא ישא על אשתו.** ומתקופה זו ואילך, נמצאת השבועה בכתובה בכל תשובות הפוסקים של חכמי ארץ ישראל וסביבותיה, עד היום הזה.

והמעיין בלשונות הפוסקים, יראה בפירוש, שכבר אז היתה זו תקנה קבועה ומנהג פשוט שכל חתן נשבע, וכמו שכתב הרדב"ז: "לפי שיש עליו שבועה בכתובה **כמנהג המדינה**", וכתב עוד: "**נהגו עתה מקרוב להשביע את הבעל על כל תנאי הכתובה. ויש בזה גדר, שאין כל בני אדם עוברים על שבועתם**". וכן מבואר בדברי רבי ישראל נג'ארה שהיה בעיר הקודש צפת בזמן מרן השלחן ערוך, **שהשבועה היתה נוסח קבוע בכתובות של זמנם,** ובדומה לנוסח שלנו שכתוב "ונשבע החתן על כל האמור לעיל", כתב: "ונשבע החתן לקיים כל דבר". וכן נמצא בכתובת הרמח"ל. וכן לשון מהרשד"ם: "**נהגו קדמונינו להשביע**". וכהנה עוד לשונות רבים, כמו: **כי "ידוע" שבארץ ישראל הבעל נשבע בכתובה.**

ובשו"ת הון יוסף, כתב: ומנהג פעיה"ק ירושלים ת"ו שכותבים בכתובה 'ונשבע שלא ישא ולא יקדש ולא ישדך אשה אחרת עליה, אלא אם כן שהתה עמו עשר שנים ולא ילדה זרע של קיימא'. **ועדותי זו נאמנה, שראיתי כתובה אחת כתובה בעט סופר מומחה ופקיע, וחתומים עליה**

מרן הגאון מהרי"ט אלגאזי והגאון מהר"ם סורנאגה ז"ל וכתוב בה כאמור. וכן כתב בשו"ת תעלומות לב, נהגו בערי תוגרמה וארץ הקודש להשביע החתן שלא ישא אחרת עליה.

והמעיין עוד בספרי אחרונים רבים למשך כל הדורות, יראה בפשיטות שטעם תקנת השבועה, שמאחר וחרם דרבנו גרשום לא התקבל בקהילות הספרדים, לכן נהגו להישבע שלא ישא אחרת עליה. וכן כתבו מהריב"ל, מהר"א ששון, משפט צדק, שו"ת פרח מטה אהרן, שו"ת צל הכסף ועוד.

ד. השבועה בקהילות חוץ לארץ בעבר

הנה, הבודק ומפשפש בכתובות עתיקות, יראה אלפי כתובות עתיקות מכל העולם, ומקהילות שונות, שנהגו בשבועת הכתובה כמנהג קבוע, ובפרט הקהילות שסביב ארץ ישראל, כמו: **מצרים, סוריה, לבנון, כורדיסטן, תורכיה, יון, בולגריה, יוגוסלביה, פורטוגל, גיברלטר ועוד. נמצא, שכל בני המזרח, ארץ ישראל ומצרים, וכל אירופה הספרדית, נהגו בשבועה.**

לעומת זאת, ישנן קהילות שלא נהגו להישבע, והן בעיקר הרחוקות יותר מארץ ישראל, הן לצד אירופה, והן לצד אסיה, והן לצד אפריקה. וטעמם פשוט, כי באירופה האשכנזית, יש להם בלאו הכי חרם דרבנו גרשום, וממילא לא נצרכה השבועה. ולכן ב**צרפת** לא נשבעו בעבר. וכן ב**הולנד**, **איטליה, לונדון** (כתר שם טוב גאגין. אך כתב שבנוסח החדש של הקהילות הספרדיות שם כבר נשבעים). וכמו כן במקומות הרחוקים באסיה לא נשבעו, מפני שהיו נושאים בפועל שתי נשים, ומהם: **הודו** (זבחי צדק. וכתובתם כולה בנוסח אשכנז, ואחר כך השתנה הדבר, וכבר יותר ממאה שנה הכתובות של בומבי הן עם שבועה, אף שהן עדיין בנוסח אשכנז), **פרס, גרוזיה, בוכארה, ותימן.** כמו כן **באפריקה**, במקומות המרוחקים מארץ ישראל נשאו שתי נשים, ולא היתה שבועה, כמו בטראבלוס היא **טריפולי**, **ג'רבה**, **אלג'יר**. אולם **במרוקו** שבאו אליה המגורשים מספרד והביאו עמם מנהג שלא לישא שתי נשים, נהגו כמעט בכל המדינה להשבע בכתובה, וכמו שיתבאר להלן. והנה ב**בגדד** בתחילה לא נהגו להישבע, **אך בכל הכתובות שראינו מבגדד מלפני מאה שנה, יש שבועה.** ובאר בשו"ת ישכיל עבדי כיון שהמנהג האירופאי שלא לישא שתי נשים החל לחלחל אז, וכמו שנרמז ברב פעלים ובתורה לשמה, בד בבד נכנסה השבועה לפי אזורים שונים או לפי התקדמות השנים, כאשר כבר החלו להמנע מריבוי נשים. **נמצא, שאין כאן חילוק מקומות כלל, אלא הכל תלוי במנהג נשיאת שתי נשים.**

והן אמת שבקצת מקומות שפסקו מלישא שתי נשים, בכל זאת לא נהגו בשבועה, והוא משום שבזמנם עדין לא ראו שישנה תקלה או פירצה בזה, עד כדי שיעמדו ויגזרו בחרמות וקונמות לאסור, ולכן לא ראו צורך לשנות את הכתובות. או משום שלא היה בהם כח לשנות את הכתובות, ולכן אפילו בשנים המאוחרות יותר שהיה צורך בשבועה, לא השתנה הדבר. והיודע את קורות עמנו, יודע כי בחלק ממקומות הנ"ל התרופפה התורה מאוד, ובאו לשם שלוחים בני אשכנז מאנשי חב"ד ללמדם תורה, והם לימדו כפי מנהגם, שלא ידעו משבועה זו כלל. ולכן טענת 'מסורת אבותינו' שלא נשבעו, אינה טענה כאן, לפי שאותם שלא נשבעו לא **סברו** שאין להשבע, אלא חיו במצב שאין שבועה, כי אין איסור תקף וחזק של נשיאת שתי נשים. וגם הם עצמם אילו היו עוברים לגור במקום שישנה שבועה ונושאים שם אשה, היו צריכים להישבע, והיה פשוט להם להישבע. כך שלא מסורת אבות או מנהג ה"עדה" קובעים כאן, אלא המצב המעשי באותו מקום ובאותו דור שנמצאים בו. וזה פשוט מאוד למבין, ועיין עוד בזה להלן.

ז. השבועה בקהילות מרוקו

ובענין מנהג יוצאי מרוקו חקרנו בזה הרבה, והתארכו הפרטים, כאשר יראה המעיין בספר. מכל מקום, סיכום הדברים פשוט וברור, כי גם מדינת מרוקו ככל מדינות העולם שבהן לא נשאו שתי נשים, ומאחר שלא קיבלו עליהם חרם דרבנו גרשום, לכן עשו בתי הדין תקנה לאשה על זה, ונהגו להשבע בכתובה. וכל זה היה בכל ערי מרוקו, למעט כפרים קטנים בדרום המדינה שלא היו נשבעים שם, כי בהיות המקום רחוק ועני ונידח, לא באו לשם מגורשי ספרד ולא נכנסה לשם רוח חדשה שלא לישא שתי נשים. וכמו שכתב בשו"ת הלכה למשה אלבאז.

אבל בשאר המקומות במרוקו, היו נשבעים תמיד. כמו במרכז הגדול **טיטואן**, כמבואר בדברי הגאון רבי יהודה עייאש, אב"ד אלגי'ר, שכתב, ראובן שהוא מתושבי טיטואן נשא אשה... ותנאי מפורש היה בינו לבינה בעת הנישואין שלא יוציאנה ממקום למקום, ולא ישא אשה אחרת עליה, ושלא יגרשנה, **כמנהג כל בני מקומה** שנוהגים להתנות כך בעת כניסתה לחופה, וכותבים התנאים הנזכרים בכתובה, **ומקבל הבעל על עצמו שבועה לקיים כל פרט ופרט מהתנאים הנזכרים**. כמו כן, רבים מבני טיטואן נדדו **לוונצואלה** (בדרום אמריקה), והכתובות שם כמו שהיה בטיטואן וכמנהג המגורשים, ויש בכולן שבועה עד היום, וזה מפורסם ואין איש מפקפק.

גם **בפאס**, **סאלי**, **צפרו** וכל שאר **ערי מרכז מרוקו**, נהגו להישבע, וכפי שרואים בספרי חכמי המקום, (רבי חביב טולידאנו, אב"ד סאלי לפני 300 שנה. שו"ת אבני שיש לרבי ישועה אביטבול, אב"ד צפרו לפני 200 שנה. רבי רפאל משה אלבאז, אב"ד צפרו לפני 120 שנה). וכן רואים בפועל בכתובות העתיקות ממקומות אלו שהשבועה נמצאת בהן. ויש תחת ידי שתי כתובות מפאס בחתימת הגאון רבי שלמה אבן צור, משנת תר"ד ותר"ז, ובשתיהן שבועה שלא ישא אשה אחרת עליה. כמו כן נמצאת השבועה באזור **מראכש** ובנותיה והלאה לדרום (שו"ת פרדס רמונים, דברי הגרמ"ר אבן מוחא, אב"ד מראכש. שו"ת שבט יהודה לרבי יהודה בן מויאל, אב"ד מוגאדור לפני כ-130 שנה. וכן רואים עוד בכתובות המאויירות מאותם מקומות). וכן כתבו בזמננו חכמי מרוקו שעסקו במנהגי העדה (הג"ר דוד עובדיה בספרו נהגו העם, שו"ת שמע שלמה, ספר נתיבות המערב. וכן שמעתי בעצמי משלשתם שמסקנה זו ודאית ופשוטה היא). וכן בשו"ת עטרת שלמה, האריך בזה מפוסקי מרוקו, והעלה שבמרוקו כולה היו נשבעים בכתובה, חוץ ממה שחדלו במכנאס כדלהלן.

בקזבלנקה, הייתי שם לפני כ-10 שנים ובדקתי את הכתובות עם הרב הראשי הגאון רבי אהרן מונסונגו שליט"א ועם כל חברי בית הדין, וראינו כי בכל הכתובות העתיקות, יש נוסח שבועה. וכן היא מודפסת עד היום בכתובות הרבנות הראשית למרוקו, וכולם משתמשים בה. ובספר "חתונה במוגאדור", כתב שמנהגם היה שיום או יומיים קודם החתונה היו נפגשים, ואז החתן נשבע לשמור את כל התנאים.

ואמנם, בעיר **מכנאס** היה בעבר מנהג השבועה כבכל מרוקו, אבל בשנת תק"צ תקנו לבטל את השבועה, כדי שבעל שלא קיים פריה ורביה מאשתו אחרי עשר שנים, ישא אחרת עליה, וכתבו שתקנה זו תחול אפילו על אנשים שהתחתנו וכבר נשבעו שלא לישא אשה נוספת, כמבואר בשו"ת שופריה דיעקב בירדוגו מחולל התקנה. וכן כתב הגאון רבי רפאל ברוך טולידאנו, שמאותה שנה חדלו לכתוב את השבועה. **ומטעם זה, בני משפחת טולידאנו הבאים ממכנאס, נוהגים שלא להישבע עד היום.**

אך המעיין בדברים היטב, יראה פשוט וברור, שמה שלא נהגו להשבע במכנאס, לא מחמת מה שיש טוענים היום "מחומר האיסור שעובר על השבועה בכל יום, שאולי אינו מפרנס או אינו מכבד", אלא לחומר מצות פריה ורביה, שיוכל לישא אשה אחרת אחרי עשר שנים, וגם כדי שלא יתרגלו העם לשבועות, כמבואר בשו"ת פרדס רמונים. ואם כן, מה להם לחדול מהשבועה?!

ח. השבועה על כל פרטי הכתובה

בתקופה הראשונה, קודם שהשבועה נעשתה תקנה קבועה בכל כתובה, היו נשבעים על תנאים מסוימים כפי רצון הצדדים. אך במשך השנים, עמדו חכמי הדורות והפכו את השבועה לנוסח קבוע בכתובה על קיום כל התנאים שביניהם. כמו שכתב הריב"ש: "ולשון השבועה הוא, שנשבע לשמור ולקיים **כל הכתוב למעלה**". וכן כתב הרדב"ז: "נהגו עתה מקרוב **להשביע את הבעל על כל תנאי הכתובה**. ובמהר"י בי רב, כתב: "ונשבע שבועה חמורה בתקיעת כף ובהזכרת השם יתברך, לדעת הנשבעים באמת, **לגמור ולקיים כל הנזכר לעיל**". וכן כתבו המהריב"ל, המבי"ט, המהרי"ט, הראנ"ח, מהרח"ש, מהרשד"ם, מהרש"ך, דרכי נועם, תורת אמת, עוללות הכרם, מילי דעזרא, נוכח השולחן, שבט בנימין, ירד אברהם, בית יהודה עייאש, שבט בנימין, זכר עשות לרבי יעקב ארגואיטי אב"ד איסטמבול, ארץ חיים, אבני האפוד ועוד. וכתב החיד"א: "בארץ ישראל מנהג פשוט שמתנים בכתובה וכותבים בלשון הזה... **ונשבע שבועה חמורה על זה ועל שאר התנאים**". נמצא, שמנהג זה

שהשבועה חוזרת על כל הכתובה, קיים כבר למעלה מ-500 שנה. וכן מפורסם היום בכל הכתובות הספרדיות: "וגם נשבע וכו' לאשר ולקיים **את כל הכתוב עליו בשטר כתובתא דא**".

יב. נוסח השבועה

נוסח השבועה בכתובות הקדמונים, היה חמור מהנוסח שאנו נוהגים בו היום. ומעט מהם היו באופן חריף ממש, ובשבועה בהשם יתברך. אבל נוסח השבועה היום אינו חמור כל כך, כי רצו להוריד מהשבועה את הצד החמור שיכול להיות בה. גם כדי שלא תהיה הכתובה כעיר מבצר, שאי אפשר להמלט ממנה בשום אופן, ולכן היא מנוסחת באופן שבמקום הצורך יוכל הבעל להתירה, לפי ראות עיני הדיינים. ומה שכתוב בכתובה "על דעת המקום ברוך הוא", אין זו שבועה בהשם ולא בכינוי. וכותבים כן רק כדי להרתיע יותר את האדם מלעבור על השבועה.

יד. ביאור הנוסח "ועל דעת הנשבעים באמת"

נוסח זה "על דעת הנשבעים באמת", בא למעט שבועה מתוך כוונה של תחבולה וערמה, וכמבואר בגמרא (שבועות לט ע"ב): "כשהם משביעים אותו, אומרים לו: הוי יודע שלא על תנאי שבלב אנחנו משביעים אותך, אלא על דעתנו ועל דעת בית דין". ולכן מאיימים עליו ומשביעים אותו דווקא בנוסח זה, כדי להבטיח שאינו עושה תחבולות וכוונות אחרות. וכמבואר בשלחן ערוך (חושן משפט סימן פז ס"כ).

גם נוסח זה בא להקשות על ההתרה, שאי אפשר להתיר אלא רק כשנראה לחכמי העיר שיש צורך מצוה, כי מתנה דעתו בדעת אנשי האמת, הם הדיינים, והם היכולים לבדוק אם הוא עובר על שבועתו ולכופו לקיימה, או מאידך אם יש מקום להתירה לו. כך שאף שנוסח זה מחמיר למעשה את התרת השבועה, בפועל לא תצא תקלה ממנו, ואינו אלא לאיים יותר על הנשבע, וכמבואר במהריב"ל ועוד.

יא. צורת השבועה

בזמנים הקודמים היו עושים שבועה זו ככל שבועה ממש, והחתן היה אומר בפה מלא "אני נשבע", או שהחזן או אבי הכלה היה משביע אותו ממש, והחתן היה עונה "הן" על השבועה. וכן מוכח מהשותי"ם הרבים שדנו מתי חלה השבועה, ואם אפשר להתירה. אך מנהג ארץ ישראל, לפני יותר ממאה שנה, שהחתן אינו אומר כלום, וכמו שתיאר זאת הראש"ל הגאון רבי יעקב שאול אלישר בשו"ת שמחה לאיש, וזו לשונו: "מנהג ירושלים, שבשעת החופה קורא החזן הכתובה בקול רם לעיני כל הנאספים, ובסוף קריאתה ניגש החזן אצל החתן, וקונה מידו בקנין סודר לאשר ולקיים כל חיובי הכתובה, ומניח הסודר מידו, ומשביע את החתן בתקיעת כף אחר שפושט החתן את ידו, וכך אומר החזן בעוד ידו תפוסה ביד החתן: 'וגם נשבע החתן הנזכר בשבועה חמורה וכו' בלי שינוי ותחבולה כלל ועיקר'". עכ"ל. ומבואר שכבר אז החתן לא היה אומר כלום אלא עומד ושומע עד שמגיעים לתקיעת כף. ולהלן יתבאר אם יש לשבועה זו תוקף, כיון שהחתן אינו אומר בפיו שנשבע, ואינו אומר הן, ואינו מרכין ראשו ולא מניע עצמו לאות הן, אלא עומד דומם.

יח. כתובה שכתוב בה שבועה ובפועל לא עשו שבועה

אם הביאו לחופה כתובה רגילה עם שבועה בתקיעת כף, אבל מסדר הקידושין לא למד סוגיא זו לעומק, ורק מעתיק את מנהגי בני אשכנז ומדביקם על בני ספרד, ולכן מתנגד הוא לשבועה, רשאים להשתמש בכתובה מבלי להשביע את החתן. ואולם, לאחר שילך מסדר הקידושין לביתו, יעשו לחתן שבועה ותקיעת כף, אף שהשטר כבר חתום וגמור.

ואף שהעדים חתמו על כתובה שכתוב בה שנשבע, ובפועל הוא לא נשבע אז, בכל זאת, אין כאן חשש עדות שקר, כי אין עדותם אלא על התחייבויות החתן ולא על השבועה שאינה מוסיפה שום התחייבות חדשה, ואינה "עיקרית" בשטר. [והדבר דומה לעדים החתומים בשטר הלוואה שכתוב בו 'פלוני **הכהן** הִלוה לפלוני', שאינם מעידים אלא שראו את ההלוואה, ולא

שהוא כהן, כדי שעל פיהם נאכיל אותו תרומה של תורה]. (ומה שכתב בשלחן ערוך (ס"ג ס"ב) מדובר בתרומה דרבנן).

כו. טענות המערערים על השבועה

והנה, כמה מחכמי דורנו, קמו לבטל את השבועה מן הכתובה. וטענתם בפיהם, כי הדורות הולכים וחסרים, ומה מקום להשביע כל חתן, ושמא יעבור על השבועה אם לא יפרנסנה ולא יכבדנה, ולא תקנוה אלא בזמנים ההם שהיו משביעים שבועות המבוארות בשלחן ערוך חושן משפט, אבל בזמנינו שביטלו בתי הדין את כל השבועות, למה נחזיק עדין בשבועת הכתובה דווקא, ונמסרנה לכל חתן שאינו ירא שמים. מה גם, שידוע שיראי השם מקפידים מאוד שלא להשבע שום שבועה כלל, אם כן מה לנו לקיים שבועה זו. גם בשביל מה לכרוך בשבועה את כל חיובי הכתובה, ולהשביע את החתן "על כל האמור לעיל", הלוא די היה להשביע שלא ישא אשה אחרת. ועוד, הלוא מה שהצריך מרן השלחן ערוך לעשות 'חרמות וקנסות' כדי שלא ישא שתי נשים, הנה בדורנו כבר אין צריך לזה, מאחר שבלאו הכי החוק האזרחי אוסר לישא שתי נשים ומענישים על כך. ומעתה, אין השבועה מוסיפה, ואם כן טוב יותר לבטלה.

כז. תשובה למערערים

והנה, ראשית יש לדעת, כי המחזיקים והמקיימים שבועה זו נחרצות שלא לבטלה בשום פנים ואופן כלל ועיקר, הלוא הם גדולי וזקני ההוראה מבני ספרד ובני אשכנז כאחד וכדלעיל.

ולעצם הערעור, ראשית, אין בכוחנו לבטל את מנהג השבועה אשר התייסד מפי חכמינו גדולי האומה למעלה מ-500 שנה, וקיימוהו גדולי הדורות דור אחר דור במשך כל הדורות כולם. גם כי דבר תימה ויוהרא הוא, שנחשוש אנחנו למה שלא חששו הם, שהרי בוודאי גם אנשים של זמנם לא היו כולם יראי חטא כל כך, וגם בהם היה חשש שמא לא יכבדו את נשותיהם כהלכה ועוד חששות שהם, ואף על פי כן לא ראו לנכון החכמים שלפנינו לבטל את השבועה, אלא החזיקו בה ומסרוה מדור לדור. ועתה, נשיב בסייעתא דשמיא לעצם טענת המתנגדים לשבועה אחת לאחת.

כח. האם די בחוק שאוסר לישא שתי נשים, במקום השבועה

מה שטענו, כיון שהשבועה נוסדה כדי שלא ישא אשה על אשתו, אם כן בזמננו שהחוק אוסר לישא שתי נשים, ומענישים על זה, לכאורה אין עוד צורך בשבועה.

אך מה מאוד יש להתפלא על טענה זו. ראשית, הנה מצאנו להגאון רבי אליהו חזן בשו"ת תעלומות לב שכתב, שהגם שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן א ס"ט) שכאשר המנהג באותו מקום שלא לישא שתי נשים, כבר אסור לאדם לישא אשה על אשתו, בכל זאת הוסיף בסעיף יא, שטוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו. ומבואר, שאין לנו להסתפק ולסמוך על **המנהג** הקיים שלא לישא אשה נוספת, אף שמזה לבד כבר היא 'אסורה' על פי ההלכה, אלא עלינו לחזק עוד את האיסור ב"**חרמות** ונידויים". ע"כ. ואם כן, היאך יטענו שדי להסתפק בחוק, ואין צורך בחיזוק ואיום השבועה.

זאת ועוד, הנה ברור שיש כמה הבדלים בין אם האיסור מחמת מנהג, לבין כשיש חרם בדבר: למשל, כתב הב"ח, אם זה רק **מנהג**, ועבר ונשא בעל כרחה, לא עבר 'עבירה'. לא כן **החרם**, בא להחמיר את הדבר ל'עבירה', מה שמרתיע את האדם מבפנים. כמו כן, כתבו הדרכי משה והבית שמואל, אם זה **מנהג**, אזי כשפייסה והסכימה, מותר לו לישא עוד אשה, ש'מנהג' פירושו שהתנתה שתהיה יחידה אצלו, וכשהיא מוותרת על זכותה, חזרה זכותו לישא אחרת. לא כן **ב'חרם'**, לא מועיל לפייסה כלל. כמו כן, לענין העונש, העובר על **חרם**, מתרחקים ממנו, ויש לנהוג בו חומרות המבוארות ביורה דעה סימן שלד, אבל העובר על **מנהג**, אין כלפיו דיני הרחקות מיוחדים. ומאחר וכוונת מרן באומרו לעשות **חרמות**, היינו לעשות **שיהיה מורא ואיסור בדומה לחרם דרבנו גרשום**, כי רק כך הציבור ירתע. אם כן דוקא בשבועה נוכל להשיג מורא זה, כי רק **בשבועה** יחשב לו שעובר עבירה, ולא יועיל לפייסה, ועונשו חמור, **ממש כמו בחרם**,

מה שאין כן במנהג לבד. ומעתה, ברור שכל המעלות הללו אינן שייכות ב"**חוק**" כמובן, נמצא שהחוק לא יענה על דרישות תקנת הציבור, וברור.

ואף שהחוק מאיים במידה מסויימת, שהרי יש עונש מאסר לעובר עליו, מכל מקום כיון שאינו איסור של תורתנו הקדושה, אזי בעיני התורה אינו תקף יותר מ"מנהג", ולכן עדיין עלינו להוסיף תקנות במשקל של חרמות, כדי שהאיסור יהיה רובץ ממש על הבעל, ולא רק פחד מחוק כשאר חוקים שמי שרוצה מחפש דרך לעשות רצונו עם אשה אחרת, באופן שלא יתוודע לרשות ולא יענש כלל.

אולם באמת, יש להשתומם בכלל, איך יעלה על הדעת לסמוך על ה"חוק" במקום ההלכה התורנית להבדיל, והלא בכמה וכמה פרטים בענין זה, את אשר אוסרת תורתנו הקדושה - מתיר החוק, ואת אשר מתירה דתנו - אוסר החוק. **וכי נפקיד את מה שציוה מרן השלחן ערוך לבתי הדין "לעשות תקנה בחרמות", לרצונם ודעתם של מחוקקים ושופטים פריצים ומחללי שבת, אשר דעתם משתנית תכופות בהשתנות הדור או בהשתנות הפוליטיקה!!!!** וכמה הבדלים בחוק יש בינינו ובינם. כגון, מי שאשתו חלתה באופן שאינה נרפאת, **להלכה** הוא מותר באשה אחרת, ואולי צריך התרה על שבועתו, ואילו **בחוק** הדבר תלוי בהבנתם בלבד: שאם יִרָאה לשופט שבעל זה סובל מדאי, אז יכתוב בפסק דין "חי בתנאים בלתי סבירים בעליל", או אם יהיה לו עורך דין תקיף וחד לשון, אז יכתוב השופט "התרשמתי מכנות הדברים המובעים על ידי הבעל" ויתירו לו. ובעל אחר - לא יתירו לו. כמו כן, כשאין לבעל בנים מאשה זו, **להלכה** נחלקו אם עדיין יש חרם ושבועה או לא, ואילו **לחוק** הדבר תלוי ב"דעת" השופט. וכן בעל שאשתו מורדת בו, **לחוק**, יתכן שהשופט יתן לו היתר בקל לישא אחרת, ואילו **להלכה** יש פרטי דינים רבים בזה.

זאת ועוד, הלוא מצד **החוק,** אין עבירה לישא אשה נוספת כדת משה וישראל, כל שהדבר נעשה ללא פתיחת תיק באופן רשמי, ואילו **שבועת** הכתובה אוסרת! ועוד דבר מבהיל: לחיות עם אשה נוספת חיי אישות "בלבד", ואפילו היא אשת איש, לפי **החוק** אין שום איסור, ואין זו עבירה אלא "סגנון תרבות" ו"גיוון", השם יצילנו, ואילו **לתורתנו** הקדושה הוא עוון פלילי, **והשבועה** מונעת אותו בכל חומר, אף אם היא פנויה. כמו כן, לישא נערה מתחת גיל 17, אסור על פי **חוק** נישואי בוסר, אבל "זנות בוסר" אינה אסורה ב"חוק". ולטיפשותם, רק מעשה רשמי אסור, והלא רשמי מותר. [וכן הבדואים בארץ ישראל שמקובל אצלם מאוד לישא שתי נשים או יותר עד היום, רושמים רק אחת במשרד הפנים, וחיים עם נשים נוספות לעין כל בנימוסיהם ובדתם, רק בלי רישום במשרד הפנים, ואין זה איכפת לרשויות החוק כלל].

ועוד כעין זה, מצויה אצל הרשעים פירצת **חוק** ידועה, היינו: איש נשוי הנוטש את אשתו וחי עם אשה אחרת תחתיה כאיש ואשה נשואים ממש, בחיי אישות ובניהול בית משותף וכו', אף שעל פי הרישום הוא נשוי עדיין עם הראשונה, כל שאין השניה רשומה, אין לו איסור ולא עונש, אדרבה, לפעמים היא מקבלת זכויות משפטיות. וכמה מכוערת השקפתם: שלישא אשה נוספת ולהתחייב לה מזונות וכו' כשהכל רשום ומוגן כדין, אסור מטעם חוק הביגמיה, ואילו לבגוד באשת נעוריו מאחורי גבה ולחיות עם אחרת כשהראשונה מופקרת בשנאה, אינו "עבירה" על פי החוק. רחמנא ליצלן מהאי שבשתא. לא כן **השבועה** מונעת את כל הצורות הללו, כמו שמדויק בפירוש המילה "שום" אשה, שלא יהיה עם אשה אחרת בשום צורה. ועוד הבדלים רבים בהלכה למעשה.

ובכלל, מה לנו להאריך בדבר מוזר שכזה, להעמיד להשוואה את חוקי הנצח האמיתיים של תורתנו הקדושה – מול חוק ההדיוטים המשתנה מזמן לזמן על פי שדולות פוליטיות. ואם מחר יהיה לערבים כוח פוליטי גדול יותר וישנו את החוק להתיר ביגמיה ופוליגמיה, אז נצטרך להחזיר שוב את שבועת הכתובה!! ומה לתבן את הבר, ומה שייך לסמוך על חוק פוליטי במקום תורתינו הנצחית!

גם יש להוסיף, שבוודאי יש הרבה יראי שמים שה'חוק' אינו מרתיע אותם, אלא דווקא איסורי התורה ותוקף גזרת חכמים, שהעובר עליהם ענוש יענש בידי שמים, ותסמרנה שערות אנוש

מסיפורים רבים שהיו, ואילו בחוק לא מיניה ולא מקצתיה מכל זה. וברור שהדיינים לא יכפו את הבעל לתת גט לאשתו השניה בגלל החוק, אם לא בגלל השבועה והעברה על הדת.

ומעשים ידועים ומפורסמים, שיש שנושאים צעירה בת 16 שנים לפי הנסיבות השונות אצל איזה רב, רק אינם רושמים כן באף מקום כדי שלא ידע החוק ויעניש. כמו כן, כמה וכמה מצוי שעושים נישואין שניים בלי הודעה לרשויות החוק, כדי לא להפסיד איזה זכויות שיש להם, ועושים כל מיני טצדקי לעקוף או להיפטר מאיום החוק. ואילו על ההלכה אינם רוצים לעבור, או הרב מסדר הקידושין לא יתן ידו לכך. ומי לא יודע דבר זה שיש כמה 'רבנים' העורכים סידור קידושין באופן פרטי, ומצטדקים שאין בזה איסור על פי ההלכה, ואילו מהחוק אינם יראים. **באופן, שרק ההלכה והשבועה המאיימת תגן במקרים אלו מנשיאת אשה על אשתו ולא החוק.** (ויש אמנם גם בני אדם הדיוטים הפוכים, שהחוק מרתיע אותם ולא ההלכה, אבל בוודאי התורה דואגת יותר לתקנת ההולכים בה, ולא לפושעים ולסוטים ממנה).

שוב נחזור לומר, כי בכלל תימה הוא לחשוב לסמוך על חוק של בני אדם שהיום כאן ומחר בקבר, שיהיה במקום ההלכה שכתב השלחן ערוך שבתי הדין של ישראל צריכים לדאוג לזה. והיאך נמסור את שמירת התורה בידי אותם שההולך אליהם הוא מרים יד בתורת משה. והלא שמירת ה'חוק' היא יראה חיצונית מפחד המשטרה וכיוצא בזה רק כשהחוק עלול לגלות את הדבר, ואילו שמירת התורה באה מיראה פנימית, באין שוטר ומכריח. וכמו שתמצא שאנשים מעלימים מיסי המדינה, או נוסעים במהירות מעל למותר על פי החוק, ומאידך אינם עוברים כי הוא זה על איסור דרבנן קל בשבת, כיון שהיא יראה פנימית מחוקי התורה. וזהו הנדרש מהאיש היהודי, יראה פנימית אמיתית, וזו רק השבועה עושה, הרבה יותר מעבירה על החוק. ובפרט שתורתנו הקדושה ודיניה נצחיים ויציבים בכל דור ומצב, ואילו ה'חוק' נכון לעכשיו בלבד, והפרטים בו משתנים כל עת, ובדרך כלל לרעה מבחינה דתית, לפי התדרדרות המוסר בעם, עד שהיום אינם רואים 'איסור' בדבר שבעבר היה מובן לכל שהוא איסור. והפריצות גוברת והולכת בעניינים אלו ונעשית יותר ויותר 'לגיטימית', השם יצילנו, ואיך נשליך יהבנו על ה"חוק". ואם החוק אינו מחייב לקיים את ציווי התורה בזה, אין די לנו באיסורים דומים שקבע הוא, וצריכים אנחנו לשמור על הגזירות והאיסורים הקיימים בענין זה מצד דתנו.

איך נפשיט אדר יקר מנהגינו מעלינו!!

איך נשליך חוקים אשר חקקום שופטינו ויועצינו זה יותר מאלפים שנה!!

להלן דברים נמרצים מספר "אגרת תשובה על דבר הכתובה ונוסחה הארמי הנהוג" (להרב אהרן פרידמן, וינה לפני 130 שנה), והיא אגרת ארוכה בענייני הכתובה, ובסופה תשובות לאותם אשר ביקרו בזמנו את הצורך בכתובה, וטענו שכיון שכל מה שהאשה סומכת דעתה, הן בענין רישום הנישואין, והן בהתחייבויות הכספים, הוא דווקא על מה שקבעה המדינה ועל הרישומים שלה, אם כן מה מקום עוד להחזיק בשטר הכתובה, אשר יש בה דברים בלתי מותאמים לדקדוק ולנוסח, כפי שפירט שם. ועל זה השיב הרב כך:

"לא כן ידידי, הן 'שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך', את כל הקורות אשר מצאו את אבותינו מיני אז גלות יהודה מעל אדמתו. כבר פעמיים ושלוש זרחה לנו שמש החופשה והדרור, אך אהה, כמעט עמדו ימים להרגע, והנה פתאום בין לילה, ושמיהם על ראשם התקדרו עבים, ויהפך לב מלך ועבדיו אליהם, וגורשו בעירום ועריה, ולא נשאר להם כי אם עֲדָיִם מהר חורב. **ועתה, מה הבטחון אשר נבטח כי בולעו ימי הרעה לנצח, אשר בגללו נפשיט את אדר יקר מנהגינו מעלינו, ונחשוב להיות כאחד התושבים בארץ כל הימים!! וגם, לו יהי איתן מושבינו, איך נשליך פנינים בלב ים, חוקים טובים ומשוכללים, חקקום שופטינו ויועצינו זה יותר מאלפיים שנה, בעוד החושך כיסה ארץ וערפל לאומים, עקב אשר חוקים צעירים ממנו לימים חלשום!** הלוא גם את תורתנו הקדושה ביקשו מתנגדנו להמיר בתורה חדשה, באומרם (שבת קטז ע"ב) "מן יומא דגליתון מארעכון, אתנטלית אורייתא דמשה, ואתיהיבת אורייתא אחריתי" [מיום שגליתם מארצכם, ניטלה תורת משה, וניתנה לכם תורה אחרת], האם השליכו אבותינו בעבור זה את תורת ישראל? האם לא השיבו בחכמה... וחוקיהם ילדי יום, נתונים לזמן, עד בוא עת

חליפתם. **לא כאלה חלק דת ישראל, אשר הליכות עולם לה. ומי הוא זה, ואי זה הוא, האיש היהודי, המתיש כבוד שם דתו, ויבוסס ברגליו מקדשי עמו, ירפוס חלקת חכמי דתו, ופניו לא יחוורו?!"**

כט. ההבדל בין שבועה זו לשאר השבועות שנמנעים מהן

עתה, נפן אל הטענה שמאחר ואין נוהגים היום להשבע כלל, אף לא מאותן שבועות המובאות בשלחן ערוך חושן משפט, מחמת חומרת השבועות, אם כן מה נשתנה שבועת הכתובה להמשיך דווקא בה.

ונרחיב הטענה, הנה כתב מרן השלחן ערוך (חושן משפט סימן פז סי"ט): יש אומרים שבדורות אחרונים ביטלו שבועה בשם, לפי שעונשה גדול, ונהגו להשביע בארור. ומבואר שהתבטלה השבועה בשם. אך המנהג הרווח שלא להשבע כלל אפילו שלא בשם, על פי המבואר בטור ושלחן ערוך (אורח חיים סימן קנו): "מאוד מאוד יזהר אדם בענין השבועה, שהרבה הפליגו רבותינו בענין שבועת שקר. ואפילו לישבע באמת, כמו שאמרו אלף עיירות היו לו לינאי המלך וכולן נחרבו מחמת שבועת אמת". וכך מקובל שאנשים יראי השם אינם נשבעים אפילו על אמת, וכל שכן שיש לבית הדין למנוע את בעלי הדין מלהשבע, פן ישקרו. וכיון שאפילו השבועות החשובות של דיני חושן משפט בטלון, למה לנו עוד להחזיק בשבועת הכתובה?

אולם, החילוק בין כל השבועות לשבועת הכתובה, גדול עד מאוד. כי הנה בדיני חושן משפט ישנן שתי דרכים כיצד לנהוג בהם. האחת, דין גמור והטלת שבועה לפי הצורך. השניה, פשרה או בורר בין בעלי הדין שמביא אותם להסכמה. ושתי הדרכים טובות ואמיתיות, מקובלות ומוסכמות בתורתנו הקדושה, ויש לבעלי הדין **זכות** להחליט באיזו דרך הם רוצים. אך כיון שבתי הדין אינם רוצים להגיע לדין גמור עם שבועה כי חוששים לשבועת שקר, וישנה דרך בפשרה בלי שבועה, וכמו שפסק מרן (חו"מ סימן יב ס"ב) שנכון לעשות פשרה כדי להפטר משבועה, מעתה נשארה הברירה לבעלי הדין רק דרך זו, ודין זה יהיה אמת לאמיתה של תורה ממש ללא שום שבועה. אולם, השבועה שבכתובה **אינה זכות שיש לאשה** להשביע את הבעל, אלא **רצון בית הדין** שישבע הבעל, כדי לעמוד על משמר ומעמד בנות ישראל, שלא יתן עיניו באחרת וישאנה ויביאה לביתו, ועל זה מצווים בית הדין לעשות חרמות ונידויים, כדי שלא יפרצו גדר. וקדמונינו ראו לנכון, כי רק על ידי שבועה נוכל לאלֵם ולהכריח תקנה זו בכח חמור דווקא, כדי להגן על כרם בית ישראל, ולא בסמיכה על מנהג או הבטחה אחרת.

[ובדרך אגב, מפני הצורך לשמור על קדושת היוחסין בישראל, וחומר איסור אשת איש, גם בזמנינו כששולח הבעל גט לאשתו, משביעים את השליח בבתי הדין בפה ממש, ואומר: "אני נשבע בשבועת התורה על דעת בית דין ועל דעת רבים".]

ובאמת שחילוק זה מוכרח ופשוט, כי הרי מרן בעצמו כתב כנ"ל, שיזהר אדם שלא להישבע אפילו באמת, והוא עצמו כתב, שבזמן הזה משביעים כל איש שלא ישא על אשתו, ואיך לא נרגש "לבטל את המנהג הזה"? וכמו כן, כל חכמי הדורות, הגם שהיו משתדלים לפשר בין בעלי הדין ולא להשביע, מכל מקום את שבועת הכתובה לא ביטלו, ולא ראו בכך כל סתירה.

גם רבני אשכנז הבאים אחרי השלחן ערוך, כמו **נחלת שבעה, שבות יעקב, ונודע ביהודה**, הביאו את שטר השידוכין בזמנם שהיה כתוב בו שבועה, ולא בטלוה מפאת שלא נוהגים להשבע שום שבועה. גם **מהר"ם מינץ** סידר נוסח למחילת הכתובה, ויש בו חרם ושבועה, ואיך 'שכח' שכבר לא נשבעים? אלא ודאי שיש חילוק בין שבועה שהיא רצון פרטי של האדם לברר את האמת, שאותה ביטלו מחשש שקר, לבין שבועה שהיא תקנת חז"ל לטובת הכלל כולו.

מה גם, שיש לזכור שהמנהג שלא לישבע כלל, אינו מן הדין אלא חסידות, [ועיין ברדב"ז שכתב, שהנזהרים שלא לישבע על אמת ומפסידים ממון, הוא חסידות של שטות]. והיאך יעלה על הדעת לבוא עם הנהגת חסידות חשובה ככל שתהיה, ולבטל מה שהנהיגו לנו רז"ל מאות בשנים?!

גם הטענה שהיום אין יראת שמים ופחד מהשבועה, אינה נכונה, כי חשש זה היה כבר מאות בשנים, ובגללו אכן ביטלו את השבועות, ובכל זאת לא ביטלו את שבועת הכתובה.

ל. מה תוקף השבועה, ומהי חומרתה

ולטענת המערערים שמא יעבור החתן על שבועה מהתורה. אחר המחילה, המילה "מהתורה" אינה במקומה כלל, כי אולי היא שבועה מדרבנן. [ואף שכתוב בכתובה "נשבע בשבועה חמורה", למעשה אינה שבועה חמורה כל כך וכדלהלן, ורק מוסיפים זאת, כדי לחזק ולאלם את כל חיובי הכתובה, שידע שאין לו מנוס להתחמק מהם].

והבאור בזה: **א.** יש לידע שכל שבועה שאינה ב"**השם**", לשיטת רש"י והרמב"ם אין זו שבועה כלל. ואמנם, לרמב"ן, הרשב"א והר"ן היא שבועה, וכך פסק מרן כי ספק דאורייתא לחומרא. ומכל מקום, במושבע **מפי אחרים**, יש ראשונים הסוברים שאינה שבועה כלל; והאחרונים [חקרי לב, נוכח השלחן, שארית הפליטה, מחנה אפרים] צרפו את שיטתם להתיר לבעל לעבור על שבועת הכתובה במקום צורך, כגון שיש אומדן דעת שעל מנת כן לא נשבע, כי אין כאן חומר שבועה ממש, ויש אומרים שאפילו איסור אין.

ב. למעשה, החתן עצמו לא נשבע, אלא רק מקריאים בפניו נוסח כתובה שכתוב בו שבועה. ואילו מושבע מפי אחרים, היינו שאחרים אומרים לו "אנחנו משביעים אותך שתקיים את כל האמור בכתובה זו", והוא עונה "אמן" או "הן" וכיוצא בזה. אבל כאן, שאינו אומר כלום, הרי זה מהדברים הגורמים שאין תוקף לשבועה.

ג. אילו היו חותמים העדים בכתובה על נוסח "אנחנו משביעים אותך" או "תשבע לנו" שתקיים את הכתובה, היה מקום לדון אם שבועה בכתב חלה, אבל כשהם רק מספרים עליו בלשון עבר "וגם נשבע", בזה לא נחשב שנשבע, כיון שבפועל לא נשבע. ואפילו אם היה כותב בכתב ידו "אני נשבע", ואנחנו יודעים שהוא לא נשבע, אין חוששים לשבועה כלל. וכל שכן שלהלכה, שבועה בכתב אינה שבועה.

ד. השבועה נעשית על ידי תקיעת כף, ויש אומרים שתקיעת כף אינה שבועה.

ה. כתב בשו"ת פני יצחק אבולעפיא, שבועה זו אינה אלא מדרבנן, ולכן בספקה אין להחמיר, ובמקום צורך אין לחשוש לה, מכמה ספיקות וספקי ספיקות שחלו בה, באופן שיש להקל בה הרבה, בצירוף כל הספיקות. מה גם, שיש בה יותר מ-ד' ספיקות, ואפילו באיסור ערוה החמורה מקילים כבר ב-ג' ספיקות... לכן בודאי יש להתיר, וכדעת רוב האחרונים.

והנה רבים מהפוסקים דברו בזמנם שהיתה איזו צורת שבועה שהיא, על ידי שהיה החתן אומר בפיו 'אני נשבע', או אומר 'הן', או מרכין ראשו לכל הפחות, ובכל זאת הקלו בה, כל שכן היום שהחתן עומד דומם ואינו עושה כלום, שיש להקל יותר. ועיין בנודע ביהודה שכתב: "מה שכותבים בשטרי התנאים שקבלו על עצמם שבועה, כיון שהדבר ידוע שהחתן או המחותנים לא עשו מצידם כל דבר הנחשב לשבועה, אין כאן שבועה או סרך שבועה כלל". וכן כתב בשבות יעקב. גם בספר "טוב לישראל" הִרְבָּה להוכיח בלשון נמרצת ששבועת הכתובה אין בה תוקף, ואדרבה התמרמר שאין עושים שבועה זו ביתר חוזק לתת לה יותר תוקף.

לב. מדוע כותבים שבועה אם אין בה תוקף

לאור האמור, יש לתמוה תמיהה גדולה, אם אין לשבועה זו תוקף כל כך, למה בכלל לכותבה בכתובה, ומה קול הרעש הגדול הזה? והנה בשו"ת שבות יעקב כתב: "בנוסח השטרות שלנו, הכל יודעים שאין שום שבועה ותקיעת כף כלל בפועל מעולם, ואיך כותבים שנעשו בפועל ממש? **וצריך לומר שמכל מקום אין בזה משום 'שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב' ועדות שקר, כי בעל השטר מקבל על עצמו לקיים דבר הנכתב בשטר – כאילו נשבע ונדר בפועל ממש, כדי שלא יהיה בו משום אסמכתא וקנין דברים. אבל לא שיהיה בו חומר שבועה ממש**, וכן

הוא בתשובת הרמ"א. ומה לי להאריך בראיות, כי המפורסמות אין צריך ראיה שכן הוא רק נוסח השטרות, **והכל יודעים שלא נעשתה שבועה בפועל מעולם, והנתבע מקבל על עצמו בכל תוקף לקיים גוף הענין,** ואין להכחיש הידוע ומפורסם". ע"כ.

וזו לשון הרא"ם: "שטרות המדינה הזאת **אינם נעשים בפועל מה שהם כתובים בשטר שנשבע או שקבל גזירת נח"ש** [נידוי, חרם שמתא], אלא שחותם בו הוא והעדים...". וכן כתב הנודע ביהודה "דבר זה ידוע שזה הוא נוסח השטר, **ומעולם לא נעשתה שום שבועה או קבלת חרם בפועל בעת כתיבת התנאים,** והסופרים רגילים לכתוב דבר זה, וטופס השטר הוא. והרי מי שהודה שנשבע ואומר אחר כך שלא נשבע ונותן טעם למה אמר שנשבע נאמן, וכל שכן שאנחנו יודעים שהאמת אתו שלא נשבע, שאין עליו איסור שבועה מחמת הודאתו. ואין לך נתינת טעם ואמתלא יותר מהדין שלפנינו, שהדברים ידועים שהמנהג לכתוב כן, וטופס השטר הוא". וכן כתבו המבי"ט והגאון רבי עקיבא איגר ועוד.

אמור מעתה בנידונינו, אף שלא עושים בפועל שום שבועה, מכל מקום **החתן בא לומר שהוא מקבל על עצמו את חיובי הכתובה בחומר חזק, ובאופן שאין בו אסמכתא. כלומר שלא תהיה על התחייבות זו יכולת לטעון שלא נעשתה בלב שלם ואמיתי.** נמצא על כל פנים שישנה תועלת בשבועה **לאלם את ההתחייבות והקנין, ולאיים עליו** שידע שעל מנת כן הוא נושא את האשה, והם תנאים גמורים שאין לו מנוס מהם, אבל לא שחלה שבועה בפועל.

ובאמת שכן מצאנו גם בנוסח הכתובה, כגון מה שכותבים 'התנאים כבני גד ובני ראובן', ונוסח זה יש אומרים שאינו מועיל כלל, וכתב בספר נוכח השולחן שאינו אלא "**להרשים את החתן**". וכן מה שכותבים 'שיעבוד מטלטלין אגב קרקע', ולמעשה זו גוזמה ואינה גובה ממטלטלים, וכתב הרא"ם שכותבים כן **"משום פטומי מילי בעלמא".** וכן מה שכותבים 'אפילו מגלימא דאכתפאי' [שתגבה אפילו מגלימה שעל כתפיו], כתב הרשב"א שאין זה נוסח לגביה, כי לא מתקבל על הדעת שיפשיטו את מעיל הבעל כדי לגבות ממנו, אלא שהוא רק **"נוסח לשופרא דשטרא"** [לאלם ולייקר את השטר]. גם כתבו הגאונים, שלפעמים התוספת הגבוהה שכותבים בכתובה לכלה אינה לגביה, **"שלא נכתבה אלא להשביח את הכתובה לכלה"**.

צא וראה מה ששאל מהר"ם מינץ על אותם שהיו כותבים בכתובת בני אשכנז מאה או מאתיים "זקוקים כסף צרוף", בעוד שלמעשה הכוונה על מטבעות פולניים, ולא היו מתחייבים ולא גובים "זקוקים" כלל, והרי זה שקר גמור בשטר? ותירץ הנחלת שבעה שכיון שהכל יודעים שהמנהג כמשקל המטבעות הפולניים, אין החתן מתחייב אלא כפי המנהג בלבד, ומה שכותבים 'זקוקים כסף צרוף' הוא רק **כדי להרבות את תפארת הכלה, שאם יהיה שם מי שאינו מבין, יחשוב שבאמת נותן לה כל כך הרבה.** ע"כ. ואם כי דברים אלו הם חידוש נשגב, לומר שאלפי כתובות בישראל נכתבו עם סכום כסף מפורש שאין הכוונה לשלם אותו, אלא מטבעות אחרים בערך שונה ופחות לגמרי, והוא נראה ממש כשקר. מכל מקום כשהכל נוהגים כך, ויש בזה טעם ותועלת לכלה, אין בזה שקר ולא כלום. ומכאן קל וחומר בן בנו של קל וחומר על הטענה שהשבועה היא שקר בכתובה כי היא בנוסח שיתכן שאינה חלה, אך **מאחר וסוף סוף היא מאיימת וגורמת לחתן להיבהל מלעבור על הדברים הכלולים בכתובה, אין זה שקר ולא כלום.**

לג. הטענה שהחתן עובר על השבועה בגלל שאינו מפרנס כיאות

וזו טענת המערערים: "ומי יוכל לומר זְכִיתי לבבי, שבמשך עשרות שנים שחי עם אשתו לא מנע פעם אחת לקנות לה איזה מאכל או בגד, ונמצא שעבר על השבועה. ומה שהיו משביעים בני אשכנז בשעת השידוכין, דווקא מנהג זה מובן שנתנו סכום קצוב שלא יתבטל השידוך, ובזה יש תועלת ואין קושי כל כך שהסכום קצוב וחד פעמי. מה שאין כן להשבע לכל החיים למאכל שלוש פעמים ביום, ולתת בגדים ותכשיטים שאין להם קיצבה". ע"כ.

הנה באמת אף אם נניח שאכן שבועת הכתובה היא חמורה, עדין אין זו טענה, כי הנה ברור שאם האשה מוחלת לבעלה על מה שאינו מביא לה פרנסה מידי פעם, הוא לא עובר על

השבועה, ואף לא צריך עליה התרה. ודבר פשוט הוא, כי אם לא כן, בני זוג שכתוב בכתובתם "הדירה בארץ ישראל", האם לא יוכלו לעבור לחוץ לארץ בלי התרת שבועות? ופשוט שזה אינו, וכשהאשה מוותרת אין שום שבועה, וכמו שכתב המבי"ט.

אמנם הרבה פעמים האשה אינה מוחלת, והבעל עושה נגד רצונה, ואולי בזה הוא עובר על השבועה? אך גם בזה ברור שכל כלה יודעת שהחתן לא יתנהג אחרת מכל הבריות הממוצעות, שכאשר יש להם נותנים פרנסה ברווח, וכשיש להם חשבונות מסויימים נותנים פחות, כי עדין לא נגמלו מיצר הרע, ואינו מבטיח להיות צדיק יסוד עולם, ולעלות בכל המידות הטובות, בשעה שבשאר ענייניו אינו מצליח להיות בדרגה זו. וכיון שכולם מתחייבים בכתובה, ונשבעים עליה, ובפועל מתנהגים כמו שמתנהגים, הדבר ברור שכן גם כוונות השבועה, והעיקר שלא יהיה מתחת לקו הממוצע באופן חריג. אבל אין המכוון שכל סכום קטן שימנע ממנה לפי טעמו ונימוקו באותה שעה, יכניס אותו למתח ופחד מן השבועה, באופן שכל חייו ממש הוא צריך לחיות בלחץ השבועה, ועל דעת כן לא היה נשבע אדם מעולם.

גם הכלה מצידה אינה משלה את עצמה לקבל התנהגות מיוחדת, כי רואה את הוריה ואחֶיה וכל מכיריה ומבינה מה הם החיים, ומבינה שהמכוון בשבועה הוא להורות כוונות טובות, שהחתן מקבל על עצמו להשתדל ולנהוג היטב בפרנסתה, אבל לא באופן שתוכל לאכוף אותו לקבל משהו יותר ממה שהיתה מצפה ממנו, אילו לא היה נשבע. וכן מבואר בריב"ש, הרדב"ז ומהריק"ש, שכוונת השבועה היא לחזקו להתנהג ככל האנשים הרגילים המביאים פרנסה לביתם כפי יכולתם, אך לא יותר מזה.

אך עדיין עלינו לברר מה דינו של בעל שיש בכוחו לעבוד ולהביא פרנסה ברווח ואינו עובד, והיא לא מוחלת לו בצדק, ולכאורה הוא עובר על השבועה? והנה בזה יש להבהיר, כי אם הוא לא מביא פרנסה ברווח, מחמת שמסר חייו לעסק התורה, וביתם בנוי על הידיעה שהשכר הגדול צפון לעתיד לבוא, והקב"ה אינו מבזבז ממנו לאוהביו לתת להם אותו ברווחה גשמית פשוטה, ומסתפק במשכורת הכולל, בזה אף אם נשמע ממנה פעמים שהיא מתרעמת שאינו מביא כסף, אין זה כלום, שאינה אלא משיחה צערה וקשייה, ופורקת את אשר על לבה, ואינו עובר על השבועה, כי כך הוא דרך אנשי התורה שמשקיעים כוחותיהם לטפח את חיי העולם הבא, ואינם מביטים להשקיע כל כך בפרוזדור אלא בטרקלין. ואף אם בשעה שנישאו עדיין לא היה ברמה רוחנית כזו, מכל מקום מצוי הדבר שבמשך הזמן הוא ילך לשיעורי תורה, וישמע דברי חיזוק, ויחליט שאין צריך להוציא כסף על מותרות שהן. ואף שיתכן שהוא מוציא הוצאות בענייני עולם הזה על מה שמיותר לדעתה, ואינו מוציא על מה שנחוץ לדעתה, הנה הנהגת פרנסת הבית ניתנה לאיש ולא לאשה, ועל מנת כן הם נישאים, ועל מנת כן הוא נשבע, ועל מנת כן היא מקבלת את שבועתו. רק שעליו לכוף את מידותיו ולהרבות בטובת אשתו יותר מאשר בטובת עצמו, אך כל זה מצד המוסר, אבל לא שעובר על השבועה.

אולם, מה נענה אם אינו מביא פרנסה ברווח ואינו לומד בכולל וכיוצא בזה, אלא שהוא איש בטלן מטבעו, לכאורה נלכדנו בחומר השבועה שנשבע "ואנא אפרנס"?

אמנם דע, כי מן הדין אין חייב הבעל להשכיר את עצמו לעבוד בחוץ כדי לפרנס את אשתו, ודי לפרנסה רק אם יש לו כסף מעצמו או שיעבוד בביתו, וכן דעת רוב הפוסקים, ולפי זה אם אינו עובד חוץ לביתו, אינו עובר על השבועה. אמנם לא נכחד כי היום רוב העולם עובדים לפרנסתם חוץ לביתם, וכך נוהגים בתי הדין לפסוק לבעל, אך בכל זאת לפי המצב ותנאי החיים היום, שהפרנסה קשה, והטבעים עצלים, והמידות הרעות לוחצות, יש לומר שאין הבעל עובר על השבועה, שכיון שטבעו עצלן, הדבר ידוע שנשבע רק מחמת שכולם נשבעים, ולא נתכוון שילך מעתה ללמוד מוסר, ויכנס מעתה למסגרת עבודת האישיות ליהפך לבעל מידות טובות שאינו עצל, ולהיות עובד במרץ על חשבון מנוחתו כדי לספק לאשתו פרנסה ברווח, אלא השבועה היא כפי שהיא מבינה שיתנהג, וכפי שרואה שיש משתדלים ויש שנופלים בעצלות, ולפחות מועילה לו השבועה ללחוץ עליו שלא יהיה מופקע לגמרי מלפרנס את אשתו. ובאמת, אותם אנשים שליבם אטום חתום וסתום מלהשתדל בפרנסה כיאות, מספרם זעום

יחסית, ואכן בשבילם טוב שיש שבועה, כדי שיהיה שוט מעל ראשם להקימם מריבצם עבור חובת הפרנסה.

והתבונן, הלוא כל ביאור זה צריך לאומרו גם בלי קשר לשבועה, וכי מי שלא נשבע על הכתובה, אינו חייב לקיימה?! וכי צעקת המערערים שייכת דווקא לשבועה, הלא הוא **חייב לפרנס** מהתורה או מדרבנן או מפני שהתחייב, והיכן צעקתם שהבעלים עוברים על ההתחייבות בכל יום? הלא התחייבותו שווה בין כשנשבע ובין כשלא נשבע, רק כשנשבע עובר 'גם' בשבועה, אך אין כל קולא למי שלא נשבע "לעבור בכל יום על ההתחייבות", ומי שמענו צועק על אותם בעלים שאינם עובדים בכל כוחותיהם שלא יהיה מחסור באיזה זמן בבית, שעוברים במה שהתחייבו והשתעבדו לפרנס את האשה לכל צרכה? ובפרט להרמב"ם שחיוב זה הוא **מן התורה,** הרי הבעל הזה עובר בכל יום איסורי תורה! והיכן הצעקה בזה?!

אלא ודאי שבעל העובד כפי יכולתו לפי טבעו, והאשה קיבלה אותו על מנת כן, אינו עובר באיסור אם לא עשה יותר מזה, כי לא התחייב יותר מזה, וממילא גם לא נשבע על יותר מזה. וזה תוכן דברי הרמב"ם בחיוב הפרנסה: הזהירנו על כל מי שישא בת ישראל שלא יחסיר אותה **מזונה** או **כסותה** או ימנע ממנה **עונתה, על צד העינוי וההכאבה,** שלא יענה אותה בדבר מאלו השלשה דברים **על צד ההכאבה והצער.** ע"כ. ומבואר שרק כשמונע כדי להכאיב לענות ולצער, אז עובר על חובת הפרנסה, אבל לא כשהוא סתם עצל ואינו משתדל כראוי להביא פרנסה, או שיש לו פרנסה טובה ומבזבז כסף לעצמו בגלל רעבונו ושאר תאוותיו. ולמעשה רוב גמור של הבריות אינם מונעים מהאשה פרנסה "כדי לצער ולהכאיב לה", אלא מחמת שאין להם כסף, או שאין להם כח לעבוד, או שמעדיפים את עצמם עליה, וכיוצא בזה. וגם זה מיעוט, כי בדרך כלל אדם עושה מה שביכולתו מחמת שכואב לו על אשתו וילדיו שאינם לבושים או אין להם אוכל כרצונם, ויותר ממה שהוא יכול בנקל, לא התחייב ולא נשבע.

ולא נכחד כי אמנם ישנם רשעים רעים וחטאים, שיש להם כסף ואינם נותנים לנשותיהם כדי להכאיבן ולצערן, בר מינן, מכל מקום תקנות חז"ל נתקנו לרוב העם ההולכים בדרך הישר, והיחיד צריך לכוף את עצמו לתקנה הציבורית, כי תועלת הקהל היא. ואם הוא יחטא - עוונו ישא. ואין לנו לחטט ולחפש בבני אדם, ולזה להשביע ולזה לא, כי בזה תתפורר התקנה.

צא וחשוב, הלוא אם נחוש לרשעים הללו, נצטרך לבטל מחצית מתקנות חז"ל, כדי שלא יהוו מכשול לפושעים. אבל כבר אמר הכתוב (הושע יד יז): "כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי ה', וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם", וכך היא המידה תמיד. ואם לא כדברינו, יש לנו גם לאסור לסדר קידושין לפושעים, מצד שהכלה לא תשמור טהרה, ואולי לא תשמור אמונים לבעלה, ונמצינו מכשילים אותם "לעבור בכל יום עבירות". אבל כאמור ישרים דרכי ה', ופושעים הרוצים להכשל, יכשלו.

לד. הטענה שהחתן עובר על השבועה מאחר שאינו מכבד כיאות

עוד טענתם בפיהם, שכמעט ודאי שהחתן יעבור על השבועה מאחר שהתחייב 'ואנא **אוקיר'**, ובפשטות 'אוקיר' היינו 'אכבד', ומי יאמר זְכִיתי לבבי לשמור על כבוד האשה כיאות, בפרט שירידת המוסר ופריעת המידות גדולה בזמננו, בעוונות הרבים, ובנוסף יש הרבה קושי ומתח בחיים, ובגלל זה פעמים שהבעל מצער את אשתו או מעליב אותה, ונמצא שעובר על השבועה.

אמנם, ראשית יש לדעת, כי הפירוש המדוייק יותר של מילת "אוקיר" הוא **"אייקר"** (וכן יש בכמה נוסחאות עתיקות: ואייקר), והיינו כלשון הכתוב "יתנו יְקָר", שפירושו בעברית המדוברת בזמנינו - "אעריך", "אחשיב", או אכבד - במשמעות שהאשה תהיה אצלו כאדם חשוב, 'מכובדת', 'נכבדה'. והבעל מתחייב להתנהג אל אשתו כמי שיש לה ערך עצמי ראוי, ולא יתייחס אליה כחסרת ערך עצמי, וכמנהג האנשים השפלים והריקים.

אבל אין פירוש ה"כבוד" האמור בכתובה כמו שמפרשים היום, להקדים אותה אליו בכניסה לבית או בכתיבת שמותיהם, וכהנה ממנהגי המזוייפים, שכל זה הצגה חיצונית, ולא הערכה

אמיתית אליה, והאשה גם אינה מקבלת מזה דבר. ונשים שיש להן הערכה פנימית מבעליהן, אינן זקוקות להנ"ל כלל, ועד היום התנהגויות אלו אינן קיימות בקרב עובדי השם הטובים, ואף על פי כן בתיהם יציבים ושמחים יותר מכל בית אחר. גם מצד האמת, טבע הנשים שאינן רודפות כבוד כאנשים, ואינן מרגישות חוסר כל כך כאשר לא ניתן להן כבודן, אך הצורך שלהן הוא אחר, שתהיה מוערכת אצלו, ושיתנהג עמה כדבר ששווה להשקיע עליו, כי הוא מכיר לה טובה על מעשיה, ונהנה בקיומה לידו, ובמעשיה אליו, ומעביר לה את ההרגשה שהיא דבר טוב עבורו והוא שמח בה. זהו הפירוש האמיתי של "אוקיר".

ודבר זה יתכן אף אם אשתו אינה חכמה או מוצלחת במיוחד, שעל כל פנים תהיה לו הערכה אליה כפי מה שהיא, מפני שנבראה בעולם למטרה, וצויידה לשם כך בכלים מהבורא יתברך, ונזדווגה משמים דווקא אליו. וכשידע שכך הטוב לו ביותר, וארבעים יום קודם יצירתו הוכרז כי היא חברתו ואשת בריתו, ושטוב לו במצב זה, אז היא גם מרגישה טוב, והוא מקיים "ואוקיר". ובזה גם אם לא ישב עמה לאכול ארוחת ערב יחד, או גם אם התווכח עמה ויכוחים שונים מידי פעם, אין זה סותר ל"אוקיר" כלל, כיון שהיא חשה לאורך החיים שהוא מעריך אותה ושמח בה באמת. ודברים אלו כל כך פשוטים, ואין אשה בעולם שלא תעדיף "אוקיר" כזה, על פני ה"אוקיר" המזוייף והמדומה המצוי ברחוב.

"את יודעת שאין לי על מה לבקש מחילה (!)"

והנה מורי ראש הישיבה הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך אמר ליד מיטת אשתו בלוויה: "נוהגים לבקש מחילה. אנחנו שחיינו כל הזמן חיים של תורה (54 שנה!), את יודעת שאין לי על מה לבקש מחילה (!)". וחקרתי ודרשתי ושמעתי מבני המשפחה ותלמידים קרובים, כי היו ויכוחים לעיתים. ומכל מקום אין זה סותר לדברים הנ"ל כלל, כי טבע כל שני בני אדם, שהם אינם זהים לחלוטין, וממילא נוצרות דעות מנוגדות בעניינים שונים, אלא שהחכם מתנהג בויכוחים כאלו בדרך המותרת על פי התורה, באופן שעדיין אין צריך לבקש על זה סליחה. וזו היא חובת "ואוקיר", להתנהג גם בשעת ויכוח כפי דרך עובדי השם. [שוב סחתי דברים אלו להגר"י גנס שליט"א ר"מ ישיבת קול תורה, ואמר לי כי אכן אחד מהתלמידים [ושמו ידוע], הרהיב עוז ואמר לראש הישיבה שאינו מאמין ואיך יתכן שאין על מה לבקש סליחה 54 שנים. והשיב לו בעצמו כמו שבארנו לעיל: היו ויכוחים, אבל בלי להעליב, ותמיד על פי התורה].

ואמנם, לפעמים האדם כועס על אשתו, אבל חובת 'ואוקיר' אינה שיהיה מלאך ולא אדם, ולא התחייב אף אדם בכתובה כי משעה זו יהפך למלאך, אלא שיהיה לו כבוד תמידי אליה, כך שגם אחרי ויכוח, אפילו ויכוח גדול, יסתיים הדבר בלי שתושפל חס ושלום, וכפי רצון השם. דע יותר מכך, כי מצאתי בספר תוכחת חיים להגר"ח פלאג'י בזו הלשון: "וכתוב בספר היחודים לרבנו חיים ויטאל: פעם אחת חטאתי, כי נתכעסתי עם אשתי והרימותי ידי להכותה. והוסר ממני כח הדיבור, וציוני מורי ז"ל שאכוון תחילה זה היחוד..." ע"כ. ומה נאמר אנחנו!! ופשוט הוא שהבעל אינו מתחייב מעתה לאשה שיצר הרע יעזוב אותו ולא יעשה את מלאכתו. וכי הוא יכול להתחייב שיצר הרע לא יטרידנו מעתה בכעסים והקפדות? אלא שהוא מתחייב שיהיה מאותם העובדים על מידותיהם, ויסתיים הענין בבקשת מחילה או בהרגשה טובה שעל כל פנים יש לו כבוד פנימי אליה. (ה רה)

ונתבונן, אם לא נפרש כן אלא כמשמעות הפשוטה "שיתן לה כבוד", וכי אם לא תהיה שבועה בכתובה, יובן לנו מה שסידרו חז"ל מילה זו בכתובה, להתחייב בדבר שבוודאי "כל יום" יעבור עליו? ואיך יתקנו חז"ל לאיש להתחייב לאשתו שיכבדנה לעולם, והלא ידוע שזה מהדברים הקשים, וכי כולם מלאכים שיכולים לכבד את זולתם כל החיים? ובפרט אשתו שליבו גס בה ממאורעות רבים שעברו עליהם בחיים, ואיך יתקנו חז"ל בכתובות שבכל הדורות לכתוב כן, לאנשים ברמה הרוחנית הגבוהה, ולאיכר ולפועל ברמה הנחותה והירודה, התחייבות בקנין וחתימת עדים שמהיום יכבד? וכי התקנה היא שכל בעל מתחייב לאשתו שמרגע החופה ואילך יעזבהו יצר הרע ולא יטרידהו עוד בכעסים ומתחים, ושמידותיו ישתנו ויהפכו פתאום להיות סבלניים ורגועים?! אלא ודאי שמתחייב להעריכה בליבו פנימה, ולהבין את הטובה שיש לו

ממנה בנישואין אלה, אף שאולי באיזה פעמים יכעס עליה, וישתדל לרסן כעסו כשיוכל. ואמרתי דבר זה לכמה גדולים, ואשרוהו.

ועתה נברר מה כולל חיוב הכבוד לאשה, באופן מעשי. כי הנה מצאנו חיוב כיבוד להורים להאכילם ולהשקותם דהיינו להגיש לפניהם האכילה ושתיה, אף שמחיר המאכל והמשקה אינו על הבן. ומאידך בחיוב כבוד הבעל לאשתו הוא להיפך, אף שמחיר המזונות מוטל על הבעל, אך לא נזכר בשום מקום חיוב להכין לה אוכל או להגיש לה וכיוצא בזה. גם לא נזכר בחז"ל איזה פרט שיש לבעל לעשות לאשה מפני חיובו לכבדה. והחובה שהבעל יקנה בגדים נאים ותכשיטים בעיקר בחגים, היא כדי שתוכל לקיים מצות 'ושמחת בחגך', כי מוטל עליו למנוע ממנה זלזול במקום או בזמן שרוב הנשים מתקשטות, ובפרט שדבר זה שורשי באשה, עד שאמרו 'אין אשה אלא לתכשיטין...'. ומה שאמרו בגמרא (מסכת יבמות סב ע"ב) שהבעל יכבד את אשתו 'יותר מגופו', פירש"י מפני שהזולות והזלזול קשה לאשה יותר מלאיש, הרי שהביא בצורך לכבד, רק את איסור הזלזול.

נמצא שכוונת כבוד האשה בחז"ל, הוא בעיקר למנעה מזלזול, שלא יגרום לה מצב של בושה או בזיון, על כן לא ילעג לדעתה, ולא יסרב לשמוע עצתה, ולא יתייחס אליה כלאחר יד, ובזה שמעריכה ומחשיבה, נמצא שמכבדה ששולל ממנה בזיון ובושה, ובהנהגה זו היא מתייקרת ומתכבדת שניתן לה ערך ובטחון עצמי בעצמה, אבל לא שיגיש לפניה מאכלים ומשקים כמו שמצווה לעשות להוריו. ומפורסם לשון הרמב"ם שכתב, האשה צריכה לכבד את בעלה 'ביותר מדאי', ו'יהיה בעיניה כמו שר או מלך', אבל לא כתב שהאיש צריך לכבד את אשתו 'ביותר מדאי', ו'תהיה בעיניו כמו שרה או מלכה'. ולא נאמר בשום מקום חיוב למזוג לה שתיה תחילה וכדומה, שבזה אין הבעל חייב, ובודאי שאם מזג לעצמו קודם, אינו עובר על הכתובה.

ואמנם, בדבר האיסור לזלזל בה, להעליבה או לבוז לה, או לנהוג אליה בהמעטת כבודה, כמו שנמצא לפעמים שהבעל טועה ועושה כן בפני הוריה או ילדיה או משפחתה, הנה בלאו הכי זהו איסור גמור מהתורה שאסרה לעשות כן לכל אחד מישראל, שנאמר "לא תונו איש את עמיתו", ומה ששנאוי עליך אל תעשה לחברך. ואף בינו לבינה, יש איסור גמור לצערה מדיני אונאת דברים ואונאת אשתו, שהן קיימות ומבוארות בשלחן ערוך (חושן משפט סימן רכח). כך שהאיסור לזלזל בה קיים ועומד גם אילולא הכתובה או השבועה עליה, ואם כן מה שכתוב בכתובה "ואנא אוקיר", הוא רק להזכיר ולזרז את מה שבלאו הכי הוא חייב, וגם השבועה לא באה להוסיף על חיוביו כלום, אלא רק לזרז את מה שהוא חייב כבר.

עוד יש לומר, לעצם ההתחייבות לכבד את אשתו, כי התחייבות הכתובה בכלל לא עוסקת בכל רגע ורגע, כך שברגע שלא יכבד את אשתו יעבור על מה שכתוב בכתובה, כי אפילו חתן האוהב את אשתו מאוד, לא יתחייב דבר כזה אפילו ביום שמחת לבו, אחר שהכל יודעים את קשיי החיים ואת קושי יצר הרע, עד שיוצרו קראו רע, ומי יערוב לבו להתחייב כך אפילו בעת החופה, דבר שידוע שאין אדם כמעט העומד בו. וממש צחוק הוא, והרי זה כמו הנשבע 'אעבור את הים ברגלי'. אבל האמת, שהתחייבות הכתובה היא, שהחתן מתחייב שהוא יהיה **מהבעלים** המכבדים את נשותיהם, ובכתובה הוא מודיע מהו סגנון החיים הכללי שהוא מתכוין אליו ולא על כל רגע ורגע. והוא והיא יודעים שלא נישאה אלא לאדם רגיל, ושניהם יודעים שלא יבצר שלא יקניטנה ולא יתפרצו בו מידותיו, [ולפעמים אין אפילו איסור להשיב בקטטה, כגון העוברת על דת או שהיא מתחילה להקניטו או שאינו יכול להתאפק מול הצער שעושה לו, וכמו שכתב בספר החינוך (מצוה שלח): "ואין במשמע שאם בא אחד והרשיע לצער חבירו בדברים הרעים, שלא יענהו השומע, שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ובאמת לא תצווה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו למברכיו"], רק שנשבע שיהיה מהאנשים השמים ליבם על דרכיהם, ומשתדלים שלא להקניט, ואם הקניט ליבו נוקפו על זה, ולמחר משתדל שלא לעשות כן, ואם עשה כן שוב, ניחם על זה שוב, וכן חלילה, באופן שעדיין הוא רוצה בליבו בכבוד אשתו ושלא להקניטה, ומפייסה לפעמים ובערב יום הכיפורים, ודרך אשה לגלגל עם בעלה, והיא יודעת שבסתר לבבו אינו רוצה לזלזל בה, ויודעת שזה דרך העולם, וכלל ידוע הוא בנדרים שנשבע כדעת בני אדם, וגם החתן מצידו כוונתו כן שיהיה מהבעלים המכבדים, ומשתדל כפי יכולתו ואינו מתכוין להרשיע.

ובמקרים שהאשה בעייתית והיא הסיבה שאינו מכבדה, בוודאי שאינו עובר, כי ברור שלא נשבע שיכבדה גם כשתצער אותו, או כשכלו כוחותיו הנפשיים. וגם היא לא חשבה אחרת, וכי חשבה שבעלה שונה מכל האנשים, וכשתעמיד אותו במצב שלפי טבעו לא יכבד אותה, וכי עדיין יכבד אותה בגלל הכתובה?! והגע עצמך: "מורד" על אשתו, שבוודאי אינו מכבדה ומצערה, ויש תשובות רבות בספרי השותי"ם על דינו אם חייב לגרש או לזון וכו', והיאך לא נרגשו להזכיר שהוא "עובר על השבועה"?! וכן בני זוג המתקוטטים לקראת הגירושין עד שהיא מוחלת על הכתובה בשביל הגט, איך לא עלה על דעת בתי הדין להזכיר לו שיתיר את השבועה, ואחר כך ימשיך להתקוטט, שהרי כתוב בכתובה "שלא יסיתנה שתמחול לו סכי כתובתה"?! ומוכרחים לומר, שפירוש הכתובה הוא המצבים הרגילים בעולם, ועליהם בלבד הוא נשבע. כלומר: שלא להיות באופן חריג מתחת למקובל, ולא על מקרים שהיא מקניטתו וכדומה.

והכרח גמור לומר כן, כי עולם כמנהגו נוהג, ודור הולך ודור בא, ומה שהיה הוא שהווה, וממילא גם מה שהווה כבר היה לעולמים, ואי אפשר להעלות על הדעת שבדורות הקודמים שהיו נשבעים בלשון כמו: "באמת התורה שבועה חמורה בלי שום התרה עולמית", היו כל העם מכבדים את נשותיהם כראוי ממש, ובוודאי גם אז היו אנשים המתפרצים ולא מכבדים כיאות בכל יום, אף שהאשה לא הכעיסה אותם. ובכל זאת, לא חשו גדולי הדורות עד עתה לבטל את השבועה "מפני שהוא עובר בכל יום על שבועת ואנא אוקיר". ומה התחדש בדורנו?! ואדרבה, טענה זו שייכת למי שלא קרא ולא שנה בספרי השותי"ם מכל הדורות, כי הם מלאים שאלות על בעלים שאינם מפרנסים או מכבדים, ולא נשתנה כלום בזה. ובפרט בקשר לפרנסה - אדרבה בזמננו יש שינוי לטובה.

ועתה שמענה ואתה דע לך, כי כל אלו הדברים אמורים לפי המקובל ומפורסם אצל ההמון "שבכתובה כתוב שהבעל חייב לכבד את אשתו", וממילא הוא גם נשבע על זה. אבל האמת אגידה, כי לכאורה יש כאן שגגה בהבנת נוסח הכתובה, ובאמת אין כאן ציווי כלל "שהבעל מתחייב לכבד את אשתו". ואבאר שיחתי: הנה כל בר דעת הקורא את הכתובה יעמוד תמה על מחזה משונה זה, מה ראו מסדרי הכתובה להכניס חיוב כזה לשטר כתובה, והלא השטר כולו מיוסד **לענייני ממון** מובהקים, או להתחייבויות הניתן לפורטם למעשה באופן ברור, כגון שלא ישא עוד אשה או לא יצא מהארץ ללא רשותה; אבל מה שייך להתחייב בכתובה 'לכבד', שהוא דבר המסור ללב, ונוגע לאין ספור של מקרים? ואיפה יש לנו אח ורע לדוגמא כזו שאדם "מתחייב בשטר וקנין ועדים" **להתנהג** כראוי אל זולתו?! ואיך יוכל מוציא השטר לאכוף התחייבות כזו בבית דין?! וגם מה יש לאשה בידה בשעה שיש לה שטר על זה - יותר מאשר כשאין לה שטר?! ועוד, ששני חיובים קרובים יש לבעל אל אשתו, 'אוהבה כגופו' 'ומכבדה יותר מגופו', ולמה לא כתבו בנוסח הכתובה גם שהבעל מתחייב לאהוב את אשתו? או לרחם עליה ועל ילדיה? או לחיות עמה בשלום ובלי קטטות? ולמה כתבו רק את חיוב הכבוד? והממשמש בחיובי הכתובה שוב ושוב, יראה כי הוא פלא גדול להכניס "התחייבות לכבד".

אבל עוד יגדל הפלא, כי המקום שבו נזכר חיוב זה בשטר, הוא בין תיבת "אפלח" - אעבוד, לתיבת "אזון" - אתן מזונות, ואינו מובן כלל. והלא כל המילים במשפט זה מתפרשים לחובת מזון ופרנסה דווקא: כי בתחילה אומר '**אפלח**' שיעבוד כדי להביא מזונות, '**ואזון**' יביא מזון, '**ואפרנס**' ידאג גם לכל צרכי פרנסת האשה, ביגוד וכלי בישול וחשמל ועוד; '**ואכלכל**' יהיה אחראי לניהול הממון לכלכל הבית כהוגן; '**וַאֲסוֹבֵר**' שישא את כל משׂאה, כי היא פטורה מכל השתדלות בפרנסה. נמצא שכל משפט זה מדבר בהתחייבויות ממוניות, ומה מקום להכניס **בתוכם באמצע** התחייבות לכבדה, שאינה ענין של ממון כלל? ואולי היה מתאים לכותבה להלן, כשכתוב שהיא מכניסה לו נדוניא, בתנאי שלא יפתנה שתמחול סך כתובתה, ובתנאי שלא יעזבנה וילך לחוץ לארץ, "ובתנאי שיכבד אותה".

וצריך לבאר שתיבת 'ואוקיר', אינה התחייבות של כבוד כללי כפי שהבנו לעיל, אלא היא חלק מהנהגת הפרנסה; כלומר התחייבות הבעל **לפרנס מתוך כבוד.** או בנוסח זה: **אעבוד לפרנסתך בגלל היותך מכובדת אצלי.** ומעתה הנוסח מחוור ונאה, כי חז"ל הקיפו ברוב חכמתם את כל הגוונים של חיוב הפרנסה, באופן שהבעל מבטיח את מזונה בצורה בטוחה ומרגיעה את הדעת,

והיינו שידאג לזון ולפרנס, **ולעשות זאת בכבוד**, לא שישפילנה בעקבות זה שהוא מביא את הכסף ולא היא, ולא שיתן לה להתבזות עד שתאלץ להתחנן על קניית מזון או צרכי פרנסה אחרים, או שתצטרך להתקוטט עמו על רמת המזון או על זמינות ונוחיות המזון, אלא יתן מזון מתוך כבוד, בלי גבהות הלב ורעות המידות, אלא כפועל יוצא מהערכה וכבוד שלו אליה.

ומעתה פירוש הכתובה בהיר ונהיר: **אפלח**, מתוך **שאוקיר** ואחשיב אותך כמי שראויה לעבוד עבורה, ובכסף **אזון ואפרנס**, **ואכלכל ואסובַר**, אהיה אחראי לניהול כלכלת הבית כהוגן. וכן נראה מלשון החלקת מחוקק (סימן ע ס"ק יב) שפירש מילת אוקיר "**שיפרנסה ברווח לפי כבודה**". [ובספר נחלת שבעה פירש שמילת 'אוקיר' שייכת למצות עונה, והיינו שמכבדה על ידי שמקרב הנאת תשמישה. וכיוצא בזה פירש האור זרוע.]

עוד יש לומר, שגם אם נאמר שפירוש המילה 'ואוקיר' הוא כבוד כללי, מכל מקום שבועת הכתובה אינה חוזרת על מילת **ואוקיר**. כי הנה בשו"ת המבי"ט כתב על שטר שידוכין שבסופו כתוב "ונטלו קנין... ונשבעו על 'כל' הכתוב למעלה", ובשטר כתוב גם שלא יאחרו את זמן הנישואין, ואף על פי כן השבועה אינה על איחור הזמן, כי הזמן אינו אלא אזהרה שיכין כל אחד מה שצריך עד לזמן זה, אבל אם ישנה איזו סיבה לאיחור לא נתחייב על זה קנס, ומעשים בכל יום שעובר הזמן, וכיון שהוא מרוצה בזיווג, ויש לו סיבה לאיחור, אין לחייבו בקנס. וכמו שהקנס אינו על איחור הזמן אלא על החזרה מן הזיווג, כן השבועה אינה על איחור הזמן. עכ"ד. והיינו **שהסברא** אומרת שכיון שמצוי שאנשים מאחרים את הזמן, ממילא אין בכוונתם להתחייב בקנס על תנאי שמצוי לעבור עליו, ולכן גם השבועה אינה חלה על זה, אף שכתוב שנשבע על "כל האמור". ומעתה גם אנו נאמר, מכיון שרוב העולם רוצים בכיבוד נשותיהם, ואף על פי כן מצוי שנכשלים בזה, לא על זה נשבע החתן.

ואין זו סתירה למה שכתבו הפוסקים, שבזמנינו שכותבים את השבועה 'על כל האמור לעיל' היא חוזרת על "כל" הכתובה, כי כוונתם היא על כל חיובי **הכתובה** המתחדשים לבעל בגלל שנושא אשה זו לאשתו, וכגון תנאֵי קבלת הנדוניא, והתחייבויות סכומי הכתובה, והתחייבויות הפרנסה, אבל החיוב לכבד את אשתו לא נוצר דווקא בגלל הנישואין, אלא הוא חובה מכל איש ואשה בישראל לכל איש ואשה בישראל, רק בדרך כלל אין לאיש קשר עם אשה, ובשעת נישואין שמותר לו להיות עם אשה זו, חוזר ומתעורר חובת הכבוד שחייב לנהוג בה בלאו הכי, כשם שחייב לנהוג עם כל איש ואשה מישראל שמזדמן לו עסק איתם. וכיון שהאשה נמצאת עתה בביתו באופן קבוע והמכשול מצוי יותר, לכן משתמשים בכתובה להזכיר חיוב זה. אבל אין זה חיוב של "הכתובה", וממילא אין שבועת הכתובה הולכת על זה.

תועליות נוספות שיש בשבועה, עיין עוד במשפט הכתובה ח"ה מעמוד ריח עד עמוד רלו.

סוף דבר: אשרי חתן שלא סר ממנהגי אבות אבותיו, ורבותינו הקדמונים גדולי עולם וענקי הרוח מאות בשנים, ושומע להוראות כל גדולי ישראל הנ"ל, ולא נפתה לדעות שונות ומשונות לעקור מנהגנו בטענות שוא ומדוחים, ואדרבה מקיים בעצמו "ויגבה לבו בדרכי השם", ומקים את ביתו בגאון ועוז לפי מיטב המסורת המיוסדת על אדני פז, או אז יזכה להעמיד דור ישרים מבורך, בנים לתפארת, נקיים מכל רגשי נחיתות [שהיא הרס לכל חלקה טובה באישיות האדם], ששים ושמחים במסורת אבותיהם, מבלי לפזול ימינה ושמאלה, ולחפש היאך להידמות ולחקות מנהגם של אחרים. ובכך יהיו שלמים בדעתם, 'שמחים בצאתם ששים בבואם', 'עושים באימה רצון קוניהם' - "ישראל אשר בך אתפאר".

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

טבלת סיכום התאריכים, כדי להקל על ממלא הכתובה

(משפט הכתובה חלק א עמוד שיד)

כתיבת היום בשבוע

באחד	בשני	בשלישי	ברביעי	בחמישי	בששי

כתיבת היום בחודש

ביום אחד	אחד עשר יום	אחד ועשרים יום
שני ימים	שנים עשר יום	שנים ועשרים יום
שלשה ימים	שלשה עשר יום	שלשה ועשרים יום
ארבעה ימים	ארבעה עשר יום	ארבעה ועשרים יום
חמשה ימים	חמשה עשר יום	חמשה ועשרים יום
ששה ימים	ששה עשר יום	ששה ועשרים יום
שבעה ימים	שבעה עשר יום	שבעה ועשרים יום
שמנה ימים	שמנה עשר יום	שמנה ועשרים יום
תשעה ימים	תשעה עשר יום	תשעה ועשרים יום
עשרה ימים	עשרים יום	ביום שלשים לחדש (פלוני) שהוא ראש חדש (פלוני)

כתיבת שם החודש

תשרי	מרחשון	כסלו	טבת	שבט	אדר אדר הראשון אדר השני
ניסן	אייר	סיון	תמוז	אב	אלול

כתיבת פרטי השנה

	חמשת אלפים ושבע מאות								
ושבעים	ואחת	ושתים	ושלש	וארבע	וחמש	ושש	ושבע	ושמנה	ותשע
ושמנים	ואחת	ושתים	ושלש	וארבע	וחמש	ושש	ושבע	ושמנה	ותשע
ותשעים	ואחת	ושתים	ושלש	וארבע	וחמש	ושש	ושבע	ושמנה	ותשע

	חמשת אלפים ושמנה מאות								
	ואחת	ושתים	ושלש	וארבע	וחמש	ושש	ושבע	ושמנה	ותשע
ועשר	ואחת עשרה	ושתים עשרה	ושלש עשרה	וארבע עשרה	וחמש עשרה	ושש עשרה	ושבע עשרה	ושמנה עשרה	ותשע עשרה
ועשרים	ואחת	ושתים	ושלש	וארבע	וחמש	ושש	ושבע	ושמנה	ותשע
ושלשים	ואחת	ושתים	ושלש	וארבע	וחמש	ושש	ושבע	ושמנה	ותשע
וארבעים	ואחת	ושתים	ושלש	וארבע	וחמש	ושש	ושבע	ושמנה	ותשע
וחמשים	ואחת	ושתים	ושלש	וארבע	וחמש	ושש	ושבע	ושמנה	ותשע
וששים	ואחת	ושתים	ושלש	וארבע	וחמש	ושש	ושבע	ושמנה	ותשע